BIBLIOTHECA
SCRIPTORUM LATINORUM,

CURIS
VIRORUM DOCTORUM EMENDATA
ET
COMMENTARIIS INSTRUCTA,

CONSILIO

GOD. BERNHARDY

INSTITUTA.

PARS V.
C. CORNELII TACITI OPERA.
TOMUS I.
ANNALES CONTINENS.

HALIS, 1841.
SUMPTIBUS ORPHANOTROPHEI.

C. CORNELII TACITI

OPERA.

EMENDAVIT

ET

COMMENTARIIS INSTRUXIT

LUDOVICUS DOEDERLEIN.

TOMUS PRIOR.

HALIS, 1841.

SUMPTIBUS ORPHANOTROPHEI.

VIRIS

CLARISSIMIS OPTIMIS
AMICISSIMIS

FRIDERICO CREUZERO

ET

FRIDERICO IACOBSIO

ET

FRIDERICO THIERSCHIO

CONVENTUS
PHILOLOGORUM MANHEMIENSIS

GRATE MEMOR

HANC OPERAM SACRAT

EDITOR.

PRAEFATIO.

Huic priori Taciti a me edendi tomo prolegomena adiungere constitueram, quibus de vita et libris, de sermone et arte scriptoris agerem. Nunc malae valetudinis diuturnitate hoc opusculum differre aliquantisper cogor. Interim urgente bibliopola pauca praefari satis habeo, ut quas in emendandis et in explicandis verbis secutus sim leges clare eluceat.

Explicationem potiorem commentarii mei partem esse volui, critica arte ibi demum exercita, ubi vel sensus vel religio quaedam philologis propria postulare videbatur.

In notis conscribendis hoc maxime fugi, ne numerus earum in commentarium abdomine tardum excresceret. Consentaneum id existimabam huius bibliothecae consilio, deterritus insuper adspectu et mole editionis Rupertianae. Itaque fingebam mihi animo lectores eam notarum collectionem desiderantes, superari quae posset, destinabamque nihil monere cuius non gratiam habituri essent lectores Taciti, tanquam adiuti in legendo ac non obruti. Hinc et paucitas et brevitas eorum quae adnotavi, quarum sane virtutum vereor ne multis illa nimia, haec exilis videatur. At enim brevitas in talibus ea demum conditione stare potest, si quae necessaria sunt ad scriptoris intellectum unice adhibeantur, quae utilia vel iucunda, omittantur.

Iucunda sane est enarratio, quam quisque locus interpretationem per saeculorum decursum expertus sit, mox examinatio rationis, qua quaeque interpretatio ni-

tatur, donec eluceat, earum in nulla acquiesci posse, porro prolatio novae ac, si diis placet, unice verae expositionis, anteoccupatio ac refutatio dubitationum si quae moveri posse videantur, non sine modesta et apta eruditionis ostentatione. Ac spatium hercle datur talis artis exercendae et amplissimum et dignissimum ei, qui ad Tacitum ritu philologico illustrandum se accingit. Mihi autem id spatium percursare nec licuit nec libuit. Quodsi plerumque meam ipse persuasionem simpliciter proposui, nulla diverse sentientium facta mentione, necessitatem festinandi et tam honestas ambages evitandi excuso, arrogantiae vero crimen iure meo ac prorsus deprecor.

Utilis porro est exspatiandi consuetudo, quum interpretes occasione data vel arrepta admonere solent aliquid in transitu, sive ad verba et grammaticam sive ad res et antiquitates pertinens, quo si non scriptoris sensus illustretur, at legentis tamen doctrina augeatur. Is mos si certis finibus continetur, reprehensione vacat et optimi cuiusque interpretis exemplo invaluit. Nos ab eo tantum non anxie abstinuimus, ac maxime cavimus ne lectores Taciti obiter Latini sermonis peritiores reddituri videremur.

Necessariae denique interpretationis finibus contineri operam meam in verbis et in rebus explicandis volui. Nullum locum qui obscurus vel ambiguus esset sicco pede transitum a nobis spero, cuius non explicationem tentarim certe. Nam silentio talia omittere, turpis dissimulationis ac prope perfidiae est. Saepe etiam de syntaxi Tacito propria vel de novo vocabulorum significatu monui, quoties haerere vel paulisper posse legentes putarem, ut in usu simplicium pro compositis tam frequenti quam audaci. Sed parcior in hoc officio fui quam multi fortasse expectabant, propterea quia, ut supra monui, de sermone Taciti peculiari commentatione ad calcem operis dissertaturus sum. Ex ea

plurima id genus quae omisimus expleri, multa quae verbo admonuimus, adhibita exemplorum copia et adiuvante ipsa praeceptorum perpetuitate et ordine illustrari firmarique poterunt.

Res et antiquitates cum explanatione indigebant, si nihil difficultatis et dubitationis inerat, satis habui locos classicos Polybii, Vegetii, aliorum simpliciter exscribere, qui lucem satis afferrent; cum controversiae locus erat, excerpsi sententiam eius interpretis, quem tum probabam. Illud autem non feci, quod quidam fecerunt, ut quoties reliqui rerum scriptores, Suetonius, Dio Cassius, alii a Taciti narratione discreparent, id religiose adnotarem. Ubi tamen referret, non omisi.

Rhetoricam expositionis partem, ut nunc plerumque fit, vix attigi; bis terve ab animo meo impetrare non potui quin artem scriptoris verbo admirarer lectoremque ad eam attendere iuberem. Quanquam hoc quoque ad eandem interpretationem pertinet, quum loci aliorum scriptorum poetarumve demonstrantur, quos imitatione ac potius allusione manifesta expressit Tacitus. Multum differt talis demonstratio a coeco locorum similium colligendorum studio, et ad sensum scriptoris penitus intelligendum prorsus necessaria est. Ac praeter ceteros Tacitus assolet orationem suam assimilatione Virgilii potissimum exornare et recordationem Sallustii, Livii, minorum etiam gentium profiteri. Sed de ea quoque re in prolegomenis fusius disseram.

Commentarium illis similem scribere volui, quos „cum notis variorum" appellare solemus. Longe plurima superioribus interpretibus debeo ab iisque mutuatus sum, impar ipse ad meliora; quae nova adieci, modica sunt, immo pauca. Nomina auctorum partim adscripsi, partim omisi. Et omisi quidem, ubi operae pretium non erat vel fidei vel honoris causa nomen addere. Nam multa quae reperimus ac docemus homines

litterati, privata esse desinunt, simulatque evulgata sunt, et statim quasi in aerarium litterarium vertuntur; alia quae aut subtili ingenio aut admirabili diligentia inventa sunt, digna habentur, quae si non in aeternum at in saecula saltem aliquot, nomen repertoris retineant ac prae se ferant tanquam bona privata. Ergo saepe honoris causa nominavi Lipsios, Ryckios, Ernestios, Waltheros; plerumque autem in locis dubiis ideo nomen addidi, ut qualis esset indicii de re ambigua lati auctoritas agnosceretur. Ubi alienas notas non descripseram integras sed excerpseram, ibi ne adulterare et mutilare aliena cuiquam dicerer, voculam *Ex* auctoribus adieci.

Quae ipse attuli, saepius quam reliquas notas nomine meo insignivi, non gloria sed ut futuros Taciti editores admonerem, ubi inter cetera ac centies excusa aliquid novarum opinionum lateret.

De *critica* aliquanto plus monere satius duco. Textum Taciti nova recensione emendatum exhibere ipsis bibliothecae legibus vetabar, vulgatam hodie texti formam repetere iussus. Itaque sic verba scriptoris excudenda curavi, uti factum est exercitatissimo Im. Bekkeri indicio, distinctione tantum passim emendata. Ubi aliter sentiebam, id in notis criticis professus sum; crebrius sane quam principio putaram. Nam multis locis vel Codicum Florentinorum lectionem ab omnibus ad hunc diem modo tacito contemptu spretam, modo falsis criminibus condemnatam restitutione dignam esse demonstravi, vel novam aliquam et leniorem corruptelae emendationem protuli.

Persuasum mihi est cum plerisque, in texto Annalium et Historiarum constituendo longe maximam fidem esse Codicibus Mediceis seu Florentinis. Habentur autem libri manu scripti, quibus Annales et Historiae continentur, hi, breviter enumerante Immanuele Bekkero, cuius etiam siglas ad designandos Codices in meis notis usurpavi:

M sive MS = Mediceus sive Corbeiensis sive Florentinus, bibliothecae Laurentianae plutei 68 Codex 1, olim in monasterio Corbeiensi Westfalorum inventus ab Angelo Arcimboldo, quaestore Leonis X pontificis Romani, et ab eodem delatus ad Leonem, abs quo quingentis aureis emptus in bibliothecam, post eius mortem Florentiam migravit. Sex priores Annalium libros, qui nullo nisi hoc codice servati sunt, primum ex eo edidit Philippus Beroaldus Romae 1515 forma maxima; deinde eundem librum denuo excusserunt Curtius Pichena 1607 et Iacobus Gronovius 1720, ac nostra memoria ceteris diligentius Franciscus Furia in usum Bekkeri 1831. Ac tamen iterata eius codicis collatio desideratur, ut significavi in nota critica ad Ann. I, 3. p. 6. Marginalia eius Codicis asseverante Fr. Thierschio Beroaldum auctorem habent nec ultra quam coniecturae aestimantur.

Ma = Mediceus sive Florentinus alter, eiusdem Laurentianae plutei 68 Codex 2. Hic qui reliquos Annalium libros et Historias continet, ad Tacitum emendandum adhibitus est a Pichena et Iacobo Gronovio, lectionemque inde accurate excerptam cum Bekkero Franciscus Furia communicavit. Eiusdem libri collationem iam pridem instituerat Petrus Victorius, adscripseratque margini editionis Beroaldinae, quae in bibliotheca Monacensi asservatur.

Reliqui codices multo recentiores ac deteriores sunt maximamque partem parum accurate introspecti notique, ut ne consensus quidem eorum quidquam adversus Mediceorum auctoritatem debeat valere.

A = Agricolae

B = Budensis

C = Corbinellianus sive lectiones a Iac. Corbinello Beroaldinae appositae

F = Farnesianus

G = Guelpherbytanus
H = Harleianus
O = Oxoniensis sive Ies. id est collegii Iesu.
Oa = Oxoniensis alter sive Bodleianus
R = Regius Parisinus
V = Vaticanus

Igitur eo animum intendi, ut, reliquorum ac deteriorum codicum propemodum incuriosus, Mediceorum scripturam, si modo possem, tuerer eiusque restitutionem commendarem. Ut a minutiis incipiam, frequentissime auctoritate Florentinorum copulativae *et* vel *ac* vel *que*, quas editores vel suopte iudicio vel deteriorum codicum impulsu in textum intulerunt, exstirpare debebunt ii qui Taciti textum religiose ad pristinam formam redacturi sunt, ne scriptori verborum parcissimo iustum asyndeti studium invideant. En exempla. Ann. I, 12. *Pollionis*[*que*]. I, 57. *rebus commotis*, non *rebus*[*que*] *motis*. II, 8. *subvexit transposuit*[*que*]. IV, 9. *foveret, attolleret*, non *ac tolleret*. IV, 26. *repetitus ex vetusto mos, missus*[*que*]. XI, 8. de *potentia*, [*et*] *exitio*. XI, 33. *a L. Vitellio* [*et*] *P. Largo Caecina*. XII, 2. *Britannicum* [*et*] *Octaviam*. XII, 19. *Populi Romani imperatoribus, magnarum*[*que*] *nationum regibus*. XII, 35. *praefectique*, [*ac*] *tribuni*. XII, 56. *Ripas et colles* [*ac*] *montium edita*. XII, 59. *accusatorem*, *indignas*[*que*] *sordes*. XIIII, 48. *ordo*, *plebs*[*que*]. XIIII, 55. *Tiberio*, [*et*] *Germanico*. XV, 55. *audierat*, *coniectaverat*[*que*]. XVI, 22. *partes*, [*et*] .. *bellum*. Hist. I, 13. *Vinium*, [*et*] *Cornelium Laconem*. II, 26. *fugientes*, *occursantes*[*que*]. II, 91. *libertorum*, *amicorum*[*que*]. II, 95. *Othonem Vitellium*[*que*].

Sed etiam in gravioribus non raro sine iusta causa Mediceum deseruerunt superiores, ut Ann. VI, 49. *patris*, Medicei lectio, cum magno sensus damno adhuc exulat prae vulgata *patrum*; vel XIV, 51. *cognatis* posthabetur etiam nunc vulgato *cognitis*. Ergo quoties tam

aperta vitia adversante optimi codicis testimonio relinquebam in texto, nonnunquam poenitere meae me modestiae coepit, quod a purgando texto abstinere manum destinavissem.

In emendandis locis aperte corruptis ut satis cauta agerem, in naturam ut ita dicam codicum Florentinorum accuratius inquirere institui. Inquinati sunt et ipsi Medicei innumeris sui uterque librarii vitiis, sed ea ex errore imperiti hominis, coecutientis in legendo, oscitantis in scribendo nata sunt, non ex fraude et arrogantia scioli et emendare vel illustrare conantis.

Postquam operosa sane vitiorum examinatione et comparatione intellexi, quibus maxime vitiorum generibus contaminati essent codices isti, praemuniebam mihi viam ad certiorem emendandi rationem, cuius aliquot exempla edam.

Ac primum quidem *glossematis* foedatos et adulteratos esse Taciti Annales et Historias minime credo. Enimvero ad hoc emendandi genus, ut verba displicentia eiicerent, promptissimos se praebuere Taciti editores, quorum tamen nemo atrocius saeviit quam recentissimus editor Franciscus Ritterus. Causa eius studii plerumque fuit prava hominum de breviloquentia Taciti opinio. Scio quidem sagacitatis gloriam hac potissimum via quaeri, si quae minus peritis nullam suspicionem moveant, tanquam divino instinctu adultera agnoscantur. Me autem nescio quae religio deterret, ne recidam quae utcunque tolerari possint, nec unquam, quod sciam, aperte illorum medicorum iudiciis adstipulatus sum, saepe ut nimias audacias silentio transmisi, saepius diserte refutavi.

En exempla. Defendi Ann. I, 4. *exulem* adversus F. A. Wolfium. I, 10. *Q. Taedii* adversus Ritterum. I, 35. *lignorum* tacite adversus Heinsium. I, 47. *ac ne postpositi contumelia incenderentur* tacite adversus Ritte-

rum. I, 59. *hominum* adversus Ritterum. II, 83. *qui iuniorum dicebantur* adversus Fr. Creuzerum. III, 38. Cotye *fratre* adversus Ritterum. Ann. IV, 10. *Lygdus*, XII, 49. *Pelignus*, XII, 40. *Ostorio Didioque*, XIV, 54. *Frisii*, quae additamenta semet invicem tuentur adversus complures. A. VI, 24. *alienationem mentis simulans*, et A. XII, 45. *at nobis ea pars militiae maxime gnara est*, et A. XIII, 41. *tecta hactenus* adversus Ritterum; et H. IV, 28. *Romanorum nomen* adversus Ritterum. Alia quae eidem Rittero delenda videbantur, transponendo servavi Tacitoque vindicavi; ut Ann. XII, 65. *Britannico successore*, Ann. XV, 12. *apisceretur*, Ann. XV, 53. *in Etruria*.

Tanto frequentius Medicei vitiis laborant *dittographiae* et *transpositionis*.

Ac *dittographiae* quidem vel fortuitae vocabulorum repetitionis plurima et evidentissima exempla edunt hi codices. Modo continuo perperam repetuntur, ut Ann. I, 80. *Ex optimis periculum sibi* [*sibi*] *a pessimis dedecus publicum metuebat*. Ann. IV, 38. *Proinde socios cives et deos* [*et deos*] *ipsos precor*. Hist. IV, 77. *Pars montibus alii* [*alii*] *viam inter Mosellamque*. V, 15. *comminus*[*minus*]. Modo interpositis paucis vocabulis, ut Ann. XVI, 15. *Ingenti corporis robore* [*corporis*] *armorumque scientia*. Add. Hist. I, 16. *bonorum*. I, 2. *etiam*. II, 22. *fama*. II, 76. *non* et mox *quam*. III, 47. *libertus*. Modo post integros versus vel longiora etiam post intervalla, ut Ann. XIII, 5. *Ne designatis quidem quaestoribus edendi gladiatores necessitas esset. Quod* [*quidem*]. vel XII, 46. *quam*. XV, 66. *quoque*. Hist. I, 31. *non*. IV, 58. *hostium* male repetitum. In Hist. II, 18. etiam ex seq. capite tria verba male inserta deprehenduntur: *providentiam ducis laudari*.

Talia quam causam et originem habuerint latus patescit campus coniectantibus. Crediderim in vetusto codice, unde Medicei fluxere, multa verba a librario pri-

mum omissa, deinde margini appicta vel inter lineas inserta neglegenter esse, ut quoniam quo potissimum loco inserenda essent non satis appareret, bis ac diversis locis insererentur. Utut evenit, certum est multum per dittographias ab illis Taciti descriptoribus peccatum esse. Ergo delenda censui vocabula tanquam male repetita sive post alios sive primus in his locis dubiis. Ann. III, 11. *Satin cohiberet an* p r e m e r e t *sensus suos Tiberius* [a n p r e m e r e t]. Ann. XIV, 38. *Adversa pravitati* i p s i u s *prospera ad fortunam* [*ipsius*] *referebat.* Ann. XII, 67. *Nec* v i m *medicaminis statim intellectam socordiane an Claudii* [*vi an*] *vinolentia.* Ann. XVI, 22. *Huic uni incolumitas tua* [*sine*], *artes*, s i n e *honore.* Ann. XV, 26. *Tempus propinquum, locus in quo nuper obsessae* c u m *Paeto legiones erant* [*cum*] *barbaris delectus est.* Ann. XV, 38. *Fessa* [*aetate*] *aut rudis pueritiae* a e t a s. Hist. II, 4. *Quantumque illis roboris discrimina et* l a b o r, *tantum his vigoris addiderat integra quies et inexperti belli* [l a b o r].

Nonnunquam aliud etiam damnum texto importavit eiusmodi dittographia, detruso alio ac vero vocabulo. Ann. IV, 65. *Mox Caelium* a p p e l l i t a t u m *a Caele Vibenna, qui dux gentis Etruscae cum auxilium* [*appellitatum* corr. *por*]-*tavisset.* Hist. I, 37. *Nymphidii* i n c a s t r i s? *Quae usquam provincia, quae* [*in castris* corr. *castra*] *sunt nisi cruenta?* Hist. V, 22. *Namque praetoriam* n a v e m *vexillo insignem illic ducem rati abripiunt. Cerialis alibi* [*navem* corr. *noctem*] *egerat.* Hist. V, 21. *Versa fortuna praecipites* G e r m a n i *in amnem aguntur*... *Idem* [*Germanis* corr. *Verasis*] *effugium.* Ann. XV, 54. *Aut inane* [*aut* corr. *ad*] *spem.* Ann. XV, 62. *Neque aliud superesse* [*quam* corr. *post*] *matrem fratremque interfectos,* q u a m *ut educatoris... necem adiiceret.*

Etiam terminationes solae vocabulorum, quas superscriptas haud dubie inveniebat librarius, oculorum errore repetitae ab eo ad aliud ac vicinum vocabulum transferebantur. Hinc notae corruptelae Ann. I, 4. *de-*

na[*ria*] *militaria*, ut VI, 48. *ludibria et pericula*[*ria*]. Ann. II, 82. *templores flores* pro *templorum*. Ann. II, 15. *cratibus et vimentibus*, vel Hist. II, 43. *gladibus et securibus* pro *vimentis*, et *gladiis*. Ann. XIII, 13. *intempestatem severitatem* pro *intempestam*.

Ad talium locorum similitudinem iure correctum est A. III, 43. *nobilissimam Galliarum subolem* pro *nobilissimarum*. H. I, 2. *opimum casibus* pro *opibus*. H. III, 5. *gens fidei commissae patientior* pro *commissior*. Add. Ann. XV, 17. 29. XVI, 28. XII, 36.

De Tacito *transpositione verborum* emendando peculiari commentatione egi programmate academico anni MDCCCXXXVIII. et censores adversarios nactus sum Zumptium, Ritterum, Froelichium. Horum ego monitu quaedam exempla revocavi locosque retractavi, de aliis perseveravi, mox nova addidi in Zimmermanni Diariis 1840. n. 40. Ac manifestae sane transpositionis pauca indicia in ipso codicis habitu deprehendi, nisi quod litterulas vel syllabas inter se locum mutare iussit scribentis negligentia, eius maxime qui alterum Mediceum scripsit. Nolo commemorare magnas illas turbas in Hist. III, 64. quas bibliopegus potius quam librarius genuit. Sed librarii vitio legitur H. III, 58. *contemti mestine* pro *contemtim et sine*. IV, 31. *austalutem* pro aut *salutem*. IV, 81. *coelisest* pro *coelestes*, praecipue II, 98. *etesi flabra aquilonis arum flatu*, ubi prava sede duorum vocabulorum dissecatur nomen *etesiarum*. At consentiunt fere interpretes etiam integra vocabula suo loco mota esse in his locis Ann. VI, 33. *datque Parthorum copias* pro *dat Parthorumque copias*. H. I, 79. *Sarmatae dispersi aut cupidine praedae graves onere sarcinarum* pro *aut graves*. Hist. V, 12. *quem et Bargioram vocabant*, post *Simo* potius quam post *Ioannes* scripsit Tacitus. Haec ego vestigia premens plures locos transponendo tanquam leni medicina sanavi, ut Ann. I, 19. *pectori eiusque*. Ann. I, 25. *Sed illi* . . *tulerant* pro *Illi* . . *sed tulerant*. Ann. I, 26. *nisi ad se*

filios pro *ad se nisi filios*. Ann. I, 28. *Omen praesentium accepit* post *assimulans* locavi. Ann. I, 32. *neque* et *nil* locum inter se commutarunt. Ann. I, 61. *quot patibula captivis*, *quae scrobes*. Ann. II, 44. *ac* transpositum, ut XVI, 33. H. I, 31. *et*. Ann. II, 63. *si quando*. Ann. III, 14. *Scripsissent expostulantes*, *quod haud minus Tiberius quam Piso abnuere*. Ann. IV, 25. *pecorum modo capi*, *trahi*, *occidi*. Ann. VI, 37. *ut Phraatis avi*, *altoris Caesaris*. Ann. XI, 7. *et qui* pro *qui et*. Ann. XIII, 5. *agnitum adoraverat* pro *adagnitum oraverat*. Ann. XIII, 27. et XIV, 29. *ne*. Ann. XIV, 58. *nullum interim subsidium aspernandum*. Ann. XIV, 42. *Senatu quoque in ipso* pro *Senatuque in quo ipso*. Ann. XIV, 60. *His Nero nequaquam* pro *His quanquam Nero*. Ann. XV, 22. *usque*. Ann. XV, 40. *Redibat haut levius* pro *aut rediebat lebis*. Hist. I, 12. *stulta spe* ante *ambitionis rumoribus* ponendum. Hist. I, 18. *more* et *exemplo* transponenda inter se, ut mox I, 44. *munimentum* et *ultionem*. Hist. I, 49. *licentia tenebrarum* ante *dispensator* legenda, monente Fr. Iacobio. Hist. I, 72. *unde* ante *vices* ponendum. Hist. I, 88. *alacres* post *tutissimi*. Hist. II, 20. *tum* ante *iniuriam*. Hist. III, 37. *in locum Caecinae* transposuit iam Ernestius. Hist. III, 63. *plerumque* ante *de numero*.

Lacunae porro partim ipsius codicis specie indicatae, ut Ann. XII, 6. post *imperatorem*; XII, 11. post *Cassio*, modo sententiae debilitate demonstratae, non paucae deprehenduntur. Ann. I, 21. nomen *Arminio* omiserat librarius, addidit secunda aliqua manus. Ann. III, 51. *decimum* post *ante diem* Lipsius demum inseruit. Ann. XII, 66. initio *Claudii* nomen omisit Ma. Ann. XII, 13. castelli nomen excidisse videtur. Ann. XV, 64. *imperat* omissum est. Propterea Ann. I, 69. malui ita emendare, ut post *militum* insererem *studia*, quam ut accusativum *militem* substituerem. Ann. XII, 31. post *Antonam* excidisse puto *inter*, cum Rittero. Ann. XII,

27. malui *monitos* retinere addendo *immittit*, quam violentius mutare in *monuit*.

Porro medias syllabas crebro omisit librarius utriusque Medicei, ut Ann. II, 37. *auretur* pro *augeretur*. II, 63. *reditus* pro *rediturus*. VI, 51. *indicitiam* pro *impudicitiam*. XII, 51. *vera* pro *vetera*. H. II, 6. *precibus* pro *praecipitibus* scripserit. Ob eam causam Ann. I, 20. ...*intus* malui in *invictus* quam in *vetus* mutari. Ann. I, 17. *tentes* in *tendentes*, non in *retentos*. Ann. XIII, 1. *parum* in *perrarum*, non in *rarum*. Ann. IV, 66. *telerant* in *tetulerant*, non in *tulerant*. Hist. V, 13. *expertae* in *exapertae*, non in *expassae*. Ann. II, 38. *transmerei* in *transmittere*, non in *transferre*.

Sed longius progredi nolo. Reliqua, quibus suus in praefatione locus erat, prolegomenis sive quis mavult epilegomenis seponere cogor.

Scripsi Erlangae pridie Cal. Iunias MDCCCXLI.

L. Doederlein.

C. CORNELII TACITI

A N N A L E S.

C. CORNELII TACITI
ANNALIUM
LIBER PRIMUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Augustus Nolae mortem obit. Tiberius succedit tarde et cupidinem dissimulans. Pannonicas legiones tres gravis seditio incessit. Ea misso Druso Tiberii filio aegre componitur. Idem in Germania inferiore motus; qui consedit non sine sanguine et caede. Germanicus Caesar in hostem ducit, eaque expeditione Marsi Tubantes Bructeri Usipetes vastati aut caesi. Iulia Augusti filia Rhegii vitam finiit. Sodales in honorem Augusti et ludi Augustalia instituti. Germanicus iterum Rhenum transmittit, in Cattos ducit, agros, domos, homines vastat, urit, caedit. Segestes obsidione Arminii liberatur. Ob haec imperator consalutatus. Bellum deinde in Cheruscos gestum. Reliquiae Vari et militum lectae, iisque suprema soluta. Romani in reditu, sub Caecina duce, periclitati: tamen hostes prospera eruptione fusi fugati. Maiestatis lex reducta et aspere exercita. Tiberis inundat. Theatralis tumultus est, et per eam causam decreta patrum expressa ad coercendos histriones. Postremo actum de subducendis Tiberi aquis, eoque nomine querelae civitatum Italiae et legationes.

Haec biennio fere gesta, Sexto Pompeio et Sexto Appuleio, Nerone Claudio Druso Caesare et Gaio Norbano consulibus.

1. Urbem Romam a principio reges habuere. Libertatem et consulatum Lucius Brutus instituit. Dictaturae ad tempus sumebantur. Neque decemviralis potestas ultra biennium, neque tribunorum militum consulare ius

C. 1. *Urbem — habuere*] Hexametrum efficiunt haec verba, Ennio quidem similiorem quam Virgilio, ut Sallustii illud principium: *bellum scripturus sum quod populus Romanus;* casu an arte scriptoris, ambigitur.

ultra biennium] Nam tertium annum vi magis quam potestate continuaverunt. Cic. Rep. II, 37.

diu valuit. Non Cinnae, non Sullae longa dominatio; et Pompeii Crassique potentia cito in Caesarem, Lepidi atque Antonii arma in Augustum cessere, qui cuncta discordiis civilibus fessa nomine principis sub imperium accepit. Sed veteris populi Romani prospera vel adversa claris scriptoribus memorata sunt, temporibusque Augusti dicendis non defuere decora ingenia, donec gliscente adulatione deterrerentur. Tiberii Gaiique et Claudii ac Neronis res florentibus ipsis ob metum falsae, postquam occiderant recentibus odiis compositae sunt. Inde consilium mihi pauca de Augusto et extrema tradere, mox Tiberii principatum et cetera, sine ira et studio, quorum causas procul habeo.

2. Postquam Bruto et Cassio caesis nulla iam publica arma, Pompeius apud Siciliam oppressus, exutoque Lepido, interfecto Antonio, ne Iulianis quidem partibus nisi Caesar dux reliquus, posito triumviri nomine consulem se ferens et ad tuendam plebem tribunicio iure contentum, ubi militem donis, populum annona, cunctos dulcedine otii pellexit, insurgere paulatim, munia senatus, magistratuum, legum in se trahere, nullo adversante, cum ferocissimi per acies aut proscriptione cecidissent, ceteri nobilium, quanto quis servitio promptior,

Tertius est annus decemviralis consecutus, cum iidem essent nec alios subrogare voluissent. Liv. III, 32.

veteris populi] Qui duravit usque ad proelium Actiacum et Augusti principatum, ut IV, 32. Walch. ad Agr. p. 119.

decora ingenia] Asinium Pollionem, opinor, significat et T. Labienum et Cremutium Cordum. Dord.

falsae] Suspicor *false*, cum Wolfio. Credideris distinxisse Latinos duas inter formas adverbii, ut *falso* de deceptis et errantibus dicerent, ut Tacitus ipse G. 26., *false* autem de decipientibus et adulterantibus, ut fortasse Sisenna ap. Charis. p. 179. *Iudicium false factum.* Dord.

C. 2. *Postquam*] Iuvat admirari narrationis πρόσωπον τηλαυγές, periodum amplitudine magnificam, ordine perspicuam ac simplicem, copia rerum uberrimam, concinnitate egregiam.

Pompeius] Scil. Sextus Magni filius, inter Mylas et Naulochium superatus. Suet. Oct. 16.

exutoque] Eodem sensu quo plene Vell. P. II, 37. *rex omnibus exutus copiis.* Suet. Aug. 10. *M. Lepidum superbientem xx. legionum fiducia .. spoliavit exercitu.*

opibus et honoribus extollerentur, ac novis ex rebus aucti tuta et praesentia quam vetera et periculosa mallent. Neque provinciae illum rerum statum abnuebant, suspecto senatus populique imperio ob certamina potentium et avaritiam magistratuum, invalido legum auxilio, quae vi, ambitu, postremo pecunia turbabantur. 3. Ceterum Augustus subsidia dominationi Claudium Marcellum sororis filium admodum adulescentem pontificatu et curuli aedilitate, Marcum Agrippam ignobilem loco, bonum militia et victoriae socium geminatis consulatibus extulit, mox defuncto Marcello generum sumpsit; Tiberium Neronem et Claudium Drusum privignos imperatoriis nominibus auxit, integra etiam tum domo sua. Nam genitos Agrippa Gaium ac Lucium in familiam Caesarum induxerat, necdum posita puerili praetexta principes iuventutis appellari, destinari consules specie recusantis flagrantissime cupiverat. Ut Agrippa vita concessit, Lucium Caesarem euntem ad Hispanienses exercitus, Gaium remeantem Armenia et vulnere invalidum mors fato propera vel novercae Liviae dolus abstulit, Drusoque pridem extincto Nero solus e privignis erat, illuc cuncta vergere: filius, collega imperii, consors tribuniciae potestatis assumitur, omnisque per exercitus ostentatur, non obscuris, ut antea,

C. 2. *ac novis*] MS. *at novis*.
C. 3. *tum* Wolfius. At MS. *dum* eodem mendo quo II, 36. 77. *destinari* Ryckius. At MS. *destinare*.

C. 3. *sororis*] Scil. Octaviae.

ignobilem] Senec. Contr. II, 12. *Vipsanius Agrippa fuerat. Vipsanii quasi argumentum paternae humilitatis sustulerat et M. Agrippa dicebatur.*

geminatis] Quos continuo gessit Agrippa a. 726. et 727. cum ipso Augusto.

necdum posita] Monum. Ancyr. *Caium et Lucium Caesares honoris mei causa senatus populusque Romanus annum quintum et decimum agentis consules designavit, ut eum magistratum inirent post quinquennium.*

pridem] Ante annos circiter duodecim, a. u. 745. Dio LV, 1.

collega imperii] Suet. Tib. 20. *Lege per consules lata, ut provincias communiter cum Augusto administraret simulque censum ageret*: coll. Vell. P. II, 121.

ostentatur] Modo huic modo illi exercitui impositus imperator, Germanicis maxime, tanquam non ambiguus successor. WOLF.

matris artibus, sed palam hortatu. Nam senem Augustum devinxerat adeo, uti nepotem unicum Agrippam Postumum in insulam Planasiam proiiceret, rudem sane bonarum artium et robore corporis stolide ferocem, nullius tamen flagitii compertum. At hercule Germanicum Druso ortum octo apud Rhenum legionibus imposuit, adscirique per adoptionem a Tiberio iussit, quanquam esset in domo Tiberii filius iuvenis, sed quo pluribus munimentis insisteret. Bellum ea tempestate nullum nisi adversus Germanos supererat, abolendae magis infamiae ob amissum cum Quintilio Varo exercitum, quam cupidine proferendi imperii aut dignum ob praemium. Domi res tranquillae, eadem magistratuum vocabula; iuniores post Actiacam victoriam, etiam senes plerique inter bella civium nati: quotusquisque reliquus qui rem publicam vidisset? 4. Igitur verso civitatis statu nihil usquam prisci et integri moris: omnes exuta aequalitate iussa principis aspectare, nulla in praesens formidine, dum Augustus aetate validus seque et domum et pacem sustentavit. Postquam provecta iam senectus aegro et corpore fatigabatur, aderatque finis et spes novae, pauci bona libertatis incassum disserere, plures bellum pavescere, alii cupere: pars multo maxima imminentis dominos variis rumoribus differebant: trucem Agrippam et ignominia accensum non aetate neque rerum experientia tantae moli parem; Tiberium Neronem maturum annis,

munimentis Lipsius, ut Hist. IV, 52. *firma imperii munimenta.* At MS. *monumentis* eodem mendo quo II, 22.

domi res] MS. *dormires* teste Fr. Thierschio. Is enim codicem saepius excussum et ipse introspexit excerptaque sua amice mihi concessit. Refertus videtur MS. talibus mendis, qualia nemo enotare operae pretium putavit. Quare et ipse omisi in his notis, si qua eiusmodi Furia aliique commemorant. Doed.

Planasiam] Nunc Pianosa, Italiam inter et Corsicam.

hercule] Forma asseverandi, quae sermonem in sensum diversum ita traducit ut alias *sane*, sed maiore cum vi. Wolf. ad c. 26. Add. IV, 40. XII, 43. Hist. I, 84.

C. 4. *aegro et corpore*] *et* h. e. *etiam*, interpositum ut XV, 73.

spectatum bello, sed vetere atque insita Claudiae familiae superbia; multaque indicia saevitiae, quanquam premantur, erumpere. Hunc et prima ab infantia eductum in domo regnatrice; congestos iuveni consulatus, triumphos; ne iis quidem annis, quibus Rhodi specie secessus exulem egerit, aliquid quam iram et simulationem et secretas lubidines meditatum. Accedere matrem muliebri impotentia: serviendum feminae duobusque insuper adulescentibus, qui rem publicam interim premant, quandoque distrahant. 5. Haec atque talia agitantibus gravescere valitudo Augusti; et quidam scelus uxoris suspectabant. Quippe rumor incesserat paucos ante menses Augustum, electis consciis et comite uno Fabio Maximo, Planasiam vectum ad visendum Agrippam; multas illic utrinque lacrimas et signa caritatis, spemque ex eo fore ut iuvenis penatibus avi redderetur. Quod Maximum uxori Marciae aperuisse, illam Liviae. Gnarum id Caesari; neque multo post extincto Maximo, dubium an quaesita morte, auditos in funere eius Marciae gemitus

superbia] Suet. Tib. 2. *Praeterea notissimum est, Claudios omnes .. optimates assertoresque unicos dignitatis ac potentiae patriciorum semper fuisse atque adversus plebem adeo violentos et contumaces, ut ne capitis quidem quisquam reus apud populum mutare vestem aut deprecari sustinuerit; nonnulli in altercatione et iurgio tribunos plebis pulsaverint.*

exulem egerit] H. e. personam exulis egerit et exilii ignominiam prae se tulerit. Nam *confessus nihil aliud secessu devitasse se, quam aemulationis cum Caio Lucioque suspicionem*, mox postquam contra voluntatem Roma prohibebatur, *non privatum modo sed etiam obnoxium et trepidum egit.* Suet. Tib. 11. 12. Utrumque igitur fictum erat, tam *secessus* quam *exilium*. Nec enim Caio Lucioque vere *secesserat*, sed impudicitiam ac fastum coniugis Iuliae evitaverat, iudice Tac. Ann. I, 53.; nec *exul* erat vere, senatusconsulto vel iudicio publice relegatus, sed patris voluntate privata prohibitus reditu. Simulabat autem *secessum*, ut moderationis laudem, *exilium*, ut misericordiam publicam quaereret. Et appellabatur vulgo *exul*, sed invidia potius quam commiseratione. Suet. Tib. 13. At Muretus *exul* proposuit, Wolfius *exulem* prorsus delet. Dorn.

interim] Scil. donec Tiberius pater vivat, *einstweilen*.

C. 5. *Maximum*] Idem narrat Plutarch. garrul. p. 508, nisi quod *Fulvium* nominat, quem Tacitus *Fabium*.

Marciae] Ovidio quoque memoratae, Pont. I, 2, 140.

semet incusantis, quod causa exitii marito fuisset. Utcunque se ea res habuit, vixdum ingressus Illyricum Tiberius properis matris litteris accitur; neque satis compertum est, spirantem adhuc Augustum apud urbem Nolam an exanimem repperit. Acribus namque custodiis domum et vias saepserat Livia; laetique interdum nuntii vulgabantur, donec provisis quae tempus monebat, simul excessisse Augustum et rerum potiri Neronem fama eadem tulit.

(a. u. 767.) a. C. 14. 6. Primum facinus novi principatus fuit Postumi Agrippae caedes; quem ignarum inermumque quamvis firmatus animo centurio aegre confecit. Nihil de ea re Tiberius apud senatum disseruit; patris iussa simulabat, quibus praescripsisset tribuno custodiae apposito, ne cunctaretur Agrippam morte afficere, quandoque ipse supremum diem explevisset. Multa sine dubio saevaque Augustus de moribus adulescentis questus, ut exilium eius senatus consulto sanciretur perfecerat: ceterum in nullius unquam suorum necem duravit; neque mortem nepoti pro securitate privigni illatam credibile erat. Propius vero, Tiberium ac Liviam, illum metu, hanc novercalibus odiis, suspecti et invisi iuvenis caedem festinavisse. Nuntianti centurioni, ut mos militiae, factum esse quod imperasset, neque imperasse sese et rationem facti reddendam apud senatum respondit. Quod postquam Sallustius Crispus particeps secretorum (is ad tribunum miserat codicillos) comperit, metuens ne reus

apud Nolam] H. e. Nolae: usu Taciti, de quo semel monuisse satis, nec tamen superfluum est.

an exanimem] Prius tradunt Vell. P. II, 123. Suet. Aug. 98. et Tib. 21. Dio LVI, 31. quanquam hic prudentius dubitat. WOLF.

C. 6. *centurio*] At Suet. Tib. 22. *Hunc tribunus militum custodiae appositus occidit;* et mox, *renuntianti tribuno respondit*. Quippe tribunus non sine centurione et milite custodiae appositus erat. Tribunus manu et ministerio centurionis Agrippam occidit, mox eiusdem centurionis ore et voce occisum Tiberio renunciat. DOED.

duravit] Intransitive ut XIV, 1.

Sallustius] Est ille cuius vitam mortemque infra memorat, III, 30. Nominat eum Seneca inter intimos Augusti, Clem. 1.

codicillos] Pulchre Herodian. III, 11, 8. de Saturnino et Plautiano: *Ὁ δὲ Σατουρνῖνος γραμμα-*

subderetur, iuxta periculoso ficta seu vera promeret, monuit Liviam, ne arcana domus, ne consilia amicorum, ministeria militum vulgarentur, neve Tiberius vim principatus resolveret cuncta ad senatum vocando: eam condicionem esse imperandi, ut non aliter ratio constet quam si uni reddatur. 14.

7. At Romae ruere in servitium consules, patres, eques; quanto quis illustrior, tanto magis falsi ac festinantes, vultuque composito, ne laeti excessu principis, neu tristiores primordio, lacrimas, gaudium, questus adulatione miscebant. Sextus Pompeius et Sextus Appuleius consules primi in verba Tiberii Caesaris iuravere,

C. 7. *tristiores*] Scil. iusto. At MS. *tristior;* marg. *tristiores* teste Thierschio. Paene suspicor: *tristi ore* ut Ann. III, 16. *Caesar flexo in moestitiam o r e.* DORD.

τεῖον ἤτησε τοῦ φόνου φέρον τὰς ἐντολάς. ἔθος γὰρ τοῦτο τυραννικόν, εἴ τινα ἐκπέμποιεν ἐπὶ φόνον ἄκριτον, ἐντέλλεσθαι τοῦτο διὰ γραμμάτων, ἵνα μὴ γιγνόμενον ᾖ ἀκατασήμαντον.

ratio constet] A mensulariis dictum est, quibus constant rationes, cum pares sunt. Plin. Ep. I, 5. Paneg. 38, 4. Similiter Valens apud Trebell. Poll. Tyr. 21. *Non sibi apud deos inferos c o n s t a r e r a t i o n e m, quod quamvis hostem suum Pisonem tamen iussisset occidi, virum cuius similem Romana resp. non haberet.* LIPS.

C. 7. *miscebant*] H. e. temperabant, ne nimii essent, neu meris lacrimis, gaudiis, questibus offenderetur Tiberius; ut Ann. XII, 24. *Galli moribus, artibus, affinitatibus nostris m i x t i.* Agr. 8. *eruditus utilia honestis miscere,* coll. 24. Hist. III, 73. Vell. P. II, 98. *Mores eius vigore ac lenitate m i s t i s s i m o s.* Sed *questus* non ut *lacrimas* de l a m e n t i s ob Augustum amissum intelligendi, cum magno concinnitatis damno; sed potius de illis i n c u s a t i o n i b u s specie liberis, quales ausi sunt Haterius et Scaurus, cunctationem Tiberio exprobrantes cap. 13. Similiter *questus* III, 17. *Secreti q u e s t u s magis exardescebant* (coll. c. 36.) h. e. querimoniae. Lipsius *adulationes*, Heinsius *adulationem* intulit. DORD.

in verba iuravere] Militum est proprium qui se devovebant imperatori. Liv. III, 20. *Quo tempore Valerius ad recipiendum Capitolium arma plebi dedit, omnes i n v e r b a i u r a s t i s.* Eumenes apud Iustin. XIV, 4. Quod hic narratur initium sumpsit a Iulio Caesare: Suet. Caes. 84. *iusiurandum quo se cuncti pro salute unius adstrinxerant...* Nec Augusto defuit foeda Pacuvii adulatio, de qua Dio LIII, 20. His exemplis cessit pudor et Tiberio iam quasi legitimum ac solenne faciunt. Vis fuit salutem propugnaturos et acta rata habituros. GRONOV. Postmodo *apud* de iis dicitur qui alterum iurare iubent et iurisiurandi formulam praeeunt, ut Hist. II, 79. Cato R. R. 144. *omnes iuranto ad do-*

14. apudque eos Seius Strabo et Gaius Turranius, ille praetoriarum cohortium praefectus, hic annonae; mox senatus milesque et populus. Nam Tiberius cuncta per consules incipiebat, tanquam vetere re publica et ambiguus imperandi. Ne edictum quidem, quo patres in curiam vocabat, nisi tribuniciae potestatis praescriptione posuit sub Augusto acceptae. Verba edicti fuere pauca et sensu permodesto: de honoribus parentis consulturum, neque abscedere a corpore, idque unum ex publicis muneribus usurpare. Sed defuncto Augusto signum praetoriis cohortibus ut imperator dederat; excubiae, arma, cetera aulae: miles in forum, miles in curiam comitabatur; litteras ad exercitus tanquam adepto principatu misit, nusquam cunctabundus nisi cum in senatu loqueretur. Caussa praecipua ex formidine, ne Germanicus, in cuius manu tot legiones, immensa sociorum auxilia, mirus apud populum favor, habere imperium quam expectare mallet. Dabat et famae, ut vocatus electusque potius a re publica videretur quam per uxorium ambitum et senili adoptione irrepsisse. Postea cognitum est ad introspiciendas etiam procerum voluntates inductam dubitationem: nam verba, vultus in crimen detorquens recondebat.

minimum aut ad custodem se oleum non surripuisse. Ipsi consules apud imperatorem ipsum iuraverant, antequam ipsi reliquos iurare iuberent.

posuit] Pro usitato *proposuit*, ut IV, 27.

neque abscedere] Ut III, 5. Curt. X, 7. Hoc dicit: relaturum se de sepultura patris, cuius corpori ut assideret pietatem poscere; hanc convocationem senatus unum esse ex senatoriis s. tribuniciis muneribus, quo fungi animum induxerit, idque omitti sibi non licere, quoniam ad honorem Augusti pertineat. Quid hac oratione modestius esse potuerat in eo, quem successorem imperii sperabat omnis senatus metuebatve? Wolf.

cetera aulae] Puto lictores, fasces laureati, alia iam tunc reperta. Ex Lips.

tot legiones] Octo ad Rhenum in ripa Gallica, uno loco, praecipuum imperii robur; atque eae cum suis auxiliis et equitatu facile ad CM. militum accedebant. Lips.

dabat famae] Plene Hor. Sat. II, 2, 94. *Das aliquid famae*. Sen. Clem. I, 15. *Principes multa debent et famae dare*. Omissum pronomen ut Eur. Phoen. 21. ὁ δ' ἡδονῇ δοὺς. Thuc. IV, 108. med. ἐλπίδι διδόναι. Soph. Phil. 972.

8. Nihil primo senatus die agi passus nisi de supremis Augusti; cuius testamentum illatum per virgines Vestae Tiberium et Liviam heredes habuit. Livia in familiam Iuliam nomenque Augustae assumebatur, in spem secundam nepotes pronepotesque; tertio gradu primores civitatis scripserat, plerosque invisos sibi, sed iactantia gloriaque ad posteros. Legata non ultra civilem modum, nisi quod populo et plebi quadringenties tricies quinquies, praetoriarum cohortium militibus singula nummum milia, legionariis aut cohortibus civium Romanorum trecenos nummos viritim dedit. Tum consultatum de honoribus; ex quis maxime insignes visi: ut porta triumphali duceretur funus, Gallus Asinius, ut legum latarum tituli, victarum ab eo gentium vocabula anteferrentur, Lucius 14.

C. 8. *Augustae* Beroaldus. At MS. *Augustu*. Malim cum I. Gronovio *Augustum*, adiective, ut saepius *domus Augusta*, *numen Augustum*. Sic *permissu* MS. pro *permissum* II, 7. Nam *Augustae* si scripsisset Tacitus, *adsciscebatur* expectarem pro *assumebatur*. Dod.

C. 8. *per virgines*] More scilicet Romano, qui pactiones, foedera, testamenta, pecunias etiam deponebant in templis et saepissime in isto Vestae, quod religione primum. Dio XLVIII, 37. de pace inter triumviros et Sextum inita: *ταῦτά τε οὖν συνθέμενοι καὶ συγγραψάμενοι τά τε γραμματεῖα ταῖς ἱερείαις ταῖς ἀεὶ παρθένοις παρακατέθεντο.* Et Iulianum testamentum Virgini Maximae traditum, teste Suetonio Caes. 83.; et M. Antonii depositum apud Vestales, teste Plutarch. p. 942. E. Ex Lips.

civilem] Oppos. regalem.

populo et plebi] Suet. Oct. 101. *Legavit populo Romano cccc, tribubus xxxv sestertium.* Populo legata in aerarium solvebantur, ut essent pecunia publica; plebi sive tribubus viritim sua distribuebantur. Suet. Iul. 83. Ex Walth. *Populus* universos cives Romanos excepto plerumque milite complectitur, tam eos qui Romae habitabant quam illos qui extra Romam; *plebs* autem eos tantum qui in urbe ipsa vel circa urbem habitabant, nec tamen vel senatorii vel equestris ordinis erant. Hist. I, 40. 82.

cohortibus civium Romanorum non possunt intelligi nisi cohortes e civibus Romanis compositae, ut distinguantur a cohortibus auxiliariis vel sociorum. Particula *aut* eam habet vim ut distinguat res singulas vel species quae pertinent ad idem rerum genus; ut c. 64. Hist. I, 72., ac saepius prope abest a copulativae significatu. I. Fr. Gronovius correxit: *legionariis trecenos*, *cohortibus civium Romanorum quingenos nummos*, respiciens Suet. Aug. 101. Dion. C. LVI, 32. et per cohortes illas intelligens urbanas. Ex Walth.

14. Arruntius censuere. Addebat Messala Valerius renovandum per annos sacramentum in nomen Tiberii; interrogatusque a Tiberio, num se mandante eam sententiam prompsisset, sponte dixisse respondit; neque in iis, quae ad rem publicam pertinerent, consilio nisi suo usurum, vel cum periculo offensionis. ea sola species adulandi supererat. Conclamant patres corpus ad rogum humeris senatorum ferendum. Remisit Caesar arroganti moderatione, populumque edicto monuit, ne, ut quondam nimiis studiis funus divi Iulii turbassent, ita Augustum in foro potius quam in campo Martis, sede destinata, cremari vellent. Die funeris milites velut praesidio stetere, multum irridentibus qui ipsi viderant quique a parentibus acceperant diem illum crudi adhuc servitii et libertatis improspere repetitae, cum occisus dictator Caesar aliis pessimum, aliis pulcherrimum facinus videretur: nunc senem principem, longa potentia, provisis etiam heredum in rem publicam opibus, auxilio scilicet militari tuendum, ut sepultura eius quieta foret. 9. Multus hinc ipso de Augusto sermo, plerisque vana mirantibus: quod idem dies accepti quondam imperii princeps et vitae supremus; quod Nolae in domo et cubiculo in quo pater

remisit] Eo sensu dictum quo Cursor ap. Liv. IX, 16. *Ne nihil remissum dicatis, remitto ne utique dorsum demulceatis, cum ex equis descendetis.* Abnuit ac moderatus est tantum erga patrem honorem, non tamen deprecando modeste, quasi nimius et senatu indignus esset, sed *arroganter*, tanquam iure remittendi officii uteretur. Factum nihilo minus est, exemplo Sullani funeris, de quo Appian. Civ. I, 106. Dorn.

ut quondam . . turbassent] Cum rogus cremando Caesari in campo Martis exstructus esset, populus summo tumultu, direptis subselliis, cancellis, mensis argentariorum in Foro cremavit, ut ex Suet. 84. Plut. Caes. 68. Dion. C. LVII, 2. Appian. 148. notum est. Imperatorum et nobilium civium corpora in Campo Martio, qui tum extra urbem erat, cremabantur, cum alioqui in suis quisque praediis post mortem uri et condi soleret. Muret. Primum Sullam in Campo Martio per honorem sepultum tradit Appianus. At postea Iuliae ibi tumulus, et mox ipsius Iulii, nunc Augusti, *sede destinata*, id est in Mausoleo, quod sibi struxerat. Lips.

C. 9. *idem dies*] Fuit is XIV. Kal. Septemb. Suet. Aug. 100. Dio LVI, 30.

eius Octavius vitam finivisset. Numerus etiam consulatuum celebrabatur, quo Valerium Corvum et Gaium Marium simul aequaverat; continuata per septem et triginta annos tribunicia potestas; nomen imperatoris semel atque vicies partum, aliaque honorum multiplicata aut nova. At apud prudentes vita eius varie extollebatur arguebaturve. Hi pietate erga parentem et necessitudine rei publicae, in qua nullus tunc legibus locus, ad arma civilia actum, quae neque parari possent neque haberi per bonas artes. Multa Antonio, dum interfectores patris ulcisceretur, multa Lepido concessisse. Postquam hic socordia senuerit, ille per libidines pessum datus sit, non aliud discordantis patriae remedium fuisse quam ut ab uno regeretur. Non regno tamen neque dictatura, sed 14.

C. 9. *dum* Muretus. At MS. *tunc*. Suspicor: *tunc*, *ut*, tam leniore remedio quam aptiore sententia. *Tunc* enim, ad illud tempus referendum quo pietatem erga parentem approbaverit, opponiturque *posteriori* tempori, quo necessitudini reip. paruerit et caritatem patriae demonstraverit, bello adversus Antonium, ac postremum imperio suscipiendo. Nam *necessitudo* supra non de necessitate et periculis reip. intelligendum, sed de Octaviani cum republica coniunctione, qua filius D. Iulii, dein triumvir ad eam quoquo modo tuendam ac servandam obstrictus esse videbatur. — Mox *ulcisceretur* Beroald. At MS. *ulciscerentur*, passive, ut Sallust. Iug. 34. *quicquid ulcisci nequitur*, et Ennius ap. Non. *patrem ulciscerem*. Dord.

quam ut edd. *quam* MS.

aequaverat] Cf. Suet. Aug. 26. Stat. Silv. IV, 1, 31. *Ter Latio deciesque tulit labentibus annis Augustus fasces.* Valerius Corvus A. U. 453. post T. Maulii obitum suffectus sextum egit consulatum (Liv. VII, 26. X, 11.), cum praecedenti anno functus esset quinto. Plin. VII, 48. C. Marium septies consulem fuisse notissimum est. Walth.

continuata] Dio LIII, 32. Suet. Aug. 27.

semel atque vicies] Scilicet ex suis et ducum legatorumque victoriis toties dictus est imperator. Dio LI, 25. Distingue cum Dion. LII, 41. *τὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἐπίκλησιν ἐπέθετο· λέγω δὲ οὐ τὴν ἐπὶ ταῖς νίκαις κατὰ τὸ ἀρχαῖον διδομένην τισίν (ἐκείνην γὰρ πολλάκις μὲν καὶ πρότερον, πολλάκις δὲ καὶ ὕστερον ἀπ' αὐτῶν τῶν ἔργων ἔλαβεν, ὥστε καὶ ἓν καὶ εἴκοσιν ὄνομα αὐτοκράτορος σχεῖν), ἀλλὰ τὴν ἑτέραν τὴν τὸ κράτος διασημαίνουσαν, ὥσπερ τῷ πατρὶ αὐτοῦ, τῷ Καίσαρι καὶ τοῖς παισὶ καὶ τοῖς ἐκγόνοις ἐψήφιστο.* cf. id. LV, 6. Walth.

regno] Ex Maecenatis consilio. Nil enim in Iulio tantopere displicuerat quam regii nominis affectatio. Suet. Iul. 79. Vell. II, 56. *neque dictatura*, ut Sulla,

14. principis nomine constitutam rem publicam; mari Oceano aut amnibus longinquis saeptum imperium; legiones, provincias, classes, cuncta inter se connexa; ius apud cives, modestiam apud socios; urbem ipsam magnifico ornatu; pauca admodum vi tractata, quo ceteris quies esset. 10. Dicebatur contra: pietatem erga parentem et tempora rei publicae obtentui sumpta; ceterum cupidine dominandi concitos per largitionem veteranos, paratum ab adulescente privato exercitum, corruptas consulis legiones, simulatam Pompeianarum gratiam partium; mox ubi decreto patrum fasces et ius praetoris invaserit, caesis Hirtio et Pansa, sive hostis illos, seu Pansam venenum vulneri affusum, sui milites Hirtium et machinator doli Caesar abstulerat, utriusque copias occupavisse; extortum invito senatu consulatum, armaque quae in Antonium acceperit contra rem publicam versa: proscriptionem civium, divisiones agrorum, ne ipsis quidem qui fecere laudatas. Sane Cassii et Brutorum exitus

dein Iulius Caesar, ex quibus Sullae saltem memoria invidiosa.

amnibus] Euphrate, Rheno, Danubio; praeterea saeptum Nili catarrhactis, desertis Africae, monte Atlante.

connexa] Antea enim diviso Antonium inter et Octavianum imperio separata plurima fuerant.

ornatu] Suet. Aug. 29.

C. 10. *ceterum*] I. e. sed revera: tanquam praecesserit *pietatem quidem*, ut XIV, 20.

ab adulescente] Monum. Ancyr. init. *Annos* XXI *natus exercitum privato consilio et privata impensa comparavi.* Suet. Aug. 8.

consulis] Antonii. Cic. Phil. IV, 2. Appian. B. C. III, 43. 45. 93. *Pompeianarum partium*] Suet. Oct. 10. 12. *ad optimates se contulit*] Plutarch. Ant. 16.

senatu] Non *senatui;* consulatus enim non erat in senatus manibus, sed senatus populique Romani. Itaque *extortum* absolute dictum ut Eutrop. VII, 11. *Extorsit ut sibi vicesimo anno consulatus daretur.*

fecere] Spectat hic locus ad varias dissensiones super proscriptione civium et divisione agrorum in ipsorum triumvirorum partibus ortas. Suet. Aug. 27. *Restitit quidem Octavianus aliquamdiu collegis, ne qua fieret proscriptio, sed inceptam utroque acerbius exercuit.* Idem Octavianus dum Antonio Ciceronis proscriptionem gratificatur, aperte fieri iussit quod non probabat, nedum laudaret. De divisione agrorum Dio XLVIII, 6. *ἦν δὲ ἐν τῇ κληρουχίᾳ ἀμφοτέροις ἡ πλείστη τῆς δυνάμεως ἐλπίς, καὶ διὰ τοῦθ' ὑπὲρ αὐτῆς πρῶτον ἀρξάμενοι διεφέροντο.* Wolfius commendavit *cepere* scil. veterani, *non pro spe meritorum tractari querentes*, teste Suet. Aug. 13. Quod si in MS. legeretur, mirarer

paternis inimicitiis datos, quanquam fas sit privata odia 14. publicis utilitatibus remittere: sed Pompeium imagine pacis, sed Lepidum specie amicitiae deceptos; post Antonium, Tarentino Brundisinoque foedere et nuptiis sororis illectum, subdolae affinitatis poenas morte exsolvisse. Pacem sine dubio post haec, verum cruentam: Lollianas Varianasque clades, interfectos Romae Varrones, Egnatios, Iulios. Nec domesticis abstinebatur: abducta Neroni uxor, et consulti per ludibrium pontifices, an concepto necdum edito partu rite nuberet; Q. Tedii et

C. 10. *abducta* Beroald. *adducta* MS.

ipsis positum pro *iis*. Atqui ad veteranos si laudationem referri necesse foret, praeferrem *quis fecere* i. e. quorum in utilitatem. Dorr.

remittere] Ut Cic. Phil. V, 18. *Omnes Caesar inimicitias reip. condonavit.*

Pompeium] Augustus Muciam matrem ad S. Pompeium miserat. Sororem Libonis qui Pompeii socer erat uxorem duxerat, ut Pompeium sibi quem mari plurimum posse intelligebat adiungeret. Postea in Sexti navibus coenaverat; ipse eum convivio exceperat. M. Marcello sororis filio Pompeiam Sexti filiam desponderat. Sed tamen eum post e medio tollendum curavit. Vid. Dion. XLVIII, 36. Muret. Vellei. II, 77. Suet. Aug. 16.

Lepidum] Dio XLIX, 12. Vell. II, 80. Huic enim ex Africa evocato, ut sibi adversus Pompeium auxilio esset, xx legiones et imperium ademit. Mur.

Tarentino Brundisinoque] Dio XLVIII, 54 et 28. 33. Appian. B. C. V, 93 et 57—64. Hysterologia est; nam Tarentinum foedus triennio post Brundisinum factum.

Lollianas] Vell. II, 97. *Accepta in Germania clades sub legato M. Lollio.* Dio LIV, 20. Suet. Aug. 23.

Varrones] Fuit Licinius Varro Murena, a. u. 732. Suet. Aug. 19, 56. Vell. II, 91. *L. Murena et Fannius Caepio .. quum inissent Caesaris occidendi consilia, oppressi auctoritate publica quod vi facere voluerant iure passi sunt.* — *Egnatios*] Vell. II, 91. *Nec multo post Rufus Egnatius .. interimere Caesarem statuit, ut, quo salvo salvus esse non posset, eo sublato moreretur.*

Iulios] Intelligit Iulium Antonium, triumviri filium, qui, *violator Caesaris domus, ipse sceleris a se commissi ultor fuit*, teste Vell. II, 100, haud dubie iussu Caesaris. Dio LV, 10. Hor. Od. IV, 2. qui quoniam *Iulum* nominat, edd. hic et III, 18. *Iulos* intulere.

consulti] Responderunt: *ὅτι εἰ μὲν ἐν ἀμφιβόλῳ τὸ κύημα ἦν, ἀναβληθῆναι τὸν γάμον ἐχρῆν· ὁμολογουμένου δὲ αὐτοῦ οὐδὲν κωλύει ἤδη αὐτὸν γενέσθαι.* Dio XLVIII, 43.

Q. Tedii] Suet. Aug. 27. *Tedium Afrum consulem designatum, quia factum quoddam suum maligno sermone carpsisset, tantis conterruit minis, ut is se praecipitaverit.* Num idem is sit cuius h. l. luxus perstringitur, nescio; sed cognominis saltem Augustoque notus fuit, nec tam

14. Vedii Pollionis luxus; postremo Livia, gravis in rem publicam mater, gravius domui Caesarum noverca. Nihil deorum honoribus relictum, cum se templis et effigie numinum per flamines et sacerdotes coli vellet. Ne Tiberium quidem caritate aut rei publicae cura successorem adscitum: sed quoniam arrogantiam saevitiamque eius introspexerit, comparatione deterrima sibi gloriam quaesivisse. Etenim Augustus paucis ante annis, cum Tiberio tribuniciam potestatem a patribus rursum postularet, quanquam honora oratione, quaedam de habitu cultuque et institutis eius iecerat, quae velut excusando exprobraret. Ceterum sepultura more perfecta, templum et caelestes religiones decernuntur.

11. Versae inde ad Tiberium preces. Et ille varie disserebat, de magnitudine imperii, sua modestia. Solam divi Augusti mentem tantae molis capacem: se in partem curarum ab illo vocatum experiendo didicisse, quam arduum, quam subiectum fortunae regendi cuncta onus. Proinde in civitate tot illustribus viris subnixa non ad unum omnia deferrent: plures facilius munia rei publicae sociatis laboribus exsecuturos. Plus in oratione tali di-

gravis Beroald. ut VI, 26. *grave conscientiae, grave famae suae.* At MS. *gravius* i. e. graviore modo, ut IV, 47. *Quidam audentius apertis in locis visebantur;* quanquam adiectivum *gravis* praecedit, sed variandae structurae studio, ut IV, 47. *Montium editis i n c u l t i atque eo f e r o c i u s agitabant.* Gradatio autem apta; nam perdere privignos et grassari veneno, ferro, haud dubie g r a v i u s est quam civitati principem obtrudere filium et impotentia devinctum habere maritum. Ex Walth.

inauditum nomen quam asserunt editores. De Vedii Pollionis luxu Dio LIV, 23. Plin. IX, 23. Senec. Ir. III, 40. At MS. *uberetque Tedii;* in his latet aut quod edidi cum Victorio, aut: *nuberet; qui Tedii et V. Pollionis luxus* scil. fuerint. Dord.

habitu ad gestum, vultum, incessum, *cultu* ad vestitum, *institutis* ad vitae quotidianae rationem pertinet; cf. II, 59. XV, 72. H. I, 17. Incedebat autem Tiberius *cervice rigida et obstipa, adducto fere vultu, plerumque tacitus:* Suet. Tib. 68.

velut excusando] H. e. excusationis specie, ut III, 22.

C. 11. *modestia* est mediocritatis conscientia, ut Hist. III, 70. *militis nimio ardori imparem esse modestiam suam* (coll. Ann. II, 57.), vel modicae fortunae amor.

gnitatis quam fidei erat; Tiberioque etiam in rebus quas 14.
non occuleret, seu natura sive assuetudine, suspensa semper et obscura verba; tunc vero nitenti, ut sensus suos penitus abderet, in incertum et ambiguum magis implicabantur. At patres, quibus unus metus si intellegere viderentur, in questus, lacrimas, vota effundi; ad deos, ad effigiem Augusti, ad genua ipsius manus tendere, cum proferri libellum recitarique iussit. Opes publicae continebantur, quantum civium sociorumque in armis, quot classes, regna, provinciae, tributa aut vectigalia, et necessitates ac largitiones. Quae cuncta sua manu perscripserat Augustus, addideratque consilium coercendi intra terminos imperii, incertum metu an per invidiam. 12. Inter quae senatu ad infimas obtestationes procumbente dixit forte Tiberius se, ut non toti rei publicae parem, ita quaecunque pars sibi mandaretur, *eius tutelam* suscepturum. Tum Asinius Gallus, interrogo, inquit, Caesar, quam partem rei publicae mandari tibi velis? Perculsus improvisa interrogatione paulum reticuit; dein collecto animo respondit: nequaquam decorum pudori suo legere aliquid aut evitare ex eo, cui in universum excusari mallet. Rursum Gallus (etenim vultu offensionem coniectaverat) non iccirco interrogatum ait, ut divideret quae separari nequirent, sed et sua confessione argueretur, unum esse rei publicae corpus atque unius animo regendum. Addidit laudem de Augusto,

C. 12. *ut sua* Lipsius. At MS. *et sua* h. e. sua quoque; nam ceteri satis iam confessi erant, unum esse corpus; *ut* ex superioribus facile cogitatione iterari potest.

occuleret] I. e. occulere volebat.

effigiem] In curia positam: cf. II, 37.

libellum] Quem Suet. Aug. 101. *breviarium totius imperii* vocat. Dio LVI, 33.

consilium] Ut Agr. 13.

C. 12. *quam partem*] Explicat Dio LVII, 2. Tiberius, inquit, tres fecerat reip. partes. Prima Romam et Italiam complectebatur, altera exercitus, tertia provincias. Uni ex istis parem se aiebat. Lips.

cui] Pro *a quo*, ut Agr. 30. *famae defendit*.

14. Tiberiumque ipsum victoriarum suarum, quaeque in toga per tot annos egregie fecisset, admonuit. Nec ideo iram eius lenivit, pridem invisus, tanquam ducta in matrimonium Vipsania, Marci Agrippae filia, quae quondam Tiberii uxor fuerat, plus quam civilia agitaret, Pollionisque Asinii patris ferociam retineret. 13. Post quae Lucius Arruntius haud multum discrepans a Galli oratione perinde offendit, quanquam Tiberio nulla vetus in Arruntium ira: sed divitem, promptum, artibus egregiis et pari fama publice, suspectabat. Quippe Augustus supremis sermonibus cum tractaret, quinam adipisci principem locum suffecturi abnuerent, aut impares vellent, vel iidem possent cuperentque, Marcum Lepidum dixerat capacem sed aspernantem, Gallum Asinium avidum et minorem, Lucium Arruntium non indignum et si casus daretur ausurum. De prioribus consentitur; pro Arruntio quidam Gnaeum Pisonem tradidere; omnesque praeter Lepidum variis mox criminibus struente Tiberio circumventi sunt. Etiam Quintus Haterius et Mamercus Scaurus suspicacem animum perstrinxere; Haterius, cum dixisset: quousque patieris, Caesar, non adesse caput rei publicae? Scaurus, quia dixerat spem esse ex eo non irritas fore senatus preces, quod relationi consulum iure tribuniciae potestatis non intercessisset. In Haterium statim invectus est: Scaurum, cui implacabi-

Pollionisque Beroaldus. At MS. *Pollionis*, asyndeto non prorsus absono. Lenius saltem correxeris: *et Pollionis*, ob exitum vocis praec. *agitaret*. De Pollionis ferocia Suet. Aug. 43. Vell. II, 86. Senec. Ir. III, 23. Dorn.

C. 13. *quanquam* Beroald. *quam* MS. ut XVI, 19.

C. 13. *Arruntius*] Fortasse ille Sallustii imitator, de quo Seneca Ep. 114.

omnes] Piso III, 15. Gallus VI, 23. Arruntius VI, 48. praeter Lepidum VI, 27.

caput Rhen. ut XV, 47. At MS. *aput te*. Offensioni autem erant Haterii verba quamvis cauta et callida, quod apertius, quam Tiberio conduceret, proloquebatur primum, senatum, qui vulgo appellabatur *caput reipublicae* ut Hist. I, 84., non revera id esse, deinde, penes unum Tiberium esse, ut adesset aliud ac novum caput sive princeps; nam electus, non obtrusus videri volebat, cap. 7. Dorn.

lius irascebatur, silentio tramisit. Fessusque clamore 14. omnium, expostulatione singulorum flexit paulatim, non ut fateretur suscipi a se imperium, sed ut negare et rogari desineret. Constat Haterium, cum deprecandi causa palatium introisset ambulantisque Tiberii genua advolveretur, prope a militibus interfectum, quia Tiberius casu an manibus eius impeditus prociderat. Neque tamen periculo talis viri mitigatus est, donec Haterius Augustam oraret eiusque curatissimis precibus protegeretur. **14.** Multa patrum et in Augustam adulatio. Alii parentem, alii matrem patriae appellandam, plerique ut nomini Caesaris adscriberetur Iuliae filius censebant. Ille moderandos feminarum honores dictitans, eademque se temperantia usurum in iis quae sibi tribuerentur, ceterum anxius invidia et muliebre fastigium in deminutionem sui accipiens, ne lictorem quidem ei decerni passus est, aramque Adoptionis et alia huiuscemodi prohibuit. At Germanico Caesari proconsulare imperium petivit; missique legati qui deferrent, simul maestitiam eius ob excessum Augusti solarentur. Quo minus idem pro Druso postularetur, ea causa quod designatus consul Drusus praesensque erat. Candidatos praeturae duodecim nominavit, numerum ab Augusto traditum; et hortante senatu ut augeret, iure iurando obstrinxit se non excessurum. **15.** Tum primum e campo comitia ad patres trans-

genua advolvo.] Ut VI, 49. XV, 71. H. IV, 81. idem fere est quod *genibus advolvi* I, 23. 32. Plin. Epp. I, 18. IX, 21.

C. 14. *parentem*] Dio LVII, 12. *πολλοὶ μὲν μητέρα αὐτὴν τῆς πατρίδος, πολλοὶ δὲ καὶ γονέα προσαγορεύεσθαι γνώμην ἔδωκαν.* *Matris* nomini inest caritatis notio. Suet. Tib. 50. *Non parentem patriae appellari passus est.* In nummis quoque dicitur *Iulia orbis genetrix.*

aramque Adoptionis] Propter Liviae adoptionem exstruendam, tum demum in familiam Iuliam assumptae: cf. c. 8.

duodecim] Quot praetores extremo Augusti imperio fieri soliti sint parum constat; sedecim, opinor, ut a. u. 764. teste Dione LVI. ex quo numero duodecim princeps nominatione vel commendatione designavit, reliquos (quattuor, ni fallor) studiis tribuum creari passus est. Itaque postquam magistratus a senatu fieri solebant, princeps numerum eorum, quos commendatione sua destinaret, adeo moderatus est ut ipse quat-

14. lata sunt: nam ad eam diem, etsi potissima arbitrio principis, quaedam tamen studiis tribuum fiebant. Neque populus ademptum ius questus est nisi inani rumore, et senatus largitionibus ac precibus sordidis exsolutus libens tenuit, moderante Tiberio ne plures quam quattuor candidatos commendaret, sine repulsa et ambitu designandos. Inter quae tribuni plebei petivere ut proprio sumptu ederent ludos, qui de nomine Augusti fastis additi Augustales vocarentur; sed decreta pecunia ex aerario, utque per circum triumphali veste uterentur: curru vehi haud permissum. Mox celebratio annuum ad praetorem translata, cui inter cives et peregrinos iurisdictio evenisset.

16. Hic rerum urbanarum status erat, cum Pannonicas legiones seditio incessit, nullis novis causis, nisi quod mutatus princeps licentiam turbarum et ex civili bello spem praemiorum ostendebat. Castris aestivis tres simul legiones habebantur praesidente Iunio Blaeso; qui fine Augusti et initiis Tiberii auditis ob iustitium aut

C. 15. *annuum* Ernestius, *annua* Wolfius, quorum utrumque languet ob abundantiam adiectivi, illud etiam a collocatione epitheti suspectum, tanquam non omnes praetores fuerint *annui*. At MS. *annum*. Suspicor: *unum ad praetorem*, h. e. quod tribuni, qui multi erant, communi sumptu celebrare voluerant, mox ad unum ex praetoribus translatum, et ad eum quidem cui etc. Dio LIV, 34. Doed.

tuor, senatus autem reliquos duodecim libere crearet. Doed.

C. 15. *precibus exsolutus*] Vell. P. II, 126. *Summota e foro seditio*, *ambitio campo*. Respexit hos locos Symmach. Laud. in patr. p. 39. ed. Mai. *Intelligamus nostri saeculi bona; abest cera turpis*, *diribitio corrupta clientelarum cuneis*, *sitella venalis*. *Inter senatum et principes comitia transiguntur*. Creuzer.

tenuit] H. e. obtinuit ius populo ademptum.

triumphali veste] Quae purpura auro mixta erat, Plin. H. N. IX, 36. Ea uti concessum, ad exemplum consulum et praetorum, quibus in Circo ludos praebentibus ius togae pictae, ut Iuven. XI, 193. *Similisque triumpho praeda caballorum praetor sedet*. At *curru vehi haud permissum*, ne prorsus aequarentur potestati maiori. De curru praetorum in Circo Iuven. X, 36. *Quid si vidisset praetorem in curribus altis extantem?* Ex Lips.

cui .. evenisset] Tot verbis opus fuit vel Tacito, ut eum significaret, quem hodie plerique breviter quidem sed recenti ex usu *praetorem peregrinum* dicere solent. Doed.

C. 16. *iustitium* ob amissum Augustum, ut c. 50., *gaudium*

gaudium intermiserat solita munia. Eo principio lasci- 14.
vire miles, discordare, pessimi cuiusque sermonibus praebere aures, denique luxum et otium cupere, disciplinam et laborem aspernari. Erat in castris Percennius quidam, dux olim theatralium operarum, dein gregarius miles, procax lingua, et miscere coetus histrionali studio doctus. Is imperitos animos, et quaenam post Augustum militiae condicio ambigentes, impellere paulatim nocturnis colloquiis aut flexo in vesperam die, et dilapsis melioribus deterrimum quemque congregare. 17. Postremo promptis iam et aliis seditionis ministris velut concionabundus interrogabat: cur paucis centurionibus, paucioribus tribunis in modum servorum obedirent? quando ausuros exposcere remedia, nisi novum et nutantem adhuc principem precibus vel armis adirent? Satis per tot annos ignavia peccatum, quod tricena aut quadragena stipendia senes, et plerique truncato ex vulneribus corpore, tolerent. Ne dimissis quidem finem esse militiae, sed apud vexillum retentos alio vocabulo eosdem labores perferre. Ac si quis tot casus vita superaverit, trahi adhuc diversas in terras, ubi per nomen agrorum uligines paludum vel inculta montium accipiant. Enimvero militiam ipsam gravem, infructuosam: denis in diem assibus

C. 17. *concionabundus* Rhenanus. MS. *conditionabundus*. *retentos* Beroaldus. At MS. *tentes*. Mallem *tentos*, simplex pro composito, ut infra *sub vexillo tenerentur*, et *tentus* pro *retentus*, *detentus* non semel habet Ammianus. Sed verum repperit Gronovius: *tendentes*, ut Hist. I, 31. 55. 59. i. e. agentes. Similiter MS. VI, 33. *effunt* pro *effundunt*. Dord.

ob recens imperium, ut Hist. I, 76.

operarum] Intelligendi sunt homines illi ab histrionibus mercede conduci soliti, ut factionem fautorum suorum lingua, manu et si res posceret lapidibus et subselliorum fragminibus (cf. Suet. Ner. 26.) tuerentur contra diversarum partium asseclas. Vid. c. 77. XI, 13. XIII, 23. Suet. Tib. 37. Plaut. Prol. Amph. 64. Ex Walth.

C. 17. *tricena aut quadragena*] Contra institutum Augusti. Suet. Oct. 49. Dio C. LIV, 25. ἦν δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐτῶν τοῖς μὲν δορυφόροις δώδεκα, τοῖς δ' ἄλλοις ἑκκαίδεκα.

alio vocabulo] Scil. vexillariorum, qui ceterorum immunes erant nisi propulsandi hostis.

17. animam et corpus aestimari; hinc vestem, arma, tentoria, hinc saevitiam centurionum et vacationes munerum redimi. At hercule verbera et vulnera, duram hiemem, exercitas aestates, bellum atrox aut sterilem pacem sempiterna. Nec aliud levamentum quam si certis sub legibus militia iniretur, ut singulos denarios mererent, sextus decumus stipendii annus finem afferret; ne ultra sub vexillis tenerentur, sed isdem in castris praemium pecunia solveretur. An praetorias cohortes, quae binos denarios acceperint, quae post sedecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? Non obtrectari a se urbanas excubias: sibi tamen apud horridas gentes e contuberniis hostem aspici. 18. Adstrepebat vulgus, diversis incitamentis, hi verberum notas, illi canitiem, plurimi detrita tegmina et nudum corpus exprobrantes. Postremo eo furoris venere, ut tres legiones miscere in unam agitaverint. Depulsi aemulatione, quia suae quisque legioni eum honorem quaerebant, alio vertunt, atque una tres aquilas et signa cohortium locant. Simul congerunt caespites, extruunt tribunal, quo magis conspicua sedes foret. Properantibus Blaesus advenit, increpabatque ac retinebat singulos, clamitans: mea potius caede imbuite manus; leviore flagitio legatum interficietis quam ab imperatore desciscitis. Aut incolumis fidem legionum retinebo, aut iugulatus poenitentiam accelerabo. 19. Aggerebatur nihilo minus caespes, iamque pectori usque accreverat, cum tandem pervicacia victi inceptum

C. 19. *usque* Beroald. At MS. *eiusque*. Suspicor in ea corruptela haec latere: *iamque pectori usque accreverat, cum tandem pervicacia eius victi* etc. Nam quod Lipsius ad *pervicacia* adnotat: *ipsius Blaesi et si qui alii fortiter obsisterent*, duritiae

tentoria] Scil. emi, quod ex seq. *redimi* mutuandum.

acceperint] Aoristus ad diem referendus est, quo de stipendiorum modo decretum et constitutum est; qui *acciperent* substituerunt, statos illos dies quibus stipendia dispensabantur intelligi volebant.

C. 18. *tribunal*] Ex caespitibus congestis. Plin. Pan. 56, 6. Xiphil. LXII, 2. Nam ubi signa legionum in castris locabantur, ibi tribunal deesse nequibat, quia illa

omisere. Blaesus multa dicendi arte non per seditionem 14.
et turbas desideria militum ad Caesarem ferenda ait; neque veteres ab imperatoribus priscis neque ipsos a divo Augusto tam nova petivisse; et parum in tempore incipientes principis curas onerari. Si tamen tenderent in pace tentare, quae ne civilium quidem bellorum victores expostulaverint, cur contra morem obsequii, contra fas disciplinae vim meditentur? decernerent legatos seque coram mandata darent. Acclamavere, ut filius Blaesi tribunus legatione ea fungeretur, peteretque militibus missionem ab sedecim annis: cetera mandaturos, ubi prima provenissent. Profecto iuvene modicum otium: sed superbire miles, quod filius legati orator publicae causae satis ostenderet necessitate expressa quae per modestiam non obtinuissent.

20. Interea manipuli ante coeptam seditionem Nauportum missi ob itinera et pontes et alios usus, postquam turbatum in castris accepere, vexilla convellunt, direptisque proximis vicis ipsoque Nauporto, quod municipii instar erat, retinentis centuriones irrisu et contumeliis, postremo verberibus insectantur; praecipua in Aufidienum Rufum praefectum castrorum ira, quem dereptum

crimine non caret; quod nisi genitivum addere volueris, vertendum erit potius: an Beharrlichkeit. Doed.

desideria . . *ferenda* edd. At MS. *desiderium* . . *ferendum*, insolentius quam intolerabilius. Nam unam rem desiderabat miles, militiae allevationem.

ab edd. *ad* MS.

C. 20. *accepere* edd. At MS. *accipere*, infinitivo historico, ut III, 26. *postquam exui aequalitas*.

solebant tribunali circumdari. cf. XV, 29. Id templum legionum erat. Sine tribunali iusta species ac dignitas loco defuisset. Ex Walth.

C. 20. *Nauportum*] In Pannonia superiore, prope oppidum *Oberlaybach*. Vell. Pat. II, 110. Tab. Peuting.

convellunt] E solo evellunt, quippe redituri in castra. Suet. Cl. 13.

praecipua . . *ira*] Ablativi sunt.

praefectum castrorum] Veget. II, 10. Ad hunc castrorum positio, valli fossaeque designatio pertinebat. Is post longam probatamque militiam legebatur ut doceret alios, quod ipse cum laude fecisset.

14\. vehiculo sarcinis gravant aguntque primo in agmine, per ludibrium rogitantes, an tam immensa onera, tam longa itinera libenter ferret? Quippe Rufus diu manipularis, dein centurio, mox castris praefectus, antiquam duramque militiam revocabat, vetus operis ac laboris, et eo immitior quia toleraverat. 21. Horum adventu redintegratur seditio, et vagi circumiecta populabantur. Blaesus paucos maxime praeda onustos ad terrorem ceterorum affici verberibus, claudi carcere iubet: nam etiam tum legato a centurionibus et optimo quoque manipularium parebatur. Illi obniti trahentibus, prensare circumstantium genua, ciere modo nomina singulorum, modo centuriam quisque, cuius manipularis erat, cohortem, legionem, eadem omnibus imminere clamitantes. Simul probra in legatum cumulant, coelum ac deos obtestantur, nihil reliqui faciunt quo minus invidiam, misericordiam, metum et iras permoverent. Accurritur ab universis, et carcere effracto solvunt vincula, desertoresque ac rerum capitalium damnatos sibi iam miscent. 22. Flagrantior inde vis, plures seditioni duces. Et Vibulenus quidam gregarius miles ante tribunal Blaesi allevatus circumstantium humeris, apud turbatos et quid pararet intentos, vos quidem, inquit, his innocentibus et miserrimis lucem et spiritum reddidistis: sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem missum ad vos a Germanico exercitu de communibus commodis nocte proxima iugulavit per gladiatores suos, quos in exitium militum habet atque armat. Responde, Blaese, ubi cadaver abieceris?

vetus operis Lipsius, ut VI, 12. *scientiae caerimoniarumque vetus*, et 44. *vetus regnandi*. Hist. IV, 20. MS. *intus*. Marg. *invictus*, ut Sil. It. III, 326. *Cantaber hiemisque aestusque famisque invictus:* probabiliter. Dord.

C. 22. *abieceris* Beroald. cui *ubi* praegnanter copulatum, ut Suet. Ner. 48. *Abiecti in via cadaveris* i. e. abiecti in viam in viaque iacentis, vel Galb. 20. At MS. *ablegeris*. Suspicor: *ablegaris* vel *ablegaveris*, siquidem *relegare* saltem ac *delegare* de inanimis

C. 21. *permoverent*] De effectu ipso, ut III, 23. XVI, 32.

C. 22. *communibus*] Pannonico et Germanico exercitui. Wolf.

Ne hostes quidem sepultura invident. Cum osculis, cum 14. lacrimis dolorem meum implevero, me quoque trucidari iube, dum interfectos nullum ob scelus, sed quia utilitati legionum consulebamus, hi sepeliant. 23. Incendebat haec fletu et pectus atque os manibus verberans; mox disiectis quorum per humeros sustinebatur, praeceps et singulorum pedibus advolutus tantum consternationis invidiaeque concivit, ut pars militum gladiatores qui e servitio Blaesi erant, pars ceteram eiusdem familiam vincirent, alii ad quaerendum corpus effunderentur. Ac ni propere neque corpus ullum reperiri, et servos adhibitis cruciatibus abnuere caedem, neque illi fuisse unquam fratrem pernotuisset, — haud multum ab exitio legati aberant. Tribunos tamen ac praefectum castrorum extrusere; sarcinae fugientium direptae; et centurio Lucilius interficitur, cui militaribus facetiis vocabulum Cedo alteram indiderant, quia fracta vite in tergo militis alteram clara voce ac rursus aliam poscebat. Ceteros latebrae texere, uno retento Clemente Iulio, qui perferendis militum mandatis habebatur idoneus ob promptum ingenium. Quin ipsae inter se legiones octava et quinta decuma ferrum parabant, dum centurionem cognomento Sirpicum

quoque usurpatur, ut Lucan. VI, 824. *dum bella relegem.* Vell. P. II, 64. *Fortunae invidiam in auctorem relegabat.* Doed.

C. 23. *Incendebat* Muretus, i. e. augebat; ut c. 69. XII, 34. Vid. ad IV, 2. At MS. *Incedebant.*

sepultura invident] Ut Germ. 33. *ne spectaculo quidem proelii invidere.* Plin. Epp. I, 10. III, 8. Lucan. VII, 798.: recentiore demum usu, quem notavit Quintil. IX, 3, 1, coll. Cic. Tusc. III, 9, 20.

C. 23. *pernotuisset, —*] Semel monitum volo, significari hac lineola apodosin et repraesentari apodosin, ita fere h. l. verbis concludendam: *exitio datus foret legatus.*

fracta vite] Liv. Epit. LVII. de Scipione ad Numantiam: *quem militem extra ordinem deprehendit, vitibus; si extraneus, fustibus cecidit.* Plin. H. N. XIV, 1. *Vitis in delictis poenam ipsam honorat.* Unde centuriones in bello vites gestabant. MS. *facta vitae:* correxit Beroaldus.

cognomento] A militibus addito; nam *sirpicus* est ἅρπαξ. Simili sensu *serperastra cohortis meae* dixit Cic. Att. VII, 3, 8. Quanquam fuit *Sirpicus* etiam paternum quoddam nomen, apud Hor. Ep. I, 13. Doed.

14. illa morti deposcit, quintadecumani tuentur, ni miles nonanus preces et adversum aspernantis minas interiecisset.

24. Haec audita quanquam abstrusum et tristissima quaeque maxime occultantem Tiberium perpulere, ut Drusum filium cum primoribus civitatis duabusque praetoriis cohortibus mitteret, nullis satis certis mandatis; ex re consulturum. Et cohortes delecto milite supra solitum firmatae. Additur magna pars praetoriani equitis et robora Germanorum, qui tum custodes imperatori aderant, simul praetorii praefectus Aelius Seianus, collega Straboni patri suo datus, magna apud Tiberium auctoritate, rector iuveni et ceteris periculorum praemiorumque ostentator. Druso propinquanti quasi per officium obviae fuere legiones, non laetae ut assolet neque insignibus fulgentes, sed illuvie deformi et vultu, quanquam maestitiam imitarentur, contumaciae propiores.

25. Postquam vallum introiit, portas stationibus firmant, globos armatorum certis castrorum locis opperiri iubent: ceteri tribunal ingenti agmine circumveniunt. Stabat Drusus, silentium manu poscens; illi quotiens oculos ad multitudinem rettulerant, vocibus truculentis strepere; rursum viso Caesare trepidare; murmur incertum, atrox clamor et repente quies; diversis animorum motibus pavebant terrebantque. Tandem interrupto tumultu litteras patris recitat, in quis perscriptum erat, praecipuam ipsi fortissimarum legionum curam, quibuscum plurima bella toleravisset; ubi primum a luctu requiesset

C. 25. *rettulerant* Beroaldus. At MS. *sedtulerant*. Suspicor: *Sed illi quoties oculos ad multitudinem tulerant*, ut Virg. A. VII, 570. *Erranti passimque oculos per cuncta ferenti*. Dord.

C. 24. *insignibus*] Torquibus, phaleris, aliis virtutis insignibus; incomptis etiam signis, quod luctus documentum, ut III, 2. Ex Brot. *insignibus* de omnis generis ornamentis armisque intelligendum, non de aquilis solis. Hist. I, 82. *Abiecta militiae insignia*. Et IV, 29. 46.

C. 25. *Clamor*] Ut Sil. It. X, 396. *Clamor saepe repens et saepe silentia fixis in tellurem oculis*. Clamor cum terrerent, quies cum timerent. Ex Lips.

animus, acturum apud patres de postulatis eorum; mi- 14.
sisse interim filium, ut sine cunctatione concederet quae statim tribui possent; cetera senatui servanda, quem neque gratiae neque severitatis expertem haberi par esset. 26. Responsum est a concione, mandata Clementi centurioni quae perferret. Is orditur de missione a sedecim annis, de praemiis finitae militiae; ut denarius diurnum stipendium foret; ne veterani sub vexillo haberentur. Ad ea Drusus cum arbitrium senatus et patris obtenderet, clamore turbatur: Cur venisset, neque augendis militum stipendiis, neque allevandis laboribus, denique nulla benefaciendi licentia? at hercule verbera et necem cunctis permitti. Tiberium olim nomine Augusti desideria legionum frustrari solitum: easdem artes Drusum rettulisse. Nunquamne nisi ad se filios familiarum venturos? novum id plane, quod imperator sola militis commoda ad senatum reiiciat. Eundem ergo senatum consulendum, quotiens supplicia aut praelia indicantur? an praemia sub dominis, poenas sine arbitro esse? 27. Postremo deserunt tribunal, ut quis praetorianorum militum amicorumve Caesaris occurreret, manus intentantes, causam discordiae et initium armorum, maxime infensi Gnaeo Lentulo, quod is ante alios aetate et gloria belli firmare Drusum credebatur et illa militiae flagitia

C. 26. *indicantur*] Interrogative haec scribere malui quam affirmative.

C. 26. *nisi* aut transponendum est: *Nunquamne ad se nisi filios*, aut certe structura cum *filios familiarum* copulandum; hoc enim nomen emphasin habet, non *ad se*. Non alios exercitus cupiunt adiri a filiis familiarum, sed semet ipsos a viris aetate et consilio maturis quibusque aliqua potestas a Caesare permitti queat. Dord.

C. 27. *Lentulo*] De quo IV, 44.

flagitia militiae] Idem est quod Cic. Cluent. 46. *flagitium rei militaris;* nam modestiam exuere ac desciscere *flagitium* verius est quam *scelus* vel facinus. Aut *flagitia* pro eo quod XIII, 50. *flagitationem* et II, 37. *efflagitationem* dicit, sive novo sive prisco usu. Huic explicationi favet, quod *aspernari* legitur ac non fortius aliquod verbum ut *condemnare;* illi contra, quod *militiae* legitur ac non *militum;* praeterquam quod sine exemplo est *flagitium* pro flagitatione:

14. primus aspernari. Nec multo post digredientem cum Caesare, ac provisu periculi hiberna castra repetentem, circumsistunt, rogitantes quo pergeret, ad imperatorem an ad patres, ut illic quoque commodis legionum adversaretur? Simul ingruunt, saxa iaciunt; iamque lapidis ictu cruentus et exitii certus, accursu multitudinis quae cum Druso advenerat protectus est. 28. Noctem minacem et in scelus erupturam fors lenivit: nam luna claro repente coelo visa languescere. Id miles rationis ignarus omen praesentium accepit, suis laboribus defectionem sideris assimulans, prospereque cessura quae pergerent, si fulgor et claritudo deae redderetur. Igitur aeris sono, tubarum cornuumque concentu strepere; prout splendidior obscuriorve, laetari aut maerere; et postquam ortae nubes offecere visui creditumque conditam tenebris, ut sunt mobiles ad superstitionem perculsae semel mentes, sibi aeternum laborem portendi, sua facinora aversari deos lamentantur. Utendum inclinatione ea Caesar et, quae casus obtulerat, in sapientiam vertenda ratus, circumiri tentoria iubet. Accitur centurio Clemens, et si alii bonis artibus grati in vulgus. Ii vigiliis, stationibus,

C. 28. *claro repente* Lips. At MS. *clamore pena.* Vid. Cic. Rep. I, 15.

suis Ritterus. At MS. *a suis*, margo *ac suis.* Corrigo transpositione facta: *Id miles rationis ignarus ac suis laboribus defectionem sideris assimulans omen praesentium accepit, prospereque cessura*, scil. ait. Doed.

aversari Rhenanus. At MS. *adversari*, ut Hist. I, 38. *deos infaustam adoptionem adversantes*, coll. IV, 84.

Ii Lipsius. At MS. *In*, bene, si ex ablativis tempus locumque denotantibus elicias dativos *vigilibus*, *custodibus.* Doed.

nam III. 57. *sine pudore et flagitio* huc non pertinet. Doed.

cum Caesare] Ut Liv. II, 40. *Cum Volscis aequo Marte discessum* est. Cic. N. D. II, 40. *Luna tum congrediens cum sole tum digrediens.* Both. ad Agr. p. 240.

C. 28. *languescere*] Haec eclipsis, qua tota luna obscurata est, mane contigit die XXVII. Septembr. a. u. 767.

pergerent] Ut σπεύδοιεν cum accusativo iunctum: III, 66. *si rectum iter pergeret*, i. e. persequeretur, coll. IV, 20. XV, 27. Cic. Att. IV, 10. *Perge reliqua.* Wopkens. Lectt. Tull. p. 245. Marg. MS. *gererent* et *peragerent.*

in sapientiam] Ut Germ. 36.

custodiis portarum se inserunt, spem offerunt, metum 14.
intendunt. Quousque filium imperatoris obsidebimus? quis certaminum finis? Percennione et Vibuleno sacramentum dicturi sumus? Percennius et Vibulenus stipendia militibus, agros emeritis largientur? denique pro Neronibus et Drusis imperium populi Romani capessent? quin potius, ut novissimi in culpam, ita primi ad poenitentiam sumus? Tarda sunt quae in commune expostulantur: privatam gratiam statim mereare, statim recipias. Commotis per haec mentibus et inter se suspectis, tironem a veterano, legionem a legione dissociant. Tum redire paulatim amor obsequii: omittunt portas, signa unum in locum principio seditionis congregata suas in sedes referunt. 29. Drusus orto die et vocata concione, quanquam rudis dicendi, nobilitate ingenita incusat priora, probat praesentia; negat se terrore et minis vinci: flexos ad modestiam si videat, si supplices audiat, scripturum patri, ut placatus legionum preces exciperet. Orantibus rursum idem Blaesus et Lucius Apronius eques Romanus e cohorte Drusi, Iustusque Catonius primi ordinis centurio, ad Tiberium mittuntur. Certatum inde sententiis, cum alii opperiendos legatos atque interim comitate permulcendum militem censerent, alii fortioribus remediis agendum; nihil in vulgo modicum; terrere, ni paveant; ubi pertimuerint, impune comtemni; dum superstitio urgeat, adiiciendos ex duce metus sublatis seditionis auctoribus. Promptum ad asperiora ingenium Druso erat: vocatos Vibulenum et Percennium interfici iubet. Tradunt plerique intra tabernaculum ducis obrutos, alii corpora extra vallum abiecta ostentui.

C. 29. *permulcendum* edd. ut II, 34. Nam coeperat iam antea mulceri superstitione et alloquiis. MS. *primulcendum*.

Cattis fortuna in sapientiam cessit.

portas] Quas stationibus firmaverant: c. 25.

C. 29. *cohorte*] Scil. amicorum et comitum, ut III, 13. VI, 9. Hor. Epp. I, 8, 14. *Ut placeat iuveni percontare utque cohorti.* Suet. Tib. 46.

extra vallum] Ut in oppidis

14. 30. Tum ut quisque praecipuus turbator conquisiti; et pars extra castra palantes a centurionibus aut praetoriarum cohortium militibus caesi; quosdam ipsi manipuli documentum fidei tradidere. Auxerat militum curas praematura hiems, imbribus continuis adeoque saevis, ut non egredi tentoria, congregari inter se, vix tutari signa possent, quae turbine atque unda raptabantur. Durabat et formido coelestis irae, nec frustra adversus impios hebescere sidera, ruere tempestates: non aliud malorum levamentum quam si linquerent castra infausta temerataque, et soluti piaculo suis quisque hibernis redderentur. Primum octava, dein quinta decuma legio rediere. Nonanus opperiendas Tiberii epistolas clamitaverat, mox desolatus aliorum discessione imminentem necessitatem sponte praevenit. Et Drusus non expectato legatorum regressu, quia praesentia satis consederant, in urbem rediit.

31. Isdem ferme diebus isdem causis Germanicae legiones turbatae, quanto plures, tanto violentius, et magna spe fore ut Germanicus Caesar imperium alterius pati nequiret, daretque se legionibus vi sua cuncta tracturis. Duo apud ripam Rheni exercitus erant: cui nomen superiori, sub Gaio Silio legato; inferiorem Aulus

C. 30. *consederant* Rhenanus: ut II, 47 *sederant*. At MS. *considerant*, ut c. 76. *praesidit*, VI, 47. *praesiderant*, coll. XVI, 27.
C. 31. *tracturis* Freinsh. ut Hist. II, 86. *Iuncti inde Moesici et Pannonici exercitus Dalmaticum militem traxere.* At MS. *tracturus*, non deterius, dummodo hoc tantum ad Germanicum, at *vi sua* ad legiones referatur. Liv. IX, 18. *Reges .. domini rerum temporumque, trahunt consiliis cuncta, non sequuntur.* Doerd.

animadversiones extra muros, sic et in castris extra vallum. Ideo corpora hic abiecta in eum locum qui fuit extra portam decumanam a castrorum tergo, uti ex Vegetio discas I, 23. Senec. Ir. I, 16. *Damnatus extra vallum deductus est et iam cervicem porrigebat, cum subito apparuit commilito ille.* Hirt. B. Afr. 46. Lips.

C. 30. *vix tutari*] Habitum hoc in diris. Flor. III, 11, 3. Quippe signa numina legionum erant. Wolf.

C. 31. *Germanicae legiones*] Eadem fere narrant Dio LVII, 5. Vell. P. II, 125. Suet. Tib. 25.

Caecina curabat. Regimen summae rei penes Germanicum, agendo Galliarum censui tum intentum. Sed quibus Silius moderabatur, mente ambigua fortunam seditionis alienae speculabantur; inferioris exercitus miles in rabiem prolapsus est, orto ab unetvicesimanis quintanisque initio, et tractis prima quoque ac vicesima legionibus: nam isdem aestivis in finibus Ubiorum habebantur per otium aut levia munia. Igitur audito fine Augusti vernacula multitudo nuper acto in urbe delectu, lasciviae sueta, laborum intolerans, impellere ceterorum rudes animos: venisse tempus, quo veterani maturam missionem, iuvenes largiora stipendia, cuncti modum miseriarum exposcerent, saevitiamque centurionum ulciscerentur. Non unus haec, ut Pannonicas inter legiones Percennius, nec apud trepidas militum aures, alios validiores exercitus respicientium, sed multa seditionis ora vocesque: sua in manu sitam rem Romanam; suis victoriis augeri rem publicam; in suum cognomentum adscisci imperatores. 32. Nec legatus obviam ibat: quippe plurium vecordia constantiam exemerat. Repente lymphati destrictis gladiis in centuriones invadunt (ea vetustissima militaribus odiis materies et saeviendi principium), prostratos verberibus mulcant, sexageni singulos, ut numerum centurionum adaequarent. Tum convulsos lania-

14.

censui] Censum accipies non qualis Romae, ut notae saltem essent Galliorum facultates, sed ut ex modo census tributum penderent et vectigal. Quod cum in aliis provinciis servabatur (apud iurisconsultos toto titulo de censibus), tum in Gallia potissimum, ditissima provincia. Lips.

nuper] Ante quinque circiter annos, nuntiata in urbe clade Variana. Suet. Aug. 25.

impellere Acidalius ut I, 16. *Is imperitos animos impellere.* At MS. *implere* i. e. contaminare eadem lascivia laborumque intolerantia. Liv. IV, 31. *Urbs deinde impletur.* Thuc. II, 57. *ἀφ' ἑτέρου θεραπείας ἀναπιμπλάμενοι.* Ruhnken. ad Tim. p. 31. Et in bonam partem Tac. Dial. 31. *Ut iis artibus pectus implerent.* Doed.

imperatores] Drusus olim, post Tiberius, tum Germanicus, quibus nomen imperatoris datum. Et Germanico exercitui creverat superbia ex eo quod duces tunc a nulla gente praeterquam a Germanis nomen sumpserant. Wolf.

C. 32. *prostratos*] Ex more fustuarii. Casaub. ad Suet. Tib. 60.

sexageni] Suspicor cum Thierschio et Zumptio *sexagenis*. Nem-

14. tosque et partim exanimos ante vallum aut in amnem Rhenum proiiciunt. Septimius cum perfugisset ad tribunal pedibusque Caecinae advolveretur, eo usque flagitatus est, donec ad exitium dederetur. Cassius Chaerea, mox caede Gaii Caesaris memoriam apud posteros adeptus, tum adulescens et animi ferox, inter obstantes et armatos ferro viam patefecit. Non tribunus ultra, non castrorum praefectus ius obtinuit: vigilias, stationes et si qua alia praesens usus indixerat, ipsi partiebantur. Id militares animos altius coniectantibus praecipuum indicium magni atque implacabilis motus, quod neque disiecti nec paucorum instinctu, sed pariter ardescerent, pariter silerent, tanta aequalitate et constantia, ut regi crederes.

33. Interea Germanico per Gallias, ut diximus, census accipienti excessisse Augustum affertur. Neptem eius Agrippinam in matrimonio pluresque ex ea liberos habebat. Ipse Druso fratre Tiberii genitus, Augustae nepos, sed anxius occultis in se patrui aviaeque odiis, quorum causae acriores, quia iniquae. Quippe Drusi magna apud populum Romanum memoria, credebaturque, si rerum potitus foret, libertatem redditurus; unde in Germanicum favor et spes eadem. Nam iuveni civile ingenium, mira comitas et diversa a Tiberii sermone, vultu arrogantibus et obscuris. Accedebant muliebres offensiones, novercalibus Liviae in Agrippinam stimulis; atque ipsa Agrippina paulo commotior, nisi quod castitate

C. 32. *nec paucorum* Grotius. At MS. *nil paucorum*. Suspicor: *quod nil paucorum instinctu* (scil. agerent) *neque disiecti sed*. Doed.

pe verberum malum malo centurionatus assimilabant, eodemque numero abominando centuriones vexari volebant, quo ipsi antea vexati erant; nam in legione plena sexaginta centuriones. Dionys. Hal. IX, 10. et Vegetius. Doed.

adulescens admodum xxx annorum et amplius. Quum Caligulam occideret, senior dicitur Suet. Cal. 36.

C. 33. *iniquae*] Sen. Ir. III, 29. *Pertinaciores nos facit iniquitas irae.*

nisi quod] H. e. sed tam insignis eius erat castitas et mariti

et mariti amore quamvis indomitum animum in bonum 14.
vertebat. **34.** Sed Germanicus quanto summae spei propior, tanto impensius pro Tiberio niti. Sequanos proximos et Belgarum civitates in verba eius adigit. Dehinc audito legionum tumultu raptim profectus obvias extra castra habuit, deiectis in terram oculis velut poenitentia. Postquam vallum iniit, dissoni questus audiri coepere. Et quidam prensa manu eius per speciem exosculandi inseruerunt digitos, ut vacua dentibus ora contingeret; alii curvata senio membra ostendebant. Assistentem concionem, quia permixta videbatur, discedere in manipulos iubet: sic melius audituros responsum; vexilla praeferri, ut id saltem discerneret cohortes. Tarde obtemperavere. Tunc a veneratione Augusti orsus flexit ad victorias triumphosque Tiberii, praecipuis laudibus celebrans quae apud Germanias illis cum legionibus pulcherrima fecisset. Italiae inde consensum, Galliarum fidem extollit; nil usquam turbidum aut discors. **35.** Silentio haec vel murmure modico audita sunt. Ut seditionem attigit, ubi modestia militaris, ubi veteris disciplinae decus, quonam tribunos, quo centuriones exegissent, rogitans, nudant universi corpora, cicatrices ex vulneribus, verberum no-

C. 35. *universi* Lipsius. At MS. *universa*, bene: nudant quaslibet corporis partes, eas quoque quas occultari verecundia et imperatoris praesentia iubebat; sicut fere Servilius apud Liv. XLV, 39. *Nudasse deinde se dicitur et quo quaeque bello vulnera ac-*

amor, ut his virtutibus illud ferociae parum muliebris vitium prolueretur, eiusque animus quamvis n a t u r a indomitus et ad pravitates propensus, tamen m o r i b u s emendatus ac bonus esset dicendus. Dörd.

C. 34. *adigit*] Scil. iurare, ut Hist. II, 14. IV, 59. 61.

responsum] Scil. *est*, a concione contumaciam retinente; ut cap. 26. *sic* h. e. permixtos uti erant, et quam maxime confertos eoque loquenti propiores quam si ordine dispositi astarent. Tum Germanicus paululum concedens vexilla praeferri iubet, ut si non manipuli, *saltem* cohortes discernerentur. Iam obtemperant, verum tarde. Alii Germanici orationem continuari putant et *responsum* scil. suum pro accusativo accipiunt.

veneratione] Non est actio aliorum circa Augustum, sed ipsius Augusti dignitas, maiestas et quasi venerabilitas, ut XII, 41. *Augebat venerationem feminae*, coll. Sen. Polyb. 21. Iustin. XIII, 1. Gron.

14. tas exprobrant; mox indiscretis vocibus pretia vacationum, angustias stipendii, duritiam operum, ac propriis nominibus incusant vallum, fossas, pabuli, materiae, lignorum adgestus, et si qua alia ex necessitate aut adversus otium castrorum quaeruntur. Atrocissimus veteranorum clamor oriebatur, qui tricena aut supra stipendia numerantes: mederetur fessis, neu mortem in isdem laboribus, sed finem tam exercitae militiae, neque inopem requiem orabant. Fuere etiam qui legatam a divo Augusto pecuniam reposcerent, faustis in Germanicum ominibus, et si vellet imperium, promptos ostentavere. Tum vero, quasi scelere contaminaretur, praeceps tribunali desiluit. Opposuerunt abeunti arma, minitantes, ni regrederetur. At ille moriturum potius quam fidem exueret clamitans, ferrum a latere deripuit, elatumque deferebat in pectus, — ni proximi prensam dextram vi attinuissent. Extrema et conglobata inter se pars concionis, ac, vix credibile dictu, quidam singuli propius incedentes, feriret hortabantur; et miles nomine Calusidius strictum obtulit gladium, addito acutiorem esse. Saevum id malique moris etiam furentibus visum; ac spatium fuit quo Caesar ab amicis in tabernaculum raperetur. 36. Con-

cepta essent retulisse; quae dum ostentat, *adapertis forte* quae velanda erant, *tumor inguinum proximis risum movit.* Dord.

promptos. Rhenanus. At MS. *promptas*, tanquam omissum sit *legiones.* Suspicor: *prompta*, ut XII, 12. *Promptasque res ostentante, si cito advenisset.* II, 76. *Prompta illi legionum studia.* Dord.

C. 35. *exprobrant*] Non verbis, sed ostendendo.

materiae, lignorum] Ulpian. Dig. XXXII, 1. *Materia est quae ad aedificandum, fulciendum necessaria est; lignum quicquid ad comburendum paratum est.*

adversus otium] Sen. Ep. 18. *Miles in media pace decurrit sine ullo hoste, vallum iacit et supervacuo labore lassatur, ut sufficere necessariis possit.* Et Liv. XXXIX, 2.

deripuit] Ex Virg. A. X, 475. *Ensem vagina deripuit.* Et *elatum deferebat* ut Liv. I, 25. *Gladium superne iugulo defigit.*

singuli] Cum *incedentes* iungendum, non cum *quidam.* In *incedere* superbiae, audaciae, contumaciae notio inest ut XIV, 53. Synon. Lat. T. IV. p. 56. Dord.

sultatum ibi de remedio. Etenim nuntiabatur parari legates, qui superiorem exercitum ad causam eandem traherent; destinatum exsidio Ubiorum oppidum, imbutasque praeda manus in direptionem Galliarum erupturas. Augebat metum gnarus Romanae seditionis et, si omitteretur ripa, invasurus hostis; at si auxilia et socii adversum abscedentis legiones armarentur, civile bellum suscipi: periculosa severitas, flagitiosa largitio; seu nihil militi sive omnia concedentur, in ancipiti res publica. Igitur volutatis inter se rationibus placitum, ut epistulae nomine principis scriberentur: missionem dari vicena stipendia meritis; exauctorari qui sena dena fecissent, ac retineri sub vexillo ceterorum immunes nisi propulsandi hostis; legata quae petiverant exsolvi duplicarique. 14

37. Sensit miles in tempus conficta, statimque flagitavit. Missio per tribunos maturatur; largitio differebatur in hiberna cuiusque. Non abscessere quintani unetvicesimanique, donec isdem in aestivis contracta ex viatico amicorum ipsiusque Caesaris pecunia persolveretur. Primam ac vicesimam legiones Caecina legatus in civitatem Ubiorum reduxit, turpi agmine, cum fisci de imperatore rapti inter signa interque aquilas veherentur. Germanicus, superiorem ad exercitum profectus secundam et tertiam decumam et sextam decumam legiones nihil cunctatas sacramento adigit. Quartadecumani paulum dubitaverant: pecunia et missio quamvis non flagitantibus oblata est.

38. At in Chaucis coeptavere seditionem praesidium agitantes vexillarii discordium legionum, et praesenti

C. 36. *at* Beroald. Sed MS. *ac*, bene; nam altera his verbis narratur metus causa, non nova et contraria reputatio. Cf. c. 47.

C. 36. *Ubiorum oppidum*] Quod post Colonia Agrippinae.
imbutas] Ut Hist. III, 15. *Ut praeda civili miles imbueretur.*
res publica] Scil. videbatur, quod in superioribus latebat; nam nunc in postremis nova orationis commutatio in directam inepta esset, etiamsi nulla esset ambiguitas. Wolf.
C. 38. *At*] Suo iure locum tenet; nam in finibus Ubiorum le-

14. duorum militum supplicio paulum repressi sunt. Iusserat id Mennius castrorum praefectus, bono magis exemplo quam concesso iure. Deinde intumescente motu profugus repertusque, postquam intutae latebrae, praesidium ab audacia mutuatur: non praefectum ab iis, sed Germanicum ducem, sed Tiberium imperatorem violari. Simul deterritis qui obstiterant, raptum vexillum ad ripam vertit et, si quis agmine decessisset, pro desertore fore clamitans, reduxit in hiberna turbidos et nihil ausos.

39. Interea legati ab senatu regressum iam apud aram Ubiorum Germanicum adeunt. Duae ibi legiones, prima atque vicesima, veteranique nuper missi sub vexillo hiemabant. Pavidos et conscientia vecordes intrat metus, venisse patrum iussu, qui irrita facerent quae per seditionem expresserant. utque mos vulgo quamvis falsis reum subdere, Munatium Plancum consulatu functum, principem legationis, auctorem senatus consulti incusant; et nocte concubia vexillum in domo Germanici situm flagitare occipiunt, concursuque ad ianuam facto moliuntur

gionarii coeptaverant seditionem (c. 31.), tractis in partes et secutis veteranis; at in Chaucis ipsi veterani coeptavere, non aliunde instigati. Neque *Et* pro *At* scribendum cum Ernestio, neque *quoque* post *Chaucis* supplendum est cum Wolfio. — Videntur autem *vexillarii* iidem esse qui c. 17. *apud vexillum retenti* (cf. c. 26.) ideoque veterani qui ad fines imperii custodiendos similesque usus sub vexillo habebantur. Walch. ad Agr. p. 240. Doed.

exemplo] I. e. facto, ut Iuven. XIII, 1. *Exemplo quodcunque malo committitur.* Ius gladii penes unum erat legatum.

intutae] H. e. est *non tuentes*, vel tueri desierant. Vulgari quidem sensu hoc epitheton absonum est, quoniam iam reperto non intutae latebrae sunt, sed nullae. Vid. H. I, 33. Doed.

C. 39. *conscientia vecordes*] Eodem sensu quo *scelere vecors* III, 29.

vexillum] Purpureum insigne imperatorium, quod dux proponere solebat signum futurae pugnae: Caes. B. G. II, 20. Hisp. 27. Plutarch. Fab. p. 182. Ἔστι δὲ χιτὼν κόκκινος ὑπὲρ τῆς στρατηγικῆς σκηνῆς διατεινόμενος. Id milites exposcentes sibi a Germanico significant imperium se detrectare; tum illud rapiunt, quo adversus ipsos uti primo quoque tempore posset. Ita Lipsius et Wolfius. Alii intelligunt vexillum veteranorum, quod positum adhuc in domo Germanici illi nondum acceperint. Bach.

moliuntur] Pro amoliuntur, ut Liv. XXV, 36.

feres, extractum cubili Caesarem tradere vexillum inten- 14.
to mortis metu subigunt. Mox vagi per vias obvios habuere legatos, audita consternatione ad Germanicum tendentes. Ingerunt contumelias, caedem parant, Planco maxime, quem dignitas fuga impediverat. Neque aliud periclitanti subsidium quam castra primae legionis. Illic signa et aquilam amplexus religione sese tutabatur; ac ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset, rarum etiam inter hostes, legatus populi Romani Romanis in castris sanguine suo altaria deum commaculavisset. Luce demum, postquam dux et miles et facta noscebantur, ingressus castra Germanicus perduci ad se Plancum imperat, recepitque in tribunal. Tum fatalem increpans rabiem, neque militum sed deum ira resurgere, cur venerint legati aperit; ius legationis atque ipsius Planci gravem et immeritum casum, simul quantum dedecoris adierit legio, facunde miseratur, attonitaque magis quam quieta concione legatos praesidio auxiliarium equitum dimittit. 40. Eo in metu arguere Germanicum omnes, quod non ad superiorem exercitum pergeret, ubi obsequia et contra rebellis auxilium; satis superque missione et pecunia et mollibus consultis peccatum. vel si vilis ipsi salus, cur filium parvulum, cur gravidam coniugem inter furentes et omnis humani iuris violatores haberet? illos saltem avo et rei publicae redderet. Diu cunctatus aspernantem uxorem, cum se divo Augusto ortam neque degenerem ad pericula testaretur, postremo uterum eius et communem filium multo cum fletu complexus, ut abiret perpulit. Incedebat muliebre et miserabile agmen, profuga ducis uxor, parvulum sinu filium gerens, lamentan-

extractum] Cave vim factam ei cogites. *Extrahi* dicuntur, qui strepitu aut alia re commoti surgunt e lecto, progrediuntur. Ern. Ut Hor. Sat. I, 1, 11. *Ille datis vadibus qui rure extractus in urbem est.* Aliis vim vere illatam non incredibile est.

signa et aquilam] Nam haec numina castrensia et in iis effigies deorum principumque. Eorum honori exstructa in principiis, opinor, altaria deum. Lips.

noscebantur] Pro agnoscebantur, ut II, 28. IV, 35. XV, 60.

14. tes circum amicorum coniuges, quae simul trahebantur; nec minus tristes, qui manebant. 41. Non florentis Caesaris neque suis in castris, sed velut in urbe victa, facies, gemitusque ac planctus etiam militum aures oraque advertere. Progrediuntur contuberniis: quis ille flebilis sonus? quod *tam triste* —? feminas illustres — non centurionem ad tutelam, non militem, nihil imperatoriae uxoris aut comitatus soliti — pergere ad Treveros, et externae fidei! Pudor inde et miseratio et patris Agrippae, Augusti avi memoria; socer Drusus; ipsa insigni fecunditate, praeclara pudicitia; iam infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus, quem militari vocabulo Caligulam appellabant, quia plerumque ad conciliandа vulgi studia eo tegmine pedum induebatur; sed nihil aeque flexit quam invidia in Treveros. Orant, obsistunt, rediret, maneret, pars Agrippinae occursantes, plurimi ad Germanicum regressi. Isque ut erat recens dolore et ira, apud circumfusos ita coepit. 42. Non mihi uxor aut filius patre et re publica cariores sunt: sed illum quidem sua maiestas, imperium Romanum ceteri exercitus defendent; coniugem et liberos meos, quos pro gloria vestra libens ad exitium offerrem, nunc procul a furentibus summoveo, ut quicquid istuc sceleris imminet, meo tantum sanguine pietur, neve occisus Augusti pro-

C. 41. *obsistunt* Beroald. *absistunt* MS.

C. 40. *qui*] Intelliguntur Caesar et amici distracti a suis coniugibus.

C. 41. *quod tam triste*] Adiective accipiendum; substantivum enim vera aposiopesis absumpsit, *spectaculum* vel *agmen*, tanquam ipse aspectus finem interrogationis hauserit. Aut *triste* substantivi potestatem sumpsit, auctoritate Virgiliani: *Triste lupus stabulis*, durius sane ob additam *tam*.

externae fidei] Scil. committi.

pudor et miseratio] Praedicatum habent non extrinsecus cogitatione asciscendum, ut *oriebatur*, sed commune cum seqq. *socer*, *infans*, *invidia*, nempe *flexit*. Doed.

iam] Pro *iam vero*, und nun vollends, ut XIII, 43. XIV, 12. 32. Decas Horat. p. 17.

C. 42. *istuc*] Neutrum est, ut II, 38. *Non enim preces sunt istuc.* C. Schneider. Gr. Lat. I. p. 28.

nepos, interfecta Tiberii nurus nocentiores vos faciant. 14.
Quid enim per hos dies inausum intemeratumve vobis? Quod nomen huic coetui dabo? militesne appellem, qui filium imperatoris vestri vallo et armis circumsedistis, an cives, quibus tam proiecta senatus auctoritas? Hostium quoque ius et sacra legationis et fas gentium rupistis. Divus Iulius seditionem exercitus verbo uno compescuit, Quirites vocando qui sacramentum eius detrectabant; divus Augustus vultu et aspectu Actiacas legiones exterruit: nos ut nondum eosdem, ita ex illis ortos si Hispaniae Syriaeve miles aspernaretur, tamen mirum et indignum erat. Prima ne et vicesima legiones, illa signis a Tiberio acceptis, tu tot proeliorum socia, tot praemiis aucta, egregiam duci vestro gratiam refertis! hunc ego nuntium patri, laeta omnia aliis e provinciis audienti, feram? ipsius tirones, ipsius veteranos non missione, non pecunia satiatos; hic tantum interfici centuriones, eiici tribunos, includi legatos; infecta sanguine castra, flumina, meque precariam animam inter infensos trahere.
43. Cur enim primo concionis die ferrum illud, quod pectori meo infigere parabam, detraxistis? o improvidi amici! melius et amantius ille qui gladium offerebat. Cecidissem certe nondum tot flagitiorum exercitui meo conscius; legissetis ducem, qui meam quidem mortem impunitam sineret, Vari tamen et trium legionum ulcisceretur. Neque enim di sinant, ut Belgarum, quan-

C. 42. *Prima ne* Bachius vel *nae*, particula Sallustio frequentata et indignationi propria. Vulgo *primane*, tanquam periodus ab interrogatione ordiens in exclamationem ironicam turpiter desinat.

Quod nomen] Ut Liv. XXVIII, 27. *Quos ne quo nomine quidem appellare debeam scio; cives qui a patria vestra descivistis? an milites, qui imperium auspiciumque abnuistis, sacramenti religionem rupistis?*

D. Iulius] Suet. Caes. 70. *Una voce qua Quirites eos pro militibus appellaret, tam facile circumegit et flexit, ut milites esse confestim responderint et quamvis recusantem ultro in Africam sint secuti.* Plutarch. Caes. 51. Lucan. V, 357.

Actiacas] Quae post Actiacam victoriam Brundisii turbabant, praemia et missionem poscentes. Suet. Aug. 17.

duci] Scil. Tiberio.

14 quam offerentium, decus istud et claritudo sit, subvenisse Romano nomini, compressisse Germaniae populos. Tua, dive Auguste, caelo recepta mens, tua, pater Druse, imago, tui memoria isdem istis cum militibus, quos iam pudor et gloria intrat, eluant hanc maculam, irasque civiles in exitium hostibus vertant. Vos quoque, quorum alia nunc ora, alia pectora contueor, si legatos senatui, obsequium imperatori, si mihi coniugem et filium redditis, discedite a contactu ac dividite turbidos: id stabile ad poenitentiam, id fidei vinculum erit. **44.** Supplices ad haec et vera exprobrari fatentes orabant: puniret noxios, ignosceret lapsis, et duceret in hostem; revocaretur coniux, rediret legionum alumnus, neve obses Gallis traderetur. Reditum Agrippinae excusavit, ob imminentem partum et hiemem; venturum filium: cetera ipsi exsequerentur. Discurrunt mutati, et seditiosissimum quemque vinctos trahunt ad legatum legionis primae Gaium Caetronium, qui iudicium et poenas de singulis in hunc modum exercuit: stabant pro concione legiones destrictis gladiis; reus in suggestu per tribunum ostendebatur: si nocentem acclamaverant, praeceps datus trucidabatur. Et gaudebat caedibus miles, tanquam semet absolveret; nec Caesar arcebat, quando nullo ipsius iussu penes eosdem saevitia facti et invidia erat. Secuti exemplum veterani haud multo post in Raetiam mittuntur specie defendendae provinciae ob imminentis Suevos,

C. 43. *imago*] Scil. inter signa militum culta. Nec enim solae imperatorum imagines habebantur innexae signis, sed et aliorum, quos imperator sibi velut aequabat: ut Seiani apud Syriacas legiones, Suet. Tib. 48. Hanc igitur Drusi praesentem intuens illa pronuntiat filius. Ex Lips. Aliter Freinshemius: Revocat militibus in animum ipsius Drusi imaginem mentibus eorum impressam, quem nuper ducem viderant.

gloria] Pro gloriae cupidine, ut Virg. G. IV, 205. Cic. Fam. VII, 13.

maculam] I. e. cladem Varianam.

C. 44. *pro concione*] In castris Romanis in formam optime dimensi oppidi exstrui solitis etiam forum erat: Polyb. VI, 28. In id convocabantur milites, quoties dicta ducum ab universis accipienda erant. I, 67. *Tum contractos in principia*, coll. Hist. III, 13. Liv. VII, 12. Freinsh.

Suevos] Quomodo Suevi Rae-

ceterum ut avellerentur castris, trucibus adhuc non mi- 14.
nus asperitate remedii quam sceleris memoria. Centurionatum inde egit. citatus ab imperatore nomen, ordinem, patriam, numerum stipendiorum, quae strenue in proeliis fecisset, et cui erant dona militaria, edebat. si tribuni, si legio industriam innocentiamque approbaverant, retinebat ordines; ubi avaritiam aut crudelitatem consensu obiectavissent, solvebatur militia. 45. Sic compositis praesentibus haud minor moles supererat ob ferociam quintae et unetvicesimae legionum, sexagesimum apud lapidem (loco Vetera nomen est) hibernantium. Nam primi seditionem coeptaverant; atrocissimum quodque facinus horum manibus patratum; nec poena commilitonum exterriti nec poenitentia conversi iras retinebant. Igitur Caesar arma, classem, socios demittere Rheno parat, si imperium detrectetur, bello certaturus.

46. At Romae nondum cognito, qui fuisset exitus in Illyrico, et legionum Germanicarum motu audito, trepida civitas incusare Tiberium, quod, dum patres et plebem, invalida et inermia, cunctatione ficta ludificetur, dissideat interim miles, neque duorum adulescentium nondum adulta auctoritate comprimi queat. Ire ipsum et opponere maiestatem imperatoriam debuisse cessuris, ubi principem longa experientia eundemque severitatis et munificentiae summum vidissent. An Augustum fessa aetate totiens in Germanias commeare potuisse: Tibe-

C. 44. *dona* Ernestius. MS. *donaria*, quo nomine ἀναθήματα tantum templorum significantur. Mendum ex διττογραφίᾳ natum, ob vicinum *militaria*, ut VI, 48. *ludibria et pericularia.*

tiae imminere potuerint, intelligitur ex Germ. 43. Ern.

centurionatum] I. e. censuram centurionum et cognitionem: vocabulum ἅπαξ εἰρημένον. Is *agi* dicitur ut *censum agere* vel *delectum*.

C. 45. *Vetera*] Scil. castra, ut Hist. IV, 23. ubi hodie vicus *Vettern*; alii ubi *Xanten*, alii ubi *Forstenberg*.

C. 46. *in Germanias*] Suet. Aug. 20. *Reliqua per legatos administravit; ut tamen quibusdam Pannonicis atque Germanicis aut interveniret aut non longe abesset, Ravennam vel Mediolanum vel Aquileiam usque ab urbe progrediens.* Dio LIV, 20.

14. rium vigentem annis sedere in senatu, verba patrum cavillantem? Satis prospectum urbanae servituti: militaribus animis adhibenda fomenta, ut ferre pacem velint.

47. Immotum adversus eos sermones fixumque Tiberio fuit non omittere caput rerum, neque se remque publicam in casum dare. Multa quippe et diversa angebant: validior per Germaniam exercitus, propior apud Pannoniam; ille Galliarum opibus subnixus, hic Italiae imminens: quos igitur anteferret? ac ne postpositi contumelia incenderentur. at per filios pariter adiri maiestate salva, cui maior e longinquo reverentia. simul adulescentibus excusatum quaedam ad patrem reiicere, resistentisque Germanico aut Druso posse a se mitigari vel infringi: quod aliud subsidium, si imperatorem sprevissent? Ceterum ut iam iamque iturus legit comites, conquisivit impedimenta, adornavit naves: mox hiemem aut negotia varie causatus primo prudentes, dein vulgum, diutissime provincias fefellit.

48. At Germanicus, quanquam contracto exercitu et parata in defectores ultione, dandum adhuc spatium ratus, si recenti exemplo sibi ipsi consulerent, praemittit litteras ad Caecinam, venire se valida manu ac, ni supplicium in malos praesumant, usurum promiscua caede. Eas Caecina aquiliferis signiferisque, et quod maxime castrorum sincerum erat, occulte recitat, utque cunctos infamiae, se ipsos morti eximant, hortatur: nam

C. 47. *Immotum .. fixumque*] Ex Virg. A. IV, 15. *Si mihi non animo fixum immotumque sederet.*

caput rerum] I. e. Romam.

ac] Scil. angebatur. Duae enim cunctationis causae distinguuntur, primum d u b i t a t i o incerti, utrum exercitum prius adiret, deinde m e t u s, ne si certo consilio alterutrum adire statuisset, alterum irritaret.

cui maior] Thuc. VI, 11. *τὰ γὰρ διὰ πλείστου πάντες ἴσμεν θαυμαζόμενα, καὶ τὰ πεῖραν ἥκιστα τῆς δόξης δόντα.*

naves] Lipsius, quorsum, inquit, naves si in Galliam aut Germaniam iturus? — Ostia nimirum et Massiliam navigaturus atque inde terrestri itinere in Germaniam profecturus, vel in Pannoniam mare superum traiecturus. Bach.

C. 48. *recenti exemplo*] Quod dederant legiones apud aram Ubiorum c. 44.

in pace causas et merita spectari; ubi bellum ingruat, innocentes ac noxios iuxta cadere. 14. Illi tentatis quos idoneos rebantur, postquam maiorem legionum partem in officio vident, de sententia legati statuunt tempus, quo foedissimum quemque et seditioni promptum ferro invadant. Tunc signo inter se dato, irrumpunt contubernia, trucidant ignaros, nullo nisi consciis noscente, quod caedis initium, quis finis. 49. Diversa omnium quae unquam accidere civilium armorum facies. Non proelio, non adversis e castris, sed isdem e cubilibus, quos simul vescentis dies, simul quietos nox habuerat, discedunt in partes, ingerunt tela. Clamor, vulnera, sanguis palam, causa in occulto, cetera fors regit: et quidam bonorum caesi, postquam intellecto in quos saeviretur, pessimi quoque arma rapuerant. Neque legatus aut tribunus moderator affuit: permissa vulgo licentia atque ultio et satietas. Mox ingressus castra Germanicus, non medicinam illud plurimis cum lacrimis sed cladem appellans, cremari corpora iubet.

Truces etiamtum animos cupido involat eundi in hostem, piaculum furoris: nec aliter posse placari commilitonum manes, quam si pectoribus impiis honesta vulnera accepissent. Sequitur ardorem militum Caesar, iunctoque ponte tramittit duodecim milia e legionibus, sex et viginti socias cohortes, octo equitum alas, quarum ea seditione intemerata modestia fuit. 50. Laeti neque procul Germani agitabant, dum iustitio ob amissum Augustum, post discordiis attinemur. At Romanus agmine propero silvam Caesiam limitemque a Tiberio coeptum scindit, castra in limite locat, frontem ac tergum vallo,

C. 50. *Caesiam*] Hodie *Heserwald*.

scindit] Duplici sensu dictum est: ad *silvam* quatenus pertinet, tropice, pro permeat, quoniam omnis regio permeando quasi *scinditur*, *πείρεται κέλευθα*; quatenus ad *limitem*, proprie, pro amoliendo dirimit.

coeptum] H. e. factum, *angelegt*, ut XI, 1. *Hortos a Lucullo coeptos*, omissa operis non absoluti notione.

14 latera concaedibus munitus. Inde saltus obscuros permeat, consultatque ex duobus itineribus breve et solitum sequatur, an impeditius et intentatum eoque hostibus incautum. Delecta longiore via cetera accelerantur: etenim attulerant exploratores festam eam Germanis noctem ac sollennibus epulis ludicram. Caecina cum expeditis cohortibus pracire et obstantia silvarum amoliri iubetur: legiones modico intervallo sequuntur. Iuvit nox sideribus illustris, ventumque ad vicos Marsorum, et circumdatae stationes stratis etiam tum per cubilia propterque mensas, nullo metu, non antepositis vigiliis; adeo cuncta incuria disiecta erant, neque belli timor; ac ne pax quidem nisi languida et soluta inter temulentos.

51. Caesar avidas legiones, quo latior populatio foret, quattuor in cuneos dispertit; quinquaginta milium spatium ferro flammisque pervastat. Non sexus, non aetas miserationem attulit; profana simul et sacra, et celeberrimum illis gentibus templum, quod Tanfanae vocabant, solo aequantur. Sine vulnere milites, qui semisomnos, inermos aut palantis ceciderant. Excivit ea caedes Bructeros, Tubantes, Usipetes; saltusque per quos exercitui regressus insedere. quod gnarum duci; incessitque itineri et proelio. Pars equitum et auxiliariae cohortes ducebant; mox prima legio; et mediis impedimentis sinistrum latus unetvicesimani, dextrum quintani clausere; vicesima legio terga firmavit; post ceteri sociorum. Sed

breve et solitum] Iter illud a Tiberio strui coeptum, post a Domitio perfectum ab occasu solis ad ortum propter dexteram Luppiae ripam ad castellum Alisonem, nunc E l s e n, rectissime tendebat; ut explicat Bucherius Belg. Rom. III, 4. Brot.

stratis] Dativus est, ut Agr. 20. *Egregiam famam paci circumdedit*, coll. Hist. IV, 11.

C. 51. *cuneos*] Veget. III, 19. *Cuneus dicitur multitudo militum, quae iuncta acie primo angustior, deinde latior procedit et adversariorum ordines rumpit, quia a pluribus in unum locum tela mittuntur.* Liv. XXXII, 17.

Tanfanae] Nomen vel Grimmiis obscurum.

milites] Scil. erant. Sed probabiliter Freinshemius *militis*, deleto ante puncto. Dord.

itineri] Scil. compositus, ut XIII, 40. vel paratus, ut Curt. III, 8. *Itineri simul paratus et proelio.*

hostes, donec agmen per saltus porrigeretur, immoti, 14. dein latera et frontem modice assultantes, tota vi novissimos incurrere. Turbabanturque densis Germanorum catervis leves cohortes, cum Caesar advectus ad vicesimanos voce magna hoc illud tempus oblitterandae seditionis clamitabat: pergerent, properarent culpam in decus vertere. Exarsere animis, unoque impetu perruptum hostem redigunt in aperta caeduntque. Simul primi agminis copiae evasere silvas castraque communivere. Quietum inde iter; fidensque recentibus ac priorum oblitus miles in hibernis locatur. 52. Nuntiata ea Tiberium laetitia curaque affecere. gaudebat oppressam seditionem: sed quod largiendis pecuniis et missione festinata favorem militum quaesivisset, bellica quoque Germanici gloria, angebatur. Rettulit tamen ad senatum de rebus gestis, multaque de virtute eius memoravit, magis in speciem verbis adornata, quam ut penitus sentire crederetur. Paucioribus Drusum et finem Illyrici motus laudavit, sed intentior et fida oratione; cunctaque quae Germanicus indulserat, servavit etiam apud Pannonicos exercitus.

53. Eodem anno Iulia supremum diem obiit, ob impudicitiam olim a patre Augusto Pandateria insula, mox oppido Reginorum qui Siculum fretum accolunt clausa. Fuerat in matrimonio Tiberii florentibus Gaio et Lucio Caesaribus, spreveratque ut imparem. nec alia tam in-

culpam .. vertere] H. e. culpa ita uti ut eius ope decus pararent: ut VI, 45. *Quod damnum Caesar ad gloriam vertit.* Doed.

primi agminis] Sic edd. At MS. *primis agminum.* Suspicor: *in aperta redigunt caeduntque simul primis agminum. Copiae evasere silvas.* H. e. caeduntque coniuncti cum primis reliqui exercitus agminibus. Nam *simul* pro *una cum*, ut III, 64. VI, 9. IV, 55. Quanquam postponi solet; at si Tacitum sibi constare in talibus necesse esset, liceret transponere: *primis simul agminum.* Doed.

C. 52. *quaesivisset*] Pro acquisivisset.

C. 53. *Pandateria*] Haud procul Neapoli.

imparem] Scil. genere, nicht ebenbürtig. Hist. II, 50. *Maternum genus impar nec tamen indecorum.* Liv. VI, 34. *Quod iuncta impari esset.* MS. *imperarem.*

14. tima Tiberio causa cur Rhodum abscederet. Imperium adeptus extorrem, infamem et post interfectum Postumum Agrippam omnis spei egenam inopia ac tabe longa peremit, obscuram fore necem longinquitate exilii ratus. Par causa saevitiae in Sempronium Gracchum, qui familia nobili, sollers ingenio et prave facundus eandem Iuliam in matrimonio Marci Agrippae temeraverat. Nec is libidini finis: traditam Tiberio pervicax adulter contumacia et odiis in maritum accendebat, litteraeque, quas Iulia patri Augusto cum insectatione Tiberii scripsit, a Graccho compositae credebantur. Igitur amotus Cercinam, Africi maris insulam, quattuordecim annis exilium toleravit. Tunc milites ad caedem missi invenere in prominenti litoris, nihil laetum opperientem. quorum adventu breve tempus petivit, ut suprema mandata uxori Alliariae per litteras daret, cervicemque percussoribus obtulit, constantia mortis haud indignus Sempronio nomine: vita degeneraverat. Quidam non Roma eos milites, sed ab Lucio Asprenate proconsule Africae missos tradidere, auctore Tiberio, qui famam caedis posse in Asprenatem verti frustra speraverat.

54. Idem annus novas caerimonias accepit addito sodalium Augustalium sacerdotio, ut quondam Titus Tatius retinendis Sabinorum sacris sodales Titios instituerat. Sorte ducti e primoribus civitatis unus et viginti: Tiberius Drususque et Claudius et Germanicus adiiciuntur. Ludos Augustales tunc primum coeptos turbavit discordia ex certamine histrionum. Indulserat ei ludicro

C. 54. *Titios* Lipsius. *Tatios* MS.

longinquitate] I. e. diuturnitate, ut Liv. X, 31. Nam relegata erat Iulia quindecim ante annis, a. u. 752.

C. 54. *Tatius*] Contra Hist. II, 95. *Quod sacerdotium ut Romulus Tatio regi ita Caesar Iuliae genti sacravit.*

discordia] Dio LVI, 47. *κἀν τούτῳ τὸ πλῆθος τῶν ὀρχηστῶν τινος μὴ θελήσαντος ἐπὶ τῷ τεταγμένῳ μισθῷ ἐς τὸ θέατρον ἐν τοῖς Αὐγουσταλίοις εἰσελθεῖν ἐστασίασε· καὶ οὐ πρότερον ἐπαύσαντο ταραττόμενοι, πρὶν τοὺς δημάρχους τήν τε βουλὴν αὐθημερὸν συναγαγεῖν καὶ δεηθῆναι αὐτῆς ἐπιτρέψαι*

Augustus, dum Maecenati obtemperat effuso in amorem 14.
Bathylli; neque ipse abhorrebat talibus studiis, et civile rebatur misceri voluptatibus vulgi. Alia Tiberio morum via; sed populum per tot annos molliter habitum nondum audebat ad duriora vertere.

55. Druso Caesare, Gaio Norbano consulibus decernitur Germanico triumphus, manente bello; quod quanquam in aestatem summa ope parabat, initio veris et repentino in Chattos excursu praecepit. Nam spes incesserat dissidere hostem in Arminium ac Segestem, insignem utrumque perfidia in nos aut fide. Arminius turbator Germaniae, Segestes parari rebellionem saepe alias et supremo convivio, post quod in arma itum, aperuit, suasitque Varo, ut se et Arminium et ceteros proceres vinciret: nihil ausuram plebem principibus amotis, atque ipsi tempus fore quo crimina et innoxios discerneret. Sed Varus fato et vi Arminii cecidit: Segestes, quanquam consensu gentis in bellum tractus, discors manebat, auctis privatim odiis, quod Arminius filiam eius alii pactam rapuerat. Gener invisus, inimici soceri; quaeque apud concordes vincula caritatis, incitamenta irarum apud infensos erant. 56. Igitur Germanicus quattuor legiones, quinque auxiliarium milia, et tumultuarias catervas Germanorum cis Rhenum colentium Caecinae tradit; totidem legiones, duplicem sociorum numerum ipse ducit; positoque castello super vestigia paterni praesidii in monte Tauno, expeditum exercitum in Chattos rapit,

(a. u. 768.)
a. C. 15.

σφίσι πλεῖόν τι τοῦ νενομισμένου ἀναλῶσαι.

Bathyllus] Pantomimus. Suid. s. v. *ὄρχησις παντόμιμος: ταύτην ὁ Αὔγουστος Καῖσαρ ἐφεῦρε, Πυλάδου καὶ Βαχχυλίδου* [scr. *Βαθύλλου*] *πρῶτον αὐτὴν μετελθόντων.* Iuven. VI, 63.

C. 55. *crimina*] Vera a fictis, *innoxios* a noxiis. Cave putare, opponi inter se *crimina* et *innoxios*. Dord.

inimici] Sc. inter se; *soceri*, sc. utriusque coniugis; pluralis est: Segestes, socer Arminii, et Segimerus, Arminii pater, Thusneldae socer. Mox per *vincula caritatis* Thusneldae graviditas et spes propagandae stirpis significatur. Dord.

C. 56. *cis Rhenum*] Scil. Ubios, Sigambros aliosque e Germania populos, ab Augusto traductos Rhenum, ut ibi colerent. Mannert. Geogr. II, 1. p. 206.

Tauno] Qui nunc Heyrich.

Lucio Apronio ad munitiones viarum et fluminum relicto. Nam (rarum illi caelo) siccitate et amnibus modicis inoffensum iter properaverat; imbresque et fluminum auctus regredienti metuebatur. Sed Chattis adeo improvisus advenit, ut quod imbecillum aetate ac sexu, statim captum aut trucidatum sit, iuventus flumen Adranam nando tramiserit. Romanosque pontem coeptantis arcebant, dein tormentis sagittisque pulsi, tentatis frustra condicionibus pacis, cum quidam ad Germanicum perfugissent, reliqui omissis pagis vicisque in silvas disperguntur. Caesar incenso Mattio (id genti caput) aperta populatus, vertit ad Rhenum, non auso hoste terga abeuntium lacessere, quod illi moris, quotiens astu magis quam per formidinem cessit. Fuerat animus Cheruscis iuvare Chattos: sed exterruit Caecina huc illuc ferens arma; et Marsos congredi ausos prospero proelio cohibuit.

57. Neque multo post legati a Segeste venerunt auxilium orantes adversus vim popularium, a quis circumsedebatur, validiore apud eos Arminio, quando bellum suadebat: nam barbaris, quanto quis audacia promptus, tanto magis fidus rebusque motis potior habetur. Addiderat Segestes legatis filium nomine Segimundum: sed iuvenis conscientia cunctabatur. quippe anno quo Germaniae descivere sacerdos apud aram Ubiorum crea-

C. 57. *quando* Gron. At MS. *quo*. Lenius *quod*. Vid. III, 71. IV, 16.
rebusque motis Lipsius, ut XIV, 61. At MS. *rebus commotis*, eodem asyndeto, quo III, 55.

iuventus .. tramiserit] Ἀσυνδέτως adnexa sunt et ex *ut* apta. *tramiserat* vulg. ab Acidalio profectum.

Adrana] Hodie Edder; mox *Mattium* est Maden, prope Gudensbergam; diversum a *Mattiado* Ptolemaei seu Marpurgo; Wilhelm. German. p. 188. Aliter Mannert. Geogr. III. p. 564: pro *Adrana* Tacitum nominare debuisse *Loganam*, die Lahn.

C. 57. *anno*] Non Arminii defectio intelligitur, sed prius illud bellum, de quo Vell. P. II, 104. quod *sub M. Vinicio immensum exarserat* a. u. 754.

aram Ubiorum] Ex ea crevit, ut videtur, oppidum Ubiorum, de quo c. 36. Aliis pro Bonna est. „Quicquid hodie sit, puto originem ei loco ab veneratione Augusti, cui novo caeliti ara illic recepta adulatione exstructa, uti

tus ruperat vittas, profugus ad rebelles. Adductus tamen in spem clementiae Romanae pertulit patris mandata; benigneque exceptus, cum praesidio Gallicam in ripam missus est. Germanico pretium fuit convertere agmen; pugnatumque in obsidentis, et ereptus Segestes magna cum propinquorum et clientium manu. Inerant feminae nobiles; inter quas uxor Arminii eademque filia Segestis, mariti magis quam parentis animo, neque victa in lacrimas neque voce supplex, compressis intra sinum manibus gravidum uterum intuens. Ferebantur et spolia Varianae cladis, plerisque eorum qui tum in deditionem veniebant praedae data; simul Segestes ipse, ingens visu et memoria bonae societatis impavidus. 58. Verba eius in hunc modum fuere: Non hic mihi primus erga populum Romanum fidei et constantiae dies. Ex quo a divo Augusto civitate donatus sum, amicos inimicosque ex vestris utilitatibus delegi, neque odio patriae (quippe proditores etiam iis quos antepenunt invisi sunt), verum quia Romanis Germanisque idem conducere, et pacem quam bellum probabam. Ergo raptorem filiae meae, violatorem foederis vestri, Arminium apud Varum qui tum exercitui praesidebat reum feci. Dilatus segnitia ducis, quia parum praesidii in legibus erat, ut me et Arminium et conscios vinciret, flagitavi. Testis illa nox, mihi utinam potius novissima! Quae secuta sunt defleri magis quam defendi possunt. Ceterum et inieci catenas Arminio, et a factione eius iniectas perpessus sum. Atque ubi primum tui copia, vetera novis et quieta turbidis antehabeo, neque ob praemium, sed ut me perfidia exsolvam, simul genti Germanorum idoneus conciliator, si poenitentiam quam perniciem maluerit. Pro iuventa et errore filii veniam precor: filiam necessitate huc adductam fateor. Tuum erit consultare utrum praevaleat,

15.

ara Lugduni et ad eam sacerdotes ex primoribus gentis, inter quos et Segimundus." LIPS.

pretium] Scil. operae, ut II, 35.

uxor Arminii] Θουσνέλδα nomine, teste Strab. VII, 1, 4.

C. 58. *nox*] Respicit convivium, de quo c. 55.

quod ex Arminio concepit, an quod ex me genita est. Caesar clementi responso liberis propinquisque eius incolumitatem, ipsi sedem vetere in provincia pollicetur. Exercitum reduxit, nomenque imperatoris auctore Tiberio accepit. Arminii uxor virilis sexus stirpem edidit: educatus Ravennae puer quo mox ludibrio conflictatus sit, in tempore memorabo.

59. Fama dediti benigneque excepti Segestis vulgata, ut quibusque bellum invitis aut cupientibus erat, spe vel dolore accipitur. Arminium super insitam violentiam rapta uxor, subiectus servitio uxoris uterus vecordem agebant; volitabatque per Cheruscos, arma in Segestem, arma in Caesarem poscens. Neque probris temperabat: egregium patrem, magnum imperatorem, fortem exercitum, quorum tot manus unam mulierculam avexerint! sibi tres legiones, totidem legatos procubuisse. non enim se proditione, neque adversus feminas gravidas, sed palam adversus armatos bellum tractare. cerni adhuc Germanorum in lucis signa Romana, quae dis patriis suspenderit. coleret Segestes victam ripam, redderet filio sacerdotium hominum: Germanos nunquam satis excusaturos, quod inter Albim et Rhenum virgas et secures et togam viderint. Aliis gentibus ignorantia imperii Romani inexperta esse supplicia, nescia tributa: quae quando exuerint, irritusque discesserit ille inter numina dicatus Augustus, ille delectus Tiberius, ne imperitum adule-

C. 59. *hominum* est Caesaris et Augusti, quos revera ἀποθεωθέντας negat Arminius. Ex Bach. *hominum* MS. *hominem Germ.* ex emend. Beroaldi edd. pleraeque.

vetere] H. e. cisrhenana. Sed si ea vetus provincia, ubi tandem nova? Hanc Germanicus animo providebat transrhenanam. Walch. ad Agr. 20. Similiter III, 74. Ex Walth. MS. *vaera*, unde Iac. Gronovius *Vetera*.

memorabo] Interiit eius rei memoratio.

C. 59. *Germanos*] Hos opponit Segesti, qui et ipse quidem Germanus, sed degener et verius Romanus sit. Sensus est: Germanos adeo poenitere, quod semel imperium Romanum degustaverint, ut nunquam iterum idem admissuri sint.

delectus] Scil. ad imperii successionem.

scentulum, ne seditiosum exercitum pavescerent. Si 15
patriam, parentes, antiqua mallent quam dominos et colonias novas, Arminium potius gloriae ac libertatis quam Segestem flagitiosae servitutis ducem sequerentur. 60. Conciti per haec non modo Cherusci, sed conterminae gentes, tractusque in partis Inguiomerus Arminii patruus, veteri apud Romanos auctoritate; unde maior Caesari metus. Et ne bellum mole una ingrueret, Caecinam cum quadraginta cohortibus Romanis distrahendo hosti per Bructeros ad flumen Amisiam mittit; equitem Pedo praefectus finibus Frisiorum ducit; ipse impositas navibus quattuor legiones per lacus vexit; simulque pedes, eques, classis apud praedictum amnem convenere. Chauci cum auxilia pollicerentur in commilitium adsciti sunt. Bructeros sua urentis expedita cum manu Lucius Stertinius missu Germanici fudit, interque caedem et praedam repperit undevicesimae legionis aquilam cum Varo amissam. Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum, quantumque Amisiam et Luppiam amnes inter vastatum, haud procul Teutoburgiensi saltu, in quo reliquiae Vari legionumque insepultae dicebantur. 61. Igitur cupido Caesarem invadit solvendi suprema militibus ducique, permoto ad miserationem omni qui aderat exercitu ob propinquos, amicos, denique ob casus bellorum et sortem hominum. Praemisso Caecina, ut occulta saltuum scrutaretur, pontesque et aggeres humido paludum et fallacibus campis imponeret, incedunt maestos locos, visuque ac memoria deformis. Prima Vari castra lato ambitu et dimensis principiis trium legionum manus ostentabant; dein semiruto vallo, humili fossa accisae iam reliquiae

C. 61. *deformes* Beroald. *deformides* MS.

C. 60. *per lacus*] Quos post hausit sinus Austrinus. Vid. II, 8. G. 34.

Teutoburgiensi] Qui hodie dicitur der Lippische Wald.

C. 61. *semiruto vallo*] H. e. semieruto vel in dimidium tantum iustae altitudinis extructo. Nam imperfecta valli fossaeque species paucitatem operantium prodebat. Est autem *ruere vallum* idem quod eruenda humo struere. Sic

consedisse, intelligebantur; medio campi albentia ossa, ut fugerant, ut restiterant, disiecta vel aggerata. Adiacebant fragmina telorum equorumque artus, simul truncis arborum antefixa ora. Lucis propinquis barbarae arae, apud quas tribunos ac primorum ordinum centuriones mactaverant. Et cladis eius superstites, pugnam aut vincula elapsi, referebant: hic cecidisse legatos, illic raptas aquilas; primum ubi vulnus Varo adactum; ubi infelici dextera et suo ictu mortem invenerit; quo tribunali concionatus Arminius, quot patibula captivis, quae scrobes; utque signis et aquilis per superbiam illuserit.

62. Igitur Romanus qui aderat exercitus sextum post cladis annum trium legionum ossa, nullo noscente alienas reliquias an suorum humo tegeret, omnes ut coniunctos, ut consanguineos, aucta in hostem ira, maesti simul et infensi condebant. Primum exstruendo tumulo caespitem Caesar posuit, gratissimo munere in defunctos, et praesentibus doloris socius. Quod Tiberio haud proba-

quot patibula . . scrobes. Mallem haec supra post *invenerit* legerentur. Aptius enim verba illa sunt militum facta referentium, quam Arminii concionantis. Nam ut vulgo leguntur, aut ex proximo verbo *concionatus* pendent aut ex superiore *referebant.* Si ex *concionatus*, demiror huius verbi delectum et exspectabam *imperaverit* vel *demonstraverit* vel tale quidpiam; sin ex *referebant*, non minus demiror inconcinnam structurae interruptionem, quoniam ad *illuserit* iterum *Arminius* subiecti loco arcessendus sit, modo omissus. Dord.

ruere pro *eruere* Hor. Sat. II, 5, 21. *Unde divitias aerisque ruam dic augur acervos?* Sic fere Waltherus. Reliqui intelligunt vallum semi-dirutum, ut IV, 25. *Semirutum castellum.* Id quomodo *accisarum iam reliquiarum* documento esse potuerit, parum liquet. Iam vero Ritteri explicatio: „vallum ex dimidia parte collapsum, quia Vari milites iam numero pauci inter metum et ingruentes hostes magna festinatione hoc vallum struxerant,“ sermoni repugnat; nam *rutus* passive dicitur, non ut *ruens* vel *lapsus* neutraliter. Dord.

medio campi] Sc. quod erat inter utraque castrorum loca. Walth.

infelici] Quia desperatione ducis et sumpta morte magis etiam omnia turbata sunt, *vacuis legionibus;* cf. II, 45.

C. 62. *qui aderat*] Nam pars exercitus aberat. Cf. XV, 34. *Egresso qui affuerat populo.* Nam fuerunt quibus haec e superiore capite repetita viderentur. Dord.

tum, seu cuncta Germanici in deterius trahenti, sive exercitum imagine caesorum insepultorumque tardatum ad proelia et formidolosiorem hostium credebat; neque imperatorem auguratu et vetustissimis caerimoniis praeditum attrectare feralia debuisse. 63. Sed Germanicus cedentem in avia Arminium secutus, ubi primum copia fuit, evehi equites campumque quem hostis insederat eripi iubet. Arminius colligi suos et propinquare silvis monitos vertit repente: mox signum prorumpendi dedit iis quos per saltus occultaverat. Tunc nova acie turbatus eques; missaeque subsidiariae cohortes et fugientium agmine impulsae auxerant consternationem: trudebanturque in paludem gnaram vincentibus, iniquam nesciis, — ni Caesar productas legiones instruxisset. Inde hostibus terror, fiducia militi; et manibus aequis abscessum. Mox reducto ad Amisiam exercitu, legiones classe, ut advexerat, reportat; pars equitum litore Oceani petere Rhenum iussa; Caecina, qui suum militem ducebat, monitus, quanquam notis itineribus regrederetur, Pontes longos quam maturrime superare. Angustus is trames vastas inter paludes, et quondam a Lucio Domitio aggeratus; cetera limosa, tenacia gravi caeno aut rivis incerta erant; circum silvae paulatim acclives; quas tum Arminius implevit, compendiis viarum et cito agmine onustum sarcinis armisque militem cum antevenisset. Caecinae dubitanti, quonam modo ruptos vetustate pontes reponeret simulque propulsaret hostem, castra metari in loco placuit, ut opus et alii proelium inciperent. 64. Barbari, perfringere stationes seque inferre munitoribus nisi, lacessunt, 15.

caerimoniis] Quae adhaerent auguratui nec violandae erant. II, 83. *Ne quis augur aut flamen in locum Germanici nisi gentis Iuliae crearetur.* Augures autem et pontifices et, opinor, omnes sacerdotes arcebantur a funestis. Ex Lips.

attrectare] Suet. Cal. 3. *Dispersas reliquias . . colligere sua manu et comportare primus aggressus est.*

C. 63. *Domitio*] Neronis principis avo. IV, 44. Suet. Ner. 4.

ut opus] Scil. alii, ut Liv. III, 37. *Virgis caedi, alii securi subiici.* Caes. B. G. I, 8.

15. circumgrediuntur, occursant. miscetur operantium bellantiumque clamor. Et cuncta pariter Romanis adversa, locus uligine profunda, idem ad gradum instabilis, procedentibus lubricus, corpora gravia loricis; neque librare pila inter undas poterant. Contra Cheruscis sueta apud paludes proelia, procera membra, hastae ingentes ad vulnera facienda quamvis procul. Nox demum inclinantis iam legiones adversae pugnae exemit. Germani ob prospera indefessi, ne tum quidem sumpta quiete, quantum aquarum circum surgentibus iugis oritur, vertere in subiecta; mersaque humo et obruto quod effectum operis, duplicatus militi labor. Quadragesimum id stipendium Caecina parendi aut imperitandi habebat, secundarum ambiguarumque rerum sciens eoque interritus. Igitur futura volvens non aliud repperit quam ut hostem silvis coerceret, donec saucii quantumque gravioris agminis anteirent. Nam medio montium et paludum porrigebatur planities, quae tenuem aciem pateretur. Deliguntur legiones, quinta dextro lateri, unetvicesima in laevum, primani ducendum ad agmen, vicesimanus adversum secuturos. 65. Nox per diversa inquies, cum barbari festis epulis, laeto cantu aut truci sonore subiecta vallium ac resultantis saltus complerent; apud Romanos invalidi ignes, interruptae voces, atque ipsi passim adiacerent vallo, oberrarent tentoriis, insomnes magis quam pervigiles. ducemque terruit dira quies, nam Quintilium Va-

C. 64. *librare* edd. At MS. *liberare*, ut in composito *deliberare*. *iam* marg. At MS. *tam*. Beroald. *tum*. Suspicor: *inclinantes legiones tam adversae*.

C. 65. *ignes*] Tam vigiliarum et stationum, quam coenas parantium; ii tunc *invalidi* ac tenues, tum ob moestitiam tum ob lignorum inopiam et soli humorem. Similia refert Xenoph. Anab. III, 1, 3. *Ταῦτα ἐννοούμενοι καὶ ἀθύμως ἔχοντες ὀλίγοι μὲν αὐτῶν εἰς τὴν ἑσπέραν σίτου ἐγεύσαντο, ὀλίγοι δὲ πυρὰν ἔκαυσαν, ἐπὶ δὲ τὰ ὅπλα πολλοὶ οὐκ ἦλθον ταύτῃ τῇ νυκτί, ἀνεπαύετο δὲ ὅπου ἐτύγχανεν ἕκαστος κτλ.* Et Plutarch. Pelop. 33.

interruptae] abgebrochene, ab ipsis, non unterbrochene, ab aliis. Cic. Coel. 24. *Significabat interruptis ac morientibus vocibus*.

dira quies] Ex Lucan. VII,

rum sanguine oblitum et paludibus emersum cernere et audire visus est velut vocantem, non tamen obsecutus et manum intendentis reppulisse. Coepta luce missae in latera legiones, metu an contumacia, locum deseruere, capto propere campo humentia ultra. Neque tamen Arminius, quanquam libero incursu, statim prorupit. Sed ut haesere caeno fossisque impedimenta, turbati circum milites, incertus signorum ordo, utque tali in tempore sibi quisque properus et lentae adversum imperia aures, irrumpere Germanos iubet, clamitans: En Varus et eodem iterum fato vinctae legiones! Simul haec, et cum delectis scindit agmen equisque maxime vulnera ingerit. Illi sanguine suo et lubrico paludum lapsantes excussis rectoribus disiicere obvios, proterere iacentes. Plurimus circa aquilas labor, quae neque ferri adversum ingruentia tela neque figi limosa humo poterant. Caecina dum sustentat aciem, suffosso equo delapsus circumveniebatur, — ni prima legio sese opposuisset. Iuvit hostium aviditas, omissa caede praedam sectantium: enisaeque legiones vesperascente die in aperta et solida. Neque is miseriarum finis. Struendum vallum, petendus agger; amissa magna ex parte per quae egeritur humus aut exciditur caespes; non tentoria manipulis, non fomenta sauciis: infectos caeno aut cruore cibos dividentes, funestas tenebras et tot hominum milibus unum iam reliquum

C. 65. *eodem* editt. At MS. *eodemque*. Suspicor: *En Varus et legiones*, *eodemque iterum fato vinctae!* Nam *vinctas* dicit coeno et angustiis impeditas, ut Hist. I, 79. Agr. 32. et *illigare* XIII, 40. Beroald. *victas*. DORD.

egeritur Rhenanus. At MS. *geritur;* si vere, significantur corbes ad aggerendam humum, et ligones marraeve ad excidendos caespites.

26. *Dira quies et imagine moesta diurna.*

Simul haec] Scil. clamat, ut Stat. Theb. II, 659. *Simul haec et crassum sanguine telum iam redit.*

agger ad struendum vallum] Caes. B. G. II, 20. *Qui paulo longius aggeris petendi causa processerant.*

funestas] Quasi vitae finem portendentes, ut *ferales* II, 31. WOLF.

diem lamentabantur. 66. *Forte* equus abruptis vinculis vagus et clamore territus quosdam occurrentium obturbavit. Tanta inde consternatio irrupisse Germanos credentium, ut cuncti ruerent ad portas; quarum decumana maxime petebatur, aversa hosti, et fugientibus tutior. Caecina comperto vanam esse formidinem, cum tamen neque auctoritate neque precibus, ne manu quidem obsistere aut retinere militem quiret, proiectus in limine portae miseratione demum, quia per corpus legati eundum erat, clausit viam; simul tribuni et centuriones falsum pavorem esse docuerunt. 67. Tunc contractos in principia iussosque dicta cum silentio accipere temporis ac necessitatis monet. unam in armis salutem, sed ea consilio temperanda, manendumque intra vallum, donec expugnandi hostes spe propius succederent; mox undique erumpendum; illa eruptione ad Rhenum perveniri. quodsi fugerent, pluris silvas, profundas magis paludes, saevitiam hostium superesse: at victoribus decus, gloriam. quae domi cara, quae in castris honesta, memorat: reticuit de adversis. Equos dehinc, orsus a suis, legatorum tribunorumque, nulla ambitione, fortissimo cuique bellatori tradit, ut hi, mox pedes, in hostem invaderent. 68. Haud minus inquies Germanus spe, cupidine et diversis ducum sententiis agebat: Arminio, sinerent egredi egressosque rursum per humida et impedita circumvenirent, suadente, atrociora Inguiomero et laeta barbaris, ut vallum armis ambirent: promptam expugnationem, plures captivos, incorruptam praedam fore. Igitur orta die proruunt fossas, iniiciunt crates, summa valli prensant, raro super milite et quasi ob metum defixo. Postquam haesere munimentis, datur cohortibus signum, cor-

C. 66. *decumana*] Ea opposita praetoriae ex adverso et plurimum remota ab hoste erat et ab eo ibat. Milit. V. Lips.

C. 67. *honesta*] Id est, dona militaria. Pichena.

nulla ambitione] H. e. *ohne Ansehn der Person*, nihil praeter fortitudinem respiciens.

C. 68. *proruunt fossas*] Margines ac summa fossarum in ima detrudendo.

nusque ac tubas concinuere. Exin clamore et impetu ter- 15.
gis Germanorum circumfunduntur, exprobrantes non hic silvas nec paludes, sed aequis locis aequos deos. Hosti facile excidium et paucos ac semermes cogitanti sonus tubarum, fulgor armorum, quanto inopina, tanto maiora offunduntur; cadebantque, ut rebus secundis avidi, ita adversis incauti. Arminius integer, Inguiomerus post grave vulnus pugnam deseruere: vulgus trucidatum est, donec ira et dies permansit. Nocte demum reversae legiones, quamvis plus vulnerum, eadem ciborum egestas fatigaret, vim, sanitatem, copias, cuncta in victoria habuere.

69. Pervaserat interim circumventi exercitus fama, et infesto Germanorum agmine Gallias peti; ac ni Agrippina impositum Rheno pontem solvi prohibuisset, — erant qui id flagitium formidine auderent. Sed femina ingens animi munia ducis per eos dies induit, militibusque, ut quis inops aut saucius, vestem et fomenta dilargita est. Tradit Gaius Plinius, Germanicorum bellorum scriptor, stetisse apud principium pontis, laudes et grates reversis legionibus habentem. Id Tiberii animum altius penetravit: non enim simplices eas curas, nec adversus externos militem quaeri. Nihil relictum imperatoribus, ubi femina manipulos intervisat, signa adeat, largitionem tentet, tanquam parum ambitiose filium ducis gregali habitu circumferat Caesaremque Caligulam appellari velit. Potiorem iam apud exercitus Agrippinam quam legatos, quam duces; compressam a muliere seditionem, cui nomen principis obsistere non quiverit. Accendebat haec

C. 69. *militem quaeri* edd. At MS. *militum quaeri*. Suspicor: *militum studia quaeri*, ut II, 5. III, 12. H. III, 86. coll. A. I, 52. Nam vereor ut *militem quaerere* eodem sensu dici possit. Dond.

C. 69. *pontem*] Apud Novesium in Ubiis sive apud Vetera, ubi quinta et unetvicesima legiones hiemabant: I, 45. Ex Ryck.

Plinius] De eo Plin. Ep. V, 3. *Bellorum Germaniae viginti, quibus omnia quae cum Germanis gessimus, bella collegit. Inchoavit, quum in Germania militaret somnio monitus.* Vid. Ann. XV, 53. Hist. III, 28.

simplices] I. e. sine dolo, *unschuldig*, ut Plin. Ep. VI, 26. I, 13. Suet. Tib. 61.

15. onerabatque Seianus, peritia morum Tiberii odia in longum iaciens, quae reconderet auctaque promeret.

70. At Germanicus legionum, quas navibus vexerat, secundam et quartamdecimam itinere terrestri Publio Vitellio ducendas tradit, quo levior classis vadoso mari innaret, vel reciproco sideret. Vitellius primum iter sicca humo aut modice allabente aestu quietum habuit; mox impulsu aquilonis, simul sidere aequinoctii, quo maxime tumescit Oceanus, rapi agique agmen. Et opplebantur terrae: eadem freto, litori, campis facies: neque discerni poterant incerta ab solidis, brevia a profundis. Sternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus iumenta; sarcinae, corpora exanima interfluunt, occursant; permiscentur inter se manipuli, modo pectore modo ore tenus extantes, aliquando subtracto solo disiecti aut obruti. Non vox et mutui hortatus iuvabant adversante unda; nihil strenuus ab ignavo, sapiens ab rudi, consilia a casu differre: cuncta pari violentia involvebantur. Tandem Vitellius in editiora enisus eodem agmen subduxit. Pernoctavere sine utensilibus, sine igni, magna pars nudo aut mulcato corpore, haud minus miserabiles, quam quos hostis circumsidet; quippe illis etiam honestae mortis

C. 70. *ab rudi* Wolfius. Non placet; nam rudi peritus potius vel gnarus opponi solet quam sapiens. At MS. *a prudenti.* Suspicor cum Lipsio: *ab imprudenti.* Nam etiam IV, 70 idem librarius *prudentem* pro *imprudentem* scripsit. Pichena *insciens* pro *sapiens* proposuit. Dord.

illis Beroaldus. At MS. *illic*, i. e. in obsidione: non deterius.

odia .. iaciens] Odii materiam praeparans et semina invidiae spargens in animum Tiberii, quae longo tempore post se exsereret. Sequentia *quae reconderet* de Tiberio intelligenda sunt. Ern.

C. 70. *vadoso*] Inter insulas Borkum et Schelling. Brot.

Sternuntur .. iumenta] Haec coniunxi. Walthero, qui *sternuntur* et *hauriuntur* ad *homines* refert, *iumenta* ad *interfluunt*, sequentia refragantur *aliquando .. obruti.* Dord.

involvebantur] Ut XVI, 32. *Fraudibus involvi.*

utensilia sunt τὰ χρειώδη Graecorum i. e. quae ad victum sunt necessaria; ut II, 60. III, 52. XV, 39.

circumsidet] Scil. in pontibus longis, c. 65.

usus, his inglorium exitium. Lux reddidit terram, penetratumque ad amnem Unsingim, quo Caesar classe contenderat. Impositae dein legiones, vagante fama submersas; nec fides salutis ante quam Caesarem exercitumque reducem videre.

71. Iam Stertinius, ad accipiendum in deditionem Segimerum fratrem Segestis praemissus, ipsum et filium eius in civitatem Ubiorum perduxerat. Data utrique venia, facile Segimero, cunctantius filio, quia Quintilii Vari corpus illusisse dicebatur. Ceterum ad supplenda exercitus damna certavere Galliae, Hispaniae, Italia, quod cuique promptum, arma, equos, aurum offerentes. Quorum laudato studio Germanicus, armis modo et equis ad bellum sumptis, propria pecunia militem iuvit. utque cladis memoriam etiam comitate leniret, circumire saucios, facta singulorum extollere; vulnera intuens, alium spe, alium gloria, cunctos alloquio et cura sibique et proelio firmabat.

72. Decreta eo anno triumphalia insignia Aulo Caecinae, Lucio Apronio, Gaio Silio ob res cum Germanico gestas. Nomen patris patriae Tiberius, a populo saepius ingestum, repudiavit; neque in acta sua iurari, quanquam censente senatu, permisit, cuncta mortalium incerta, quantoque plus adeptus foret, tanto se magis in lubrico dictitans. Non tamen ideo faciebat fidem civilis animi. nam legem maiestatis reduxerat; cui nomen apud veteres idem, sed alia in iudicium veniebant, si quis proditione exercitum aut plebem seditionibus, denique male gesta re publica maiestatem populi Romani minuisset. facta arguebantur, dicta impune erant. Primus Augustus cognitionem de famosis libellis specie legis eius tra-

Unsingin Altingius, i. e. Unse, Hunse prope Groningam. At MS. *Visurgin*, aperte contra locorum situm.

C. 72. *dictitans* Muretus. At MS. *dictans*, ut Gell. IV, 1. XVII, 19.

C. 71. *filio*] Sesithacum nominat Strab. VII. p. 292.

C. 72. *legis*] Hor. Ep. II, 1, 152. *Quin etiam lex poenaque*

ctavit, commotus Cassii Severi libidine, qua viros feminasque illustres procacibus scriptis diffamaverat. Mox Tiberius, consultante Pompeio Macro praetore an iudicia maiestatis redderentur, exercendas leges esse respondit. Hunc quoque asperavere carmina incertis auctoribus vulgata in saevitiam superbiamque eius et discordem cum matre animum. 73. Haud pigebit referre in Falanio et Rubrio, modicis equitibus Romanis, praetentata crimina, ut quibus initiis, quanta Tiberii arte gravissimum exitium irrepserit, dein repressum sit, postremo arserit cunctaque corripuerit, noscatur. Falanio obiiciebat accusator quod inter cultores Augusti, qui per omnes domos in modum collegiorum habebantur, Cassium quendam mimum corpore infamem adscivisset, quodque venditis hortis statuam Augusti simul mancipasset. Rubrio crimini dabatur violatum periurio numen Augusti. Quae ubi Tiberio notuere, scripsit consulibus: non ideo decretum patri suo coelum, ut in perniciem civium is honor verteretur. Cassium histrionem solitum inter alios eiusdem artis interesse ludis, quos mater sua in memoriam Augusti sacrasset; nec contra religiones fieri, quod effigies

C. 73. *numen* Freinshem. Bentl. ad Hor. Ep. II, 1, 16. *nomen* MS.

lata, malo quae nollet carmine quemquam describi.

Cassii Severi] Vid. IV, 21.

iudicia reddere vel dare dicitur praetor, cum potestatem agendi actionemque et iudices dat; cf. L. 1. D. nautae caup. stabul. L. 21 D. de negot. gest. Strombeck. Cf. VI, 11. XIII, 51. Eodem sensu *an iudicia maiestatis cogi iuberet* Suet. Tib. 58.

carmina] Extant apud Suet. Tib. 59. quorum primum: *Asper et immitis, breviter vis omnia dicam? Dispeream, si te mater amare potest.*

C. 73. *quanta Tiberii arte .. irrepserit*] Haec non concinunt. Suspicor: *quibus initiis gravissimum exitium irrepserit, quanta dein Tiberii arte repressum sit.* Nam irrepserat sub Augusto Cassium Severum arguente, sub Tiberio Macri praetoris consultatione; repressum est ab eodem Tiberio, dum Falanium et Rubrium et Marcellum absolvit, et alios postea, callide, ut famam moderationis pareret: III, 56. Exarsit sub eodem in Libone Druso, de quo II, 27., ac porro magis in dies. Aliter Lipsius: „Repressum est sub Vespasiano et Tito, opinor; nam eo usque calumniis ex lege ista locus; illi minuerunt aut sustulerunt. Iterumque arsit et cuncta corripuit, haud dubie sub Domitiano, qui telo eo passim usus ad saeviendum." Dorn.

eius, ut alia numinum simulacra, venditionibus hortorum et domuum accedant. Iusiurandum perinde aestimandum, quam si Iovem fefellisset: deorum iniurias dis curae. 74. Nec multo post Granium Marcellum praetorem Bithyniae quaestor ipsius Caepio Crispinus maiestatis postulavit, subscribente Romano Hispone; qui formam vitae iniit, quam postea celebrem miseriae temporum et audaciae hominum fecerunt. Nam egens, ignotus, inquies, dum occultis libellis saevitiae principis arrepit, mox clarissimo cuique periculum facessit, potentiam apud unum, odium apud omnes adeptus, dedit exemplum, quod secuti ex pauperibus divites, ex contemptis metuendi, perniciem aliis ac postremum sibi invenere. Sed Marcellum insimulabat sinistros de Tiberio sermones habuisse: inevitabile crimen, cum ex moribus principis foedissima quaeque deligeret accusator obiectaretque reo. nam quia vera erant, etiam dicta credebantur. Addidit Hispo, statuam Marcelli altius quam Caesarum sitam, et alia in statua amputato capite Augusti effigiem Tiberii inditam. Ad quod exarsit adeo ut rupta taciturnitate proclamaret, se quoque in ea causa laturum sententiam palam et iuratum: quo ceteris eadem necessitas fieret. Manebant etiam tum vestigia morientis libertatis. igitur Gnaeus Piso, quo, inquit, loco censebis, Caesar? si primus, habebo quod sequar: si post omnes, vereor ne imprudens dissentiam. Permotus his, quantoque incautius efferverat, poenitentia patiens tulit absolvi reum criminibus maiestatis. De pecuniis repetundis ad reciperatores itum est.

75. Nec patrum cognitionibus satiatus iudiciis assidebat, in cornu tribunalis, ne praetorem curuli depelleret; multaque eo coram adversus ambitum et potentium

C. 74. *praetorem*] Expectares *proconsulem*, ut XVI, 18. Plin. Ep. X, 104. 113.

exarsit] Ut pietatem suam erga Augustum ostentaret, quamvis patienter proprias iniurias ferret.

C. 75. *in cornu*] Suet. Tib. 33. *Magistratibus pro tribunali cognoscentibus plerumque se of-*

tu preces constituta. Sed dum veritati consulitur, libertas corrumpebatur. Inter quae Pius Aurelius senator questus mole publicae viae ductuque aquarum labefactas aedis suas, auxilium patrum invocabat, resistentibus aerarii praetoribus. Subvenit Caesar, pretiumque aedium Aurelio tribuit, erogandae per honesta pecuniae cupiens; quam virtutem diu retinuit, cum ceteras exueret. Propertio Celeri praetorio, veniam ordinis ob paupertatem petenti, decies sestertium largitus est, satis comperto paternas ei angustias esse. Tentantis eadem alios probare causam senatui iussit, cupidine severitatis in iis etiam quae rite faceret acerbus. unde ceteri silentium et paupertatem confessioni et beneficio praeposuere.

76. Eodem anno continuis imbribus auctus Tiberis plana urbis stagnaverat; relabentem secuta est aedificiorum et hominum strages. Igitur censuit Asinius Gallus, ut libri Sibyllini adirentur. Renuit Tiberius, perinde divina humanaque obtegens; sed remedium coercendi fluminis Ateio Capitoni et Lucio Arruntio mandatum. Achaiam ac Macedoniam onera deprecantis levari in praesens proconsulari imperio tradique Caesari pla-

ferebat consiliarium, assidebatque iuxtim vel ex adverso in parte primori.

veritati] Pro *iustitiae*. Sensus est: Praesentia Caesaris etsi voluit iustitiam adiuvare, tamen libertatem potius iudicantium corrumpebat, pluisque obfuit quam profuit.

mole . . aquarum] Saxa enim tam viae quam aquaeductus tanto pondere solum premebant, ut, praesertim si in editiore regione sitae erant, adiacentes aedes labefierent. Idem igitur pressu iacentis molis effectum est, quod motu praetervectae molis ap. Plin. Pan. 51. *Non, ut ante, immanium transvectione saxorum urbis tecta quatiuntur; stant securae domus, nec iam templa nutantia.*

aerarii praetoribus] Nam Augustus auctor fuerat, ut cura aerarii a quaestoribus urbanis ad praetorios praetoresve transiret; Suet. A. 36. Ceterum hos ablativos superiori enunciationi adiunxi, ne forte dativi ex *subvenit* apti viderentur. Doed.

C. 76. *proconsulari imperio*] Scil. tollendo, tanquam molestia ac malo. „Nimirum quia durius quam legatio Caesaris. Nam primum proconsulare imperium erat annuum (Dio LIII, 13.) et quotannis provincialibus afferebat molestias cum accessu novi rectoris coniunctas; Caesaris autem provinciarum praesidibus procuratio in plures annos delegabatur. Qua-

cuit. Edendis gladiatoribus, quos Germanici fratris ac suo nomine obtulerat, Drusus praesedit, quanquam vili sanguine nimis gaudens; quod vulgus formidolosum, et pater arguisse dicebatur. Cur abstinuerit spectaculo ipse, varie trahebant; alii taedio coetus, quidam tristitia ingenii et metu comparationis, quia Augustus comiter interfuisset. Non crediderim ad ostentandam saevitiam movendasque populi offensiones concessam filio materiem, quanquam id quoque dictum est.

77. At theatri licentia, proximo priore anno coepta, gravius tum erupit, occisis non modo e plebe sed militibus et centurione, vulnerato tribuno praetoriae cohortis, dum probra in magistratus et dissensionem vulgi prohibent. Actum de ea seditione apud patres, dicebanturque sententiae, ut praetoribus ius virgarum in histriones es-

C. 76. *id quoque* Lips. *id quod* MS.

re Ioseph. A. I. XVIII, 8. Tiberium continuandis legatorum imperiis parcere sociis et provincialibus dicit. Tum proconsulum comitatus frequentior, ornatior, splendidior, oneraque inde redundantia in provincias graviora. Porro proconsules sorte ibant in provincias, Caesar legatos deligebat. Inde fortuiti boni praesides: hinc res pendebant e Caesaris cura. Quare Augustus cum Asiae provinciae terrae motibus afflictae succurrere vellet, misit praesidem suffragio, non sorte lectum ad biennium. Dio LIV, 30. Denique Caesar plures provincias per unum legatum regebat, quibus singulis ante proconsules fuerant ferendi. Eaque ratione tum levabantur Achaia et Macedonia: cf. c. 80. *Prorogatur P. Sabino provincia Moesia, additis Achaia et Macedonia.*" Walth.

quanquam ad *vili* duntaxat referendum est. Sensus est: sanguine gaudebat, non solum eo qui generose in proeliis hauritur, ut viri fortes solent, sed vili etiam gladiatorum ac servorum sanguine, quo spectaculo optimus quisque modice tantum delectatur. Dorn.

formidolosum] Scil. esse dicebat, quod latet in seq. *dicebatur*, ut Germ. 18. *qui non libidine* [scil. *ambiunt*], *sed ob nobilitatem ambiuntur*. Nam passive *formidolosus* plerumque usurpatur Tacito H. III, 26. I, 6. Ann. XI, 9. XIII, 53. Lipsius *in vulgus* cum marg. MS. Dorp.

comiter] Suet. Oct. 45. *Quoties adesset nihil praeterea agebat, seu vitandi rumoris causa . . . seu studio spectandi et voluptate.*

C. 77. *proximo priore*] Ut Cic. Or. 64. *Proximum superiorem.* N. D. II, 20. *Orbem proximum inferiorem.* III, 21. *Proxime superiores.* Nempe omnes praecedentes anni sunt superiores; igitur non inepte additur *proxime.* Vopisc. Prob. 11. Ern.

u. c. 768. Intercessit Haterius Agrippa tribunus plebei, increpitusque est Asinii Galli oratione, silente Tiberio, qui ea simulacra libertatis senatui praebebat. Valuit tamen intercessio, quia divus Augustus immunes verberum histriones quondam responderat, neque fas Tiberio infringere dicta eius. De modo lucaris et adversus lasciviam fautorum multa decernuntur; ex quis maxime insignia, ne domos pantomimorum senator introiret; ne egredientis in publicum equites Romani cingerent, aut alibi quam in theatro spectarentur, et spectantium immodestiam exilio multandi potestas praetoribus fieret.

78. Templum ut in colonia Tarraconensi strueretur Augusto petentibus Hispanis permissum, datumque in omnes provincias exemplum. Centesimam rerum venalium post bella civilia institutam deprecante populo, edixit Tiberius militare aerarium eo subsidio niti; simul, imparem oneri rem publicam, nisi vicesimo militiae anno veterani dimitterentur: ita proximae seditionis male consulta, quibus sedecim stipendiorum finem expresserant, abolita in posterum.

79. Actum deinde in senatu ab Arruntio et Ateio, an ob moderandas Tiberis exundationes verterentur flumina et lacus, per quos augescit; auditaeque municipio-

immunes verberum] Ac tamen ipse Augustus histrionum licentiam virgis compescuerat: Suet. Oct. 45.

lucaris a *locando* et *lucro* dictum, diversum ab illo de quo Festus: *lucar appellatur aes quod ex lucis captatur*. Dord.

ne domos] De tali consuetudine Plin. XXIX, 1. *Nullius histrionis equorumve trigarii comitatior egressus in publicum erat*. Senec. Ep. 47. *Ostendam nobilissimos iuvenes mancipia pantomimorum*, coll. Q. Nat. VII, 32. Tertull. Spect. p. 100, a.

C. 78. *exemplum* cave acceperis quasi litterarum exemplaria diffusa et transcripta ad omnes provincias, cum Vertranio. Sed hoc ait, exemplo Tarraconensium monitos alios, ut peterent impetrarentque idem. Lips.

militare aerarium] Cuius inventor Augustus. Suet. c. 49. Dio LV, 25.

simul] Scil. edixit, proprio haud dubie edicto; quare comma posui.

finis sedecim stipendiorum est quem XVI. stipendia statuunt. Sic Cic. Off. I, 16. *Vulgaris liberalitas referenda est ad illum Ennii finem*, id est, quem Ennius facit. Ex Gron.

C. 79. *verterentur*] Pro averterentur.

rum et coloniarum legationes, orantibus Florentinis, ne Clanis solito alveo demotus in amnem Arnum transferretur, idque ipsis perniciem afferret. Congruentia his Interamnates disseruere: pessum ituros fecundissimos Italiae campos, si amnis Nar (id enim parabatur) in rivos diductus superstagnavisset. Nec Reatini silebant, Velinum lacum, qua in Narem effunditur, obstrui recusantes, quippe in adiacentia erupturum: optume rebus mortalium consuluisse naturam, quae sua ora fluminibus, suos cursus, utque originem, ita fines dederit; spectandas etiam religiones sociorum, qui sacra et lucos et aras patriis amnibus dicaverint. Quin ipsum Tiberim nolle prorsus accolis fluviis orbatum minore gloria fluere. Seu preces coloniarum seu difficultas operum sive superstitio valuit, ut in sententiam Pisonis concederetur, qui nil mutandum censuerat.

80. Prorogatur Poppaeo Sabino provincia Moesia additis Achaia ac Macedonia. Id quoque morum Tiberii fuit, continuare imperia ac plerosque ad finem vitae in isdem exercitibus aut iurisdictionibus habere. Causae variae traduntur: alii taedio novae curae semel placita pro aeternis servavisse; quidam invidia, ne plures fruerentur. Sunt qui existiment, ut callidum eius ingenium, ita anxium iudicium. neque enim eminentis virtutes sectabatur, et rursum vitia oderat: ex optimis periculum sibi, a pessimis dedecus publicum metuebat. Qua haesitatione postremo eo provectus est, ut mandaverit quibusdam provincias, quos egredi urbe non erat passurus.

C. 79. *concederetur* Lipsius. At MS. *concederet*. Suspicor: *concederent* scil. *patres*. Doed.

patriis] I. e. a maioribus cultis, quorumque cultus a maioribus traditus est. Ex Ern. Aut potius: patriam suam perfluentibus.

C. 80. *in exercitibus*, legatos Caesaris, *in iurisdictionibus* procuratores eiusdem. — *Causae variae*] Non omnes enumerat Tacitus. Nam Suet. Tib. 41. ignaviam et negligentiam reipublicae, Ioseph. A. I, 18, 8. honestiorem longe, studium parcendi sociis et provincialibus memorat. Ern.

quos . . passurus] Sicut Domitianus Agricolam Syriae praepositum, Agr. 42.

15. **81.** De comitiis consularibus, quae tum primum illo principe ac deinceps fuere, vix quicquam firmare ausim: adeo diversa non modo apud auctores sed in ipsius orationibus reperiuntur. Modo subtractis candidatorum nominibus originem cuiusque et vitam et stipendia descripsit, ut qui forent intelligeretur: aliquando ea quoque significatione subtracta, candidatos hortatus, ne ambitu comitia turbarent, suam ad id curam pollicitus est. plerumque eos tantum apud se professos disseruit, quorum nomina consulibus edidisset: posse et alios profiteri, si gratiae aut meritis confiderent; speciosa verbis, re inania aut subdola, quantoque maiore libertatis imagine tegebantur, tanto eruptura ad infensius servitium.

C. 81. *tum primum*] Secundo anno Tiberii quo primum designavit consules. Nam proximo priore destinarat Augustus. *Deinceps* int. de reliquis annis eiusdem Tiberii, non de successoribus eius, Dio LVIII, 20. Wolf.

aliquando . . subtracta] Unde igitur coniecturam de principis voluntate facere poterant patres, cum nihil prorsus significabat Caesar? Per ipsos, credo, candidatos, qui non sibi deessent quin curam sibi Caesaris promissam iactarent palam ac divulgarent.

LIBER SECUNDUS.

BREVIARIUM.

Motus aliqui in Oriente. Vonones Parthorum rex solio et solo suo ab Artabano pellitur, et ad Armenios profugus ab his in regnum accipitur. Quo eodem mox demovetur a Silano praeside Syriae ob metum et Artabani minas. At Tiberius specie moti Orientis Germanicum a legionibus suetis abstrahit. Cui paret ille, sed lente. Prius enim Germaniam ingreditur, et fabricata ingenti classe exercitum Oceano ad Amisiam flumen vehit. Illic Angrivarios Stertinio duce populatur et sternit. Mox Cheruscos et Arminium ingenti proelio vincit. multumque gloriae partum, nisi in regressu fortuita clades eam oblitterasset: navium enim hominumque maximam partem in Oceano amisit vi tempestatis et imperitia eius maris. Interea Romae vir nobilis Libo Drusus studii rerum novarum defertur, accusatur in senatu, et parte aliqua convincitur. Tiberium infensum expertus, et veniae nulla spe, gladio incubuit. Marci Hortali preces (nepos is Hortensii) in manifesta paupertate spretae a principe. Clemens Postumi Agrippae servus domino interfecto faciem et nomen eius mentitur, res Romanas turbat, occulte conscios et adiutores multos habet. Opera tamen et ingenio Sallustii Crispi sine motu capitur et Romam perducitur. Sub id tempus Germanicus de Cattis, Cheruscis aliisque gentibus triumphat. Archelaus Cappadocum rex in urbem accitus et indigne habitus fato moritur. Regnum eius in provinciam redactum. Germanico Oriens permissus cum maiore, quoquo adisset, imperio; Gnaeo Pisoni Syria cum occultis, ut creditur, in Germanicum mandatis. Drusus in Illyricum it, dux contra Germanos, qui tamen inter se discordes otium et securitatem Romanis fecere. Cherusci duce Arminio potentem et veterem regem Maroboduum magno nec incruento proelio vincunt. In Asia duodecim celebres urbes terrae motu collapsae aut haustae sunt. Tacfarinas in Africa bellum sive latrocinium exercet; idque a Furio proconsule statim repressum. Germanicus in Armeniam venit, regem Zenonem volentibus iis imponit. Drusus Germanos ad discordias illicit. Maroboduus vi Catualdae regno pulsus in Italiam venit, et Ravennae per duodeviginti annos egit. Idem Catualdae mox casus, qui Forum Iulium missus. Rhescuporis Thracum rex opera Pomponii Flacci in vincla datur, Romam perducitur. Germanicus Aegyptum lustrat. Reversus inimicitias cum Pisone exercet et denunciat. Sed paulo post morbo correptus cum gentium omnium ingenti luctu Antiochiae exstinguitur. veneni a Pisone dati suspicio erat. Qui conatus armis

Syriam repetere a Sentio aliisque Germanici amicis impeditur. Honores multi Germanico mortuo Romae decreti. Sanctiones contra muliebrem impudicitiam. Virgo Vestalis capta. Arminius in Germania dolo caesus.

Haec gesta annis quattuor, Tito Statilio Sisenna Tauro et Lucio Scribonio Libone, Gaio Caelio Rufo et Lucio Pomponio Flacco, Tiberio Caesare Augusto tertium et Germanico Caesare secundum, Marco Iunio Silano et Gaio Norbano Flacco consulibus.

(a. u. 769.) 1. Sisenna Statilio Tauro, Lucio Libone consulibus
a. C. 16. mota Orientis regna provinciaeque Romanae, initio apud Parthos orto, qui petitum Roma acceptumque regem, quamvis gentis Arsacidarum, ut externum aspernabantur. is fuit Vonones, obses Augusto datus a Phraate. Nam Phraates quanquam depulisset exercitus ducesque Romanos, cuncta venerantium officia ad Augustum verterat, partemque prolis firmandae amicitiae miserat, haud perinde nostri metu quam fidei popularium diffisus. 2. Post finem Phraatis et sequentium regum ob internas caedes venere in urbem legati a primoribus Parthis, qui Vononem vetustissimum liberorum eius accirent. Magnificum id sibi credidit Caesar, auxitque opibus. et accepere barbari laetantes, ut ferme ad nova imperia. Mox subiit pudor: degeneravisse Parthos, petitum alio ex orbe regem, hostium artibus infectum; iam inter provincias Romanas solium Arsacidarum haberi darique. ubi illam gloriam trucidantium Crassum, exturbantium Antonium, si mancipium Caesaris, tot per annos servitutem perpes-

C. 1. *Phraate* . . *Phraates* edd. At MS. *Prahate* . . *Prahates* ut *incohare* pro *inchoare*, transpositione aspirationis, de qua v. *Latein. Wortbild.* p. 194. Doed.

C. 2. *accepere* Beroald. At MS. *accipere*, infinitivo historico, ut I, 20.

C. 1. *officia*] Nam signa militaria et captivos remiserat.

partem prolis] Strab. XVI, 1, 28. τέτταρας παῖδας γνησίους ἐνεχείρισεν ὅμηρα αὐτῷ. Vell. P. II, 94. Suet. Aug. 21.

C. 2. *sequentium*] Phraatacis et Orodis II. Ioseph. Arch. XVIII, 2.

Caesar] Augustus.

sum, Parthis imperitet? Accendebat dedignantes et ipse, 16.
diversus a maiorum institutis, raro venatu, segni equorum cura; quotiens per urbes incederet, lecticae gestamine, fastuque erga patrias epulas. irridebantur et Graeci comites, ac vilissima utensilium anulo clausa. Sed prompti aditus, obvia comitas, ignotae Parthis virtutes, nova vitia; et quia ipsorum moribus aliena, perinde odium pravis et honestis. 3. Igitur Artabanus Arsacidarum e sanguine apud Dahas adultus excitur, primoque congressu fusus reparat vires regnoque potitur. Victo Vononi perfugium Armenia fuit, vacua tunc interque Parthorum et Romanas opes infida ob scelus Antonii, qui Artavasden regem Armeniorum specie amicitiae illectum, dein catenis oneratum, postremo interfecerat. Eius filius Artaxias, memoria patris nobis infensus, Arsacidarum vi seque regnumque tutatus est. Occiso Artaxia per dolum propinquorum, datus a Caesare Armeniis Tigranes, deductusque in regnum a Tiberio Nerone. Nec Tigrani diuturnum imperium fuit neque liberis eius, quanquam sociatis more externo in matrimonium regnumque. 4. Dein iussu Augusti impositus Artavasdes, et non sine clade nostra deiectus. Tum Gaius Caesar componendae Armeniae deligitur. Is Ariobarzanem, origine Medum, ob insignem corporis formam et praeclarum ani-

moribus Lipsius; MS. *maioribus*, male. Hoc enim si vellet, *maioribus suis* vel *ipsius* scripsisset, non *ipsorum maioribus*. Causa in aperto.

epulas] Eae carnibus constabant venatu quaesitis et communiter cum megistanibus a rege celebrabantur. Utrumque morem aspernatus Vonones et delicatiori victui indulgebat et Graeculos comites quam populares Parthos convictores habere malebat: cf. 56.

anulo] Scil. signatorio. Moris autem Romani erat ut supellex penusque omnis eo signaretur, ne quid negligentia aut furto periret. Exempla in Excurs. B. Ex Lips.

C. 3. *inter* .. *opes*] Cave ne cum *infida* coniungas. Sensus est: et cum media inter Parthorum et Romanorum opes sita esset, infida et ad deserendam Romanorum amicitiam prona ob scelus Antonii; quod narrant Dio XLIX, 25. Vell. P. II, 82. Liv. Epit. CXXXI. Similiter *inter* Hist. I, 1. 34. 50. Doed.

C. 4. *Gaius*] Filius Agrippae,

16. mum volentibus Armeniis praefecit. Ariobarzane morte fortuita absumpto, stirpem eius haud toleravere; tentatoque feminae imperio, cui nomen Erato, eaque brevi pulsa, incerti solutique et magis sine domino quam in libertate profugum Vononem in regnum accipiunt. Sed ubi minitari Artabanus, et parum subsidii in Armeniis, vel, si nostra vi defenderetur, bellum adversus Parthos sumendum erat, rector Syriae Creticus Silanus excitum custodia circumdat, manente luxu et regio nomine. Quod ludibrium ut effugere agitaverit Vonones, in loco reddemus.

5. Ceterum Tiberio haud ingratum accidit turbari res Orientis, ut ea specie Germanicum suetis legionibus abstraheret, novisque provinciis impositum dolo simul et casibus obiectaret. At ille, quanto acriora in eum studia militum et aversa patrui voluntas, celerandae victoriae intentior, tractare proeliorum vias, et quae sibi tertium iam annum belligeranti saeva vel prospera evenissent: fundi Germanos acie et iustis locis, iuvari silvis, paludibus, brevi aestate et praematura hieme: suum militem haud perinde vulneribus quam spatiis itinerum, damno armorum affici; fessas Gallias ministrandis equis; longum impedimentorum agmen opportunum ad insidias, defensantibus iniquum. at si mare intretur, promptam

C. 4. *nostra vi* edd. *nos avi* MS.

in reditu ex illa provincia mortuus.

in loco] Infra c. 68.

C. 5. *novis provinciis*] Non uni provinciae; nam mox *permissae Germanico provinciae mari dividuntur*, c. 43.

casibus obiectaret] Ex Virg. A. II, 751. Ern.

proeliorum vias] Aut proprie intelligendum: cogitare quibus viis ad hostem et pugnas perveniri posset; aut tropice: quae via ac ratio proeliorum ineunda esset, ut I, 54. *Alia Tiberio morum via.* Liv. XXXVIII, 18. *Deam Romanis viam belli et victoriam dare.* Thuc. I, 122. *ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλαι ὁδοὶ τοῦ πολέμου ἡμῖν.* Utraque deliberatio in seq. oratione continetur; nam primum iusti proeliorum loci a silvis et paludibus, deinde maritimum iter a terrestri distinguitur.

promptam] Propter suam rei navalis peritiam et bellorum maritimorum experientiam. *possessionem*, ut Agr. 18. *cuius insulae possessione revocatum*, i. e. Besitznahme.

ipsis possessionem, et hostibus ignotam; simul bellum maturius incipi, legionesque et commeatus pariter vehi; integrum equitem equosque per ora et alveos fluminum media in Germania fore. 6. Igitur huc intendit, missis ad census Galliarum Publio Vitellio et Gaio Antio; Silius et Anteius et Caecina fabricandae classi praeponuntur. Mile naves sufficere visae properataeque, aliae breves, angusta puppi proraque et lato utero, quo facilius fluctus tolerarent; quaedam planae carinis, ut sine noxa siderent; plures appositis utrinque gubernaculis, converso ut repente remigio hinc vel illinc appellerent; multae pontibus stratae, super quas tormenta veherentur, simul aptae ferendis equis aut commeatui, velis habiles, citae remis, augebantur alacritate militum in speciem ac terrorem. Insula Batavorum in quam convenirent praedicta ob faciles appulsus, accipiendisque copiis et transmittendum ad bellum opportuna. Nam Rhenus uno alveo continuus, aut modicas insulas circumveniens, apud principium agri Batavi velut in duos amnes dividitur, servatque nomen et violentiam cursus qua Germaniam praevehitur, donec Oceano misceatur: ad Gallicam ripam latior et placidior affluens, verso cognomento: Vahalem accolae dicunt; mox id quoque vocabulum mutat Mosa flumine, eiusque immenso ore eundem in Oceanum effunditur.

16.

C. 6. *super quas*] Suspicor: *super quis*, ut Caes. B. C. III, 39. *Alteram navem coniunxit, super qua turrim effectam ad ipsum introitum portus opposuit.* Doed.

C. 6. *planae carinis*] Caes. B. G. III, 13. *Carinae aliquanto planiores quam nostrarum navium, quo facilius vada ac decessum aestus excipere possent.*

utrinque gubernaculis] Suid. *τινὰ δὲ πλοῖα καὶ ἐκ τῆς πρύμνης καὶ ἐκ τῆς πρῴρας ἑκατέρωθεν πηδαλίοις ἤσκηντο, ὅπως αὐτοί τε μὴ μεταστρεφόμενοι καὶ ἐπιπλέωσι καὶ ἀναχωρῶσι καὶ τοὺς ἐναντίους ἐν τῷ παράπλῳ καὶ ἀπόπλῳ αὐτῶν σφάλλωσι.* Idem navigii genus describit Hist. III, 47 vocatque *cameras*. Scheffer. de R. Nav. II, 5. — *hinc vel illinc* cum *converso* copulandum est. Ex Lips.

eiusque] Scil. vocabulo vel nomine appellatus. Doed.

16. 7. Sed Caesar, dum adiguntur naves, Silium legatum cum expedita manu irruptionem in Chattos facere iubet: ipse audito castellum Luppiae flumini appositum obsideri, sex legiones eo duxit. Neque Silio ob subitos imbres aliud actum quam ut modicam praedam et Arpi principis Chattorum coniugem filiamque raperet; neque Caesari copiam pugnae obsessores fecere, ad famam adventus eius dilapsi. Tumulum tamen nuper Varianis legionibus structum et veterem aram Druso sitam disiecerant. Restituit aram, honorique patris princeps ipse cum legionibus decucurrit: tumulum iterare haud visum. Et cuncta inter castellum Alisonem ac Rhenum novis limitibus aggeribusque permunita.

8. Iamque classis advenerat, cum praemisso commeatu et distributis in legiones ac socios navibus fossam, cui Drusianae nomen, ingressus, precatusque Drusum patrem, ut se eadem ausum libens placatusque exemplo ac memoria consiliorum atque operum iuvaret, lacus inde et Oceanum usque ad Amisiam flumen secunda navigatione pervehitur. Classis Amisiae relicta laevo amne; erratumque in eo, quod non subvexit transposuitque mi-

C. 7. *adiguntur*] Ut XI, 18. H. II, 83. III, 47.

nuper] Anno ante: vid. I, 52.

aram] Druso sitam h. e. in honorem Drusi, ut IV, 55. aede Augusto *ibi sita;* non *a Druso.* — Suspicor eam aram fuisse sitam in eo loco, ubi Drusus vita decesserat. Obiit enim *πρὶν ἐπὶ τὸν Ῥῆνον ἐλθεῖν*, Dio LV, 1. Diversa itaque erat haec ara ab illo *κενοταφίῳ* vel *tumulo honorario* (de quo Dio LV, 2. et Suet. Cl. 1.) *πρὸς αὐτῷ τῷ Ῥήνῳ* exstructo, quod accipiendum est de ripa Gallica. Ex Walth.

decucurrit] Ritus describit Virg. A. XI, 188.

Alisonem] Castellum a Druso in confluviis Alisonis et Luppiae positum (cf. Dio LIV, 33.) post cladem Varianam a praesidio Romano relictum est, ut tradit Velleius II, 120, 4. *Lucii etiam Caedicii praefecti castrorum, eorumque qui una circumdati Alisone immensis Germanorum copiis obsidebantur, laudanda virtus est; qui omnibus difficultatibus superatis, quas inopia rerum intolerabiles, vis hostium faciebat inexsuperabiles, nec temerario consilio nec segni providentia usi speculatique opportunitatem ferro sibi ad suos peperere reditum.* Ex hoc loco cum Taciti verbis collato consequitur id castellum a Germanico in prioribus expeditionibus praesidio rursus instructum fuisse. Ritter. *Aliso* hodie Elsen. Aliis Wesel.

C. 8. *transposuitque* Beroal-

litem dextras in terras iturum: ita plures dies efficiendis 16.
pontibus absumpti. Et eques quidem ac legiones prima aestuaria, nondum accrescente unda, intrepidi transiere: postremum auxiliorum agmen, Batavique in parte ea, dum insultant aquis artemque nandi ostentant, turbati, et quidam hausti sunt. Metanti castra Caesari Angrivariorum defectio a tergo nuntiatur: missus illico Stertinius cum equite et armatura levi igne et caedibus perfidiam ultus est. 9. Flumen Visurgis Romanos Cheruscosque interfluebat. eius in ripa cum ceteris primoribus Arminius astitit, quaesitoque an Caesar venisset, postquam adesse responsum est, ut liceret cum fratre colloqui oravit. Erat is in exercitu, cognomento Flavus, insignis fide et amisso per vulnus oculo paucis ante annis, duce Tiberio. Tum permissum, progressusque salutatur ab Arminio; qui amotis stipatoribus, ut sagittarii nostra pro ripa dispositi abscederent postulat, et postquam digressi, unde ea deformitas oris interrogat fratrem. Illo locum et proelium referente, quodnam praemium recepisset exquirit. Flavus aucta stipendia, torquem et coronam aliaque militaria dona memorat, irri-

C. 9. *Flavus* MS. At edd. *Flavius*, contra morem cognomentorum.

dus. At MS. *transposuit*, frequenti asyndeto. Error fuit in eo quod *militem* non longius subvexit *in flumine*, ad sicciora usque sola, ut eum qui dextras in terras iturus esset, statim in dextra ripa transponendo exponeret, sed satius habuit classem ad laevam ac citeriorem Amisiae ripam appellere, ibi exponere militem eundemque post relictis navibus per pontes in dextram ripam traducere. *Laeva* autem amnis pars illa utique est quae ad Rhenum et terram Batavorum spectat; *dextrae* terrae illae sunt Amisiam inter et Visurgim.

pontibus] Ut Hirt. B. G. VIII, 14, etiamsi uno haud dubie ponte opus erat.

Angrivariorum] Eos manifestum est primum in Romanam societatem esse perductos, qua de re silet Tacitus; eosdem postea defecisse, cum Germanicus iam ultra ipsorum fines usque ad Visurgim processisset eosque a tergo haberet. At Mannertus quaedam ante *metanti* excidisse suspicatur.

C. 9. *Tum* reditum a digressione de Flavo ad narrationem de Arminii precibus indicat, ut XII, 33.

16. dente Arminio: vilia servitii pretia. **10.** Exin diversi ordiuntur, hic magnitudinem Romanam, opes Caesaris et victis graves poenas, in deditionem venienti paratam clementiam; neque coniugem et filium eius hostiliter haberi: ille fas patriae, libertatem avitam, penetralis Germaniae deos, matrem precum sociam; ne propinquorum et affinium, denique gentis suae desertor et proditor quam imperator esse mallet. Paulatim inde ad iurgia prelapsi quo minus pugnam consererent, ne flumine quidem interiecto cohibebantur, — ni Stertinius accurrens plenum irae armaque et equum poscentem Flavum attinuisset. Cernebatur contra minitabundus Arminius, proeliumque denuntians. nam pleraque Latino sermone interiaciebat, ut qui Romanis in castris ductor popularium meruisset. **11.** Postero die Germanorum acies trans Visurgim stetit. Caesar nisi pontibus praesidiisque impositis dare in discrimen legiones haud imperatorium ratus, equitem vado tramittit. Praefuere Stertinius et e numero primipilarium Aemilius, distantibus locis invecti, ut hostem diducerent. Qua celerrimus amnis, Chariovalda dux Batavorum erupit. eum Cherusci fugam simulantes in planitiem saltibus circumiectam traxere: dein coorti et undique effusi trudunt adversos, instant cedentibus, collectosque in orbem pars congressi, quidam eminus proturbant. Chariovalda diu sustentata hostium saevitia, hortatus suos, ut ingruentes catervas globo frangerent, atque ipse in densissimos irrumpens, con-

C. 11. *frangerent* Lipsius. At MS. *fringerent*. Lenius corrigas *effringerent*, ut VI, 2. *quirerent* in *conquirerent*. Doed.

vilia servitii pretia] Arminii sunt verba cum irrisu loquentis, non Taciti iudicium. Doed.

C. 10. *diversi* animis ordiuntur etiam d i v e r s a et contraria; id cogitatione addendum, ut Virg. A. II, 1. *Conticuere omnes intentique ora* [scil. intenta] *tenebant.*

penetrales deos] Cic. N. D. II, 27. *Dii penates . . etiam penetrales a poetis vocantur.*

C. 11. *primipilarium*] Vid. IV, 72.

circumiectam] Ut Curt. III, 10. *Circumiecta nemora.* MS. *circumiectam.* Et ablativus est *saltibus*, non dativus. Saltus planitiem cingebant, non planities silvas.

gestis telis et suffosso equo labitur, ac multi nobilium 16.
circa: ceteros vis sua aut equites cum Stertinio Aemilioque subvenientes periculo exemere. 12. Caesar transgressus Visurgim indicio perfugae cognoscit delectum ab Arminio locum pugnae; convenisse et alias nationes in silvam Herculi sacram, ausurosque nocturnam castrorum oppugnationem. Habita indici fides, et cernebantur ignes; suggressique propius speculatores, audiri fremitum equorum immensique et inconditi agminis murmur attulere. Igitur propinquo summae rei discrimine explorandos militum animos ratus, quonam id modo incorruptum foret secum agitabat. Tribunos et centuriones laeta saepius quam comperta nuntiare; libertorum servilia ingenia; amicis inesse adulationem; si concio vocetur, illic quoque quae pauci incipiant reliquos adstrepere. Penitus noscendas mentes, cum secreti et incustoditi inter militaris cibos spem aut metum proferrent. 13. Nocte coepta egressus augurali per occulta et vigilibus ignara, comite uno, contectus humeros ferina pelle, adit castrorum vias, assistit tabernaculis, fruiturque fama sui, cum hic nobilitatem ducis, decorem alius, plurimi patientiam, comitatem, per seria, per iocos eundem animum laudibus ferrent, reddendamque gratiam in acie faterentur, simul perfidos et ruptores pacis ultioni et gloriae mactandos. Inter quae unus hostium, Latinae linguae sciens, acto ad vallum equo, voce magna coniuges

C. 12. *Herculi sacram*] Germ. 9.

C. 13. *augurali*] In castris Romanis ad dextram praetorii auguraculum fuit, ubi duces auspicarentur et ex pullis auguria captarent; quod Graecis οἰωνιστήριον est. Hyginus MS. ex correctione Ernestii: *Auguratorium parte dextra praetorii ad viam principalem apponemus*, ut dux in eo augurium recte capere possit; parte laeva tribunal statuitur, ut augurio accepto insuper ascendat et exercitum, felici auspicio, *alloquatur*. Ita Tacito *auguralis ara* memoratur in castris Corbulonis XV, 30.

ferina pelle] Ut habitum mentiretur Germani, credo, qui plerumque pelliti. Germani autem multi non in castris solum, sed, ut opinor, inter eius custodes. Lips.

perfidos et ruptores pacis] Sic Cherusci appellantur, quia Vari legiones perfidia deceptas rupta pace trucidaverant. Ritter.

16. et agros et stipendii in dies, donec bellaretur, sestertios centenos, si quis transfugisset, Arminii nomine pollicetur. Incendit ea contumelia legionum iras: veniret dies, daretur pugna; sumpturum militem Germanorum agros, tracturum coniuges; accipere omen, et matrimonia ac pecunias hostium praedae destinare. Tertia ferme vigilia assultatum est castris, sine coniectu teli, postquam crebras pro munimentis cohortes et nihil remissum sensere.

14. Nox eadem laetam Germanico quietem tulit; viditque se operatum, et sanguine sacro respersa praetexta, pulchriorem aliam manibus aviae Augustae accepisse. Auctus omine, addicentibus auspiciis, vocat concionem, et quae sapientia praevisa aptaque imminenti pugnae disserit: Non campos modo militi Romano ad proelium bonos, sed, si ratio adsit, silvas et saltus: nec enim immensa barbarorum scuta, enormis hastas inter truncos arborum et enata humo virgulta perinde haberi quam pila et gladios et haerentia corpori tegmina. Densarent ictus, ora mucronibus quaererent: non loricam Germano, non galeam; ne scuta quidem ferro nervove firmata, sed viminum textus vel tenuis fucatas colore tabulas: primam utcunque aciem hastatam, ceteris praeusta aut brevia te-

C. 14. *sacro* Beroald. At MS. *sacri*, bene et antiquo usu pro *hostiae*, singulari numero, ut in formula: *inter sacrum saxumque sto* ap. Plaut. Capt. III, 4, 84. Cas. V, 4, 7. Et Tibull. IV, 2, 23. *Hoc solemne sacrum; multos hoc fumet in annos;* sic enim legendum puto. Dord.

matrimonia] H. l. sunt uxores, ut Suet. Caes. 51.

C. 14. *operatum*] Pro operantem, ut Quintil. X, 3, 13. *Scholae adhuc operatum* et Hor. Carm. III, 14, 6. *Prodeat iustis operata divis*, i. e. operatura.

praetexta sacerdotes utebantur, cum diis faciebant; Germanicus autem augur. Lamprid. Alex. 40. *Accepit praetextam, etiam cum sacra faceret, sed loco pontificis maximi, non imperatoris.*

auctus] Laetitia vel fiducia.

ora] Notum illud Caesaris: *miles, faciem feri!* Oberl. Agr. 36.

nervove] Id est corio, tergove boum, ut Sil. Ital. IV, 291. *Subtextaque tegmina nervis.* Sensus est: ne scuto quidem firmo ferro nervove facta, ut Hor. Epod. 16, 65. *Ferro duravit saecla.*

utcunque] Ut Agr. 39. *Et caetera utcunque facilius dissimulari.* Quintil. II, 3, 4. *Quae quanquam et ipsa reprehensione digna securitas, tamen esset ut-*

ia. Iam corpus ut visu torvum et ad brevem impetum validum, sic nulla vulnerum patientia: sine pudore flagitii, sine cura ducum abire, fugere; pavidos adversis, inter secunda non divini, non humani iuris memores. Si taedio viarum ac maris finem cupiant, hac acie parari: propiorem iam Albim quam Rhenum, neque bellum ultra, modo se patris patruique vestigia prementem iisdem in terris victorem sisterent. 15. Orationem ducis secutus militum ardor, signumque pugnae datum. Nec Arminius aut ceteri Germanorum proceres omittebant suos quisque testari, hos esse Romanos Variani exercitus fugacissimos, qui ne bellum tolerarent, seditionem induerint; quorum pars onusta vulneribus terga, pars fluctibus et procellis fractos artus infensis rursum hostibus, adversis dis obiiciant, nulla boni spe. Classem quippe et avia Oceani quaesita, ne quis venientibus occurreret, ne pulsos premeret: sed ubi miscuerint manus, inane victis ventorum remorumve subsidium. Meminissent modo avaritiae, crudelitatis, superbiae: aliud sibi reliquum quam tenere libertatem aut mori ante servitium? 16. Sic accensos et proelium poscentes in campum, cui Idistaviso nomen, deducunt. Is medius inter Visurgim et colles,

C. 15. *terga* Muretus, non sine incommodo, si quidem zeugmate paene ridiculo Romani *terga obiicere* hostibus dicuntur. At MS. *tergum.* Id aut accusativus Graecus est, ut Germ. 17. *Nudae brachia et lacertos;* singulari admisso loco pluralis, ut Hist. V, 17. *Qui vulnera tergo ferant;* aut in *tergorum* corrigi debet; nam *tergûm* ut *deûm*, *numûm* inferre non ausim. Utique *sit* supplendum est, non *obiiciant* huc trahendum. Sensus est: quorum pars ignava sit, pars infeliciter animosa. Doed.

cunque tolerabilis, i. e. allenfalls noch. Plena dictio haec foret: prima acies utcunque hastata est, dicenda tamen est hastata. Doed.

patris patruique] Drusi et Tiberii.

sisterent] E Virg. A. III, 117. *Tertia lux classem Cretaeis sistit in oris.*

C. 15. *Romanos* praedicatum est, tanquam natio sit mollitie contemnenda.

boni] i. e. praemii, ut Plaut. Most. II, 1, 23. *Quid mihi sit boni si mentiar?* Cic. Red. 5. *Quis enim ullam ullius boni spem haberet in eo?*

C. 16. *Idistaviso*] Planitiem intelligit Wilhelm Germ. p. 164., quae est inter Hausbergam, Vennebeccam et Holtrupam.

16. ut ripae fluminis cedunt aut prominentia montium resistunt, inaequaliter sinuatur. pone tergum insurgebat silva, editis in altum ramis, et pura humo inter arborum truncos. Campum et prima silvarum barbara acies tenuit: soli Cherusci iuga insedere, ut proeliantibus Romanis desuper incurrerent. Noster exercitus sic incessit: auxiliares Galli Germanique in fronte, post quos pedites sagittarii; dein quattuor legiones et cum duabus praetoriis cohortibus ac delecto equite Caesar; exin totidem aliae legiones et levis armatura cum equite sagittario, ceteraeque sociorum cohortes. Intentus paratusque miles, ut ordo agminis in aciem assisteret. 17. Visis Cheruscorum catervis, quae per ferociam proruperant, validissimos equitum incurrere latus, Stertinium cum ceteris turmis circumgredi tergaque invadere iubet, ipse in tempore affuturus. Interea pulcherrimum augurium, octo aquilae petere silvas et intrare visae imperatorem advertere. Exclamat, irent, sequerentur Romanas aves, propria legionum numina. Simul pedestris acies infertur et praemissus eques postremos ac latera impulit. Mirumque dictu, duo hostium agmina diversa fuga, qui silvam tenuerant, in aperta, qui campis astiterant, in silvam ruebant. Medii inter hos Cherusci collibus detrudebantur; inter quos insignis Arminius manu, voce, vulnere

resistunt] I. e. cessant, ut Hist. II, 87. vel procurrere desinunt, antequam attingant ripam; non: obsistunt. *Inaequaliter* campus *sinuatur*, dum modo flumen cedit, occidentem versus flectens, modo montes, plerumque prominentes, minus prominent ideoque orientem versus sinum campi efficiunt. Dord.

praetoriis] Intelligo cohortes quae custodiae causa praetorio ducique aderant. Caes. B. G. I, 40. Sall. Cat. 60. Walth.

intentus animo, *paratus* corpore et armis. Sall. Cat. 27. *Hortari ut semper intenti paratique essent.*

in aciem assisteret h. e. ut, si assisteret, in aciem statim conversus esset, vel aciem constitueret ac defigeret. „De incessu huiusmodi locus est insignis Sall. Iug. 49.

C. 17. *numina*] Ut Hist. III, 10. *Conversus ad signa et bellorum deos.*

manu] I. e. retinendo, ut Caecina I, 66. *Cum neque auctoritate neque precibus, ne manu quidem obsistere aut retinere militem posset.* — *voce* i. e. vociferando, cohortando,

sustentabat pugnam. incubueratque sagittariis, illa ru- 16.
pturus, — ni Raetorum Vindelicorumque et Gallicae cohortes signa obiecissent. Nisu tamen corporis et impetu equi pervasit, oblitus faciem suo cruore, ne nosceretur. quidam agnitum a Chaucis inter auxilia Romana agentibus emissumque tradiderunt. Virtus seu fraus eadem Inguiomero effugium dedit: ceteri passim trucidati. Et plerosque tranare Visurgim conantes iniecta tela aut vis fluminis, postremo moles ruentium et incidentes ripae operuere. Quidam turpi fuga in summa arborum nisi, ramisque se occultantes, admotis sagittariis per ludibrium figebantur; alios prorutae arbores afflixere. Magna ea victoria neque cruenta nobis fuit. 18. Quinta ab hora diei ad noctem caesi hostes decem milia passuum cadaveribus atque armis opplevere, repertis inter spolia eorum catenis, quas in Romanos ut non dubio eventu portaverant. Miles in loco proelii Tiberium imperatorem salutavit, struxitque aggerem, et in modum tropaeorum arma subscriptis victarum gentium nominibus imposuit. 19. Haud perinde Germanos vulnera, luctus, excidia quam ea species dolore et ira affecit. Qui modo abire

imperando, ut Antonius Hist. III, 17. *consilio, manu, voce insignis hosti, conspicuus suis.* coll. 29. Sall. Iug. 60. Flor. IV, 2. *Caesar per totum agmen oculis, manibus, clamore volitare.* — *vulnere* i. e. gladio et suos fugam tentantes ultro vulnerando, occidendo: exemplo Virgilii Aen. X, 144. *Volnera dirigere et calamos armare veneno.* coll. II, 529. *Illum ardens infesto vulnere Pyrrhus insequitur.* Sil. Ital. I, 397. V, 251. Vell. P. II, 70. *Brutus .. impellens se in vulnus uno ictu transfixus exspiravit.* Longe aliter Waltherus cum reliquis: „*manu* qua signa dabat; *voce* qua ceteris imperitabat, *vulnere* quod inter pugnam acceperat.“ Doed.

illa] I. e. illic, ut Hist. III, 8. Agr. 28. Germ. 34. Doed.

prorutae] I. e. succisae, securibus ad hunc usum militi paratis, ut III, 46. Dio XXXVII, 2. *οὗτοι ὑποτμηθέντων τῶν δένδρων ἐφθάρησαν.* Pariter ap. Sil. It. V, 507. *Procubuit tandem multa devicta securi suffugium infelix miseris et inhospita quercus, elisitque virum spatiosa membra ruina.*

C. 18. *Tiberium*] Non ipsum Germanicum, qui dux et auctor facti. Augustus enim ut auspicia servavit sibi, sic honorem omnem rei a ducibus suis legatisque gestae. Nam qui ductu quidem suo, alienis tamen auspiciis vicerat, ne antiquitus quidem imperator salutabatur aut triumphabat. Lips.

16. sedibus, trans Albim concedere parabant, pugnam volunt, arma rapiunt: plebes, primores, iuventus, senes agmen Romanum repente incursant, turbant; postremo deligunt locum flumine et silvis clausum, arta intus planitie et humida: silvas quoque profunda palus ambibat, nisi quod latus unum Angrivarii lato aggere extulerant, quo a Cheruscis dirimerentur. Hic pedes astitit; equitem propinquis lucis texere, ut ingressis silvam legionibus a tergo foret. 20. Nihil ex his Caesari incognitum: consilia, locos, prompta, occulta noverat, astusque hostium in perniciem ipsis vertebat. Seio Tuberoni legato tradit equitem campumque; peditum aciem ita instruxit, ut pars aequo in silvam aditu incederet, pars obiectum aggerem eniteretur; quod arduum sibi; cetera legatis permisit. Quibus plana evenerant, facile irrupere: quis impugnandus agger, ut si murum succederent, gravibus superne ictibus conflictabantur. Sensit dux imparem cominus pugnam, remotisque paulum legionibus funditores libratoresque excutere tela et proturbare hostem iubet. Missae e tormentis hastae, quantoque conspicui magis propugnatores, tanto pluribus vulneribus deiecti. Primus Caesar cum praetoriis cohortibus capto vallo dedit impetum in silvas: collato illic gradu certatum. Hostem a tergo palus, Romanos flumen aut montes claudebant: utrisque necessitas in loco, spes in virtute, salus ex victoria. 21. Nec minor Germanis animus, sed genere pugnae et armorum superabantur, cum ingens multitudo artis locis praelongas hastas non protenderet, non colligeret, neque assultibus et velocitate corporum uteretur, coacta stabile ad proelium; contra miles, cui scu-

C. 20. *sibi*] Scil. sumpsit. Ellipsis vel aposiopesis verior est quam zeugma vel syllepsis.

murum succedere est scandere, subire; at *muro succedere* est ad murum venire. Ex Ryck.

C. 21. *colligere*] Reducere quam ante protenderas ut hostem ferires. Turnebus Adv. III, 25.

scutum diversum a Germanico. Illud planum non sic tegebat; hoc incurvum corpori adhaerebat et circumfundebatur Lips.

tum pectori appressum et insidens capulo manus, latos barbarorum artus, nuda ora foderet, viamque strage hostium aperiret, imprompto iam Arminio ob continua pericula, sive illum recens acceptum vulnus tardaverat. Quin et Inguiomerum, tota volitantem acie, fortuna magis quam virtus deserebat. Et Germanicus, quo magis agnosceretur, detraxerat tegimen capiti, orabatque insisterent caedibus: nil opus captivis, solam internecionem gentis finem bello fore. Iamque sero diei subducit ex acie legionem faciendis castris: ceterae ad noctem cruore hostium satiatae sunt. Equites ambigue certavere. 22. Laudatis pro concione victoribus, Caesar congeriem armorum struxit, superbo cum titulo: debellatis inter Rhenum Albimque nationibus exercitum Tiberii Caesaris ea monimenta Marti et Iovi et Augusto sacravisse. De se nihil addidit, metu invidiae an ratus conscientiam facti satis esse. Mox bellum in Angrivarios Stertinio mandat, — ni deditionem properavissent. atque illi supplices nihil abnuendo veniam omnium accepere. 23. Sed aestate iam adulta legionum aliae itinere terrestri in hibernacula remissae; plures Caesar classi impositas per flumen Amisiam Oceano invexit. Ac primo placidum aequor; mile navium remis strepere aut velis impelli: mox

C. 22. *facti* Aldus, ut Cic. Phil. II, 44. *Satis in ipsa conscientia facti pulcherrimi fructus erat.* At MS. *factis*, bene, modo ne habeatur pro dativo, sed pro ablativo absoluto, *post facta*. Dord.

C. 23. *aestate* Beroald. At MS. *aegestate*, in quo latet fortasse *aegre, aestate.* Nam *aegre* ferebat Germanicus, quod prosperrimum victoriarum cursum tempestatis causa maturius interrumpere cogeretur. Dord.

nuda ora] Nam *vix uni alterive cassis aut galea*, Germ. 6.

ambigue] I. e. ambiguo eventu, ut c. 88. *proeliis ambiguus*; non, ut Walthero videtur, ambiguis animis, ut Hist. III, 35. *Ne ambigue agerent.*

C. 23. *adulta*] Serv. ad Virg. G. I, 43. *Veteres per singula tempora anni, quae in tres menses dividuntur, observant, ut sic dicant: primum mensem, novum ver; secundum, adultum; tertium, praeceps. Ita de hieme, aestate, auctumno.* Sic saepe *Sallustius*. Vid. XI, 31. XIII, 36.

mile nominativus substantivi

23. atro nubium globo effusa grando, simul variis undique procellis incerti fluctus prospectum adimere, regimen impedire; milesque pavidus et casuum maris ignarus dum turbat nautas vel intempestive iuvat, officia prudentium corrumpebat. Omne dehinc coelum et mare omne in austrum cessit, qui tumidis Germaniae terris, profundis amnibus, immenso nubium tractu validus, et rigore vicini septentrionis horridior, rapuit disiecitque naves in aperta Oceani aut insulas saxis abruptis vel per occulta vada infestas. Quibus paulum aegreque vitatis, postquam mutabat aestus eodemque quo ventus ferebat, non adhaerere ancoris, non exhaurire irrumpentis undas poterant: equi, iumenta, sarcinae, etiam arma praecipitantur, quo levarentur alvei manantes per latera et fluctu super urgente. 24. Quanto violentior cetero mari Oceanus et truculentia coeli praestat Germania, tantum illa clades novitate et magnitudine excessit, hostilibus circum litoribus, aut ita vasto et profundo, ut credatur novissimum ac sine terris mare. Pars navium haustae sunt, plures apud insulas longius sitas eiectae; milesque, nullo il-

est, ut χιλιάς. Ideo colon post *aequor* posui; quod quoniam adhuc aberat, *aequor* pro subiecto, *mile* pro adiectivo et epitheto *navium* habebatur, satis incommode, quia aequor remis quidem strepit, et non impellitur velis. Dord.

in austrum] Sensus est: postquam variae undique procellae luctari inter se desierunt, tam nubes coeli quam fluctus maris uni austro obnoxii facti sunt.

tumidis] I. e. montosis; nam *montes causa ac materies tempestatum*, Agr. 10. Nec obest huic explicationi, quod circa illud mare Germania caret montibus; e longinquis enim et interioribus regionibus adveniunt procellae.

mutabat] Intransitive dictum, ut XII, 29. *in superbiam mutans.* Tum *ferebat* scil. undas ac naves, ut Liv. XXVI, 45. *Acer etiam septentrio ortus inclinatum stagnum eodem quo aestus ferebat.*

manantes] H. e. aqua repleti; ex hoc participio simile et cognatum eliciendum est: *madefacti per latera* scil. corrupta. Mox *superurgente* divisim scribere malui; *super* est desuper, ut VI, 35. Virg. A. IX, 168. *Haec super e vallo prospectant Troes*, coll. Lucan. VI, 201. et opponitur lateribus. Dord.

C. 24. *vasto et profundo*] Scil. *mari*, quod ex seq. *mare* mutuandum, ut Iuven. X, 210. *Nam quae cantante voluptas, sit licet eximius citharoedus sive Seleucus*, ubi all. ex glossa *citharoedo sive Seleuco;* ut illic quoque *mari* intulerunt editores Taciti. Dord.

insulas] Cogita Oreades, Shet-

lic hominum cultu, fame absumptus, nisi quos corpora 16. equorum eodem elisa toleraverant. Sola Germanici triremis Chaucorum terram appulit, quem per omnes illos dies noctesque apud scopulos et prominentis oras, cum se tanti exitii reum clamitaret, vix cohibuere amici, quo minus eodem mari oppeteret. Tandem relabente aestu et secundante vento claudae naves raro remigio aut intentis vestibus, et quaedam a validioribus tractae, revertere; quas raptim refectas misit, ut scrutarentur insulas. Collecti ea cura plerique; multos Angrivarii nuper in fidem accepti redemptos ab interioribus reddidere; quidam in Britanniam rapti et remissi a regulis. Ut quis ex longinquo revenerat, miracula narrabant, vim turbinum et inauditas volucres, monstra maris, ambiguas hominum et beluarum formas, visa sive ex metu credita. **25.** Sed fama classis amissae ut Germanos ad spem belli, ita Caesarem ad coercendum erexit. Gaio Silio cum triginta peditum, tribus equitum milibus ire in Chattos imperat; ipse maioribus copiis Marsos irrumpit, quorum dux Mallovendus nuper in deditionem acceptus propinquo luco defossam Varianae legionis aquilam modico praesidio servari indicat. Missa extemplo manus quae hostem a fronte eliceret, alii qui terga circumgressi recluderent humum; et utrisque affuit fortuna. Eo promptior Caesar pergit introrsus, populatur, exscindit non ausum congredi hostem aut, sicubi restiterat, statim pulsum, nec un-

C. 25. *luco* Lipsius. *loco* MS.

landicas et quae Norvegiae oras cingunt.

intentis vestibus] Ut Hist. V, 23. *Lintres sagulis versicoloribus haud indecore pro velis adiuvabantur.* Iuven. XII, 68.

interioribus] I. e. ulterioribus et remotioris litoris accolis; ut Hist. II, 15. *interioris Liguriae.* Caes. B. G. II, 2. Cave explices *a mari remotiores*, Binnenländer; ab his enim naufragi Romanae classis intercipi vix potuerunt.

C. 25. *aquilam*] Scil. secundam; primam enim Stertinius receperat, I, 60. Tertia autem Claudii temporibus recuperata est, Dio LX, 8.

exscindit hostem] Ut Hist. V, 16. Agr. 22. *vastare nationes.*

16. quam magis, ut ex captivis cognitum est, paventem. Quippe invictos et nullis casibus superabiles Romanos praedicabant, qui perdita classe, amissis armis, post constrata equorum virorumque corporibus litora eadem virtute, pari ferocia, et veluti aucti numero irrupissent.

26. Reductus inde in hiberna miles, laetus animi quod adversa maris expeditione prospera pensavisset. Addidit munificentiam Caesar, quantum quis damni professus erat, exsolvendo. Nec dubium habebatur labare hostes petendaeque pacis consilia sumere, et si proxima aestas adiiceretur, posse bellum patrari. Sed crebris epistulis Tiberius monebat, rediret ad decretum triumphum; satis iam eventuum, satis casuum. prospera illi et magna proelia: eorum quoque meminisset, quae venti et fluctus, nulla ducis culpa, gravia tamen et saeva damna intulissent. se novies a divo Augusto in Germaniam missum plura consilio quam vi perfecisse. sic Sugambros in deditionem acceptos, sic Suevos regemque Maroboduum pace obstrictum. posse et Cheruscos ceterasque rebellium gentes, quando Romanae ultioni consultum esset, internis discordiis relinqui. Precante Germanico annum efficiendis coeptis, acrius modestiam eius aggreditur alterum consulatum offerendo, cuius munia praesens obiret. Simul adnectebat, si foret adhuc bellandum, relinqueret materiem Drusi fratris gloriae, qui nullo tum alio hoste, non nisi apud Germanias assequi nomen imperatorium et

C. 26. *novies*] Dubitat Lipsius an toties; quare Boxhornius *novies* mutat in *toties*. At vulgatum satis habet speciem veritatis. Nam Tiberius in Germaniam profectus est 1) a. u. c. 738. Dio LIV, 20. 2) a. u. 745. Dio LV, 2. 3) a. 746. Dio LV, 6. 4) a. 747. Dio LV, 8. 5) a. 757. Dio LV, 13. 6) a. 759. Dio LV, 28. 7) a. 763. Dio LVI, 23. 8) a. 764. Dio LVI, 25. Iam quid deest ad numerum explendum? Nihil igitur opus est ut expeditiones in Pannoniam et Illyricum factae huc trahantur. WALTH.

Sugambros] Suet. Aug. 21. *Suevos et Sugambros dedentes se in Galliam traduxit et in proximis Rheno agris collocavit.* Eutrop. VII, 9. *Tiberius* XL *millia captivorum ex Germania transtulit et supra ripam Rheni in Gallia collocavit.*

Maroboduum] Vellei. P. II, 108. 109.

modestiam i. e. obsequium, ut I, 2.

deportare lauream posset. Haud cunctatus est ultra Germanicus, quanquam fingi ea seque per invidiam parto iam decori abstrahi intellegeret. 16.

27. Sub idem tempus e familia Scriboniorum Libo Drusus defertur moliri res novas. Eius negotii initium, ordinem, finem curatius disseram, quia tum primum reperta sunt, quae per tot annos rem publicam exedere. Firmius Catus senator, ex intima Libonis amicitia, iuvenem improvidum et facilem inanibus ad Chaldaeorum promissa, magorum sacra, somniorum etiam interpretes impulit, dum proavum Pompeium, amitam Scriboniam, quae quondam Augusti coniunx fuerat, consobrinos Caesares, plenam imaginibus domum ostentat, hortaturque ad luxum et aes alienum, socius libidinum et necessitatum, quo pluribus indiciis illigaret. **28.** Ut satis testium et qui servi eadem noscerent repperit, aditum ad principem postulat, demonstrato crimine et reo per Flaccum Vescularium equitem Romanum, cui propior cum Tiberio usus erat. Caesar indicium haud aspernatus congressus abnuit: posse enim eodem Flacco internuntio sermones commeare. Atque interim Libonem ornat praetura, convictibus adhibet, non vultu alienatus, non verbis commotior (adeo iram condiderat), cunctaque eius dicta factaque, cum prohibere posset, scire malebat, donec Iunius quidam, tentatus ut infernas umbras carminibus eliceret, ad Fulcinium Trionem indicium detulit. Celebre inter accusatores Trionis ingenium erat, avidumque famae malae. Statim corripit reum, adit consules, cogni-

C. 27. *consobrinos Caesares* edd. scil. Gaium et Lucium. *consobrinus Caesaris* MS.

lauream] Scil. coronam, ut Suet. Ner. 13. Dom. 6., quae est triumphantium.

C. 27. *Scriboniam*] De ea Senec. Ep. 70.

necessitatum] Verlegenheiten, ex inopia natae, ut Hist. I, 8. Mox *indiciis* pro *indicibus*.

C. 28. *noscerent*] Pro agnoscerent: quod est de eadem re cap. 30.

Vescularius] Qui infra VI, 10. *Vescularius Atticus* . . *insidiarum in Libonem internuntius*.

tionem senatus poscit. Et vocantur patres addito, consultandum super re magna et atroci. 29. Libo interim veste mutata cum primoribus feminis circumire domos, orare affines, vocem adversum pericula poscere, abnuentibus cunctis, cum diversa praetenderent, eadem formidine. Die senatus metu et aegritudine fessus, sive ut tradidere quidam simulato morbo lectica delatus ad fores curiae, innisusque fratri, et manus ac supplices voces ad Tiberium tendens, immoto eius vultu excipitur. Mox libellos et auctores recitat Caesar, ita moderans ne lenire neve asperare crimina videretur. 30. Accesserant praeter Trionem et Catum accusatores Fonteius Agrippa et Gaius Vibius, certabantque cui ius perorandi in reum daretur, donec Vibius, quia nec ipsi inter se concederent et Libo sine patrono introisset, singillatim se crimina obiecturum professus protulit libellos, vecordes adeo, ut consultaverit Libo, an habiturus foret opes, quis viam Appiam Brundisium usque pecunia operiret. inerant et alia huiuscemodi, stolida, vana, si mollius acciperes, miseranda. Uni tamen libello manu Libonis nominibus

C. 30. *C. Vibius* Ryckius, coll. IV, 28. 29. At MS. *C. Livius.*

C. 29. *veste mutata*] Sordidatus, ut Cic. Pis. 41.

vocem] I. e. defensorem; nam mox *sine patrono* introiit curiam.

C. 30. *certabant*] Ut quondam in causa Verrina Cicero et Caecilius; idque genus causae *divinationem* vocabant. Ern.

singillatim] H. e. omissa artificiosa et iusta peroratione, qua actor omnia in unum contextum concinnat, singula crimina simpliciter se prolaturum, ut reus ad singula statim respondeat. Ita et Nero cognoscendi morem eum tenuit, ut continuis actionibus omissis singillatim quaeque per vices ageret. Suet. Ner. 15. Walth. Thuc. V, 85. *καθ' ἕκαστον γὰρ καὶ μηδ' ὑμεῖς ἑνὶ λόγῳ, ἀλλὰ πρὸς τὸ μὴ δοκοῦν ἐπιτηδείως λέγεσθαι εὐθὺς ὑπολαμβάνοντες κρίνετε.*

libellos, qui continerent crimina; *auctores*, qui indicia fecissent. Ern. Sed diversi sunt hi libelli ab illis, quos mox protulit Vibius, non suos accusatorios, sed ipsius Libonis pugillares, quorum uni adscriptae erant notae atroces. — *consultaverit* scil. magos vel mathematicos.

Appiam] Hor. Epp. I, 18, 20. *Brundisium melius Numici via ducat an Appi.* Strab. V, 233. Appius ipse quidem ad Capuam tantum porrexerat.

nominibus] Appositio est dativi *libello*, ut in illo: *Ἀγαμέμνονι ἥνδανε θυμῷ.*

Caesarum aut senatorum additas atroces vel occultas no- 16.
tas accusator arguebat. Negante reo, agnoscentes servos per tormenta interrogari placuit. et quia vetere senatus consulto quaestio in caput domini prohibebatur, callidus et novi iuris repertor Tiberius mancipari singulos actori publico iubet, scilicet ut in Libonem ex servis salvo senatus consulto quaereretur. Ob quae posterum diem reus petivit, domumque digressus extremas preces Publio Quirinio propinquo suo ad principem mandavit. 31. Responsum est, ut senatum rogaret. Cingebatur interim milite domus, strepebant etiam in vestibulo, ut audiri, ut aspici possent: cum Libo ipsis, quas in novissimam voluptatem adhibuerat, epulis excruciatus vocare percussorem, prensare servorum dextras, inserere gladium, atque illis, dum trepidant, dum refugiunt, evertentibus appositum mensa lumen, feralibus iam sibi tenebris duos ictus in viscera direxit. ad gemitum collabentis accurrere liberti, et caede visa miles abstitit. Accusatio tamen apud patres asseveratione eadem peracta, iuravitque Tiberius petiturum se vitam quamvis nocenti, nisi voluntariam mortem properavisset. 32. Bona inter accusa-

C. 31. *strepebant etiam.* Malim: *et strepebant iam*, ut alibi plerumque *iamque* . . *cum* seq. infinitivo historico: II, 40. VI, 44. H. III, 31. Agr. 29. Gronovius *strepebantque iam* suaserat. Dord.

abstitit Lipsius. At MS. *adstitit*; si recte, breviter pro: accurrere liberti et cum caedem vidissent, militem adsistere iusserunt, idem spectaturum. Dord.

atroces notas] Ut σήματα λυγρά in Hom. Il. VI, 168. Mox *vel* est pro *vel certe*. Dord.

vetere SC.] Vid. Cic. Mil. 22. Deiot. 1. — *in caput* i. e. adversus dominum in re capitali.

repertor] Idem tamen ius iam prius repererat Augustus secundum Dion. C. LV, 5.

actori publico] H. e. servo libertoque publico, cui hoc munus esset, ut res rationesque reip. administraret. Item III, 67. *Servos quoque Silani ut tormentis interrogarentur, actor publicus mancipio acceperat.* Plin. Epp. VII, 18. *Agrum ex meis . . actori publico mancipavi.*

propinquo] Nempe affini; nam P. Sulpicius Quirinius Aemiliam Lepidam habuit uxorem.

C. 31. *excruciatus*] Scil. metu ac militum adventu fatali; *epulis* ablativus temporis est.

mensa] Ut Dial. 20. *Ipsa studiorum incude positi.*

16. tores dividuntur, et praeturae extra ordinem datae iis, qui senatorii ordinis erant. Tunc Cotta Messalinus, ne imago Libonis exsequias posterorum comitaretur, censuit, Gnaeus Lentulus, ne quis Scribonius cognomentum Drusi assumeret. Supplicationum dies Pomponii Flacci sententia constituti; dona Iovi, Marti, Concordiae; utque iduum Septembrium dies, quo se Libo interfecerat, dies festus haberetur, Lucius P* et Gallus Asinius et Papius Mutilus et Lucius Apronius decrevere; quorum auctoritates adulationesque rettuli, ut sciretur vetus id in re publica malum. Facta et de mathematicis magisque Italia pellendis senatus consulta; quorum e numero Lucius Pituanius saxo deiectus est; in Publium Marcium consules extra portam Esquilinam, cum classicum canere iussissent, more prisco advertere.

33. Proximo senatus die multa in luxum civitatis dicta a Quinto Haterio consulari, Octavio Frontone prae-

C. 32. *P**. Sic mutilate MS. Suspicantur *Paetus*, aut *Piso* es.

C. 32. *praeturae extra ordinem*] H. e. supra numerum ordinarium et extra comitiorum ordinem. Obstrinxerat quidem Tiberius iureiurando (Ann. I, 14.) se numerum duodecim praetorum non esse excessurum. Dio tamen LVIII, 20. tradit, deinde illum nunc XV. nunc XVI. praetores creasse. Scilicet praeturis extra ordinem datis iusiurandum illud non violavit, quia ordinarius numerus XII. praetorum mansit. Apud Suet. Cal. 18. etiam C. Caesar praetorem extra ordinem designat. WALTH.

dona] Scil. constituta vel decreta. Idcirco distinctionem mutavi.

saxo] Scil. Tarpeio, ut Plaut. Trin. II, 1, 30. Lucr. III, 1028. LIPS. Add. IV, 29.

Esquilinam] Quia civis Romanus erat Marcius. Suet. Cl. 25. *Civitatem Romanam usurpantes in campo Esquilino securi percussit.*

classicum] Cum civi rei capitalis dies dicta esset, classicum in celeberrimis urbis locis canebat, et postremo ante ianuam damnati. Plut. Gracch. p. 836. *καίτοι πάτριόν ἐστιν ἡμῖν, εἴ τις ἔχων δίκην θανατικὴν μὴ ὑπακούει, τούτου πρὸς τὰς θύρας ἕωθεν ἐλθόντα σαλπιγκτὴν ἀνακαλεῖσθαι τῇ σάλπιγγι, καὶ μὴ πρότερον ἐπιφέρειν ψῆφον αὐτῷ τοὺς δικαστάς.* Sen. Ir. I, 16. Sergius ap. Varr. L. L. VI.

more prisco] I. q. more maiorum, IV, 30. et Suet. Ner. 49. Nudi hominis cervix inserebatur furcae, corpus virgis ad necem caedebatur.

C. 33. *praetura functo*] Qui praeturam reapse gesserat, non nomine tenus praetorius erat, utpote insignia praetoria adeptus. EX FREINSH.

tura functo, decretumque, ne vasa auro solida ministrandis cibis fierent; ne vestis serica viros foedaret. Excessit Fronto, ac postulavit modum argento, supellectili, familiae. erat quippe adhuc frequens senatoribus, si quid e re publica crederent, loco sententiae promere. Contra Gallus Asinius disseruit: Auctu imperii adolevisse etiam privatas opes, idque non novum sed e vetustissimis moribus. Aliam apud Fabricios, aliam apud Scipiones pecuniam; et cuncta ad rem publicam referri, qua tenui angustas civium domos; postquam eo magnificentiae venerit, gliscere singulos. Neque in familia et argento, quaeque ad usum parentur, nimium aliquid aut modicum nisi ex fortuna possidentis. Distinctos senatus et equitum census, non quia diversi natura, sed ut locis, ordinibus, dignationibus, antistent et aliis, quae ad requiem animi aut salubritatem corporum parentur; nisi forte clarissimo cuique plures curas, maiora pericula subeunda, delenimentis curarum et periculorum carendum esse. Facilem assensum Gallo sub nominibus honestis confessio vitiorum et similitudo audientium dedit. Adiecerat et Tiberius, non id tempus censurae, nec, si quid in moribus labaret, defuturum corrigendi auctorem. 16.

excessit] Scil. relationem, in dicenda sententia rei de qua agebatur, aliud quid addendo; cf. c. 38. IV, 74. XIII, 49.

referri aliter dictum quam vetere latinitate. Intellige: omnia esse talia qualis respublica eiusque conditio. Ern.

gliscere] A χλιδή, χλιδᾶν ductam luxuriam denotat.

et aliis quae Grotius. At MS. *talisque*. Suspicor: *talibus, quae*. Verbum *antistent*, in medio utriusque enunciationis consulto collocatum, communiter ad utramque enunciationem referendum est. Exempla talis brevitatis dedi de brachylog. p. 4. Plena et integra enunciatio haec fuerit: *Distinctos senatus et equitum census, non quia natura diversi* [sint], *sed* [quia], *ut locis, ordinibus, dignationibus antistent*, [ita antistent] *talibus, quae ad requiem parentur*. Doed.

id tempus] Cave de saeculo intelligas; de senatus concilio dictum est.

corrigendi auctorem] Is ipse Tiberius futurus erat; invidebat enim senatui *morum regimen*, quod sibi seposuerat utpote Augusto olim usurpatum. Suet. Aug. 27. *Recepit et morum legumque regimen, aeque perpetuum; quo iure, quanquam sine censurae honore, censum populi ter egit.* Add. Hor. Epp. II, 1, 3. Doed.

16. 34. Inter quae Lucius Piso ambitum fori, corrupta iudicia, saevitiam oratorum, accusationes minitantium increpans, abire se et cedere urbe, victurum in aliquo abdito et longinquo rure testabatur; simul curiam relinquebat. Commotus est Tiberius, et quanquam mitibus verbis Pisonem permulsisset, propinquos quoque eius impulit, ut abeuntem auctoritate vel precibus tenerent. Haud minus liberi doloris documentum idem Piso mox dedit vocata in ius Urgulania, quam supra leges amicitia Augustae extulerat. Nec aut Urgulania obtemperavit, in domum Caesaris spreto Pisone vecta, aut ille abscessit, quanquam Augusta se violari et imminui quereretur. Tiberius hactenus indulgere matri civile ratus, ut se iturum ad praetoris tribunal, affuturum Urgulaniae diceret, processit palatio, procul sequi iussis militibus. Spectabatur occursante populo compositus ore, et sermonibus variis tempus atque iter ducens, donec propinquis Pisonem frustra coercentibus deferri Augusta pecuniam, quae petebatur, iuberet. Isque finis rei; ex qua neque Piso inglorius et Caesar maiore fama fuit. Ceterum Urgulaniae potentia adeo nimia civitati erat, ut testis in causa quadam, quae apud senatum tractabatur, venire dedignaretur; missus est praetor, qui domi interrogaret, cum virgines Vestales in foro et iudicio audiri, quotiens testimonium dicerent, vetus mos fuerit. 35. Res eo anno

C. 34. *relinquebat*] Expectabam *reliquit*, si statim postquam testatus est, revera curia excessit. Qua re post *relinquebat* commate distinguere malo, h. s. simulac post haec dicta curiam relinquere parabat, commotus est Caesar. Waltheri vero explicatio: „er vermied die Curie, post illum diem senatum non amplius frequentabat" prorsus intolerabilis est. Doed.

supra leges] Sensus est: quam amicitia Augustae ad id superbiae extulerat, ut supra leges se esse putaret.

hactenus] Scil. tantummodo, ut saepe.

procul emphaticum est; non tum demum milites sequi iussit, tanquam ad vim faciendam paratus, sed milites qui rite sequebantur, tum non nisi e longinquo sequi iussit, ut omnis violentiae species abesset.

praetor] Paulus l. XV. de iureiurando: *Ad egregias personas eosque qui valetudine impediuntur, domum mitti oportet ad iurandum.* Lips.

C. 35. *res . . prolatas*] For-

prolatas haud referrem, ni pretium foret Gnaei Pisonis et Asinii Galli super eo negotio diversas sententias noscere. Piso, quanquam afuturum se dixerat Caesar, ob id magis agendas censebat, ut absente principe senatum et equites posse sua munia sustinere decorum rei publicae foret. Gallus, quia speciem libertatis Piso praeceperat, nihil satis illustre aut ex dignitate populi Romani nisi coram et sub oculis Caesaris: eoque conventum Italiae et affluentis provincias praesentiae eius servanda dicebat. Audiente haec Tiberio ac silente magnis utrimque contentionibus acta: sed res dilatae. 36. Et certamen Gallo adversus Caesarem exortum est. Nam censuit in quinquennium magistratuum comitia habenda, utque legionum legati, qui ante praeturam ea militia fungebantur, iam tum praetores destinarentur, princeps duodecim candidatos in annos singulos nominaret. Haud dubium erat eam sententiam altius penetrare et arcana imperii tentari; Tiberius tamen, quasi augeretur potestas eius, disseruit: Grave moderationi suae tot eligere, tot differre. Vix per singulos annos offensiones vitari, quam-

mula qua indicantur feriae rerum agendarum et in senatu et in foro. Cic. Muren. 13. Epp. Qu. Fr. III, 8.

agendas] Scil. res.

ut] Pro *velut*, *tanquam* ut III, 9. vel *quia*. Edd. *et* . . *fore*. Dord.

C. 36. *duodecim*] Si princeps quotannis ex legionum legatis duodecim praeturae candidatos nominaret, post quinque annorum orbem sexaginta erant, unde in comitiis ad patres translatis praetores in quinquennium sumerentur. Praetoribus autem ad provincias Caesarum administrandas opus erat tantummodo sive duodecim (cf. Ann. II, 14.) sive sedecim (cf. Dio LVIII, 20.). Recte igitur paulo post dicit Tiberius: *grave moderationi suae tot eligere* (h. e. candidatos nominare), *tot differre*. Nam si ex sexaginta candidatis duodecim vel sedecim in quinquennium designarentur, ceteri ultra quinquennium proficiendi erant. Qua re cum principum in distribuendis provinciis licentia multum coerceretur, vis simul imperii infringebatur. Ritter.

arcana imperii sunt artes ab Caesare et Augusto, suggerente imprimis Maecenate, inventae ad imperium summum et comparandum et retinendum et instituta Caesarum eodem comparata. Arcana vocantur quia non in vulgus nota erant sed occultabantur; infra 59. Hist. I, 4. Ex Ern. Et Ann. I, 6. *Ne arcana domus* . . *vulgarentur; neve Tiberius vim principatus resolveret, cuncta ad senatum vocando.*

16. vis repulsam propinqua spes soletur: quantum odii fore ab his, qui ultra quinquennium proiiciantur. Unde prospici posse quae cuique tam longo temporis spatio mens, domus, fortuna? superbire homines etiam annua designatione: quid si honorem per quinquennium agitent? Quinquiplicari prorsus magistratus, subverti leges, quae sua spatia exercendae candidatorum industriae quaerendisque aut potiundis honoribus statuerint. Favorabili in speciem oratione vim imperii tenuit. 37. Censusque quorundam senatorum iuvit. Quo magis mirum fuit quod preces Marci Hortali, nobilis iuvenis, in paupertate manifesta superbius accepisset. Nepos erat oratoris Hortensii, illectus a divo Augusto liberalitate decies sestertii ducere uxorem, suscipere liberos, ne clarissima familia exstingueretur. Igitur quattuor filiis ante limen curiae adstantibus, loco sententiae, cum in palatio senatus haberetur, modo Hortensii inter oratores sitam imaginem modo Augusti intuens, ad hunc modum coepit: Patres conscripti, hos, quorum numerum et pueritiam videtis, non sponte sustuli, sed quia princeps monebat; simul maiores mei meruerant, ut posteros haberent. Nam ego, qui non pecuniam, non studia populi neque eloquentiam, gentile domus nostrae bonum, varietate temporum accipere vel parare potuissem, satis habebam, si tenues res meae nec mihi pudori nec cuiquam oneri forent. Iussus ab imperatore uxorem duxi. en stirps et progenies tot consulum, tot dictatorum. Nec ad invidiam ista, sed conciliandae misericordiae refero. Assequentur florente te, Caesar, quos dederis honores: interim Quinti Hortensii pronepotes, divi Augusti alumnos

mens] Bona an reip. infensa, *domus* honesta an propinquitatibus et affinitatibus inhonestis foedata, *fortuna* integra an afflicta.

C. 37. *decies sestertii*] Is ipse erat census senatorius, qui sub Augusto fuit; nam auxit eum et produxit. LIPS.

tot consulum] Ego in Hortensia gente unum dictatorem reperio, unum consulem; dictatorem a. u. 467. secessione plebis, consulem Q. Hortensium, huius avum. Sed intelligit fortasse maiores suos etiam ex gente materna. EX LIPS.

ab inopia defende. 38. Inclinatio senatus incitamentum 16
Tiberio fuit, quo promptius adversaretur, his ferme verbis usus: Si quantum pauperum est venire huc et liberis suis petere pecunias coeperint, singuli nunquam exsatiabuntur, res publica deficiet. Nec sane ideo a maioribus concessum est egredi aliquando relationem et, quod in commune conducat, loco sententiae proferre, ut privata negotia, res familiares nostras hic augeamus, cum invidia senatus et principum, sive indulserint largitionem sive abnuerint. Non enim preces sunt istuc, sed efflagitatio, intempestiva quidem et improvisa, cum aliis de rebus convenerint patres, consurgere et numero atque aetate liberum suorum urgere modestiam senatus, eandem vim in me transmittere, ac velut perfringere aerarium, quod si ambitione exhauserimus, per scelera supplendum erit. Dedit tibi, Hortale, divus Augustus pecuniam, sed non compellatus, nec ea lege ut semper daretur. Languescet alioqui industria, intendetur socordia, si nullus ex se metus aut spes, et securi omnes aliena subsidia expectabunt, sibi ignavi, nobis graves. Haec atque talia, quanquam cum assensu audita ab iis, quibus omnia principum, honesta atque inhonesta, laudare mos est, plures per silentium aut occultum murmur excepere. Sensitque Tiberius, et cum paulum reticuisset, Hortalo se respondisse ait: ceterum si patribus videretur, datu-

C. 38. *transmittere* Gryphius. At MS. *transmerei.* Hillerus *transferre*, ut c. 65. *transferretque invidiam*, coll. Cic. Sext. 38. *excepere* Beroald. At MS. *excipere*, infinitivo historico, ut I, 20. II, 1.

C. 38. *efflagitatio*] Distincta a *precibus*, ut Cic. Fam. IX, 8. *Admonitores non nimis verecundos qui metuo ne te forte flagitent; ego autem mandavi ut rogarent.* Vid. Synon. Lat. T. V. p. 230.

quidem] Pro *et .. quidem* vel pro *illa quidem.*

ceterum] Hoc dicit Tiberius: Hortalo paulo inclementius ideo tantum respondisse, quod intempestive et contra dignitatem suam vel senatus flagitasset, non quo res ipsa improbanda et causa iniqua esset; vel: argumenta se Hortali refellisse, non de ipsa re iudicium tulisse. Itaque distinguit, ut aiunt, formam inter et materiam petitionis. Dorr.

sa. rum liberis eius ducena sestertia singulis, qui sexus virilis essent. Egere alii grates: siluit Hortalus, pavore, an avitae nobilitatis etiam inter angustias fortunae retinens. Neque miseratus est posthac Tiberius, quamvis domus Hortensii pudendam ad inopiam delaberetur.

39. Eodem anno mancipii unius audacia, ni mature subventum foret, discordiis armisque civilibus rem publicam perculisset. Postumi Agrippae servus, nomine Clemens, comperto fine Augusti pergere in insulam Planasiam et fraude aut vi raptum Agrippam ferre ad exercitus Germanicos non servili animo concepit. Ausa eius impedivit tarditas onerariae navis; atque interim patrata caede ad maiora et magis praecipitia conversus furatur cineres, vectusque Cosam Etruriae promontorium ignotis locis sese abdit, donec crinem barbamque promitteret: nam aetate et forma haud dissimili in dominum erat. Tum per idoneos et secreti eius socios crebrescit vivere Agrippam, occultis primum sermonibus, ut vetita solent, mox vago rumore apud imperitissimi cuiusque promptas aures aut rursum apud turbidos eoque nova cupientes. Atque ipse adire municipia obscuro diei, neque propalam aspici, neque diutius isdem locis. Sed quia veritas visu et mora, falsa festinatione et incertis valescunt, relinquebat famam aut praeveniebat. 40. Vulgabatur interim per Italiam servatum munere deum Agrippam, credebatur Romae; iamque Ostiam invectum multitudo ingens, iam in urbe clandestini coetus celebrabant, cum Tiberium anceps

C. 39. *Cosam* Lips. Strab. V. p. 225. *μετὰ δὲ Ποπλώνιον Κόσσα πόλις μικρὸν ὑπὲρ τῆς θαλάττης· ἔστι δὲ ἐν κόλπῳ βουνὸς ὑψηλός.* MS. *Coram.*

C. 39. *furatur cineres*] Quare hoc? an ne constaret eo argumento mortuum Postumum, quem vivum ille et se esse credi volebat? an caritate in dominum fecit et alibi sepulturus? Lips. An denique superstitione, ut sibi ultionem audenti numinis instar adessent? Dodd.

relinquebat] Hoc ait: Abibat vel cum inciperetur spargi, vel priusquam spargeretur rumor eum adesse. Gron.

C. 40. *celebrabant*] Duplici sensu accipiendum; *multitudo* Ostiensis Clementem frequentia et occursando, comitando, cingendo celebrabat, *coetus* urbani sermo-

cura distrahere, vine militum servum suum coerceret, an ie. inanem credulitatem tempore ipso vanescere sineret. Modo nihil spernendum, modo non omnia metuenda ambiguus pudoris ac metus reputabat. Postremo dat negotium Sallustio Crispo: ille e clientibus duos (quidam milites fuisse tradunt) deligit atque hortatur, simulata conscientia adeant, offerant pecuniam, fidem atque pericula polliceantur. Exsequuntur ut iussum erat. Dein speculati noctem incustoditam, accepta idonea manu vinctum, clauso ore in palatium traxere. Percunctanti Tiberio, quomodo Agrippa factus esset, respondisse fertur: Quomodo tu Caesar. Ut ederet socios subigi non potuit. Nec Tiberius poenam eius palam ausus in secreta palatii parte interfici iussit corpusque clam auferri. Et quanquam multi e domo principis equitesque ac senatores sustentasse opibus, iuvisse consiliis dicerentur, haud quaesitum.

41. Fine anni arcus propter aedem Saturni ob recepta signa cum Varo amissa ductu Germanici, auspiciis Tiberii, et aedes Fortis Fortunae Tiberim iuxta in hortis, quos Caesar dictator populo Romano legaverat, sacrarium genti Iuliae effigiesque divo Augusto apud Bovillas dicantur.

Gaio Caecilio, Lucio Pomponio consulibus Germanicus Caesar ante diem septimum calendas Iunias triumphavit de Cheruscis Chattisque et Angrivariis, quaeque (a. u. 770.) a. C. 17.

nibus et consiliis ad eum pertinentibus. Nec enim ipsam urbem introiisse hominem verisimile est. Doed.

servum suum] Nam cum cetera Agrippae hereditate in Tiberii manus transierat Clemens.

conscientia] Fingentes se conscios ac participes eorum qui iampridem illius adventum optarint et expectarint, adeoque conspirationis pro servato munere deum Agrippa factae, et velle omni modo Augusti sanguinem adversus inimicos tueri. Gron.

C. 41. *ob recepta signa*] Vid. c. 25. Eandem rem nummus concelebrat, cui inscriptum: *Germanicus Caesar*, et: *signis receptis*, *devictis Germanis S. C.* Triumphans in nummis repraesentatur: Eckhel. Doctr. Num. VI. p. 209.

sacrarium] Addito etiam ludicro circensi: XV, 23.

17. aliae nationes usque ad Albim colunt: vecta spolia, captivi, simulacra montium, fluminum, proeliorum; bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur. Augebat intuentium visus eximia ipsius species, currusque quinque liberis onustus; sed suberat occulta formido reputantibus haud prosperum in Druso patre eius favorem vulgi, avunculum eiusdem Marcellum flagrantibus plebis studiis intra iuventam ereptum, breves et infaustos populi Romani amores.

42. Ceterum Tiberius nomine Germanici trecenos plebi sestertios viritim dedit, seque collegam consulatui eius destinavit. Nec ideo sincerae caritatis fidem assecutus amoliri iuvenem specie honoris statuit, struxitque causas aut forte oblatas arripuit. Rex Archelaus quinquagesimum annum Cappadocia potiebatur, invisus Tiberio, quod eum Rhodi agentem nullo officio coluisset. Nec id Archelaus per superbiam omiserat, sed ab intimis Augusti monitus, quia florente Gaio Caesare missoque ad res Orientis intuta Tiberii amicitia credebatur. Ut versa Caesarum subole imperium adeptus est, elicit Archelaum matris litteris, quae non dissimulatis filii offensionibus clementiam offerebat, si ad precandum veniret. Ille ignarus doli vel, si intelligere crederetur, vim metuens, in urbem properat; exceptusque immiti a principe et mox accusatus in senatu, non ob crimina, quae fingebantur, sed angore, simul fessus senio, et quia regibus aequa, nedum infima insolita sunt, finem vitae sponte an

Augebat] Gaudio efferebat, ut c. 14.

quinque liberis] Erant Nero, Drusus, Gaius, Agrippina, Drusilla; nam Iulia tum nondum erat nata. Ex more triumphantium qui pueros minores in curru, grandiores interdum equis triumphalibus imponebant. Cic. Mur. 5. Suet. Tib. 6. Lips.

C. 42. *Archelaus*] Rex Cappadociae, diversus ab Archelao tetrarcha Iudaeae, de quo Ioseph. Ant. XVII, 11. Illum a popularibus accusatum Tiberius Augusto cognoscente defenderat, Suet. Tib. 8. Dio C. LVII, 17. Quo aegrius is debuit ferre eius negligentiam, de qua mox mentio fit. Ex Walth. Add. Laurent. Lyd. Mag. Rom. III, 57.

quinquagesimum] Nam ceperat regnum ab Antonio a. u. 718. Dio C. XLIX, 32.

versa] Pro *eversa*, ut III, 36. 54. XII, 45.

fato implevit. Regnum in provinciam redactum est, fructibusque eius levari posse centesimae vectigal professus 17.
Caesar ducentesimam in posterum statuit. Per idem tempus Antiocho Commagenorum, Philopatore Cilicum regibus defunctis, turbabantur nationes, plerisque Romanum, aliis regium imperium cupientibus; et provinciae Suria atque Iudaea, fessae oneribus, deminutionem tributi orabant. 43. Igitur haec et de Armenia quae supra memoravi apud patres disseruit, nec posse motum Orientem nisi Germanici sapientia componi: nam suam aetatem vergere, Drusi nondum satis adolevisse. Tunc decreto patrum permissae Germanico provinciae, quae mari dividuntur, maiusque imperium quoquo adisset quam iis, qui sorte aut missu principis obtinerent. Sed Tiberius demoverat Suria Creticum Silanum, per affinitatem connexum Germanico, quia Silani filia Neroni, vetustissimo liberorum eius, pacta erat; praefeceratque Gnaeum Pisonem, ingenio violentum et obsequii ignarum, insita ferocia a patre Pisone, qui civili bello resurgentes in Africa partes acerrimo ministerio adversus Caesarem iuvit, mox Brutum et Cassium secutus, concesso reditu petitione honorum abstinuit, donec ultro ambiretur delatum ab Augusto consulatum accipere. Sed praeter paternos spiritus uxoris quoque Plancinae nobilitate et opi-

redactum est] Paulo post a Germanico, misso ad res Orientis, cap. 42. 56. Strab. XII. p. 534.

centesimae] Instituta est centesima rerum in auctionibus venalium post bella civilia in auxilium aerarii militaris; I, 78. Suet. Oct. 49. Cum populus supra I, 78. illud vectigal deprecatus esset, iam Tiberius in tantum precibus illis cessit, ut ducentesimam in posterum statueret. Centesimam idem reduxit post Seiani caedem, Dio LVIII, 16.

C. 43. *supra*] Vid. II, 3.

maius imperium] Ut quondam Pompeio Magno piratico in bello *imperium infinitum*, et M. Antonio Cretico.

Creticum Silanum] Ex Iunia is familia, sed adoptione in Caeciliam transierat. Itaque nomina illi Q. Caecilius Metellus Creticus Silanus. Dio LV, 30.

in Africa] Hirt. B. Afr. 18. *M. Petreius et Cn. Piso cum equitibus Numidis mille centum electis peditatuque eius generis satis grandi occurrunt.* Et c. 4.

consulatum] Cum ipso Augusto gestum a. u. 731.

Plancinae] A Dione LVIII, 22. Munatia Plancina dicitur; ut certum sit eam celebris illius L.

17. bus accendebatur. Vix Tiberio concedere; liberos eius ut multum infra despectare. nec dubium habebat se delectum, qui Syriae imponeretur ad spes Germanici coercendas. Credidere quidam data et a Tiberio occulta mandata; et Plancinam haud dubie Augusta monuit aemulatione muliebri Agrippinam insectandi. Divisa namque et discors aula erat tacitis in Drusum aut Germanicum studiis. Tiberius ut proprium et sui sanguinis Drusum fovebat: Germanico alienatio patrui amorem apud ceteros auxerat, et quia claritudine materni generis anteibat, avum Marcum Antonium, avunculum Augustum ferens. Contra Druso proavus eques Romanus, Pomponius Atticus, dedecere Claudiorum imagines videbatur. Et coniunx Germanici Agrippina fecunditate ac fama Liviam uxorem Drusi praecellebat. Sed fratres egregie concordes et proximorum certaminibus inconcussi.

44. Nec multo post Drusus in Illyricum missus est, ut suesceret militiae studiaque exercitus pararet; simul iuvenem urbano luxu lascivientem melius in castris haberi Tiberius, seque tutiorem rebatur utroque filio legiones obtinente. Sed Suevi praetendebantur auxilium adversus Cheruscos orantes. Nam discessu Romanorum ac vacui externo metu, gentis assuetudine et tum aemulatione gloriae, arma in se verterant. Vis nationum, vir-

C. 44. *ac* ante *vacui* turbat structuram. Transpono in principio seq. enunciationis: *Ac vis nationum.* Dord.

Munatii Planci filiam fuisse aut neptem. Ern.

liberos eius] Germanicum et Drusum; *infra* ut *supra* Sall. Cat. 3. *Supra ea veluti ficta pro falsis ducit.* i. e. quae supra ea sunt. Sive malueris *infra* scil. *positos* explicare, ad idem redibit.

insectandi pendet ex nomine *monitu*, quod latet in *monuit;* ut XV, 5. *Vologesi vetus et penitus infixum erat* [scil. consilium vel destinatum] *arma Romani vitandi.* Dord.

avunculum] Vel potius *proavunculum.* Nam Germanici mater fuit Antonia minor, Antonii triumviri filia ex Octavia, Augusti sorore, nata. Sed sic demum minus proprie locutus est Tacitus, si iure Rhenanus *materni* scripsit; at MS. *mater;* matris avus erat M. Antonius Creticus, (non ille multo minus illustris quam filius triumvir) avunculus proprie Augustus. Ac similis verborum collocatio I, 67. *expugnandi hostes spe.* V. c. 53. Dord.

tus ducum in aequo: sed Maroboduum regis nomen invi- 17.
sum apud populares, Arminium pro libertate bellantem favor habebat. 45. Igitur non modo Cherusci sociique eorum, vetus Arminii miles, sumpsere bellum, sed e regno etiam Marobodui Suevae gentes, Semnones ac Longobardi, defecere ad eum. Quibus additis praepollebat, — ni Inguiomerus cum manu clientium ad Maroboduum perfugisset, non aliam ob causam quam quia fratris filio iuveni patruus senex parere dedignabatur. Diriguntur acies, pari utrinque spe, nec, ut olim apud Germanos, vagis incursibus aut disiectas per catervas: quippe longa adversum nos militia insueverant sequi signa, subsidiis firmari, dicta imperatorum accipere. Ac tunc Arminius equo collustrans cuncta, ut quosque advectus erat, reciperatam libertatem, trucidatas legiones, spolia adhuc et tela Romanis derepta in manibus multorum ostentabat; contra fugacem Maroboduum appellans, proeliorum expertem, Hercyniae latebris defensum, ac mox per dona et legationes petivisse foedus, proditorem patriae, satellitem Caesaris, haud minus infensis animis exturbandum, quam Varum Quintilium interfecerint. meminissent modo tot proeliorum, quorum eventu et ad postremum eiectis Romanis satis probatum, penes utros summa belli fuerit. 46. Neque Maroboduus iactantia sui aut probris in hostem abstinebat, sed Inguiomerum tenens, illo in corpore decus omne Cheruscorum, illius consiliis gesta quae prospere ceciderint testabatur: vecordem Arminium et rerum nescium alienam gloriam in se trahere, quoniam tres vacuas legiones et ducem fraudis ignarum perfidia

C. 45. *fratris*] Segimeri, Vell. P. II, 118.

Diriguntur] I. e. instruuntur, ut Hist. IV, 16. Mox *incursibus* dativus est, ad vagos incursus.

satellitem] Strab. VII. p. 290. *ἐπίστη γὰρ τοῖς πράγμασιν οὗτος ἐξ ἰδιώτου μετὰ τὴν ἐκ Ῥώμης ἐπάνοδον. νέος γὰρ ἦν ἐνθάδε καὶ εὐεργετεῖτο ὑπὸ τοῦ Σεβαστοῦ.*

C. 46. *rerum nescium*] Non quidem ingenio, sed rerum usu et experientia destitutum, ut *rerum imperitum* Cic. Tusc. IV, 42.

vacuas] I. e. sine duce, qui ante pugnae exitum sumpta morte exercitum orbaverit; ut VI, 34.

17. deceperit, magna cum clade Germaniae et ignominia sua, cum coniunx, cum filius eius servitium adhuc tolerent. At se duodecim legionibus petitum duce Tiberio illibatam Germanorum gloriam servavisse: mox condicionibus aequis discessum; neque poenitere quod ipsorum in manu sit, integrum adversum Romanos bellum an pacem incruentam malint. His vocibus instinctos exercitus propriae quoque causae stimulabant, cum a Cheruscis Longobardisque pro antiquo decore aut recenti libertate, et contra augendae dominationi certaretur. Non alias maiore mole concursum, neque ambiguo magis eventu, fusis utrinque dextris cornibus. sperabaturque rursum pugna, — ni Maroboduus castra in colles subduxisset. Id signum perculsi fuit; et transfugiis paulatim nudatus in Marcomannos concessit, misitque legatos ad Tiberium oraturos auxilia. Responsum est non iure eum adversus Cheruscos arma Romana invocare, qui pugnantis in eundem hostem Romanos nulla ope iuvisset. Missus tamen Drusus, ut rettulimus, paci firmator.

47. Eodem anno duodecim celebres Asiae urbes collapsae nocturno motu terrae; quo improvisior graviorque pestis fuit. Neque solitum in tali casu effugium subve-

vacui Colchi. Quanquam plurimum pugnae Teutoburgensis vivo ac regente Varo commissum erat, tamen ita rem narrat Maroboduus, tanquam non nisi festinata Vari caede Romani victi essent, ut Arminii gloriam imminueret.

deceperit per zeugma dictum; nam legiones obtruncavit, ducem deceperat; utrosque εἷλεν Arminius.

petitum] Narrat Vell. P. II, 109. 110.

integrum] Sensus est: Neque illud exiguum commodum est, quod mihi debent populares, quod perfeci ut liberum nobis sit utrum pacem malimus sine bello, an bellum gerere, quod integra spe licet facere, quando nondum antea victi a Romanis sumus. Ern.

paci pro *pacis*, ut c. 64. *causas bello* pro *belli*. III, 14. *custos saluti*.

C. 47. *motu*] Plin. N. H. II, 86. *Maximus terrae memoria mortalium extitit motus Tiberii Caesaris principatu, duodecim urbibus Asiae una nocte prostratis*. Strab. XII. p. 579. Euseb. Chron. *Tredecim urbes terrae motu corruerunt: Ephesus, Magnesia, Sardis, Mosthene, Aegae, Hierocaesarea* (MS. *Megaechyero Caesarea*) *Philadelphia, Tmolus, Temnus, Cumae, Myrina, Apollonides, Hyrcania.*

niebat, in aperta prorumpendi, quia diductis terris hau- 17.
riebantur. Sedisse immensos montes, visa in arduo quae plana fuerint, effulsisse inter ruinam ignes memorant. Asperrima in Sardianos lues plurimum in eosdem misericordiae traxit: nam centies sestertium pollicitus Caesar, et quantum aerario aut fisco pendebant, in quinquennium remisit. Magnetes a Sipylo proximi damno ac remedio habiti. Temnios, Philadelphenos, Aegeatas, Apollonidenses, quique Mosteni aut Macedones Hyrcani vocantur, et Hierocaesaream, Myrinam, Cymen, Tmolum levari idem in tempus tributis, mittique ex senatu placuit qui praesentia spectaret refoveretque. Delectus est Marcus Aletus e praetoriis, ne consulari obtinente Asiam aemulatio inter pares et ex eo impedimentum oreretur.

48. Magnificam in publicum largitionem auxit Caesar haud minus grata liberalitate, quod bona Aemiliae Musae, locupletis intestatae, petita in fiscum, Aemilio Lepido, cuius e domo videbatur, et Patulei divitis equitis Romani hereditatem, quanquam ipse heres in parte legeretur, tradidit Marco Servilio, quem prioribus neque suspectis tabulis scriptum compererat, nobilitatem utriusque pecunia iuvandam praefatus. Neque hereditatem cu-

prorumpendi ex *effugium* pendet.

Sedisse montes] Ut Sall. Fr. *Tumuli sedere.*

In Sardianos] Bianoris epigramma est in hanc rem, in Brunck. Anall. T. II. p. 157. *Lues*, ut Hist. II, 15. *Immensa belli lues.*

aerario aut fisco] Ut VI, 2.

Magnetes a Sipylo] *Μαγνησίαν ἀπὸ Σιπύλου*, ut est in nummis: diversi a *Magnesia a Maeandro*. Strab. XIII. p. 621. *Μαγνησία ἡ ὑπὸ Σιπύλῳ ἐλευθέρα πόλις ὑπὸ Ῥωμαίων κεκριμένη· καὶ ταύτην δὲ ἐκάκωσαν οἱ νεωστὶ γενόμενοι σεισμοί.*

aut] Copulative usurpatum ut Hist. IV, 71.

C. 48. *auxit*] Hoc vult: Gratiam magnifica in publicum largitione comparatam auxit privata liberalitate haud minus grata. *Liberalitas* proprie dicitur de Caesarum largitione in privatos: Hist. I, 20. Suet. G. 15. Dorn.

petita in fiscum] Libertina haud dubie erat Musa, propinquis nullis nec patrono aut patroni posteris superstitibus aut saltem non certis demortua, cuius bona ut vacua, *ἀδέσποτα*, in fiscum petebantur. Remisit Caesar, tanquam certum esset quod videbatur tantum, sed apud iudices evinci non poterat, ad Aemilii Lepidi domum eam pertinuisse, utpote ab uno ex eius maioribus manumissam.

17. iusquam adiit, nisi cum amicitia meruisset. Ignotos et aliis infensos eoque principem nuncupantes procul arcebat. Ceterum ut honestam innocentium paupertatem levavit, ita prodigos et ob flagitia egentes, Vibidium Varronem, Marium Nepotem, Appium Appianum, Cornelium Sullam, Quintum Vitellium movit senatu aut sponte cedere passus est.

49. Isdem temporibus deum aedes vetustate aut igni abolitas coeptasque ab Augusto dedicavit; Libero Liberaeque et Cereri iuxta circum maximum, quam Aulus Postumius dictator voverat, eodemque in loco aedem Florae ab Lucio et Marco Publiciis aedilibus constitutam, et Iano templum, quod apud forum olitorium Gaius Duillius struxerat, qui primus rem Romanam prospere mari gessit triumphumque navalem de Poenis meruit. Spei aedes a Germanico sacratur: hanc Atilius voverat eodem bello.

50. Adolescebat interea lex maiestatis. Et Appuleiam Variliam, sororis Augusti neptem, quia probrosis sermonibus divum Augustum ac Tiberium et matrem eius

C. 49. *quam* Lipsius, quia una fuerit trium numinum aedes, ut Liv. III, 55. *Familia ad aedem Cereris, Liberi Liberaeque venum iret;* coll. XLI, 28. At MS. *quas;* si vere, sua cuique numini cella fuit, cellaeque abusive *aedium* vocabulo significantur.
a Germanico Beroald. At MS. *in Germanico*. Fortasse: *dein Germanico*. Dord.

movit] Suet. Vit. 2. *Quintus caruit ordine, cum auctore Tiberio secerni minus idoneos senatores removerique placuisset.*

C. 49. *Libero Liberaeque*] Ex Cerere natis, de quibus Cic. N. D. II, 24.

Postumio] Dionys. Hal. VI, 94. *Ἀπὸ δὲ τῶν λαφύρων ἐξελόμενος τὰς δεκάτας, ἀγῶνάς τε καὶ θυσίας τοῖς θεοῖς ἐποίει καὶ ναοῦ κατασκευὰς ἐξεμίσθωσε Δήμητρι καὶ Διονύσῳ καὶ Κόρῃ κατ' εὐχήν.* Dedicavit autem Cassius consul, ib. VI. extr.

Publiciis] Ovid. Fast. V, 297. Varro L. L. V, 32.

Iano templum] Diversum a Iano Quirino, quem Numa *ad infimum Argilletum*, *indicem pacis bellique fecit*, portam potius quam templum, ex sententia Buttmanni Mythol. T. II. p. 82.

Spei aedes] Liv. XXI, 62. Cic. N. D. II, 11. *Recte etiam a Collatino Spes consecrata est.*

C. 50. *sororis*] Scil. maioris sive Octaviae: unde S. Appuleium, qui consul fuit in Augusti morte, *συγγενῆ Αὐγούστου* vocat Dio LIV, 30. 56.

illusisset, Caesarique connexa adulterio teneretur, maiestatis delator arcessebat. De adulterio satis caveri lege Iulia visum: maiestatis crimen distingui Caesar postulavit, damnarique, si qua de Augusto irreligiose dixisset: in se iacta nolle ad cognitionem vocari. Interrogatus a consule quid de iis censeret, quae de matre eius locuta secus argueretur, reticuit; dein proximo senatus die illius quoque nomine oravit, ne cui verba in eam quoquo modo habita crimini forent, liberavitque Appuleiam lege maiestatis: adulterii graviorem poenam deprecatus, ut exemplo maiorum propinquis suis ultra ducentesimum lapidem removeretur, suasit. Adultero Manlio Italia atque Africa interdictum est. 17.

51. De praetore in locum Vipstani Galli, quem mors abstulerat, subrogando certamen incessit. Germanicus atque Drusus (nam etiam tum Romae erant) Haterium Agrippam propinquum Germanici fovebant: contra plerique nitebantur, ut numerus liberorum in candidatis praepolleret, quod lex iubebat. Laetabatur Tiberius, cum inter filios eius et leges senatus disceptaret. Victa est sine dubio lex, sed neque statim et paucis suffragiis, quomodo etiam cum valerent leges vincebantur.

adulterio] Hoc quo iure ad laesam maiestatem trahere potuerit delator, noscitur ex III, 24., quia Augustus *culpam inter viros et feminas vulgatam gravi nomine laesarum religionum ac violatae maiestatis* appellabat.

Iulia] De adulteriis, lata a. u. 737. Vid. IV, 42.

graviorem poenam] Scil. quae lege Iulia irrogabatur. Similiter Suet. Oct. 5. *In deprecanda graviore adulterii poena.* In mulieribus ea fuit relegatio in insulam cum publicatione dimidiae partis dotis et tertiae bonorum; in viris vero relegatio in insulam cum publicatione dimidiae partis bonorum. Paull. Sentent. II, 26, 14. qui unus est ex tota antiquitate locus de poena huius legis. Ex Walth.

exemplo maiorum] Liv. XXXIX, 18. *Mulieres damnatas cognatis aut in quorum manu essent tradebant, ut ipsi in privato animadverterent, si nemo erat idoneus supplicii exactor, in publico animadvertebatur.* Suet. Tib. 35. Tac. Ann. XIII, 32.

C. 51. *lex iubebat*] Scil. Papia Poppaea de marit. ord. *Qui candidatorum plures liberos habebit, praefertor.* Vid. XV, 19. Plin. Epp. VII, 16.

17. **52.** Eodem anno coeptum in Africa bellum duce hostium Tacfarinate. Is natione Numida in castris Romanis auxiliaria stipendia meritus, mox desertor, vagos primum et latrociniis suetos ad praedam et raptus congregare, dein more militiae per vexilla et turmas componere, postremo non inconditae turbae sed Musulamiorum dux haberi. Valida ea gens et solitudinibus Africae propinqua, nullo etiam tum urbium cultu, cepit arma, Maurosque accolas in bellum traxit. Dux et his, Mazippa. divisusque exercitus, ut Tacfarinas lectos viros et Romanum in modum armatos castris attineret, disciplina et imperiis suesceret, Mazippa levi cum copia incendia et caedes et terrorem circumferret. Compulerantque Cinithios, haud spernendam nationem, in eadem, cum Furius Camillus pro consule Africae legionem, et quod sub signis sociorum, in unum conductos ad hostem duxit, modicam manum, si multitudinem Numidarum atque Maurorum spectares: sed nihil aeque cavebatur quam ne bellum metu eluderent. Spe victoriae inducti sunt ut vincerentur. Igitur legio medio, leves cohortes duaeque alae in cornibus locantur. Nec Tacfarinas pugnam detrectavit. Fusi Numidae, multosque post annos Furio nomini partum decus militiae. nam post illum reciperatorem urbis filiumque eius Camillum penes alias familias imperatoria laus fuerat. atque hic quem memoramus bellorum expers habebatur. Eo pronior Tiberius res gestas apud senatum celebravit; et decrevere patres triumphalia insignia, quod Camillo ob modestiam vitae impune fuit.

C. 52. *Musulamiorum*] Pone Cirtam ad austrum sub Audo monte eam gentem locat Ptolemaeus; magis ad occasum noster, Mauris propinquos. In ora Mauretaniae maritima Musulubium Horrea occurrit. Oberl.

disciplina .. suesceret] Ut Cic. Orat. III, 15. *Homines labore adsueti.* Liv. XXXI, 35. Dativus cogitatione addendus est; nam labore adsuescimus labori. Dord.

bellum eluderent] I. e. proelium evitarent; nam *eludere* litterulis respondet Graeco verbo *ἐξελεύθειν*, et e v a d e r e plerumque significat, non l u d i f i c a r i. Dord.

modestiam] Eodem sensu quo I, 11.

53. Sequens annus Tiberium tertio, Germanicum iterum consules habuit. Sed eum honorem Germanicus iniit apud urbem Achaiae Nicopolim, quo venerat per Illyricam oram, viso fratre Druso in Delmatia agente, Hadriatici ac mox Ionii maris adversam navigationem perpessus. Igitur paucos dies insumpsit reficiendae classi; simul sinus Actiaca victoria inclutos et sacratas ab Augusto manubias castraque Antonii cum recordatione maiorum suorum adiit. Namque ei, ut memoravi, avunculus Augustus, avus Antonius erant, magnaque illic imago tristium laetorumque. Hinc ventum Athenas, foederique sociae et vetustae urbis datum, ut uno lictore uteretur. Excepere Graeci quaesitissimis honoribus, vetera suorum facta dictaque praeferentes, quo plus dignationis adulatio haberet. 54. Petita inde Euboea tramisit Lesbum, ubi Agrippina novissimo partu Iuliam edidit. Tum extrema Asiae, Perinthumque ac Byzantium Thraecias urbes, mox Propontidis angustias et os Ponticum intrat, cupidine veteres locos et fama celebratos noscendi; pariterque provincias internis certaminibus aut magistratuum iniuriis fessas refovebat. Atque illum in re-

(a. u. 771.)
a. C. 18.

C. 53. *Achaiae* latissimo sensu dictum, non pro Graecia sola, sed pro Epiro etiam, ubi haec urbs est ab Augusto structa ad Ambracicum sinum, monumentum victoriae Actiacae. Lips.

manubias] Ex quibus templum Apollini struxit Augustus, ludosque quinquennales instituit. Suet. Aug. 18. Muret.

memoravi] C. 43.

tristium] Quia civile bellum fuit et victor victusque Germanico pariter propinqui.

uno lictore] Vim terroremque imperii Romani ostendebant lictores, secures, fasces. Ideo cum adempto illo metu magistratus quasi ad amicos agere volebant, removebant insignia potestatis. Sic Antonio olim in eadem urbe ait Appian. B. Civ. V, 76. *ἔξοδοι ἦσαν ἄνευ σημείων αὐτῷ σὺν δύο φίλοις καὶ σὺν ἀκολούθοις δύο, εἰς διδασκάλων διατριβὰς ἢ ἀκροάσεις.* Et Tiberius Rhodi *genus vitae admodum civile instituit, sine lictore aut viatore gymnasia interdum obambulans.* Suet. 11. Lips.

praeferentes] I. e. prae se ferentes, iactantes, ut Liv. XXXVII, 37. *Iliensibus in omni rerum verborumque honore oriundos ab se Romanos praeferentibus.* Idem expertus est Germanicus, quod olim Sulla in oppugnatione Athenarum. Plutarch. Sull. 14.

quod plus dignationis] Nimirum ut laudari se a laudatis viris existimaret Caesar.

C. 54. *magistratuum iniuriis*]

18. gressu sacra Samothracum visere nitentem obvii aquilones depulere. Igitur adito Ilio, quaeque ibi varietate fortunae et nostri origine veneranda, relegit Asiam, appellitque Colophona, ut Clarii Apollinis oraculo uteretur. Non femina illic, ut apud Delphos, sed certis e familiis et ferme Mileto accitus sacerdos numerum modo consultantium et nomina audit; tum in specum degressus, hausta fontis arcani aqua, ignarus plerumque litterarum et carminum, edit responsa versibus compositis super rebus, quas quis mente concepit. Et ferebatur Germanico per ambages, ut mos oraculis, maturum exitium cecinisse. 55. At Gnaeus Piso, quo properantius destinata inciperet, civitatem Atheniensium turbido incessu exterritam oratione saeva increpat, oblique Germanicum perstringens, quod contra decus Romani nominis non Athenienses tot cladibus exstinctos, sed colluviem illam nationum comitate nimia coluisset: hos enim esse Mithridatis adversus Sullam, Antonii adversus divum Augustum socios. Etiam vetera obiectabat, quae in Macedones improspere, violenter in suos fecissent, offensus ur-

C. 54. *adito Ilio* Vaterus eruit e mendo MS. *alio*. Alii *ab Ilio*.

Cic. Fam. III, 1. *Ego autem cum hoc suscepissem non iustitia, sed etiam misericordia adductus, ut levarem miseriis perditas civitates, et perditas maxime per magistratus suos, non potui in illo sumptu non necessario negligens esse.* Attic. VI, 2. *Mira erant in civitatibus ipsorum furta Graecorum, quae magistratus sui fecerant.* Epp. Qu. Fr. I, 1, 8.

sacra] Herodot. II, 51. *τὰ τῶν Καβείρων ὄργια.*

varietate fortunae] Quandoquidem *Priami Paridisque busto insultat armentum et catulos ferae celant inultae.* Dorv.

accitus] Hinc colligit Spanhemius Colophonem colonos accepisse Mileto, de Usu et Pr. Num. 9. p. 575.

fontis arcani] Plin. H. N. II, 3.

compositis] Scil. arte, oppos. *inconditis*.

C. 55. *turbido*] Nam ex improviso haud dubie et militibus stipatus tanquam hostilem in urbem intraverat, ut rite et honorifice excipi non posset.

colluviem] Nimium faciles enim Athenienses fuerant in danda vendendave alienigenis civitate, conquerente Demosthene Contribut. p. 173, 16. *νῦν δ' ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι φθόρους ἀνθρώπους οἰκότριβας, οἰκοτρίβων τιμήν, ὥσπερ ἄλλου του τῶν ὠνίων λαμβάνοντες ποιεῖσθε πολίτας.* Quamobrem Augustus ἀπηγόρευσε σφίσι

bi propria quoque ira, quia Theophilum quendam Areo 18.
iudicio falsi damnatum precibus suis non concederent. Exim navigatione celeri per Cycladas et compendia maris assequitur Germanicum apud insulam Rhodum, haud nescium quibus insectationibus petitus foret: sed tanta mansuetudine agebat ut, cum orta tempestas raperet in abrupta possetque interitus inimici ad casum referri, miserit triremis, quarum subsidio discrimini eximeretur. Neque tamen mitigatus Piso, et vix diei moram perpessus linquit Germanicum praevenitque. Et postquam Suriam ac legiones attigit, largitione, ambitu, infimos manipularium iuvando, cum veteres centuriones, severos tribunos demoveret, locaque eorum clientibus suis vel deterrimo cuique attribueret, desidiam in castris, licentiam in urbibus, vagum ac lascivientem per agros militem sineret, eo usque corruptionis provectus est, ut sermone vulgi parens legionum haberetur. Nec Plancina se intra decora feminis tenebat, sed exercitio equitum, decursibus cohortium interesse, in Agrippinam, in Germanicum contumelias iacere, quibusdam etiam bonorum militum ad mala obsequia promptis, quod haud invito imperatore ea fieri occultus rumor incedebat. 56. Nota haec Germanico: sed praeverti ad Armenios instantior cura fuit. Ambigua gens ea antiquitus hominum ingeniis et situ ter-

μηδένα πολίτην ἀργυρίου ποιεῖσθαι, Dio LIV, 7.

insectationibus] Oratio Pisonis Athenis habita significatur, non machinationes Caesaris et Liviae; alioquin enim *peteretur* scribendum fuisset. Dord.

decursibus] Scil. campestribus sive campicursionibus, quae ternae singulis mensibus usurpabantur ex instituto Augusti, ac diversae fuere a funebri decursione. Vid. Suet. Galb. 6. Ner. 7. Veget. I, 27. III, 4. Et sane indecorum feminam in his spectari et velut moderari. Ex Lips.

C. 56. *praeverti*] Prae caeteris negotiis se convertere ad aliquid, ut IV, 32. Curt. VI, 6. Hor. Sat. I, 3, 38.

et Pichena. At MS. *sed*, bene, h. s. Armenii non modo ambigui suopte ingenio sunt adversus quemlibet, sed ob situm terrarum ultro etiam inimici Romanis et Parthis. Nutritur autem hoc odium non vicinia solum, sed suae imbecillitatis conscientia, quoniam discordant. Similiter I, 77. *Occisis non modo e plebe, sed militibus et centurione*, coll. 60. III, 1. h. e. *sed etiam*. Ablativi *odio* et *invidia* non causales sunt, sed descriptivi, ut II, 9. *Flavus in-*

19. rarum, quoniam nostris provinciis late praetenta penitus ad Medos porrigitur; maximisque imperiis interiecti et saepius discordes sunt, adversus Romanos odio et in Parthum invidia. Regem illa tempestate non habebant amoto Vonone: sed favor nationis inclinabat in Zenonem Polemonis regis Pontici filium, quod is prima ab infantia instituta et cultum Armeniorum aemulatus, venatu, epulis et quae alia barbari celebrant proceres plebemque iuxta devinxerat. Igitur Germanicus in urbe Artaxata approbantibus nobilibus, circumfusa multitudine insigne regium capiti eius imposuit, ceteri venerantes regem Artaxiam consalutavere, quod illi vocabulum indiderant ex nomine urbis. At Cappadoces in formam provinciae redacti Quintum Veranium legatum accepere; et quaedam ex regiis tributis deminuta, quo mitius Romanum imperium speraretur. Commagenis Quintus Servaeus praeponitur, tum primum ad ius praetoris translatis.

57. Cunctaque socialia prospere composita non ideo laetum Germanicum habebant, ob superbiam Pisonis, qui iussus partem legionum ipse aut per filium in Armeniam ducere utrumque neglexerat. Cyrri demum apud hiberna decumae legionis convenere, firmato vultu, Piso adversus metum, Germanicus, ne minari crederetur. Et erat, ut rettuli, clementior; sed amici accendendis offensionibus callidi intendere vera, aggerere falsa, ipsumque et Plancinam et filios variis modis criminari. Postremo

signis fide, et amisso per vulnus oculo. Doed.

praetenta] Sic Virg. Aen. VI, 60. *praetentaque Syrtibus arva.* Valer. Fl. Arg. V, 167. *Horruit omnis Armeniae praetentus Iber.* Aurel.

Polemonis] Is Zenonis rhetoris filius ad regnum pervenerat concessu Antonii et Augusti, a. u. 719. Dio LIX, 33. 44.

praetoris] I. e. propraetoris. Strab. XVI. p. 749. *ἡ Κομμαγήνη μικρά τίς ἐστιν· ἔχει δὲ ἐρυμνὴν πόλιν Σαμόσατα, ἐν ᾗ τὸ βασίλειον ὑπῆρχε, νῦν δ᾽ ἐπαρχία γέγονε.*

C. 57. *Cyrri*] Inter Beroeam, Antiochiam, Zeugmam siti. Hodie Corus.

ut rettuli] Cap. 55. *Tanta mansuetudine.*

filios] Non eum solum qui cum Pisone erat et peccati particeps haberi poterat, sed Cnaeum etiam, *qui omne hoc tempus in urbe egit*, memoratus III, 16; tanquam omnis Pisonis domus Germanico infesta esset.

paucis familiarium adhibitis sermo coeptus a Caesare, 18.
qualem ira et dissimulatio gignit: responsum a Pisone precibus contumacibus; discesseruntque apertis odiis. Postque rarus in tribunali Caesaris Piso, et si quando assideret, atrox ac dissentire manifestus. Vox quoque eius audita est in convivio, cum apud regem Nabataeorum coronae aureae magno pondere Caesari et Agrippinae, leves Pisoni et ceteris offerrentur, principis Romani, non Parthi regis filio eas epulas dari; abiecitque simul coronam, et multa in luxum addidit; quae Germanico, quanquam acerba, tolerabantur tamen. 58. Inter quae ab rege Parthorum Artabano legati venere. miserat amicitiam ac foedus memoraturos, et cupere renovari dextras, daturumque honori Germanici ut ripam Euphratis accederet; petere interim, ne Vonones in Suria haberetur, neu proceres gentium propinquis nuntiis ad discordias traheret. Ad ea Germanicus de societate Romanorum Parthorumque magnifice, de adventu regis et cultu sui cum decore ac modestia respondit. Vonones Pompeiopolim Ciliciae maritimam urbem amotus est. datum id non modo precibus Artabani sed contumeliae Pisonis, cui

C. 57. *discesserunt* edd. *discesserant* MS.

apertis Lipsius. At MS. *opertis* scil. etiam tunc. Offensionem tantum, non odium uterque significare tum cupiebat. Nam posthac demum c. 70. Germanicus Pisoni renunciavit amicitiam, tum autem Cyrri et Germanicus dissimulabat iram, et Piso precibus contumaciam suam temperabat, neutro intimos affectus aperiente, quamvis intellectos a callidis. Dorr.

Nabataeorum] Gentis Arabicae, Plin. H. N. V, 11. 65.

coronae aureae] Ut Iustin. XVIII, 2. *Missi in Aegyptum a senatu legati, cum ingentia sibi a Ptolemaeo rege missa munera sprevissent, interiectis diebus ad coenam invitatis aureae coronae missae sunt, quas illi honoris causa receptas postera die statuis regis imposuerunt.*

C. 58. *amicitiam ac foedus*] Verbo signato et proprio hac in re. Plaut. Pseud. V, 1, 36. *Nunc ab hero ad herum meum maiorem venio foedus commemoratum.* Gron.

dextras] Dextrae iunctae concordiae signum frequens in nummis. Oberl. Aut tropice dictum, ut Hom. Il. II, 341. ἐν πυρὶ δὴ γενοίατο δεξιαὶ αἷς ἐπέπιθμεν.

decore a *decor* est, qui modestiae multo cognatior sit quam *decus*.

18. gratissimus erat ob plurima officia et dona, quibus Plancinam devinxerat.

(a. u. 772.) 59. Marco Silano, Lucio Norbano consulibus Ger-
a. C. 19. manicus Aegyptum proficiscitur cognoscendae antiquitatis. Sed cura provinciae praetendebatur, levavitque apertis horreis pretia frugum; multaque in vulgus grata usurpavit: sine milite incedere, pedibus intectis et pari cum Graecis amictu, Publii Scipionis aemulatione, quem eadem factitavisse apud Siciliam, quamvis flagrante adhuc Poenorum bello, accepimus. Tiberius cultu habituque eius lenibus verbis perstricto, acerrime increpuit quod contra instituta Augusti non sponte principis Alexandriam introisset. Nam Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis nisi permissu ingredi senatoribus aut equitibus Romanis illustribus, seposuit Aegyptum, ne fame urgeret Italiam, quisquis eam provinciam claustraque terrae ac maris, quamvis levi praesidio adversum ingentes exercitus, insedisset. 60. Sed Germanicus nondum comperto profectionem eam incusari, Nilo subvehebatur, orsus oppido a Canopo. Condidere id Spartani ob sepultum illic rectorem navis Canopum, qua tempestate Menelaus Graeciam repetens diversum ad mare ter-

C. 59. *cognoscendae antiquitatis*] Scil. causa, ut III, 9. 27. 41. VI, 30. XIII, 11. Hist. IV, 25. 42.

Scipionis] Scil. Africani maioris. Liv. XXIX, 19. *Ipsius enim imperatoris non Romanus modo sed ne militaris quidem cultus iactabatur; cum pallio crepidisque inambulare in gymnasio, libellis etiam palaestraeque operam dare.* Ne Germanicus quidem plantis pedum intectis ac nudis incedebat, sed ὑποδήμασιν indutus, non calceis more Romanorum.

quamvis] Excusando haec Germanico addita sunt, qui in pace tantum id sibi indulserit, quod Scipio vel in bello impune fecisset.

equitibus .. illustribus] Qui censum et spem senatorii ordinis habebant, ut XI, 4.

seposuit] Ut *domi retinere* de eadem re Hist. I, 11.

fame] Nam *Augusti tempore ex Aegypto urbi annua ducenties centena millia modiorum frumenti inferebantur.* Aur. Vict.

claustraque] Intelligit Pelusium Paraetonium et Alexandriam. Propert. III, 7, 55. *Claustraque Pelusii Romano subruta ferro.* Lucan. X, 509. *Tunc claustrum cepit pelagi Pharon.* Lips. Add. Hist. II, 82. III, 43.

C. 60. *diversum*] Ut III, 2. *Diversa oppida.*

ramque Libyam deiectus. Inde proximum amnis os dicatum Herculi, quem indigenae ortum apud se et antiquissimum perhibent, eosque qui postea pari virtute fuerint, in cognomentum eius adscitos; mox visit veterum Thebarum magna vestigia. Et manebant structis molibus litterae Aegyptiae, priorem opulentiam complexae; iussusque e senioribus sacerdotum patrium sermonem interpretari, referebat habitasse quondam septingenta milia aetate militari, atque eo cum exercitu regem Rhamsen Libya, Aethiopia Medisque et Persis et Bactriano ac Scytha potitum; quasque terras Syri Armeniique et contigui Cappadoces colunt, inde Bithynum hinc Lycium ad mare, imperio tenuisse. Legebantur et indicta gentibus tributa, pondus argenti et auri, numerus armorum equorumque, et dona templis ebur atque odores, quasque copias frumenti et omnium utensilium quaeque natio penderet, haud minus magnifica quam nunc vi Parthorum aut potentia Romana iubentur. 61. Ceterum Germanicus aliis quoque miraculis intendit animum: quorum praecipua fuere Memnonis saxea effigies, ubi radiis solis icta est, vocalem sonum reddens; disiectasque inter et vix

os ex *visit* pendet. *Herculi:* vid. Herodot. II, 42. Mela III, 6.

Thebarum] Strab. XVII. p. 816. *Καὶ νῦν δείκνυται ἴχνη τοῦ μεγέθους αὐτῆς ἐπὶ ὀγδοήκοντα σταδίους τὸ μῆκος.* Adiectivo *veterum* exprimitur nomen *ὠγυγίων.*

structis molibus] Intellige obeliscos cum litteris vel hieroglyphis. Diodor. I, 57. Ammian. XVII, 4.

complexae] Continentes et narratione testantes, ut Quintil. III, 1, 4. *Qua ratione se Lucretius dicit praecepta philosophiae carmine esse complexum.* Cic. Orat. I, 15. *Si quis propriam vim oratoris definire complectique vult.*

Rhamsen] Quem Herodotus *Ῥαμψινῖτον* vocat, Diodorus *Ῥέμφιν.* Quae Tacitus narrat de Rhamse, alii praedicant de Sesostri. Herodot. II, 102. Diodor. I, 53.

C. 61. *Memnonis*] Plin. XXXVI, 11. *Non absimilis illi narratur in Thebis delubro Serapis ut putant Memnonis statuae dicatus; quem quotidiano Solis ortu contactum radiis crepare dicunt.* Iuven. XV, 5. Strab. XVII. p. 816. Iacobs Verm. Schr. T. III.

disiectas arenas intellige Flugsand. Nam disiecta nostro dicuntur quae sunt dispersa nec suo loco fixa et constantia: cf. I, 32. III, 2. VI, 44. Walth. Aut i. q. late patentes, ut *diffusus campus* Martial. Ep. III, 31, quemadmodum *proiectas* pro longis dici solet. Dord.

19. pervias arenas instar montium eductae Pyramides certamine et opibus regum; lacusque effossa humo, superfluentis Nili receptacula; atque alibi angustiae et profunda altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabilis. Exin ventum Elephantinen ac Syenen, claustra olim Romani imperii, quod nunc rubrum ad mare patescit.

62. Dum ea aestas Germanico plures per provincias transigitur, haud leve decus Drusus quaesivit illiciens Germanos ad discordias, utque fracto iam Maroboduo usque in exitium insisteretur. Erat inter Gotones nobilis iuvenis nomine Catualda, profugus olim vi Marobodui, et tunc dubiis rebus eius ultionem ausus. Is valida manu fines Marcomannorum ingreditur, corruptisque primoribus ad societatem irrumpit regiam castellumque iuxta situm. Veteres illic Suevorum praedae, et nostris e provinciis lixae ac negotiatores reperti, quos ius commercii, dein cupido augendi pecuniam, postremum oblivio patriae suis quemque ab sedibus hostilem in agrum transtulerat.

63. Maroboduo undique deserto non aliud subsidium quam misericordia Caesaris fuit. transgressus Danubium, qua Noricam provinciam praefluit, scripsit Tibe-

pyramides] Herodot. II, 124. Diod. I, 63. Strab. XVII. p. 807.

lacusque] Scil. Moeridis. Herodot. II, 149.

angustiae] Scil. eiusdem Nili.

spatiis] H. e. ne longissima quidem *καταπειρητηρίᾳ*. Plin. H. N. VII, 17. *Hominis spatium a vestigio ad verticem.* Ingeniosa sane est Ad. Schaeferi coniectura *spartis*. Ante oculos habuit Tacitus Herodot. II, 28. *ὡς δὲ ἄβυσσοί εἰσι αἱ πηγαὶ ἐς διάπειραν ἔφη τούτου Ψαμμήτιχον Αἰγύπτου βασιλέα ἀπικέσθαι. πολλέων γὰρ αὐτὸν χιλιάδων ὀργυιέων πλεξάμενον κάλον κατεῖναι ταύτῃ καὶ οὐκ ἐξικέσθαι ἐς βυσσόν. Οὕτω μὲν δὴ ὁ γραμματιστὴς εἰ ἄρα ταῦτα γενόμενα ἔλεγε ἀπέφαινε· ὡς ἐμὲ κατανοεῖν, δίνας τινὰς ταύτῃ ἐούσας ἰσχυρὰς καὶ παλιῤῥοίην· οἷα δὲ ἐμβαλόντος τοῦ ὕδατος τοῖσι οὔρεσι, μὴ δύνασθαι κατιεμένην τὴν καταπειρητηρίην ἐς βυσσὸν ἰέναι.*

claustra imperii] Ut Cic. Flacc. 13. Ad rubrum mare imperium provexit Traianus, Eutrop. VIII, 3.

C. 62. *regiam*] Strab. VII. p. 290. nominat τὸ *Βουιασμὸν*, τὸ τοῦ *Μαροβόδου βασίλειον*, in silva Hercynia.

ius commercii] Quod Romanis a Maroboduo concessum amicitiae et honoris causa, sive sponte sive petentibus Romanis. Ius commercii dari solitum olim testantur multa veterum civitatum decreta. Ern.

rio, non ut profugus aut supplex, sed ex memoria prioris 19.
fortunae: nam multis nationibus clarissimum quondam regem ad se vocantibus, Romanam amicitiam praetulisse. Responsum a Caesare: tutam ei honoratamque sedem in Italia fore, si maneret; sin rebus eius aliud conduceret, abiturum fide qua venisset. Ceterum apud senatum disseruit, non Philippum Atheniensibus, non Pyrrhum aut Antiochum populo Romano perinde metuendos fuisse. Extat oratio, qua magnitudinem viri, violentiam subiectarum ei gentium, et quam propinquus Italiae hostis, suaque in destruendo eo consilia extulit. Et Marobeduus quidem Ravennae habitus, si quando insolescerent Suevi, quasi rediturus in regnum ostentabatur. Sed non excessit Italia per duodeviginti annos, consenuitque multum imminuta claritate ob nimiam vivendi cupidinem. Idem Catualdae casus, neque aliud perfugium. pulsus haud multo post Hermundurorum opibus et Vibilio duce, receptusque Forum Iulium Narbonensis Galliae coloniam mittitur. Barbari utrumque comitati ne quietas provincias immixti turbarent, Danubium ultra inter flumina Marum et Cusum locantur, dato rege Vannio gentis Quadorum. 64. Simul nuntiato regem Artaxiam Armeniis a Germanico datum, decrevere patres, ut Germanicus atque Drusus ovantes urbem introirent. Structi et arcus circum latera templi Martis ultoris cum effigie Caesarum, laetiore Tiberio, quia pacem sapientia firmaverat, quam si bellum per acies confecisset. Igitur Rhescuporim que-

C. 63. *si* Rhenanus. At MS. *ne si*, quod si verum est, sic explicandum erit: *ne, si quando insolescerent animis, factis etiam insolescerent Suevi.* Suspicor: *ne insolescerent Suevi; si quando* [scil. *insolescerent*], *quasi rediturus in regnum ostentabatur.* — *rediturus* Rhenanus. At MS. *reditus*. Doed.

C. 63. *nam* Taciti est, scil. *scripsit*, non pars epistolae. Similiter Tibull. I, 5, 60. *Nam* (scil. praecipit:) *donis vincitur omnis amor*, ubi Vossius *non* intulit. Doed.

Marum] Iornandi *Margum*, hodie March; et *Cusum* hodie Waag.

C. 64. *Caesarum*] Germanici et Drusi.

19. que, Thraciae regem, astu adgreditur. Omnem eam nationem Rhoemetalces tenuerat; quo defuncto Augustus partem Thracum Rhescuporidi fratri eius, partem filio Cotyi permisit. In ea divisione arva et urbes et vicina Graecis Cotyi, quod incultum, ferox, adnexum hostibus Rhescuporidi cessit; ipsorumque regum ingenia, illi mite et amoenum, huic atrox, avidum et societatis impatiens erat. Sed primo subdola concordia egere: mox Rhescuporis egredi fines, vertere in se Cotyi data, et resistenti vim facere, cunctanter sub Augusto, quem auctorem utriusque regni, si sperneretur, vindicem metuebat. Enimvero audita mutatione principis immittere latronum globos, exscindere castella, causas bello. 65. Nihil aeque Tiberium anxium habebat, quam ne composita turbarentur. Deligit centurionem qui nuntiaret regibus, ne armis disceptarent; statimque a Cotye dimissa sunt quae paraverat auxilia. Rhescuporis ficta modestia postulat, eundem in locum coiretur: posse de controversiis colloquio transigi. Nec diu dubitatum de tempore, loco, dein condicionibus, cum alter facilitate, alter fraude cuncta inter se concederent acciperentque. Rhescuporis sanciendo, ut dictitabat, foederi convivium adiicit, tractaque in multam noctem laetitia per epulas ac vinolentiam incautum Cotyn et, postquam dolum intellexerat, sacra regni, eiusdem familiae deos et hospitalis mensas obtestantem

amoenum] Ut Senecae, XIII, 3. „Adeo hoc verum est, ut Cotys ille etiam litteris et poesi excultus fuerit. Ad eum enim est elegia Ovidii ex Pont. II, 9. et in eius regno vates ille exulavit.“ Lips.

vertere in se] Ut Liv. XXIV, 4. *Deponendaque tutela, quae ipsi cum pluribus communis erat, in se unum omnium vires convertere.* Suet. Vesp. 4. Gron.

C. 65. *convivium*] Ut Agamemno Achilli reconciliato Il. XIX, 179. *αὐτὰρ ἔπειτά σε δαιτὶ ἐνὶ κλισίῃς ἀρεσάσθω πιείρῃ, ἵνα μή τι δίκης ἐπιδευὲς ἔχῃσθα.*

sacra regni] Ut XIII, 17. *sacra mensae* pro nomine abstracto, quod nullum extat, *Heiligkeit des Königthums*, vel *sanctitas regum* Suet. Caes. 6.

eiusdem familiae deos] Quos supra *penetrales*, et Cic. Dom. 41. *familiares* vocat.

hospitalis mensas] Ut Liv. XXIII, 9. *Ab hospitali mensa surgis . . ut eam ipsam cruentares hospitis sanguine?*

catenis onerat. Thraciaque omni potitus scripsit ad Ti- 19.
berium: structas sibi insidias, praeventum insidiatorem; simul bellum adversus Bastarnas Scythasque praetendens novis peditum et equitum copiis sese firmabat. Molliter rescriptum, si fraus abesset, posse eum innocentiae fidere; ceterum neque se neque senatum nisi cognita causa ius et iniuriam discreturos: proinde tradito Cotye veniret transferretque invidiam criminis. 66. Eas litteras Latinius Pandus pro praetore Moesiae cum militibus, quis Cotys traderetur, in Thraciam misit. Rhescuporis inter metum et iram cunctatus maluit patrati quam incepti facinoris reus esse: occidi Cotyn iubet, mortemque sponte sumptam ementitur. Nec tamen Caesar placitas semel artes mutavit, sed defuncto Pando, quem sibi infensum Rhescuporis arguebat, Pomponium Flaccum veterem stipendiis et arta cum rege amicitia, eoque accommodatiorem ad fallendum, ob id maxime Moesiae praefecit. 67. Flaccus in Thraciam transgressus per ingentia promissa quamvis ambiguum et scelera sua reputantem perpulit, ut praesidia Romana intraret. Circumdata hinc regi specie honoris valida manus; tribunique et centuriones monendo, suadendo et, quanto longius abscedebatur, apertiore custodia, postremo gnarum necessitatis in urbem traxere. Accusatus in senatu ab uxore Cotyis damnatur, ut procul regno teneretur. Thracia in Rhoemetalcen filium, quem paternis consiliis adversatum constabat, inque liberos Cotyis dividitur; iisque nendum adultis Trebellienus Rufus praetura functus datur, qui regnum interim tractaret, exemplo quo maiores Marcum Lepidum

C. 66. *Pomponium*] De quo Ovid. Pont. IV, 9, 75. Vellei. P. II, 129.

C. 67. *Lepidum*] Val. Max. IV, 4. *Cum Ptolemaeus rex tutorem populum Romanum filio reliquisset, senatus M. Aemilium Lepidum pontificem maximum bis consulem ad pueri tutelam gerendam Alexandream misit, amplissimique et integerrimi viri sanctitatem reipublicae usibus et sacris comparatam externae procurationi vacare voluit, ne fides civitatis nostrae frustra petita existimaretur.* Et Iustin. XXX, 3.

19. Ptolemaei liberis tutorem in Aegyptum miserant. Rhescuporis Alexandriam devectus, atque illic fugam tentans an ficto crimine interficitur.

68. Per idem tempus Vonones, quem amotum in Ciliciam memoravi, corruptis custodibus effugere ad Armenios, inde in Albanos Heniochosque et consanguineum sibi regem Scytharum conatus est. Specie venandi omissis maritimis locis avia saltuum petiit; mox pernicitate equi ad amnem Pyramum contendit, cuius pontes accolae ruperant audita regis fuga, neque vado penetrari poterat. Igitur in ripa fluminis a Vibio Frontone praefecto equitum vincitur; mox Remmius evocatus, priori custodiae regis appositus, quasi per iram, gladio eum transigit. unde maior fides conscientia sceleris et metu indicii mortem Vononi illatam.

69. At Germanicus Aegypto remeans cuncta, quae apud legiones aut urbes iusserat, abolita vel in contrarium versa cognoscit. Hinc graves in Pisonem contumeliae; nec minus acerba, quae ab illo in Caesarem tentabantur. Dein Piso abire Suria statuit. Mox adversa Germanici valitudine detentus, ubi recreatum accepit, votaque pro incolumitate solvebantur, admotas hostias, sacrificalem apparatum, festam Antiochensium plebem, per lictores proturbat. Tum Seleuciam digreditur, opperiens aegritudinem, quae rursum Germanico acciderat. Saevam vim morbi augebat persuasio veneni a Pisone accepti; et reperiebantur solo ac parietibus erutae humanorum corporum reliquiae, carmina et devotiones, et nomen Germanici plumbeis tabulis insculptum, semusti ci-

C. 68. *memoravi*] Supra c. 58.

C. 69. *festam*] Scil. ornatu, III, 9.

Seleuciam] Eam quae Pieria cognominabatur. Nam in litore maris est, parabatque navigationem Piso; et haud procul Antiochia, unde veniebat. Lips.

aegritudinem] Aegritudinis eventum.

plumbeis] Ad magicam defixionem hoc spectat, qua nomen devovendi in pugillaribus aut membranis aut laminis plumbeis exaratum stilo atroci confodiebatur. Ovid. Am. III, 7, 29. *Sagu Poenicea defixit nomina cera,*

neres ac tabo obliti, aliaque maleficia, quis creditur animas numinibus infernis sacrari. simul missi a Pisone incusabantur ut valitudinis adversa rimantes. 70. Ea Germanico haud minus ira quam per metum accepta. Si limen obsideretur, si effundendus spiritus sub oculis inimicorum foret, quid deinde miserrimae coniugi, quid infantibus liberis eventurum? lenta videri veneficia: festinare et urgere ut provinciam, ut legiones solus habeat. sed non usque eo defectum Germanicum, neque praemia caedis apud interfectorem mansura. Componit epistulas, quis amicitiam ei renuntiabat. Addunt plerique iussum provincia decedere. Nec Piso moratus ultra navis solvit, moderabaturque cursui, quo propius regrederetur, si mors Germanici Suriam aperuisset. 71. Caesar paulisper ad spem erectus, dein fesso corpore, ubi finis aderat, assistentes amicos in hunc modum alloquitur. „Si fato concederem, iustus mihi dolor etiam adversus deos esset, quod me parentibus, liberis, patriae intra iuventam prae- 19.

C. 69. *tabo* Lipsius, proprio rei vocabulo. At MS. *tabe*, poetis pro tabo ac veneno usurpatum: Ovid. Pont. III, 1, 26. *Tinctaque mortifera tabe sagitta madet.* Sen. Herc. Oet. 716. *Ut missa est palla tabe Nessea illita.* Doed.

maleficia Beroald. At MS. *malefica* h. e. res maleficae, rectius quam *maleficia* h. e. maleficarum rerum usus. Doed.

coll. Heroid. VI, 91. Et *laminas litteratas* memorat Appul. Met. III. p. 54. Add. Plin. XXVIII, 4. Sen. Benef. VI, 35. Oberl.

semusti cineres] H. e. semusta ossa. Intellige membra cadaverum ex igne rapta antequam comburerentur, hinc tabo oblita. Walth. An potius semiusta in cinerem ligna sive titiones significantur? Nam caprifici et cupressi *adurebantur* in fascinando. Horat. Epod. 5, 24. Doed.

C. 70. *renuntiabat*] Hoc spectavit Germanicus, ne limen obsideretur, ne pasceret oculos inimici, si quid sibi accideret; ne coniux et liberi essent in eius ditione; denique ut e vicinia hominem abigeret. Et intellexit Piso, sive adiectum fuit, decederet provincia, sive non adiectum. Nam qui renuntiat amicitiam, interdicit domo; qui domo, et locis suae potestatis, ut Augustus Cornelio Gallo domo et suis provinciis interdixit. Suet. Aug. 66. Gron. Ann. VI, 29. *Morem fuisse maioribus, quotiens dirimerent amicitias, interdicere domo, eumque finem gratiae ponere.*

propius] Magis e propinquo, μᾶλλον ἐγγύθεν. Lipsius *properius* suspicatur.

C. 71. *parentibus*] De una matre superstite, Antonia.

19. maturo exitu raperent; nunc scelere Pisonis et Plancinae interceptus ultimas preces pectoribus vestris relinquo: referatis patri ac fratri, quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus insidiis circumventus miserrimam vitam pessima morte finierim. Si quos spes meae, si quos propinquus sanguis, etiam quos invidia erga viventem movebat, illacrimabunt quondam florentem et tot bellorum superstitem muliebri fraude cecidisse. Erit vobis locus querendi apud senatum, invocandi leges. Non hoc praecipuum amicorum munus est, prosequi defunctum ignavo questu, sed quae voluerit meminisse, quae mandaverit exsequi. Flebunt Germanicum etiam ignoti: vindicabitis vos, si me potius quam fortunam meam fovebatis. Ostendite populo Romano divi Augusti neptem eandemque coniugem meam; numerate sex liberos. Misericordia cum accusantibus erit; fingentibusque scelesta mandata aut non credent homines aut non ignoscent.“ Iuravere amici, dextram morientis contingentes, spiritum ante quam ultionem amissuros. 72. Tum ad uxorem versus per memoriam sui, per communes liberos oravit, exueret ferociam, saevienti fortunae submitteret animum, neu regressa in urbem aemulatione potentiae validiores irritaret. Haec palam, et alia secreto, per quae ostendere credebatur metum ex Tiberio. Neque multo post extinguitur, ingenti luctu provinciae et circumiacentium populorum. Indoluere exterae nationes regesque: tanta illi comitas in socios, mansuetudo in hostes; visuque et auditu iuxta venerabilis, cum magnitudinem et gravitatem summae fortunae retineret, invidiam et arrogantiam effugerat. 73. Funus sine imaginibus et pompa, per laudes ac memoriam virtutum eius celebre fuit. et erant qui formam,

fratri] Druso. Nam Claudius ulcisci non poterat, eaque de causa unum hic Drusum nominasse videtur. Ern.

C. 72. *exterae*] Suet. Cal. 5. *Regum etiam regem et exercitatione venandi et convictu Megistanum abstinuisse, quod apud Parthos iustitii instar est.*

C. 73. *sine imaginibus*] Hae enim Romae asservabantur.

aetatem, genus mortis, ob propinquitatem etiam locorum in quibus interiit, magni Alexandri fatis adaequarent. Nam utrumque corpore decoro, genere insigni, haud multum triginta annos egressum, suorum insidiis, externas inter gentes occidisse: sed hunc mitem erga amicos, modicum voluptatum, uno matrimonio, certis liberis egisse, neque minus proeliatorem, etiamsi temeritas afuerit praepeditusque sit perculsas tot victoriis Germanias servitio premere. Quodsi solus arbiter rerum, si iure et nomine regio fuisset, tanto promptius assecuturum gloriam militiae, quantum clementia, temperantia, ceteris bonis artibus praestitisset. Corpus antequam cremaretur nudatum in foro Antiochensium, qui locus sepulturae destinabatur, praetuleritne veneficii signa, parum constitit. nam ut quis misericordia in Germanicum et praesumpta suspicione aut favore in Pisonem pronior, diversi interpretabantur.

74. Consultatum inde inter legatos quique alii senatorum aderant, quisnam Suriae praeficeretur. Et ceteris modice nisis, inter Vibium Marsum et Gnaeum Sentium diu quaesitum: dein Marsus seniori et acrius tendenti Sentio concessit. Isque infamem veneficiis ea in provincia et Plancinae percaram, nomine Martinam, in urbem misit, postulantibus Vitellio ac Veranio ceterisque, qui crimina et accusationem tanquam adversus receptos iam reos instruebant. 75. At Agrippina, quanquam defessa luctu et corpore aegro, omnium tamen quae ultionem mo-

C. 73. *interpretabantur* Beroald. *interpretantur* MS.

locorum] Syriae et Babyloniae.
egressum] Obiit enim anno vitae tricesimo quarto.
sepulturae] I. e. cremando corpori; nam cineres Romae conditi, III, 1. 4.
veneficii signa] Plin. H. N. XI, 71. *Cor negatur cremari posse in iis qui cardiaco morbo obierint aut veneno interemptis.* *Certe extat oratio Vitellii, qua reum Pisonem eius sceleris coarguit hoc usus argumento; palamque testatus, non potuisse ob venenum cor Germanici Caesaris cremari.* Lips. coll. Suet. Cal. 1.
C. 74. *instruebant*] Plin. Ep. X, 85. *Ut longiorem diem ad instruendam causam darem.*

rarentur intolerans, ascendit classem cum cineribus Germanici et liberis, miserantibus cunctis quod femina nobilitate princeps, pulcherrimo modo matrimonio, inter venerantis gratantisque aspici solita, tunc feralis reliquias sinu ferret, incerta ultionis, anxia sui et infelici fecunditate fortunae totiens obnoxia. Pisonem interim apud Coum insulam nuntius assequitur excessisse Germanicum. Quo intemperanter accepto caedit victimas, adit templa, neque ipse gaudium moderans, et magis insolescente Plancina, quae luctum amissae sororis tum primum laeto cultu mutavit. 76. Affluebant centuriones, monebantque prompta illi legionum studia: repeteret provinciam non iure ablatam et vacuam. Igitur quid agendum consultanti Marcus Piso filius properandum in urbem censebat: nihil adhuc inexpiabile admissum, neque suspiciones imbecillas aut inania famae pertimescenda. discordiam erga Germanicum odio fortasse dignam, non poena; et ademptione provinciae satisfactum inimicis. quodsi regrederetur obsistente Sentio, civile bellum incipi; nec duraturos in partibus centuriones militesque, apud quos recens imperatoris sui memoria et penitus infixus in Caesares amor praevaleret. 77. Contra Domitius Celer, ex intima eius amicitia, disseruit: utendum eventu; Pisonem, non Sentium Suriae praepositum; huic fasces et ius praetoris, huic legiones datas. Si quid hostile ingruat, quem iustius arma oppositurum qui legati auctori-

C. 75. *sinu ferret*] Tibull. I, 3, 6. *Non hic mihi mater, quae legat in moestos ossa perusta sinus.*

laeto cultu] Quasi in gratulatione aut quasi voti damnata; tunc enim *minuebatur luctus*, Fest. s. v.

C. 76. *consultandi* ex *censebat* pendet, h. e. censens respondebat.

C. 77. *huic* ad remotius nomen Pisonem refertur.

qui refertur ad *eo* vel *quam is*, quod post comparativum *iustius* sponte additur cogitatione. Thuc. I, 33. *σκέψασθε τίς εὐπραξία σπανιωτέρα ἢ τίς τοῖς πολεμίοις λυπηροτέρα, εἰ ἣν ὑμεῖς ἂν πρὸ πολλῶν χρημάτων καὶ χάριτος ἐτιμήσασθε δύναμιν ὑμῖν προσγενέσθαι, αὕτη πάρεστιν αὐτεπάγγελτος*, ubi Reiskius ἢ εἰ suadebat, sicut apud Tacitum *quam* intruserunt quidam ante *qui*. Doer.

tatem et propria mandata acceperit? relinquendum etiam rumoribus tempus quo senescant: plerumque innocentes recenti invidiae impares. At si teneat exercitum, augeat vires, multa quae provideri non possint, fortuito in melius casura. An festinamus cum Germanici cineribus appellere, ut te inauditum et indefensum planctus Agrippinae ac vulgus imperitum primo rumore rapiant? Est tibi Augustae conscientia, est Caesaris favor, sed in occulto; et perisse Germanicum nulli iactantius moerent quam qui maxime laetantur. 78. Haud magna mole Piso promptus ferocibus in sententiam trahitur; missisque ad Tiberium epistulis incusat Germanicum luxus et superbiae; seque pulsum, ut locus rebus novis patefieret, curam exercitus eadem fide qua tenuerit repetivisse. Simul Domitium impositum triremi vitare litorum oram, praeterque insulas lato mari pergere in Suriam iubet. Concurrentes desertores per manipulos componit, armat lixas, traiectisque in continentem navibus vexillum tironum in Suriam euntium intercipit. Regulis Cilicum ut se auxiliis iuvarent scribit, haud ignavo ad ministeria belli iuvene Pisone, quanquam suscipiendum bellum abnuisset. 79. Igitur oram Lyciae ac Pamphyliae praelegentes, obviis navibus quae Agrippinam vehebant, utrinque infensi arma primo expediere; dein mutua formidine non ultra iurgium processum est, Marsusque Vibius nuntiavit Pisoni, Romam ad dicendam causam veniret. Ille eludens respondit affuturum, ubi praetor, qui de venefi-

propria] I. e. secreta nec cum Germanico communicanda, vel, ut Wolfio videtur, specialia, non quae universe cuivis dari solent.

rapiant] Scil. ad supplicium, ut Plaut. Rud. III, 6, 15. *Opta ocius r a p i te obtorto collo mavis an trahi?* coll. Mil. V, 1. Ac plene Cic. Orat. II, 59. *ad supplicium rapiendi.* Dord.

C. 78. *lato mari* aut pro *alto* dictum aut in *alto* mutandum. Iubetur Domitius primum insulas maris Aegaei praetervehendo superare, deinde litora Lyciae et Pamphyliae vitando recta ac brevissima via Syriam petere, dum ipse Piso pater longiore ac tutiore iuxta litora itinere eodem navigat.

C. 79. *praetor, qui de veneficiis quaereret*] Actio veneficii non a praetore in foro, ut libera civitate, sed apud patres praesente principe tractabatur. Piso igi-

19. ciis quaereret, reo atque accusatoribus diem praedixisset. Interim Domitius Laodiciam urbem Suriae appulsus, cum hiberna sextae legionis peteret, quod eam maxime novis consiliis idoneam rebatur, a Pacuvio legato praevenitur. Id Sentius Pisoni per litteras aperit monetque, ne castra corruptoribus, ne provinciam bello temtet; quosque Germanici memores aut inimicis eius adversos cognoverat, contrahit, magnitudinem imperatoris identidem ingerens, et rem publicam armis peti; ducitque validam manum et proelio paratam. 80. Nec Piso, quanquam coepta secus cadebant, omisit tutissima e praesentibus, sed castellum Ciliciae munitum admodum, cui nomen Celendris, occupat. Nam admixtis desertoribus et tirone nuper intercepto suisque et Plancinae servitiis auxilia Cilicum, quae reguli miserant, in numerum legionis composuerat. Caesarisque se legatum testabatur provincia, quam is dedisset, arceri non a legionibus (earum quippe accitu venire), sed a Sentio privatum odium falsis criminibus tegente. consisterent in acie, non pugnaturis militibus, ubi Pisonem ab ipsis parentem quondam appellatum, si iure ageretur, potiorem, si armis, non invalidum vidissent. Tum pro munimentis castelli manipulos explicat,

C. 80. *provincia* Beroald. At MS. *provinciam*, quod a relativa sententia attractum est, Graeco more, ut Hom. Il. X, 416. *φυλακὰς δ' ἃς εἴρεαι, ἥρως, οὔτις κεκριμένη ῥύεται στρατόν*. Add. ad Soph. Oed. Col. 1144. Doed.

tur dum haec iactat eludens probe sciebat a praetore illam actionem sibi intendi non posse. Ita huius loci sensum acute explicuit Walchius ad Agricol. p. 158. Ritter.

imperatoris] Ad Germanicum pertinere videtur ob praecedens *memores* et quia statim *de rep. armis petita* sequitur, quod ipsum involvit principis quoque salutem eiusque magnitudinem tangit, ut eam exserte hic memorare non sit opus. Sic mox III, 14. *imperatoris* nomine Germanicus intelligitur, non Tiberius. Freinsh. De eodem Germanico supra c. 72. *Cum magnitudinem et gravitatem summae fortunae retineret*, h. e. dignitatem tam in moribus quam in habitu conspicuam, ut III, 56. XVI, 23. Doed.

C. 80. *Celendris*] Hodie Celindro, prope Anemurium.

in numerum] Etsi non Romanos, tamen contra morem descripsit in legiones, ut numerus eorum is qui esse soleret in legione nomen legionis haberet. Ern.

colle arduo et derupto: nam cetera mari cinguntur. Contra veterani ordinibus ac subsidiis instructi; hinc militum, inde locorum asperitas: sed non animus, non spes, ne tela quidem nisi agrestia, ad subitum usum properata. Ut venere in manus, non ultra dubitatum, quam dum Romanae cohortes in aequum eniterentur. Vertunt terga Cilices seque castello claudunt. 81. Interim Piso classem haud procul opperientem appugnare frustra tentavit; regressusque et pro muris, modo semet afflictando, modo singulos nomine ciens, praemiis vocans, seditionem coeptabat; adeoque commoverat, ut signifer legionis sextae signum ad eum transtulerit. Tum Sentius occanere cornua tubasque, et peti aggerem, erigi scalas iussit, ac promptissimum quemque succedere, alios tormentis hastas, saxa et faces ingerere. Tandem victa pertinacia Piso oravit uti traditis armis maneret in castello, dum Caesar, cui Suriam permitteret, consulitur. Non receptae condiciones, nec aliud quam naves et tutum in urbem iter concessum est. 19.

ad Beroald. At MS. *aut*. Suspicor: *aut subitum in usum*, ut duplex telorum genus memoretur. Vel salva sunt omnia, si omittere potuit Tacitus praep. *in*, ut VI, 34. *modum obsidionis*, et III, 34. *melius mutata*. Dord.

in manus] H. e. ad manus conserendas, ut Hist. IV, 71.

C. 81. *appugnare*] Perapte Tacitus hoc verbo ei, ut videtur, proprio usus est, ut significaret pugnam non reapse et serio commissam sed experiendi gratia tentatam. Conf. IV, 48. XV, 13. Ritter.

pro muris] Accipe de Pisone intra castellum ante muros, h. e. ante muri loricam ita astante ut, super muros eminens, cum hostibus colloqui posset; ut Hist. III, 31. *Velamenta et infulas pro muris ostentant*, coll. Ann. II, 13. Pisonem extra castellum progressum putant, coll. XIV, 25. *Proelium pro muris ausi erant*, id quod nec tuto nec commode ad invidiam faciendam fieri poterat a Pisone. Ex Walth.

aggerem] Terram ad exstruendum aggerem, ut I, 65. *petendus agger*, coll. Caes. B. G. II, 20. Civ. I, 42. Namque *agger ex terra lignisque extollitur contra murum de quo tela iactantur*. Veget. R. Mil. IV, 15. Qui aggerem petere de *muro* invadendo et exscindendo intelligunt, primum hysterologiam statuunt, deinde abusum vocabuli technici militaris, denique audacem nominis *agger* pro *muro* usum. Dord.

19. **82.** At Romae, postquam Germanici valitudo percrebuit, cunctaque ut ex longinquo aucta in deterius afferebantur, dolor, ira; et erumpebant questus: Ideo nimirum in extremas terras relegatum, ideo Pisoni permissam provinciam; hoc egisse secretos Augustae cum Plancina sermones. Vera prorsus de Druso seniores locutos: displicere regnantibus civilia filiorum ingenia, neque ob aliud interceptos, quam quia populum Romanum aequo iure complecti reddita libertate agitaverint. Hos vulgi sermones audita mors adeo incendit, ut ante edictum magistratuum, ante senatus consultum sumpto iustitio desererentur fora, clauderentur domus. passim silentia et gemitus, nihil compositum in ostentationem; et quanquam neque insignibus lugentium abstinerent, altius animis moerebant. Forte negotiatores, vivente adhuc Germanico Suria egressi, laetiora de valitudine eius attulere. Statim credita, statim vulgata sunt. ut quisque obvius, quamvis leviter audita in alios, atque illi in plures cumulata gaudio transferunt. cursant per urbem, moliuntur templorum fores. Iuvit credulitatem nox, et promptior inter tenebras affirmatio. Nec obstitit falsis Tiberius, donec tempore ac spatio vanescerent; et populus quasi rursum ereptum acrius doluit. **83.** Honores, ut quis amore in Germanicum aut ingenio validus, reperti decretique: ut nomen eius Saliari carmine caneretur;

C. 82. *de Druso*] Suet. Cl. 1. *Drusus fuisse creditur non minus gloriosi quam civilis animi.*

sumpto] Aliud exemplum iustitii sponte coepti dat Liv. IX, 7.

moliuntur] Suet. Cal. 6. *Passim cum luminibus et victimis in capitolium concursum est ac paene revulsae templi fores, ne quid gestientes vota reddere moraretur.*

C. 83. *decretique*] Reliquias eius senatusconsulti publicarunt Fea et Niebuhr. Mus. Rhen. T. I. p. 351.

Saliari carmine] Ut Mamurius anciliorum inventor: *τῷ δὲ Μαμουρίῳ λέγουσι μισθὸν γενέσθαι τῆς τέχνης ἐκείνης μνήμην τινὰ δι' ᾠδῆς ὑπὸ τῶν Σαλίων ἅμα τῇ πυῤῥίχῃ διαπεραινομένης.* Plutarch. Num. 13. Nam Dionys. II, 70. *οὗτοι πάντες οἱ Σάλιοι χορευταί τινές εἰσι καὶ ὑμνηταὶ τῶν ἐνοπλίων θεῶν.* Carminis Saliaris mentio fit Hor. Carm. I, 36, 12. IV, 1, 28. Epist. II, 1, 86.

sedes curules sacerdotum Augustalium locis, superque 19.
eas querceae coronae statuerentur; ludos circenses eburna effigies praeiret; neve quis flamen aut augur in locum Germanici nisi gentis Iuliae crearetur. Arcus additi Romae et apud ripam Rheni, et in monte Suriae Amano, cum inscriptione rerum gestarum ac mortem ob rem publicam obisse. Sepulcrum Antiochiae, ubi crematus, tribunal Epidaphnae, quo in loco vitam finierat. Statuarum locorumve, in quis colerentur, haud facile quis numerum inierit. Cum censeretur clipeus auro et magnitudine insignis inter auctores eloquentiae, asseveravit Tiberius solitum paremque ceteris dicaturum; neque enim eloquentiam fortuna discerni, et satis illustre, si veteres inter scriptores haberetur. Equester ordo cuneum Germanici appellavit, qui iuniorum dicebatur, instituitque,

C. 83. *asseveravit* Iac. Gronovius coll. III, 16. 49. Beroald. *adseruit*. At MS. *adseravit*.

sedes curules] Qui honos et Iulio Caesari contigit, Dio XLIV, 6. et Marcello, LIII, 20. *Augustalium*, quorum collegio Germanicus additus erat, I, 54. *locis* sc. in theatris. Walth.

querceae coronae] Quales ob servatos cives datae erant Augusto, Dio LIII, 16. Valer. M. II, 8. Ovid. Fast. I, 614. *Augeat imperium nostri ducis, augeat annos, protegat et vestras querna corona fores*, coll. IV, 953.

eburna effigies] Inter simulacra deorum. Pompam eam describit Dionys. Hal. VII, 72.

Arcus] Suet. Cl. 1. *Praeterea senatus inter alia complura marmoreum arcum cum tropaeis via Appia decrevit.*

sepulcrum] *κενοτάφιον*, bustum inane.

Epidaphnae, quod est suburbium Antiochiae. Strab. XVI. p. 750. Itaque non pugnat cum Tacito Suet. Cal. 1, qui *Antiochiae* Germanicum obiisse tradat.

clipeus] Imago metallo insculpta clipei formam referente, ut Suet. Cal. 16. Dom. 23. Plin. H. N. XXXV, 3. *Scutis qualibus ad Troiam pugnatum est, continebantur imagines, unde et nomen habuere clipeorum.* Vid. Osann. Syllog. Inscr. V, 1. p. 245.

inter auctores] Scripserat enim Germanicus *Aratea*. Et Suet. Cal. 3. *Ingenium in utroque eloquentiae doctrinaeque genere praecellens . . Atque inter cetera studiorum monumenta reliquit etiam comoedias Graecas.*

iuniorum] Ut opinor, quia equites *κατ' ἐξοχὴν iuventus* dicti, unde *princeps iuventutis* pro principe ordinis equestris. Ern. Sensus est: is ex cuneis equestribus, qui adhuc iuniorum equitum dicebatur, abhinc Germanici cuneus dictus est. Nam etiamsi omnis ordo equester appellabatur *iuventus*, tamen pars iunior erat, pars provectior aetate. Sed Creuzero

19. uti turmae idibus Iuliis imaginem eius sequerentur. Pleraque manent: quaedam statim omissa sunt, aut vetustas oblitteravit. 84. Ceterum recenti adhuc moestitia soror Germanici Livia, nupta Druso, duos virilis sexus simul enixa est. Quod rarum laetumque etiam modicis penatibus, tanto gaudio principem affecit, ut non temperaverit quin iactaret apud patres, nulli ante Romanorum eiusdem fastigii viro geminam stirpem editam. nam cuncta, etiam fortuita, ad gloriam vertebat. Sed populo tali in tempore id quoque dolorem tulit, tanquam auctus liberis Drusus domum Germanici magis urgeret.

85. Eodem anno gravibus senatus decretis libido feminarum coercita, cautumque ne quaestum corpore faceret, cui avus aut pater aut maritus eques Romanus fuisset. Nam Vistilia praetoria familia genita licentiam stupri apud aediles vulgaverat, more inter veteres recepto, qui satis poenarum adversum impudicas in ipsa professione flagitii credebant. Exactum et a Titidio Labeone, Vistiliae marito, cur in uxore delicti manifesta ultionem legis omisisset? atque illo praetendente sexaginta dies ad consultandum datos necdum praeterisse, satis visum de Vistilia statuere; eaque in insulam Seriphon abdita est.

C. 85. *Exactum* Vertranius. At MS. *exacta* h. e. exactae sunt causae ac rationes. Virg. A. I, 309. *Quaerere constituit sociisque exacta referre.* Ex Walth. Suspicor: *exacto*, ablativo absoluto et genere neutro. Dord.

verba: *qui iuniorum dicebatur*, glossema videntur. Dord.

turmae] Ita accipio ut in sollemni illa transvectione equitum Germanici imago pro vexillo esset quod sequerentur, ut V, 4. *Quorum imagines pro vexillis secuti essent, duces imperatoresque deligerent.* De transvectione a Q. Fabio Rulliano instituta vid. Liv. IX, 46. Valer. M. II, 2, 9. eiusque formam et quasi pompam graphice describit Dionys. VI, 13., ubi idibus Quintiliis sive Iuliis fieri solitam dicit, quia victoria ad lacum Regillum inciderit in eum diem. Sed et *Castorum aedes idibus Quintiliis dedicata* ait Liv. II, 44., quorum honori praecipue transvectio instituta. Ex Lips.

C. 85. *apud aediles*] Suet. Tib. 35. *Feminae famosae, ut ad evitandas legum poenas iure ac dignitate matronali exsolverentur, lenocinium profiteri coeperant.*

sexaginta dies] Qui dati erant lege Iulia a die divortii marito ad accusandum.

Actum et de sacris Aegyptiis Iudaicisque pellendis; fa- 19.
ctumque patrum consultum, ut quattuor milia libertini generis, ea superstitione infecta, quis idonea aetas, in insulam Sardiniam veherentur coercendis illic latrociniis, etsi ob gravitatem coeli interissent, vile damnum; ceteri cederent Italia, nisi certam ante diem profanos ritus exuissent. 86. Post quae rettulit Caesar capiendam virginem in locum Occiae, quae septem et quinquaginta per annos summa sanctimonia Vestalibus sacris praesederat: egitque grates Fonteio Agrippae et Domitio Pollioni, quod offerendo filias de officio in rem publicam certarent. Praelata est Pollionis filia non ob aliud, quam quod mater eius in eodem coniugio manebat: nam Agrippa discidio domum imminuerat. et Caesar quamvis posthabitam decies sestertii dote solatus est. 87. Saevitiam annonae incusante plebe, statuit frumento pretium, quod emptor penderet, binosque nummos se additurum negotiatoribus

etsi scripsi pro *et, si:* ut *vile damnum* appositio esset nominis *quattuor milia.* Nam *et* parum commode haec copulabat. Doed.

Aegyptiis] Intellige cultum Isidis inde a Sullae tempóribus apud Romanos celebratum. Senec. Ep. CVIII. Tibull. I, 3, 23. Boettiger. Sabina I. p. 232. — *Iudaicisque*] Hor. Sat. I, 9, 69.

libertini] Hoc genus maxime Iudaicis sacris addictum fuisse etiam Philo auctor est, Legat. ad Gai. p. 1014.

in Sardiniam] Suet. Tib. 36. *Iudaeorum iuventutem per speciem sacramenti in provincias gravioris coeli distribuit.* Nam Sardinia *soli quam coeli melioris, et ut fecunda ita paene pestilens,* Mela II, 7. Et ipsi Sardi *genus militum statim a pueritia suetum latrociniis,* Sallust. Fr.

vile damnum] Stat. Theb. I, 649. *Iacturaque vilior orbi mors hominum.*

C. 86. *capiendam*] Gell. N. A. I, 12. *Capi virgo propterea videtur, quia pontificis manu prehensa ab eo parente in cuius potestate est, veluti bello capta abducitur.*

imminuerat] Ut II, 34. *Quanquam Augusta se violari et imminui quereretur,* h. e. dignitatem suam.

decies sestertii] Numerus hic in dote inter honestiores quasi legitimus et solennis. Iuven. X, 335. *Et ritu decies centena dabuntur antiquo.* Senec. Helv. 12. *Beatioresne istos putas, quorum pantomimae decies sestertio nubunt quam Scipiones, quorum liberi a senatu in dotem aes grave acceperunt?* Lips. Est summa census senatorii illis temporibus. Ern.

C. 87. *pretium*] Vid. XV. 72.

negotiatoribus] Scil. frumen-

19. in singulos modios. Neque tamen ob ea parentis patriae delatum et antea vocabulum assumpsit acerbeque increpuit eos, qui divinas occupationes ipsumque dominum dixerant. Unde angusta et lubrica oratio sub principe, qui libertatem metuebat, adulationem oderat.

88. Reperio apud scriptores senatoresque eorundem temporum Adgandestrii principis Chattorum lectas in senatu litteras, quibus mortem Arminii promittebat, si patraudae neci venenum mitteretur; responsumque esse, non fraude neque occultis sed palam et armatum populum Romanum hostes suos ulcisci. Qua gloria aequabat se Tiberius priscis imperatoribus, qui venenum in Pyrrhum regem vetuerant prodiderantque. Ceterum Arminius abscedentibus Romanis et pulso Maroboduo regnum affectans libertatem popularium adversam habuit, petitusque armis, cum varia fortuna certaret, dolo propinquorum cecidit: liberator haud dubie Germaniae, et qui non primordia populi Romani sicut alii reges ducesque sed florentissimum imperium lacessierit, proeliis ambiguus, bello non victus. Septem et triginta annos vitae, duodecim potentiae explevit, caniturque adhuc barbaras apud gentes, Graecorum annalibus ignotus, qui sua tantum mirantur, Romanis haud perinde celebris, dum vetera extollimus, recentium incuriosi.

tariis, ut Suet. Aug. 42. *negotiantium*, Getraidehändler.

antea] Vid. I, 72.

C. 88. *senatoresque*] Nempe senatores fere commentaria conficiebant eorum quae dicerent in curia. Ea manebant in familia et ostentabantur nonnunquam a posteris, e quibus aeque atque ex actis publicis privatisque concinnari posset legitima historia. Gruter. Bachius de *actis* sive *commentariis senatus* intelligit coll. XV, 74. V, 4. Lipsius *senioresque* substitui voluit, refragante verbo *reperio*.

bello non victus] Lucilius: *Ut populus Romanus victus vi et superatus proeliis est saepe multis; bello vero nunquam, in quo sunt omnia.* Liv. VIII, 18. *Quod populus Romanus etsi nullo bello, multis tamen proeliis victus sit.*

ambiguus, ut II, 21. *Equites* (Germanici et Arminii) *ambigue certavere.*

haud perinde] Scil. ac par est; sive mavis: quam apud suos.

LIBER TERTIUS.

BREVIARIUM.

Agrippina cum Germanici reliquiis Brundisium, inde Romam pervenit. eae tumulo Augusti illatae, et funus ductum. Drusus in Illyricum redit. Gnaeus Piso cum Romam redisset, veneni et maiestatis postulatus. dicta causa cum omnia infensa et infesta experiretur, manus sibi affert. Tacfarinas bellum in Africa renovat; quod opprimitur a Lucio Apronio proconsule. Lepida Aemilia adulterii et veneni defertur damnaturque. Papia Poppaea lex ad id tempus asperius exercita mollitur a Tiberio et nexus eius exsolvuntur. Iterum Africam incurrit Tacfarinas; cui tutandae Iunius Blaesus deligitur. Equites aliquot Romani maiestatis damnantur. Galliae rebellant ducibus Iulio Sacroviro et Iulio Floro; infeliciter, quia a legionibus Germanicis copiae earum caesae, et ipsae ad vetus iugum retractae. Gaius Lutorius eques maiestatis damnatus in carcere exanimatus est. Cura luxus coercendi coepta et omissa. Drusus tribuniciam potestatem accipit. Flamen Dialis vetitus provinciam sortiri. Asyla Graecorum lustrata et repurgata. Gaius Silanus repetundarum et maiestatis damnatus. Tacfarinatem Iunius proturbat et fratrem eius capit. Iuniae illustris feminae mors et funus.

Haec triennio gesta Marco Valerio et Marco Aurelio, Tiberio imperatore quartum et Druso Nerone secundum, Gaio Sulpicio et Decimo Haterio consulibus.

---

1. Nihil intermissa navigatione hiberni maris Agrippina Corcyram insulam advehitur, litora Calabriae contra sitam. Illic paucos dies componendo animo insumit, violenta luctu et nescia tolerandi. Interim adventu eius audito intimus quisque amicorum et plerique militares, ut quique sub Germanico stipendia fecerant, multique etiam ignoti vicinis e municipiis, pars officium in principem rati, plures illos secuti, ruere ad oppidum Brundisium, quod naviganti celerrimum fidissimumque appulsu erat. (a. u. 773. a. C. 20.)

C. 1. *quique* Beroald. *cuique* MS.
appulsu Beroald. At MS. *adpulsum*. Suspicor: *ad appulsum*, ut I, 43. *Stabile ad poenitentiam*. Doed.

C. 1. *fidissimum*] Virg. A. II, 23. *Statio male fida carinis*, coll. 400.

20. Atque ubi primum ex alto visa classis, complentur non modo portus et proxima maris, sed moenia ac tecta, quaque longissime prospectari poterat, moerentium turba et rogitantium inter se, silentione an voce aliqua egredientem exciperent? Neque satis constabat quid pro tempore foret, cum classis paulatim successit, non alacri, ut assolet, remigio, sed cunctis ad tristitiam compositis. Postquam duobus cum liberis, feralem urnam tenens, egressa navi defixit oculos, idem omnium gemitus; neque discerneres proximos, alienos, virorum feminarumve planctus, nisi quod comitatum Agrippinae longo moerore fessum obvii et recentes in dolore anteibant. 2. Miserat duas praetorias cohortes Caesar, addito ut magistratus Calabriae Apulique et Campani suprema erga memoriam filii sui munera fungerentur. Igitur tribunorum centurionumque humeris cineres portabantur; praecedebant incompta signa, versi fasces; atque ubi colonias trans-

proxima maris dubitatur num proximam ipsius maris partem cymbis occupatam significet, ut H. III, 42. *proxima litorum*, an proximam mari oram astantibus confertam, ut *propiora fluminis* H. V, 16. Hoc unice verum est; nam orae mentio h. l. utique necessaria fuit.

successit] Portum ingressa est. Virg. A. V, 281. *Vela facit tamen et velis subit ostia plenis.* Plin. Epp. IX, 26. *Inglorius subit portum.* Ex Ern.

duobus] Iulia in Lesbo anno superiore nata (II, 54.) et filio nescio quo. Ern.

defixit oculos] Idem est quod Hist. IV, 72. *Fixis in terram oculis*, coll. Sen. Epist. 11. Virg. A. VI, 470; ea enim vis inest in praepos. *de.* Decorum hoc mulieri tanta coram hominum multitudine ipsam contuentium, praesertim in moerore suo, quem abdere solent verecundi et, in quantum possunt, oculis hominum subtrahere. Aliter Muretus: *ita omnium oculos in se convertit, ut nemo usquam alio intueretur.* Sed requiro genitivum *visentium*, ut XIV, 63.

in dolore] Scil. significando.

C. 2. *magistratus*] Municipales duumviri, quinqueviri, similes. Muret.

versi fasces] Pedo Eleg. ad Liv. 142. *Quos primum vidi fasces, in funere vidi, et vidi versos indiciumque mali.* Stat. Theb. VI, 213. *Versis ducunt insignibus ipsi Graiugenae reges;* coll. Virg. A. XI, 93. Sed quare hic aut unde fasces? neque enim populi Romani magistratus affuisse video. Respondeo signa quidem praetorianorum fuisse, at fasces ipsius Germanici defuncti, qui cineribus praeferebantur, insignia nuper potestatis. Addo quod designatores lictores suos habere soliti, qui funeris ordinem et solennia curabant. Lips.

grederentur, atrata plebes, trabeati equites pro opibus 20.
loci vestem, odores aliaque funerum solennia cremabant. Etiam quorum diversa oppida, tamen obvii et victimas atque aras dis manibus statuentes lacrimis et conclamationibus dolorem testabantur. Drusus Tarracinam progressus est cum Claudio fratre liberisque Germanici, qui in urbe fuerant. Consules Marcus Valerius et Gaius Aurelius (iam enim magistratum occeperant) et senatus ac magna pars populi viam complevere, disiecti et ut cuique libitum flentes. aberat quippe adulatio, gnaris omnibus laetam Tiberio Germanici mortem male dissimulari. 3. Tiberius atque Augusta publico abstinuere, inferius maiestate sua rati, si palam lamentarentur, an ne omnium oculis vultum eorum scrutantibus falsi intellegerentur. Matrem Antoniam non apud auctores rerum, non diurna actorum scriptura reperio ullo insigni officio functam, cum super Agrippinam et Drusum et Claudium ceteri quoque consanguinei nominatim perscripti sint: seu valitudine praepediebatur, seu victus luctu animus ma-

trabeati] Trabea quid ad luctum? qua utebantur diebus solennibus laetisque, ut in transvectione equitum. Credo vestem hanc trabibus purpurae intextis (id enim trabea) sumptam hic non d o l o r i s indicium sed o r d i n i s, ad discriminandum, inquam, in coloniis equitem a plebe, et splendorem funeri conciliandum; trabeae enim propriae equitum, unde *trabeata agmina* Statio Silv. IV, 2, 32. Ex Lips.

vestem . . cremabant] Tanquam in vero funere, ut Senec. Marc. 3. de Germanici patre: *Mater longo itinere reliquias Drusi sui persecuta tot p e r o m n e m I t a l i a m a r d e n t i b u s r o g i s, quasi toties illum amitteret.*

C. 3. *Antoniam*] Haec est illa Antonia Drusi, quam Plin. H. N. VII, 18 ait nunquam spuisse; illa quam Valer. M. IV, 3, 3. mire laudat a continentia et amore in coniugem. Lips.

auctores rerum] Ut c. 30. Sallustius *rerum Romanarum florentissimus auctor* dicitur.

diurna actorum scriptura] H. e. in actis diurnis populi Romani sive in actis publicis, quibus continebantur res rationesque populi, iudicia publica, comitia, aedificia, nativitates, illustres mortes, matrimonia, divortia. Vid. XIII, 31. XVI, 22. Probe ea acta (quae R ö m i s c h e S t a a t s z e i t u n g dixeris) discernenda sunt ab *actis senatus*, d e n S e n a t s - p r o t o k o l l e n. Utraque Iulius Caesar primus instituerat et publicari iusserat, Suet. Caes. 20. Sed senatus acta ne publicarentur auctor fuit Augustus, Suet. Oct. 36.

20. gnitudinem mali perferre visu non toleravit. Facilius crediderim Tiberio et Augusta, qui domo non excedebant, cohibitam, ut par moeror, et matris exemplo avia quoque et patruus attineri viderentur. 4. Dies, quo reliquiae tumulo Augusti inferebantur, modo per silentium vastus, modo ploratibus inquies; plena urbis itinera, collucentes per campum Martis faces. Illic miles cum armis, sine insignibus magistratus, populus per tribus concidisse rem publicam, nihil spei reliquum clamitabant, promptius apertiusque quam ut meminisse imperitantium crederes. Nihil tamen Tiberium magis penetravit quam studia hominum accensa in Agrippinam, cum decus patriae, solum Augusti sanguinem, unicum antiquitatis specimen appellarent, versique ad coelum ac deos integram illi subolem ac superstitem iniquorum precarentur. 5. Fuere qui publici funeris pompam requirerent, compararentque quae in Drusum patrem Germanici honora et magnifica Augustus fecisset. ipsum quippe asperrimo hiemis Ticinum usque progressum, neque abscedén-

perferre . . non toleravit] Non a se impetravit ut malum visu etiam ferret; sicut Plin. XXVI, 1, 3. *Qui perpeti medicinam toleraverant.*

Augusta] Suspicor *Augustae*, dativo casu. Nusquam alibi saltem omisit Tacitus praepos. *ab*, *ὑπό*, hic necessariam. Nam XIV, 8. *Anicetum centurione comitatum* dissimile est adeoque Ciceronianum, Cael. 14. Tusc. V, 39. Dord.

C. 4. *collucentes*] Dixit ad priscum morem, quo ii, qui funus prosequebantur, cereos manibus gestabant, candelas, funalia, faces.

sine insignibus] Id est sine toga praetexta, sine annulis, sine lato clavo.

per tribus] Scil. dispositus ac divisus.

solum] Non vere; plures erant, ut Lepidi et Silani ex Iulia nepte; sed reliquos velut degeneres, credo, arguunt, hanc solam Augusto dignam. Lips.

C. 5. *pompam*] Continet eam magnificentiam quae in publicis funeribus adhiberi debet potestque. Nemo desiderare poterat publicum funus, quod Germanico obtigisse ex ipsa Taciti narratione perspicuum est, sed hoc tantum, quod cum publicum esse deberet, non pari pompa celebratum fuerit. Ex Freinsh.

Ticinum usque] Valer. M. V, 5, 3. *Tantum amorem princeps parensque noster* (Tiberius) *insitum animo fratris Drusi habuit, ut cum Ticini, quo victor hostium ad complectendos parentes venerat, gravi illum et periculosa valitudine in Germania fluctuare cognosset, protinus inde metu attonitus erumperet.*

tem a corpore simul urbem intravisse; circumfusas lecto Claudiorum Iuliorumque imagines; defletum in foro, laudatum pro rostris; cuncta a maioribus reperta aut quae posteri invenerint cumulata. at Germanico ne solitos quidem et cuicunque nobili debitos honores contigisse. sane corpus ob longinquitatem itinerum externis terris quoquo modo crematum: sed tanto plura decora mox tribui par fuisse, quanto prima fors negavisset. non fratres, nisi unius diei via, non patruum, saltem porta tenus, obvium. ubi illa veterum instituta, propositam toro effigiem, meditata ad memoriam virtutis carmina, et laudationes et lacrimas, vel doloris imitamenta? 6. Gnarum id Tiberio fuit; utque premeret vulgi sermones, monuit edicto: multos illustrium Romanorum ob rem publi-

C. 5. *ad* et mox *debitos* Beroald. *aut* — *deditos* MS. *fratres* Lipsius: quia duo Germanico fratres erant, Claudius natura, Drusus adoptione. At MS. *fratrem*, quod utpote in negativa sententia non differt sensu a plurali; verte: kein Bruder. *propositam* Muret. At MS. *praepositam*, i. e. ante torum propositam; fortasse recte; nam de loco imaginis, fueritne ante torum an pone torum an in ipso toro collocata, nihil certi constat. Dokd.

Iuliorum] Quanquam Drusus in Iuliam familiam ne adoptione quidem venerat. Sed in magnificis funeribus cumulabantur imagines familiarum aliquo affinitatis gradu ad defunctum pertinentium. Sic infra c. 76. in Iuniae funere viginti clarissimarum familiarum imagines antelatae sunt. In Augusti funere *αἵ τε τῶν προπατόρων αὐτοῦ καὶ αἱ τῶν ἄλλων συγγενῶν τῶν τεθνηκότων (πλὴν τοῦ Καίσαρος, ὅτι ἐς τοὺς ἥρωας ἐσεγέγραπτο), αἵ τε τῶν ἄλλων Ῥωμαίων τῶν καὶ καθ' ὁτιοῦν πρωτευσάντων ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ῥωμύλου ἀρξάμεναι ἐφέροντο· καί τις καὶ Πομπηίου τοῦ Μεγάλου εἰκὼν ὤφθη.* Iam Drusi mater uxor Augusti, ipse Drusus maritus Antoniae sorore Augusti natae, etsi non origine gentili aut adoptione, affinitate tamen et Liviae matrimonio particeps domus imperatoriae. Accedit quod imaginum illarum pompa hic refertur inter honora et magnifica, quae Augustus in Drusum fecerit. Talibus fere argumentis Waltherus refellit Lipsii coniecturam *Liviorum*. Et *Iuliae* imagines per gradationem postponuntur *Claudiis*, ut VI, 8. *Claudiae et Iuliae* domus.

quanto] Scil. plura.

effigiem] Ut in Augusti funere. Dio LVI, 34. *κλίνη ἦν ἔκ τε ἐλέφαντος καὶ χρυσοῦ πεποιημένη καὶ στρώμασιν ἁλουργοῖς διαχρύσοις κεκοσμημένη· καὶ ἐν αὐτῷ τὸ μὲν σῶμα κάτω που ἐν θήκῃ συνεκέκρυπτο· εἰκὼν δὲ δή τις αὐτοῦ κηρίνη ἐν ἐπινικίῳ στολῇ ἐξεφαίνετο*: coll. LXXIV, 4. Similem posterioris aetatis ritum describit Herodian. IV, 2.

20. eam obisse, neminem tam flagranti desiderio celebratum. idque et sibi et cunctis egregium, si modus adiiceretur. Non enim eadem decora principibus viris et imperatori populo, quae modicis domibus aut civitatibus. Convenisse recenti dolori luctum et ex moerore solatia: sed referendum iam animum ad firmitudinem, ut quondam divus Iulius amissa unica filia, ut divus Augustus ereptis nepotibus abstruserint tristitiam. Nil opus vetustioribus exemplis, quotiens populus Romanus clades exercituum, interitum ducum, funditus amissas nobiles familias constanter tulerit. Principes mortales, rem publicam aeternam esse. Proin repeterent solennia, et quia ludorum Megalesium spectaculum suberat, etiam voluptates resumerent.

7. Tum exuto iustitio reditum ad munia, et Drusus Illyricos ad exercitus profectus est, erectis omnium animis petendae e Pisone ultionis, et crebro questu quod vagus interim per amoena Asiae atque Achaiae arroganti et subdola mora scelerum probationes subverteret. Nam vulgatum erat, missam, ut dixi, a Gnaeo Sentio famosam veneficiis Martinam subita morte Brundisii exstinctam,

C. 6. *cunctis*] H. e. etiam infimis, si modo partes se esse imperatoris populi et cives Romanos sentiant. DOED.

D. Iulius . . Augustus] Seneca Cons. ad Marc. 14. *D. Caesar cum Britanniam peragraret nec Oceano felicitatem suam continere posset, audivit decessisse filiam publica secum fata ducentem . . et tamen intra tertium diem imperatoria obiit munia, et tam cito dolorem vicit quam omnia solebat.* Et mox: *Augustus amissis liberis, nepotibus, exhausta Caesarum turba adoptione desertam domum fulsit. Tulit tamen fortiter tanquam eius iam res ageretur, cuius tum maxime intererat de diis neminem queri.*

funditus amissas] Respicit Fabiorum interitum, vulgarem traditionem secutus.

Megalesium] Quae incidunt in Nonas Apriles, dicata Magnae matri deorum.

suberat] Prope aderat, ut Planc. ad Cic. X, 21. *Subesse propinquis locis.*

C. 7. *erectis*] Intentis et expectatione suspensis, ut Hist. IV, 81. *Erecta quae astabat multitudine iussa exsequitur.* Mox *petendae . . ultionis* scil. causa, ut c. 41. *Pugnam ciens ostentandae virtutis*, ac saepe. Freinshemius *spe petendae* coniecit.

ut dixi] Vid. II, 74.

venenumque nodo crinium eius occultatum, nec ulla in corpore signa sumpti exitii reperta. 8. At Piso praemisso in urbem filio, datisque mandatis per quae principem molliret, ad Drusum pergit; quem haud fratris interitu trucem quam remoto aemulo aequiorem sibi sperabat. Tiberius quo integrum iudicium ostentaret, exceptum comiter iuvenem sueta erga filios familiarum nobiles liberalitate auget. Drusus Pisoni, si vera forent quae iacerentur, praecipuum in dolore suum locum respondit, sed malle falsa et inania nec cuiquam mortem Germanici exitiosam esse. Haec palam et vitato omni secreto; neque dubitabantur praescripta ei a Tiberio, cum incallidus alioqui et facilis iuventa senilibus tum artibus uteretur.

9. Piso Delmatico mari tramisso relictisque apud Anconam navibus, per Picenum ac mox Flaminiam viam assequitur legionem, quae e Pannonia in urbem, dein praesidio Africae ducebatur: eaque res agitata rumoribus, ut in agmine atque itinere crebro se militibus ostentavisset. Ab Narnia vitandae suspicionis, an quia pavidis consilia in incerto sunt, Nare ac mox Tiberi devectus auxit vulgi iras, quia navem tumulo Caesarum appulerat; dieque et ripa frequenti, magno clientium agmine ipse, feminarum comitatu Plancina, et vultu alacres

C. 8. *praescripta ei* Lips. *praescripta et* MS.

nodo crinium] I. e. κορύμβῳ, qui cum acu discriminali figeretur, hoc ipso acu cavato condebatur venenum. Boettiger. Sabin. I. p. 147. Bach.

C. 8. *haud*] Pro *non tam*, ut Plaut. Rud. IV, 3, 6. *Non edepol pisces expeto quam tui sermonis sum indigens.*

sueta ..liberalitate] H. e. dono. Non aliunde haec consuetudo nota, donare aliquid filiis praesidum e provinciis redeuntium.

C. 9. *ut*] Pro *velut*, *tanquam*, ut II, 85.

Nare] Hodie *Nera*.

tumulo Caesarum] Qui supra c. 4. *tumulus Augusti*.

dieque et ripa] i. e. ea diei ripaeque parte, quae maxime frequentatur, nempe diurno ac pomeridiano, opinor, tempore, et in campo Martio. Eodem fere sensu *celeberrimo fori* dixit IV, 67. Doed.

alacres] Reos enim quamvis insontes tamen moerere volebat mos omanorum.

20. incessere. Fuit inter irritamenta invidiae domus foro imminens festa ornatu, conviviumque et epulae, et celebritate loci nihil occultum. 10. Postera die Fulcinius Trio Pisonem apud consules postulavit. Contra Vitellius ac Veranius ceterique Germanicum comitati tendebant, nullas esse partes Trioni; neque se accusatores sed rerum indices et testes mandata Germanici perlaturos. Ille dimissa eius causae delatione ut priorem vitam accusaret obtinuit; petitumque est a principe, cognitionem exciperet. Quod ne reus quidem abnuebat, studia populi et patrum metuens; contra Tiberium spernendis rumoribus validum et conscientiae matris innexum esse; veraque aut in deterius credita iudice ab uno facilius discerni: odium et invidiam apud multos valere. Haud fallebat Tiberium moles cognitionis, quaque ipse fama distraheretur. igitur paucis familiarium adhibitis minas accusantium et hinc preces audit, integramque causam ad senatum remittit. 11. Atque interim Drusus rediens Illyrico, quamquam patres censuissent ob receptum Maroboduum et res priore aestate gestas ut ovans iniret, prolato honore urbem intravit. Post quae reo Lucium Arruntium, Marcum Vinicium, Asinium Gallum, Aeserninum Marcellum, Sextum Pompeium patronos petenti, iisque diversa excusantibus, Marcus Lepidus et Lucius Piso et

C. 10. *Ille* Beroald. *Illa* MS.
C. 11. *Lucium* Nic. Faber, coll. I, 13, VI, 7. Senec. Ep. 114. At MS. *Titum*.
Vinicium Ernest. coll. VI, 15. At MS. *Fulnicius*.

festa ornatu] Ob domini reditum. Iuven. VI, 79. *Ornentur postes et grandi ianua lauro.* Arrian. Serm. Epict. II, 17. *τέκνον, ἂν σωθῇς ἅψω λύχνους· ταῦτ' ἐστὶ τὰ φιλοστοργον. Μέγα σοι ἀγαθὸν ἔσται σωθέντι τοιούτῳ καὶ λύχναν ἅπτειν ἄξιον.*

C. 10. *exciperet*] Susciperet, ut Suet. Caes. 78. *Simultates nullas tam graves excepit*, coll. Curt. VI, 10, 18.

matris] Respice ad II, 77. 82.

C. 11. *Marcellum*] Asinii Pollionis nepotem, Suet. Aug. 43.

Pompeium] Quem amicum suum *clarissimum ac disertissimum virum* vocat Valer. M. IV, 7, 2. et Ovidius salutis suae auctorem celebrat Pont. IV, 1, 2.

Lepidum] Fortasse eundem, de quo I, 13. IV, 20.

L. Piso] Cognatus haud dubie

Livineius Regulus affuere, arrecta omni civitate, quanta 20. fides amicis Germanici; quae fiducia reo; satin cohiberet ac premeret sensus suos Tiberius [ac premeret.] Iis haud alias intentior populus plus sibi in principem occultae vocis aut suspicacis silentii permisit. 12. Die senatus Caesar orationem habuit meditato temperamento: Patris sui legatum atque amicum Pisonem fuisse, adiutoremque Germanico datum a se auctore senatu rebus apud Orientem administrandis. illic contumacia et certaminibus asperasset iuvenem exituque eius laetatus esset, an scelere exstinxisset, integris animis diiudicandum. „Nam si legatus officii terminos, obsequium erga imperatorem exuit, eiusdemque morte et luctu meo laetatus est, odero seponamque a domo mea, et privatas inimicitias non vi principis ulciscar: sin facinus in cuiuscunque mortalium nece vindicandum detegitur, vos vero et liberos Germanici et nos parentes iustis solatiis afficite. Simulque illud reputate, turbide et seditiose tractaverit exercitus Piso, quaesita sint per ambitionem studia militum, armis

ac premeret] Haec post *Tiberius* male repetita in MS, sunt ac delenda; margo exhibet *an*.

Iis haud alias Beroald. Si vere, insigni brachylogia haec dicta sunt et sic fere complenda: *Iis* (sc. fidei amicorum, fiduciae rei, simulationi principis) intentus *populus*, *haud alias intentior*, haud alias *plus sibi* . . *permisit*. Positivus ex comparativo mutuandus, ut ex superlativo in trito illo: *ἐν τοῖς [θείοις] θειότατον ἦν*. Et *haud alias* semel positum ac bis intelligendum. At MS. *Is haud alias*. Id Waltherus retinuit scribendo: *Ac premeret is haud alias intentior*, *populus plus* —, et interpretando: Und mochte derselbe angestrengter als je sie verstecken, so erlaubte sich doch das Volk nur mehr. Doed.

C. 12. *non vi* Lipsius: „Non utar potestate quam princeps habet, sed noxas mihi illatas ut privatus ulciscar.“ Sic V, 5. *Paratos ad ultionem vi principis impediri*. At MS. *novi*. Alii *non*, alii *non ut* praetulere.

Pisonis, ob c. 12. *Si quos propinquus sanguis patronos dedit*. Num frater, num idem ille sit de quo II, 34. incertum est.

Regulus, postea senatu motus, XIV, 17.

quae fiducia reo] Ex Virg. A. II, 75. *Quae sit fiducia capto?*

C. 12. *adiutorem*] Suet. Tib. 63. *Quae consulares .. per legatos et adiutores suos exsequenda curarent*. Liv. VI, 22. Iustin. XIII, 6.

20. repetita provincia, an falsa haec in maius vulgaverint accusatores, quorum ego nimiis studiis iure succenseo. Nam quo pertinuit nudare corpus et contrectandum vulgi oculis permittere, differrique etiam per externos tanquam veneno interceptus esset, si incerta adhuc ista et scrutanda sunt? Defleo equidem filium meum semperque deflebo: sed neque reum prohibeo quo minus cuncta proferat, quibus innocentia eius sublevari aut, si qua fuit, iniquitas Germanici coargui possit; vosque oro ne, quia dolori meo causa connexa est, obiecta crimina pro approbatis accipiatis. Si quos propinquus sanguis aut fides sua patronos dedit, quantum quisque eloquentia et cura valet, iuvate periclitantem. Ad eundem laborem, eandem constantiam accusatores hortor. Id solum Germanico super leges praestiterimus, quod in curia potius quam in foro, apud senatum quam apud iudices de morte eius anquiritur. cetera pari modestia tractentur. Nemo Drusi lacrimas, nemo moestitiam meam spectet, nec si qua in nos adversa finguntur." 13. Exin biduum criminibus obiiciendis statuitur, utque sex dierum spatio interiecto reus per triduum defenderetur. Tum Fulcinius vetera et inania orditur, ambitiose avareque habitam Hispaniam; quod neque convictum noxae reo, si recentia purgaret, neque defensum absolutioni erat, si teneretur maioribus flagitiis. Post quem Servaeus et Veranius et Vitellius, consimili studio, sed multa eloquentia Vitellius, obiecere odio Germanici et rerum novarum studio

contrectandum] Lactant. Opif. D. 1. *Quae neque contrectari oculis neque tangi manu neque percipi sensibus possunt.* Cic. Tusc. III, 15. *Mente contrectare.*

in curia] Specie ob honorem; revera quod populi studia metuebat Tiberius.

pari modestia] Eadem aequitate qua causae privatorum apud iudices solent aut debent tractari. Ern. Sensus est: Reliqua omnia praeter hoc unum *pariter* ac reliquorum civium causae, *modeste* ac sine ulla principalis fortunae arrogantia tractari volo. Sic *modestia* I, 11. Dord.

adversa] I. e. nachtheilliges, ut *adverso rumore* XIV, 11. Significat rumores de morte Germanici a Tiberio laete accepta.

C. 13. *Servaeus*] Germanici comes, VI, 7.

Pisonem vulgus militum per licentiam et sociorum iniurias eo usque corrupisse, ut parens legionum a deterrimis appellaretur; contra in optimum quemque, maxime in comites et amicos Germanici saevisse; postremo ipsum devotionibus et veneno peremisse; sacra hinc et immolationes nefandas ipsius atque Plancinae, petitam armis rem publicam, utque reus agi posset, acie victum. 14. Defensio in ceteris trepidavit: nam neque ambitionem militarem neque provinciam pessimo cuique obnoxiam, ne contumelias quidem adversum imperatorem infitiari poterat: solum veneni crimen visus est diluisse; quod ne accusatores quidem satis firmabant, in convivio Germanici, cum super eum Piso discumberet, infectos manibus eius cibos arguentes. quippe absurdum videbatur inter aliena servitia et tot astantium visu, ipso Germanico coram, id ausum. offerebatque familiam reus, et ministros in tormenta flagitabat. Sed iudices per diversa implacabiles erant, Caesar ob bellum provinciae illatum, senatus nunquam satis credito sine fraude Germanicum interisse. [scripsissent expostulantes; quod haud minus Tiberius quam Piso abnuere.] Simul populi ante curiam voces audiebantur: non temperaturos manibus, si patrum sententias evasisset. effigiesque Pisonis traxe-

C. 14. *cuique* Rhenan. At MS. *cui*.
visu pro usitato *in conspectu*. Sed speciose Pichena *visus*, ut XI, 34. *Quibus visus Caesaris averteret*. II, 41. *Augebat intuentium visus species*.

nefandas] Non quia impie in Caesaris domum (id enim *nefariae* potius significaret), sed quod contra naturam, ut omnis fascinatio. De re vid. II, 75. Dord.

petitam] Bello provinciae inferendo.

reus agi] Liv. XXIV, 25. *Is tanquam reos ageret, ab anteacta vita orsus*. Vell. P. II, 45.

C. 14. *super eum*] Interior ergo discubuit Germanicus ut dignissimus. Lips.

scripsissent .. abnuere] Haec verba non mutilata tantum sunt, sed casu aliquo huc inserta videntur; nam incommode dirimunt quae deinceps enumerantur: *Caesar — senatus — Simul populi voces*. Rectius supra locum habeant, inter acta accusatorum; fortasse post verba: *veneno peremisse*. Dord.

effigies] Ut solet in damnatis. Iuven. X, 58. *Descendunt statuae restemque sequuntur*. Lips.

rant in Gemonias ac divellebant, — ni iussu principis protectae repositaeque forent. Igitur inditus lecticae et a tribuno praetoriae cohortis deductus est, vario rumore, custos saluti an mortis exactor sequeretur. 15. Eadem Plancinae invidia, maior gratia; eoque ambiguum habebatur, quantum Caesari in eam liceret. Atque ipsa, donec mediae Pisoni spes, sociam se cuiuscunque fortunae et, si ita ferret, comitem exitii promittebat; ut secretis Augustae precibus veniam obtinuit, paulatim segregari a marito, dividere defensionem coepit. Quod reus postquam sibi exitiabile intellegit, an adhuc experiretur dubitans, hortantibus filiis durat mentem senatumque rursum ingreditur; redintegratamque accusationem, infensas patrum voces, adversa et saeva cuncta perpessus, nullo magis exterritus est, quam quod Tiberium sine miseratione, sine ira, obstinatum clausumque vidit, ne quo affectu perrumperetur. Relatus domum tanquam defensionem in posterum meditaretur pauca conscribit obsignatque et liberto tradit, tum solita curando corpori exsequitur. Dein multam post noctem, egressa cubiculo uxore, operiri fores iussit; et coepta luce perfosso iugulo, iacente humi gladio, repertus est. 16. Audire me memini ex senioribus visum saepius inter manus Pisonis libellum, quem ipse non vulgaverit, sed amicos eius dictitavisse litteras Tiberii et mandata in Germanicum contineri, ac destinatum promere apud patres principemque

divellebant] In singula membra discerpere parabant. Nam ignominiae causa *integras* statuas antequam delerent traxerant in Gemonias, quem in locum maleficorum corpora proiici solebant. Ernestius intulerat *devellebant* scil. a basibus. Dorд.

saluti] Ut II, 46. *Paci firmator.*

exactor] Qui propositus ad exigendum perficiendumque, et quasi custos, ut XI, 37. Liv. II, 5. de Bruto: *Et qui spectator erat amovendus, eum ipsum fortuna exactorem supplicii dedit.* Ex Lips.

C. 15. *invidia* apud populum, *gratia* apud principem vel certe eius matrem.

ferret] Ut Hist. II, 44. pro plena locutione Sallustii Iug. 78. *uti Fors tulit*, coll. Ter. Phorm. I, 2, 48. Curt. IX, 7, 22: Dord.

C. 16. *destinatum*] Scil. fuisse.

arguere, — ni elusus a Seiano per vana promissa foret; 20.
nec illum sponte exstinctum, verum immisso percussore. Quorum neutrum asseveraverim: neque tamen occulere debui narratum ab iis, qui nostram ad iuventam duraverunt. Caesar flexo in moestitiam ore, suam invidiam tali morte quaesitam apud senatum * *; crebrisque interrogationibus exquirit, qualem Piso diem supremum noctemque exegisset. Atque illo pleraque sapienter, quaedam inconsultius respondente, recitat codicillos a Pisone in hunc ferme modum compositos. „Conspiratione inimicorum et invidia falsi criminis oppressus, quatenus veritati et innocentiae meae nusquam locus est, deos immortales testor vixisse me, Caesar, cum fide adversum te, neque alia in matrem tuam pietate; vosque oro, liberis meis consulatis, ex quibus Gnaeus Piso qualicunque fortunae meae non est adiunctus, cum omne hoc tempus in urbe egerit, Marcus Piso repetere Suriam dehortatus est. atque utinam ego potius filio iuveni quam ille patri seni cessisset! eo impensius precor, ne meae pravitatis poenas innoxius luat. Per quinque et quadraginta annorum obsequium, per collegium consulatus quondam divo Augusto parenti tuo probatus, et tibi amicus, nec quicquam post haec rogaturus, salutem infelicis filii rogo.“ 17. De Plancina nihil addidit. Post quae Tibe-

apud senatum] Haec mutila sunt. Probabiliter explevit lacunam Ritterus: *Marco Pisone coram*, *queritur* etc. addito: „Ex nostra loci restitutione apparet, quis ille sit, unde exquirit Tiberius, qualem Piso diem supremum noctemque exegisset, apparet quo referatur pronomen *illo*, quique Pisonis litteras principi attulerit. Quod iuvenis Piso pleraque sapienter, quaedam inconsultius interroganti Tiberio respondisse dicitur, priora pertinent ad ea, quae filius a patre honora de Tiberii oratione prolata, altera ad illa, quae ab eodem cum aliqua Tiberii insectatione et invidia pronuntiata refert.“

quatenus] Pro *quoniam*.

consulatis] H. e. parcatis, ut c. 46.

collegium] Nam consul fuerat Piso cum Augusto a. u. 731. Dio LIII, 30. Quanquam Tiberii quoque in consulatu collega fuit a. u. 746.

C. 17. *nihil addidit*] Quia segregari a marito et defensionem dividere coeperat, c. 15. Brot. Neque quo eam sublevaret, quam iam oderat ut perfidam, quae in communi causa defensionem divisisset; neque ut premeret, cum

20. rius adulescentem crimine civilis belli purgavit (patris quippe iussa nec potuisse filium detrectare), simul nobilitatem domus, etiam ipsius quoquo modo meriti gravem casum miseratus. Pro Plancina cum pudore et flagitio disseruit, matris preces obtendens; in quam optimi cuiusque secreti questus magis ardescebant. Id ergo fas aviae, interfectricem nepotis adspicere, alloqui, eripere senatui. quod pro omnibus civibus leges obtineant, uni Germanico non contigisse. Vitellii et Veranii voce defletum Caesarem, ab imperatore et Augusta defensam Plancinam. Proinde venena et artes tam feliciter expertas verteret in Agrippinam, in liberos eius, egregiamque aviam ac patruum sanguine miserrimae domus exsatiaret. Biduum super haec imagine cognitionis absumptum, urgente Tiberio liberos Pisonis, matrem uti tuerentur. Et cum accusatores ac testes certatim perorarent respondente nullo, miseratio quam invidia augebatur. Primus sententiam rogatus Aurelius Cotta consul (nam referente Caesare magistratus eo etiam munere fungebantur) nomen Pisonis radendum fastis censuit, partem bonorum publicandam, pars ut Gnaeo Pisoni filio concederetur, isque praenomen mutaret; Marcus Piso exuta dignitate et ac-

sciret frustra fore quicquid adversus eam diceretur, in tanta gratia Augustae. Muret.

nec potuisse] Pro *ne potuisse quidem*, ut II, 82.

cum pudore et flagitio] I. e. et ipsum puduit dum loquitur, et patres indignati sunt tacite dum audiunt.

quod . . obtineant] Ut interfectores morte puniantur.

super haec] Id est, *praeter hunc diem*, ut c. 63. *Super eas civitates quas memoravi*, coll. 67. IV, 11. XV, 72. Hist. I, 51. II, 8. 30. Wolfio videtur esse pro *in his*, coll. Curt. VIII, 4. *Super vinum et epulas*, et Stat. Theb. I, 676.

miseratio] Scil. potius, ut c. 32.

munere] Sententiam dicendi, cuius immunes erant, cum ipsi referebant.

praenomen mutaret] Quod est factum, nisi Dio mihi imponit, qui LIX, 20. Lucium (non Cnaeum) Pisonem, Cn. Pisonis et Plancinae filium praefuisse Africae sub Claudio tradidit. Lips.

dignitate] Scil. senatoria, ut XI, 25. *Ius exuendi ordinis*, coll. Hist. II, 86. Suet. Cl. 24. *Senatoriam dignitatem recusantibus equestrem quoque ademit.*

cepto quinquagies sestertio in decem annos relegaretur, concessa Plancinae incolumitate ob preces Augustae. 18. Multa ex ea sententia mitigata sunt a principe: ne nomen Pisonis fastis eximeretur, quando Marci Antonii, qui bellum patriae fecisset, Iuli Antonii, qui domum Augusti violasset, manerent. Et Marcum Pisonem ignominiae exemit, concessitque ei paterna bona, satis firmus, ut saepe memoravi, adversum pecuniam, et tum pudore absolutae Plancinae placabilior. Atque idem, cum Valerius Messalinus signum aureum in aede Martis ultoris, Caecina Severus aram ultioni statuendam censuissent, prohibuit, ob externas ea victorias sacrari dictitans, domestica mala tristitia operienda. Addiderat Messalinus Tiberio et Augustae et Antoniae et Agrippinae Drusoque ob vindictam Germanici grates agendas, omiseratque Claudii mentionem. Et Messalinum quidem Lucius Asprenas senatu coram percunctatus est, an prudens praeterisset; ac tum demum nomen Claudii adscriptum est. Mihi, quanto plura recentium seu veterum revolvo, tanto magis ludibria rerum mortalium cunctis in negotiis obversantur. quippe fama, spe, veneratione potius omnes destinabantur imperio, quam quem futurum principem fortuna in occulto tenebat. 19. Paucis post diebus Caesar auctor senatui fuit Vitellio atque Veranio et Servaeo sacerdotia tribuendi. Fulcinio suffragium ad honores pollicitus monuit, ne facundiam violentia praecipitaret. Is finis fuit ulciscenda Germanici morte, non modo apud

C. 17. *relegaretur* Lips. *religatur* MS.

quinquagies sestertio] Monetae Gallicae decies centena millia librarum. Senec. Cons. ad Helv. 12. *Eo temporum luxuria prolapsa est, ut maius viaticum exulum sit quam olim patrimonium principum fuit.*

C. 18. *signum*] Scil. Martis. Cf. II, 64.

C. 19. *ulciscenda morte*] Plena locutio haec fuerit: Isque finis actorum ob ulciscendam Germanici mortem. Sive: is finis eorum erat quae tum acta sunt, cum Germanici mors ulciscenda erat. Idem ablativorum usus XIV, 4. *sive explenda simulatione.* Alii *ulciscendae morti* flagitaverunt, ut Liv. II, 30. *Is finis populationibus fuit.* Dord.

illos homines, qui tum agebant, etiam secutis temporibus vario rumore iactata. adeo maxima quaeque ambigua sunt, dum alii quoquo modo audita pro compertis habent, alii vera in contrarium vertunt, et gliscit utrumque posteritate. At Drusus urbe egressus repetendis auspiciis, mox ovans introiit. Paucosque post dies Vipsania mater eius excessit, una omnium Agrippae liberorum miti obitu. nam ceteros manifestum ferro vel creditum est veneno aut fame exstinctos.

20. Eodem anno Tacfarinas, quem priore aestate pulsum a Camillo memoravi, bellum in Africa renovat, vagis primum populationibus et ob pernicitatem inultis, dein vicos exscindere, trahere graves praedas; postremo haud procul Pagyda flumine cohortem Romanam circumsedit. Praeerat castello Decrius impiger manu, exercitus militia et illam obsidionem flagitii ratus. Is cohortatus milites, ut copiam pugnae in aperto facerent, aciem pro castris instruit. primoque impetu pulsa cohorte, promptus inter tela occursat fugientibus, increpat signiferos quod inconditis aut desertoribus miles Romanus terga daret; simul excepta vulnera et, quanquam transfosso

C. 19. *audita* MS. secunda manu; at pr. m. *audire*.

quoquo modo audita] Thuc. I, 20. οὕτως ἀταλαίπωρος τοῖς πολλοῖς ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας, καὶ ἐπὶ τὰ ἑτοῖμα μᾶλλον τρέπονται. Pariter *audita* a *compertis* distinguit Cic. Fam. V, 5. *Ex multis audivi; nam comperisse me non audeo dicere.*

egressus] Nam qui triumphans ovansve urbem ingreditur, cum imperio id facit in illum diem; Drusus autem imperium amiserat ingressus urbem ob fratris sui mortem. Debuit ergo repetere ut ovaret. Vid. Liv. XXVI, 9. Dio LIII, 32. Ulpian. de offic. proc. l. ult. *Proconsul portam ingressus deponit imperium.* Repetita a magistratibus auspicia saepius memorantur. Vales. ad Liv. III, 30. Ex Lips.

una omnium] Nam Caius et Lucius veneno crediti periisse, I, 3. Agrippina fame vel inedia, VI, 25; Postumus ferro, I, 6. Iulia exilio viginti annorum tolerato in insula Trimero, IV, 71.

C. 20. *Pagyda*] Fortasse hodie *Abeadh*.

excepta vulnera] Comprehendunt omnia vulnera, quae ei inflicta erant, sed ex iis unum insigne vulnus ore exceptum propriis nominibus designatur. Itaque tam *excepta vulnera* quam *adversum os* ad verbum *intendit* referenda sunt. Ernestius post *excepta vulnera* verbum *ostendit* vel aliud cognatae significationis excidisse

oculo, adversum os in hostem intendit, neque proelium 20.
omisit, donec desertus suis caderet. 21. Quae postquam Lucio Apronio (nam Camillo successerat) comperta, magis dedecore suorum quam gloria hostis anxius, raro ea tempestate et e vetere memoria facinore, decumum quemque ignominiosae cohortis sorte ductos fusti necat. tantumque severitate profectum, ut vexillum veteranorum, non amplius quingenti numero, easdem Tacfarinatis copias praesidium cui Thala nomen adgressas fuderint. Quo proelio Rufus Helvius gregarius miles servati civis decus rettulit, donatusque est ab Apronio torquibus et hasta. Caesar addidit civicam coronam, quod non eam quoque Apronius iure proconsulis tribuisset, questus magis quam offensus. Sed Tacfarinas perculsis Numidis et obsidia aspernantibus spargit bellum, ubi instaretur cedens, ac rursum in terga remeans. Et dum ea ratio barbaro fuit, irritum fessumque Romanum impune ludificabatur: postquam deflexit ad maritimos locos, illigatus praeda stativis castris adhaerebat, missu patris Apronius Caesianus cum equite et cohortibus auxiliariis, quis velocissimos legionum addiderat, prosperam adversum Numidas pugnam facit, pellitque in deserta.

22. At Romae Lepida, cui super Aemiliorum decus Lucius Sulla et Gnaeus Pompeius proavi erant, defertur simulavisse partum ex Publio Quirinio, divite atque orbo. adiiciebantur adulteria, venena, quaesitumque per Chal-

opinatur, Waltherus cum Rhenano ea vocabula pro nominativis accepit. Ritter.

C. 21. *sorte..necat*] Ut Sall. Fr. ap. Serv. ad Aen. II, 201. quod ad Crassum referunt in decimatione unius cohortis. De hoc supplicio Polyb. VI, 36. Liv. V, 6. *Fustuarium meretur qui signa relinquit aut praesidio decedit.*

Thala] Quo Iugurtha quondam se receperat; Sall. Iug. 75. Positio incerta.

questus] Suet. Tib. 32. *Corripuit consulares exercitibus praepositos, quod de tribuendis quibusdam militaribus donis ad se referrent; quasi non omnium tribuendorum ipsi ius haberent.*

spargit] Distrahit vel circumfert, diviso exercitu locis diversis bellum gerens.

missu] Hoc demum apodoseos initium est.

C. 22. *quaesitumque*] Quod semper capitale. *Cui autem opus est perscrutari super Caesaris salute, nisi a quo aliquid adver-*

20. daeos in domum Caesaris; defendente ream Manio Lepido fratre. Quirinius post dictum repudium adhuc infensus, quamvis infami ac nocenti miserationem addiderat. Haud facile quis dispexerit illa in cognitione mentem principis, adeo vertit ac miscuit irae et clementiae signa. Deprecatus primo senatum, ne maiestatis crimina tractarentur, mox Marcum Servilium e consularibus aliosque testes illexit ad proferenda quae velut reticere voluerat; idemque servos Lepidae, cum militari custodia haberentur, transtulit ad consules, neque per tormenta interrogari passus est de iis, quae ad domum suam pertinerent. Exemit etiam Drusum consulem designatum dicendae primo loco sententiae, quod alii civile rebantur, ne ceteris assentiendi necessitas fieret, quidam ad saevitiam trahebant: neque enim cessurum nisi damnandi officio. 23. Lepida ludorum diebus, qui cognitionem intervenerant, theatrum cum claris feminis ingressa, lamentatione flebili maiores suos ciens, ipsumque Pompe-

C. 22. *reticere* Beroald. *reicere* MS.

sus illum cogitatur vel optatur, aut post illum speratur et sustinetur? Non enim ea mente de caris consulitur qua de dominis. Tertull. Apol. 35. Lips.

dictum] Quod alibi *missum* dicitur. Repudiarat autem ante annos XX. Suet. Tib. 49.

vertit . . signa] Inconstans, alternis vicibus modo iratus modo clemens; *miscuit*, ambiguus, et uno actu iratus simul et clemens, ut Agr. 15. *Vim et contumelias miscere.* Doed.

voluerat] Respicit ad deprecationem quam scriptor ante dixerat a Tiberio in senatu factam; *velut* simulationem denotat, vorgeblich [vel speciem, scheinbar], ut I, 8. *Velut praesidio stetere.* Et 10. *Quae velut excusando exprobraret.* Cf. V, 10.

militari custodia] Quae frequentissima et Romae et in provinciis, eiusque modus ut is qui in noxa esset catenam manui dextrae alligatam haberet, quae eadem militis sinistram vinciret custodiae eius praefecti. Senec. Tranq. I, 10. Athen. V, 11. Lips. Exc. B. Adde VI, 14.

primo loco] Appian. Civ. II, 5. *Σιλανὸς μὲν δὴ πρῶτος ἔλεγεν, ὃς ἐς τὸ μέλλον ᾕρητο ὑπατεύσειν· ὧδε γὰρ Ῥωμαίοις ὁ μέλλων ὑπατεύσειν πρῶτος εἰςφέρει τὴν γνώμην.* Sall. Cat. 50.

neque enim] H. e. Tiberium, quod auctor esset filio ut cederet dicendae primo loco sententiae, satis indicare destinatam sibi esse Lepidae damnationem; nam absolutionem si destinavisset, nullam plane fore causam cedendi.

C. 23. *ludorum*] Intellige ludos magnos sive Romanos, a nonis usque ad idus Septembr. quotannis et in circo et in theatro celebratos.

ium, cuius ea monimenta et astantes imagines visebantur, tantum misericordiae permovit, ut effusi in lacrimas saeva et detestanda Quirinio clamitarent, cuius senectae atque orbitati et obscurissimae domui destinata quondam uxor Lucio Caesari ac divo Augusto nurus dederetur. Dein tormentis servorum patefacta sunt flagitia, itumque in sententiam Rubellii Blandi, a quo aqua atque igni arcebatur. Huic Drusus assensit, quanquam alii mitius censuissent. Mox Scauro, qui filiam ex ea genuerat, datum ne bona publicarentur. Tum demum aperuit Tiberius, compertum sibi etiam ex Publii Quirinii servis veneno eum a Lepida petitum.

24. Illustrium domuum adversa (etenim haud multum distanti tempore Calpurnii Pisonem, Aemilii Lepidam amiserant) solatio affecit Decimus Silanus Iuniae familiae redditus. Casum eius paucis repetam. Ut valida divo Augusto in rem publicam fortuna, ita domi improspera fuit ob impudicitiam filiae ac neptis, quas urbe depulit adulterosque earum morte aut fuga punivit. Nam culpam inter viros ac feminas vulgatam gravi nomine laesarum religionum ac violatae maiestatis appellando clementiam maiorum suasque ipse leges egrediebatur. Sed aliorum exitus, simul cetera illius aetatis memorabo, si

monimenta] De ipso theatro quod Pompeius exstruxerat accipienda, coll. XIV, 20. Dio XXXIX.

C. 24. *valida in rem publicam*] Ut 10. *Tiberium spernendis rumoribus validum*, coll. IV, 37. VI, 29. i. e. *ad* vel *in spernendos*. Cic. Tusc. II, 26. *In vulgus insipientium opinio valet honestatis*. Caes. VI, 29. *Sic ad subeundum periculum et ad vitandum, multum fortuna valuit*. Waltherus *in* explicat *quod attinet ad*, ut *eis*, Graeca exempla afferens, Latinum nullum.

filiae ac neptis] Suet. Aug. 65. *Iulias, filiam ac neptem, omnibus probris contaminatas relegavit*.

simul cetera illius aetatis] Ingeniosa et haud scio an vera etiam Walchii est sententia (proposita ad Agricol. p. 132.), Tacitum haec pollicendo nonnisi historiae Traiani a se componendae expectationem, quam multis annis ante excitaverat in Historiarum prooemio (I, 1.), reprimere voluisse: nam Tacitus res ab Augusto gestas non solum non scripsit, sed idem dum iis dicendis haud defuisse decora ingenia in Annalium principio (I, 1.) profitetur, eiusmodi inceptum ne aptum quidem esse satis liquido declaravit. Ritter.

effectis in quae tetendi plures ad curas vitam produxero; Decimus Silanus in nepti Augusti adulter, quanquam non ultra foret saevitum, quam ut amicitia Caesaris prohiberetur, exilium sibi demonstrari intellexit: nec nisi Tiberio imperitante deprecari senatum ac principem ausus est Marci Silani fratris potentia, qui per insignem nobilitatem et eloquentiam praecellebat. Sed Tiberius grates agenti Silano, patribus coram, respondit se quoque laetari quod frater eius e peregrinatione longinqua revertisset; idque iure licitum, quia non senatus consulto, non lege pulsus foret. sibi tamen adversus eum integras parentis sui offensiones, neque reditu Silani dissoluta quae Augustus voluisset. Fuit posthac in urbe, neque honores adeptus est.

25. Relatum deinde de moderanda Papia Poppaea, quam senior Augustus post Iulias rogationes incitandis caelibum poenis et augendo aerario sanxerat. Nec ideo coniugia et educationes liberum frequentabantur, praevalida orbitate: ceterum multitudo periclitantium glisce-

C. 24. *tetendi* Ernest. At MS. *tendi*, ut Sen. Herc. F. 538. Liv. XXXVII, 53. Nisi verum vidit Kiesslingius: *quae intendi* scil. efficere, ut H. II, 12. *Arcere intendit*, coll. 22. Ann. XI, 32. 65.

curas] Vid. IV, 12.

produxero] Respicit Tacitus haud dubie ad vitam Augusti, quam scripturus erat Annalium opere absoluto. Niebuhr. Mus. Rhen. II, 2. p. 291. Bach.

non lege] Triplex ratio exulandi. Primum iussu decretoque senatus, quasi reipublicae interesset; quae ratio validissima nec facile veniam aut indulgentiam inveniebat. Ideo Augustus multa de moribus Agrippae Postumi questus *ut exilium eius senatus consulto sanciretur effecerat*, I, 6. Altera ratio per iudices et sententiam ex lege. At tertia novitia, cum princeps in exilium mittebat, quae verius *relegatio* erat et velut a parente publico (nam et parentibus domi ac privatim hoc ius) facta. Ovidius omnes tangit Trist. II, 1, 135. Ex Lips.

C. 25. *Papia Poppaea*] Lata a. u. 762. per senatum. Itaque et nomen a consulibus illi, Papio Mutilo et Q. Poppaeo Secundo.

Iulias] A. u. 757. lata est lex Iulia de maritandis ordinibus.

incitandis] Eodem tropo quo *incendere*, *accendere*, pro *intendendis* vel *augendis* dictum videtur. Dio LIV, 16. ὁ δ᾽ Αὔγουστος . . τοῖς τε ἀγάμοις καὶ ταῖς ἀνάνδροις βαρύτερα τὰ ἐπιτίμια ἐπίταξε.

praevalida] Quia id genus omnes captabant, colebant. Senec. Cons. ad Marc. 19. *In civitate nostra plus gratiae orbitas con-*

bat, cum omnis domus delatorum interpretationibus sub- 20.
verteretur; utque antehac flagitiis, ita tunc legibus laborabatur. Ea res admonet, ut de principiis iuris, et quibus modis ad hanc multitudinem infinitam ac varietatem legum perventum sit, altius disseram. 26. Vetustissimi mortalium, nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine poena aut coercitionibus agebant. Neque praemiis opus erat, cum honesta suopte ingenio peterentur; et ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur. At postquam exui aequalitas, et pro modestia ac pudore ambitio et vis incedebat, provenere dominationes, multosque apud populos aeternum mansere. Quidam statim, aut postquam regum pertaesum, leges maluerunt. Hae primo rudibus hominum animis simplices erant; maximeque fama celebravit Cretensium, quas Minos, Spartanorum, quas Lycurgus, ac mox Atheniensibus quaesitiores iam et plures Solo perscripsit. Nobis Romulus, ut libitum, imperitaverat, dein Numa religionibus et divino iure populum devinxit, repertaque quaedam a Tullo et Anco. sed praecipuus Servius Tullius sanctor legum fuit, quis etiam reges obtemperarent. 27. Pulso Tarquinio adversum patrum factiones multa populus paravit tuendae libertatis et firmandae concordiae; creatique decemviri, et accitis quae usquam egregia compositae duodecim tabulae, finis aequi iuris. Nam

C. 26. *coercitionibus* edd. *coercitationibus* MS.
morem Beroald. *mortem* MS.
incedebat Lips., ut XV, 37. *Postquam tenebrae incedebant* Liv. XXIX, 4. *Timorque in exercitu incederet*. At MS. *incidebat* i. e. irruebat, incipiebat, ut Liv. XXVII, 24. *Pestilentia gravis incidit*. Ovid. Remed. 662. *Nulla simultas incidit*. Vid. II, 55. Dord.

fert quam eripit, adeoque senectutem solitudo ad potentiam ducit, ut quidam odia filiorum simulent et liberos eiurent et orbitatem manu faciant. Lips.

C. 26. *aeternum mansere*] Ut XII, 28. *Aeternum discordant*.

C. 27. *finis*] Perfectio et fastigium, ut Cic. Planc. 25. consulatus dicitur *finis honorum populi*, et apud Homerum γάμοιο τέλος. Liv. III, 34. Ceterum Cic. Orat. I, 44. *Bibliothecas omnium philosophorum unus mihi vide-*

20, secutae leges etsi aliquando in maleficos ex delicto, saepius tamen dissensione ordinum et apiscendi illicitos honores aut pellendi claros viros aliaque ob prava per vim latae sunt. Hinc Gracchi et Saturnini turbatores plebis, nec minor largitor nomine senatus Drusus; corrupti spe aut illusi per intercessionem socii. Ac ne bello quidem Italico, mox civili omissum, quin multa et diversa sciscerentur, donec Lucius Sulla dictator abolitis vel conversis prioribus, cum plura addidisset, otium eius rei haud in longum paravit, statim turbidis Lepidi rogationibus, neque multo post tribunis reddita licentia, quoquo vellent, populum agitandi. Iamque non modo in commune sed in singulos homines latae quaestiones; et corruptissima re publica plurimae leges. 28. Tum Gnaeus Pompeius

C. 27. *eius rei*] Ut Sall. Cat. 52. *aerumnarum requiem*. Cic. Cat. IV, 4. *Mors laborum ac miseriarum quies est*. Nam *eius*, non *ei* in MS. legi diserte ait Iac. Gronovius. Bekkerus tacite *ei* retinuit.

tur XII. *tabularum libellus*, *si quis legum fontes et capita viderit*, *et auctoritatis et utilitatis ubertate superare*.

aliquando in maleficos] Ut lex Calpurnia repetundarum a. u. 605. Hostilia de furtis, Peducaea de incestu a. u. 641. et aliae. Walth.

ex delicto] I. e. postquam delictum aliquod legis ferendae necessitatem attulerat.

dissensione ordinum] Ut lex Valeria Horatiana a. u. 305. *Ut quod tributim plebs iussisset, populum teneret*, repetita a. 425. lege Publilia; lex Canuleia de connubiis plebis a. u. 309.; denique leges agrariae.

illicitos honores] Ut lex Sextia Licinia de consule plebeio creando a. u. 387. Walth.

claros viros] Ut Camillum.

nec minor] Scil. turbator, quanquam a diversis partibus staret, quae praesentem statum tuebantur.

largitor] Per legem agrariam et aliam de civitate sociis danda, a. u. 663.

nomine] Praetextu ac specie, ut Sall. Fr. 2. *Sub honesto patrum aut plebis nomine dominationes affectabant*.

spe] Flor. III, 17. *Drusus plebem ad se Gracchanis legibus, eisdem socios ad plebem spe civitatis erexit*.

Lepidi] Flor. III, 23. Oratio Lepidi in Sall. Fr.

in singulos] Cic. Legg. III, 19. *Maiores .. in privos homines leges ferri noluerunt: id enim est privilegium, quo quid est iniustius? cum legis haec vis sit ut sit scitum et iussum in omnes*. Dom. 17. *Vetant leges sacratae, vetant* XII. *tabulae leges privis hominibus irrogari*. Gell. X, 20.

tertium consul corrigendis moribus delectus, et gravior remediis quam delicta erant, suarumque legum auctor idem ac subversor, quae armis tuebatur, armis amisit. Exin continua per viginti annos discordia, non mos, non ius; deterrima quaeque impune, ac multa honesta exitio fuere. Sexto demum consulatu Caesar Augustus, potentiae securus, quae triumviratu iusserat abolevit, deditque iura, quis pace et principe uteremur. Acriora ex eo vincla, inditi custodes, et lege Papia Poppaea praemiis inducti, ut, si a privilegiis parentum cessaretur, velut parens omnium populus vacantia teneret. Sed altius penetrabant, urbemque et Italiam et quod usquam civium corripuerant; multorumque excisi status. Et terror omnibus intentabatur, — ni Tiberius statuendo remedio quinque consularium, quinque e praetoriis, totidem e cetero senatu sorte duxisset, apud quos exsoluti plerique legis nexus modicum in praesens levamentum fuere.

29. Per idem tempus Neronem e liberis Germanici, iam ingressum iuventam, commendavit patribus, utque

C. 28. *ut si* Lips. *vi si* MS.

C. 28. *tertium consul*] A. u. 702. sine collega.

subversor] Suet. Caes. 28. *Acciderat ut Pompeius . . legem de iure magistratuum ferret, eo capite quo a petitione honorum absentes submovebat, ne Caesarem quidem exciperet per oblivionem, ac mox lege iam in aes incisa et in aerarium condita corrigeret errorem:* coll. Dion. XL, 56.

continua . . discordia ablativi sunt; *viginti annorum*, a tertio Pompeii consulatu a. 703. usque ad victoriam Actiacam a. 723.

quis instrumentalis est, *pace et principe* ex *uteremur* pendent. Sensus est: iisque pacem civitati reddidit ea conditione ut libertatem omitteret. Ad id referendum est *ex eo* i. e. *propter hoc*, non *posthac*.

acriora] Suet. Caes. 67. *punitor acerrimus* i. e. qui non connivet, coll. Tib. 19.

vincla] Scil. legum, ut c. 33. *vinclis exsolutis*, ac plene Quintil. V, 10, 101.

inducti] Scil. ad vigilandum.

altius] Scil. quam erant iussi, vel quam tolerabile videbatur, secreta domuum scrutando. Plin. Pan. 34. *Vidimus delatorum iudicium, quasi grassatorum, quasi latronum. Non solitudinem illi, non iter, sed templum, sed forum insederant. Nulla iam testamenta secura, nullius status certus; non orbitas, non liberi proderant. Auxerat hoc malum principum avaritia.*

intentabatur] Addas cogitatione: *et omnes pervertisset.*

exsoluti . . nexus] Ut c. 33. *vinclis exsolutis.*

munere capessendi vigintiviratus solveretur, et quinquennio maturius quam per leges quaesturam peteret, non sine irrisu audientium postulavit. praetendebat, sibi atque fratri decreta eadem petente Augusto. Sed neque tum fuisse dubitaverim qui eiusmodi preces occulti illuderent; ac tamen initia fastigii Caesaribus erant, magisque in oculis vetus mos, et privignis cum vitrico levior necessitudo quam avo adversum nepotem. Additur pontificatus et, quo primum die forum ingressus est, congiarium plebi, admodum laetae, quod Germanici stirpem iam puberem adspiciebat. Auctum dehinc gaudium nuptiis Neronis et Iuliae Drusi filiae. Utque haec secundo rumore, ita adversis animis acceptum quod filio Claudii socer Seianus destinaretur. Polluisse nobilitatem familiae videbatur, suspectumque iam nimiae spei Seianum ultra extulisse.

C. 29. *fastigii* Beroald. *fastidii* MS.

C. 29. *vigintiviratus*] Dio LIV, 26. *οἵ τε δὴ εἴκοσιν οὗτοι ἄνδρες ἐκ τῶν ἓξ καὶ εἴκοσίν εἰσιν· οἵ τε τρεῖς οἱ τὰς τοῦ θανάτου δίκας προστεταγμένοι· καὶ οἱ ἕτεροι τρεῖς οἱ τὸ τοῦ νομίσματος κόμμα μεταχειριζόμενοι· οἵ τε τέσσαρες οἱ τῶν ἐν τῷ ἄστει ὁδῶν ἐπιμελούμενοι, καὶ οἱ δέκα οἱ ἐπὶ τῶν δικαστηρίων τῶν ἐς τοὺς ἑκατὸν ἄνδρας κληρουμένων ἀποδεικνύμενοι· οἱ γὰρ δὴ δύο οἱ τὰς ἔξω τοῦ τείχους ὁδοὺς ἐγχειριζόμενοι, οἵ τε τέσσαρες οἱ ἐς τὴν Καμπανίαν πεμπόμενοι κατελέλυντο.* Per hoc demum munus aditus ad maiores honores. Dio LX, 5: *τοὺς γαμβροὺς τότε ἐν τοῖς εἴκοσιν ἀνδράσιν ἄρξαι καὶ μετὰ τοῦτο πολιαρχῆσαι ἐν ταῖς ἀνοχαῖς ἐκέλευσε, καὶ ὀψέ ποτε πέντε ἔτεσι θᾶσσον τὰς ἄλλας ἀρχὰς αἰτῆσαι σφίσιν ἐπέτρεψε.*

ac tamen initia — adversum nepotem] Si Augustus princeps, dissimulata potentia, tam levem rem a senatu petebat, quae negari non poterat, irridendi causa non tam iusta erat, quam cum Tiberius idem coeptabat: nam primum Augusti aetate principis potentia nondum adulta erat; deinde recens etiam tum veteris moris memoria; denique Drusi Tiberiique cum Augusto vitrico levior necessitudo quam Neronis cum avo Tiberio, ideoque minor senatui necessitas obtemperandi et gratificandi.

quo primum die] Id est, tirocinii die sive togae virilis, quo auspicii causa tirones a patre proximisque solenni officio in forum deduci et inde in Capitolium solent. Suet. Ner. 7. *Deductus in forum t i r o populo congiarium, militi donativum proposuit.*

nuptiis] Igitur non rata fuit pactio prius inita cum Silani filia, II, 42., sive mors illam abstulit.

videbatur] scil. Tiberius, Gronov. At MS. *videbantur* scil. et is qui destinarat uxorem imparem, Tiberius, et ille qui obtemperans ducturus erat, Drusus. Walthero

30. Fine anni concessere vita insignes viri Lucius 20.
Volusius et Sallustius Crispus. Volusio vetus familia, neque tamen praeturam egressa: ipse consulatum intulit, censoria etiam potestate legendis equitum decuriis functus, opumque, quis domus illa immensum viguit, primus accumulator. Crispum equestri ortum loco Gaius Sallustius, rerum Romanarum florentissimus auctor, sororis nepotem in nomen adscivit. Atque ille, quanquam prompto ad capessendos honores aditu, Maecenatem aemulatus sine dignitate senatoria multos triumphalium consulariumque potentia anteiit, diversus a veterum instituto per cultum et munditias, copiaque et affluentia luxu propior. Suberat tamen vigor animi ingentibus negotiis par, eo acrior quo somnum et inertiam magis ostentabat. Igitur incolumi Maecenate proximus, mox praecipuus cui secreta imperatorum inniterentur, et interficiendi Postumi Agrippae conscius, aetate provecta speciem magis in amicitia principis quam vim tenuit. idque et Maecenati acciderat, fato potentiae raro sempiternae, an satias capit aut illos, cum omnia tribuerunt, aut hos, cum iam nihil reliquum est quod cupiant.

31. Sequitur Tiberii quartus, Drusi secundus con- (a. u. 774.)
sulatus, patris atque filii collegio insignis. Nam biennio a. C. 21.

familiae pro nominativo est, scil. Claudia et Iulia. Ceterum idem Drusus per lusum piro in sublime iactato *et hiatu oris* excepto strangulatus est, cum ei ante paucos dies filiam Seiani pater despondisset. Suet. Cl. 27. Dio LX, 32. Dord.

ultra] Quam fas esset.

C. 30. *legendis . . decuriis*] Ad eos eligendos, qui ordini equestri idonei essent supplendo. Suet. Tib. 41. *Regressus in insulam rei publicae quidem curam usque adeo abiecit, ut postea non decurias equitum unquam supplerit.* Quae h. l. vocantur *decuriae*, alibi turmae *equitum* sunt, ut Suet. Aug. 37. 38.

immensum viguit] Vid. XIV, 56.

florentissimum] Scil. fama.

veterum] Haesito explicem *priscorum Romanorum*, tanquam desciverit ab *antiqua* simplicitate, an *seniorum hominum*, tanquam iuniorés aemulatus munditiis plus tribuerit quam *senioribus* mos et fas est. Dord.

luxu] Pro luxui, more Caesaris et Sallustii, ut c. 33. *decursu*. Agr. 6. *famae propior*.

tenuit] Pro *retinuit*.

fato] Sensus est: incertum est utrum fato hoc eveniat an hominum culpa vel tribuentium potentiam vel accipientium.

21. **ante Germanici cum Tiberio idem honor neque patruo laetus neque natura tam connexus fuerat. Eius anni principio Tiberius quasi firmandae valitudini in Campaniam concessit, longam et continuam absentiam paulatim meditans, sive ut amoto patre Drusus munia consulatus solus impleret. Ac forte parva res magnum ad certamen progressa praebuit iuveni materiem apiscendi favoris. Domitius Corbulo praetura functus de Lucio Sulla nobili iuvene questus est apud senatum, quod sibi inter spectacula gladiatorum loco non decessisset. Pro Corbulone aetas, patrius mos, studia seniorum erant: contra Mamercus Scaurus et Lucius Arruntius aliique Sullae propinqui nitebantur. certabantque orationibus, et memorabantur exempla maiorum, qui iuventutis irreverentiam gravibus decretis notavissent, donec Drusus apta temperandis animis disseruit; et satisfactum Corbuloni per Mamercum, qui patruus simul ac vitricus Sullae et oratorum ea aetate uberrimus erat. Idem Corbulo plurima per Italiam itinera fraude mancipum et incuria magistratuum interrupta et impervia clamitando, executionem eius negotii libens suscepit; quod haud perinde publice usui habitum quam exitiosum multis, quorum in pecuniam atque famam damnationibus et hasta saeviebat.**

C. 31. *ea aetate* Ferret. *aetate* MS.

C. 31. *non decessisset*] Nam in theatro quidem iam tum discreta erant loca, sed nondum in circo vel amphitheatro. Primus Claudius et *in circo propria senatoribus constituit loca, promiscue spectare solitis.* Suet. Cl. 21. Quod olim sub Augusto decreverant patres, *ut quoties quid spectaculi usquam publice ederetur, primus subselliorum ordo vacaret senatoribus*, apud Suet. Aug. 44., id extra urbem duntaxat fuit firmum. Ex Lips.

exempla maiorum] Plutarch. C. Gracch. 3. *οἱ πρόγονοι Γαΐου Βουττουρίου θάνατον κατέγνωσαν, ὅτι δημάρχῳ πορευομένῳ δι' ἀγορᾶς μόνος οὐχ ὑπέστη.*

mancipum] Qui vias publicas reficiendas quaestus sui causa redimebant; *magistratuum*, qui curatores viarum dicti, ab Augusto instituti, Suet. Aug. 37. Hyginus: *Viae publicae et curatores accipiunt et per redemptores muniuntur.* Dio LIX, 15. *ἐπιμελητὰς τῶν ὁδῶν* vocat.

saeviebat] Non tunc tantum sed et postea iterum sub Caio imperatore. Dio LIX, 15.

32. Neque multo post missis ad senatum litteris 21.
Tiberius motam rursum Africam incursu Tacfarinatis docuit, iudicioque patrum deligendum pro consule gnarum militiae, corpore validum et bello suffecturum. Quod initium Sextus Pompeius agitandi adversus Marcum Lepidum odii nactus, ut socordem, inopem et maioribus suis dedecorum, eoque etiam Asiae sorte depellendum incusavit, adverso senatu, qui Lepidum mitem magis quam ignavum, paternas ei angustias et nobilitatem sine probro actam honori quam ignominiae habendam ducebat. Igitur missus in Asiam. Et de Africa decretum, ut Caesar legeret cui mandanda foret. 33. Inter quae Severus Caecina censuit, ne quem magistratum, cui provincia obvenisset, uxor comitaretur, multum ante repetito: concordem sibi coniugem et sex partus enixam, seque quae in publicum statueret domi servavisse, cohibita intra Italiam, quanquam ipse pluris per provincias quadraginta stipendia explevisset. Haud enim frustra placitum olim, ne feminae in socios aut gentes externas traherentur: inesse mulierum comitatui quae pacem luxu, bellum formidine morentur, et Romanum agmen ad similitudinem barbari incessus convertant. Non imbecillum tantum et imparem laboribus sexum, sed si licentia assit, saevum, ambitiosum, potestatis avidum; incedere inter milites, habere ad manum centuriones; praesedisse nuper

C. 32. *Marcum Lepidum* MS. Ryckius M' seu *Manium* corrigit, ut intelligatur is Lepidus de quo c. 22. diversus ille a *Marco Lepido*, de quo c. 35. et I, 13. IV, 20.

C. 32. *Asiae sorte* nihil aliud Tacito est quam provincia, sive sorte seu sine sorte haberetur, ideo quia rite ac solenniter non nisi per sortem habebatur; ut Liv. XLII, 31. *Illud quoque praecipuum datum sorti Macedoniae, ut centuriones militesque veteres scriberet quos vellet consul.* Gron. Hor. C. III, 16, 30. *Purae rivus aquae .. fulgentem imperio fertilis Africae fallit sorte beatior.*

sine probro] Scil. mali quaestus, quo opes parare posset. Walth.

C. 33. *cohibita*] Scil. coniuge.

quadraginta] Cf. I, 64.

incessus eorum est qui semet ostentant in meando; hoc sensu *agmini* opponitur.

21. feminam exercitio cohortium, decursu legionum. Cogitarent ipsi, quotiens repetundarum aliqui arguerentur, plura uxoribus obiectari; his statim adhaerescere deterrimum quemque provincialium, ab his negotia suscipi, transigi; duorum egressus coli, duo esse praetoria, pervicacibus magis et impotentibus mulierum iussis, quae Oppiis quondam aliisque legibus constrictae, nunc vinclis exsolutis domos, fora, iam et exercitus regerent.
34. Paucorum haec assensu audita; plures obturbabant: neque relatum de negotio, neque Caecinam dignum tantae rei censorem! Mox Valerius Messalinus, cui parens Messala ineratque imago paternae facundiae, respondit: multa duritie veterum melius et laetius mutata: neque enim, ut olim, obsideri urbem bellis aut provincias hostilis esse. Et pauca feminarum necessitatibus concedi, quae ne coniugum quidem penates, adeo socios non onerent; cetera promiscua cum marito, nec ullum in eo pacis impedimentum. Bella plane accinctis obeunda: sed revertentibus, post laborem quod honestius quam uxorium levamentum? At quasdam in ambitionem aut avaritiam prolapsas. Quid? ipsorum magistratuum nonne plerosque variis libidinibus obnoxios? non tamen ideo neminem in provinciam mitti. Corruptos saepe pravitatibus uxorum maritos. Num ergo omnes caelibes integros? Placuisse quondam Oppias leges, sic temporibus rei publicae postulantibus: remissum aliquid postea et mitigatum, quia expedierit. Frustra nostram ignaviam alia ad vocabula transferri: nam viri in eo culpam, si femina modum excedat. Porro ob unius aut alterius imbecillum

feminam] Significat Plancinam; II, 55.

Oppiis legibus] Apud Liv. XXXIV, 1.

C. 34. *multa duritie*] Sunt qui pro *duritiei* accipiant, coll. Virg. G. I, 280. *libra die noctisque*, et Liv. V, 13. *pernicie*. At genitivorum cumulationem horret Tacitus, ἓν διὰ δυοῖν longe praeferre suetus: *duritiei et antiquitatis*. Suspicor: *multa a duritie*, coll. Virg. A. II, 273. *Quantum mutatus ab illo Hectore!*

melius h. e. in melius, ut III, 26. *aeternum*, 30. *immensum*. Liv. I, 47. *Eo nunc peius mutata est res*. Doed.

animum male eripi maritis consortia rerum secundarum 21.
adversarumque. Simul sexum natura invalidum deseri, et exponi suo luxu, cupidinibus alienis. Vix praesenti custodia manere illaesa coniugia: quid fore, si per plures annos in modum discidii oblitterentur? Sic obviam irent iis quae alibi peccarentur, ut flagitiorum urbis meminissent. Addidit pauca Drusus de matrimonio suo. Nam principibus adeunda saepius longinqua imperii. quotiens divum Augustum in Occidentem atque Orientem meavisse comite Livia. se quoque in Illyricum profectum, et si ita conducat, alias ad gentes iturum, haud semper aequo animo, si ab uxore carissima et tot communium liberorum parente divelleretur. 35. Sic Caecinae sententia elusa. Et proximi senatus die Tiberius per litteras castigatis oblique patribus, quod cuncta curarum ad principem reiicerent, Marcum Lepidum et Iunium Blaesum nominavit, ex quis pro consule Africae legeretur. Tum audita amborum verba, intentius excusante se Lepido, cum valitudinem corporis, aetatem liberum, nubilem filiam obtenderet, intellegereturque etiam quod silebat, avunculum esse Seiani Blaesum atque eo praevalidum. Respondit Blaesus specie recusantis, sed neque eadem asseveratione, et consensu adulantium haud iutus est.

36. Exin promptum quod multorum intimis questibus tegebatur. Incedebat enim deterrimo cuique licentia impune probra et invidiam in bonos excitandi arrepta imagine Caesaris; libertique etiam ac servi patrono vel do-

tot] Trium; cf. c. 56.

C. 35. *proximi senatus*] Ut Suet. Caes. 79. *Proximo senatu.*

haud iutus est Gronovius. Sensus est: Blaesus quoque recusavit ut Lepidus, sed frustra, primum quod non serio atque ex animo, sed dicis et modestiae causa recusare credebatur, deinde quod in excusando munere (etiamsi serio diceret) non tanto consentientium numero adiutus est quanto Lepidus, cui plurimi utpote Seiani propinquo per adulationem adstipulabantur. MS. *haud iustus est.*

C. 36. *questibus*] Scil. voluntatum et agitatum.

deterrimo cuique] Dativus e nomine *licentia* aptus, non e verbo.

21. mino cum voces, cum manus intentarent, ultro metuebantur. Igitur Gaius Cestius senator disseruit: principes quidem instar deorum esse; sed neque a dis nisi iustas supplicum preces audiri, neque quemquam in Capitolium aliave urbis templa perfugere, ut eo subsidio ad flagitia utatur. Abolitas leges et funditus versas, ubi in foro, in limine curiae ab Annia Rufilla, quam fraudis sub iudice damnavisset, probra sibi et minae intendantur, neque ipse audeat ius experiri ob effigiem imperatoris oppositam. Haud dissimilia alii, et quidam atrociora circumstrepebant; precabanturque Drusum, daret ultionis exemplum, donec accitam convictamque attineri publica custodia iussit. 37. Et Considius Aequus et Coelius Cursor equites Romani, quod fictis maiestatis criminibus Magium Caecilianum praetorem petivissent, auctore principe ac decreto senatus puniti. Utrumque in laudem Drusi trahebatur: ab eo in urbe inter coetus et sermones hominum obversante secreta patris mitigari. Neque luxus in iuvene adeo displicebat: huc potius intenderet, diem aedificationibus, noctem conviviis traheret, quam solus et nullis voluptatibus avocatus moestam vigilantiam et malas curas exerceret.

38. Non enim Tiberius, non accusatores fatiscebant. Et Ancharius Priscus Caesium Cordum pro consule Cretae postulaverat repetundis, addito maiestatis crimine, quod tum omnium accusationum complementum erat. Caesar Antistium Veterem e primoribus Macedoniae, absolutum adulterii, increpitis iudicibus ad dicendam maiestatis causam retraxit, ut turbidum et Rhescuporidis

C. 37. *traheret* Lips. At MS. *trahere*, non deterius.

ius experiri] Experiri quid ius valeat adversus contumaciam et asylorum religionem.

publica custodia] Carcere, opp. militari.

C. 37. *aedificationibus*] Diversus a patre, qui improbante vulgo *modicus privatis aedificationibus ne publice quidem nisi duo opera struxit, templum Augusto et scenam Pompeiani theatri*, VI, 45. Lipsius *editionibus* intulit.

C. 38. *repetundis* non omisso *de* dictum est, sed instrumentalis est, pro *repetundarum* crimine.

consiliis permixtum, qua tempestate Cotye fratre inter- 21.
fecto bellum adversus nos volverat. Igitur aqua et igni interdictum reo, appositumque ut teneretur insula neque Macedoniae neque Thraciae opportuna. Nam Thracia diviso imperio in Rhoemetalcen et liberos Cotyis, quis ob infantiam tutor erat Trebellienus Rufus, insolentia nostri discors agebat, neque minus Rhoemetalcen quam Trebellienum incusans popularium iniurias inultas sinere. Coelaletae Odrusaeque et Dii, validae nationes, arma cepere, ducibus diversis et paribus inter se per ignobilitatem; quae causa fuit, ne in bellum atrox coalescerent. Pars turbant praesentia, alii montem Haemum transgrediuntur, ut remotos populos concirent; plurimi ac maxime compositi regem urbemque Philippopolim, a Macedone Philippo sitam, circumsidunt. 39. Quae ubi cognita Publio Vellaeo (is proximum exercitum praesidebat), alarios equites ac leves cohortium mittit in eos, qui praedabundi aut assumendis auxiliis vagabantur, ipse robur peditum ad exsolvendum obsidium ducit. Simulque

C. 38. *Dii* Lipsius, coll. Thuc. II, 96. *παρεκάλει δὲ καὶ τῶν ὀρεινῶν Θρακῶν πολλούς, οἳ Δῖοι καλοῦνται, τὴν Ῥοδόπην οἱ πλεῖστοι οἰκοῦντες.* At MS. *alii.*

fratre] Fratris filio, secundum II, 64. et Vell. Pat. II, 129. Nam *fratrum* nomine nonnunquam *cognati* significantur, ut fratres patrueles, maxime apud barbaros, Liv. XXXV, 10. Ovid. Her. VIII, 27. Met. XIII, 31. Simile exemplum extat infra XI, 9, ubi Gotarzes et Bardanes *fratrum* nomine introducuntur, etsi coll. Ioseph. Ant. I, 20 Bardanes, ex Artabano Gotarzis fratre genitus, fratris filius Gotarzis debebat dici. Ex Walth. Similiter ipse Tac. Ann. XII, 4. *fratrum* dixit pro *fratris ac sororis*. Latius etiam patet Graecorum *φρητήρ*. Vel denique Tacito memoriae lapsum insimulare mallem quam delere *fratre*. Doed.

paribus inter se, ut Thuc. II, 65. de Periclis in *προστασίᾳ* successoribus: *οἱ δὲ ὕστερον ἴσοι αὐτοὶ μᾶλλον πρὸς ἀλλήλους ὄντες.*

compositi] Oppos. inconditis.

Philippopolim] Strab. VII. p. 320. *ὑπέρκειται δὲ τοῦ Βυζαντίου τὸ τῶν Ἀστῶν ἔθνος, ἐν ᾧ πόλις Καλύβη Φιλίππου τοῦ Ἀμύντου, τοὺς πονηροτάτους ἐνταῦθα ἱδρύσαντος.* Dicta eadem est Trimontium, Poneropolis, *Δούλων πόλις.*

C. 39. *Vellaeo*] Sitne is Paterculus ille historicus ambigitur. Non videtur, si quidem historico Priscian. VI. p. 706. praenomen *Marci* tribuit, non *Publii*.

Simulque emphasin habet,

21. cuncta prospere acta, caesis populatoribus et dissensione orta apud obsidentes, regisque opportuna eruptione et adventu legionis. Neque aciem aut proelium dici decuerit, in quo semermes ac palantes trucidati sunt sine nostro sanguine.

40. Eodem anno Galliarum civitates ob magnitudinem aeris alieni rebellionem coeptavere, cuius extimulator acerrimus inter Treveros Iulius Florus, apud Aeduos Iulius Sacrovir. Nobilitas ambobus et maiorum bona facta, eoque Romana civitas olim data, cum id rarum nec nisi virtuti pretium esset. Ii secretis colloquiis, ferocissimo quoque assumpto, aut quibus ob egestatem ac metum ex flagitiis maxima peccandi necessitudo, componunt Florus Belgas, Sacrovir propiores Gallos concire. Igitur per conciliabula et coetus seditiosa disserebant de continuatione tributorum, gravitate fenoris, saevitia ac superbia praesidentium, et discordare militem audito Germanici exitio egregium resumendae libertati tempus, si ipsi florentes, quam inops Italia, quam imbellis urbana plebes, nihil validum in exercitibus nisi quod externum, cogitarent. 41. Haud ferme ulla civitas intacta seminibus eius motus fuit: sed erupere primi Andecavi ac Turoni. Quorum Andecavos Acilius Aviola legatus, excita cohorte quae Lugduni praesidium agitabat, coercuit. Turoni legionario milite, quem Visellius Varro inferioris Germaniae legatus miserat, oppressi eodem Aviola duce et quibusdam Galliarum primoribus, qui tulere auxilium, quo dissimularent defectionem magisque

C. 39. *semermes* Beroald. ut *inermes*, H. II, 81. I, 11. *semermi* Bekkerus, ut c. 45. At MS. *semerme*.

C. 40. *conciliabula* convocando sive concalando fiunt, *coetus* coeundo. Eodem sensu Cic. Sen. 23. coniungit *concilium coetumque*, coll. de Fin. II, 24., nisi quod *concilia* legitima sunt, *conciliabula* clandestina. Synon. V. p. 108.

discordare .. militem] Haec pro subiecto sunt, *egregium tempus* pro praedicato. Ideo punctum delevi post *exitio*. Doed.

C. 41. *seminibus*] Illis quae Florus ac Sacrovir sparserant.

in tempore efferrent. Spectatus et Sacrovir intecto ca- 21.
pite pugnam pro Romanis ciens, ostentandae, ut ferebat, virtutis: sed captivi, ne incesseretur telis, agnoscendum se praebuisse arguebant. Consultus super eo Tiberius aspernatus est indicium, aluitque dubitatione bellum. 42. Interim Florus insistere destinatis, pellicere alam equitum, quae conscripta e Treveris militia disciplinaque nostra habebatur, ut caesis negotiatoribus Romanis bellum inciperet; paucique equitum corrupti, plures in officio mansere. Aliud vulgus obaeratorum aut clientium arma cepit; petebantque saltus, quibus nomen Arduenna, cum legiones utroque ab exercitu, quas Visellius et Gaius Silius adversis itineribus obiecerant, arcuerunt. Praemissusque cum delecta manu Iulius Indus e civitate eadem, discors Floro et ob id navandae operae avidior, inconditam multitudinem adhuc disiecit. Florus incertis latebris victores frustratus, postremo visis militibus qui effugia insederant, sua manu cecidit. isque Treverici tumultus finis. 43. Apud Aeduos maior moles exorta, quanto civitas opulentior et comprimendi procul praesidium. Augustodunum caput gentis armatis cohortibus Sacrovir occupaverat nobilissimamque Galliarum subolem liberalibus studiis ibi operatam, ut eo pignore parentes propinquosque eorum adiungeret. Simul arma occulte fabricata iuventuti dispertit. Quadraginta milia fuere, quinta sui parte legionariis armis, ceteri cum venabulis et cultris, quaeque alia venantibus tela sunt. Adduntur

C. 43. *nobilissimamque* Pichena; *et nobilissimam* Bekker. At MS. *nobilissimarum*, fine seq. vocis male repetito, ut I, 44. *donaria militaria*.

efferrent] I. e. profiterentur, ut VI, 9. *Efferre quae omnes animo agitabant*.

dubitatione] Parum credendo de Sacroviri perfidia; non *cunctatione*, ut Ernestio videbatur.

C. 42. *nostra*] Nominativus est, non ablativus.

negotiatoribus] Nam hi erant, qui fenore gravi premebant provinciales.

Aliud] I. q. praeterea; attractione quadam adverbii in adiectivum commutati, pro *alii*, *nempe vulgus*. An potius legendum *aliunde*? Doed.

21. e servitiis gladiaturae destinati, quibus more gentico continuum ferri tegimen: cruppellarios vocant, inferendis ictibus inhabiles, accipiendis impenetrabiles. Augebantur eae copiae vicinarum civitatum ut nondum aperta consensione, ita viritim promptis studiis, et certamine ducum Romanorum, quos inter ambigebatur utroque bellum sibi poscente. Mox Varro invalidus senecta vigenti Silio concessit. **44.** At Romae non Treveros modo et Aeduos, sed quattuor et sexaginta Galliarum civitates descivisse, assumptos in societatem Germanos, dubias Hispanias, cuncta ut mos famae, in maius credita optumus quisque rei publicae cura moerebat: multi odio praesentium et cupidine mutationis suis quoque periculis laetabantur, increpabantque Tiberium quod in tanto rerum motu libellis accusatorum insumeret operam. An et Sacrovirum maiestatis crimine reum in senatu fore? extitisse tandem viros, qui cruentas epistulas armis cohiberent. miseram pacem vel bello bene mutari. Tanto impensius in securitatem compositus, neque loco neque vultu mutato, sed ut solitum, per illos dies egit, altitudine animi, an compererat modica esse et vulgatis leviora. **45.** Interim Silius cum legionibus duabus incedens, praemissa auxiliari manu vastat Sequanorum pagos, qui finium extremi et

C. 43. *crupellarii*, quorum hoc uno loco mentio facta est, nomen habent a *κρυφάλῳ* sive *κεκρυφάλῳ*. Nam Hesych. *κρύφαλον· σαβάκανον*, fort. *σάβανον*, Vid. Synon. T. VI. p. 87. Dord.

viritim] A singulis, opp. publice et communiter, ut apud Hirt. B. Alex. 65. *Praemia bene meritis et publice et viritim dedit.*

C. 44. *quattuor et sexaginta*] H. e. omnes Galliarum civitates. Nam etsi in numero civitatum paulum differant auctores, tamen seqq. hic satis docent, de universis Galliis hunc numerum intelligendum esse, quia fama Germanos quoque in societatem assumptos dubiasque Hispanias ferebat. Walth. Sic apud Liv. IV, 23. *Duae civitates legatis circa XXII. populos missis*, universus Hetruriae populorum numerus comprehensus est, non pars excepta. Sic Cic. N. D. II, 37. *Unius et viginti formae litterarum.* Discrimen id adiectione articuli vulgaribus linguis explicare facile est. Freinsh.

in maius] Scil. aucta.

suis] H. e. patriae suae.

altitudine] Ut Hist. IV, 86 et Sall. Iug. 95. de Sulla: *ad simulanda negotia altitudo ingenii incredibilis.*

Aeduis contermini sociique in armis erant. Mox Augustodunum petit propero agmine, certantibus inter se signiferis, fremente etiam gregario milite, ne suetam requiem, ne spatia noctium opperiretur; viderent modo adversos et adspicerentur; id satis ad victoriam. Duodecimum apud lapidem Sacrovir copiaeque patentibus locis apparuere. in fronte statuerat ferratos, in cornibus cohortes, a tergo semermos. Ipse inter primores equo insigni adire, memorare veteres Gallorum glorias, quaeque Romanis adversa intulissent; quam decora victoribus libertas, quanto intolerantior servitus iterum victis. 21.
46. Non diu haec nec apud laetos: etenim propinquabat legionum acies, inconditique ac militiae nescii oppidani neque oculis neque auribus satis competebant. Contra Silius, etsi praesumpta spes hortandi causas exemerat, clamitabat tamen: pudendum ipsis quod Germaniarum victores adversum Gallos tanquam in hostem ducerentur. „Una nuper cohors rebellem Turonum, una ala Treverum, paucae huius ipsius exercitus turmae profligavere Sequanos. Quanto pecunia dites et voluptatibus opulentos, tanto magis imbelles Aeduos evincite, et fugientibus consulite." Ingens ad ea clamor, et circumfudit eques, frontemque pedites invasere, nec cunctatum apud latera. Paulum morae attulere ferrati restantibus lami-

C. 45. *Ipse inter primores*] Scil. equitans; *equo insigni* scil. vectus; *adire* scil. singulos, ut Arminius II, 45.

glorias] Id est, gloriosa facta.

intolerantior comparativus est participii *intolerandus*, quod suis ac propriis gradibus caret. Quinimmo ex Livio Andronico *curis intolerantibus* pro *intolerandis* laudat Gell. XIX, 7. Sed *intolerantia morum Tiberii* ap. Suet. Tib. 51 insolentiam denotat, non quod nos dicimus *Unerträglichkeit.*

C. 46. *competebant*] Ut Hist. III, 73. ex Sall. Fr. ap. Non. *Formidine attonitus neque animo neque auribus aut lingua competere*, eodem sensu quo Liv. V, 42. *Ne auribus quidem atque oculis satis constare poterant.*

voluptatibus] Pro rebus ad voluptates pertinentibus.

consulite] Pro parcite, ut c. 16. Hist. III, 82. *Ratio cunctandi, ne asperatus proelio miles non populo, non senatui, ne templis quidem ac delubris deorum consuleret.* Ex Walth.

21. nis adversum pila et gladios: sed miles correptis securibus et dolabris, ut si murum perrumperet, caedere tegmina et corpora; quidam trudibus aut furcis inertem molem prosternere; iacentesque, nullo ad resurgendum nisu, quasi exanimes linquebantur. Sacrovir primo Augustodunum, dein metu deditionis in villam propinquam cum fidissimis pergit. illic sua manu, reliqui mutuis ictibus occidere. incensa super villa omnes cremavit.
47. Tum demum Tiberius ortum patratumque bellum senatui scripsit; neque dempsit aut addidit vero, sed fide ac virtute legatos, se consiliis superfuisse. Simul causas cur non ipse, non Drusus profecti ad id bellum forent, adiunxit, magnitudinem imperii extollens, neque decorum principibus, si una alterave civitas turbet, omissa urbe, unde in omnia regimen. Nunc, quia non metu ducatur, iturum ut praesentia spectaret componeretque. Decrevere patres vota pro reditu eius supplicationesque et alia decora; solus Dolabella Cornelius dum anteire ceteros parat, absurdam in adulationem progressus censuit, ut ovans e Campania urbem introiret. Igitur secutae Caesaris litterae, quibus se non tam vacuum gloria praedicabat, ut post ferocissimas gentes perdomitas, tot receptos in iuventa aut spretos triumphos, iam senior peregrinationis suburbanae inane praemium peteret.

C. 46. *incensa* Rhenanus; *ingressa* MS.

super] Scil. eorum corporibus, ut Liv. XXI, 14. *Domos super se ipsos concremaverunt.* Dorp.

C. 47. *superfuisse*] Pro superasse. Vid. Gell. I, 22.

magnitudinem imperii] Maiestatem imperantis vel principis significat, non amplitudinem potentiae Romanae. Vid. I, 47. *Per filios pariter adiri, maiestate salva; cui maior e longinquo reverentia.. Quod aliud subsidium, si imperatorem sprevissent?*

regimen] Parum attento lectori aliquod verbum deesse videbitur huic sententiae, quae tamen plenissima est, si superiora respicias. Intelligitur enim: *ad bellum proficisci*, id principibus minime decorum esse levibus de causis. Pichena.

decora adiectivum est; distinguuntur enim decorae ceterorum adulationes ab indecora unius Dolabellae.

48. Sub idem tempus, ut mors Sulpicii Quirinii 21.
publicis exsequiis frequentaretur, petivit a senatu. Nihil ad veterem et patriciam Sulpiciorum familiam Quirinius pertinuit, ortus apud municipium Lanuvium: sed impiger militiae et acribus ministeriis consulatum sub divo Augusto, mox expugnatis per Ciliciam Homonadensium castellis insignia triumphi adeptus, datusque rector Gaio Caesari Armeniam obtinenti, Tiberium quoque Rhodi agentem coluerat. Quod tunc patefecit in senatu, laudatis in se officiis et incusato Marco Lollio, quem auctorem Gaio Caesari pravitatis et discordiarum arguebat. Sed ceteris haud laeta memoria Quirinii erat ob intenta, ut memoravi, Lepidae pericula sordidamque et praepotentem senectam.

49. Fine anni Gaium Lutorium Priscum equitem Romanum, post celebre carmen, quo Germanici suprema defleverat, pecunia donatum a Caesare, corripuit delator, obiectans aegro Druso composuisse, quod, si exstinctus foret, maiore praemio vulgaretur. Id Gaius Lutorius in domo Publii Petronii, socru eius Vitellia coram multisque illustribus feminis, per vaniloquentiam legerat. Ut delator extitit, ceteris ad dicendum testimonium exterritis, sola Vitellia nihil se audivisse asseveravit. Sed arguentibus ad perniciem plus fidei fuit, sententiaque Haterii Agrippae consulis designati indictum reo ultimum supplicium. 50. Contra Marcus Lepidus in hunc modum exorsus est. „Si, patres conscripti, unum id specta-

C. 49. *asseveravit* Beroald. *asseruit* alii. *adsevavit* MS.

C. 48. *consulatum*] Gessit a. u. 742. cum M. Valerio Messala.

Homonadensium] Strabo XII. p. 569. *Τοὺς δὲ Ὁμοναδέας Κυρίνιος ἐξεπόρθησε λιμῷ καὶ τετρακισχιλίους ἄνδρας ἐζώγρησε, καὶ συνῴκισεν ἐς τὰς ἐγγὺς πόλεις· τὴν δὲ χώραν ἀπέλιπεν ἔρημον τῶν ἐν ἀκμῇ.* De eodem Quirinio vid. Ioseph. Ant. XVIII, 1. 2. Luc. Actt. Apost. V, 37.

Lollio] Suet. Tib. 12. *Privignum Caium orienti praepositum cum visendi gratia traiecisset Samum, alieniorem sibi sensit ex criminationibus M. Lollii, comitis et rectoris eius:* coll. Vellei. P. II, 102.

ut memoravi] Cap. 22.

21. mus, quam nefaria voce Gaius Lutorius Priscus mentem suam et aures hominum polluerit, neque carcer neque laqueus, ne serviles quidem cruciatus in eum suffecerint. Sin flagitia et facinora sine modo sunt, suppliciis ac remediis principis moderatio maiorumque et vestra exempla temperant, et vana a scelestis, dicta a maleficiis differunt, est locus sententiae, per quam neque huic delictum impune sit, et nos clementiae simul ac severitatis non poeniteat. Saepe audivi principem nostrum conquerentem, si quis sumpta morte misericordiam eius praevenisset. Vita Lutorii in integro est; qui neque servatus in periculum rei publicae neque interfectus in exemplum ibit. Studia illi, ut plena vecordiae, ita inania et fluxa sunt; nec quicquam grave ac serium ex eo metuas, qui suorum ipse flagitiorum proditor non virorum animis sed muliercularum arrepit. Cedat tamen urbe, et bonis amissis aqua et igni arceatur. Quod perinde censeo ac si lege maiestatis teneretur." 51. Solus Lepido Rubellius Blandus e consularibus assensit, ceteri sententiam Agrippae secuti; ductusque in carcerem Priscus, ac statim exanimatus. Id Tiberius solitis sibi ambagibus apud senatum incusavit, cum extolleret pietatem quamvis modicas principis iniurias acriter ulciscentium, deprecaretur tam praecipitis verborum poenas, laudaret Lepidum neque Agrippam argueret. Igitur factum senatus consultum, ne decreta patrum ante diem decimum ad aerarium defer-

C. 50. *in integro est*. Suspicor cum Lipsio *esto*.

C. 51. *decimum* inseruit Lipsius, coll. Suet. Tib. 75. Dion. C. LVII, 20.

C. 50. *neque carcer .. suffecerint*] Idem et eodem consilio Caesar ap. Sall. Cat. 51. *Equidem ego sic existimo, omnis cruciatus minores quam illorum facinora esse.*

est locus] Hoc apodoseos initium est; ipsa autem protasis tres causas cur supplicio abstinendum sit continet: primum inaequalitatem sceleris et poenae, deinde clementiam principis et populi Romani, postremo vanitatem hominis rei,

studia] Vecordiam intelligit, quam supra *vaniloquentiam* dixerat, dementiam; *inania et fluxa* vocat, quippe nihil cuiquam nocitura studia. Ern.

C. 51. *ambages*] I. e. ambiguitates.

ad aerarium] Ibi enim tabu-

rentur, idque vitae spatium damnatis prorogaretur. Sed 21.
non senatui libertas ad poenitendum erat, neque Tiberius
interiectu temporis mitigabatur.

52. Gaius Sulpicius, Decimus Haterius consules se- (a. u. 775.)
quuntur, inturbidus externis rebus annus, domi suspecta a. C. 22.
severitate adversum luxum, qui immensum proruperat ad cuncta, quis pecunia prodigitur. Sed alia sumptuum quamvis graviora dissimulatis plerumque pretiis occultabantur; ventris et ganeae paratus assiduis sermonibus vulgati fecerant curam, ne princeps antiquae parcimoniae durius adverteret. Nam incipiente Gaio Bibulo ceteri quoque aediles disseruerant, sperni sumptuariam legem, vetitaque utensilium pretia augeri in dies, nec mediocribus remediis sisti posse. Et consulti patres integrum id negotium ad principem distulerant. Sed Tiberius saepe apud se pensitato, an coerceri tam profusae cupidines possent, num coercitio plus damni in rem publicam ferret, quam indecorum attrectare quod non obtineret, vel retentum ignominiam et infamiam virorum illustrium posceret, postremo litteras ad senatum composuit, quarum sententia in hunc modum fuit. 53. „Ceteris forsitan in rebus, patres conscripti, magis expediat me coram interrogari et dicere quid e re publica censeam: in hac relatione subtrahi oculos meos melius fuit, ne denotantibus vobis ora ac metum singulorum, qui pudendi luxus arguerentur, ipse etiam viderem eos ac velut deprenderem.

C. 53. *e re* edd. At MS. *re*, marg. *de re*.

lae publicae et acta senatus. Liv. XXXIX, 4. Nec ante rata, donec delata; interea *auctoritas* dicebatur, non *senatus consultum*, ut ex Cic. Fam. VIII, 8. Dion. LV, 3 iam alii notarunt. Vid. Tac. Ann. XIII, 28. Lips.

C. 52. *sumptuariam legem*] Gell. II, 24. *Postremo lex Iulia ad populum pervenit Caesare Augusto imperante, qua profestis quidem diebus ducenti finiuntur, calendis, idibus, nonis et aliis quibusdam festis trecenti, nuptiis autem et repotiis HS. mille.*

ad principem] I. e. donec princeps praesens esset. Liv. XLI, 8. *Legati qui ad novos magistratus dilati erant.*

C. 53. *fuit*] Pro *est*, ex more epistolas scribentium.

53. Quodsi mecum ante viri strenui, aediles, consilium habuissent, nescio an suasurus fuerim omittere potius praevalida et adulta vitia, quam hoc assequi, ut palam fieret quibus flagitiis impares essemus. Sed illi quidem officio functi sunt, ut ceteros quoque magistratus sua munia implere velim: mihi autem neque honestum silere neque proloqui expeditum, quia non aedilis aut praetoris aut consulis partes sustineo, maius aliquid et excelsius a principe postulatur; et cum recte factorum sibi quisque gratiam trahant, unius invidia ab omnibus peccatur. Quid enim primum prohibere et priscum ad morem recidere aggrediar? villarumne infinita spatia? familiarum numerum et nationes? argenti et auri pondus? aeris tabularumque miracula? promiscas viris et feminis vestes? atque illa feminarum propria, quis lapidum causa pecuniae nostrae ad externas aut hostilis gentes transferuntur? 54. Nec ignoro in conviviis et circulis incusari ista

invidia] Expectabam: *cum unius invidia.*

flagitiis] Scil. coercendis.

maius .. *postulatur* per asyndeton cum *quia* copulatum; ideo punctum post *sustineo* delevi. Dorr.

villarum] Non *latifundia* perstringit, sed *aedificia privata laxitatem urbium magnarum vincentia:* Sen. Ben. VII, 10.

familiarum numerum] Athen. VI, 7. *Καὶ γὰρ μυρίους καὶ δισμυρίους καὶ ἔτι πλείους δὲ πάμπολλοι κέκτηνται, οὐκ ἐπὶ προσόδοις δὲ ὥσπερ ὁ τῶν Ἑλλήνων ζάπλουτος Νικίας, ἀλλ' οἱ πλείους τῶν Ῥωμαίων συμπροϊόντας ἔχουσι τοὺς πλείστους.* Sen. Ben. VII. *Numerus Demetrio quotidie servorum velut imperatori exercitus referebatur.*

nationes] Constat enim dites illos et luxuriosos in servis emendis plurimum etiam ad nationis delectum respexisse, ac proinde cum diversas in familia nationes haberent, in eas tanquam classes ipsam distribuisse. Vid. XIV, 44. Freinsh.

argenti] Scil. facti, seu vasorum argenteorum et aureorum. Sed olim *Fabricius censor P. Cornelium Rufinum consularem senatu movit, quod is decem pondo argenti facti haberet.* Liv. Epit. XIV.

aeris] H. e. aenearum statuarum.

promiscas] II, 33. *Decretum ne vasa auro solida ministrandis cibis fierent; ne vestis serica viros foedaret.* Sen. Ep. 122. 114. *Qui lacernas coloris improbi sumunt, qui perlucentem togam.* Plin. H. N. XI, 27. Potest tamen simul cogitari de tunicis in modum muliebrium factis. Gell. VII, 12. Walth.

pecuniae] Plin. XII, 19. *Arabiae etiamnum felicius mare est. Ex illo namque margaritas mittit; minimaque computatione millies sestertium annis omnibus Indi et Seres peninsulaque illa imperio nostro adimunt.*

et modum posci: sed si quis legem sanciat, poenas indi- 22
cat, iidem illi civitatem verti, splendidissimo cuique exitium parari, neminem criminis expertem clamitabunt. Atqui ne corporis quidem morbos veteres et diu auctos nisi per dura et aspera coerceas: corruptus simul et corruptor, aeger et flagrans animus haud levioribus remediis restinguendus est quam libidinibus ardescit. Tot a maioribus repertae leges, tot quas divus Augustus tulit, illae oblivione, hae, quod flagitiosius est, contemptu abolitae securiorem luxum fecere. Nam si velis quod nondum vetitum est, timeas ne vetere: at si prohibita impune transcenderis, neque metus ultra neque pudor est. Cur ergo olim parcimonia pollebat? quia sibi quisque moderabatur, quia unius urbis cives eramus; ne irritamenta quidem eadem intra Italiam dominantibus. Externis victoriis aliena, civilibus etiam nostra consumere didicimus. Quantulum istud est, de quo aediles admonent! quam, si cetera respicias, in levi habendum! At hercule nemo refert quod Italia externae opis indiget, quod vita populi Romani per incerta maris et tempestatum cotidie volvitur. Ac nisi provinciarum copiae et dominis et servitiis et agris subvenerint, nostra nos scilicet nemora nostraeque villae tuebuntur. Hanc, patres con-

C. 54. *clamitabunt* Beroald. *clamitabant* MS. *fecere* Beroald. *facere* MS.

C. 54. *verti* pro *everti*, ut II, 42.

aeger et flagrans non leniorem antithesin efficiunt quam *corruptus et corruptor*; nam *aeger* carere vi et vigore creditur, *flagrans* iisdem abundare. De *animo corruptore* vid. Bentl. ad Hor. C. IV, 9, 39.

quam libidinibus ardescit] Breviter pro: *quam libidines quibus ardescit*. Thuc. V, 95.

in levi habendum] Ut H. II, 21. Theocr. XXII, 213. *Τυνδαρίδαις πολεμιζέμεν οὐκ ἐν ἐλαφρῷ.* Soph. Ant. 1078. *ἐν δεινῷ πάρα*: structurae quadam inconstantia; nam aut *leve habendum* aut *in levibus habendum* dici debebat. Doed.

per incerta] Nam e Sicilia, ex Africa, ex Aegypto frumentum advehebatur. Colum. I, 1. *Itaque in hac Latia et Saturnia terra, ubi dii cultus agrorum progeniem suam docuerunt, ibi nunc ad hastam locamus, ut nobis ex transmarinis provinciis advehatur frumentum, ne fame laboremus.* Mur.

22. scripti, curam sustinet princeps; haec omissa funditus rem publicam trahet; reliquis intra animum medendum est: nos pudor, pauperes necessitas, divites satias in melius mutet. Aut si quis ex magistratibus tantam industriam ac severitatem pollicetur, ut ire obviam queat, hunc et laudo, et exonerari laborum meorum partem fateor. Sin accusare vitia volunt, dein, cum gloriam eius rei adepti sunt, simultates faciunt ac mihi relinquunt, — credite, patres conscripti, me quoque non esse offensionum avidum; quas cum graves et plerumque iniquas pro re publica suscipiam, inanes et irritas neque mihi aut vobis usui futuras iure deprecor." 55. Auditis Caesaris litteris remissa aedilibus talis cura; luxusque mensae, a fine Actiaci belli ad ea arma, quis Servius Galba rerum adeptus est, per annos centum profusis sumptibus exerciti, paulatim exolevere. Causas eius mutationis quaerere libet. Dites olim familiae nobilium aut claritudine insignes studio magnificentiae prolabebantur. Nam etiam tum plebem, socios, regna colere et coli licitum, ut quisque opibus, domo, paratu speciosus, per nomen et clientelas illustrior habebatur; postquam caedibus saevitum

exonerari] Malim *exonerare*, ut *hunc*, sicut eius pronominis sedes exigit, ad utrumque verbum possit referri. Hist. V, 2. *Multitudinem proximas in terras exoneratam*. Dord.

gloriam edd. At MS. *gloria;* si vere, struxit Tacitus *adipisci* ad legem synonymi *potiri* cum ablativo casu, sicut mox cap. seq. et VI, 45. cum genitivo; novo utrumque. Dord.

reliquis] Neutrum est, scil. vitiis vel curis.

C. 55. *remissa*] H. e. reliquerunt aedilibus, ut ipsi suum munus curarent, quandoquidem neque princeps neque senatus quicquam super eo negotio statuere volebant. Atque ipsorum aedilium alioqui cura erat ut annonae praeessent. Pichena. Nempe recusat senatus ne novam legem sanciat; veteres leges quoquo modo videretur aedilibus exerceantur.

studio] I. e. ad studium, ut c. 48. *Somno aut vino procumbere*. VI, 25. *Foedissimis criminationibus exarsit*.

ut quisque . . habebatur] Errant qui his verbis protasin et apodosin contineri crediderunt, asyndeto decepti, quo *speciosus* et *illustrior* coniunxit Tacitus. Sensus est: Etiamtum sub Augusto, Tiberio, Nerone, speciosis et illustribus civibus licitum erat coli; posthac, sub Domitiano, eiusmodi cultus exitio esse coepit. Dord.

et magnitudo famae exitio erat, ceteri ad sapientiora con- 22 vertere, simul novi homines e municipiis et coloniis atque etiam provinciis in senatum crebro assumpti domesticam parcimoniam intulerunt; et quanquam fortuna vel industria plerique pecuniosam ad senectam pervenirent, mansit tamen prior animus. Sed praecipuus adstricti moris auctor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu victuque. Obsequium inde in principem et aemulandi amor validior quam poena ex legibus et metus. Nisi forte rebus cunctis inest quidam velut orbis, ut quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur; nec omnia apud priores meliora, sed nostra quoque aetas multa laudis et artium imitanda posteris tulit. Verum haec nobis maiores certamina ex honesto maneant.

56. Tiberius fama moderationis parta, quod ingruentis accusatores represserat, mittit litteras ad senatum, quis potestatem tribuniciam Druso petebat. Id summi fastigii vocabulum Augustus repperit, ne regis aut dictatoris nomen assumeret ac tamen appellatione ali-

ceteri] Veteres nobilium familiae opponuntur *novis hominibus*. Aliter Waltherus: „quibus magnitudo famae nondum exitio fuerat, hi aliorum periculis monebantur ne magnitudinem famae sectarentur." At hoc foret *reliqui οἱ λοιποί*, non *ceteri*, *οἱ μὲν ἄλλοι*. Dorp.

temporum vices] Anni tempestatum vicissitudines.

maiores] Locus mutilus aut corruptus. Simplicissima est Lipsii emendatio: *in maiores;* nam praep. *in* absorpta est a seq. *m* ut VI, 34. *modum obsidii.* Sensus est: Quodsi mores quoque per saecula necessario mutari solent, hoc tamen optandum est, ut haec nobis certamina erga maiores honesta maneant, nec una cum reliquis moribus mutentur. Nam *certamina ex honesto* similiter iuncta, ut Hist. IV, 74. *Laudatorum principum usus ex aequo est quamvis procul agentibus;* h. e. aequus est; intelligitur autem per *honesta certamina* idem quod XIII, 54 per *bonam aemulationem*, coll. Iug. 4. *Quis est omnium his moribus, quin divitiis et sumptibus, non probitate neç industria cum maioribus suis contendat?* Porro *certamina in maiores* pro eo quod usitatius est, *cum maioribus*, non magis abhorret a sermone Taciti quam XII, 6. *Nova nobis in fratrum filias coniugia.* Eodem sensu dativo saepe *certare* iungitur a poetis. Ad ipsum votum comparatur Germ. 33. *Maneat quaeso duretque gentibus si non amor nostri, at certe odium sui.* Aliam emendandi viam post Huetium ingressus est L. Walchius: *Verum haec nobis maior res: certamina ex honesto maneant.* Dord.

22. qua cetera imperia praemineret. Marcum deinde Agrippam socium eius potestatis, quo defuncto Tiberium Neronem delegit, ne successor in incerto foret. Sic cohiberi pravas aliorum spes rebatur; simul modestiae Neronis et suae magnitudini fidebat. Quo tunc exemplo Tiberius Drusum summae rei admovet, cum incolumi Germanico integrum inter duos iudicium tenuisset. Sed principio litterarum veneratus deos, ut consilia sua rei publicae prosperarent, modica de moribus adulescentis neque in falsum aucta rettulit. Esse illi coniugem et tres liberos eamque aetatem, qua ipse quondam a divo Augusto ad capessendum hoc munus vocatus sit. neque nunc propere, sed per octo annos capto experimento, compressis seditionibus, compositis bellis, triumphalem et bis consulem noti laboris participem sumi. 57. Praeceperant animis orationem patres; quo quaesitior adulatio fuit. Nec tamen repertum, nisi ut effigies principum, aras deum, templa et arcus aliaque solita censerent; nisi quod Marcus Silanus ex contumelia consulatus honorem principibus petivit, dixitque pro sententia, ut publicis privatisve monimentis ad memoriam temporum non consulum nomina praescriberentur, sed eorum, qui tribuniciam potestatem gererent. At Quintus Haterius cum eius diei senatus consulta aureis litteris figenda in curia censuisset, deridiculo fuit, senex foedissimae adulationis tantum infamia usurus. 58. Inter quae provincia Africa Iunio Blaeso prorogata, Servius Maluginensis flamen Dialis ut Asiam sorte haberet postulavit, frustra vulgatum

C. 57. *At Q. Haterius* Lips. *Atque Haterius* MS.

C. 56. *quo*] Expectes *eoque*. *eamque aetatem*] Egit ergo Drusus tum tricesimum sextum annum. Ex Lips.

C. 57. *tantum infamia*] Adulationis nullo alio fructu usurus nisi infamia, tanto turpius quod senex erat, neque quidquam sequi videbatur adulando praeter ipsam adulationem eiusque studium et consuetudinem. Dord.

C. 58. *sorte haberet*] Pro provincia, etiam sine sortitione, quae olim in dispertiendis provinciis usitata erat.

vulgatum] Liv. V, 52. *Flamini Diali noctem unam manere extra urbem nefas esse.*

dictitans, non licere Dialibus egredi Italia; neque aliud 22. ius suum quam Martialium Quirinaliumque flaminum: porro si hi duxissent provincias, cur Dialibus id vetitum? nulla de eo populi scita, non in libris caerimoniarum reperiri. Saepe pontifices Dialia sacra fecisse, si flamen valitudine aut munere publico impediretur. Duobus et septuaginta annis post Cornelii Merulae caedem neminem suffectum, neque tamen cessavisse religiones. Quodsi per tot annos possit non creari nullo sacrorum damno, quanto facilius abfuturum ad unius anni proconsulare imperium! Privatis olim simultatibus effectum, ut a pontificibus maximis ire in provincias prohiberentur: nunc deum munere summum pontificum etiam summum hominum esse, non aemulationi, non odio aut privatis affectionibus obnoxium. 59. Adversus quae cum augur Lentulus aliique varie dissererent, eo decursum est, ut pontificis maximi sententiam opperirentur. Tiberius dilata notione de iure flaminis, decretas ob tribuniciam Drusi

C. 58. *ius suum* Rhen. *iussum* MS.

Martialium Quirinaliumque] Atqui ne his quidem antiquitus egredi Italia concessum. Valer. M. I, 1. *Metellus vero pontifex maximus Postumium consulemque eundemque flaminem Martialem ad bellum gerendum Africam petentem ne a sacris discederet multa indicta urbem egredi passus non est, religionique summum imperium cessit.* Epit. Liv. XIX. Et de Quirinali Liv. XXXVII, 51. *Priusquam in provincias praetores irent, certamen inter P. Licinium pont. max. fuit et Q. Fabium Pictorem flaminem Quirinalem, quale patrum memoria inter L. Metellum et Post. Albinum fuerat. Religio ad postremum vicit et dicto audiens esse flamen pontifici iussus.* Sed scire licet quaedam ex his cum aevo mutasse. Ex Lips.

duxissent scil. sorte.

Merulae caedem] Is interfectus a. u. 668. Suffectus flamen novus ab Augusto a. u. 744. Dio LIV. *Κἀν τῷ αὐτῷ τούτῳ χρόνῳ ὅ τε ἱερεὺς τοῦ Διὸς πρῶτον μετὰ τὸν Μερούλαν ἀπεδείχθη.* Suet. Aug. 31. Ex Lips.

aemulationi Muretus. At MS. *aemulatione;* si vere, *obnoxium* absolute positum, ut H. I, 1. II, 56. *befangen*, dativus autem cogitatione addendus est, *libidini suae* vel *cupiditatibus*, ut A. II, 75. Sed *odio* et *affectionibus* perinde atque *aemulatione* ablativi sunt causales.

C. 59. *notione*] Pro cognitione, ut VI, 12. XII, 60. MS. *delata notitione.*

22 potestatem caerimonias temperavit, nominatim arguens insolentiam sententiae, aureasque litteras contra patrium morem. Recitatae et Drusi epistulae, quanquam ad modestiam flexae, pro superbissimis accipiuntur. Huc decidisse cuncta, ut ne iuvenis quidem tanto honore accepto adiret urbis deos, ingrederetur senatum, auspicia saltem gentile apud solum inciperet. Bellum scilicet, aut diverso terrarum distineri, litora et lacus Campaniae cum maxime peragrantem. Sic imbui rectorem generis humani; id primum e paternis consiliis discere. Sane gravaretur aspectum civium senex imperator, fessamque aetatem et actos labores praetenderet: Druso quod nisi ex arrogantia impedimentum?

60. Sed Tiberius vim principatus sibi firmans imaginem antiquitatis senatui praebebat, postulata provinciarum ad disquisitionem patrum mittendo. Crebrescebat enim Graecas per urbes licentia atque impunitas asyla statuendi; complebantur templa pessimis servitiorum; eodem subsidio obaerati adversum creditores suspectique capitalium criminum receptabantur. Nec ullum satis validum imperium erat coercendis seditionibus populi, flagitia hominum ut caerimonias deum protegentis. Igitur placitum ut mitterent civitates iura atque legatos. Et quaedam quod falso usurpaverant, sponte omisere; multae vetustis superstitionibus aut meritis in populum Romanum fidebant. Magnaque eius diei species fuit, quo senatus maiorum beneficia, sociorum pacta, regum etiam, qui ante vim Romanam valuerant, decreta ipsorumque

auspicia] Liv. XXII, 1. de C. Flaminio, qui ante initum consulatum profectus ab urbe: *Quod enim illi iustum imperium, quod auspicium esse? Magistratus id a domo publicis privatisque penatibus, Latinis feriis actis, sacrificio in monte perfecto, votis rite in Capitolio nuncupatis secum ferre. Nec privatum auspicia sequi nec sine auspiciis profectum in externo ea solo nova atque integra concipere posse.*

Bellum] Scil. esse.

C. 60. *obaerati*] Plutarch. de vit. aer. al. 3. *ἡ μὲν γὰρ Ἄρτεμις ἡ ἐν Ἐφέσῳ τοῖς χρεώσταις ὅταν καταφύγωσιν εἰς τὸ ἱερὸν αὐτῆς ἀσυλίαν παρέχει καὶ ἄδειαν ἀπὸ τῶν δανείων.*

numinum religiones introspexit, libero, ut quondam, quid 22.
firmaret mutaretve. 61. Primi omnium Ephesii adiere, memorantes non, ut vulgus crederet, Dianam atque Apollinem Delo genitos: esse apud se Cenchrium amnem, lucum Ortygiam, ubi Latonam partu gravidam et oleae, quae tum etiam maneat, adnisam edidisse ea numina; deorumque monitu sacratum nemus. atque ipsum illic Apollinem post interfectos Cyclopas Iovis iram vitavisse. Mox Liberum patrem, bello victorem, supplicibus Amazonum, quae aram insederant, ignovisse. Auctam hinc concessu Herculis, cum Lydia poteretur, caerimoniam templo: neque Persarum dicione deminutum ius. Post Macedonas, dein nos servavisse. 62. Proximi Magnetes Lucii Scipionis et Lucii Sullae constitutis nitebantur, quorum ille Antiocho, hic Mithridate pulsis fidem atque virtutem Magnetum decoravere, uti Dianae Leucophrynae perfugium inviolabile foret. Aphrodisienses posthac et Stratonicenses dictatoris Caesaris ob vetusta in partis merita et recens divi Augusti decretum attulere, laudati quod Parthorum irruptionem nihil mutata in populum

C. 61. *lucum* Lips. *locum* MS.

C. 61. *Ortygiam*] Strab. XIV. p. 639. *ἐν δὲ τῇ αὐτῇ παραλίᾳ μικρὸν ὑπὲρ τῆς θαλάττης ἐστὶ καὶ ἡ Ὀρτυγία, διαπρεπὲς ἄλσος παντοδαπῆς ὕλης, κυπαρίττου δὲ τῆς πλείστης· διαῤῥεῖ δὲ ὁ Κέγχριος ποταμὸς, οὗ φασὶ νίψασθαι τὴν Λητὼ μετὰ τὰς ὠδῖνας· ἐνταῦθα γὰρ μυθεύουσι τὴν λοχείαν καὶ τὴν τροφὸν τὴν Ὀρτυγίαν καὶ τὸ ἄδυτον, ἐν ᾧ ἡ λοχεία, καὶ τὴν πλησίον ἐλαίαν, ᾗ πρῶτον ἐπαναπαύσασθαί φασι τὴν θεὸν ἀπολυθεῖσαν τῶν ὠδίνων.*

Amazonum] Pausan. VII, 2, 4. *Αἱ δὲ ἀπὸ Θερμώδοντος γυναῖκες ἔθυσαν μὲν καὶ τότε* [scil. *στρατευσάμεναι ἐπὶ Ἀθήνας τε καὶ Θησέα*] *τῇ Ἐφεσίᾳ θεῷ, ἅτε ἐπιστάμεναί τε ἐκ παλαιοῦ τὸ ἱερὸν καὶ ἡνίκα Ἡρακλέα ἔφυγον αἵδε καὶ Διόνυσον τὰ ἔτι ἀρχαιότερα ἱκέτιδες ἐνταῦθα ἐλθοῦσαι.*

C. 62. *Proximi* Freinsh. At MS. *proximo* scil. adeuntes, quam adverbii formam Charisius legit in Cic. Sen. 16.

Leucophrynae] Eius templum describit Strabo XIV, 1. p. 647. *Ἐν δὲ τῇ νῦν πόλει τὸ τῆς Λευκοφρυηνῆς ἱερόν ἐστιν Ἀρτέμιδος.* MS. *Leucophines.*

irruptionem] De qua Dio Cass. XLVIII, 26. *Ὁ δὲ δὴ Λαβιῆνος ἐν τούτῳ τήν τε Κιλικίαν κατέσχε καὶ τῆς Ἀσίας τὰς ἠπειρώτιδας πόλεις παρεστήσατο, πλὴν Στρατονικείας, τὰ μὲν πλεῖστα ἄνευ πολέμου, Μύλασα δὲ καὶ Ἀλάβανδα διὰ κινδύνων ἑλών.*

22. Romanum constantia pertulissent. Sed Aphrodisiensium civitas Veneris, Stratonicensium Iovis et Triviae religionem tuebantur. Altius Hierocaesarienses exposuere, Persicam apud se Dianam, delubrum rege Cyro dicatum; et memorabantur Perpernae, Isaurici multaque alia imperatorum nomina, qui non modo templo sed duobus milibus passuum eandem sanctitatem tribuerant. Exin Cyprii tribus delubris, quorum vetustissimum Paphiae Veneri auctor Aërias, post filius eius Amathus Veneri Amathusiae, et Iovi Salaminio Teucer, Telamonis patris ira profugus, posuissent. 63. Auditae aliarum quoque civitatium legationes. Quorum copia fessi patres, et quia studiis certabatur, consulibus permisere, ut perspecto iure, et si qua iniquitas involveretur, rem integram rursum ad senatum referrent. Consules super eas civitates, quas memoravi, apud Pergamum Aesculapii compertum asylum rettulerunt: ceteros obscuris ob vetustatem initiis niti. Nam Zmyrnaeos oraculum Apollinis, cuius imperio Stratonicidi Veneri templum dicaverint, Tenios eiusdem carmen referre, quo sacrare Neptuni effigiem aedemque iussi sint. Propiora Sardianos: Alexandri victoris id donum: neque minus Milesios Dareo rege niti. Sed cultus numinum utrisque Dianam aut Apollinem ve-

C. 63. *rege niti* Lips. At MS. *regi uti*. Suspicor: *rege inniti*, ut XV, 31. *testibus innixus*. DOED.

Altius] Scil. repetita.

Perpernae edd. At MS. *Perpennae*.

C. 63. *Stratonicidi Veneri* Rhen. At MS. *Stratonici divae Veneri*. Suspicor: *Stratonicidi divae*, *Veneri*. Significaverat Apollo Venerem, non nominaverat; ipsum nomen sive legatus Smyrnaeorum sive consul referens sive Tacitus adiungit. Quippe *στρατονικίδος* epitheton synonymum est *Ἀφροδίτῃ νικηφόρῳ* vel *Veneri victrici*. In decreto Smyrnaeorum (Marmor. Oxon. p. 6.) Seleucus Callinicus dicitur declarasse *τὸ ἱερὸν τῆς Στρατονικίδος Ἀφροδίτης ἄσυλον εἶναι*. DOED.

carmen est oraculum, ut saepe. ERN.

Propiora] Scil. a nostra memoria.

cultus subiectum est, idemque in locum praedicati, unde pendeat genit. *venerandi*, repetendum.

Dianam aut Apollinem] Sardiani Dianam cognomento Coloënen, cuius templum *μεγάλην ἁγιστείαν ἔχει* ait Strabo; Milesii Apollinem venerabantur cogno-

nerandi. Petere et Cretenses simulacro divi Augusti. 22.
Factaque senatus consulta, quis multo cum honore modus tamen praescribebatur, iussique ipsis in templis figere aera sacrandam ad memoriam; neu specie religionis in ambitionem delaberentur.

64. Sub idem tempus Iuliae Augustae valitudo atrox necessitudinem principi fecit festinati in urbem reditus, sincera adhuc inter matrem filiumque concordia, sive occultis odiis. Neque enim multo ante, cum haud procul theatro Marcelli effigiem divo Augusto Iulia dicaret, Tiberii nomen suo postscripserat, idque ille credebatur ut inferius maiestate principis gravi et dissimulata offensione abdidisse. Sed tum supplicia dis ludique magni ab senatu decernuntur, quos pontifices et augures et quindecimviri septemviris simul et sodalibus Augustalibus ederent. Censuerat Lucius Apronius, ut Fetiales quoque iis ludis praesiderent. Contradixit Caesar, distincto sacerdotiorum iure et repetitis exemplis: neque enim unquam Fetialibus hoc maiestatis fuisse. Ideo Augustales adiectos, quia proprium eius domus sacerdotium esset, pro qua vota persolverentur. 65. Exsequi sententias haud institui nisi insignes per honestum aut notabili dedecore; quod praecipuum munus annalium reor, ne virtutes sileantur, utque pravis dictis factisque ex posteritate et infamia metus sit. Ceterum tempora illa adeo infecta et adulatione sordida fuere, ut non modo primores civitatis, quibus claritudo sua obsequiis protegenda erat, sed omnes consulares, magna pars eorum qui praetura

mento Didymaeum; de quo idem Strabo XIII. p. 626. et Suet. Cal. 21. Lips.

aera] I. e. senatus consulta aeri incisa, quibus novi asyli usus circumscribebatur. Doed.

neu specie] Moniti sunt ne forte ambitiosa Augustei numinis veneratione modum asyli praescriptum excederent; interesse enim Caesaris vel senatus, ne quisquam sceleratus ne Augusti quidem asylo satis tutus foret. *Ambitionis* enim notio prope abest ab *adulatione*. Doed.

C. 64. *postscripserat*] Nam Livia *οὐχ ὅσον ἐξ ἴσου οἱ ἄρχειν, ἀλλὰ καὶ πρεσβεύειν αὐτοῦ ἤθελεν*. Dio Cass. LVII, 12.

ludique magni] Circenses.

22. functi, multique etiam pedarii senatores certatim exsurgerent, foedaque et nimia censerent. Memoriae proditur Tiberium, quotiens curia egrederetur, Graecis verbis in hunc modum eloqui solitum: „o homines ad servitutem paratos!“ Scilicet etiam illum, qui libertatem publicam nollet, tam proiectae servientium patientiae taedebat.

66. Paulatim dehinc ab indecoris ad infesta transgrediebantur. Gaium Silanum proconsulem Asiae, repetundarum a sociis postulatum, Mamercus Scaurus e consularibus, Iunius Otho praetor, Brutidius Niger aedilis simul corripiunt, obiectantque violatum Augusti numen, spretam Tiberii maiestatem, Mamercus, antiqua exempla iaciens, Lucium Cottam a Scipione Africano, Servium Galbam a Catone censorio, Publium Rutilium a Marco Scauro accusatos. Videlicet Scipio et Cato talia ulciscebantur, aut ille Scaurus, quem proavum suum opprobrium maiorum Mamercus infami opera dehonestabat! Iunio Othoni litterarum ludum exercere vetus ars fuit: mox Seiani potentia senator obscura initia impudentibus ausis propellebat. Brutidium artibus honestis copiosum et, si rectum iter pergeret, ad clarissima quaeque iturum, festinatio exstimulabat, dum aequalis, dein superiores, postremo suasmet ipse spes anteire parat; quod multos etiam bonos pessumdedit, qui spretis quae tarda cum securitate, praematura vel cum exitio prope-

C. 66. *propellebat* Groslot. At MS. *propolluebat.* Suspicor: *porro polluebat* i. e. obscuritatem natalium sordidam quidem, non tamen maculosam, insuper polluebat; ut III, 29. Cic. Fin. V, 26. *Ea nos mala dicimus sed exigua et porro minima.* Olim *proluebat* verum putavi. Dord.
pergeret Rhen. *perageret* MS.
anteire parat Rhen. *ante reparat* MS.

C. 66. *Cottam*] Vid. Valer. M. VIII, 1, 11. Cic. Mur. 28. Caecil. 21. Brut. 21.
Galbam] Liv. XXXIX, 40.
Rutilium] Liv. Epit. LXX. Cic. Orat. II, 69, 280. *Cum Scaurus Rutilium accusaret ambitus.*

Othoni] Declamator fuit eo aevo notus. Seneca pater et ipsum et genus eius dicendi describit, non sine nota, lib. II. Contr. 1. Lips.
artibus honestis] Orator enim erat, rhetor et historicus.

pant. 67. Auxere numerum accusatorum Gellius Publi- 22.
cola et Marcus Paconius, ille quaestor Silani, hic legatus. Nec dubium habebatur saevitiae captarumque pecuniarum teneri reum: sed multa aggerebantur, etiam insontibus periculosa, cum super tot senatores adversos facundissimis totius Asiae eoque ad accusandum delectis responderet solus et orandi nescius, proprio in metu, qui exercitam quoque eloquentiam debilitat, non temperante Tiberio quin premeret voce, vultu, eo quod ipse creberrime interrogabat, neque refellere aut eludere dabatur, ac saepe etiam confitendum erat, ne frustra quaesivisset. Servos quoque Silani, ut tormentis interrogarentur, actor publicus mancipio acceperat. Et ne quis necessariorum iuvaret periclitantem, maiestatis crimina subdebantur, vinclum et necessitas silendi. Igitur petito paucorum dierum interiectu defensionem sui deseruit, ausis ad Caesarem codicillis, quibus invidiam et preces miscuerat. 68. Tiberius quae in Silanum parabat, quo excusatius sub exemplo acciperentur, libellos divi Augusti de Voleso Messala eiusdem Asiae proconsule factumque in eum senatus consultum recitari iubet. Tum Lucium Pisonem sententiam rogat. Ille multum de clementia principis praefatus, aqua atque igni Silano interdicendum censuit, ipsumque in insulam Gyarum relegandum. Eadem ceteri, nisi quod Gnaeus Lentulus separanda Silani materna bona, quippe alia parente geniti, reddendaque filio dixit,

C. 67. *interrogarentur* Paschal. *interrogentur* MS.

C. 67. *Paconius*] Quem post illa reum maiestatis Tiberius interfecit, admonitu scurrae cuiusdam, Suet. Tib. 61. Lips.

neque refellere] Impedimento erat reverentia principi debita et festinatio ipsius principis crebris interrogationibus instantis responsionesque aegre expectantis.

actor publicus] Ut II, 30.

invidiam et preces] I. e. preces invidiosas, ut IV, 53.

C. 68. *Voleso*] De hoc Sen. Ir. III, 5. *Volesus nuper sub D. Augusto proconsul Asiae cum trecentos uno die securi percussisset, incedens inter cadavera vultu superbo quasi magnificum quiddam conspiciendumque fecisset, Graece proclamavit: O rem regiam: Quis haec rex fecisset?* De ipso SC. nihil notum.

alia] I. e. moribus dissimili ac diversa, meliore et innoxia, ut H.

22. annuente Tiberio. 69. At Cornelius Dolabella dum adulationem longius sequitur, increpitis Gai Silani moribus addidit, ne quis vita probrosus et opertus infamia provinciam sortiretur, idque princeps diiudicaret. nam a legibus delicta puniri: quanto fore mitius in ipsos, melius in socios, provideri, ne peccaretur! Adversum quae disseruit Caesar: Non quidem sibi ignara quae de Silano vulgabantur, sed non ex rumore statuendum. multos in provinciis contra quam spes aut metus de illis fuerit egisse. excitari quosdam ad meliora magnitudine rerum, hebescere alios. Neque posse principem sua scientia cuncta complecti, neque expedire, ut ambitione aliena trahatur. Ideo leges in facta constitui, quia futura in incerto sint. Sic a maioribus institutum, ut, si anteissent delicta, poenae sequerentur. Ne verterent sapienter reperta et semper placita. satis onerum principibus, satis etiam potentiae. minui iura, quotiens gliscat potestas, nec utendum imperio, ubi legibus agi possit. Quanto rarior apud Tiberium popularitas, tanto laetioribus animis accepta. Atque ille prudens moderandi, si propria ira non impelleretur, addidit insulam Gyarum immitem et sine cultu hominum esse: darent Iuniae familiae et viro quondam ordinis eiusdem, ut Cytheram potius concederet. id sororem quoque Silani Torquatam, priscae sanctimoniae virginem, expetere. 70. In hanc

C. 69. *minui iura* Lips. *minutura* MS.
Cytheram Beroald. At MS. *Cythenum*. Suspicor cum Lipsio: *Cythnum*, quae insula est iuxta Atticam, sub Euboea. Idem nomen varie scriptum *Scythinum*, *Scitunum* in Hist. II, 8.

I, 89. III, 55. Liv. XLIV, 18. *Alius vir erat*. Nempe mater Silani rei non meruerat, sua ut bona publicarentur ac non ad filium filii transirent; per *filio* enim non *matris* filius sed *Silani* intelligendus. Doed.

C. 69. *prudens moderandi*] i. e. in moderandis patrum decretis, si vel clementiores iusto vel atrociores se praebituri erant.

virginem] Vestalem; cuius memoriam servat marmor Romae (apud Gruterum p. 110.): *Iuniae C. Silani f. Torquatae vir. vest. maximae;* itemque alterum in hortis Vaticani mihi lectum: *I. Iunoni Iuniae C. Silani f. Tor-*

sententiam facta discessio. Post auditi Cyrenenses, et 22.
accusante Anchario Prisco Caesius Cordus repetundarum damnatur. Lucium Ennium equitem Romanum, maiestatis postulatum quod effigiem principis promiscum ad usum argenti vertisset, recipi Caesar inter reos vetuit, palam aspernante Ateio Capitone quasi per libertatem. Non enim debere eripi patribus vim statuendi, neque tantum maleficium impune habendum. sane lentus in suo dolore esset: rei publicae iniurias ne largiretur. Intellexit haec Tiberius ut erant magis quam ut dicebantur, perstititque intercedere. Capito insignitior infamia fuit, quod humani divinique iuris sciens egregium publicum et bonas domi artes dehonestavisset.

71. Incessit dein religio, quonam in templo locandum foret donum, quod pro valitudine Augustae equites Romani voverant equestri Fortunae. nam etsi delubra eius deae multa in urbe, nullum tamen tali cognomento erat. Repertum est aedem esse apud Antium, quae sic nuncuparetur, cunctasque caerimonias Italicis in oppidis templaque et numinum effigies iuris atque imperii Romani esse. Ita donum apud Antium statuitur. Et quando

C. 71. *quando* Beroald. At MS. *quo*. Suspicor: *quod*, ut I, 57. III, 71. IV, 6. 16.

quatae Sacerdoti Vestali annis LXIIII. *caelesti patronae Actius* L. LIPS.

C. 70. *discessio*] Ut XIV, 49. *Postquam discessionem consul permiserat, pedibus in sententiam eius iere;* coll. VI, 12.

lentus] Tibull. IV, 11. *Si tu nostra potes lento pectore ferre mala*. Hor. S. I, 9, 64.

C. 71. *nullum tali cognomento*] Atqui Liv. XL, 40. *Q. Fulvius aedem Fortunae Equestris quam proconsul in Hispania dimicans cum Celtiberis voverat annos sex postquam voverat, dedicavit, enixo factam studio ne ullum Romae amplius aut magnificentius templum esset;* coll. Valer. M. I, 1, 20. Lactant. II, 8. Iul. Obseq. 113. Quo igitur modo Livius cum Tacito conciliandus est? Lipsius Fulvii aedem ante Tiberium igne absumptam ac post Tiberium demum restauratam esse suspicatur, adstipulante Hirtio de Pantheo p. 223., quoniam extructa fuerit teste Vitruv. III, 2. *ad lapideum* sive Pompeii *theatrum*, quod deflagrasse constat. Ritterus ait Fulvii illam Fortunam fuisse tantummodo *equo pugnantium* fautricem, non quae quaerebatur, *ordinis equestris*. Denique Gruterus *Sequestri Fortunae* substitui

22. de religionibus tractabatur, dilatum nuper responsum adversus Servium Maluginensem flaminem Dialem prompsit Caesar, recitavitque decretum pontificum, quotiens valitudo adversa flaminem Dialem incessisset, ut pontificis maximi arbitrio plus quam binoctium abesset, dum ne diebus publici sacrificii, neu saepius quam bis eundem in annum: quae principe Augusto constituta satis ostendebant annuam absentiam et provinciarum administrationem Dialibus non concedi. Memorabaturque Lucii Metelli pontificis maximi exemplum, qui Aulum Postumium flaminem attinuisset. Ita sors Asiae in eum, qui consularium Maluginensi proximus erat, collata.

72. Isdem diebus Lepidus ab senatu petivit ut basilicam Pauli, Aemilia monimenta, propria pecunia firmaret ornaretque. Erat etiam tum in more publica munificentia; nec Augustus arcuerat Taurum, Philippum,

prompsit edd. *promisit* MS.
C. 72. *arcuerat* Lips. *arguerat* MS.

voluerat. Difficultas igitur in aperto est, remedium non perinde est.

nuper] Vid. cap. 58. 59.

ut pontificis] Waltherus *aut* proposuit, probabiliter, h. s.: Decreverant pontifices ut tum demum flamini plus quam binoctium Roma abesse liceret, cum aut aegrotaret aut arbitrio pontificis maximi abesset, utque ipse pontifex caveret ne diebus sacrificii neu saepius quam bis in eundem annum absentiam flaminis permitteret. Nam absurdum est *ut*, „quasi ex arbitrio pontificis M. penderet ne saepius quam bis eundem in annum neve diebus publici sacrificii adversa valetudine flamen laboraret.“ Bach.

Metelli] Valer. M. I, 1, 2. *Metellus vero pontifex maximus Postumium consulem eundemque flaminem Martialem ad bellum gerendum Africam petentem, ne a sacris discederet multa indicta urbe egredi passus non est; religionique summum imperium cessit.* Et Liv. Epit. XIX.

C. 72. *Aemilia monimenta*] Aemilius Paulus, qui postea cum C. Marcello consul, duas basilicas veterem refecit, novam locavit, Cic. Att. IV, 17. Novam interventu bellorum civilium non perfecit ipse; perfecit sub Augusto Paulus Aemilius, qui consul a. u. 720. et postea censor. Dio XLIX, 41. Eam incendio consumptam refecit viginti annis post alius Aemilius, Dio LIV, 25. Et tunc post annos xxxv. iterum collapsam firmavit ornavitque Manius Lepidus. Ex Lips.

Taurum, Philippum, Balbum] Suet. Aug. 29. *Multaque a multis extructa sunt; sicut a Martio Philippo aedes Herculis Musarum; . . a Cornelio Balbo thea-*

Balbum hostilis exuvias aut exundantis opes ornatum ad 72.
urbis et posterorum gloriam conferre. Quo tum exemplo Lepidus, quanquam pecuniae modicus, avitum decus recoluit. At Pompeii theatrum igne fortuito haustum Caesar exstructurum pollicitus est, eo quod nemo e familia restaurando sufficeret, manente tamen nomine Pompeii. Simul laudibus Seianum extulit tanquam labore vigilantiaque eius tanta vis unum intra damnum stetisset. Et censuere patres effigiem Seiano, quae apud theatrum Pompeii locaretur. neque multo post Caesar, cum Iunium Blaesum proconsulem Africae triumphi insignibus attolleret, dare id se dixit honori Seiani, cuius ille avunculus erat. 73. Ac tamen res Blaesi dignae decore tali fuere. Nam Tacfarinas, quanquam saepius depulsus, reparatis per intima Africae auxiliis huc arrogantiae venerat, ut legatos ad Tiberium mitteret, sedemque ultro sibi atque exercitui suo postularet, aut bellum inexplicabile minitaretur. Non alias magis sua populique Romani contumelia indoluisse Caesarem ferunt, quam quod desertor et praedo hostium more ageret. Ne Spartaco quidem post tot consularium exercituum clades inultam Italiam urenti, quanquam Sertorii atque Mithridatis ingentibus bellis labaret res publica, datum ut pacto in fidem acciperetur: nedum pulcherrimo populi Romani fastigio latro Tacfarinas pace et concessione agrorum redimeretur. Dat negotium Blaeso, ceteros quidem ad spem proliceret arma sine noxa ponendi, ipsius autem ducis quoquo modo poteretur. 74. Et recepti ea venia plerique. Mox adversum artes Tacfarinatis haud dissimili modo belligeratum. Nam quia ille robore exercitus impar, furandi melior, plures per globos incursaret eluderetque, et

trum; a Statilio Tauro amphitheatrum. Dio LI, 23. et LIV, 25.

tanta vis] Scil. ignium.

apud theatrum] Senec. Cons. Marc. 22. *Decernebatur Seiano statua in Pompeii theatro ponenda, quod exustum Caesar reficiebat.*

C. 73. *hostium more*] Scil. bellum vocans quod latrocinium est; postulata edens qualia hostis in iusto bello solet. Ern.

22\. insidias simul tentaret, tres incessus, totidem agmina parantur. Ex quis Cornelius Scipio legatus praefuit, qua praedatio in Lepitanos et suffugia Garamantum; alio latere, ne Cirtensium pagi impune traherentur, propriam manum Blaesus filius duxit; medio cum delectis, castella et munitiones idoneis locis imponens, dux ipse arta et infensa hostibus cuncta fecerat, quia quoque inclinarent, pars aliqua militis Romani in ore, in latere et saepe a tergo erat; multique eo modo caesi aut circumventi. Tunc tripertitum exercitum plures in manus dispergit, praeponitque centuriones virtutis expertae. Nec, ut mos fuerat, acta aestate retrahit copias aut in hibernaculis veteris provinciae componit, sed ut in limine belli, dispositis castellis, per expeditos et solitudinum gnaros mutantem mapalia Tacfarinatem proturbabat, donec fratre eius capto regressus est, properantius tamen quam ex utilitate sociorum, relictis per quos resurgeret bellum. Sed Tiberius pro confecto interpretatus, id quoque Blaeso tribuit, ut imperator a legionibus salutaretur, prisco erga duces honore, qui bene gesta re publica gaudio et impetu victoris exercitus conclamabantur; erantque plures simul imperatores, nec super ceterorum aequalitatem. Concessit quibusdam et Augustus id vocabulum, ac tunc Tiberius Blaeso postremum.

75\. Obiere eo anno viri illustres Asinius Saloninus, Marco Agrippa et Pollione Asinio avis, fratre Druso insignis, Caesarique progener destinatus, et Capito Ateius, de quo memoravi, principem in civitate locum studiis ci-

C. 74. *Lepitanos* Freinsh., ut Hist. IV, 40. Sall. Iug. 77. 79. Caes. B. Gall. II, 39. Hirt. B. Afr. 97. At MS. *Leptinos*. Cogitandum de Lepti minore, quae saepius absolute dicitur Leptis; nam Leptis quae audit magna, in regione Syrtica longius ab hoc bello aberat. Ex Walth. Hodie *Lemta*.

traheretur] Distraheretur, diriperetur, ut Hist. II, 61. *Proximos Aeduorum pagos trahebat.*

limine] I. e. initio, ut Sen. Herc. F. 1132. *Quas in primo limine vitae scelus oppressit.*

C. 75. *progener*] Ut aliquam duceret ex liberis Germanici. Lips.

memoravi] Vid. I, 76. 79. III, 74.

vilibus assecutus, sed avo centurione Sullano, patre prae- 22.
torio. Consulatum ei acceleraverat Augustus, ut Labeonem Antistium isdem artibus praecellentem dignatione eius magistratus anteiret. Namque illa aetas duo pacis decora simul tulit. sed Labeo incorrupta libertate, et ob id fama celebratior; Capitonis obsequium dominantibus magis probabatur. illi, quod praeturam intra stetit, commendatio ex iniuria; huic, quod consulatum adeptus est, odium ex invidia oriebatur. 76. Et Iunia sexagesimo quarto post Philippensem aciem anno supremum diem explevit, Catone avunculo genita, Gai Cassii uxor, Marci Bruti soror. Testamentum eius multo apud vulgum rumore fuit, quia in magnis opibus, cum ferme cunctos proceres cum honore nominavisset, Caesarem omisit. quod civiliter acceptum; neque prohibuit, quo minus laudatione pro rostris ceterisque solennibus funus cohonestaretur. Viginti clarissimarum familiarum imagines antelatae sunt, Manlii, Quintii aliaque eiusdem nobilitatis nomina: sed praefulgebant Cassius atque Brutus eo ipso, quod effigies eorum non visebantur.

C. 75. *magistratus* edd. *magistratibus* MS.
C. 76. *opibus* margo, *operibus* MS.

consulatum] Quem cepit inter suffectos a. u. 759, cum C. Vibio Postumo. Mur.

incorrupta libertate] Specimen extat apud Suet. Oct. 54.

odium ex invidia] Nam invidia lenior est odio et quasi initium odii.

C. 76. *Catone avunculo*] D. Iunius Silanus qui consul cum Licinio Murena, uxorem habuit Serviliam, sororem M. Catonis. Ex his nata haec Iunia soror M. Bruti per matrem (nam Bruti pater fuit M. Iunius Brutus), Tertia vel Tertulla cognomento. Lips.

Manlii] Quia Iunii Silani innexi Manliae genti. T. Manlius Torquatus filium in adoptionem dedit D. Silano, de quo Cic. Fin. I, 7. Valer. M. V, 8, 3. De Quinctiis nihil dum repperi. Lips.

non visebantur] Habebantur domi, sed ut maiestatis damnatorum in funeribus non praeferebantur; sicut *Cotta Messalinus ne imago Libonis exequias posterorum comitaretur censuit*: vid. II, 32.

LIBER QUARTUS.

BREVIARIUM.

Aelii Seiani praefecti praetorio ingenium et mores. Is ad dominationem aspirat; et ut perveniat, Drusum Tiberii filium e medio tollit, adiuvante uxore Livia, quam stupro prius polluerat. Eidem fini castra praetoria Romae iubet exstrui et militem in unum locum conduci. Ab hoc tempore lapsae imperii res: ideoque qui status tunc rerum, quis numerus, quae loca cohortium et legionum, Tacitus opportune exsequitur. At Druso iam mortuo senatum princeps ingreditur, eum maestum erigit, Germanici duos filios inducit, eosque ut imperii heredes patribus commendat. Seianus quo destinata perficeret, Agrippinam callide calumniatur, et semina futuri odii in ipsam liberosque iacit. Tiberius legationes et accusationes aliquot civitatum et provinciarum audit. Histriones sive pantomimos immodestius agentes Italia pellit. De flamine Diali eiusque caerimoniis temperandis nova lex lata. Sacerdotes solennibus votis etiam Drusum et Neronem diis commendaverant. aegre id Tiberius tulit, et initium in eos exitii fuit. Gaius Silius ex amicis Germanici damnatus. Gnaeus Piso, Gaius Cassius, Plautius Silvanus accusati aut damnati. In Africa Tacfarinatis bello finis impositus a Publio Dolabella; ipse Tacfarinas caesus. Semina servilis motus in Italia, sed statim oppressa. Quintus Vibius Serenus in senatu a filio accusatur et Amorgum amovetur. Publius Suillius aliique damnantur. Inter eos Cremutius Cordus historiae scriptor, quod Brutum et Cassium laudavisset, eiusque libri combusti. Cyzicenis libertas adempta. Templi honorem ab Hispanis oblatum Tiberius spernit. Seianus rebus ex voto adhuc fluentibus altiora struit, et Liviam sibi uxorem a principe petit. hic modeste negat additis causis. Sed ille ut potentiam sibi augeret magisque opportunum Tiberium haberet, perpulit eum ad secessum ab urbe; nec multo post persuasit. Interea Romae legationes Graecorum auditae de iure asylorum. In Hispania Lucius Piso praetor a quodam agreste interficitur. In Thracia montani Thraces delectus abnuunt, arma sumunt. vicit eos Poppaeus Sabinus, et triumphi insignia accipit. Claudia Pulchra Romae adulterii accusata et damnata. Agrippina maritum sibi postulat nec accipit. Undecim Asiae civitates certant, in qua earum templum Tiberio statueretur. Smyrnaei praelati. Tandem Tiberius non ultra dilato consilio in Campaniam ab urbe abiit, ubi in spelunca quadam repentino lapsu lapidum periclitatur, sed a Seiano servatur: quae res huic fidem addidit. Igitur Neronem maiorem e liberis Germanici aggreditur, et variis artibus calumniisque subvertit. Amphitheatri casu Fi-

denis multa hominum milia debilitata vel obruta. Romae ingens incendium Caelium montem deurit. Princeps Capreas insulam transit ibique se recondit. Titus Sabinus turpi fraude circumventus accusatur damnaturque ipsis anni Calendis. Iulia neptis moritur. Frisii rebellant, quos Lucius Apronius propraetor inferioris Germaniae parum feliciter repressum iit. Gnaeus Domitius Agrippinam Germanici filiam uxorem accipit.

Haec sexennio fere gesta, Gaio Asinio Gaio Antistio consulibus Cornelio Cethego Visellio Varrone, Cosso Lentulo Asinio Agrippa, Gnaeo Lentulo Gaetulico Gaio Calvisio, Marco Licinio Crasso Lucio Calpurnio Pisone, Appio Iunio Silano Publio Silio Nerva.

---

1. Gaio Asinio, Gaio Antistio consulibus nonus Tiberio annus erat compositae rei publicae, florentis domus (nam Germanici mortem inter prospera ducebat), cum repente turbare fortuna coepit, saevire ipse aut saevientibus vires praebere. Initium et causa penes Aelium Seianum cohortibus praetoriis praefectum, cuius de potentia supra memoravi: nunc originem, mores, et quo facinore dominationem raptum ierit, expediam. Genitus Vulsiniis patre Seio Strabone equite Romano, et prima iuventa Gaium Caesarem divi Augusti nepotem sectatus, non sine rumore Apicio diviti et prodigo stuprum veno dedisse, mox Tiberium variis artibus devinxit adeo, ut obscurum adversum alios sibi uni incautum intectumque efficeret, non tam sollertia (quippe isdem artibus victus est) quam deum ira in rem Romanam, cuius pari exitio (a. u. 776.) a. C. 23.

C. 1. *raptum ierit* Pichena, ut Hist. II, 6. *Othonem res Romanas raptum ire vulgatum est.* At MS. *raptum perit.*

C. 1. *supra*] I, 24. III, 72. *facinore*] Nece Drusi, quem veneno sustulit. Lips.

Apicio] De eo Senec. Helv. 10. *Apicius nostra memoria vixit, qui in ea urbe, ex qua aliquando philosophi ut corruptores iuventutis abire iussi sunt, scientiam popinae professus disciplina sua saeculum infecit.* Idem Plinio H. N. X, 68 dictus *nepotum omnium altissimus gurges.*

quippe isdem artibus victus est] *Victus* sive oppressus est Seianus, cum Tiberius de eius potentia anxius hominem *sui obtegentem* sibi uni incautum intectumque efficeret, quod illi non accidisset, si sollertia principis amicitiam et fidem sibi concilia-

28. viguit ceciditque. Corpus illi laborum tolerans, animus audax; sui obtegens, in alios criminator; iuxta adulatio et superbia; palam compositus pudor, intus summa apiscendi libido, eiusque causa modo largitio et luxus, saepius industria ac vigilantia, haud minus noxiae, quotiens parando regno finguntur. 2. Vim praefecturae modicam antea intendit, dispersas per urbem cohortes una in castra conducendo, ut simul imperia acciperent, numeroque et robore et visu inter se fiducia ipsis, in ceteros metus cresceret. Praetendebat lascivire militem diductum; si quid subitum ingruat maiore auxilio pariter subveniri; et severius acturos, si vallum statuatur procul urbis illecebris. Ut perfecta sunt castra, irrepere paulatim militares animos adeundo, appellando; simul centuriones ac tribunos ipse deligere. Neque senatorio ambitu abstinebat clientes suos honoribus aut provinciis ornandi, facili

C. 2. *cresceret* Grotius. At MS. *crederetur*, corrupte. Savilius *crearetur;* Baden *acueretur*. Ipse suspicor: *accenderetur* h. e. augeretur, ut XII, 34. *Minuendo metu, accendenda spe.* Et 54. *Intempestivis remediis delicta accendebat*, i. e. augebat. Porro *metus* causative accipiendum, Furchtbarkeit, ut Agr. 44. Doed.

visset. Artes ad Seianum paulatim opprimendum a Tiberio adhibitas exposuit Dio LVIII, 4—10. Cf. Sueton. Tiber. 65. Ritter.

iuxta] Adiective dictum, i. e. par, ut Sall. Cat. 2. *Eorum vitam mortemque iuxta aestimo.*

summa accusativus et pluralis est, eodem sensu dictus quo Hist. IV, 2. *Summa potentiae in Primo Antonio;* nisi potius *summam* scripsit Tacitus, ut ambiguitatem ex similitudine nominativi singularis devitaret.

procul] Inter portas Viminalem et Tiburtinam; ibi enim castra fuere. Quaesitum est, cur in tanta urbis propinquitate *procul* dicantur. Videlicet *procul* dicitur quicquid separatum ac remotum est, multoque minus valet quam *longe*. Doed.

adeundo] In fortuitis occursibus. Plaut. Poen. V, 22. *Adibo hosce et appellabo Punice.* Ex Freinsh.

senatorio ambitu] Id est: neque abstinebat quin senatores ambiret iisque blandiretur non minus quam militibus suis, ut illorum favore clientes suos honoribus ornaret. Bis quippe *ambitu* intelligendum est: *Neque ambitu abstinebat*, *ambitu ornandi.* Nam *ornandi* pendet ex *ambitu*, h. e. cupiditate, ut Hist. I, 19. *Ambitu remanendi aut eundi.* Vid. II, 47. Aliter Lipsius: neque nolebat a senatu ambiri, coli; cum et eos promoveret et posse ibi doceret. Et Gronovius: ambitus senatorius est ambitio in senatu.

Tiberio atque ita prono, ut socium laborum non modo in 23.
sermonibus sed apud patres et populum celebraret, colique per theatra et fora effigies eius interque principia legionum sineret. 3. Ceterum plena Caesarum domus, iuvenis filius, nepotes adulti, moram cupitis afferebant, et quia vi tot simul corripere intutum, dolus intervalla scelerum poscebat. Placuit tamen occultior via, et a Druso incipere, in quem recenti ira ferebatur. nam Drusus impatiens aemuli et animo commotior orto forte iurgio intenderat Seiano manus, et contra tendentis os verberaverat. Igitur cuncta tentanti promptissimum visum ad uxorem eius Liviam convertere; quae, soror Germanici, formae initio aetatis indecorae, mox pulchritudine praecellebat. Hanc, ut amore incensus, adulterio pellexit, et postquam primi flagitii potitus est (neque femina, amissa pudicitia alia abnuerit), ad coniugii spem, consortium regni et necem mariti impulit. Atque illa, cui avunculus Augustus, socer Tiberius, ex Druso liberi, seque ac maiores et posteros municipali adultero foedabat, ut pro honestis et praesentibus flagitiosa et incerta expectaret. Sumitur in conscientiam Eudemus amicus

populum] In edictis; nam conciones nullae iam fuere.

principia legionum] Suet. Tib. 48. *Largitus est quaedam munera Syriacis legionibus, quod solae nullam Seiani imaginem inter signa coluissent.*

C. 3. *corripere*] Invadere, ut XI, 8. et Curt. VI, 6, 18. *Subita morte correptus.*

dolus — poscebat non apodosis est, sed continuatio causarum, quae moram cupitis afferebant; quae duae enumerantur: primum numerus Caesarum, deinde difficultas eos pessumdandi, sive vim adhibituro seu venenum. Seqq. per *tamen* ideo adnectuntur, quod in his latet concessiva sententia: *Quamvis cupidus et morae impatiens esset Seianus.* Dœd.

Liviam] Quam Suetonius *Livillam* vocat. Aspernatur eam formam, sicut *Caligulae* nomen, Tacitus, tanquam iocularem, credo.

adulterio ablativus est, ut 10. *Stupro vinxit* et XIII, 45. *Otho pellexit iuventa ac luxu*, h. e. *devinxit;* non dativus tanquam ad adulterium pellexerit, ut XI, 19. *Ad deditionem pellicerent*, h. e. impellerent. Non hoc enim quaeritur, sed quomodo sibi devinxerit, scil. adulterio adhibito. Ex Walth.

consortium] Concinnitatis gratia praelatum est genitivo, quem res poscebat.

avunculus] Id est, maior avunculus; nam Antoniae filia Livilla, Antoniae mater Octavia. Ern.

Eudemus] Plin. H. N. XXIX,

22. ac medicus Liviae, specie artis frequens secretis. Pellit domo Seianus uxorem Apicatam, ex qua tres liberos genuerat, ne pellici suspectaretur. Sed magnitudo facinoris metum, prolationes, diversa interdum consilia afferebat.

4. Interim anni principio Drusus, ex Germanici liberis, togam virilem sumpsit; quaeque fratri eius Neroni decreverat senatus, repetita. Addidit orationem Caesar multa cum laude filii sui, quod patria benivolentia in fratris liberos foret. nam Drusus, quanquam arduum sit eodem loci potentiam et concordiam esse, aequus adulescentibus aut certe non adversus habebatur. Exin vetus et saepe simulatum proficiscendi in provincias consilium refertur. Multitudinem veteranorum praetexebat imperator, et delectibus supplendos exercitus: nam voluntarium militem deesse, ac si suppeditet, non eadem virtute ac modestia agere, quia plerumque inopes ac vagi sponte militiam sumant. percensuitque cursim numerum legionum, et quas provincias tutarentur. Quod mihi quoque exsequendum reor, quae tunc Romana copia in armis, qui socii reges, quanto sit angustius imperitatum.

5. Italiam utroque mari duae classes, Misenum apud et Ravennam, proximumque Galliae litus rostratae naves praesidebant, quas Actiaca victoria captas Augustus in oppidum Foroiuliense miserat, valido cum remige. Sed praecipuum robur Rhenum iuxta, commune in

r. *Iam vero et adulteria etiam in principum domibus, ut Eudemi in Livia Drusi Caesaris.*

C. 4. *decreverat*] Biennio ante, III, 29.

vetus] Vid. I, 47. III, 47.

veteranorum] Qui missionem et praemia peterent.

C. 5. *utroque mari*] Scil. infero sive Tyrrheno, in quo Misenum promontorium, et supero seu Adriatico, in quo Ravenna civitas. Suet. Aug. 49. *Classem Miseni et alteram Ravennae ad tutelam superi et inferi maris collocavit.* Lucanus de Apennino Italiam dividente II, 400. *Mons inter geminas mediis se porrigit undas Inferni superique maris.* PICHENA.

valido] Videtur praeter numerum etiam vigor aetatis et robur corporis intelligi, ut Vell. P. II, 48. *Hinc remiges f i r m i s s i m i; illinc inopia affectissimi.* EX FREINSH.

Germanos Gallosque subsidium, octo legiones erant. Hispaniae recens perdomitae tribus habebantur. Mauros Iuba rex acceperat donum populi Romani. Cetera Africae per duas legiones, parique numero Aegyptus, dehine initio ab Suria usque ad flumen Euphraten, quantum ingenti terrarum sinu ambitur, quattuor legionibus coercita, accolis Ibero Albanoque et aliis regibus, qui magnitudine nostra proteguntur adversum externa imperia. Et Thraciam Rhoemetalces ac liberi Cotyis, ripamque Danubii legionum duae in Pannonia, duae in Moesia attinebant, totidem apud Delmatiam locatis, quae positu regionis a tergo illis, ac, si repentinum auxilium Italia posceret, haud procul accirentur; quanquam insideret urbem proprius miles, tres urbanae, novem praetoriae cohortes, Etruria ferme Umbriaque delectae aut vetere Latio et coloniis antiquitus Romanis. At apud idonea provinciarum sociae triremes alaeque et auxilia cohortium, neque multo secus in iis virium: sed persequi incertum fuerit, cum ex usu temporis huc illuc mearent, gliscerent numero, et aliquando minuerentur. 6. Congruens crediderim recensere ceteras quoque rei publicae partes, quibus modis ad eam diem habitae sint, quando Tiberio mutati in deterius principatus initium ille annus attulit. 23.

C. 5. *fuerit* Lipsius. At MS. *fuit*, scil. ipsi Tiberio apud patres disserenti, cuius sermonem in actis conservatum excerpsit haud dubie Tacitus. Caesaris igitur de his auxiliis vel silentium vel incertos sermones arguit simulque excusat. DORD.

C. 6. *quando* Beroaldus. At MS. *quo*. Suspicor: *quod*, ut III, 71. IV, 16.

recens] Liv. XXVIII, 12. *Hispania .. postrema omnium nostra demum aetate ductu auspicioque Augusti Caesaris perdomita est.* Propter Cantabros et Astures, quos Augustus devicit. Flor. II, 17.

Iuba rex] Dio LI, 15. LIII, 26.

per duas] Plerumque per unam tantum; cf. II, 52. Hist. II, 97. IV, 23. At enim per bellum Tacfarinatis altera legio e Pannonia praesidio in Africam ducta erat, ibique mansit ultra biennium.

initio ab Syria] Scil. facto.

coloniis Lips. h. e. illis oppidis, quo Romani antiquo tempore colonias deduxerant. MS. *colonis*. — *Vetus Latium* eam regionem designat, ubi prisci Latini quondam habitaverunt. RITTER.

sociae triremes] Ut classis in Danubio, in Rheno, in Ponto. LIPS.

23. Iam primum publica negotia et privatorum maxima apud patres tractabantur, dabaturque primoribus disserere, et in adulationem lapsos cohibebat ipse; mandabatque honores nobilitatem maiorum, claritudinem militiae, illustres domi artes spectando: ut satis constaret non alios potiores fuisse. Sua consulibus, sua praetoribus species; minorum quoque magistratuum exercita potestas; legesque, si maiestatis quaestio eximeretur, bono in usu. At frumenta et pecuniae vectigales, cetera publicorum fructuum societatibus equitum Romanorum agitabantur. Res suas Caesar spectatissimo cuique, quibusdam ignotis ex fama mandabat; semelque assumpti tenebantur prorsus sine modo, cum plerique isdem negotiis insenescerent. Plebes acri quidem annona fatigabatur, sed nulla in eo culpa ex principe: quin infecunditati terrarum aut asperis maris obviam iit, quantum impendio diligentiaque poterat. et ne provinciae novis oneribus turbarentur, utque vetera sine avaritia aut crudelitate magistratuum tolerarent, providebat. 7. Corporum verbera, ademptiones bonorum aberant. Rari per Italiam Caesaris agri, modesta servitia, intra paucos libertos domus; ac si quando cum privatis disceptaret, forum et ius.

Quae cuncta, non quidem comi via sed horridus ac plerumque formidatus, retinebat tamen, donec morte

C. 6. *Iam primum*] Ut Livius operis primordio.

domi artes] Quae III, 75. *studia civilia* dicuntur, vel Cic. Mur. 14. *pacis artes*.

frumenta] Decumae ex agris publicis et vectigalibus, ut in Sicilia; per *pecunias vectigales* non modo scriptura et portorium, sed cetera etiam quae ab Augusto instituta sunt vectigalia intelligenda. *Cetera publicorum fructuum* sunt tributa provincialibus imposita. Ern.

agitabantur] Ut Senec. Ep. 119. *Circumspiciebam.. quod publicum agitarem.* Suet. Vesp. 1.

C. 7. *modesta servitia* significant modestiam Tiberii in servitiis. Nec tamen de numero tantum sed etiam de cultu et pretio modesto servitiorum cogites. Etenim Iulii Caesaris luxum in hac re perstringit Sueton. 47. *Servitia rectiora politioraque immenso pretio et cuius ipsum etiam puderet, sic ut rationibus vetaret inferri.* Walth. Aliter Ernestius: Non attingebant rempublicam; non potentes nimis, non insolentes erant, ut postea.

Drusi verterentur: nam dum superfuit, mansere, quia 23.
Seianus incipiente adhuc potentia bonis consiliis notescere volebat, et ultor metuebatur non occultus odii, et crebro querens incolumi filio adiutorem imperii alium vocari; et quantum superesse, ut collega dicatur? primas dominandi spes in arduo: ubi sis ingressus, adesse studia et ministros. Exstructa iam sponte praefecti castra, datos in manum milites; cerni effigiem eius in monimentis Gnaei Pompeii, communes illi cum familia Drusorum fore nepotes. Precandam post haec modestiam ut contentus esset. Neque raro neque apud paucos talia iaciebat; et secreta quoque eius corrupta uxore prodebantur.
8. Igitur Seianus maturandum ratus deligit venenum, quo paulatim irrepente fortuitus morbus assimularetur. Id Druso datum per Lygdum spadonem, ut octo post annos cognitum est. Ceterum Tiberius per omnes valitudinis eius dies, nullo metu, an ut firmitudinem animi ostentaret, etiam defuncto necdum sepulto, curiam ingressus est. Consulesque sede vulgari per speciem maestitiae sedentes honoris locique admonuit; et effusum in lacrimas senatum victo gemitu, simul oratione continua

C. 7. *odii* Lipsius. At MS. *odiis*. Suspicor: *non occultus odii, sed* (vel *set*) *crebro querens*. Doed.

communes . . nepotes] Respice ad III, 29. coll. Suet. 27. Dion. LX, 32. Obierat quidem Drusus filiae Seiani destinatus, cum ei ante paucos dies pater illam despondisset: sed diserte a Tacito referuntur hae Drusi querelae ad incipientem adhuc Seiani potentiam, ubi Claudii filius in vivis erat; et potuit Drusus haec queri ante sponsalia illa et cum primum audivisset ea esse futura. E Walth.

Precandam] Sensus est: rogandos deos, ut modestiam Seiano darent. Senec. Controv. 25. *Ut salva provincia sit, optemus meretrici bonam mentem.* Eadem *precandi* structura c. 39. et XII, 65. Et XV, 17. *Sic quoque optimam Fortunam orandam, ut pedes confectis itinerum spatiis equitem assequeretur.*

C. 8. *octo post annos*] Per Apicatam Seiani uxorem, Dio LVIII, 11.

sede vulgari] Humiles enim senatorum omnium sedes, altae consulum et excelsae. Lucan. V, 15. Simile quiddam in morte Augusti factum est: Dio C. LVI, 31. *ἐκαθέζοντο δὲ οἱ μὲν πολλοὶ ὥς που ἕκαστος εἰώθει, οἱ δ' ὕπατοι κάτω ἐν τοῖς βάθροις, ὁ μὲν τῷ τῶν στρατηγῶν, ὁ δὲ τῷ τῶν δημάρχων.*

23. erexit: non quidem sibi ignarum posse argui, quod tam recenti dolore subierit oculos senatus: vix propinquorum alloquia tolerari, vix diem adspici a plerisque lugentium. neque illos imbecillitatis damnandos: se tamen fortiora solatia e complexu rei publicae petivisse. Miseratusque Augustae extremam senectam, rudem adhuc nepotum et vergentem aetatem suam, ut Germanici liberi, unica praesentium malorum levamenta, inducerentur petivit. Egressi consules firmatos alloquio adulescentulos deductosque ante Caesarem statuunt. Quibus apprensis „patres conscripti, hos“ inquit „orbatos parente tradidi patruo ipsorum, precatusque sum, quanquam esset illi propria suboles, ne secus quam suum sanguinem foveret ac tolleret sibique et posteris conformaret. Erepto Druso preces ad vos converto, disque et patria coram obtestor, Augusti pronepotes, clarissimis maioribus genitos, suscipite, regite, vestram meamque vicem explete. Hi vobis, Nero et Druse, parentum loco. ita nati estis, ut bona malaque vestra ad rem publicam pertineant.“ 9. Magno ea fletu et mox precationibus faustis audita; ac si modum orationi posuisset, — misericordia sui gloriaque animos audientium impleverat: ad vana et totiens irrisa revolutus, de reddenda re publica, utque consules seu quis alius regimen susciperent, vero quoque et honesto fidem dempsit. Memoriae Drusi eadem quae in Germanicum decernuntur, plerisque additis, ut ferme amat posterior adulatio. Funus imaginum pompa maxime illustre fuit, cum origo Iuliae gentis Aeneas omnesque Albanorum re-

rudem nepotum] Scil. aetatem, h. e. tenellam pueritiam rerum imperitam.

ac tolleret] Educaret, *ἀνάλλοι*, ut Plaut. Truc. II, 4, 45. *Si quod peperissem, id educarem et tollerem.* At MS. *foveret, attolleret*, non alio sensu: H. IV, 59. *Belloque et armis rem publicam attollere*, et Plin. H. N. XI, 39. *Partus suos attollere.* Dord.

C. 9. *posuisset*] Suppl. fidem orationi suae fecisset.

gloria] Active pro admiratione, ut fere I, 71. *Alium spe, alium gloria, cunctos alloquio .. firmabat.*

origo] Ex Virg. A. XII, 168. *Hinc pater Aeneas Romanae stirpis origo.*

ges et conditor urbis Romulus, post Sabina nobilitas, Attus Clausus ceteraeque Claudiorum effigies, longo ordine spectarentur. 23.

10. In tradenda morte Drusi quae plurimis maximeque fidis auctoribus memorata sunt rettuli: sed non omiserim eorundem temporum rumorem, validum adeo, ut nondum exolescat. Corrupta ad scelus Livia Seianum Lygdi quoque spadonis animum stupro vinxisse, quod is Lygdus aetate atque forma carus domino interque primores ministros erat; deinde inter conscios ubi locus veneficii tempusque composita sint, eo audaciae provectum ut verteret et, occulto indicio Drusum veneni in patrem arguens, moneret Tiberium vitandam potionem, quae prima ei apud filium epulanti offerretur. Ea fraude tum senem, postquam convivium inierat, exceptum poculum Druso tradidisse: atque illo ignaro et iuveniliter hauriente auctam suspicionem, tanquam metu et pudore sibimet irrogaret mortem, quam patri struxerat. 11. Haec vulgo iactata, super id quod nullo auctore certo firmantur, prompte refutaveris. Quis enim mediocri prudentia, nedum Tiberius tantis rebus exercitus, inaudito filio exitium offerret, idque sua manu et nullo ad poenitendum regressu? quin potius ministrum veneni excruciaret, auctorem exquireret, insita denique etiam in extraneos cunctatione et mora adversum unicum et nullius ante flagitii compertum

C. 10. *prima ei* Rhenan. *prima et* MS. *tum senem* marg. *cum senem* MS.

Sabina] Liv. II, 16.

Attus] Ut XII, 26. i. e. *ἄττα*, non diversus ab *Appio* i. e. *ἀπφύς*.

C. 10. *vinxisse*] Pro *devinxisse*, ut VI, 45. *Pacto matrimonii vincire.* — Mox *Lygdus* cum contemptus aliqua significatione iteratum est, prorsus ut XII, 49. *Is Pelignus.*

C. 11. *iactata*] Et credita Orosio, qui VII, 3. tradit Drusum a Tiberio veneno extinctum. Lips.

exitium] Pro causa exitii vel poculo exitioso.

ad poenitendum] Ad mutandum, si poeniteret; ut Liv. XXIV, 26. *Quod adeo festinatum ad supplicium neque locus poenitendi aut regressus ab ira relictus esset.* XLII, 13. *Unde receptum ad poenitendum non haberent.*

23. tum uteretur? Sed quia Seianus facinorum omnium repertor habebatur, ex nimia caritate in eum Caesaris et ceterorum in utrumque odio quamvis fabulosa et immania credebantur, atrociore semper fama erga dominantium exitus. Ordo alioqui sceleris per Apicatam Seiani proditus, tormentis Eudemi ac Lygdi patefactus est. Neque quisquam scriptor tam infensus extitit ut Tiberio obiectaret, cum omnia alia conquirerent intenderentque. Mihi tradendi arguendique rumoris causa fuit, ut claro sub exemplo falsas auditiones depellerem, peteremque ab iis, quorum in manus cura nostra venerit, ne divulgata atque incredibilia avide accepta veris neque in miraculum corruptis antehabeant.

12. Ceterum laudante filium pro rostris Tiberio, senatus populusque habitum ac voces dolentum simulatione magis quam libens induebat, domumque Germanici revirescere occulti laetabantur. Quod principium favoris et mater Agrippina spem male tegens perniciem acceleravere. Nam Seianus ubi videt mortem Drusi inultam interfectoribus, sine maerore publico esse, ferox scelerum, et quia prima provenerant, volutare secum, quonam modo Germanici liberos perverteret, quorum non dubia successio. Neque spargi venenum in tres poterat, egregia custodum fide et pudicitia Agrippinae impenetrabili. Igi-

C. 11. *ne divulgata*] *ne* om. MS. Prohibendi coniunctionem a Mureto aliisque adiectam rectius fortasse ponemus ante *veris*. Ritter.

facinorum] Ex Virg. A. II, 164. *Scelerumque inventor Ulixes*, ubi cod. Graev. *repertor*.

alioqui] I. e. praeterea, ut XI, 6. Hist. II, 27.

Apicatam Seiani] Ut *Hectoris Andromache* scil. uxor; cf. 3. Eur. Iph. A. 419. *σῆς Κλυταιμνήστρας δέμας*, quae non debebant mutari in *σῇ Κλυταιμνήστρᾳ δάμαρ*. Dord.

cura de libro suo, ut III, 24. Ovid. Pont. IV, 16. Martial. X, 2.

C. 12. *ferox scelerum*] Scil. erat; eodem sensu quo Sall. Iug. 14. *Sceleribus suis ferox et praeclarus*, h. e. firmatus ac fretus.

spargi] Cic. Catil. II, 10. *Quia spargere venena didicerant.* — Mox *tres* intelliguntur filii Germanici, Nero, Drusus, Caius; hi enim superstites patri fuerunt; Sueton. Cal. 7.

tur contumaciam eius insectari, vetus Augustae odium, 23.
recentem Liviae conscientiam exagitare, ut superbam fecunditate, subnixam popularibus studiis inhiare dominationi apud Caesarem arguerent. adque haec callidis criminatoribus, inter quos delegerat Iulium Postumum, per adulterium Mutiliae Priscae inter intimos aviae, et consiliis suis peridoneum, quia Prisca in animo Augustae valida, anum suapte natura potentiae anxiam, insociabilem nurui efficiebat. Agrippinae quoque proximi illiciebantur pravis sermonibus tumidos spiritus perstimulare.

13. At Tiberius nihil intermissa rerum cura negotia pro solatiis accipiens, ius civium, preces sociorum tractabat; factaque auctore eo senatus consulta, ut civitati Cibyraticae apud Asiam, Aegiensi apud Achaiam, motu terrae labefactis, subveniretur remissione tributi in triennium. Et Vibius Serenus proconsul ulterioris Hispaniae de vi publica damnatus, ob atrocitatem morum in insulam Amorgum deportatur. Carsidius Sacerdos, reus tanquam frumento hostem Tacfarinatem iuvisset, absol-

C. 12. *superbam* Muret. *superbiam* MS.

C. 13. *morum* Lipsius. Nimirum ob vim publicam damnatis aqua et igni ex lege Iulia interdicebatur, quo exilii genere exulanti vivere concedebatur ubi vellet, praeter Italiam; verum Sereno ob atrocitatem morum patres certum exilii locum praescripsere ut relegatis, sive ad poenam intendendam sive ne licentius vagaretur ac Tiberio pericula facesseret; nam *atrocitas* eius (sicut Agrippinae IV, 52.) non in saevitia cernebatur, sed in contumacia et ferocia erga principem, id quod agnoscitur coll. c. 29. Eam Lipsii emendationem pro vera habeo. At MS. *ob atrocitatem temporum*, quod tuetur Waltherus: nam mitiorem fuisse deportationis poenam quam crimen Sereni meruisset; et ideo quidem mitigatam poenam, quod *atrocitas temporum*, hoc est turbae ac latrocinia fuerint in Hispania ulteriore dum praeerat Serenus; coll. c. 45., vim publicamque eius excusatiorem fecerint.

adque haec Beroaldus, ut XIV, 31. *Ad haec*. At MS. *atque haec*, bene, si *haec* nominativo casu accipietur, sc. Livia recens conscia. „De Livia enim Seiani adultera sermonem esse patet ex eo, quod Augusta mox appellatur eius *avia*.“ Ryck.

nurui] Nepotis uxori, non, ut plerumque, filii.

C. 13. *Aegiensi* ab Aegio Achaiae urbe, nobilitata quondam concilio Achaeorum. Liv. XXXVIII, 30.

ulterioris] Baeticae, quae populo relicta; et ideo in ea proconsul. Hist. I, 13.

23. vitur, eiusdemque criminis Gaius Gracchus. Hunc comitem exilii admodum infantem pater Sempronius in insulam Cercinam tulerat. illic adultus inter extorres et liberalium artium nescios, mox per Africam ac Siciliam mutando sordidas merces sustentabatur; neque tamen effugit magnae fortunae pericula. ac ni Aelius Lamia et Lucius Apronius, qui Africam obtinuerant, insontem protexissent, claritudine infausti generis et paternis adversis foret abstractus.

14. Is quoque annus legationes Graecarum civitatium habuit, Samiis Iunonis, Cois Aesculapii delubro vetustum asyli ius ut firmaretur petentibus. Samii decreto Amphictyonum nitebantur, quis praecipuum fuit rerum omnium iudicium, qua tempestate Graeci conditis per Asiam urbibus ora maris potiebantur. Neque dispar apud Coos antiquitas, et accedebat meritum ex loco: nam cives Romanos templo Aesculapii induxerant, cum iussu regis Mithridatis apud cunctas Asiae insulas et urbes trucidarentur. Variis dehinc et saepius irritis praetorum questibus, postremo Caesar de immodestia histrionum rettulit: multa ab iis in publicum seditiose, foeda per domus tentari; Oscum quondam ludicrum, levissimae apud vulgum oblectationis, eo flagitiorum et virium venisse, ut

C. 14. *vetustum* Beroald. *vetustus tum* MS.
qua editt. ut VI, 34. At MS. *ea qua*. Suspicor cum Rhenano: *ea tempestate qua*, ut VI, 8.
ut ante *auctoritate* addidit Victorius.

Sempronius] Qui adulter in Iulia, I, 53.

sordidas] Cic. Off. I, 42. *Mercatura si tenuis est, sordida putanda est; sin magna et copiosa, multa undique apportans multisque sine vanitate impertiens, non est admodum vituperanda.* Eum Gracchi quaestum criminatores ita interpretati sunt, tanquam hostem invisset; quali perduellionis crimine proceres soli ac divites plerumque peti solebant.

abstractus] Plene Curt. III, 2, 17. *Darius hospitem .. abstrahi iussit ad capitale supplicium.*

C. 14. *Oscum quondam*] Ludicrum quod Osca quondam dialecto edebatur. Quanquam parum haec concinunt cum Strabone, qui V. p. 233. *τῶν μὲν γὰρ Ὄσκων ἐκλελοιπότων ἡ διάλεκτος μένει παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ὥστε ποιήματα σκηνοβατεῖσθαι κατά τινα ἀγῶνα πάτριον καὶ μιμολογεῖσθαι.*

auctoritate patrum coercendum sit. Pulsi tum histriones Italia. 23.

15. Idem annus alio quoque luctu Caesarem afficit, alterum ex geminis Drusi liberis extinguendo; neque minus morte amici. Is fuit Lucilius Longus, omnium illi tristium laetorumque socius, unusque e senatoribus Rhodii secessus comes. Ita, quanquam novo homini, censorium funus, effigiem apud forum Augusti publica pecunia patres decrevere; apud quos etiamtum cuncta tractabantur, adeo ut procurator Asiae Lucilius Capito accusante provincia causam dixerit, magna cum asseveratione principis, non se ius nisi in servitia et pecunias familiares dedisse: quodsi vim praetoris usurpasset manibusque militum usus foret, spreta in eo mandata sua: audirent socios. ita reus cognito negotio damnatur. Ob quam ultionem, et quia priore anno in Gaium Silanum vindicatum erat, decrevere Asiae urbes templum Tiberio matrique eius ac senatui; et permissum statuere; egitque Nero grates ea causa patribus atque avo, laetas inter audientium affectiones, qui recenti memoria Germanici illum audiri rebantur. aderantque iuveni modestia ac forma principe viro digna, notis in eum Seiani odiis ob periculum gratiora.

16. Sub idem tempus de flamine Diali in locum Ser-

C. 15. *censorium*] Cogita funus eadem pompa iisdemque caerimoniis ornatum, quibus efferri solebant censores in magistratu defuncti; censoris enim mors pro re magna et luctus plena habebatur. Liv. V, 31. VI, 27. Idem honos habitus Claudio XIII, 2. et Flavio Sabino Hist. IV, 47. De ritu Polyb. VI, 53. *Οὗτοι δὲ προσαναλαμβάνουσιν ἐσθῆτας, ἐὰν μὲν ὕπατος ἢ στρατηγὸς ᾖ γεγονώς, περιπορφύρους· ἐὰν δὲ τιμητής, πορφυρᾶς· ἐὰν δὲ καὶ τεθριαμβευκὼς ἤ τι τοιοῦτον κατειργασμένος, διαχρύσους.*

apud forum Augusti] Suet. Oct. 31. *Statuas omnium* (scil. ducum qui imperium populi Romani ex minimo maximum reddidissent) *triumphali effigie in utraque fori sui porticu dedicavit.*

Silanum] Cf. III, 66—69.

permissum nominativus est, non accusativus, *statuere* infinitivus, non indicativus. Nam c. 55 de loco templi ambigitur adhuc statuendi. Mox *ea causa* de ultione Capitonis intelligendum. Erat enim Nero ut videtur patronus illarum urbium, quae accusaverant reum, ut triginta post annos Nero Caesar, XII, 58.

23. vii Maluginensis defuncti legendo, simul roganda nova lege disseruit Caesar. Nam patricios confarreatis parentibus genitos tres simul nominari, ex quis unus legeretur, vetusto more; neque adesse, ut olim, eam copiam, omissa confarreandi assuetudine aut inter paucos retenta. pluresque eius rei causas afferebat; potissimam penes incuriam virorum feminarumque; accedere ipsius caerimoniae difficultates, quae consulto vitarentur. Et quod exiret e iure patrio qui id flaminium apisceretur quaeque in manum flaminis conveniret: ita medendum senatus decreto aut lege, sicut Augustus quaedam ex horrida illa antiquitate ad praesentem usum flexisset. Igitur tractatis religionibus placitum instituto flaminum nihil demutari: sed lata lex, qua flaminica Dialis sacrorum causa in potestate viri, cetera promiscue feminarum iure ageret. et filius Maluginensis patri suffectus. Utque glisceret dignatio sacerdotum, atque ipsis promptior animus foret ad capessendas caerimonias, decretum Corneliae virgini, quae in locum Scantiae capiebatur, sestertium

C. 16. *accedere* Beroald. At MS. *accederet*. Suspicor cum Gronovio: *accedere et ipsius*.
quod Ritterus; *quo* MSS. ut c. 6. Alii *quando*.

confarreatis] Plin. H. N. XVIII, 3. *In sacris nihil religiosius confarreationis vinculo erat*. Per pontificem maximum et flaminem dialem nuptiae copulabantur decem testibus praesentibus solennique sacrificio facto, in quo farreus panis adhibebatur. Dionys. Hal. II, 25. Creuzer. Röm. Ant. §. 63. BACH.

in manum] Eodem sensu quo Gell. XVIII, 6. *matronam dictam esse proprie quae in matrimonium cum viro convenisset*, et mox: *in mariti manu mancipioque*.

vitarentur. Et, quod. Mutavi distinctionem adhuc vulgatam, omnia turbantem: *vitarentur, et quod . . conveniret. Ita medendum*. Nam nexus hic est: Difficilis erat flaminis dialis suffectio; *primum* quod patricii confarreatis parentibus geniti rari erant, ob omissam confarreandi assuetudinem, cuius omissionis causas afferebat Caesar duas, incuriam hominum et caerimoniae difficultates, *deinde* quod exibant e iure patrio flamines eorumque uxores, qua re multi deterrebantur a capessendo tali sacerdotio; cui malo medendum videbatur, Augusti exemplo. Medebantur autem lege ita circumscribenda, ut flamines quidem plane, ut antea, exirent e iure patrio, flaminicae autem non nisi in iis rebus quae ad sacra pertinerent in posterum exirent. DOED.

vicies, et quotiens Augusta theatrum introisset, ut se- 23.
des inter Vestalium consideret.

17. Cornelio Cethego, Visellio Varrone consulibus (a. u. 777.)
pontifices, eorumque exemplo ceteri sacerdotes, cum pro a. C. 24.
incolumitate principis vota susciperent, Neronem quoque et Drusum isdem dis commendavere, non tam caritate iuvenum quam adulatione; quae moribus corruptis perinde anceps, si nulla et ubi nimia est. Nam Tiberius haud unquam domui Germanici mitis, tum vero aequari adulescentes senectae suae impatienter indoluit; accitosque pontifices percunctatus est, num id precibus Agrippinae aut minis tribuissent. Et illi quidem, quanquam abnuerent, modice perstricti (etenim pars magna e propinquis ipsius aut primores civitatis erant): ceterum in senatu oratione monuit in posterum, ne quis mobiles adulescentium animos praematuris honoribus ad superbiam extolleret. Instabat quippe Seianus, incusabatque diductam civitatem ut civili bello; esse qui se partium Agrippinae vocent; ac ni resistatur, fore pluris; neque aliud gliscentis discordiae remedium, quam si unus alterve maxime prompti subverterentur. 18. Qua causa Gaium Silium et Titium Sabinum aggreditur. Amicitia Germanici perniciosa utrique, Silio et quod ingentis exercitus septem per annos moderator, partisque apud Germaniam triumphalibus Sacroviriani belli victor, quanto maiore mole procideret, plus formidinis in alios dispergebatur. Credebant plerique auctam offensionem ipsius intemperantia, immodice iactantis: suum militem in obsequio duravisse, cum alii ad seditiones prolaberentur; neque mansurum Tiberio imperium, si iis quoque legionibus cupido novandi fuisset. Destrui per haec fortunam suam Caesar,

Vestalium] Suet. Aug. 44. *Solis virginibus Vestalibus locum in theatro separatum et contra praetoris tribunal dedit.*

C. 17. *mobiles*] Hor. A. P. 157. *Mobilibusque decor naturis dandus et annis.* Suet. Tib. 54. de ea re: *Egit cum senatu, non debere talia praemia tribui nisi expertis et aetate provectis.*

C. 18. *Silio*] Cf. I, 32. II, 6. III, 43.

fortunam] Hoc sibi vult Tacitus: Caesar rebatur per haec

24. imparemque tanto merito rebatur. nam beneficia eo usque laeta sunt, dum videntur exsolvi posse: ubi multum antevenere, pro gratia odium redditur. 19. Erat uxor Silio Sosia Galla, caritate Agrippinae invisa principi. Hos corripi dilato ad tempus Sabino placitum; immissusque Varro consul, qui paternas inimicitias obtendens odiis Seiani per dedecus suum gratificabatur. Precante reo brevem moram, dum accusator consulatu abiret, adversatus est Caesar: solitum quippe magistratibus diem privatis dicere; nec infringendum consulis ius, cuius vigiliis niteretur, ne quod res publica detrimentum caperet. Proprium id Tiberio fuit scelera nuper reperta priscis verbis obtegere. Igitur multa asseveratione, quasi aut legibus cum Silio ageretur, aut Varro consul aut illud res publica esset, coguntur patres. Silente reo vel, si defensionem coeptaret, non occultante, cuius ira premeretur, conscientia belli Sacrovir diu dissimulatus, victoria per avaritiam foedata et uxor Sosia arguebantur. Nec dubie repetundarum criminibus haerebant: sed cuncta quaestione maiestatis exercita, et Silius imminentem damnationem voluntario fine praevertit. 20. Saevitum

C. 19. *Proprium* edd. At MS. *quo primum*. Paene suspicor: *quod proprium*. Lenius etiam foret *quod privum*, i. e. proprium, ut Hor. Sat. II, 5, 10.; sed vereor Tacito tam rarum vocabulum obtrudere. Doed.

effici ut non fortuna sua, sed Silii merito ad imperii fastigium evectus esse videretur. E Walth. Sicut XIV, 6. *Benignitate deum et Fortuna eius evasisse gravem casum.*

nam beneficia] Senec. Ep. 19. *Quidam quo plus debent magis oderunt; leve aes alienum debitorem facit, grave inimicum.*

C. 19. *priscis verbis*] Qualia illa: *ne quod resp. detrimentum caperet*. Mox *multa asseveratione*, ut VI, 2. Perstringitur vana severitatis species in ea re, quae ludicro in scena edendo similior erat quam serio negotio et incorrupto iudicio, et risu dignior quam severitate; nam arbitrio principis, non legibus agebatur; principis minister erat Varro, non consul; unius et domini erat res Romana, non publica. Aliter Waltherus: „Significat Zuverlässigkeit, Zuversicht in der Aussage oder Behauptung, ut II, 31. III, 35. IV, 15. 42. 52. VI, 2."

uxor Sosia] Scil. parum coercita et prohibita ab illis delictis quae arguit Caecina III, 33.

tamen in bona, non ut stipendiariis pecuniae redderen- 24.
tur, quorum nemo repetebat: sed liberalitas Augusti avulsa, computatis singillatim quae fisco petebantur. ea prima Tiberio erga pecuniam alienam diligentia fuit. Sosia in exilium pellitur Asinii Galli sententia, qui partem bonorum publicandam, pars ut liberis relinqueretur censuerat. Contra Marcus Lepidus quartam accusatoribus secundum necessitudinem legis, cetera liberis concessit. Hunc ego Lepidum temporibus illis gravem et sapientem virum fuisse comperio: nam pleraque ab saevis adulationibus aliorum in melius flexit, neque tamen temperamenti egebat, cum aequabili auctoritate et gratia apud Tiberium viguerit. Unde dubitare cogor, fato et sorte nascendi, ut cetera, ita principum inclinatio in hos, offensio in illos, an sit aliquid in nostris consiliis, liceatque inter abruptam contumaciam et deforme obsequium pergere iter ambitione ac periculis vacuum. At Messalinus Cotta, haud minus claris maioribus sed animo diversus, censuit cavendum senatus consulto, ut quamquam insontes magistratus et culpae alienae nescii provincialibus uxorum criminibus perinde quam suis plecterentur.

21. Actum dehinc de Calpurnio Pisone, nobili ac feroci viro. Is namque, ut rettuli, cessurum se urbe ob factiones accusatorum in senatu clamitaverat, et spreta potentia Augustae trahere in ius Urgulaniam domoque

C. 20. *qui partem*] Suspicor: *qui et partem.*

C. 20. *stipendiariis*] Id est, Gallis provincialibus quos exhauserat.

liberalitas..avulsa, ut ingrato homini; qui quoniam haud dubie diversis temporibus nec una donatione praemia ab Augusto acceperat, debebant *singula computari*, ut de summa constaret, quae illo nomine fisco peteretur.

legis] Scil. de maiestate. De praemiis accusatorum Suet. Tib. 61. Dio LVII, 19.

Hunc ego] Ratio huius digressionis haec est, quod Lepidus dum praemia accusatoribus vindicat, turpiter censuisse videri poterat. Ei suspicioni occurrit Tacitus laudatione viri, qui non adulatione sed per incorruptam legum observantiam rem per se abominandam flagitaverat, in libertate animi temperans.

Cotta] Cf. V, 3. VI, 5.

C. 21. *ut rettuli*] II, 34.

21. principis exeire ausus erat. Quae in praesens Tiberius civiliter habuit: sed in animo revolvente iras, etiam si impetus offensionis languerat, memoria valebat. Pisonem Quintus Granius secreti sermonis incusavit adversum maiestatem habiti, adiecitque in domo eius venenum esse eumque gladio accinctum introire curiam. Quod ut atrocius vero tramissum: ceterorum, quae multa cumulabantur, receptus est reus; neque peractus ob mortem opportunam. Relatum et de Cassio Severo exule, qui sordidae originis, maleficae vitae, sed orandi validus, per immodicas inimicitias ut iudicio iurati senatus Cretam amoveretur effecerat; atque illic eadem actitando recentia veteraque odia advertit, bonisque exutus, interdicto igni atque aqua, saxo Seripho consenuit.

22. Per idem tempus Plautius Silvanus praetor, incertis causis, Aproniam coniugem in praeceps iecit; tractusque ad Caesarem ab Lucio Apronio socero turbata mente respondit, tanquam ipse somno gravis atque eo ignarus, et uxor sponte mortem sumpsisset. Non cunctanter Tiberius pergit in domum, visit cubiculum; in quo reluctantis et impulsae vestigia cernebantur. Refert ad senatum, datisque iudicibus Urgulania Silvani avia

C. 21. *Q. Granius* Lipsius, coll. I, 74. VI, 88. MS. *Pisonemque gravius*.

peractus] Ad condemnationem usque agitatus. Liv. IV, 42. *Vos autem si reum perago quid acturi estis?* ubi Ern. Gloss. „si agente me condemnabitur.“ Plin. Epp. III, 9.

Cassio Severo] De eo Dial. 19. 26. Quintil. X, 1.

immodicas] H. e. immodice exercitas, *quoniam viros feminasque illustres procacibus scriptis diffamaverat*, I, 72. Amotus erat Cretam sub Augusto, scriptis quoque eius senatus consulto abolitis. Suet. Cal. 16.

iurati senatus] Id erat cum senatores deos testes advocabant, se censituros quod e fide sua reque publica videretur. Liv. XXX, 40. *Patres iurati* (*ita convenerat*) *ita censuerunt, uti consules provincias inter se compararent;* coll. XLII, 21.

saxo Seripho] Strab. X. p. 487. Οὕτω δ' ἐστὶ πετρώδης ἡ νῆσος, ὥστε ὑπὸ τῆς Γοργόνος τοῦτο παθεῖν αὐτήν φασιν οἱ κωμῳδοῦντες.

consenuit] Euseb. Chron. *Cassius Severus orator egregius vicesimo quinto exilii anno summa inopia moritur, vix panno verenda contectus*.

C. 22. *in praeceps*] Scil. per fenestram.

pugionem nepoti misit; quod perinde creditum, quasi 24. principis monitu, ob amicitiam Augustae cum Urgulania. Reus frustra tentato ferro venas praebuit exsolvendas. Mox Numantina prior uxor eius, accusata iniecisse carminibus et veneficiis vecordiam marito, insons iudicatur.

23. Is demum annus populum Romanum longo adversum Numidam Tacfarinatem bello absolvit. Nam priores duces ubi impetrando triumphalium insigni sufficere res suas crediderant, hostem omittebant; iamque tres laureatae in urbe statuae, et adhuc raptabat Africam Tacfarinas, auctus Maurorum auxiliis, qui Ptolemaeo Iubae filio iuventa incurioso, libertos regios et servilia imperia bello mutaverant. Erat illi praedarum receptor ac socius populandi rex Garamantum, non ut cum exercitu incederet, sed missis levibus copiis, quae ex longinquo in maius audiebantur; ipsaque e provincia, ut quis fortunae inops, moribus turbidus, promptius ruebant, quia Caesar post res a Blaeso gestas, quasi nullis iam in Africa hostibus, reportari nonam legionem iusserat; nec pro consule eius anni Publius Dolabella retinere ausus erat, iussa principis magis quam incerta belli metuens. 24. Igitur Tacfarinas disperso rumore rem Romanam aliis quoque ab nationibus lacerari, eoque paulatim Africa decedere, ac posse reliquos circumveniri, si cuncti quibus libertas servitio potior incubuissent, auget vires, positisque castris Thubuscum oppidum circumsidet. At Dolabella contracto quod erat militum, terrore nominis Romani, et, quia Numidae peditum aciem ferre nequeunt,

C. 23. *duces ubi* Lips. *duces sub* MS.

C. 23. *tres*] Furii Camilli II, 52. L. Apronii III, 21. Iunii Blaesi III, 72. De statuis triumphalibus Agr. 40. Plin. XXXIII, 46.

mutaverant] Maluerant bellum gerere quam servili imperio subesse. Nam *servilia imperia* sunt libertorum, quibus nimium potestatis permiserat Ptolemaeus et per contemptum servi vocantur, ut alibi. Ern.

nonam] Vid. III, 9.

C. 24. *Thubuscum*] Mauretaniae Caesariensis, alias Tubusuptus et Succubae dictum. Lips.

24. primo sui incessu solvit obsidium, locorumque opportuna permunivit; simul principes Musulamiorum defectionem coeptantes securi percutit. Dein quia pluribus adversum Tacfarinatem expeditionibus cognitum, non gravi nec uno incursu consectandum hostem vagum, excito cum popularibus rege Ptolemaeo, quattuor agmina parat, quae legatis aut tribunis data; et praedatorias manus delecti Maurorum duxere: ipse consultor aderat omnibus. 25. Nec multo post affertur Numidas apud castellum semirutum, ab ipsis quondam incensum, cui nomen Auzea, positis mapalibus consedisse, fisos loco, quia vastis circum saltibus claudebatur. Tum expeditae cohortes alaeque, quam in partem ducerentur ignarae, cito agmine rapiuntur. Simulque coeptus dies et concentu tubarum ac truci clamore aderant semisomnos in barbaros, praepeditis Numidarum equis, aut diversos pastus pererrantibus. Ab Romanis confertus pedes, dispositae turmae, cuncta proelio provisa: hostibus contra omnium nesciis non arma, non ordo, non consilium, sed pecorum modo trahi, occidi, capi. Infensus miles memoria laborum et adversum eludentes optatae totiens pugnae, se quisque ultione et sanguine explebant. Differtur per manipulos, Tacfarinatem omnes, notum tot proeliis, consectentur; non nisi duce interfecto requiem belli fore. At ille deiectis circum stipatoribus vinctoque iam filio et

C. 25. *trahi* . . *capi* hysterologiam habet intolerabilem. Suspicor: *pecorum modo capi*, *trahi*, *occidi*.
se quisque Beroaldus; *si quis* MS.

sui] Pro *suo*, ut II, 13. *Sui fama frui*, VI, 7. *ad subsidium sui*, Suet. Caes. 30. *adventu suo*, ubi cod. Salm. *sui*. Emphaticum enim est, relatu ad *nominis Romani*. Ex Walth.

C. 25. *praepeditis*] Pro: compeditis. Xenoph. Cyrop. III, 3. de Assyriis: *πεποδισμένους γὰρ ἔχουσι τοὺς ἵππους ἐπὶ ταῖς φάτναις, καὶ εἴ τις ἐπ' αὐτοὺς ἴοι, ἔργον μὲν νυκτὸς λῦσαι ἵππους, ἔργον δὲ χαλινῶσαι, ἔργον δὲ ἐπισάξαι.* Atque eadem de Persis Anab. III, 21. Ab his igitur Persis progenitoribus suis (Sall. Iug. 18.) fortasse hunc usum retinuerunt Numidae. *Pedicam* appellare videtur respectu ad hanc rem Liv. XXI, 36. Freinsh.

deiectis] Id est, prostratis, ut Martial. Epp. I, 61. *Non nisi de-*

effusis undique Romanis, ruendo in tela captivitatem 24
haud inulta morte effugit. isque finis armis impositus.
26. Dolabellae petenti abnuit triumphalia Tiberius, Seiano tribuens, ne Blaesi avunculi eius laus obsolesceret. Sed neque Blaesus ideo illustrior, et huic negatus honor gloriam intendit: quippe minore exercitu insignis captivos, caedem ducis bellique confecti famam deportarat. Sequebantur et Garamantum legati, raro in urbe visi, quos Tacfarinate caeso perculsa gens et culpae nescia ad satisfaciendum populo Romano miserat. Cognitis dehinc Ptolemaei per id bellum studiis, repetitus ex vetusto mos, missusque e senatoribus, qui scipionem eburnum, togam pictam, antiqua patrum munera, daret regemque et socium atque amicum appellaret.

27. Eadem aestate mota per Italiam servilis belli semina fors oppressit. Auctor tumultus Titus Curtisius, quondam praetoriae cohortis miles, primo coetibus clandestinis apud Brundisium et circumiecta oppida, mox positis propalam libellis ad libertatem vocabat agrestia per longinquos saltus et ferocia servitia: cum velut mu-

C. 26. *mos, missusque* Lipsius et Beroald. At MS. *more omissus.* Suspicor: *repetitus ex vetusto more honos, missus e senatoribus.* Doerd.

C. 27. *ferocia* Beroaldus. At MS. *feroricia.* Suspicor: *ferociora*, scil. quam campestrium regionum servi. Doerd.

iecta pascitur ille fera. Phaedr. Fab. II, 1. Tac. Ann. XI, 29. tanto aptiore vocabulo, quod de equis haud dubie deiecti sunt stipatores, ut Liv. IV, 19. MS. *delectis.* Doerd.

C. 26. *tribuens*] Scil. *hoc:* ne quis erret; non *triumphalia.*

culpae nescia] Nam rex tantum Garamantum (c. 23.), non ipsa gens Tacfarinati opem tulerat; neque enim ille cum exercitu incesserat, sed leves copias, mercenarias fortasse miserat. Ergo nolebat gens se plecti, quicquid deliravisset rex suus. Lipsius *culpae conscia*, Ryckius *nec culpae nescia* scribi postulaverant. Doerd.

antiqua munera] Quae iam Porsenae regi missa a senatu narrat Dionys. Hal. V, 35. Add. Liv. XXX, 15. *Ibi Masinissam primum regem appellatum eximiisque ornatum laudibus aurea corona, aurea patera, sella curuli eburnea et scipione eburneo, toga picta et palmari tunica donat. Addit verbis honorem.*

C. 27. *longinquos*] Non de distantia ut plerumque, sed de amplitudine dictum.

24. nere deum; tres biremes appulere ad usus commeantium illo mari, et erat isdem regionibus Curtius Lupus quaestor, cui provincia vetere ex more calles evenerat. Is disposita classiariorum copia coeptantem cum maxime coniurationem disiecit. missusque a Caesare propere Staius tribunus cum valida manu ducem ipsum et proximos audacia in urbem traxit, iam trepidam ob multitudinem familiarum, quae gliscebat immensum, minore in dies plebe ingenua.

28. Isdem consulibus miseriarum ac saevitiae exemplum atrox, reus pater, accusator filius (nomen utrique Vibius Serenus) in senatum inducti sunt; ab exilio retractus illuvieque ac squalore obsitus et tum catena vinctus pater, orante filio: praeparatus adulescens multis munditiis, alacri vultu, structas principi insidias, missos in Galliam concitores belli index idem et testis dicebat, adnectebatque Caecilium Cornutum praetorium ministravisse pecuniam; qui taedio curarum, et quia periculum pro exitio habebatur, mortem in se festinavit. At contra reus nihil infracto animo, obversus in filium quatere vincla, vocare ultores deos, ut sibi quidem redderent exilium, ubi procul tali more ageret, filium autem quandoque supplicia sequerentur. asseverabatque inno-

Cales Lipsius, tanquam in eo oppido ad Vulturnum sito, hodie C a l v i, quaestoris fuerit sedes; nam oppidorum nominibus loca intelligi vicina, sicut Liv. XXV, 3. *Nero praetor Suessulam sortitur.* At MS. *calles*, ut ap. Cic. Sext. 5. *calles Italiae*, quo significantur regiones silvestres et montosae a Campaniae tergo mare superum versus sitae. Suet. Caes. 19. *Opera optimatibus data est, ut p r o v i n c i a e futuris consulibus minimi negotii, id est s i l v a e c a l l e s q u e decernerentur.*

C. 28. *nomen utrique* Lipsius: *nomenque viriq.* MS.
pater orante Freherus. *perorante* MS.
praeparatus Venturius. At MS. *praeparatur.*

mari, et] Sic distinxi; nam et appulsus biremium sine quaestore ac moderatore, et quaestoris praesentia sine biremibus frustra fuissent. Vulgo *mari. Et.* Dord.

familiarum] H. e. servorum.
C. 28. *ab exilio*] Amorgo; cap. 13. — *orante*] Scil. causam, ut c. 21. et III, 67.
ministravisse] Pro subministravisse.

centem Cornutum et falsa exterritum; idque facile intellectu, si proderentur alii: non enim se caedem principis 24.
et res novas uno socio cogitasse. 29. Tum accusator Gnaeum Lentulum et Seium Tuberonem nominat, magno pudore Caesaris, cum primores civitatis, intimi ipsius amici, Lentulus senectutis extremae, Tubero defecto corpore, tumultus hostilis et turbandae rei publicae arcesserentur. Sed hi quidem statim exempti; in patrem ex servis quaesitum; et quaestio adversa accusatori fuit. Qui scelere vecors, simul vulgi rumore territus, robur et saxum aut parricidarum poenas minitantium, cessit urbe. Ac retractus Ravenna exsequi accusationem adigitur, non occultante Tiberio vetus odium adversus exulem Serenum. Nam post damnatum Libonem missis ad Caesarem litteris exprobraverat suum tantum studium sine fructu fuisse, addideratque quaedam contumacius, quam tutum apud aures superbas et offensioni proniores. Ea Caesar octo post annos rettulit, medium tempus varie arguens, etiamsi tormenta pervicacia servorum contra evenissent. 30. Dictis dein sententiis, ut Serenus more maiorum puniretur, quo molliret invidiam, intercessit. Gallus Asinius Gyaro aut Donusa claudendum cum censeret, id quoque aspernatus est, egenam aquae utramque insulam referens, dandosque vitae usus cui vita concede-

C. 30. *cum censeret* Muret. *censeret* MS.

exterritum cum accusativo *falsa* structum est, ut *horrere, contremiscere.*

facile intellectu] Scil. fore. Tota haec patris oratio ironiam habet; *cogitasse* enim per mimesin quandam dicit, quasi certum suaque confessione convictum crimen esset; non *cogitaturum fuisse*, tanquam negaret veritatem sceleris insimulati. Doed.

C. 29. *robur* dictum Tullianum, quia roboreis parietibus olim saltem cinctum fuit. Vide loci descriptionem apud Sall. Cat. 55. Per *saxum* intelligitur mons Tarpeius, unde praecipitabantur facinorosi; ut II, 32. Ern. Et per *parricidarum poenas* culeus bestiis repletus.

Libonem] Cuius inter accusatores fuerat C. Vibius, II, 30.

tantum] Adverbium est: omnes praeter se unum remuneratos esse.

C. 30. *more maiorum*] Vid. Suet. Ner. 49. Supra II, 32.

Gyaro] Hodie aut Chiero aut Ioura; mox *Donusa*, hodie Stenoso.

24. retur. Ita Serenus Amorgum reportatur. Et quia Cornutus sua manu ceciderat, actum de praemiis accusatorum abolendis, si quis maiestatis postulatus ante perfectum iudicium se ipse vita privavisset. Ibaturque in eam sententiam, — ni durius contraque morem suum, palam pro accusatoribus, Caesar irritas leges, rem publicam in praecipiti conquestus esset: subverterent potius iura quam custodes eorum amoverent. Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum et poenis quidem nunquam satis coercitum, per praemia eliciebantur.

31. His tam assiduis tamque maestis modica laetitia interiicitur, quod Gaium Cominium equitem Romanum, probrosi in se carminis convictum, Caesar precibus fratris, qui senator erat, concessit. Quo magis mirum habebatur gnarum meliorum, et quae fama clementiam sequeretur, tristiora malle. neque enim socordia peccabat; nec occultum est, quando ex veritate, quando adumbrata laetitia facta imperatorum celebrentur. Quin ipse, compositus alias et velut eluctantium verborum, solutius promptiusque eloquebatur, quotiens subveniret. At Publium Suillium quaestorem quondam Germanici, cum Italia arceretur convictus pecuniam ob rem iudicandam cepisse, amovendum in insulam censuit, tanta contentione animi, ut et iurando obstringeret e re publica id esse. Quod aspere acceptum ad praesens mox in laudem vertit, regresso Suillio; quem vidit sequens aetas praepotentem, venalem, et Claudii principis amicitia diu prospere, nunquam bene usum. Eadem poena in Catum

nunquam Beroaldus. At MS. *unquam*. Suspicor cum Bekkero: *et ne poenis quidem unquam*. Alioquin *quidem* sensu caret.
C. 31. *et iurando* Beroaldus; *eiurando* MS. Suspicor: *se iurando*.

C. 31. *compositus*] Nativo sive soluto contrarium est, ut I, 7. *Vultu composito*, coll. III, 44. Agr. 42.
eluctantium] Statius Achill. I, 525. *Tandem fessa tremens longis mugitibus ora solvit et oppositum vox eluctata furore est*.
Suillium] Cf. XIII, 42.

Firmium senatorem statuitur, tanquam falsis maiestatis criminibus sororem petivisset. Catus, ut rettuli, Libonem illexerat insidiis, deinde indicio perculerat. Eius operae memor Tiberius, sed alia praetendens, exilium deprecatus est: quo minus senatu pelleretur non obstitit. 24.

32. Pleraque eorum, quae rettuli quaeque referam, parva forsitan et levia memoratu videri non nescius sum: sed nemo annales nostros cum scriptura eorum contenderit, qui veteres populi Romani res composuere. Ingentia illi bella, expugnationes urbium, fusos captosque reges, aut si quando ad interna praeverterent, discordias consulum adversum tribunos, agrarias frumentariasque leges, plebis et optimatium certamina libero egressu memorabant. Nobis in arto et inglorius labor: immota quippe aut modice lacessita pax, maestae urbis res, et princeps proferendi imperii incuriosus erat. Non tamen sine usu fuerit introspicere illa primo aspectu levia, ex quis magnarum saepe rerum motus oriuntur. 33. Nam cunctas nationes et urbes populus aut primores aut singuli regunt: delecta ex iis et consociata rei publicae forma laudari facilius quam evenire, vel si evenit, haud diu-

indicio Vertranius, quia Cato *indicium* tribuitur diserte II, 27. et 28. MS. *iudicio*, quod, quia idem Catus etiam inter accusatores fuit et occasionem dedit iudicio in Libonem habendo, potest sane utcunque defendi.

C. 33. *consociata* Ernest. *consciata* MS.

C. 32. *praeverterent*] Intransitive, h. e. se convertere mallent; ut saepe *vertere*, eadem vi qua passivum II, 56. *Praeverti ad Armenios.*

egressu] Quantum vellent exspatiantes, artos fines supergressi. Sed tamen suspicor: *libero ingressu*, ut Cic. Orat. 23. *Solutum quiddam sit, nec vagum tamen ut ingredi libere, non ut licenter videatur errare.* Dord.

in arto] Ex Virg. G. IV, 6. *In tenui labor, at tenuis non gloria.*

motus] H. e. causae, ut Dial. 30. *Rerum motus causasque cognovit.* Plin. Epp. III, 4. *Audisti consilii nostri motus;* eadem fere sententia qua Liv. XXVII, 9. *Ex parvis saepe magnarum rerum momenta pendent.* Dord.

C. 33. *laudari facilius*] Ciceronis de rep. libros respicit, praecipue I, 29, 45. *Itaque quartum quoddam genus rei publicae*

24. turna esse potest. Igitur ut olim plebe valida, vel cum patres pollerent, noscenda vulgi natura et quibus modis temperanter haberetur, senatusque et optimatium ingenia qui maxime perdidicerant, callidi temporum et sapientes credebantur, sic converso statu, neque alia re Romana, quam si unus imperitet, haec conquiri tradique in rem fuerit; quia pauci prudentia honesta ab deterioribus, utilia ab noxiis discernunt, plures aliorum eventis docentur. Ceterum ut profutura, ita minimum oblectationis afferunt. nam situs gentium, varietates proeliorum, clari ducum exitus retinent ac redintegrant legentium animum: nos saeva iussa, continuas accusationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium et easdem exitu causas

noscenda, scil. erat, Beroaldus. At MS. *noscendi*.

maxime probandum esse censeo, quod ex his quae prima dixi moderatum et permixtum tribus. I, 35, 54. *Tum Laelius, quid tu, inquit, Scipio? e tribus istis quid maxime probas? — Recte quaeris quod maxime e tribus, quoniam eorum nullum ipsum per se separatum probo, anteponoque singulis illud, quod conflatum fuerit ex omnibus.* I, 45, 69. *Quod cum ita sit, ex tribus primis generibus longe praestat mea sententia regium; regio autem ipsi praestabit id, quod erit aequatum et temperatum ex tribus omnibus rerum publicarum modis.* Ritter. Compara Polyb. VI, 9. sqq.

temperanter] Cum ita regitur ut neque iniuriis exacerbetur neque adulationibus aut nimia libertate lasciviat. Sall. Iug. 45. *Metellum tanta temperantia inter ambitionem saevitiamque moderatum.* E Freinsh. Plat. Rep. VI. p. 493.

re Romana Lipsius, pro *rerum*. Sensus est: Etsi non in regno vivimus, nec regem habemus, sed civitatem et rempublicam, tamen forma reip. quae nunc est nil differt a regno nisi nomine. Ern.

haec] Scil. ex quibus principis ingenium perdisci poterit. Mox *prudentia* ablativus est indicatque innatam sapientiam oppos. sapientiae experiendo demum comparatae. Dord.

profutura] Scil. sunt vel sint. Comparant Thuc. I, 22. *Καὶ ἐς μὲν ἀκρόασιν ἴσως τὸ μὴ μυθῶδες αὐτῶν ἀτερπέστερον φανεῖται.* Et cum seqq. Cic. Famm. V, 12., ad Lucceium: *Varietas in scribendo plena cuiusdam voluptatis, quae vehementer animos hominum in legendo scripto retinere possit.*

redintegrant animum, operis longitudine, ut Liviani, fatigatum.

easdem exitu causas] Iudicia et accusationes eundem semper exitum (condemnationis nimirum) nacta. Nihil est quod magis possit defatigare quam eaedem omnium fabularum catastrophae. Ex Freinsh.

coniungimus, obvia rerum similitudine et satietate. Tum 24. quod antiquis scriptoribus rarus obtrectator, neque refert cuiusquam, Punicas Romanasve acies laetius extuleris: at multorum, qui Tiberio regente poenam vel infamiam subiere, posteri manent; utque familiae ipsae iam extinctae sint, reperies qui ob similitudinem morum aliena malefacta sibi obiectari putent. Etiam gloria ac virtus infensos habet, ut nimis ex propinquo diversa arguens. Sed ad incepta redeo.

34. Cornelio Cosso, Asinio Agrippa consulibus (a. u. 778.) Cremutius Cordus postulatur, novo ac tunc primum audito crimine, quod editis annalibus laudatoque Marco Bruto Gaium Cassium Romanorum ultimum dixisset. Accusabant Satrius Secundus et Pinarius Natta, Seiani clientes. Id perniciabile reo, et Caesar truci vultu defensionem accipiens; quam Cremutius relinquendae vitae certus in hunc modum exorsus est. „Verba mea, patres conscripti, arguuntur: adeo factorum innocens sum. Sed neque haec in principem aut principis parentem, quos lex maiestatis amplectitur: Brutum et Cassium laudavisse dicor, quorum res gestas cum plurimi composuerint, nemo sine honore memoravit. Titus Livius, eloquentiae

a. C. 25.

infamiam Lipsius. At MS. *infamias*, ut III, 45. *glorias*. Roth. ad Agr. p. 113.
nimis Lips. *animis* MS.
ad incepta Beroald. *ancepta* MS.

obvia] Obstante oblectationi eamque prohibente: ut Nep. Eumen. 9. *Montes qui obvii erant itineri adversariorum*. Aptius haec verba *obvia* . . *satietate* supra legerentur post: *oblectationis afferunt*. Dord.

Tum quod] Sensus est: Altera causa cur mei annales minus delectent, haec est quod multorum posteri manent. Reliqua διὰ μέσου posita sunt.

ob similitudinem] Plin. Pan. 53, 4. *Ut in se dicta interpretarentur, quae de simillimo dicerentur*. Pich.

C. 34. *ultimum*] Hoc quidem Bruti ipsius elogium fuit de Cassio iam mortuo, publiceque dixit ἔσχατον ἄνδρα Ῥωμαῖον τὸν Κάσσιον, Plutarch. Brut. p. 1005. Ex Lips.

clientes] Senec. Consol. ad Marciam Cremutii filiam c. 22. *Propone illud acerbissimum tibi tempus, quo Seianus patrem tuum clienti suo Satrio Secundo congiarium dedit*.

ac fidei praeclarus in primis, Gnaeum Pompeium tantis laudibus tulit, ut Pompeianum eum Augustus appellaret; neque id amicitiae eorum offecit. Scipionem, Afranium, hunc ipsum Cassium, hunc Brutum nusquam latrones et parricidas, quae nunc vocabula imponuntur, saepe ut insignis viros nominat. Asinii Pollionis scripta egregiam eorundem memoriam tradunt; Messala Corvinus imperatorem suum Cassium praedicabat; et uterque opibusque atque honoribus perviguere. Marci Ciceronis libro, quo Catonem caelo aequavit, quid aliud dictator Caesar quam rescripta oratione, velut apud iudices, respondit? Antonii epistulae, Bruti conciones falsa quidem in Augustum probra, sed multa cum acerbitate habent; carmina Bibaculi et Catulli referta contumeliis Caesarum leguntur: sed ipse divus Iulius, ipse divus Augustus et tulere ista et reliquere; haud facile dixerim, moderatione magis an sapientia. namque spreta exolescunt: si irascare, agnita videntur. 35. Non attingo Graecos, quorum non modo libertas, etiam libido impunita; aut si quis advertit, dictis dicta ultus est. Sed maxime solutum et sine obtrectatore fuit prodere de iis, quos mors odio aut gratiae exemisset. Num cum armatis Cassio et Bruto ac Philippenses campos obtinentibus belli civilis causa populum per conciones incendo? an illi quidem septuagesimum ante annum perempti, quo modo imaginibus suis noscuntur, quas ne victor quidem abole-

C. 34. *opibusque*] Euphoniae consultum foret scribendo: *et uterque opibus aeque atque honoribus*, ut Hist. IV, 5. Dord.

tulit] Pro extulit.

Scipionem] Metellum, Pompeii socerum.

Pollionis] Qui XVII. libros Historiarum scripsit, auctore Suida. Citat Suetonius et alii. Lips. Mox *Messala* de bellis civilibus. Heeren. de fontt. Plutarchi p. 175.

oratione] Cui inscripserat *Anticato*, Plutarch. Caes. p. 733.

Bibaculi] De quo Hor. Sat. II, 5, 1. Quintil. VIII, 6, 17.

Catulli] Cuius huc pertinent carmina 29. 54. 57. 93.

C. 35. *septuagesimum*] Rotundum numerum posuit, non verum qui erat LXVI. Nam bellum Philippense a. u. 711. at nunc 778. Lips. Ceterum *quidem* non video quo referam. Suspicor: *an illi pridem*. Dord.

vit, sic partem memoriae apud scriptores retinent? Suum cuique decus posteritas rependit; nec deerunt, si damnatio ingruit, qui non modo Cassii et Bruti sed etiam mei meminerint." Egressus dein senatu vitam abstinentia finivit. Libros per aediles cremandos censuere patres: sed manserunt, occultati et editi. Quo magis socordiam eorum irridere libet, qui praesenti potentia credunt extingui posse etiam sequentis aevi memoriam. Nam contra punitis ingeniis gliscit auctoritas, neque aliud externi reges aut qui eadem saevitia usi sunt, nisi dedecus sibi atque illis gloriam peperere.

36. Ceterum postulandis reis tam continuus annus fuit, ut feriarum Latinarum diebus praefectum urbis Drusum, auspicandi gratia tribunal ingressum, adierit Calpurnius Salvianus in Sextum Marium. quod a Caesare palam increpitum causa exilii Salviano fuit. Obiecta publice Cyzicenis incuria caerimoniarum divi Augusti, additis violentiae criminibus adversum cives Romanos. et

C. 35. *rependit* Beroaldus. At MS. *rependunt*, ex more Taciti, ut VI, 42. *Spernuntur Parthus*. I, 4. *Pars multo maxima differebant*. III, 38. XII, 33. 40.

per aediles] Ut alias per triumviros capitales, Agr. 2. Sen. Contr. X. *Quid enim futurum fuit, si triumviris libuisset ingenium Ciceronis proscribere?*

occultati] Scil. interim, *et editi*, scil. posthac, Marciae filiae opera. Seneca Cons. ad eam ipsam Marciam 1. *Ut aliquam occasionem mutatio temporum dedit, ingenium patris tui, de quo sumptum erat supplicium, in usum hominum reduxisti et a vera illum vindicasti morte ac restituisti in publica monumenta libros, quos vir ille fortissimus sanguine suo scripserat. Optime meruisti de Romanis studiis; magna illarum pars arserat.*

C. 36. *Drusum*] Germanici filium. Moris enim ut Latinarum diebus praeficeretur urbi adolescens aliquis ex prima nobilitate; sicut Nero quoque *auspicatus est iurisdictionem praefectus urbi sacro Latinarum*, teste Suet. Ner. 7. Dictum autem *auspicandi* est „non de eo quod boni ominis causa initia cuiusque magistratus faciebant, sed de initio iurisdictionis et primo gradu honorum gerendorum et reip. capessendae." Ern.

increpitum] Tralaticiae enim aut fictae causae tantum proponi solebant, non capitales, diri ominis. Muret. Mox causa *exilii* non ipsum Calpurnii factum erat, sed Caesaris increpatio. Patres enim audaciam Calpurnii Caesari displicere cernentes, ea occasione ad fugandum hominem foedum usi sunt. Freinsh.

violentiae] Dio LVII, 24. "Ὅτι

amisere libertatem, quam bello Mithridatis meruerant circumsessi, nec minus sua constantia quam praesidio Luculli pulso rege. At Fonteius Capito, qui proconsul Asiam curaverat, absolvitur, comperto ficta in eum crimina per Vibium Serenum. Neque tamen id Sereno noxae fuit, quem odium publicum tutiorem faciebat. nam ut quis districtior accusator, velut sacrosanctus erat: leves, ignobiles poenis afficiebantur.

37. Per idem tempus Hispania ulterior missis ad senatum legatis oravit, ut exemplo Asiae delubrum Tiberio matrique eius exstrueret. Qua occasione Caesar, validus alioqui spernendis honoribus, et respondendum ratus iis, quorum rumore arguebatur in ambitionem flexisse, huiuscemodi orationem coepit. „Scio, patres conscripti, constantiam meam a plerisque desideratam, quod Asiae civitatibus nuper idem istud petentibus non sim adversatus. Ergo et prioris silentii defensionem, et quid in futurum statuerim, simul aperiam. Cum divus Augustus sibi atque urbi Romae templum apud Pergamum sisti non prohibuisset, qui omnia facta dictaque eius vice legis observem, placitum iam exemplum promptius secutus sum, quia cultui meo veneratio senatus adiungebatur. Ceterum ut semel recepisse veniam habuerit, ita per omnes provincias effigie numinum sacrari ambitiosum, superbum; et vanescet Augusti honor, si promiscis adu-

C. 37. *facta* edd. *ficta* MS.

sacrari Lipsius, i. e. coli et honorari, ut Hor. Od. I, 26, 11. *Hunc Lesbio sacrare plectro decet.* Ovid. Pont. IV, 8, 64. *Caesar, avum . . sacrarunt aliqua carmina parte tuum.* Liv. XXXIX, 40. *Catonis eloquentia sacrata scriptis omnis generis.* At MS. *sacra.* Suspicor: *per omnes provincias effigies, numinum sacra* (scil. *esse* vel *habere*) *ambitiosum, superbum.* Nempe *effigies* ad ambitionem pertinet spectari et coli se cupientium, *sacra* et caerimoniae ad superbiam diis se aequiparantium. Dorn.

τι Ῥωμαίους τινὰς ἔδησαν, καὶ ὅτι τὸ ἡρῷον ὃ τῷ Αὐγούστῳ ποιεῖν ἤρξαν οὐκ ἐτέλεσαν. Suet. Tib. 37.

bello Mithridatis] Appian. B. Mithr. p. 221.

districtior] Id est acrior, atrocior, inexorabilior, ut *districtam feneratricem* vocat Valer. M. VIII, 2, 2. Ex Freinsh.

C. 37. *Pergamum*] Cf. c. 15.

latienibus vulgatur. 38. Ego me, patres conscripti, 25. mortalem esse et hominum officia fungi, satisque habere, si locum principem impleam, et vos testor et meminisse posteros volo; qui satis superque memoriae meae tribuent, ut maioribus meis dignum, rerum vestrarum providum, constantem in periculis, offensionum pro utilitate publica non pavidum credant. Haec mihi in animis vestris templa, hae pulcherrimae effigies et mansurae. Nam quae saxo struuntur, si iudicium posterorum in odium vertit, pro sepulcris spernuntur. Proinde socios, cives et deos ipsos precor, hos, ut mihi ad finem usque vitae quietam et intelligentem humani divinique iuris mentem duint, illos, ut, quandoque concessero, cum laude et bonis recordationibus facta atque famam nominis mei prosequantur." Perstititque posthac secretis etiam sermonibus aspernari talem sui cultum. Quod alii modestiam, multi, quia diffideret, quidam ut degeneris animi interpretabantur. Optumos quippe mortalium altissima cupere: sic Herculem et Liberum apud Graecos, Quirinum apud nos deum numero additos. melius Augustum, qui speraverit. cetera principibus statim adesse, unum

C. 38. *et deos ipsos* Pichena. At MS. *et deos et deos ipsos.* Id utrum mera dittographia ortum sit, an corruptum ex *et deos ipsos et deas*, vel: *et deos et deas ipsas*, ut idem Tiberius VI, 6. *Dii me d e a e que peius perdant*, et Propert. III, 11, 41. *Diique d e a e q u e omnes*, incertum relinquo. Doed.

C. 38. *ut* aptum est ex *tributuri vel tribuendo*, quod latet in *tribuent*.

pro sepulcris] Ut Suet. Oct. 70. *Pro Apolline ornatum:* et 91. *Pro ianitore appositus.* Sensus est: Etsi non spernuntur sepulcra et sanctitatem potius habent, non tamen eodem cultu habentur quo templa. Quodsi templum non pluris aestimatur quam sepulcrum, recte dicitur sperni. Ex Walth. Nimirum sepulcrorum habitatores invalidi sunt et commiseratione potius quam veneratione coluntur; templa autem qui tenent, immortales ac potentes habentur.

Optumos quippe] Haec verba usque ad *additos* eorum sunt, qui *modestiam* Tiberii interpretabantur, et increpabant tanquam nimio plus in mediocritate acquiesceret; mox *melius Augustum qui speraverit* eorum sermo est qui *diffidentiam*, postremo *cetera* . . *virtutes* illorum, qui *degenerem animum* incusabant. Doed.

speraverit] Fatetur ipse in litteris ad dissimillimum sui successorem: *Benignitas enim mea*

insatiabiliter parandum, prosperam sui memoriam; nam contemptu famae contemni virtutes.

39. At Seianus nimia fortuna socors, et muliebri insuper cupidine incensus, promissum matrimonium flagitante Livia, componit ad Caesarem codicillos: moris quippe tum erat quanquam praesentem scripto adire. Eius talis forma fuit: Benivolentia patris Augusti et mox plurimis Tiberii iudiciis ita insuevisse, ut spes votaque sua non prius ad deos quam ad principum aures conferret. Neque fulgorem honorum unquam precatum: excubias ac labores ut unum e militibus pro incolumitate imperatoris malle. Attamen quod pulcherrimum adeptum, ut coniunctione Caesaris dignus crederetur. hinc initium spei. et quoniam audiverit Augustum in collocanda filia nonnihil etiam de equitibus Romanis consultavisse, ita, si maritus Liviae quaereretur, haberet in animo amicum sola necessitudinis gloria usurum. Non enim exuere imposita munia; satis aestimare, firmari domum adversum iniquas Agrippinae offensiones; idque liberorum causa; nam sibi multum superque vitae fore, quod tali cum principe explevisset. 40. Ad ea Tiberius laudata pietate Seiani suisque in eum beneficiis modice percursis, cum tempus tanquam ad integram consultationem petivisset, adiunxit: ceteris mortalibus in eo stare consilia, quid sibi conducere putent; principum diversam esse sortem, quibus praecipua rerum ad famam dirigenda. Ideo se

me ad caelestem gloriam efferet, Sueton. 71. Liv. I, 7. *Haec tum sacra Romulus una ex omnibus peregrina suscipit iam tum immortalitatis virtute partae, ad quam eum sua fata ducebant, fautor.* Gron.

statim] H. e. simul cum principatu, ut non debeant parari et expectari. Walth.

C. 39. *moris*] Ab Iulio Caesare inventi. Plutarch. Caes. 17. *Λέγεται δὲ καὶ τὸ διὰ γραμμάτων τοῖς φίλοις ὁμιλεῖν Καίσαρα πρῶτον μηχανήσασθαι, τὴν κατὰ πρόσωπον ἔντευξιν ὑπὲρ τῶν ἐπειγόντων, τοῦ καιροῦ διά τε πλῆθος ἀσχολιῶν καὶ τῆς πόλεως τὸ μέγεθος μὴ περιμένοντος.* Retinuit Augustus, Suet. Aug. 84.

coniunctione] Filia Seiani enim Claudii filio desponsa.

de equitibus] Suet. Aug. 63. *Agrippa defuncto multis ac diu etiam ex equestri ordine circumspectis condicionibus Tiberium privignum suum elegit.*

non illuc decurrere, quod promptum rescriptu, posse ipsam Liviam statuere, nubendum post Drusum an in penatibus isdem tolerandum haberet; esse illi matrem et aviam, propiora consilia. simplicius acturum; de inimicitiis primum Agrippinae; quas longe acrius arsuras, si matrimonium Liviae velut in partes domum Caesarum distraxisset. Sic quoque erumpere aemulationem feminarum, eaque discordia nepotes suos convelli: quid si intendatur certamen tali coniugio? „Falleris enim, Seiane, si te mansurum in eodem ordine putas, et Liviam, quae Gaio Caesari, mox Druso nupta fuerit, ea mente acturam, ut cum equite Romano senescat. Ego ut sinam, credisne passuros qui fratrem eius, qui patrem maioresque nostros in summis imperiis videre? Vis tu quidem istum intra locum sistere: sed illi magistratus et primores, qui te invito perrumpunt omnibusque de rebus consulunt, excessisse iam pridem equestre fastigium longeque antisse patris mei amicitias non occulti ferunt, perque invidiam tui me quoque incusant. At enim Augustus filiam suam equiti Romano tradere meditatus est. Mirum hercule si, cum in omnis curas distraheretur, immensumque attolli provideret quem coniunctione tali super alios extulisset, Gaium Proculeium et quosdam in sermonibus habuit insigni tranquillitate vitae, nullis rei publicae negotiis permixtos. Sed si dubitatione Augusti

C. 40. *invito* edd. *invite* MS.

C. 40. *partes*] Id est factiones.

convelli] Ut XII, 65. *Domum omnem convelli.*

Falleris enim] Respondet illi parti: *Non exuere se imposita munia.* Lips.

Caesari] Augusti per adoptionem filio.

sistere] Pro consistere, ut H. I, 35. III, 21.

perrumpunt] Scil. fines istos, intra quos continere te vis, ac modestiam tuam.

amicitias] H. e. amicos, ut V. 2. Suet. Tib. 51. Agrippa significatur et Maecenas.

Proculeium] Ad quem Hor. Od. II, 2, 5. scripsit.

Sed si] Sensus est: Si movemur dubitatione sive deliberatione Augusti, multo magis moveri debemus eiusdem decisione. Nam de equestribus condicionibus deliberavit quidem, at longe aliud probavit decrevitque et ipso pacto executus est. Lips.

26. movemur, quanto validius est quod Marco Agrippae, mox mihi collocavit? Atque ego haec pro amicitia non occultavi: ceterum neque tuis neque Liviae destinatis adversabor. Ipse quid intra animum volutaverim, quibus adhuc necessitudinibus immiscere te mihi parem, omittam ad praesens referre: id tantum aperiam, nihil esse tam excelsum, quod non virtutes istae tuusque in me animus mereantur; datoque tempore vel in senatu vel in concione non reticebo." **41.** Rursum Seianus, non iam de matrimonio sed altius metuens tacita suspicionum, vulgi rumorem, ingruentem invidiam deprecatur. Ac ne assiduos in domum coetus arcendo infringeret potentiam aut receptando facultatem criminantibus praeberet, huc flexit ut Tiberium ad vitam procul Roma amoenis locis degendam impelleret. Multa quippe providebat: sua in manu aditus, litterarumque magna ex parte se arbitrum fore, cum per milites commearent; mox Caesarem vergente iam senecta, secretoque loci mollitum, munia imperii facilius tramissurum: et minui sibi invidiam adempta salutantium turba, sublatisque inanibus vera potentia augeri. Igitur paulatim negotia urbis, populi accursus, multitudinem affluentium increpat, extollens laudibus quietem et solitudinem, quis abesse taedia et offensiones, ac praecipua rerum maxime agitari. **42.** Ac forte habita per illos dies de Votieno Montano, celebris in-

C. 41. *non tam* Muret. At MS. *non tam*, haud deterius. *augeri* Rhenanus. At MS. *augere*, sensu intransitivo, ut Sallust. Fragm. *Ignoscendo populi Romani magnitudinem auxisse.* M. Cato in Origg. ap. Gell. N. A. XVIII, 12. *Eo res eorum auxit.*

C. 41. *tacita suspicionum* cum *metuens* iunxi, reliquos accusativos cum *deprecatur*. Igitur matrimonii spe Seianus prorsus omissa novo et maiore metu sollicitatus, ne suspecta sit Caesari quanquam tacenti potentia sua, novorum beneficiorum cumulationem ultro deprecatur quasi invidiae causam. Dorn.

per milites] Qui speculatores dicti. Hist. II, 73. Suet. Cal. 44. *Magnificas Romam litteras misit monitis speculatoribus, ut vehiculo ad forum usque et curiam pertenderent.*

maxime ad *praecipua* referendum, non ad *agitari*.

C. 42. *Montano*] Cuius inter celebres oratores mentio Senec.

genii viro, cognitio cunctantem iam Tiberium perpulit, 25.
ut vitandos crederet patrum coetus vocesque, quae plerumque verae et graves coram ingerebantur. Nam postulato Votieno ob contumelias in Caesarem dictas, testis Aemilius e militaribus viris dum studio probandi cuncta refert et, quanquam inter obstrepentes, magna asseveratione nititur, audivit Tiberius probra, quis per occultum lacerabatur, adeoque perculsus est, ut se vel statim vel in cognitione purgaturum clamitaret, precibusque proximorum, adulatione omnium aegre componeret animum. Et Votienus quidem maiestatis poenis affectus est: Caesar obiectam sibi adversus reos inclementiam eo pervicacius amplexus, Aquiliam adulterii delatam cum Vario Ligure, quanquam Lentulus Gaetulicus consul designatus lege Iulia damnasset, exilio punivit, Apidiumque Merulam, quod in acta divi Augusti non iuraverat, albo senatorio erasit.

43. Auditae dehinc Lacedaemoniorum et Messeniorum legationes de iure templi Dianae Limnatidis, quod suis a maioribus suaque in terra dicatum Lacedaemonii firmabant annalium memoria vatumque carminibus, sed Macedonis Philippi, cum quo bellassent, armis ademptum, ac post Gai Caesaris et Marci Antonii sententia redditum. Contra Messenii veterem inter Herculis po-

Contr. 28. et praef. l. IV. Et inter poetas Ovid. Pont. IV, 16, 11. Lips.

cunctantem] Id est deliberantem, ut Suet. Dom. 2.

vel statim] Ab edito testimonio Aemilii, vel post, ubi de istis rebus cognitio et disceptatio futura esset.

poenis] Euseb. Chron. *Votienus Montanus Narbonensis orator in Balearibus insulis moritur, illuc a Tiberio relegatus.*

lege Iulia] Quae poena adulterio constituta fuerit, non satis certum est; relegatio fortasse.

albo] Dio C. LV, 3. de Augusto: *τά τε ὀνόματα συμπάντων τῶν βουλευόντων ἐς λεύκωμα ἀναγράψας ἐξέθηκε, καὶ ἐξ ἐκείνου καὶ νῦν κατ' ἔτος οὕτω ποιεῖται.*

C. 43. *Limnatidis*] Strab. VIII. p. 361. *τὸ δ' ἐν Λίμναις τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν Λιμναῖον, ἐφ' ᾧ Μεσσήνιοι περὶ τὰς παρθένους ὑβρίσαι δοκοῦσι τὰς ἀφιγμένας ἐπὶ τὴν θυσίαν, ἐν μεθορίοις ἐστὶ τῆς Λακωνικῆς καὶ τῆς Μεσσηνίας· ὅπου κοινὴν συνετέλουν πανήγυριν καὶ θυσίαν ἀμφότεροι.* Limnae enim vicus (qui aliter Amyclae dictus) Messeniae. At a lacu, *λίμνη*, derivat Pausan. IV, 31. VII, 20. Artemid. II, 35. Ex Lips.

stores divisionem Peloponnesi protulere, suoque regi Dentheliatem agrum, in quo id delubrum, cessisse; monimentaque eius rei sculpta saxis et aere prisco manere. Quodsi vatum, annalium ad testimonia vocentur, plures sibi ac locupletiores esse. neque Philippum potentia sed ex vero statuisse. idem regis Antigoni, idem imperatoris Mummii iudicium. sic Milesios permisso publice arbitrio, postremo Atidium Geminum praetorem Achaiae decrevisse. Ita secundum Messenios datum. Et Segestani aedem Veneris, montem apud Erycum, vetustate dilapsam restaurari postulavere, nota memorantes de origine eius et laeta Tiberio. Suscepit curam libens ut consanguineus. Tunc tractatae Massiliensium preces, probatumque Publii Rutilii exemplum (namque eum legibus pulsum civem sibi Smyrnaei addiderant): quo iure Vulcatius Moschus exul in Massilienses receptus bona sua rei publicae eorum ut patriae reliquerat.

44. Obiere eo anno viri nobiles Gnaeus Lentulus et

C. 43. *bona sua rei* Beroald. *bonas varie* MS.

divisionem] In tria regna, Argivum, Lacedaemonium, Messenium. Isocr. Archid. p. 282.

Dentheliatem agrum dicit Tacitus eundem quem Steph. Byz. *Δελθάνιοι, πόλις μία τῶν περιμαχήτων Μεσσηνίων καὶ Λακεδαιμονίων.* Si quidem vere emendavit Meursius MS. *recident Heliatem.* Idem Dentheliatum nomen Thraciae populis fuit, quos memorat Liv. XXXIX.

vocentur] Id est provocentur ad testimonia scil. proferenda.

secundum] In Messeniorum commodum; ut H. III, 7. *Secundum Flavianos datae legiones;* formula iuridica. Cic. Rosc. Com. 1. Suet. Claud. 15. Bach.

Erycum] Montem appellat qui alibi Eryx, Ciceronis exemplo. Zumpt. ad Verr. p. 256.

consanguineus] Quoniam Segesta ab Aenea condita ferebatur, Dionys. Hal. A. R. I, 52. Cic. Verr. IV, 33. Et Eryx Veneris filius, Aeneae frater. Virg. A. V, 24. 412.

Rutilii] P. Rutilius Rufus CS. a. u. 648. vir innocentissimus repetundarum damnatus anno post decimo ab equitibus, quo iudicio convulsa penitus resp. est. Cic. Brut. I. Font. 13. Vell. Pat. II, 13. Reditum Sullae negavit, Sen. Ep. 24. Muret. Sensus est: Precabantur Massilienses, ut Vulcatii testamentum ad exemplum Rutilii factum ratum esset. Enimvero Rutilius legibus pulsus Smyrnaeis bona sua reliquerat, Vulcatius item exul Massiliensibus. Tum iudicavit senatus iure suo egisse quondam Rutilium, eodemque iure Vulcatium nunc testamenti factionem habere.

C. 44. *Lentulus*] Gaetulicus, pater eius qui c. 46. nominatur.

Lucius Domitius. Lentulo super consulatum et trium- 23.
phalia de Gaetulis gloriae fuerat bene tolerata paupertas, dein magnae opes innocenter paratae et modeste habitae. Domitium decoravit pater civili bello maris potens, donec Antonii partibus, mox Caesaris misceretur. Avus Pharsalica acie pro optumatibus ceciderat. Ipse delectus, cui minor Antonia, Octavia genita, in matrimonium daretur. Post exercitu flumen Albim transcendit, longius penetrata Germania quam quisquam priorum; easque ob res insignia triumphi adeptus est. Obiit et Lucius Antonius, multa claritudine generis, sed improspera. nam patre eius Iulio Antonio ob adulterium Iuliae morte punito, hunc admodum adulescentulum, sororis nepotem, seposuit Augustus in civitatem Massiliensem, ubi specie studiorum nomen exilii tegeretur. Habitus tamen supremis honor, ossaque tumulo Octaviorum illata per decretum senatus.

45. Isdem consulibus facinus atrox in citeriore Hispania admissum a quodam agresti nationis Termestinae. is praetorem provinciae Lucium Pisonem, pace incuriosum, ex improviso in itinere adortus uno vulnere in mortem affecit; ac pernicitate equi profugus, postquam saltuosos locos attigerat, dimisso equo per derupta et avia sequentis frustratus est. Neque diu fefellit: nam prenso ductoque per proximos pagos equo, cuius foret cognitum. Et repertus cum tormentis edere conscios adigeretur, voce magna sermone patrio frustra se interrogari clamitavit: assisterent socii ac spectarent; nullam vim tantam doloris fore ut veritatem eliceret. idemque cum postero ad

C. 44. *de Gaetulis* edd. At MS. *degetes* marg. *de Getis*.

pater] Suet. Ner. 1. Vell. P. II, 72.

minor Antonia] Ut XII, 64. Atqui Suet. Ner. 5. maiorem Antoniam Domitio, et Cal. 1. minorem Germanico tribuit.

sororis nepotem] Natus enim ex Iulio Antonio et Marcella Octaviae filia.

C. 45. *assisterent*] His verbis pavere ac fugere vetat socios facinoris, et securos de constantia sua ac taciturnitate interesse tormentis suis iubet; sive habuit

25. quaestionem retraheretur, eo nisu proripuit se custodibus saxoque caput afflixit, ut statim exanimaretur. Sed Piso Termestinorum dolo caesus habetur; qui pecunias e publico interceptas acrius quam ut tolerarent barbari cogebat.

(a. u. 779.) a. C. 26. 46. Lentulo Gaetulico, Gaio Calvisio consulibus decreta triumphi insignia Poppaeo Sabino, contusis Thraecum gentibus, qui montium editis inculti atque eo ferocius agitabant. Causa motus, super hominum ingenium, quod pati delectus et validissimum quemque militiae nostrae dare aspernabantur, ne regibus quidem parere nisi ex libidine soliti, aut si mitterent auxilia, suos ductores praeficere, nec nisi adversum accolas belligerare. ac tum rumor incesserat, fore ut disiecti aliisque nationibus permixti diversas in terras traherentur. Sed antequam arma inciperent, misere legatos amicitiam obsequiumque memoraturos, et mansura haec, si nullo novo onere tentarentur: sin ut victis servitium indiceretur, esse sibi ferrum et iuventutem et promptum libertati aut ad mortem animum. Simul castella rupibus indita collatosque illuc parentes et coniuges ostentabant, bellumque impeditum, arduum, cruentum minitabantur. 47. At Sabinus, donec exercitus in unum conduceret, datis mitibus responsis, postquam Pomponius Labeo e Moesia cum le-

C. 45. *habetur; qui.* Suspicor cum Pichena: *habetur quia.* Nam de dolo ac caede patrata satis certo constabat: nunc quae causa doli fuerit coniectatur. DOED.

C. 46. *inculti* Beroaldus. At MS. *incultu*, ut Sallust. Cat. 55. Iug. 2. structura tam iusta quam II, 73. *Uno matrimonio, certis liberis egisse.* XIII, 32. *Cultu lugubri, animo moesto agere.*

C. 47. *postquam .. venere* Iac. Gronovius. At MS. *quam .. venire.* I. Fr. Gronovius: *quum .. venissent.*

ille socios sive ludificandi causa ementitus est. DOED.

interceptas] Plin. Epp. X, 28. *Nunc reip. Prusensium impendia, reditus, debitores excutio, quod ex ipso tractatu magis magisque necessarium intelligo. Multae enim pecuniae variis ex causis a privatis detinentur; praeterea quaedam minime legitimis sumptibus erogantur.*

C. 46. *montium editis*] Thuc. II, 96. παρεκάλει δὲ καὶ τῶν ὀρεινῶν Θρᾳκῶν τοὺς πολλοὺς τῶν αὐτονόμων καὶ μαχαιροφόρων, οἳ Δῖοι καλοῦνται, τὴν Ῥοδόπην οἱ πλεῖστοι οἰκοῦντες.

gione, rex Rhoemetalces cum auxiliis popularium qui fidem non mutaverant, venere, addita praesenti copia ad hostem pergit, compositum iam per angustias saltuum. Quidam audentius apertis in collibus visebantur; quos dux Romanus acie suggressus haud aegre pepulit, sanguine barbarorum modico ob propinqua suffugia. Mox castris in loco communitis valida manu montem occupat, angustum et aequali dorso continuum usque ad proximum castellum, quod magna vis armata aut incondita tuebatur; simul in ferocissimos, qui ante vallum more gentis cum carminibus et tripudiis persultabant, mittit delectos sagittariorum. ii dum eminus grassabantur, crebra et inulta vulnera fecere, propius incedentes eruptione subita turbati sunt receptique subsidio Sugambrae cohortis, quam Romanus promptam ad pericula nec minus cantuum et armorum tumultu trucem haud procul instruxerat.

48. Translata dehinc castra hostem propter, relictis apud priora munimenta Thracibus, quos nobis affuisse memoravi. iisque permissum vastare, urere, trahere praedas, dum populatio lucem intra sisteretur, noctemque in castris tutam et vigilem capesserent. Id primo servatum: mox versi in luxum et raptis opulenti, omittere stationes, lascivia epularum aut somno et vino procumbere. Igitur hostes incuria eorum comperta duo agmina parant, quorum altero populatores invaderentur; alii castra Romana appugnarent, non spe capiendi, sed ut clamore, telis, suo quisque periculo intentus sonorem

C. 47. *Rhoemetalces*] Cf. II, 67. III, 38.

audentius] Scil. agentes.

aut incondita disiunctive adnexum est, h. s. partim rite armata, partim tumultuarie; nec enim *armati* dicuntur, qui quolibet instrumento ad pugnandum idoneo exstructi sunt. Doed.

more gentis] Thuc. IV, 126. καὶ γὰρ πλήθει ὄψεως δεινοὶ καὶ βοῆς μεγέθει ἀφόρητοι.

nec minus] Scil. quam Thraces.

C. 48. *memoravi*] Respicit ad c. 47., ubi regem Rhoemetalcen cum auxiliis popularium, qui fidem non mutaverant, affuisse dixit. Walth.

lascivia ablativus causae est, *somno aut vino* dativi sunt, ut c. 55.

26. alterius proelii non acciperet. Tenebrae insuper delectae augendam ad formidinem. Sed qui vallum legionum temptabant, facile pelluntur: Thraecum auxilia repentino incursu territa, cum pars munitionibus adiacerent, plures extra palarentur, tanto infensius caesi, quanto perfugae et proditores ferre arma ad suum patriaeque servitium incusabantur. 49. Postera die Sabinus exercitum aequo loco ostendit, si barbari successu noctis alacres proelium auderent. Et postquam castello aut coniunctis tumulis non degrediebantur, obsidium coepit per praesidia, quae opportune iam muniebat; dein fossam loricamque contexens quattuor milia passuum ambitu amplexus est. Tum paulatim, ut aquam pabulumque eriperet, contrahere claustra artaque circumdare. et struebatur agger, unde saxa, hastae, ignes propinquum iam in hostem iacerentur. Sed nihil aeque quam sitis fatigabat, cum ingens multitudo bellatorum, imbellium uno reliquo fonte uterentur. simulque armenta, ut mos barbaris, iuxta clausa egestate pabuli exanimari; adiacere corpora hominum, quos vulnera, quos sitis peremerat; pollui cuncta sanie, odore, contactu. Rebusque turbatis malum extremum discordia accessit, his deditionem, aliis mortem et mu-

C. 49. *simulque* Ursinus. At MS. *Simuleque*. Suspicor cum Lipsio: *Simul equi, armenta;* nam equi modo ipsi adnumerantur armentis, modo distinguuntur ab armentis, ut Ovid. Met. XV, 84. *Quippe equus et pecudes armentaque gramine vivunt*. Requiritur porro duplex belluarum genus, ut verbo *iuxta clausa* habeant quo referantur. Waltherus *simul equae*, coll. Iustin. IV, 2. Doed.

iam muniebat] Quae iamtum coeperat munire, necdum perfecerat. Freinshemius *immuniebat* commendavit, coll. XI, 19.

loricam] Id est, exiguum vallum et saepem ex cratibus aut saepis instar, ideoque hic *contexens*. Vid. Poliorcet. nostra 2. Dial. 2. Lips. Vid. Hist. IV, 36. Caes. B. G. VIII, 9. Veget. IV, 28. *Obsidentes ultra iactum teli fossam faciunt eamque non solum vallis et sudibus sed etiam turriculis instruunt, ut erumpentibus ex civitate possint obsistere; quod opus loriculam vocant, et saepe, cum obsidio describitur, invenitur in historiis loricula urbem esse circumdatam.*

artaque] Scil. loricâ.

tuos inter se ictus parantibus. Et erant qui non inultum 26.
exitium sed eruptionem suaderent, neque ignobiles quamvis diversi sententiis. 50. Verum e ducibus Dinis, provectus senecta et longo usu vim atque clementiam Romanam edoctus, ponenda arma, unum afflictis id remedium disserebat, primusque se cum coniuge et liberis victori permisit; secuti aetate aut sexu imbecilli et quibus maior vitae quam gloriae cupido. At iuventus Tarsam inter et Turesim distrahebatur. utrique destinatum cum libertate occidere: sed Tarsa properum finem, abrumpendas pariter spes ac metus clamitans, dedit exemplum demisso in pectus ferro. Nec defuere qui eodem modo oppeterent. Turesis sua cum manu noctem opperitur, haud nescio duce nostro. igitur firmatae stationes densioribus globis. Et ingruebat nox nimbo atrox, hostisque clamore turbido, modo per vastum silentium incertos obsessores effecerat, cum Sabinus circumire, hortari, ne ad ambigua sonitus aut simulationem quietis casum insidiantibus aperirent, sed sua quisque munia servarent, immoti telisque non in falsum iactis. 51. Interea barbari catervis decurrentes nunc in vallum manualia saxa, praeustas sudes, decisa robora iacere, nunc virgultis et cratibus et corporibus exanimis complere fossas; quidam pontes et scalas ante fabricati inferre propugnaculis, eaque prensare, detrahere et adversus resistentis cominus niti: miles contra

quamvis diversi] Sensus est: non vulgus et nobiles discordabant, sed ipsi inter se nobiles, dum pars honestam sententiam amplectitur, pars contrariam ac vulgo tantum dignam. Neuius proposuit *quivis*, i. e. οἱ τυχόντες, ut Cic. Brut. 93. *Non quivis unus ex populo*, vel Liv. VI, 40. Dörd.

C. 50. *cum libertate occidere*] H. e. non superesse libertati, ut II, 15. *Tenere libertatem aut mori ante servitium.* Ernesti. Mox *properum finem* scil. sumendum vel deligendum, si quidem verbis explere sententiam volumus; ceterum voce potius et recitationis arte talia illustranda sunt: ut I, 85. *Mederetur fessis, neu mortem in iisdem laboribus!* Dörd.

C. 51. *propugnaculis*] Intellige loricam, quam c. 49. *textam* dixit. Noster I, 68. *Proruunt fossas, iniiciunt crates, summa valli prensant.* Ut muri sic valla propugnacula dicuntur, unde urbs, castra defendantur. Ern.

24. deturbare telis, pellere umbonibus, muralia pila, congestas lapidum moles provolvere. His partae victoriae spes et, si cedant, insignitius flagitium, illis extrema iam salus et assistentes plerisque matres et coniuges earumque lamenta addunt animos. Nox aliis in audaciam, aliis ad formidinem opportuna; incerti ictus, vulnera improvisa, suorum atque hostium ignoratio; et montis anfractu repercussae velut a tergo voces adeo cuncta miscuerant, ut quaedam munimenta Romani quasi perrupta omiserint. Neque tamen pervasere hostes nisi admodum pauci: ceteros deiecto promptissimo quoque aut saucio appetente iam luce trusere in summa castelli. Ubi tandem coacta deditio, et proxima sponte incolarum recepta. Reliquis, quo minus vi aut obsidio subigerentur, praematura montis Haemi et saeva hiems subvenit.

52. At Romae commota principis domo, ut series futuri in Agrippinam exitii inciperet, Claudia Pulchra sobrina eius postulatur, accusante Domitio Afro. Is recens praetura, modicus dignationis et quoquo facinore properus clarescere, crimen impudicitiae, adulterum Furnium, veneficia in principem et devotiones obiectabat. Agrippina semper atrox, tum et periculo propinquae accensa, pergit ad Tiberium ac forte sacrificantem patri repperit. Quo initio invidiae non eiusdem ait mactare divo Augusto victimas et posteros eius insectari. non in effigies mutas divinum spiritum transfusum; sed imagi-

C. 51. *incolarum* Muretus, ut XIII, 39. *incorum* MS.

muralia pila] Maiora iis quae in acie iaci solent, quod facilius deiiciuntur et maiore cum vi. Caes. B. G. VII, 82.

C. 52. *non in effigies*] Sensus est: ne crederet hunc esse verum Augustum, quem tum maxime coleret; eam quidem nihil praeter mutam effigiem esse nihilque de consiliis factisque hominum intelligere; sed extare praeter talia Augusti simulacra etiam veram quandam Augusti imaginem, invisitatam illam sed mente praeditam et immortalem, eamque et intelligere quid posteris suis strueretur periculi, et lugere cum reis et ipsam. Nam *imago* saepius manes significat, si praesertim is, cuius anima introducitur, ad coelum potius evolasse quam ad inferos descendisse creditur. Quanto languidius ad Agrippinam quidam referunt *intellige-*

nem veram, coelesti sanguine ortam, intelligere discrimen, suscipere sordes. frustra Pulchram praescribi, cui sola exitii causa sit, quod Agrippinam stulte prorsus ad cultum delegerit, oblita Sosiae ob eadem afflictae. Audita haec raram occulti pectoris vocem elicuere, correptamque Graeco versu admonuit, non ideo laedi, quia non regnaret. Pulchra et Furnius damnantur. Afer primoribus oratorum additus divulgato ingenio et secuta asseveratione Caesaris, qua suo iure disertum eum appellavit. Mox capessendis accusationibus aut reos tutando prosperiore eloquentiae quam morum fama fuit, nisi quod aetas extrema multum etiam eloquentiae dempsit, dum fessa mente retinet silentii impatientiam. 53. At Agrippina pervicax irae et morbo corporis implicata, cum viseret eam Caesar, profusis diu ac per silentium lacrimis, mox invidiam et preces orditur, subveniret solitudini, daret maritum; habilem adhuc iuventam sibi, neque aliud probis quam ex matrimonio solatium: esse in civitate * Germanici coniugem ac liberos eius recipere dignarentur. Sed Caesar non ignarus, quantum ex re publica petere- 26.

re et *suscipere*, supplendo *sel* DOED.

frustra] Ut XI, 16. *Frustra Arminium praescribi.* Sensus est: Perspici occultum consilium, quo Pulchrae praetextu petatur Agrippina.

prorsus] Ironiae significandae inservit, ut VI, 3. Curt. V, 5, 18.

Sosiae] Cf. c. 19.

correptam] Manu apprehensam. Ea vis quanquam nova huic verbo, tamen necessaria est, ob Suet. Tib. 53. *Nurum Agrippinam post mariti mortem liberius quiddam questam, manu apprehendit, Graecoque versu: Si non dominaris, inquit, filiola, iniuriam te accipere existimas? Nec ullo mox sermone dignatus est.*

Graeco versu] Aristot. Polit. III, 4. *καὶ διὰ τοῦτ' ἴσως Ἰάσων ἔφη, πεινῆν ὅτε μὴ τυραννοῖ, ὡς οὐκ ἐπιστάμενος ἰδιώτης εἶναι.*

suo iure disertum] Quasi non hominum concessione factum; opp. *precario*. Cic. Arch. 8. *Suo iure noster ille Ennius sanctos appellat poetas;* nam *suo iure sanctos* copulandum est. Add. Dial. 25.

C. 53. *civitate*] Lacunam post h. v. tam MS. quam sensu indicatam supplent plerique inserendo *qui*, vel si plura exciderunt, *haud dubie qui*, aut *qui Augusti neptim*.

ex re publica] H. e. respectu reip. habito, vom Standpunkt der Politik; ut XV, 48. *Haec ex utilitate accepta, decorem quoque attulere.* Nam maritum viduae dare per se quidem levis et aequa res et exiguum beneficium videri debebat. Sed tali

tur, ne tamen offensionis aut metus manifestus foret, sine responso quamquam instantem reliquit. Id ego a scriptoribus annalium non traditum repperi in commentariis Agrippinae filiae, quae Neronis principis mater vitam suam et casus suorum posteris memoravit. 54. Ceterum Seianus maerentem et improvidam altius perculit, immissis qui per speciem amicitiae monerent paratum ei venenum, vitandas soceri epulas. Atque illa simulationum nescia, cum propter discumberet, non vultu aut sermone flecti, nullos attingere cibos, donec advertit Tiberius, forte an quia audiverat, idque quo acrius experiretur, poma, ut erant apposita, laudans nurui sua manu tradidit. aucta ex eo suspicio Agrippinae, et intacta ore servis tramisit. Nec tamen Tiberii vox coram secuta, sed obversus ad matrem, non mirum ait, si quid severius in eam statuisset, a qua veneficii insimularetur. Inde rumor parari exitium; neque id imperatorem palam audere; secretum ad perpetrandum quaeri.

55. Sed Caesar quo famam averteret, adesse frequens senatui, legatosque Asiae ambigentes quanam in civitate templum statueretur, pluris per dies audivit. Undecim urbes certabant pari ambitione, viribus diversae. neque multum distantia inter se memorabant, de vetustate generis, studio in populum Romanum per bella

C. 54. *sua manu* Rhen. *suae manu* MS.

cum Augusti nepte matrimonio sei publicae velut alterum caput dari videbatur. Is Tiberii *metus*, quem dissimulabat.

Agrippinae] Quae Claudii uxor erat. Plin. H. N. VII, 6. *Neronem paulo ante principem pedibus genitum parens eius scribit Agrippina.*

C. 54. *non vultu*] Scil. *suo*; *flecti* autem, ad hilaritatem conviviis usitatam, ut III, 16. *Flexo in maestitiam ore*. Ergo rigido vultu et constanti silentio accubabat. Alii de *convivantium* vultu ac sermone interpretantur. Dorn.

idque . . *tradidit*] Haec quoque ex *donec* pendent: ergo punctum delevi post *audiverat*. Mox *ut erant apposita* h. e. statim et antequam ipse degustarat. Dorn.

servis] Qui ad fulcra lecti, ex more. Lips.

C. 55. *templum*] Illud quod destinatum Tiberio et senatui a communi Asiae, c. 15.

Persi et Aristonici aliorumque regum. Verum Hypae- 26.
peni Trallianique Laodicenis ac Magnetibus simul tramissi ut parum validi. Ne Ilienses quidem, cum parentem urbis Romae Troiam referrent, nisi antiquitatis gloria pollebant. Paulum addubitatum, quod Halicarnassii mile et ducentos per annos, nullo motu terrae nutavisse sedes suas, vivoque in saxo fundamenta templi asseveraverant. Pergamenos (eo ipso nitebantur) aede Augusto ibi sita satis adeptos creditum. Ephesii Milesiique, hi Apollinis, illi Dianae caerimonia occupavisse civitates visi. Ita Sardianos inter Zmyrnaeosque deliberatum. Sardiani decretum Etruriae recitavere ut consanguinei. Nam Tyrrhenum Lydumque Atye rege genitos ob multitudinem divisisse gentem: Lydum patriis in terris resedisse; Tyrrheno datum, novas ut conderet sedes; et ducum e nominibus indita vocabula, illis per Asiam, his in Italia; auctamque adhuc Lydorum opulentiam missis in Graeciam populis, cui mox a Pelope nomen. simul litteras imperatorum et icta nobiscum foedera bello Macedonum, ubertatemque fluminum suorum, temperiem

C. 55. *aede . . sita* Lipsius. At MS. *aedem . . sitam*, bene, si *adeptos* bis cogitabis: *Pergamenos aedem . . adeptos satis adeptos*. Sic fere Bachius.
icta Rhen. *dicta* MS.

Persi pro Persei, exemplo Sallustii ap. Priscian.: *A primordio urbis ad bellum Persi Macedonicum.*

Aristonici] Filii Eumenis ex pellice, qui a Perperna domitus, a M. Aquilio a. u. 624 captus et in carcere iussu senatus strangulatus est. Iustin. XXXVII. Muret.

Hypaepeni] Steph. Byz. Ὕπαιπα πόλις Λυδίας, ὑπὸ τὸ αἶπος καλλίστας ἔχει γυναῖκας, δῶρον Ἀφροδίτης.

validi] Scil. divitiis.

vivo saxo] Nativo; ex Virg. A. 1, 167. *Intus aquae dulces, vivoque sedilia saxo.*

fundamenta templi] Scil. exstruendi fore; ut XIV, 3. *Quem adeo iniquum* scil. fore.

eo . . nitebantur ad seqq. referendum: Pergameni eo nisi sunt quod apud se aedes Augusto dicata esset; senatui contra visum est, ob id ipsum satis eos adeptos esse. Ex Walth.

Atye] Atys Herculis et Omphales filius e duobus filiis sorte iacta alterum retinuit Lydum nomine, alterum in Italiam misit coloniae deducendae, cui nomen Tyrrhenus et ab eo Tyrrhenia terra. Ita fere Strabo V. p. 219. Tertull. Spect. 5. Lips.

coeli ac dites circum terras memorabant. 56. At Zmyrnaei repetita vetustate, seu Tantalus Iove ortus illos sive Theseus divina et ipse stirpe sive una Amazonum condidisset, transcendere ad ea, quis maxime fidebant, in populum Romanum officiis, missa navali copia non modo externa ad bella, sed quae in Italia tolerabantur; seque primos templum urbis Romae statuisse Marco Porcio consule, magnis quidem iam populi Romani rebus, nondum tamen ad summum elatis, stante adhuc Punica urbe et validis per Asiam regibus. simul Lucium Sullam testem afferebant, gravissimo in discrimine exercitus ob asperitatem hiemis et penuriam vestis, cum id Zmyrnam in concionem nunciatum foret, omnes qui astabant detraxisse corpori tegmina nostrisque legionibus misisse. Ita rogati sententiam patres Zmyrnaeos praetulere. censuitque Vibius Marsus, ut Marco Lepido, cui ea provincia obvenerat, super numerum legaretur qui templi curam susciperet. Et quia Lepidus ipse deligere per modestiam abnuebat, Valerius Naso e praetoriis sorte missus est.

57. Inter quae diu meditato prolatoque saepius consilio, tandem Caesar in Campaniam, specie dedicandi templa, apud Capuam Iovi, apud Nolam Augusto, sed certus procul urbe degere. Causam abscessus quanquam secutus plurimos auctorum ad Seiani artes rettuli, quia tamen caede eius patrata sex postea annos pari secreto coniunxit, plerumque permoveor, num ad ipsum referri verius sit, saevitiam ac libidinem, cum factis promeret,

C. 56. *una Amazonum*] Smyrna nomine, apud Strab. XIV. p. 633.

deligere] Senatus quidem decreto mittebantur in provincias legati, sed electio solebat plerumque proconsulibus permitti. Liv. XLIV, 18. *Senatus Cn. Servilio consuli negotium dedit ut in Macedoniam quos L. Aemilio videretur legaret.* Ex Bach.

C. 57. *in Campaniam*] Scil. meavit; ut XIV, 8. *Quod nemo a filio.* Cic. Att. II, 8. *Cogita in Tusculanum.* Sall. Iug. 100. *Dein Marius, uti coeperat, in hiberna.* Dord.

apud Nolam] Dio LVI, 46. *καὶ ἡ ἐν τῇ Νώλῃ οἰκία, ἐν ᾗ μετήλλαξεν, ἐτεμενίσθη.*

rettuli] C. 41.

coniunxit] Cum quinque superioribus annis, quos ante Seiani caedem ibidem degerat.

permoveor] Scil. ad dubitationem.

locis occultantem. Erant qui crederent in senectute cor- 26.
poris quoque habitum pudori fuisse: quippe illi praegracilis et incurva proceritas, nudus capillo vertex, ulcerosa facies ac plerumque medicaminibus interstincta. et Rhodi secreto vitare coetus, recondere voluptates insuerat. Traditur etiam matris impotentia extrusum, quam dominationis sociam aspernabatur, neque depellere poterat, cum dominationem ipsam donum eius accepisset. Nam dubitaverat Augustus Germanicum, sororis nepotem et cunctis laudatum, rei Romanae imponere: sed precibus uxoris evictus Tiberio Germanicum, sibi Tiberium adscivit. idque Augusta exprobrabat, reposcebat. 58. Profectio arto comitatu fuit: unus senator consulatu functus, Cocceius Nerva, cui legum peritia, eques Romanus praeter Seianum ex illustribus Curtius Atticus, ceteri liberalibus studiis praediti, ferme Graeci, quorum sermonibus levaretur. Ferebant periti caelestium iis motibus siderum excessisse Roma Tiberium, ut reditus illi negaretur. Unde exitii causa multis fuit properum finem vitae coniectantibus vulgantibusque. neque enim tam incredibilem casum providebant, ut undecim per annos libens patria careret. Mox patuit breve confinium artis et falsi, veraque quam obscuris tegerentur. Nam in urbem non regressurum haud forte dictum: ceterorum nescii egere, cum propinquo rure aut litore et saepe moenia urbis assidens, extremam senectam compleverit. 59. Ac

C. 57. *occultantem* Rhenanus. MS. *occultantis*. Suspicor: *occultandi* scil. causa.

dubitaverat] Pro cogitaverat, ut c. 40.

C. 58. *Nerva*] De quo VI, 26.

illustribus] Id est laticlaviis.

Curtius] Est ille quem VI, 10. *subversum artibus Seiani* ait, et ad quem Ovid. Pont. II, 4. et 7. scriptae. Lips.

levaretur] Oblectaretur, ut III, 34. XIII, 5. *Uxorium levamentum.*

motibus] Sive ut vulgo loquuntur *ea constellatione*, quam Graeci *θέμα*, *συνδρομήν* vocant. Hist. II, 78. *Responsa vatum et siderum motus.* Gell. XIV, 1. *De motu deque positu stellarum dicere posse, quae futura sint.*

ut pendet ex *casum*, i. e. eventurum esse.

26. forte illis diebus oblatum Caesari anceps periculum auxit vana rumoris, praebuitque ipsi materiem, cur amicitiae constantiaeque Seiani magis fideret. Vescebantur in villa cui vocabulum Speluncae, mare Amuclanum inter Fundanosque montes, nativo in specu. Eius os lapsis repente saxis obruit quosdam ministros; hinc metus in omnes et fuga eorum, qui convivium celebrabant. Seianus genu vultuque et manibus super Caesarem suspensus opposuit sese incidentibus, atque habitu tali repertus est a militibus qui subsidio venerant. Maior ex eo, et quanquam exitiosa suaderet, ut non sui anxius cum fide audiebatur. Assimulabatque iudicis partes adversus Germanici stirpem, subditis qui accusatorum nomina sustinerent, maximeque insectarentur Neronem, proximum successioni et quanquam modesta iuventa, plerumque tamen quid in praesentiarum conduceret oblitum, dum a libertis et clientibus apiscendae potentiae properis extimulatur, ut erectum et fidentem animi ostenderet: velle id populum Romanum, cupere exercitus, neque ausurum contra Seianum, qui nunc patientiam senis et segnitiam iuvenis iuxta insultet. 60. Haec atque talia audienti nihil quidem pravae cogitationis: sed interdum voces procedebant contumaces et inconsultae, quas appositi custodes exce-

C. 59. *indicis* Muretus. At MS. *iudicis*, recte. Sensus est: Seianus cum reapse adversarius, litigator, accusator esset adversus Germanici stirpem, tamen iudicem se videri malebat. Quapropter cupidas accusatoris partes aliis tribuit, ut sibi incorrupti iudicis personam reservaret. Denique sua partium studia et indicis operam dissimulavit, aequi neutrisque partibus faventis arbitri animum assimulabat, occultans adversum Agrippinam et Neronem insidias; cf. 67. DOED.
conduceret Beroald. *conducet* MS.

C. 59. *Speluncae*] Hodie Sperlonga, unde et mar di Sperlonga. Strabo II. p. 233 prope Terracinam dicit esse σπήλαια μεγάλας κατοικίας καὶ πολυτελεῖς δεδεγμένα. Suet. Tib. 39. *In praetorio cui Speluncae nomen erat incoenante eo complura et ingentia saxa fortuito superne delapsa sunt.*
genu] Haec positio facile capitur, si cogitas iacentem in lecto Tiberium, ut solent vescentes. LIPS.
Caesarem] Qui accubabat in triclinio.
ostenderet, scil. se.

ptas auctasque cum detulerant, neque Neroni defendere daretur —. Diversae insuper sollicitudinum formae oriebantur. Nam alius occursum eius vitare, quidam salutatione reddita statim averti, plerique inceptum sermonem abrumpere, insistentibus contra irridentibusque qui Seiano fautores aderant. Enimvero Tiberius torvus aut falsum renidens vultu: seu loqueretur seu taceret iuvenis, crimen ex silentio, ex voce. Ne nox quidem secura, cum uxor vigilias, somnos, suspiria matri Liviae atque illa Seiano patefaceret; qui fratrem quoque Neronis Drusum traxit in partes, spe obiecta principis loci, si priorem aetate et iam labefactum demovisset. Atrox Drusi ingenium, super cupidinem potentiae et solita fratribus odia, accendebatur invidia, quod mater Agrippina promptior Neroni erat. Neque tamen Seianus ita Drusum fovebat, ut non in eum quoque semina futuri exitii meditaretur, gnarus praeferocem et insidiis magis opportunum. 26.

61. Fine anni excessere insignes viri, Asinius Agrippa, claris maioribus quam vetustis, vitaque non degener, et Quintus Haterius, familia senatoria, eloquentiae quoad vixit celebratae: monimenta ingenii eius haud perinde retinentur. scilicet impetu magis quam cura vigebat, utque aliorum meditatio et labor in posterum valescit, sic Haterii canorum illud et profluens cum ipso simul extinctum est.

C. 60. *daretur*] Apodosis suppressa est aposiopesi: *male Neroni erat*. Vid. XIV, 20. Dorn.

renidens] Ut plenius Appul. Met. VI. p. 310. *Renidens exitiabile risu maligno.*

uxor] Iulia Drusi filia, quae Neroni nupta, quamque postea Claudius Messalinae dolo interfecit. Suet. Cl. 29. Dio LX, 18. Lips.

promptior h. l. et XII, 1. XIII, 8. eodem sensu dictum quo Hist. II, 74. *pronior* in *Titum*.

C. 61. *impetu*] Senec. Exc. Controv. IV. praef. *Declamabat Haterius admisso populo ex tempore.. Tanta illi erat velocitas orationis, ut vitium fieret. Itaque divus Augustus optime dixit: Haterius noster sufflaminandus est! Adeo non currere sed decurrere videbatur.* Add. Controv. 6. Senec. Epist. 40. Euseb. Chron. *Q. Haterius promptus et popularis orator, usque ad nonagesimum prope annum in summo honore consenu-*

(a. u. 780.) a. C. 27. 62. Marco Licinio, Lucio Calpurnio consulibus ingentium bellorum cladem aequavit malum improvisum. Eius initium simul et finis extitit. nam coepto apud Fidenam amphitheatro Atilius quidam libertini generis, quo spectaculum gladiatorum celebraret, neque fundamenta per solidum subdidit, neque firmis nexibus ligneam compagem superstruxit, ut qui non abundantia pecuniae nec municipali ambitione, sed in sordida mercede id negotium quaesivisset. Affluxere avidi talium, imperitante Tiberio procul voluptatibus habiti, virile ac muliebre secus, omnis aetas, ob propinquitatem loci effusius; unde gravior pestis fuit, conferta mole, dein convulsa, dum ruit intus aut in exteriora effunditur, immensamque vim mortalium, spectaculo intentos aut qui circum astabant, praeceps trahit atque operit. Et illi quidem, quos principium stragis in mortem afflixerat, ut tali sorte, cruciatum effugere. miserandi magis quos abrupta parte corporis nondum vita deseruerat; qui per diem visu, per noctem ululatibus et gemitu coniuges aut liberos noscebant;

C. 62. *in sordida mercede*, scil. *exercenda versatus*, vix sanum est. Suspicor cum Pichena: *in sordidam mercedem*, ut XI, 6. *in nullius mercedem*. Germ. 24. *in quaestum aut mercedem*. Igitur libertinus ille non ut divitias suas ostentaret, non ut gratiam municipalium (Fidenatium) captaret, quae plerumque causae edendorum spectaculorum apud veteres erant, theatrum exstruxerat, sed ut quaestum faceret, spectatores accepta pecunia admittendo. Dorn.

scit. Mox *canorum et profluens*, ut Senec. Exc. l. 1. *Solus omnium Romanorum quos meo tempore cognovi, in Latinam linguam transtulit Graecam facilitatem.*

C. 62. *improvisum*] Id est, improvidentia contractum, opinor, non, ut alibi, inopinatum. Dorn.

ut tali sorte] Plena oratio fuerit: Et illi quidem ut tali sorte *minus miserandi*, *quoniam* cruciatum effugere.

qui . . noscebant non de iisdem intelligendum est qui debilitati adhuc vivebant, tanquam visu et gemitu suas quisque coniuges aut liberos agnoscere inter astantes et affluentes cupiissent. Hoc enim si memoraretur, aut *requirebant* scribi oportuit aut *noscere studebant* vel tale quidpiam. Enimvero *noscebant* ad *incolumes* utique referendum est, ut apud Plin. Epp. VI, 20, 14., qui non obscura huius loci imitatione: *Audires ululatus feminarum, infantium quiritatus, clamores virorum; alii parentes, alii liberos, alii coniuges vocibus requi-*

iam ceteri, fama exciti, hic fratrem, propinquum illè, alius parentes lamentari. Etiam quorum diversa de causa amici aut necessarii aberant, pavere tamen; nequedum comperto, quos illa vis perculisset, latior ex incerto metus. 63. Ut coepere dimoveri obruta, concursus ad exanimos complectentium, osculantium; et saepe certamen, si confusior facies, sed par forma aut aetas errorem agnoscentibus fecerat. Quinquaginta hominum milia eo casu debilitata vel obtrita sunt; cautumque in posterum senatus consulto, ne quis gladiatorum munus ederet, cui minor quadringentorum milium res, neve amphitheatrum imponeretur nisi solo firmitatis spectatae. Atilius in exilium actus est. Ceterum sub recentem cladem patuere procerum domus, fomenta et medici passim praebiti; fuitque urbs per illos dies, quanquam maesta facie, veterum institutis similis, qui magna post proelia saucios largitione et cura sustentabant. XV.

64. Nondum ea clades exoleverat, cum ignis violentia urbem ultra solitum affecit, deusto monte Caelio;

C. 63. *munus* edd. *manus* MS.
institutis Beroald. At MS. *instituti*.

rebant, vocibus n o s c i t a b a n t. Nam quattuor hominum genera, ad quos id malum pertinebat, distinguuntur: primum qui statim exanimati sunt; alterum qui debilitati lente moriebantur; tertium qui praesentes aliquo casu incolumes aut leviter saucii evaserant, sed pignora sua suos ante oculos affligi viderant, morientiumque partim corpora partim voces agnoscebant, opitulando impares; quartum qui fama exciti affluxerant suosque lamentabantur. Haec tria igitur genera dolentium magis miseratur Tacitus quam primum illud eorum, quos cita mors omni dolori exemerat. Aliter Neulus: Scribamus *poscebant*, id est: desiderium prodebant coniugum et liberorum, per diem prospiciendo, per noctem ululatibus. Doed.

C. 63. *Quinquaginta*] Suetonius et Orosius VII, 4 supra viginti millia hominum periisse eo casu aiunt; noster quinquaginta, latius sumens, debilitatos, non solum obtritos. Lips.

quadringentorum milium] Monetae Gallicae 80000 librae. Is ante Augustum census fuerat equester. Oberlin. Ceterum hic modus pecuniae muneris ipsius facultatem dat, non amphitheatri struendi. Ern.

veterum institutis] Liv. II, 47. Manlius consul . . *saucios militum curandos dividit patribus. Fabiis plurimi dati; nec alibi maiore cura habiti*. Iustin. XXVIII, 4.

27. feralemque annum ferebant, et ominibus adversis susceptum principi consilium absentiae, qui mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes, — ni Caesar obviam isset, tribuendo pecunias ex modo detrimenti. actaeque ei grates apud senatum ab illustribus famaque apud populum, quia sine ambitione aut proximorum precibus ignotos etiam et ultro accitos munificentia iuverat. Adduntur sententiae, ut mons Caelius in posterum Augustus appellaretur, quando cunctis circum flagrantibus sola Tiberii effigies, sita in domo Iunii senatoris, inviolata mansisset. evenisse id olim Claudiae Quintae, eiusque statuam vim ignium bis elapsam maiores apud aedem matris deum consecravisse. sanctos acceptosque numinibus Claudios, et augendam caerimoniam loco, in quo tantum in principem honorem di ostenderint. 65. Haud fuerit absurdum tradere montem eum antiquitus Querquetulanum cognomento fuisse, quod talis silvae frequens fecundusque erat, mox Caelium appellitatum a Caele Vibenna, qui dux gentis Etruscae, cum auxilium tulisset, sedem eam acceperat a Tarquinio Prisco, seu quis alius regum

C. 65. *tulisset* Lipsius. At MS. *appellatum tavisset*. Suspicor: *cum auxilium portavisset*, ut Sall. Cat. 6. *Sociis atque amicis auxilia portabant;* deleto *appellatum* quod ex praec. *appellitatum* male huc repetitum videtur. Alii aliter, inter quos Waltherus praefert: *cum auxilium appellatum itavisset*, h. s. quum Romam venisset ut auxilium appellaret vel imploraret. Doed.

C. 64. *sine ambitione*] Nihil gratiae tribuens sed necessitati omnia; ut nos: ohne Nebenrücksichten.

Augustus] Suet. Tib. 48.

Claudiae] Valer. M. I, 8, 11. *Q. Claudiae statua in vestibulo templi Matris deum posita bis ea aede incendio consumpta, prius P. Nasica Scipione, L. Bestia; item M. Servilio et L. Lamia COSS. in sua basi flammis intacta stetit;* nempe a. u. 643 et 756. Receperat enim illa Claudia Matrem deum, narrante Ovid. Fast. IV, 305.

caerimoniam] Id est, sanctitatem, nomine Augusti imponendo. Sic *caerimonia legationis* ap. Cic. Rosc. Am. 39. *sepulcrorum* Tusc. I, 12.

C. 65. *Vibenna*] De hoc vid. Niebuhr. H. Rom. T. I. p. 393. O. Muelleri Etrusc. I. p. 117.

seu quis alius] Nam Varro L. L. V, 8 Romulum nominat; Liv. I, 30 Tullum Hostilium; Cic. Rep. II, 18 et Strab. V. p. 358 Ancum Martium.

dedit: nam scriptores in eo dissentiunt. Cetera non ambigua sunt, magnas eas copias per plana etiam ac foro propinqua habitavisse, unde Tuscum vicum e vocabulo advenarum dictum. 27.

66. Sed ut studia procerum et largitio principis adversum casus solatium tulerant, ita accusatorum maior in dies et infestior vis sine levamento grassabatur; corripueratque Varum Quintilium, divitem et Caesari propinquum, Domitius Afer, Claudiae Pulchrae matris eius condemnator, nullo mirante quod diu egens et parto nuper praemio male usus plura ad flagitia accingeretur; Publium Dolabellam socium delationis extitisse miraculo erat, quia claris maioribus et Varo connexus suam ipse nobilitatem, suum sanguinem perditum ibat. Restitit tamen senatus et opperiendum imperatorem censuit, quod unum urgentium malorum suffugium in tempus erat.

67. At Caesar dedicatis per Campaniam templis, quanquam edicto monuisset, ne quis quietem eius irrumperet, concursusque oppidanorum disposito milite prohiberentur, perosus tamen municipia et colonias omniaque in continenti sita, Capreas se in insulam abdidit, trium milium freto ab extremis Surrentini promontorii diiunctam. Solitudinem eius placuisse maxime crediderim, quoniam importuosum circa mare, et vix modicis

C. 66. *tulerant* edd. At MS. *telerant*. Suspicor *tetulerant*, ut III, 24. *tetendi*.

connexus edd. i. e. cognatus, ut II, 49. 50. MS. *conixius*.

unde Tuscum] Aliter Liv. II, 14. *Pars perexigua* (scil. exercitus Porsenae ad Ariciam fugati) *duce amisso, quia nullum propius perfugium erat, Romam inermes et fortuna et specie supplicum delati sunt . . His locus ad habitandum datus, quem deinde Tuscum vicum appellarunt.* Varro item leviter dissentit, L. L. V, 8. *Hi post Caelii obitum quod nimis munita loca tenerent, neque sine suspicione essent, deducti dicuntur in planum. Ab eis dictus Vicus Tuscus, et ideo ibi Vortumnum stare, quod is deus Etruriae.*

C. 66. *Caesari propinquum*] Senec. Contr. I, 3. *Declamaverat apud illum hanc controversiam Varus Quintilius tunc Germanici gener et praetextatus.*

condemnator] Vid. c. 52.

27. navigiis pauca subsidia; neque appulerit quisquam nisi gnaro custode. Coeli temperies hieme mitis, obiectu montis quo saeva ventorum arceantur; aestas in Favonium obversa et aperto circum pelago peramoena. prospectabatque pulcherrimum sinum, antequam Vesuvius mons ardescens faciem loci verteret. Graecos ea tenuisse Capreasque Telebois habitatas fama tradit. Sed tum Tiberius duodecim villarum nominibus et molibus insederat, quanto intentus olim publicas ad curas, tanto occultos in luxus et malum otium resolutus. Manebat quippe suspicionum et credendi temeritas, quam Seianus augere etiam in urbe suetus acrius turbabat, non iam occultis adversum Agrippinam et Neronem insidiis. Quis additus miles nuncios, introitus, aperta, secreta velut in annales referebat; ultroque struebantur qui monerent perfugere ad Germaniae exercitus, vel celeberrimo fori effigiem divi Augusti amplecti, populumque ac senatum auxilio vocare. eaque spreta ab illis, velut pararent, obiiciebantur.

C. 67. *occultos* Gronovius. At MS. *occultior*, recte, loco adverbii *occultius*, ut c. 12. *Occulti laetantur;* c. 40. *Non occulti ferunt;* III, 29. *Qui eiusmodi preces occulti illuderent* (coll. VI, 36.), quasi odio quodam adverbii *occulte*. Accessit h. l. euphoniae cura, ob seq. *luxus* et *resolutus*. Sensus est: Quanto maior olim industria fuerat Caesaris, tanto magis eundem nunc pudebat luxus et otii. Dord.

C. 67. *subsidia*] Id est, stationes et tutiora loca, ut II, 63.

nisi gnaro custode] H. e. nisi gnaro instructus gubernatore, qui vitatis locis importuosis ad *pauca subsidia* (navium stationes) navem direxerit. Ritter. Aut sensus est: quin custos insulae ac speculator animadvertat.

ardescens] Sub Tito, Plin. Epp. VI, 16. 20.

Telebois] Virg. A. VII, 735. *Teleboum Capreas dum regna teneret.* Erat autem ea insula in censu Caesarum. Suet. Aug. 92. *Apud insulam Capreas veterrimae ilicis demissos iam ad terram languentesque ramos convaluisse adventu suo adeo laetatus est, ut eas cum re publica Neapolitanorum permutaverit, Aenaria data.* Add. Dio LII, 43. Strab. V. p. 248.

nominibus] Quorum unum erat *villa Iovis* ap. Suet. 65.

celeberrimo] De tempore intelligendum: iis horis quibus forum hominum frequentia celeberrimum esse soleret.

68. Iunio Silano et Silio Nerva consulibus foedum (a. u. 781.) anni principium incessit tracto in carcerem illustri equite a. C. 28. Romano, Titio Sabino, ob amicitiam Germanici: neque enim omiserat coniugem liberosque eius percolere, sectator domi, comes in publico, post tot clientes unus, eoque apud bonos laudatus et gravis iniquis. Hunc Latinius Latiaris, Porcius Cato, Petitius Rufus, Marcus Opsius praetura functi aggrediuntur, cupidine consulatus, ad quem non nisi per Seianum aditus; neque Seiani voluntas nisi scelere quaerebatur. Compositum inter ipsos, ut Latiaris, qui modico usu Sabinum contingebat, strueret dolum, ceteri testes adessent, deinde accusationem inciperent. Igitur Latiaris iacere fortuitos primum sermones, mox laudare constantiam, quod non, ut ceteri, florentis domus amicus afflictam deseruisset; simul honora de Germanico, Agrippinam miserans, disserebat. Et postquam Sabinus, ut sunt molles in calamitate mortalium animi, effudit lacrimas, iunxit questus, audentius iam onerat Seianum, saevitiam, superbiam, spes eius. ne in Tiberium quidem convicio abstinet. iique sermones, tanquam vetita miscuissent, speciem artae amicitiae facere. Ac iam ultro Sabinus quaerere Latiarem, ventitare domum, dolores suos quasi ad fidissimum deferre. 69. Consultant quos memoravi, quonam modo ea plurium auditu acciperentur. Nam loco in quem coibatur, servanda solitudinis facies; et si pone fores assisterent, metus visus, sonitus aut forte ortae suspicio-

C. 68. *quaerebatur*] Pro acquirebatur, ut VI, 4.

questus] Scil. suos cum Latiaris questibus.

audentius iam agens, ut c. 47. Mox *onerat* pro pleniore locutione: *maledictis*, Plaut. Pseud. I, 3, 122., vel *contumeliis*, Cic. Phil. II, 38. Nisi potius proprium verbum est, cum ὄνομαι, ὀνομάζω cognatum. Doed.

C. 69. *metus*] Pluralis est, ut c. 50. VI, 18. XIV, 57. Hist. II, 22.; i.-q. pericula; *visus* et *sonitus* genitivi ut *suspicionis*; ita enim MS. ac non *suspiciones*. Plin. H. N. VII, 40. *Ut alia non sint, certe ne lassescat fortuna metus est.* Sensus est: metuendum erat ne vel ipsorum negligentia conspicerentur audirenturve, vel Sabinus per providentiam sponte natam proxima cubiculi scrutaretur ad amovendos auscultatores. Doed.

28. nis astant. Tectum inter et laquearia tres senatores, haud minus turpi latebrâ quam detestanda fraude, sese abstrudunt; foraminibus et rimis aurem admovent. Interea Latiaris repertum in publico Sabinum, velut recens cognita narraturus, domum et in cubiculum trahit; praeteritaque et instantia, quorum affatim copia, ac novos terrores cumulat. Eadem ille, et diutius, quanto maesta, ubi semel prorupere, difficilius reticentur. Properata inde accusatio, missisque ad Caesarem litteris ordinem fraudis suumque ipsi dedecus narravere. Non alias magis anxia et pavens civitas; egens adversum proximos; congressus, colloquia, notae ignotaeque aures vitari: etiam muta atque inanima, tectum et parietes circumspectabantur. 70. Sed Caesar solennia incipientis anni calendis Ianuariis epistula precatus, vertit in Sabinum, corruptos quosdam libertorum et petitum se arguens, ultionemque haud obscure poscebat. Nec mora quin decerneretur; et trahebatur damnatus, quantum obducta veste et adstrictis faucibus niti poterat, clamitans: sic inchoari annum, has Seiano victimas cadere. Quo intendisset oculos, quo verba acciderent, fuga, vastitas; deseri itinera, fora. et quidam regrediebantur ostentabantque se rursus, id ipsum paventes, quod timuissent. Quem enim diem vacuum poena, ubi inter sa-

C. 69. *egens* corruptum videtur. Suspicor *satagens* cum Rhenano et Creuzero. At defendit Waltherus, post *colloquia* demum distinguens: „*Egens* est hoc verborum contextu quod nos dicimus dürftig, egens verbis, inops, ieiunus, qualis est congressus et colloquia eorum qui sibi invicem sunt suspecti."

C. 70. *acciderent* Rhenanus, ut Liv. VIII, 24. *Quod ubi ad aures regis accidit.* At MS. *acciperent.*

laquearia] Idem fere est quod *lacunar;* nam laquearibus constat lacunar; nec ferme differt *camera.* Valer. M. VI, 7, 2. *Lucretium uxor Thuria inter cameram et tectum cubiculi abdidit.*

C. 70. *solennia*] Plin. H. N. XXVIII, 5. *Primum incipientis anni diem laetis precationibus invicem faustum ominamur.*

Quem enim] Sermo vel sensus hic est omnia paventium, per *enim* adnexus, quia his ipsis verbis rationem reddebant tam servilis pavoris, quem modo prae se tulerant.

inter sacra] Nihil enim triste

cra et vota, quo tempore verbis etiam profanis abstineri 28.
mos esset, vincla et laqueus inducantur? non imprudentem Tiberium tantam invidiam adisse: quaesitum meditatumque, ne quid impedire credatur, quo minus novi magistratus, quo modo delubra et altaria, sic carcerem recludant. Secutae insuper litterae grates agentis, quod hominem infensum rei publicae punivissent, adiecto trepidam sibi vitam, suspectas inimicorum insidias, nullo nominatim compellato; neque tamen dubitabatur in Neronem et Agrippinam intendi.

71. Ni mihi destinatum foret suum quaeque in annum referre, — avebat animus anteire statimque memorare exitus, quos Latinius atque Opsius ceterique flagitii eius repertores habuere, non modo postquam Gaius Caesar rerum potitus est, sed incolumi Tiberio; qui scelerum ministros ut perverti ab aliis nolebat, ita plerumque satiatus, et oblatis in eandem operam recentibus, veteres et praegraves afflixit. Verum has atque alias sontium poenas in tempore trademus. Tum censuit Asinius Gallus, cuius liberorum Agrippina matertera erat, petendum a principe, ut metus suos senatui fateretur amoverique sineret. Nullam aeque Tiberius, ut rebatur, ex virtutibus suis quam dissimulationem diligebat. eo aegrius accepit recludi quae premeret. Sed mitigavit Seianus, non Galli amore, verum ut cunctationes principis

non imprudentem Rhenanus, h. e. non temere, fortuito, sed consulto *quaesitum meditatumque.* At MS. *non prudentem.* Idem mendum I, 70 sustulit Lipsius.

publice privatimque illo die patrabant, nedum ut punirent. Plutarch. Mar. p. 482. *Καὶ προσελθὼν ὁ Μάριος αὐταῖς καλάνδαις Ἰανουαρίαις ἔτους ἀρχῇ Σέξτον τινὰ Λικίννιον κατεκρήμνισεν· ὃ κἀκείνοις καὶ τῇ πόλει τῶν αὖθις ἐδόκει κακῶν γεγονέναι σημεῖον μέγιστον.* Suet. Tib. 61. *Nullus a poena hominum cessarit dies, ne religiosus quidem et sacer.* Lips.

C. 71. *Latinius*] Habes VI, 4. De Opsio in his libris nihil.

matertera] Quia Vipsania uxor Asinii, consanguinea Agrippinae soror, id est eodem patre Vipsanio natae ambae, diversa matre. Lips.

ut rebatur ad seqq. refer. Putabat hanc virtutem esse; non erat. Lips.

28. opperiretur, gnarus lentum in meditando, ubi prorupisset, tristibus dictis atrocia facta coniungere.

Per idem tempus Iulia mortem obiit, quam neptem Augustus convictam adulterii damnaverat, proieceratque in insulam Trimerum, haud procul Apulis litoribus. Illic viginti annis exilium toleravit, Augustae ope sustentata; quae florentes privignos cum per occultum subvertisset, misericordiam erga afflictos palam ostentabat.

72. Eodem anno Frisii, transrhenanus populus, pacem exuere, nostra magis avaritia quam obsequii impatientes. Tributum iis Drusus iusserat modicum, pro angustia rerum, ut in usus militares coria boum penderent, non intenta cuiusquam cura, quae firmitudo, quae mensura, donec Olennius, e primipilaribus, regendis Frisiis impositus terga urorum delegit, quorum ad formam acciperentur. Id aliis quoque nationibus arduum, apud Germanos difficilius tolerabatur, quis ingentium belluarum feraces saltus, modica domi armenta sunt. Ac primo boves ipsos, mox agros, postremo corpora coniugum aut liberorum servitio tradebant. Hinc ira et questus, et postquam non subveniebatur, remedium ex bello. rapti, qui tributo aderant, milites et patibulo affixi. Olennius infensos fuga praevenit, receptus castello, cui nomen

C. 71. *opperiretur* Muretus. At MS. *aperirentur*, recte. Offensum Tiberium mitigavit, non ut Gallo veniam impetraret, sed ut occasionem nancisceretur significandae verae et occultae principis voluntatis, utque apertum fieret patribus, cunctari tantum principem, non prorsus nolle, ac mox fore ut fateretur metus suos. Doed.

C. 72. *subveniebatur* Muretus. At MS. *subveniebat* scil. Olennius; apud eum enim querebantur, tamquam contra rectoris iussa auderent exactores. Aut absolute, ut *succedebat* scil. res, inceptum.

Iulia] Iuliae filia, quae nupta Aemilio Paulo: cf. III, 24.

Trimerum] Unam ex Diomedeis insulis, hodie *Trimiti*.

C. 72. *in usus militares*] Nempe ad scuta, ad tentoria militum, etiam ad machinarum paratum.

terga] Pro *tergora*, ut XV, 44. Virg. A. I, 372. *Taurino quantum possint circumdare tergo.*

acciperentur] Ab militibus qui tributo exigendo aderant.

rapti pro correpti, ut Hist. II, 17. Mox *tributo* scil. exigendo.

Flevum; et haud spernenda illic civium sociorumque 28.
manus litora Oceani praesidebat. 73. Quod ubi Lucio Apronio inferioris Germaniae prò praetore cognitum, vexilla legionum e superiore provincia, peditumque et equitum auxiliarium delectos accivit, ac simul utrumque exercitum Rheno devectum Frisiis intulit, soluto iam castelli obsidio et ad sua tutanda digressis rebellibus. Igitur proxima aestuaria aggeribus et pontibus traducendo graviori agmini firmat. Atque interim repertis vadis alam Canninefatem, et quod peditum Germanorum inter nostros merebat, circumgredi terga hostium iubet; qui iam acie compositi pellunt turmas sociales equitesque legionum subsidio missos. Tum tres leves cohortes, ac rursum duae, dein tempore interiecto alarius eques immissus: satis validi, si simul incubuissent, per intervallum adventantes neque constantiam addiderant turbatis et pavore fugientium auferebantur. Cethego Labeoni legato quintae legionis quod reliquum auxiliorum tradit. atque ille, dubia suorum re, in anceps tractus, missis nunciis vim legionum implorabat. Prorumpunt quintani ante alios, et acri pugna hoste pulso recipiunt cohortis alasque fessas vulneribus. Neque dux Romanus ultum iit aut corpora humavit, quanquam multi tribunorum praefectorumque et insignes centuriones cecidissent. Mox

C. 73. *pellunt* Rhen. *pelluntur* vel *pellunt vi* MS. *alarius* Freinsh. *acrius* MS.

Flevum] Ad Hunsae sive Unsingae fluvii os positum putant, ubi hodie Flie sive Flieland, aut Vliesfliet, Fliedorp; alii non longe a Maarsa, ubi nunc Vleuten in prov. Ultraiecti; alii ad Flevum seu Flevonem, quod est unum de Rheni ostiis; Ptolemaeo II, 15. *Φληούμ* nominatur. Ex Rupert.

C. 43. *alarius eques*] Diversus ab *equitibus legionum*, ut Liv. XL, 40. *Et alarii equites postquam Romanorum equitum* (qui supra *legionarii equites* vocantur) *tam memorabile facinus videre, et ipsi equos immittunt*, coll. XXXV, 5. *Alarii* saepe Tacito memorantur, *equites legionum* rursus Hist. I, 57. De discrimine ipso non satis liquet, nisi quod *alarii* ex sociis, *legionarii* ex civibus Romanis constitisse putantur.

Romanus cum exprobratione socordiae Romano duce indignae additum est.

insignes centuriones] Quos

28. compertum a transfugis nongentos Romanorum apud lucum, quem Baduhennae vocant, pugna in posterum extracta confectos; et aliam quadringentorum manum, occupata Cruptoricis quondam stipendiarii villa, postquam proditio metuebatur, mutuis ictibus procubuisse. 74. Clarum inde inter Germanos Frisium nomen, dissimulante Tiberio damna, ne cui bellum permitteret. Neque senatus in eo cura, an imperii extrema dehonestarentur: pavor internus occupaverat animos, cui remedium adulatione quaerebatur. Ita quanquam diversis super rebus consulerentur, aram clementiae, aram amicitiae, effigiesque circum Caesaris ac Seiani censuere; crebrisque precibus efflagitabant, visendi sui copiam facerent. Non illi tamen in urbem aut propinqua urbi degressi sunt: satis visum omittere insulam et in proximo Campaniae adspici. Eo venire patres, eques, magna pars plebis, anxii erga Seianum, cuius durior congressus, atque eo per ambitum et societate consiliorum parabatur. Satis constabat auctam ei arrogantiam foedum illud in propatulo servitium spectanti. quippe Romae sueti discursus, et magnitudine urbis incertum, quod quisque ad negotium pergat: ibi campo aut litore iacentes nullo discrimine, noctem ac diem iuxta gratiam aut fastus ianitorum perpetiebantur; donec id quoque veti-

C. 74. *degressi* Ernest. At MS. *digressi*, bene, ut VI, 1. *In propinqua digressus*. Agr. 6. *Hinc in urbem digressus*. Nam *digredi* non solum ab *hominibus* digredientes dicuntur ut *discedere*, sed quoniam *absgredi* inusitatum fuit, tam *abscedendo* quam *discedendo* synonymum habetur *digredi*. Contra *degredi* semper *ascendendo* contrarium est; a litore autem Romam nemo degreditur. Doed.

id quoque Muretus. At MS. *idque*, eodem sensu, ad similitudinem adv. *hodieque*. Vid. VI, 19. 33.

alibi vocat *primorum ordinum*, *primipilares:* cf. II, 11.

stipendiarii] Qui stipendia olim in exercitu Romano meruerat. Sic Liv. VIII, 8. Oberl.

C. 74. *dissimulante*] Haec referuntur ad sententiam suppressam: *non perinde inter Romanos clarum*.

eo per ambitum, clientibus Seiani et ianitoribus adulando, gratificando. Sed *eo* superfluum, obscurum est et fortasse ex superiore versu male repetitum. Doed.

tum. Et revenere in urbem trepidi, quos non sermone, 28.
non visu dignatus erat; quidam male alacres, quibus infaustae amicitiae gravis exitus imminebat. **75.** Ceterum Tiberius neptem Agrippinam, Germanico ortam, cum coram Gnaeo Domitio tradidisset, in urbe celebrari nuptias iussit. In Domitio super vetustatem generis propinquum Caesaribus sanguinem delegerat: nam is aviam Octaviam et per eam Augustum avunculum praeferebat.

male] Id est intempestive, ut Virg. A. VI, 278. *mala mentis gaudia*.

C. 75. *aviam*] Quia filius L. Domitii ex Antonia maiore, Antonia autem ex Octavia et M. Antonio sata. Avunculus ergo maior illi Augustus. Est autem hic Domitius, qui pater principis Neronis. Lips.

avunculum] Vel potius proavunculum; cf. II, 43.

LIBER QUINTUS.

BREVIARIUM.

Livia Augusta moritur, eoque Seiani potentia crescit. Agrippina et Nero principis litteris accusantur. Nec multo post Seianus ipse detecta cupidine imperii pervertitur cum magna amicorum eius strage. (Quae omnia Tacito singulatim tradita aevum abolevit.) Falsus apud Cycladas Drusus se ostendit, sed diligentia et astu Poppaei Sabini capitur.

Haec gesta annis circiter tribus, Gaio Rubellio Gemino Gaio Fufio Gemino, Marco Vinucio Quartino Gaio Cassio Longino, Tiberio Caesare quintum Lucio Aelio Seiano consulibus.

(a. u. 782.) (a. C. 29.) 1. Rubellio et Fufio consulibus, quorum utrique Geminus cognomentum erat, Iulia Augusta mortem obiit, aetate extrema, nobilitatis per Claudiam familiam et adoptione Liviorum Iuliorumque clarissimae. Primum ei matrimonium et liberi fuere cum Tiberio Nerone, qui bello Perusino profugus, pace inter Sextum Pompeium ac triumviros pacta in urbem rediit. Exin Caesar cupidine formae aufert marito, incertum an invitam, adeo properus ut ne spatio quidem ad enitendum dato penatibus suis gravidam induxerit. Nullam posthac subolem edidit, sed sanguini Augusti per coniunctionem Agrippinae et Germanici adnexa communes pronepotes habuit. Sanctitate domus priscum ad morem, comis ultra quam antiquis feminis probatum, mater impotens, uxor facilis,

C. 1. *extrema*] Plin. H. N. XIV, 8. *Iulia Augusta* LXXXII. *annos vitae Pucino rettulit acceptos, non alio vino usa.* Dio LVIII, 1. *ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ ἡ Λιουία μετήλλαξεν, ἓξ καὶ ὀγδοήκοντα ἔτη ζήσασα.*

sanguini] Nam Germanicus Druso ortus, Liviae sanguis; Agrippina ex Iulia, Augusti sanguis. Lips.

impotens] Sed quam *dominationis sociam aspernabatur Tiberius* IV, 57.

uxor facilis] Dio LVIII, 2. *πυθομένου δέ τινος αὐτῆς, πῶς καὶ τί δρῶσα οὕτω τοῦ Αὐγούστου κατεκράτησεν, ἀπεκρίνατο, ὅτι αὐτή τε ἀκριβῶς σωφρονοῦσα καὶ πάντα τὰ δοκοῦντα αὐτῷ ἡδέως ποιοῦσα καὶ μήτε ἄλλο τι τοῦ ἐκείνου πολυπραγμονοῦσα καὶ τὰ ἀφροδίσια αὐτοῦ ἀθύρματα μήτε αἰσθάνεσθαι προσποιοῦσα.* Suet. Aug. 71.

et cum artibus mariti, simulatione filii bene composita. 29. Funus eius modicum, testamentum diu irritum fuit. Laudata est pro rostris a Gaio Caesare pronepote, qui mox rerum potitus est. 2. At Tiberius, quod supremis in matrem officiis defuisset, nihil mutata amoenitate vitae magnitudinem negotiorum per litteras excusavit; honoresque memoriae eius ab senatu large decretos quasi per modestiam imminuit, paucis admodum receptis et addito, ne coelestis religio decerneretur: sic ipsam maluisse. Quin et parte eiusdem epistulae increpuit amicitias muliebres, Fufium consulem oblique perstringens. Is gratia Augustae floruerat, aptus alliciendis feminarum animis, dicax idem et Tiberium acerbis facetiis irridere solitus, quarum apud praepotentes in longum memoria est. 3. Ceterum ex eo praerupta iam et urgens dominatio. nam incolumi Augusta erat adhuc perfugium, quia Tiberio inveteratum erga matrem obsequium, neque Seianus audebat auctoritati parentis anteire. Tunc velut frenis exsoluti proruperunt, missaeque in Agrippinam ac Neronem litterae, quas pridem allatas et cohibitas ab Augusta credidit vulgus: haud enim multum post mortem eius recitatae sunt. Verba inerant quaesita asperitate, sed non arma, non rerum novarum studium, amores iuvenum et impudicitiam nepoti obiectabat. In nurum ne id quidem confingere ausus, arrogantiam oris et

C. 3. *confingere* Beroald. *confringere* MS.

bene composita] Par marito artibus, filio simulatione, ut gladiator gladiatori: ut Hor. Sat. I, 7, 19. *bene compositum par*. Senec. Prov. 1. *Ecce par deo dignum, vir fortis cum mala fortuna compositus.*

diu] Nam Caligula demum *legata.. Iuliae Augustae, quod Tiberius suppresserat, cum fide et sine calumnia repraesentata persolvit*, Suet. Cal. 16. coll. Dion. LIX, 2.

C. 2. *supremis.. officiis*] Dio LVIII, 2. *οὔτε νοσοῦσαν ἐπεσκέψατο, οὔτε ἀποθανοῦσαν αὐτὸς προέθετο.*

C. 3. *praerupta*, i. e. aditu difficilis; *urgens*, i. e. saeva vel minaciter instans, ut Virg. G. I, 146. *duris urgens in rebus egestas.* Cic. Tusc. III, 25. *Opinio magni praesentis atque urgentis mali.* Itaque post Augustae mortem et clementia deminuta est et crudelitas aucta.

29. contumacem animum incusavit, magno senatus pavore ac silentio, donec pauci, quis nulla ex honesto spes et publica mala singulis in occasionem gratiae trahuntur, ut referretur postulavere, promptissimo Cotta Messalino cum atroci sententia. Sed aliis a primoribus maximeque a magistratibus trepidabatur: quippe Tiberius etsi infense invectus cetera ambigua reliquerat. 4. Fuit in senatu Iunius Rusticus, componendis patrum actis delectus a Caesare, eoque meditationes eius introspicere creditus. Is fatali quodam motu (neque enim ante specimen constantiae dederat) seu prava sollertia, dum imminentium oblitus incerta pavet, inserere se dubitantibus ac monere consules, ne relationem inciperent, disserebatque: brevibus momentis summa verti; posse quandoque Germanicis * * titium poenitentiae senis. Simul populus effigies Agrippinae ac Neronis gerens circumsistit curiam, faustisque in Caesarem ominibus falsas litteras, et principe invito exitium domui eius intendi clamitat. Ita nihil

C. 4. *Germanicis * * titium.* Mutilum locum sic restituere Rupertius et Waltherus: *posse quandoque Germanici e x i t i u m poenitentiae esse seni.* Quanquam proximis versibus redit *exitium.* Talis negligentia condonanda est classicis, quando invenitur, non intrudenda, quando emendamus. Suspicor: *posse quandoque Germanici stirpis extinctum poenitentiae esse seni.* Usus est hoc substantivo Plin. H. N. VII, 7. Dord.

faustis Ursinus, coll. I, 35. Suet. Aug. 57. 98. At MS. *festis* i. e. laetis, ut XII, 69. *festae voces*, ut Plin. Ep. II, 17. Ovid. M. III, 528.

singulis dativus commodi est, usurpatus ut genitivorum concursus, *in occasionem gratiae singulorum* evitetur; non appositio dativi *quis.*

promptissimo cum sententia] Haec iungenda, ut nos: e r w a r b e i d e r H a n d m i t e i n e m A n t r a g. Erat enim *saevissimae cuiusque sententiae auctor*, VI, 5. Is igitur acerrime ut referretur postulabat, non temperans quin atrocem se sententiam dicturum esse iamtum significaret. Alii post *Messalino* commate distinguunt. Dord.

C. 4. *patrum actis*] Idem est quod XV, 74 *commentarii senatus*, S e n a t s p r o t o k o l l e.

incerta] Neronis successionem et ultionem. Plus scilicet timebat ab heredibus quos destinabat quam a Tiberio.

brevibus] Usitatius est *levibus.* Sed voluit etiam temporis rationem habere. Ern. Imo v. ad VI, 35.

summa] Ut Hor. C. I, 34, 12. *Valet ima s u m m i s m u t a r e, et insignem attenuat deus.* Cic. Phil. V, 10. *Minimis m o m e n t i s maximae inclinationes temporum fiunt.*

triste illo die patratum. Ferebantur etiam sub nominibus consularium fictae in Seianum sententiae, exercentibus plerisque per occultum atque eo procacius libidinem ingeniorum. Unde illi ira violentior et materies criminandi: spretum dolorem principis ab senatu, descivisse populum, audiri iam et legi novas conciones, nova patrum consulta: quid reliquum nisi ut caperent ferrum et, quorum imagines pro vexillis secuti forent, duces imperatoresque deligerent? 5. Igitur Caesar repetitis adversum nepotem et nurum probris, increpitaque per edictum plebe, questus apud patres quod fraude unius senatoris imperatoria maiestas elusa publice foret, integra tamen sibi cuncta postulavit. Nec ultra deliberatum quo minus non quidem extrema decernerent (id enim vetitum), sed paratos ad ultionem vi principis impediri testarentur. 29.

6. * * * Quattuor et quadraginta orationes super ea re habitae, ex quis ob metum paucae, plures assuetudine. * * * „mihi pudorem aut Seiano invidiam allaturum censui. Versa est fortuna, et ille quidem, qui collegam et generum adsciverat, sibi ignoscit; ceteri quem per dedecora fovere, cum scelere insectantur. Miserius sit ob amicitiam accusari an amicum accusare haud discreverim. Non crudelitatem, non clementiam cuiusquam experiar, sed liber et mihi ipsi probatus anteibo pe- (a.u. 784.) a.C. 31.

C. 5. *testarentur*] Malum tuum, Corneli, fatum! non paginae aliquot, sed libri hic perierunt, quibus gesta fere triennii continebantur, de Agrippinae liberumque eius exitu, de Seiani spe conatuque, de eiusdem cum agmine amicorum strage, de Liviae flagitiis et morte; ad summam flos quasi historiae tuae. Lips.

C. 6. *mihi pudorem*] Particula haec est orationis, quam quispiam aut accusatus ob Seiani amicitiam aut expectans accusationem, utique nondum damnatus, domi apud amicos habuit.

collegam] Non solum in consulatu (Suet. Tib. 65.), sed etiam in imperio, ut *κοινωνὸς τῶν φροντίδων* a principe appellatus prorsus consors imperii videretur Seianus. Dio LVIII, 4. Ex Walth.

generum] Intellige *progenerum*. Zonar. p. 550. *τὸν δὲ Σηιανὸν ἐπὶ μέγα δόξης ἐπάρας καὶ κηδεστὴν ἐπὶ Ἰουλίᾳ τῇ Δρούσου θυγατρὶ ποιησάμενος ὕστερον ἀπέκτεινεν.* Vid. infra VI, 8. Suet. Tib. 65.

anteibo periculum] H. e. praevertam accusationem, ut VI, 29. *Damnationem anteiit.*

31. riculum. Vos obtestor, ne memoriam nostri per maerorem quam laeti retineatis, adiiciendo me quoque iis, qui fine egregio publica mala effugerunt." 7. Tunc singulos, ut cuique assistere, alloqui animus erat, retinens aut dimittens partem diei absumpsit, multoque adhuc coetu, et cunctis intrepidum vultum eius spectantibus, cum superesse tempus novissimis crederent, gladio quem sinu abdiderat incubuit. Neque Caesar ullis criminibus aut probris defunctum insectatus est, cum in Blaesum multa foedaque incusavisset. 8. Relatum inde de Publio Vitellio et Pomponio Secundo. Illum indices arguebant claustra aerarii, cui praefectus erat, et militarem pecuniam rebus novis obtulisse; huic a Considio praetura functo obiectabatur Aelii Galli amicitia, qui punito Seiano in hortos Pomponii quasi fidissimum ad subsidium perfugisset. Neque aliud periclitantibus auxilii quam in fratrum constantia fuit, qui vades extitere. Mox crebris prolationibus spem ac metum iuxta gravatus Vitellius, petito per speciem studiorum scalpro levem ictum venis intulit, vitamque aegritudine animi finivit. At Pomponius, multa morum elegantia et ingenio illustri, dum adversam fortunam aequus tolerat, Tiberio superstes fuit. 9. Placitum posthac, ut in reliquos Seiani liberos adverteretur, vanescente quanquam plebis ira ac plerisque per priora supplicia lenitis. Igitur portantur in carcerem, filius imminentium intelligens, puella adeo nescia ut cre-

C. 7. *ut cuique*] Sensus est: qui remanere apud eum volebant, ut verba eius audirent et vicissim verba ad eum facerent, eos retinebat; quibus ille animus remanendi non erat, eos dimittebat. Ex Walth.

in Blaesum . . incusavisset] Ut Liv. XXVII, 1. *Ipse in Fulvii similitudinem nominis increpans*, coll. XXX, 20. E Gron.

C. 8. *praefectus*] Praetorius enim fuit Vitellius, teste Suet. Vit. 2. praefecerat autem aerario praetorios Augustus. Dio LIII, 2. Dord.

aegritudine non causalis ablativus est, sed instrumentalis. Suet. Vit. 2. *Publius . . post praeturae honorem inter Seiani conscios arreptus et fratri in custodiam datus scalpro librario venas incidit . . et obligari curarique se passus in eadem custodia morbo periit.* Idem Tacitus significat adiectivo *levem*, ideoque sanabilem.

bro interrogaret, quod ob delictum et quo traheretur? 31.
neque facturam ultra, et posse se puerili verbere moneri. Tradunt temporis eius auctores, quia triumvirali supplicio affici virginem inauditum habebatur, a carnifice laqueum iuxta compressam, exin oblisis faucibus id aetatis corpora in Gemonias abiecta.

10. Per idem tempus Asia atque Achaia exterritae sunt acri magis quam diuturno rumore, Drusum Germanici filium apud Cycladas insulas, mox in continenti visum. et erat iuvenis haud dispari aetate, quibusdam Caesaris libertis velut agnitus per dolumque comitantibus; alliciebantur ignari fama nominis, et promptis Graecorum animis ad nova et mira: quippe elapsum custodiae, pergere ad paternos exercitus, Aegyptum aut Suriam invasurum fingebant simul credebantque. Iam iuventutis concursu, iam publicis studiis frequentabatur, laetus praesentibus et inanium spe, cum auditum id Poppaeo Sabino. is Macedoniae tum intentus Achaiam quo-

C. 10. *elapsum* Rhen. At MS. *lapsum*, non deterius, ut XI, 31. *Forte lapsa vox.* Curt. III, 13, 4. *Ille e manibus custodientium* l a p s u s. Dord.

C. 9. *verbere moneri*] Ut Suet. Oth. 2. *Obiurgari flagris.*

triumvirali] Triumviri, qui alias indices capitales, prorsus iidem Romae qui undecimviri Athenis. Munus eorum praeesse carceri, punire damnatos, itemque cognoscere de furtis admissisque servorum.

inauditum] Suet. Tib. 61. *Quia more tradito* n e f a s *esset virgines strangulari.* Dio LVIII, 11. *ὡς οὐχ ὅσιον ὂν παρθενευομένην τινὰ ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἀπολέσθαι.*

compressam] Vitiatam. Simili religione et astutia triumviri in proscriptione olim *παιδίσκον τινὰ ἐς ἐφήβους ἐσήγαγον, ἵνα ὡς εἰς ἄνδρας ἤδη τελῶν ἀποθάνῃ.* Dio XLVII, 6.

abiecta] Cum Ryckio censeo hic Apicatae fata periisse, de quibus vid. Dio LVIII, 11. Nam quae supra IV, 11. *Ut octo post annos cognitum est*, et c. 11. *Ordo . . patefactus est* breviter significavit, haud dubie amplius hic debuit exponere. Walth.

C. 10. *velut*] I. e. s c h e i n b a r, ut III, 22.; nam prodere hominem cogitabant.

per dolumque] Correxi distinctionem vulgatam: *agnitus per dolumque comitantibus. Alliciebantur* sqq., ne ablativi absoluti per copulam adnecterentur participio *agnitus*. Dord.

Achaiam quoque] Ex decreto illo I, 76. 80., quo *Achaiam et Macedoniam onera deprecantes levari proconsulari imperio tradique Caesari placuerat.* Lips.

31. que curabat. Igitur quo vera seu falsa anteiret, Toronaeum Thermaeumque sinum praefestinans, mox Euboeam Aegaei maris insulam, et Piraeeum Atticae orae, dein Corinthiense litus angustiasque Isthmi evadit; marique alio Nicopolim Romanam coloniam ingressus, ibi demum cognoscit, sollertius interrogatum quisnam foret, dixisse Marco Silano genitum, et multis sectatorum dilapsis ascendisse navem, tamquam Italiam peteret. scripsitque haec Tiberio. Neque nos originem finemve eius rei ultra comperimus.

11. Exitu anni diu aucta discordia consulum erupit. Nam Trio, facilis capessendis inimicitiis et foro exercitus, ut segnem Regulum ad opprimendos Seiani ministros oblique perstrinxerat. Ille nisi lacesseretur modestiae retinens, non modo rettudit collegam, sed ut noxium coniurationis ad disquisitionem trahebat. Multisque patrum orantibus, ponerent odia in perniciem itura, mansere infensi ac minitantes, donec magistratu abirent.

Toronaeum Thermaeumque] Quorum ille ad Toronen, Macedoniae urbem, hic iuxta Macedoniam, Axii fluvii receptor. Lips.

sollertius] Astutius ac minus credule, quam antea factum erat ab ignaris hominibus ac levibus.

finemve] Dio LVIII, 25. *κἂν ἐς τὴν Συρίαν προχωρήσας τὰ στρατόπεδα κατέσχεν, εἰ μὴ γνωρίσας τις αὐτὸν κατέσχε καὶ πρὸς τὸν Τιβέριον ἀνήγαγεν*: coll. Zonar. XI, 3.

C. 11. *noxium*] Ut Sall. Iug. 42. i. q. consortem sive innexum; III, 10. *Innexus conscientiae.*

LIBER SEXTUS.

BREVIARIUM.

Tiberii arcanae et foedae libidines. Multorum accusationes, interque eos Marci Terentii equitis Romani, cuius libera et egregia defensio inserta. Lucii Pisonis praefecti urbis mors et funus; et per occasionem de origine eius muneris et progressu. De Sibyllarum carminibus recipiendis consultatio, et quae in iis cautio. Seditio Romae ob gravitatem annonae. Germanici duae filiae nuptum datae Lucio Cassio et Marco Vinicio. Feneratores accusati; repressae usurae; et liberalitate Caesaris fides multorum refecta. Iterum accusationes maiestatis, et uno edicto omnes conscii Seianianae coniurationis necati. Gaius Caesar Caligula Claudiam uxorem accipit. eius mores et callida simulatio in avum. Tiberii praesagium de Servio Galba, et per causam eam de mathematicis aliquid et Thrasyllo. Drusi Germanici filii miseranda mors, item Agrippinae. Nerva iureconsultus inedia voluntaria obiit. Aliquot aliorum illustrium mortes. Phoenix in Aegypto visa, et super ea veterum narrationes ac iudicia. Accusationes variae et mortes. Parthorum legati in urbem venere ad novum regem petendum. et Tiberius unum, deinde alterum misit. Lucius Vitellius Orienti praefectus, eiusque ingenium. Proelia inter Armenios et Parthos. Artabanus regno exutus et in Scythiam profugus, cui Teridates sufficitur Vitellii consilio et armis. At Romae illustrium damnationes et mortes. Clitae Cappadoces regi suo rebelles et repressi. Teridates rex discidio procerum pellitur, et Artabanus in regnum iterum accitur. Romae incendium atrox, quod Caesar liberalitate sua mitigavit. Tiberii deliberatio de successore; eiusque morbus et mors.

Gesta haec annis circiter sex, Gnaeo Domitio Marco Furio Camillo, Servio Sulpicio Galba Lucio Cornelio Sulla, Paulo Fabio Lucio Vitellio, Gaio Cestio Gallo Marco Servilio Rufo, Quinto Plautio Sexto Papinio, Gnaeo Acerronio Gaio Pontio consulibus.

---

1. Gnaeus Domitius et Camillus Scribonianus consulatum inierant, cum Caesar, tramisso quod Capreas et Surrentum interluit freto, Campaniam praelegebat, ambiguus an urbem intraret, seu, quia contra destinaverat, speciem venturi simulans. Et saepe in propinqua degres- (a. u. 785.) a. C. 32.

C. 1. *degressus* Ernest. At MS. *digressus*, bene: vid. ad IV, 74.

32. **sus, aditis iuxta Tiberim hortis saxa rursum et solitudinem maris repetiit, pudore scelerum et libidinum, quibus adeo indomitis exarserat, ut more regio pubem ingenuam stupris pollueret. Nec formam tantum et decora corpora, sed in his modestam pueritiam, in aliis imagines maiorum incitamentum cupidinis habebat. tuncque primum ignota antea vocabula reperta sunt sellariorum et spintriarum ex foeditate loci ac multiplici patientia. praepositique servi, qui quaererent, pertraherent, dona in promptos, minas adversus abnuentes, et si retinerent propinquus aut parens, vim, raptus suaque ipsi libita velut in captos exercebant.**

2. At Romae principio anni, quasi recens cognitis Liviae flagitiis ac non pridem etiam punitis, atroces sententiae dicebantur, in effigies quoque ac memoriam eius; et bona Seiani ablata aerario ut in fiscum cogerentur, tanquam referret. Scipiones haec et Silani et Cassii isdem

spintriarum Beroaldus ex Suet. Tib. 43. coll. Cal. 16. Vit. 3. At MS. *p.sintriarum*. Suspicor *psintriarum*. Vocabulum Graecae originis videtur, cuius sonum extraneum Tacitus retinuit, Suetonius autem Romanis auribus assimulavit; ut Plin. H. N. XXXIV, 13 *spegma* dixit pro ψῆγμα. Origo ipsa obscura est. Hesych. ψίνθος· τέρψις. Dord.

qui quaererent Beroald. At MS. *quirerent*. Suspicor: *qui inquirerent*, h. e. scrutarentur, ut XVI, 34. Agr. 2. Cic. Tusc. III. 2. *Veram illam honestatem expetens, quam unam natura nostra maxime inquirit.* Dord.

C. 2. *effigies* edd. *figies* MS.

C. 1. *hortis*] Scil. Caesaris, de quibus Hor. Sat. I, 9, 18. *Trans Tiberim longe cubat is prope Caesaris hortos.* Suet. Caes. 83. Vicini naumachiae fuerunt, si quidem eadem de re Suet. Tib. 72. *Bis omnino secessus tempore Romam redire conatus semel triremi usque ad proximos naumachiae hortos provectus est.* Ex Lips.

libidinum] Operae pretium est conferre Suetonii locum in Tib. c. 43. 44. ut appareat quid intersit inter *rerum scriptorem*, ex infandis pauca ac summa ad absolvendam detestandi tyranni imaginem pudice et sancte referentem, et *hominem litteratum*, vel sordida et pudenda male sedulo congerentem. Ritter.

C. 2. *tanquam referret*] Cum Tiberii in omnibus rebus summum esset arbitrium et libera dominatio, nihil referebat, utrum pecuniae in populi aerario an in Caesaris fisco clauderentur. Ritter. MS. *tam referret*. Correxit *Lipsius*.

ferme aut paulum immutatis verbis asseveratione multa ea censebant, cum repente Togonius Gallus, dum ignobilitatem suam magnis nominibus inserit, per deridiculum auditur. Nam principem orabat deligere senatores, ex quis viginti sorte ducti et ferro accincti, quotiens curiam inisset, salutem eius defenderent. Crediderat nimirum epistulae subsidio sibi alterum ex consulibus poscentis, ut tutus a Capreis urbem peteret. Tiberius tamen, ludibria seriis permiscere solitus, egit gratis benivolentiae patrum: sed quos omitti posse, quos deligi? semperne eosdem an subinde alios? et honoribus perfunctos an iuvenes, privatos an e magistratibus? quam deinde speciem fore sumentium in limine curiae gladios? neque sibi vitam tanti, si armis tegenda foret. Haec adversus Togonium, verbis moderans, neque ultra abolitionem sententiae suadere. 3. At Iunium Gallionem, qui censuerat, ut praetoriani actis stipendiis ius apiscerentur in quattuordecim ordinibus sedendi, violenter increpuit, velut coram rogitans, quid illi cum militibus, quos neque dicta imperatoris neque praemia nisi ab imperatore accipere par esset. repperisse prorsus quod divus Augustus non providerit! an potius discordiam et seditionem a satellite Seiani quaesitam, qua rudes animos nomine honoris ad corrumpendum militiae morem propelleret? Hoc pretium Gallio meditatae adulationis tulit. statim curia,

suadere edd. At MS. *suaderet*. Fortasse: *neque ut ultra* .. *suaderet*.

epistulae] Quam ad senatum miserat Caesar de subvertendo Seiano. Dio LVIII, 10. *ὡς γοῦν οὐδὲ τὴν ὁδὸν ἀσφαλῶς ποιήσασθαι δυνάμενος τὸν ἕτερον τῶν ὑπάτων μετεπέμψατο*. Suet. Tib. 65. *Cum inter alia patres conscriptos precaretur, mitterent alterum e consulibus*. Erat autem *alter* ille Memmius Regulus; cuius collega Fulcinius Trio cum Seiano conspirare credebatur.

C. 3. *Gallionem*] Senecae-fortasse fratrem, de quo XV, 73. Actt. App. 18, 12.

neque dicta .. *praemia*] H. e. non magis praemia quam imperatoris dicta. *Dicta* autem sunt O r d r e s, ut in illo, *dicto audientem esse*.

prorsus] Cum ironia dictum, ut XV, 6.

Hoc pretium .. *tulit*] Hic pleno interpunxi; nam *hoc* ad supe-

deinde Italia exactus; et quia incusabatur facile toleraturus exilium delecta Lesbo, insula nobili et amoena, retrahitur in urbem custoditurque domibus magistratuum. Iisdem litteris Caesar Sextium Paconianum praetorium perculit, magno patrum gaudio, audacem, maleficum, omnium secreta rimantem, delectumque a Seiano, cuius ope dolus Gaio Caesari pararetur. Quod postquam patefactum, prorupere concepta pridem odia; et summum supplicium decernebatur, — ni professus indicium foret.
4. Ut vero Latinium Latiarem ingressus est, accusator ac reus, iuxta invisi, gratissimum spectaculum praebebantur. Latiaris, ut rettuli, praecipuus olim circumveniendi Titii Sabini et tunc luendae poenae primus fuit. Inter quae Haterius Agrippa consules anni prioris inva-

C. 3. *Sextium* Lips. coll. c. 39. MS. *Sestium*.

riora et Tiberii verba referendum, non ad seqq. et poenam exilii. Poena haud dubie senatusconsulto secuta est, non iussu Tiberii. Huic increpuisse aliquem satis fuit, tanquam non defutura patrum officiositate in ulciscendo. Mox *exactus* non participium est sed verbum finitum, ut mox *retrahitur*. Dorn.

retrahitur] Ex ipso itinere, opinor, ut cap. 14.

custoditurque] Praeter carcerem et custodiam militarem alia custodia duplex, apud magistratus et apud vades. Apud magistratus cum reus consuli, praetori, aedili (interdum et senatori etiam non e magistratu) committebatur, quod non nisi in reis illustrioribus usurpatum, eaque *custodia libera* dicta. Sall. Cat. 47. *Senatus decrevit uti abdicato magistratu Lentulus itemque ceteri in liberis custodiis haberentur* etc. Cic. Brut. 96. *Domi teneamus eam septam liberali custodia.* Ex Lips.

professus indicium] Nisi professus esset indicium se facturum esse, haud dubie de aliis et occultis noxiis; qualem professionem aut impunitas sequitur aut certe necessaria supplicii dilatio. Pariter sicarius in Sall. Iug. 35. antequam torqueretur vel necaretur, *indicium profitetur* scil. de eius nomine a quo subornatus esset, Bomilcaris. Hirt. B. Alex. 55. *Salvianus profitetur indicium coniuratorumque numerum auget.* Nec mirum si alii de semet ipsis ac de sui maleficii ordine indicium profitentur, ut fur ap. Sen. Exc. Contr. VI. *Profiteor indicium furti mei;* ut quaestionem scilicet antevertant. Vid. infra c. 7. *Indicibus accessere.* Aliter Roth. ad Agr. p. 124.

C. 4. *ingressus est*] Coepit, ut XI, 2. *ingressus defensionem.* Plin. Epp. III, 9. *Horum antequam crimina ingrederer.* Porro *Latinium* pendet ex infin. *indicare*, qui ex praec. *indicium* repetendus est.

praebebantur] Quasi a diis et Nemeseos beneficio.

ut rettuli] IV, 68.

sit, cur mutua accusatione intenta nunc silerent: metum 32. prorsus et noxiam conscientiae pro foedere haberi; at non patribus reticenda quae audivissent. Regulus manere tempus ultionis, seque coram principe exsecuturum; Trio aemulationem inter collegas, et si qua discordes iecissent, melius oblitterari respondit. Urgente Agrippa Sanquinius Maximus e consularibus oravit senatum, ne curas imperatoris conquisitis insuper acerbitatibus augerent: sufficere ipsum statuendis remediis. Sic Regulo salus et Trioni dilatio exitii quaesita. Haterius invisior fuit, quia somno aut libidinosis vigiliis marcidus, et ob segnitiam quamvis crudelem principem non metuens, illustribus viris perniciem inter ganeam ac stupra meditabatur.

5. Exin Cotta Messalinus, saevissimae cuiusque sententiae auctor eoque inveterata invidia, ubi primum facultas data, arguitur pleraque: Gaium Caesarem quasi incestae virilitatis, et cum die natali Augustae inter sacerdotes epularetur, novendialem eam cenam dixisse; querensque de potentia Marci Lepidi ac Lucii Arruntii,

mutua accusatione] V, 11.

et noxiam conscientiae pro foedere haberi] *Noxiam conscientiae* vulgo interpretantur *culpae conscientiam* (Schuldbewusstsein), sed tum scriptum oportuit aut *noxiae conscientiam*, ut *conscientia rebellionis* XII, 31. *conscientia libidinum* XIV, 63. *flagitii conscientia* Histor. IV, 41., aut simpliciter *conscientiam*, ut Ann. I, 39. 57. XV, 18. Itaque ego coniungo *conscientiae pro foedere*, h. e. pro foedere ab utriusque conscientia tacite inito. *Furcht und Schuld vertrete bei ihnen einen* (*förmlichen*) *Vertrag ihres bösen Gewissens*. Similem verborum collocationem vidimus supra II, 3. *Arsacidarum e sanguine*. Ritter. Immo dativus est *conscientiae*, h. e. conscdis metum et noxiam pro foedere esse. Nam *haberi* non est putari, sed teneri, ut in Salluatiano: *Virtus aeterna habetur*.

somno] Pro ignavia, ut Hist. II, 90.

C. 5. *incestae virilitatis*] Tanquam vel post sumptam togam virilem incestu semet polluerit; nam *Drusillam* (quae eius soror fuit) *virginem vitiasse praetextatus adhuc creditur*, Suet. Cal. 24.

novendialem cenam] Quae nono die post celebrari solebat, quam cineres defuncti in sepulcrum illati fuerant. Quo sensu hoc dixerit Cotta, ambigitur; credo quia Augustae dies natalis, eius quae Tiberium pepererit, fatalis et exitiosus reip. Romanae fuerit et maestitia maiore quam laetitia obeundus.

querensque] Nominativo casu

32\. cum quibus ob rem pecuniariam disceptabat, addidisse: illos quidem senatus, me autem tuebitur Tiberiolus meus. Neque cuncta a primoribus civitatis revincebatur, iisque instantibus ad imperatorem provocavit. Nec multo post litterae afferuntur, quibus in modum defensionis, repetito inter se atque Cottam amicitiae principio crebrisque eius officiis commemoratis, ne verba prave detorta neu convivalium fabularum simplicitas in crimen duceretur postulavit. Insigne visum est earum Caesaris litterarum initium. 6. Nam his verbis exorsus est: „Quid scribam vobis, patres conscripti, aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore, di me deaeque peius perdant, quam perire me quotidie sentio, si scio.“ Adeo facinora atque flagitia sua ipsi quoque in supplicium verterant. Neque frustra praestantissimus sapientiae firmare solitus est, si recludantur tyrannorum mentes, posse aspici laniatus et ictus, quando ut corpora verberibus, ita saevitia, libidine, malis consultis animus dilaceretur.

C. 5. *Neque cuncta* MS. teste Pichena. *Neque cunctatus* Beroaldus; idque pro *neque cunctanter* dictum ac revocandum censet Roth. ad Agr. p. 209.

C. 6. *quomodo* Beroaldus, ex Suet. Tib. 67., ubi eadem epistola. At MS. *quando*.

eadem structurae constantia ad *arguitur* relatum est, qua XVI, 17. *Additur querens scripsisse.*

revincebatur] I. q. convincebatur, ut XV, 73. Duae causae accusationis eventum impedierunt, primum quod non cuncta revincebatur, deinde quod ad imperatorem provocavit. Ex Walth.

fabularum] Confabulationum. Mox *in crimen*, i. e. crimini, ut Sall. Iug. 85. *ne quis modestiam in conscientiam duceret.*

C. 6. *praestantissimus*] Socrates, ut Cic. Sen. 21. significatur, qui in Platonis Gorg. p. 524. E. *ὁ Ῥαδάμανθυς θεᾶται ἑκάστου τὴν ψυχήν, οὐκ εἰδὼς ὅτου ἐστίν, ἀλλὰ πολλάκις τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐπιλαβόμενος ἢ ἄλλου ὁτουοῦν βασιλέως ἢ δυνάστου κατεῖδεν οὐδὲν ὑγιὲς ὂν τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ διαμεμαστιγωμένην καὶ οὐλῶν μεστὴν ὑπὸ ἐπιορκιῶν καὶ ἀδικίας, ἃ ἑκάστῳ ἡ πρᾶξις αὐτοῦ ἐξωμόρξατο εἰς τὴν ψυχήν, καὶ πάντα σκολιὰ ὑπὸ ψεύδους καὶ ἀλαζονείας, καὶ οὐδὲν εὐθὺ διὰ τὸ ἄνευ ἀληθείας τετράφθαι καὶ ὑπὸ ἐξουσίας καὶ τρυφῆς καὶ ὕβρεως καὶ ἀκρατίας τῶν πράξεων ἀσυμμετρίας τε καὶ αἰσχρότητος γέμουσαν. τὴν ψυχὴν εἶδεν.* Rep. IX. p. 579. D. *ὁ τῷ ὄντι τύραννος .. καὶ πένης τῇ ἀληθείᾳ φαίνεται, ἐάν τις ὅλην ψυχὴν ἐπίστηται θεάσασθαι, καὶ φόβου γέμων διὰ παντὸς τοῦ βίου, σφαδασμῶν τε καὶ ὀδυνῶν πλήρης.* Add. Cic. Off. III, 21.

Quippe Tiberium non fortuna, non solitudines protege- 32.
bant, quin tormenta pectoris suasque ipse poenas fateretur. 7. Tum facta patribus potestate statuendi de Caeciliano senatore, qui plurima adversum Cottam prompserat, placitum eandem poenam irrogari quam in Aruseium et Sanquinium, accusatores Lucii Arruntii: quo non aliud honorificentius Cottae evenit, qui nobilis quidem, sed egens ob luxum, per flagitia infamis, sanctissimis Arruntii artibus dignitate ultionis aequabatur.

Quintus Servaeus posthac et Minucius Thermus inducti, Servaeus praetura functus et quondam Germanici comes, Minucius equestri loco, modeste habita Seiani amicitia, unde illis maior miseratio. Contra Tiberius praecipuos ad scelera increpans, admonuit Gaium Cestium patrem dicere senatui quae sibi scripsisset, suscepitque Cestius accusationem. Quod maxime exitiabile tulere illa tempora, cum primores senatus infimas etiam delationes exercerent, alii propalam, multi per occultum; neque discerneres alienos a coniunctis, amicos ab ignotis, quid repens aut vetustate obscurum: perinde in foro, in convivio, quaqua de re locuti incusabantur, ut quis praevenire et reum destinare properat, pars ad subsidium sui, plures infecti quasi valitudine et contactu. Sed Minucius et Servaeus damnati indicibus accessere, tractique sunt in casum eundum Iulius Africanus e Santonis Gallica civitate, Seius Quadratus: originem non repperi.

C. 7. *tractique* Beroaldus. At MS. *tractatique*, ut Enn. ap. Macrob. Sat. VI, 2. *Quis te sic tractavit?* Ovid. Met. XIII, 410. *Tractata comis antistita.* Ceterum *tracti* sunt haud dubie hi quoque eorundem Minucii Servaeique indiciis; quapropter punctum post *accessere* delevi. Dobb.

C. 7. *accusatores*] Nihil de ea accusatione notum; de ipso Arruntio cf. I, 13. III, 11. VI, 48.

inducti] Scil. in senatum, ad causam dicendam, accusati, ut IV, 28. Ammian. Marc. XXII, 3. *inducto sub praeconibus Tauro.*

repens] Pro recens, ut XI, 24. XV, 68. Hist. IV, 25.

accessere] Scil. ideoque servati sunt, ut c. 3. *Summum supplicium decernebatur, — nisi indicium professus foret.* Lips. Vid. ad c. 3.

32. Neque sum ignarus a plerisque scriptoribus omissa multorum pericula et poenas, dum copia fatiscunt aut, quae ipsis nimia et maesta fuerant, ne pari taedio lecturos afficerent verentur. Nobis pleraque digna cognitu obvenere, quanquam ab aliis incelebrata. 8. Nam ea tempestate, qua Seiani amicitiam ceteri falso exuerant, ausus est eques Romanus Marcus Terentius, ob id reus, amplecti, ad hunc modum apud senatum ordiendo. „Fortunae quidem meae fortasse minus expediat agnoscere crimen quam abnuere. Sed utcunque casura res est, fatebor et fuisse me Seiano amicum, et ut essem expetisse, et postquam adeptus eram laetatum. Videram collegam patris regendis praetoriis cohortibus, mox urbis et militiae munia simul obeuntem. Illius propinqui et affines honoribus augebantur; ut quisque Seiano intimus, ita ad Caesaris amicitiam validus; contra, quibus infensus esset, metu ac sordibus conflictabantur. Nec quemquam exemplo assumo: cunctos, qui novissimi consilii expertes fuimus, meo unius discrimine defendam. Non enim Seianum Vulsiniensem, sed Claudiae et Iuliae domus partem, quas affinitate occupaverat, tuum, Caesar, generum, tui consulatus socium, tua officia in re publica capessentem colebamus. Non est nostrum aestimare, quem supra ceteros et quibus de causis extollas. tibi summum rerum iudicium di dedere: nobis obsequii glo-

C. 8. *Fortunae*] Amyntae apud Curt. VII, 1 orationem ex hac partim oratione translatam putat Lipsius.

sordibus] Respicit ad sordes reorum. Sensus est: Aut metuebant perpetuo accusationes aut ab accusatoribus vexabantur. Ern.

novissimi consilii] Quo decreverat Tiberium de medio tollere atque ita finem imponere clandestinis machinationibus, scelere manifesto. Hoc Antonia Tiberio primum revelavit per litteras Caenidis manu exaratas, teste Dion. LXVI. 14 per Pallantem servorum fidissimum ad eum missas, ut scribit Ioseph. Ant. XVIII, 8. Ex Ryck.

sed Rhenanus. At MS. *et;* si recte, *sed*, ut Agr. 37, cogitatione addendum, porro *et* — *et* explicandum *tam Claudiae quam Iuliae domus.* Nam Seianus Liviam ducere voluerat, IV, 39. et ducturus credebatur. Seiani filia destinata Claudii filio, Dio LVIII, 11. Mox Tiberii *gener* dicitur, ut V, 6. i. e. progener, ob destinatam Seiano Iuliam Drusi filiam.

via relicta est. Spectamus porro quae coram habentur, 22.
cui ex te opes, honores, quis plurima iuvandi nocendive potentia; quae Seiano fuisse nemo negaverit. Abditos principis sensus, et si quid occultius parat, exquirere illicitum, anceps, nec ideo assequare. Ne, patres conscripti, ultimum Seiani diem sed sedecim annos cogitaveritis. Etiam Satrium atque Pomponium venerabamur; libertis quoque ac ianitoribus eius notescere pro magnifico accipiebatur. Quid ergo? indistincta haec defensio et promisca dabitur? immo iustis terminis dividatur. Insidiae in rem publicam, consilia caedis adversum imperatorem puniantur: de amicitia et officiis idem finis et te, Caesar, et nos absolverit.“ 9. Constantia orationis, et quia repertus erat qui efferret quae omnes animo agitabant, eo usque potuere, ut accusatores eius, additis quae ante deliquerant, exilio aut morte multarentur.

Secutae dehinc Tiberii litterae in Sextum Vestilium praetorium, quem Druso fratri percarum in cohortem suam transtulerat. Causa offensionis Vestilio fuit: seu composuerat quaedam in Gaium Caesarem ut impudicum, sive ficto habita fides. atque ob id convictu principis prohibitus, cum senili manu ferrum tentavisset, obligavit venas; precatusque per codicillos, immiti rescripto, venas resolvit. Acervatim ex eo Annius Pollio, Appius Silanus, Scauro Mamerco simul ac Sabino Calvisio, maiestatis postulantur, et Vinicianus Pollioni patri adiiciebatur, clari genus, et quidam summis honoribus. contremuerantque patres (nam quotusquisque affinitatis aut

nec ideo] Scil. etiamsi tam ancipitem rem audeas; quasi uno verbo dixerit: impossibile.

Satrium] Qui Cremutium accusavit, IV, 34. — *Pomponium*, eundem fortasse, qui *moribus inquies* dicitur c. 18 coll. V, 8.

C. 9. *in cohortem*] Scil. amicorum. Ita enim vocabant exemplo praetoriae cohortis. Sen. Clem. I, 10. *Sallustium et Cocceios et Deillios et totam cohortem primam interioris admissionis ex adversariorum castris conscripsit.* Ubi vides plures fuisse amicorum cohortes (cf. Suet. Tib. 46. Cal. 19.) et quasi gradus. Ex Lips.

precatusque] Pro deprecatusque.

22. amicitiae tot illustrium virorum expers erat?) — ni Celsus urbanae cohortis tribunus, tum inter indices, Appium et Calvisium discrimini exemisset. Caesar Pollionis ac Viniciani Scaurique causam, ut ipse cum senatu nosceret, distulit, datis quibusdam in Scaurum tristibus notis. 10. Ne feminae quidem exsortes periculi. Qua occupandae rei publicae argui non poterant, ob lacrimas incusabantur; necataque est anus Vitia, Fufii Gemini mater, quod filii necem flevisset. Haec apud senatum. Nec secus apud principem Vescularius Atticus ac Iulius Marinus ad mortem aguntur, e vetustissimis familiarium, Rhodum secuti et apud Capreas individui, Vescularius insidiarum in Libonem internuntius: Marino participe Seianus Curtium Atticum oppresserat. Quo laetius acceptum sua exempla in consultores recidisse.

Per idem tempus Lucius Piso pontifex, rarum in tanta claritudine, fato obiit, nullius servilis sententiae sponte auctor, et quotiens necessitas ingrueret, sapienter moderans. Patrem ei censorium fuisse memoravi; aetas ad octogesimum annum processit; decus triumphale in Thracia meruerat. Sed praecipua ex eo gloria, quod praefectus urbi recens continuam potestatem et in-

C. 10. *familiarium* edd. *familiarum* MS.

nosceret] Pro cognosceret, ut *notio* c. 12. et III, 59.

C. 10. *qua*] Pro quatenus, i. e. quoniam, ut XV, 72.

apud principem] Scil. accusati. Aut puncto post *principem* distinguendum, scil. actum est. Doed. *Atticus*, idem qui II, 28. bis *Flaccus* nominatur; „nam duplicis, immo triplicis et quadruplicis cognominis usus apud Romanos obvius.“ Ryck.

ad mortem aguntur] Ad mortem ultro sibi consciscendam adiguntur, ut XII, 22.

Libonem] Vid. II, 28.

Curtium] Qui Tiberium Capreas comitatus erat, IV, 58.

exempla] Ut Phaedr. I, 26. *Sua quisque exempla debet aequo animo pati.*

Piso] Eundem Tiberio superstitem fuisse tradit Ioseph. XVIII, 6, 10.

necessitas] Ut servili cuipiam sententiae accederet.

memoravi] In libris deperditis.

Thracia] Vellei. P. II, 98. *Atrox in Thracia bellum ortum omnibus eius gentis nationibus in arma accensis, L. Pisonis, quem hodieque diligentissimum atque lenissimum securitatis urbanae custodem habemus, virtus compressit:* coll. Dion. LIV, 34.

recens continuam] Haec iun-

solentia parendi graviorem mire temperavit. 11. Namque antea, profectis domo regibus ac mox magistratibus, ne urbs sine imperio foret, in tempus deligebatur qui ius redderet ac subitis mederetur; feruntque ab Romulo Dentrem Romulium, post ab Tullo Hostilio Numam Marcium, et ab Tarquinio Superbo Spurium Lucretium impositos. Dein consules mandabant; duratque simulacrum, quotiens ob ferias Latinas praeficitur qui consulare munus usurpet. Ceterum Augustus bellis civilibus Cilnium Maecenatem, equestris ordinis, cunctis apud Romam atque Italiam praeposuit. Mox rerum potitus, ob magnitudinem populi ac tarda legum auxilia sumpsit e consularibus qui coerceret servitia et quod civium audacia turbidum, nisi vim metuat. primusque Messala Corvinus eam potestatem, et paucos intra dies finem accepit, quasi nescius exercendi. Tum Taurus Statilius, quanquam provecta aetate, egregie toleravit. Dein Piso viginti per annos pariter probatus. Publico funere ex decreto senatus celebratus est.

C. 11. *profectis domo* Rhenanus. At MS. *praefectis demum.* Verum puto: *profectis demum*, h. e. non nisi profectis regibus. Dord.

go: quae paulo ante in continuam ac perpetuam potestatem mutata erat: *namque antea*, usque ad Messalam et Statilium, *in tempus* deligebantur praefecti. Suet. Aug. 36. Mox *insolentia parendi*, nempe crudo adhuc servitio, ut I, 8. Dord.

C. 11. *Marcium*] Patrem Anci Marcii, Numae regis generum, quocum praenomen Sabinum Numa commune habuit. Liv. I, 20. *Pontificem deinde Numam Marcium Marci filium ex patribus legit*, scil. Tullus Hostilius.

Lucretium] Liv. I, 59. *Tarquinius . . imperium in urbe Lucretio, praefecto urbis iam ante ab rege instituto, relinquit.* Mox in *consules* vid. Liv. III, 3. 9.

paucos] Euseb. Chron. *Sexto die magistratu se abdicavit, incivilem potestatem esse contestans.* Aliter Dio LIV, 6. M. Agrippam primum urbi praefectum memorans.

viginti] Numero rotundo magis quam exacte posito. Nam a Tiberio demum urbi praefectus erat. Plin. H. N. XIV, 22. Imperabat autem is, cum Piso obiret, septimo decimo demum anno. Aut a Tiberio quidem praefectus erat, non tamen imperante, sed dum Augusto collega imperii erat a. u. 765, ut Walthero videtur.

32. **12.** Relatum inde ad patres a Quintiliano tribuno plebei de libro Sibullae, quem Caninius Gallus quindecimvirum recipi inter ceteros eiusdem vatis, et ea de re senatus consultum postulaverat; quo per discessionem facto misit litteras Caesar: modice tribunum increpans ignarum antiqui moris ob iuventam, Gallo exprobrabat, quod scientiae caerimoniarumque vetus incerto auctore, ante sententiam collegii, non, ut assolet, lecto per magistros aestimatoque carmine, apud infrequentem senatum egisset. Simul commonefecit, quia multa vana sub nomine celebri vulgabantur, sanxisse Augustum, quem intra diem ad praetorem urbanum deferrentur neque habere privatim liceret. Quod a maioribus quoque decretum erat post exustum sociali bello Capitolium, quaesitis Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam ac Siciliam et Italicas colonias, carminibus Sibullae, una seu plures fuere, datoque sacerdotibus negotio, quantum humana ope potuissent, vera discernere. Igitur tunc quoque notioni quindecimvirum is liber subiicitur.

13. Isdem consulibus gravitate annonae iuxta seditionem ventum; multaque, et plures per dies, in theatro licentius efflagitata, quam solitum adversum imperatorem. Quis commotus incusavit magistratus patresque, quod non publica auctoritate populum coercuissent; ad-

C. 12. *quindecimvirum*] Scil. unus, ut H. I, 31. *Tribunorum Subrium et Cerium milites adorti.*

scientiae caerimoniarumque per ἓν διὰ δυοῖν dictum. Mox *incerto auctore*, scil. sententiae, Quintiliano.

per magistros] Scil. sacerdotum. Valer. M. I, 1, 9. *A patre suo collegii Saliorum magistro iussus.* Plin. H. N. XXVIII, 3. *Quindecimvirum collegii magister.* Capitol. Marc. 4. *Fuit in eo sacerdotio et vates et praesul et magister.* Suet. Cal. 22. Dom. 4.

sanxisse] Suet. Aug. 31. *Quicquid fatidicorum librorum Graeci Latinique generis nullis vel parum idoneis auctoribus vulgo ferebantur, super duo millia contracta undique cremavit; ac solos retinuit Sibyllinos; hos quoque delectu habito.*

sociali bello] Immo *civili*, ut Hist. III, 72. *Arserat et ante Capitolium, civili bello.* Mox *L. Scipione, C. Norbano consulibus flagraverat;* i. e. a. u. 671. sociali bello pridem composito.

diditque quibus e provinciis, et quanto maiorem quam 32. Augustus rei frumentariae copiam advectaret. Ita castigandae plebi compositum senatus consultum prisca severitate, neque segnius consules edixere. Silentium ipsius non civile, ut crediderat, sed in superbiam accipiebatur.

14. Fine anni Geminius, Celsus, Pompeius, equites Romani, cecidere coniurationis crimine; ex quis Geminius prodigentia opum ac mollitia vitae amicus Seiano, nihil ad serium. Et Iulius Celsus tribunus in vinclis laxatam catenam et circumdatam in diversum tendens, suam ipse cervicem perfregit. At Rubrio Fabato, tamquam desperatis rebus Romanis Parthorum ad misericordiam fugeret, custodes additi. Sane is repertus apud fretum Siciliae retractusque per centurionem, nullas probabiles causas longinquae peregrinationis afferebat. mansit tamen incolumis, oblivione magis quam clementia.

15. Servio Galba, Lucio Sulla consulibus diu quae- (a. u. 786.)
sito quos neptibus suis maritos destinaret Caesar, post- a. C. 33.
quam instabat virginum aetas, Lucium Cassium, Marcum Vinicium legit. Vinicio oppidanum genus: Calibus ortus, patre atque avo consularibus, cetera equestri familia erat, mitis ingenio et comptae facundiae. Cassius plebeii Romae generis, verum antiqui honoratique, et severa patris disciplina eductus facilitate saepius quam industria commendabatur. Huic Drusillam, Vinicio Iuliam Germanico genitas coniungit; superque ea re senatui scripsit, levi cum honore iuvenum. Dein redditis absentiae causis admodum vagis, flexit ad graviora et

C. 14. *Sane is* Mercerus. . *anus* MS.

C. 13. *copiam*] Aurel. Vict. Epit. 1. *Huius tempore ex Aegypto urbi annua ducenties millia* [scil. modium] *frumenti inferebantur.*

C. 14. *coniurationis*] Non novae sed Seianianae.

ad serium] Scil. ascitus.

C. 15. *comptae*] Per artem ac studia, oppos. *nativae.*

vagis] Ut XV, 54. *vagis sermonibus.* Non unam ac certam causam reddebat, sed quae ad omne causarum genus trahi possent interpretatione; ganz allgemeine Gründe.

33. offensiones ob rem publicam coeptas, utque Macro praefectus tribunorumque et centurionum pauci secum introirent, quotiens curiam ingrederetur, petivit. factoque large et sine praescriptione generis aut numeri senatus consulto, ne tecta quidem urbis, adeo publicum consilium nunquam adiit, deviis plerumque itineribus ambigens patriam et declinans.

16. Interea magna vis accusatorum in eos irrupit, qui pecunias fenore auctitabant adversum legem dictatoris Caesaris, qua de modo credendi possidendique intra Italiam cavetur, omissam olim, quia privato usui bonum publicum postponitur. Sane vetus urbi fenebre malum, et seditionum discordiarumque creberrima causa; eoque cohibebatur antiquis quoque et minus corruptis moribus. Nam primo duodecim tabulis sanctum, ne quis unciario fenore amplius exerceret, cum antea ex libidine locupletium agitaretur; dein rogatione tribunicia ad semuncias redacta, postremo vetita versura. multisque plebis sci-

coeptas] Pro susceptas, ut c. 30. XII, 10.

generis] Centuriones mallet an tribunos an gregarios.

ambigens] H. e. ambagibus circumibat urbem et declinabat, quoties ad eam accessisset. Ern. Rhenanus *ambiens*.

C. 16. *legem*] Dio LVIII, 21. *τοὺς νόμους περὶ τῶν συμβολαίων ὑπὸ τοῦ Καίσαρος τεθέντας.*

olim] Emphatice, pro *iampridem*, ut XIII, 15. *olim provisum erat*, coll. XIV, 15.

vetus] Liv. II, 23. 27.

exerceret] Scil. *fenus* (verzinsliche Ausleihung), quod latet in *fenore* (Zinsen). Ipsa lex XII tabularum, qua id cavebatur, non est inter reliquias. Et aliter Liv. VII, 16. *Haud aeque laeta patribus insequenti anno* (398. a. u.), *C. Marcio Cn. Manlio consulibus, de unciario fenore a M. Duilio L. Maenio tribunis plebis rogatio est perlata; et plebs aliquanto eam cupidius scivit accepitque.* De hac dissensione fideque nec Tacito nec Livio abroganda conf. Niebuhrius in Histor. Rom. III. p. 61. 62. Nimirum statuit legem de fenore in duodecim tabulis sanctam postea abrogatam et a tribunis plebis iterum perlatam esse. *unciarium fenus* est uncia s. pars assis duodecima pro usura sortis ex uno asse constantis in anni prisci, qui decem mensibus complebatur, spatium ($8\frac{2}{3}$ p. Cent), h. e. decem centesimas (10 p. Cent) in annum civilem duodecim menses numerantem. Cf. Niebuhrius l. c. p. 66 — 68. Ritter.

rogatione] Quae perlata est a. u. 408. Liv. VII, 27.

versura] Zinsdarleihen. Niebuhr. Hist. Rom. T. III. p. 78. Liv. VII, 42. *Praeter haec invenio apud quosdam L. Genucium tr. pl. tulisse ad populum ne fenerare liceret.* Appian. B. C.

tis obviam itum fraudibus, quae totiens repressae miras 33.
per artes rursum oriebantur. Sed tum Gracchus praetor, cui ea quaestio evenerat, multitudine periclitantium subactus rettulit ad senatum; trepidique patres (neque enim quisquam tali culpa vacuus) veniam a principe petivere; et concedente annus in posterum sexque menses dati, quis secundum iussa legis rationes familiares quisque componerent. 17. Hinc inopia rei numariae, commoto simul omnium aere alieno, et quia tot damnatis bonisque eorum divenditis signatum argentum fisco vel aerario attinebatur. Ad hoc senatus praescripserat, duas quisque fenoris partes in agris per Italiam collocaret. Sed creditores in solidum appellabant; nec decorum appellatis, minuere fidem. Ita primo concursatio et preces; dein strepere praetoris tribunal; eaque quae remedio quaesita, venditio et emptio, in contrarium mutari, quia feneratores omnem pecuniam mercandis agris condiderant. Copiam vendendi secuta vilitate, quanto quis obaeratior, aegrius distrahebant, multique fortunis provolvebantur; eversio rei familiaris dignitatem ac famam praeceps dabat, donec tulit opem Caesar disposito per mensas milies sestertio, factaque mutuandi copia sine usuris per triennium, si debitor populo in duplum praediis cavisset. Sic refecta fides, et paulatim privati quoque creditores reperti. Neque emptio agrorum exercita ad formam senatus consulti, acribus, ut ferme talia, initiis, incurioso fine.

18. Dein redeunt priores metus postulato maiestatis Considio Proculo; qui nullo pavore diem natalem cele-

I. p. 382. *νόμου τινὸς παλαιοῦ προαγορεύοντος μὴ δανείζειν ἐπὶ τόκοις, ἢ ζημίαν τὸν οὕτω δανείσαντα προσόφλειν.* Alii aliter.

C. 17. *commoto*] Dum suam quisque pecuniam creditor repetit eodem tempore: durch die allgemeine und gleichzeitige Capitalskündigung.

mercandis agris ablativus causalis est, propter agros quos senatusconsulto emere iussi erant, at emere nolebant; in arca condere pecuniam satius rati. Aut dativus est: *pecuniam mercandis agris* scil. *erogandam*, sensu non diverso.

per mensas] Scil. mensariorum.

33. brans raptus in curiam, pariterque damnatus interfectusque. Et sorori eius Sanciae aqua atque igni interdictum, accusante Quinto Pomponio. Is moribus inquies haec et huiuscemodi a se factitari praetendebat, ut parta apud principem gratia periculis Pomponii Secundi fratris mederetur. Etiam in Pompeiam Macrinam exilium statuitur, cuius maritum Argolicum, socerum Laconem, e primoribus Achaeorum, Caesar afflixerat. Pater quoque, illustris eques Romanus, ac frater praetorius, cum damnatio instaret, se ipsi interfecere. Datum erat crimini quod Theophanem Mytilenaeum proavum eorum Gnaeus Magnus inter intimos habuisset, quodque defuncto Theophani coelestes honores Graeca adulatio tribuerat. 19. Post quos Sextus Marius Hispaniarum ditissimus defertur incestasse filiam et saxo Tarpeio deiicitur. ac ne dubium haberetur magnitudinem pecuniae malo vertisse, aurarias eius, quanquam publicarentur, sibimet Tiberius sepesuit. Irritatusque suppliciis cunctos, qui carcere attinebantur accusati societatis cum Seiano, necari iubet. Iacuit immensa strages, omnis sexus, omnis aetas, illustres, ignobiles, dispersi aut aggerati. neque propinquis aut amicis assistere, illacrimare, ne visere quidem diutius dabatur; sed circumiecti custodes et in

C. 18. *interfecere* Beroaldus. At MS. *interficere*, infinitivo historico; non deterius.

C. 19. *aurarias* Muretus. At MS. *aurariasque*. Suspicor: *aurarias quoque;* nisi *que* eodem sensu usurpari credideris, ut in *hodieque:* vid. IV, 74. Nam alias etiam praeter hanc suspiciones avaritiae accessisse demonstrat locutio: *ne dubium haberetur*. Sed *quoque* ad universam sententiam potius quam ad *aurarias* referendum. Doed.

C. 18. *Secundi*] Vid. V, 8. *Gnaeus*, Pompeius.

habuisset] Coniunctivo modo, quia hoc merum est accusantium crimen, sed mox *tribuerat* indicativo, quia in ea re criminationi admista est excusatio a scriptore addita ipso: *Graeca adulatio*.

C. 19. *Irritatus*] Significat crudelitatem eius non exsatiatam multitudine punitorum, sed ultro incitatam, ut grassari cuperet in plures. Gron. Ut leonis, postquam conspexit cruorem.

dispersi, cum neglectu; *aggerati*, cum horrore. Nam plurimos tum periisse testis est Dio LVIII, 14. 15. 16.

diutius] Scil. quam in transitu poterat fieri.

maerorem cuiusque intenti corpora putrefacta assectabantur, dum in Tiberim traherentur, ubi fluitantia aut ripis appulsa non cremare quisquam, non contingere. Interciderat sortis humanae commercium vi metus; quantumque saevitia glisceret, miseratio arcebatur.

20. Sub idem tempus Gaius Caesar, discedenti Capreas avo comes, Claudiam Marci Silani filiam coniugio accepit, immanem animum subdola modestia tegens, non damnatione matris, non exilio fratrum rupta voce; qualem diem Tiberius induisset, pari habitu, haud multum distantibus verbis. Unde mox scitum Passieni oratoris dictum percrebruit, neque meliorem unquam servum neque deteriorem dominum fuisse.

Non omiserim praesagium Tiberii de Servio Galba tum consule; quem accitum et diversis sermonibus pertentatum postremo Graecis verbis in hanc sententiam allocutus „et tu, Galba, quandoque degustabis imperium," seram ac brevem potentiam significans, scientia Chaldaeorum artis. Cuius apiscendae otium apud Rhodum, magistrum Thrasullum habuit, peritiam eius hoc modo expertus. 21. Quotiens super tali negotio consultaret, edita domus parte ac liberti unius conscientia utebatur. is litterarum ignarus, corpore valido, per avia ac deru-

C. 21. *super tali* Pichena: *superta* MS.

sortis humanae commercium] Hominum commercium ex eorum sorte natum, cum *homo humani nihil a se alienum putat;* diversum ab illo quod lucri et utilitatum causa habetur. Denique coaluit haec notio ex duabus: ex *sortis humanae miseratio*, et ex: *humanum commercium*. DOED.

C. 20. *fratrum*] Unus Nero in exilium actus erat, alter, Drusus, in ima palatii parte tum custodiebatur, quasi exul, scil. domo principali. Ex WALTH.

qualem diem] Id est, qualem quoque die habitum animi sumpsisset Tiberius, talem et ipse induens.

Passieni] Erat is C. Passienus Crispus, saepe memoratus Quintiliano et *iucunditate* insignis, XII, 10, 11.

praesagium] Paulo aliter Suet. Galb. 4. *Constat Augustum puero adhuc, salutanti se inter aequales, apprehensa buccula dixisse:* καὶ σὺ τέκνον τῆς ἀρχῆς ἡμῶν παρατρώξῃ.

artis] Punctum commatis loco posui, quoniam *habuit* sequitur, non *habuerat*. DOED.

33. pta (nam saxis domus imminet) praeibat eum, cuius artem experiri Tiberius statuisset, et regredientem, si vanitatis aut fraudum suspicio incesserat, in subiectum mare praecipitabat, ne index arcani existeret. Igitur Thrasullus isdem rupibus inductus postquam percunctantem commoverat, imperium ipsi et futura sollerter patefaciens, interrogatur an suam quoque genitalem horam comperisset; quem tum annum, qualem diem haberet. ille positus siderum ac spatia dimensus, haerere primo, dein pavescere, et quantum introspiceret, magis ac magis trepidus admirationis et metus, postremo exclamat, ambiguum sibi ac prope ultimum discrimen instare. Tum complexus eum Tiberius praescium periculorum et incolumem fore gratatur; quaeque dixerat, oracli vice accipiens, inter intimos amicorum tenet.

22. Sed mihi haec ac talia audienti in incerto iudicium est, fatone res mortalium et necessitate immutabili an forte volvantur. Quippe sapientissimos veterum, quique sectam eorum aemulantur, diversos reperies, ac multis insitam opinionem non initia nostri, non finem, non denique homines dis curae; ideo creberrime tristia in bonos, laeta apud deteriores esse. Contra alii fatum quidem congruere rebus putant, sed non e vagis stellis, verum apud principia et nexus naturalium causarum; ac tamen electionem vitae nobis relinquunt, quam ubi ele-

pavescere Beroald. *pavescens* Iac. Gronov. At MS. *pavescente*. C. 22. *creberrime tristia* Freinsh. At MS. *creberrima et tristia* h. e. plurimas miserias, frequenti copulae abundantia, quoties duo adiectiva, quorum alterum substantivi vice fungitur, inter se coniunguntur, ut *multi et alii*. Dord.

C. 21. *imminet*, non *imminebat*; nam extabat adhuc et ostendebatur ac visebatur peregrinantibus.

Thrasullum] Qui etiam de re medica libros composuisse videtur, laudante Plinio plus uno loco. Pete fuse haec a Dione LV, 11. Lips.

commoverat] Scil. laetitia.

quantum] Pro *quanto*, ut Hist. II, 99. Liv. XXXII, 5.

praescium subiectum est, *incolumem* praedicatum; *et* significat a u c h. Dord.

C. 22. *ac tamen*] Scil. quanquam fatum esse statuant.

geris, certum imminentium ordinem. Neque mala vel se. bona quae vulgus putet: multos qui conflictari adversis videantur, beatos, at plerosque quamquam magnas per opes miserrimos, si illi gravem fortunam constanter tolerent, hi prospera inconsulte utantur. Ceterum plurimis mortalium non eximitur, quin primo cuiusque ortu ventura destinentur; sed quaedam secus, quam dicta sint, cadere, fallaciis ignara dicentium: ita corrumpi fidem artis, cuius clara documenta et antiqua aetas et nostra tulerit. Quippe a filio eiusdem Thrasulli praedictum Neronis imperium in tempore memorabitur, ne nunc incepto longius abierim.

23. Isdem consulibus Asinii Galli mors vulgatur, quem egestate sibi peremptum haud dubium, sponte vel necessitate, incertum habebatur. consultusque Caesar an sepeliri sineret, non erubuit permittere, ultroque incusare casus qui reum abstulissent, antequam coram convinceretur. Scilicet medio triennio defuerat tempus subeundi iudicium consulari seni, tot consularium parenti. Drusus deinde exstinguitur, cum se miserandis alimentis, mandendo e cubili tomento, nonum ad diem detinuisset. Tradidere quidam praescriptum fuisse Macroni, si arma

abierim] Heinsius *aberrem*.

prospera aut ablativus est, scil. fortuna, aut, ut Ernestio placet, accusativus, more prisco Catonis ac Plauti pro *prosperis*.

eximitur] Scil. persuasio.

memorabitur] Et memoratum est, non ut editores asseverant omnes, in libris deperditis, sed XIV, 9, suppresso Thrasulli nomine: *Consulenti super Nerone responderunt Chaldaei, fore ut imperaret matremque occideret; atque illa, Occidat, inquit, dum imperet!* ut Dio LXI, 2. Doed.

C. 23. *non erubuit*] Ut Domitianus *non erubuit beneficii invidia*, Agr. 42; quoniam miserum et turpe est, id rogari quod nisi summa saevitia renui nequit. Doed.

medio triennio] Quod a tempore accusationis usque ad mortem effluxerat.

tot consularium] Nam habuit liberos Asinium Saloninum, de quo III, 75; Asinium Gallum, de quo Suet. Cl. 13. Dio LV, 5; Asinium Pollionem, qui consul a. u. 776. de quo Plin. H. N. XXXIII, 8. Tac. I, 12. et Fasti; Asinium Agrippam, de quo Ann. IV, 34; Asinium Celerem, quem consularem Plinius nominat IX, 31, et ponit sub principe Gaio. Lips. ad III, 75.

ab Seiano tentarentur, extractum custodia iuvenem (nam in palatio attinebatur) ducem populo imponere. Mox quia rumor incedebat fore ut nuru ac nepoti conciliaretur Caesar, saevitiam quam poenitentiam maluit. 24. Quin et invectus in defunctum, probra corporis, exitiabilem in suos, infensum rei publicae animum obiecit, recitarique factorum dictorumque eius descripta per dies iussit; quo non aliud atrocius visum. astitisse tot per annos qui vultum, gemitus, occultum etiam murmur exciperent, et potuisse avum audire, legere, in publicum promere vix fides, nisi quod Actii centurionis et Didymi liberti epistulae servorum nomina praeferebant, ut quis egredientem cubiculo Drusum pulsaverat, exterruerat. Etiam sua verba centurio saevitiae plena, tanquam egregium, vocesque deficientis adiecerat, quis primo alienationem mentis simulans quasi per dementiam funesta Tiberio, mox ubi exspes vitae fuit, meditatas compositasque diras imprecabatur, ut quemadmodum nurum filiumque fratris et nepotes domumque omnem caedibus complevisset, ita poenas nomini generique maiorum et posteris exsolveret. Obturbabant quidem patres specie detestandi: sed penetrabat pavor et admiratio, callidum olim et tegendis sceleribus obscurum huc confidentiae venisse, ut tanquam dimotis parietibus ostenderet nepotem sub verbere centurionis, inter servorum ictus, extrema vitae alimenta frustra orantem.

25. Nondum is dolor exoleverat, cum de Agrippina auditum, quam interfecto Seiano spe sustentatam

nuru] Pro nurui, ut II, 38.

C. 24. *probra corporis*] De impudicitia, ut *corpore infamis* Ann. I, 73. G. 12.

factorum .. descripta] Quicquid factorum dictorumque eius *scriptum* vel chartae mandatum, ac per dies *descriptum* vel divisum ordinatumque erat. Dorb.

exterruerat] Mortis haud dubie terrore. Hoc climax exigit.

alienationem .. simulans] Aut haec verba aut seqq. *quasi per dementiam* tautologiam habent et speciem glossematis. Nisi forte *alienatio mentis* morbum significat, distinctum a *dementia* sive paroxysmo, quorum ille diutinus est, hic subitus ac brevis. Dorb.

nepotes] Scil. occiderit, quod latet in *caedibus complevisset*.

provixisse reor, et postquam nihil de saevitia remittebatur, voluntate exstinctam, nisi si negatis alimentis assimulatus est finis, qui videretur sponte sumptus. Enimvero Tiberius foedissimis criminationibus exarsit, impudicitiam arguens et Asinium Gallum adulterum, eiusque morte ad taedium vitae compulsam; sed Agrippina aequi impatiens, dominandi avida, virilibus curis feminarum vitia exuerat. Eodem die defunctam, quo biennio ante Seianus poenas luisset, memoriaeque id prodendum addidit Caesar, iactavitque quod non laqueo strangulata neque in Gemonias proiecta foret. Actae ob id grates decretumque, ut quintumdecimum calendas Novembris, utriusque necis die, per omnis annos donum Iovi sacraretur.

26. Haud multo post Cocceius Nerva, continuus principis, omnis divini humanique iuris sciens, integro statu, corpore illaeso, moriendi consilium cepit. Quod ut Tiberio cognitum, assidere, causas requirere, addere preces, fateri postremo grave conscientiae, grave famae suae, si proximus amicorum nullis moriendi rationibus vitam fugeret. Aversatus sermonem Nerva, abstinentiam sibi coniunxit. Ferebant gnari cogitationum eius, quanto propius mala rei publicae viseret, ira et metu, dum integer, dum intentatus, honestum finem voluisse.

Ceterum Agrippinae pernicies, quod vix credibile, Plancinam traxit. Nupta olim Gnaeo Pisoni et palam laeta morte Germanici, cum Piso caderet, precibus Augustae nec minus inimicitiis Agrippinae defensa erat. Ut

C. 25. *provixisse*] Aut ἅπαξ εἰρημένον est pro *vitam produxisse* (cap. 48.), aut *porro vixisse* corrigendum, ut III, 66. *propolluebat*.

exstinctam] In insula Pandataria, quo relegata erat, XIV, 63. coll. Suet. Tib. 53.

criminationibus dativus est, ut *studio* III, 55.

ob id] Suet. Tib. 53. *Pro tali clementia interponi decretum passus est, quo sibi gratiae agerentur.*

C. 26. *continuus*] Pro continuo comes.

coniunxit] Scil. inediae ante Caesaris sermonem coeptae, i. e. *continuavit*, ut Suet. Cal. 17. *Duos novissimos consulatus coniunxit.* Similius etiam *gradum addere* scil. gradui, i. e. festinare.

33. odium et gratia desiere, ius valuit; petitaque criminibus haud ignotis, sua manu sera magis quam immerita supplicia persolvit.

27. Tot luctibus funesta civitate pars maeroris fuit quod Iulia Drusi filia, quondam Neronis uxor, denupsit in domum Rubellii Blandi, cuius avum Tiburtem equitem Romanum plerique meminerant. Extremo anni mors Aelii Lamiae funere censorio celebrata, qui administrandae Suriae imagine tandem exsolutus urbi praefuerat. Genus illi decorum, vivida senectus; et non permissa provincia dignationem addiderat. Exin Flacco Pomponio Suriae propraetore defuncto recitantur Caesaris litterae, quis incusabat, egregium quemque et regendis exercitibus idoneum abnuere id munus, seque ea necessitudine ad preces cogi, per quas consularium aliqui capessere provincias adigerentur, oblitus Arruntium, ne in Hispaniam pergeret, decimum iam annum attineri. Obiit eodem anno et Marcus Lepidus, de cuius moderatione atque sapientia in prioribus libris satis collocavi. Neque nobilitas diutius demonstranda est: quippe Aemilium genus fecundum bonorum civium, et qui eadem familia corruptis moribus, illustri tamen fortuna egere.

(a. u. 787.) 28. Paulo Fabio, Lucio Vitellio consulibus post
a. C. 34. longum saeculorum ambitum avis phoenix in Aegyptum venit, praebuitque materiem doctissimis indigenarum et

C. 27. *denupsit*] Infra nobilitatem gentis nupsit, ut XV, 37. Suet. Ner. 29.

Lamiae] Ad quem Hor. C. I, 26. III, 17. De funere censorio v. IV, 15.

imagine] Nunquam enim provinciam adiit. De tali usu Tiberii vid. I, 80.

prioribus libris] V. praecipue IV, 20.

collocavi] I. e. dixi, ut Cic. Legg. II, 3. *Magnus ille noster me audiente posuit in iudicio*, coll. Finn. II, 28.

corruptis moribus] Scil. egere, h. e. moribus mali erant. Significat inter alios M. Aemilium Lepidum triumvirum, et illum qui ante hunc post Sullae mortem *turbidis rogationibus* (III, 28.) otium reip. perturbaverat. Dorn.

C. 28. *Paulo . . consulibus*] Dio LVIII, 27. Solinus c. 33. Plin. X, 2. biennio posterius eum venisse volunt Q. Plautio et S. Papiniano coss. Vereor ut stare possit Taciti sententia contra tot testes. Ex Lips.

Graecorum multa super eo miraculo disserendi. De quibus congruunt, et plura ambigua sed cognitu non absurda, promere libet. Sacrum soli id animal, et ore ac distinctu pinnarum a ceteris avibus diversum consentiunt qui formam eius definiere. De numero annorum varia traduntur. maxime vulgatum quingentorum spatium: sunt qui asseverent mile quadringentos sexaginta unum interiici, prioresque alites Sesostride primum, post Amaside dominantibus, dein Ptolemaeo qui ex Macedonibus tertius regnavit, in civitatem cui Heliopolis nomen advolavisse, multo ceterarum volucrum comitatu novam faciem mirantium. Sed antiquitas quidem obscura: inter Ptolemaeum ac Tiberium minus ducenti quinquaginta anni fuerunt. Unde nonnulli falsum hunc phoenicem neque Arabum e terris credidere, nihilque usurpavisse ex his, quae vetus memoria firmavit. Confecto quippe annorum numero, ubi mors propinquet, suis in terris struere nidum, eique vim genitalem affundere, ex qua fetum oriri; et primam adulto curam sepeliendi patris, neque id temere, sed sublato murrhae pondere tentatoque per lon- 34.

C. 28. *alites Sesostride* Rhenanus. At MS. *aliter esse soside.* Suspicor: *alites Sesoside*, ut Diod. Sic. I, 53. *Σεσόωσις* quater scribit, et Suidas: *Σεσόωσις· ὄνομα κύριον.*

et ore] Plin. H. N. X, 2. *cristis facien caputque plumeo apice cohonestantibus.* Lactant. Phoen. 135.

Albicat insignis misto viridante smaragdo
Et puro cornu gemmea cuspis hiat,
Ingentes oculi; credas geminos hyacinthos,
Quorum de medio lucida flamma micat.
Aequatur toto capiti radiata corona
Phoebei referens verticis alta decus.

quingentorum] Consentiunt Sen. Ep. 42. Mel. III, 8. Herodot. II, 73.

Ptolemaeum] Is Ptolemaeus III. Euergeta obiit Olymp. 139, 4. ante Chr. 221.

annorum] Scil. vitae suae destinatorum, sive 500 sive 1461 annorum numerus fuit.

suis in terris] In Arabia.

curam subiectum simul et praedicatum est.

tentatoque] Scil. pondere vel ponderis gestatu. Herodot. II, 73. Ἐξ Ἀραβίης ὁρμεώμενον ἐς τὸ ἱερὸν τοῦ ἡλίου κομίζειν τὸν πατέρα ἐν σμύρνῃ ἐμπλάσσοντα καὶ θάπτειν ἐν τοῦ ἡλίου τῷ ἱρῷ· κομίζειν δὲ οὕτω· πρῶτον τῆς σμύρνης ᾠὸν πλάσσειν ὅσον δὴ δυνατός ἐστι φέρειν, μετὰ δὲ πειρᾶσθαι αὐτὸ φορέοντα, ἐπεὰν δὴ ἀποπειρη-

34 gum iter, ubi par oneri, par meatui sit, subire patrium corpus inque solis aram perferre atque adolere. Haec incerta et fabulosis aucta: ceterum aspici aliquando in Aegypto eam volucrem non ambigitur.

29. At Romae caede continua, Pomponius Labeo, quem praefuisse Moesiae rettuli, per abruptas venas sanguinem effudit; aemulataque est coniunx Paxaea. Nam promptas eiusmodi mortes metus carnificis faciebat, et quia damnati publicatis bonis sepultura prohibebantur, eorum qui de se statuebant humabantur corpora, manebant testamenta, pretium festinandi. Sed Caesar missis ad senatum litteris disseruit: morem fuisse maioribus, quotiens dirimerent amicitias, interdicere domo eumque finem gratiae ponere: id se repetivisse in Labeone, atque illum, quia male administratae provinciae aliorumque criminum urgebatur, culpam invidia velavisse, frustra conterrita uxore, quam etsi nocentem, periculi tamen expertem fuisse. Mamercus dein Scaurus rursum postulatur, insignis nobilitate et orandis causis, vita probrosus. Nihil hunc amicitia Seiani, sed labefecit haud minus validum ad exitia Macronis odium, qui easdem artes occultius exercebat, detuleratque argumentum tragoediae a

θῇ, οὕτω δὴ κοιλήναντα τὸ ᾠὸν τὸν πατέρα ἐς αὐτὸ ἐντιθέναι· σμύρνῃ δὴ ἄλλῃ ἐμπλάσσειν τοῦτο, καθότι τοῦ ᾠοῦ ἐγκοιλήνας ἐνέθηκε τὸν πατέρα· ἐσκειμένου δὲ τοῦ πατρὸς γίγνεσθαι ταὐτὸ βάρος· ἐμπλάσαντα δὲ κομίζειν μιν ἐπ' Αἰγύπτου ἐς τοῦ ἡλίου τὸ ἱερόν.

subire] Ut Virg. A. IV, 599. *Quem subiisse humeris confectum aetate parentem.*

C. 29. *rettuli*] IV, 47.

sepultura prohibebantur] Suet. Tib. 61. *Interdictum ne capite damnatos propinqui lugerent.* Itemque: *Nemo punitorum non in Gemonias abiectus uncoque tractus*, scil. in Tiberim.

manebant] Dio LVII, 22. ἀπεῖπε δὲ ὁ Τιβέριος τοῖς πυρὸς καὶ ὕδατος εἰρχθεῖσι μὴ διατίθεσθαι.

morem] Vid. II, 70.

criminum] Suppl. criminatione. Mox *culpam* scil. suam, *invidia* scil. Caesaris. Ne nocens videretur, id egisse ut privatum Tiberii odium, non publicum iudicium ac scelerum suorum poenam metuisse crederetur. Doed.

rursum] Vid. c. 9.

probrosus] Senec. Benef. IV, 31. Tertull. Pall. 5. *Dabo catharcticum impuritati Scauri et aleae Curii et vinolentiae Antonii.*

tragoediae] Dio LVIII, 24. Ἀτρεὺς μὲν τὸ ποίημα ἦν· παρῄνει δὲ τῶν ἀρχομένων τινὶ ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὸν Εὐριπίδην, ἵνα τὴν

Scauro scriptae, additis versibus qui in Tiberium flecte- 34.
rentur. verum ab Servilio et Cornelio accusatoribus adulterium Liviae, magorum sacra obiectabantur. Scaurus, ut dignum veteribus Aemiliis, damnationem anteit, hortante Sextia uxore, quae incitamentum mortis et particeps fuit. 30. Ac tamen accusatores, si facultas incideret, poenis afficiebantur, ut Servilius Corneliusque perdito Scauro famosi, quia pecuniam a Vario Ligure omittendae delationis ceperant, in insulas interdicto igni atque aqua demoti sunt. Et Abudius Rufo functus aedilitate dum Lentulo Gaetulico, sub quo legioni praefuerat, periculum facessit, quod is Seiani filium generum destinasset, ultro damnatur atque urbe exigitur. Gaetulicus ea tempestate superioris Germaniae legiones curabat, mirumque amorem assecutus erat; effusae clementiae, modicus severitate, et proximo quoque exercitui per Lucium Apronium socerum non ingratus. Unde fama constans ausum mittere ad Caesarem litteras, affinitatem sibi cum Seiano haud sponte sed consilio Tiberii coeptam; perinde se quam Tiberium falli potuisse, neque errorem eundem illi sine fraude, aliis exitio habendum. sibi fidem integram et, si nullis insidiis peteretur, mansuram: successorem non aliter quam indicium mortis accepturum.

τοῦ κρατοῦντος ἀβουλίαν φέρῃ. μαθὼν οὖν τοῦτο ὁ Τιβέριος ἐφ' ἑαυτῷ τότε (fort. *τόδε*) *τὸ ἔπος εἰρῆσθαι ἔφη, Ἀτρεὺς διὰ τὴν μιαιφονίαν εἶναι προσποιησάμενος.* Versus ille ex Eur. Phoen. 396. *τὰς τῶν κρατούντων ἀμαθίας φέρειν χρεών*, iam olim adhibitus a Cic. Att. II, 25.

Cornelio] Thuscum vocat Sen. Suas. 2.

magorum sacra] Scil. consulta super principis fatis vel de sua spe; quod capitale erat, ut II, 27. Dobb.

C. 30. *pecuniam — ceperant*] Formula propria de iis qui contra leges pecuniam accipiunt, qui corrumpi se pecunia patiuntur. Clav. Cic. in h. v. Ern.

effusae] Quomodo differunt effusae clementiae et modicus severitate? nam clementia est moderatio severitatis. Effusam clementiam arbitror esse in condonatione aut levitate poenarum; severitatis moderationem in disciplinae militaris parum accurata et acri exactione. Ern. Immo sensus est: quantumvis clemens tamen satis severus. Interdum enim *modicus* prope abest ab *valido*, ut nostrum ziemlich, ut Cic. Fam. V, 12. med. *Modicum quoddam corpus.*

24\. firmarent velut foedus, quo princeps ceterarum rerum poteretur, ipse provinciam retineret. Haec, mira quanquam, fidem ex eo trahebant, quod unus omnium Seiani affinium incolumis multaque gratia mansit, reputante Tiberio publicum sibi odium, extremam aetatem, magisque fama quam vi stare res suas.

(a. u. 788.) 31. Gaio Cestio, Marco Servilio consulibus nobiles
a. C. 35. Parthi in urbem venere, ignaro rege Artabano. Is metu Germanici fidus Romanis, aequabilis in suos, mox superbiam in nos, saevitiam in populares sumpsit, fretus bellis, quae secunda adversum circumiectas nationes exercuerat, et senectutem Tiberii ut inermem despiciens, avidusque Armeniae, cui defuncto rege Artaxia Arsacen liberorum suorum veterrimum imposuit, addita contumelia et missis qui gazam a Vonone relictam in Suria Ciliciaque reposcerent; simul veteres Persarum ac Macedonum terminos, seque invasurum possessa Cyro et post Alexandro per vaniloquentiam ac minas iaciebat. Sed Parthis mittendi secretos nuntios validissimus auctor fuit Sinnaces, insigni familia ac perinde opibus, et proximus huic Abdus, ademptae virilitatis. non despectum id apud barbaros, ultroque potentiam habet. Ii adscitis et aliis primoribus, quia neminem gentis Arsacidarum summae

C. 30. *vi stare* edd. *visitare* MS.
C. 31. *exercuerat* edd. *excreverat* MS.

sibi] Pro adversum se, ut G. 16. *suffugium hiemi.*

C. 31. *inermem*] Ad bella invalidam et imbellem.

Artaxia] Cui Germanicus diadema imposuerat, II, 56.

contumelia] In Tiberium. Suet. Tib. 66. *Quin et Artabani Parthorum regis laceratus est litteris, parricidia et caedes et ignaviam et luxuriam obiicientis monentisque, ut voluntaria morte maximo iustissimoque civium odio quam primum satisfaceret.*

perinde opibus] Scil. insignibus, ut Flor. III, 2, 2. *Atrox coelum, perinde ingenio.* Quintil. VIII, 3, 82. *Brevitas est pulcherrima, cum plura paucis complectitur; quale Sallustii est: Mithridates corpore ingenti, perinde armatus. Hoc male imitantes sequitur obscuritas.*

non despectum] Ex instituto Cyri apud Xenoph. VII, 5, qui custodiam curamque sui corporis solis commisit eunuchis et intimam aulam ex hoc semiviro genere constituit quasi fidissimo. Ita deinceps in honore. Ex Lips.

rei imponere poterant, interfectis ab Artabano plerisque aut nondum adultis, Phraaten regis Phraatis filium Roma poscebant: nomine tantum et auctore opus, ut sponte Caesaris, ut genus Arsacis ripam apud Euphratis cerneretur. 32. Cupitum id Tiberio. ornat Phraaten accingitque paternum ad fastigium, destinata retinens, consiliis et astu res externas moliri, arma procul habere. Interea cognitis insidiis Artabanus tardari metu, modo cupidine vindictae inardescere. et barbaris cunctatio servilis, statim exsequi regium videtur. Valuit tamen utilitas, ut Abdum specie amicitiae vocatum ad epulas lento veneno illigaret, Sinnacen dissimulatione ac donis, simul per negotia moraretur. Et Phraates apud Suriam dum omisso cultu Romano, cui per tot annos insueverat, instituta Parthorum insumit, patriis moribus impar morbo absumptus est. Sed non Tiberius omisit incepta. Tiridaten sanguinis eiusdem aemulum Artabano, reciperandaeque Armeniae Hiberum Mithridatem deligit, conciliatque fratri Pharasmani, qui gentile imperium obtinebat; et cunctis quae apud Orientem parabantur, Lucium Vitellium praefecit. Eo de homine haud sum ignarus sinistram in urbe famam, pleraque foeda memorari; ceterum regendis provinciis prisca virtute egit. Unde regressus, et formidine Gai Caesaris, familiaritate Claudii turpe in servitium mutatus, exemplar apud posteros adulatorii dedecoris habetur, cesseruntque prima postremis, et bona iuventae senectus flagitiosa oblitteravit.

nomine, scil. Phraatis vel Arsacidae; *auctore*, i. e. auctoritate principis Romani. *ut sponte Caesaris*, scil. aliquis rex, quod latet in seq. *genus Arsacis*. Doed.

C. 32. *modo* bis intelligendum, tam ad *tardari* quam ad *inardescere*.

utilitas] Oppos. decoro.

illigaret] Quasi quodam vinculo, ut proficisci Romam ne posset; ut XIII, 40. *Ne impeditis locis seque et equestres copias illigaret.*

insumit] Ut XIV, 44. *Interficiendi domini animum insumpsisse.*

exemplar] De eodem Suet. Vit. 2. *Miri in adulando ingenii primus C. Caesarem adorare ut deum instituit*, coll. Dion. LIX, 27. Senec. Quaest. IV. praef. ubi MSS. *Villeum*.

35. **33.** At ex regulis prior Mithridates Pharasmanem perpulit dolo et vi conatus suos iuvare, repertique corruptores ministros Arsacis multo auro ad scelus cogunt. Simul Hiberi magnis copiis Armeniam irrumpunt, et urbe Artaxata potiuntur. Quae postquam Artabano cognita, filium Orodem ultorem parat, datque Parthorum copias, mittit qui auxilia mercede facerent. Contra Pharasmanes adiungere Albanos, accire Sarmatas, quorum sceptuchi utrinque donis acceptis, more gentico, diversa induere. Sed Hiberi locorum potentes Caspia via Sarmatam in Armenios raptim effundunt. At qui Parthis adventabant, facile arcebantur, cum alios incessus hostis clausisset, unum reliquum, mare inter et extremos Albanorum montes, aestas impediret, quia flatibus etesiarum implentur vada: hibernus auster revolvit fluctus, pulsoque introrsus freto brevia literum nudantur. **34.** Interim Orodem sociorum inopem auctus auxilio Pharasmanes vocare ad pugnam et detrectantem incessere, adequitare castris, infensare pabula; ac saepe in modum obsidii

C. 33. *datque Parthorum* Beroaldus. At MS. *dat Parthorumque*, explicante Walthero: *dat Parthorum quoque*. Vid. IV, 74.
accire I. Fr. Gronov. At MS. *accipere*, scil. foedere in societatem, ut plene Liv. VII, 19. Itaque Sarmatae Pharasmanis amicitiam ultro petiverant, Albanorum autem Pharasmanes. Propinquitatem vocum *accipere* et *acceptis* non moror. Sic fere etiam Waltherus.
effundunt edd. *effunt* MS.
C. 34. *in modum* Muretus, ut c. 37. At MS. *modum*, omissa praepositione, ut II, 8. *subitum usum*.

C. 33. *ad scelus*] Ad interficiendum veneno Arsacen. Muret.

Orodem] Omnis haec historia apud Ioseph. XVIII, 2. Lips.

Caspia via] Quae *Caspiae portae* dicuntur Suet. Ner. 19., quae Sarmatis per Iberos in Armeniam transitum dabant. *Portas Caucasias multis Caspias dictas* observavit Plin. H. N. VI, 12.

mare inter] Caspium.

etesiarum] Intelliguntur *ἐτησίαι βοῤῥαι*, de quibus Herodot. II, 20. Aristot. Probl. 26, 2. Plin. H. N. II, 47. Colum. II, 2. De iisdem locis scribit Curtius VI, 4, 19. *A septentrione ingens in litus mare incumbit longeque agit fluctus et magna parte exaestuans stagnat. Idem alio coeli statu recipit in se fretum eodemque impetu quo effusum est relabens terram naturae suae reddit.* Walth.

brevia] Vadosa, opp. profundis, ut *breve litus* XIV, 21. coll. I, 70.

stationibus cingebat, donec Parthi contumeliarum inso- 35.
lentes circumsisterent regem, poscerent proelium. Atque illis sola in equite vis; Pharasmanes et pedite valebat. nam Hiberi Albanique saltuosos locos incolentes duritiae patientiaeque magis insuevere. feruntque se Thessalis ortos, qua tempestate Iaso, post avectam Medeam genitosque ex ea liberos, inanem mox regiam Aeetae vacuosque Colchos repetivit. multaque de nomine eius et oraclum Phryxi celebrant; nec quisquam ariete sacrificaverit, credito vexisse Phryxum, sive id animal seu navis insigne fuit. Ceterum directa utrinque acie, Parthus imperium Orientis, claritudinem Arsacidarum, contraque ignobilem Hiberum mercenario milite disserebat; Pharasmanes integros semet a Parthico dominatu, quanto maiora peterent, plus decoris victores aut, si terga darent, flagitii atque periculi laturos. simul horridam suorum aciem, picta auro Medorum agmina, hinc viros, inde praedam ostendere. 35. Enimvero apud Sarmatas non una vox ducis; se quisque stimulant, ne pugnam per sagittas inirent: impetu et cominus praeveniendum. Variae hinc bellantium species, cum Parthus sequi vel fa-

C. 34. *sola*] Pro una, ut IV, 39. *Sola necessitudinis gloria usurum.* Ern.

Thessalis] Aliter Iustin. XLII, 3. *Cum Albanis foedus percussit Iason, qui Herculem ex Italia ab Albano monte, cum Geryone exstincto armenta eius per Italiam duceret, secuti dicuntur; quique memores Italicae originis exercitum Cn. Pompeii bello Mithridatico fratres salutavere.*

inanem] Liberis, qui succedere possent parenti; *vacuos*, quia rege ac domino carerent, ut XII, 50. II, 46. 76. XIII, 44. Ern. Synonym. T. I. p. 94. De fabula Diodor. Sic. IV, 55. 56. Apollod. I, 9, 28.

de nomine eius scil. *nominata*, loca vel templa. Strab. XI. p. 503. *ὡς μαρτυρεῖ τά τε Ἰασόνεια καὶ ἄλλα ὑπομνήματα.* Iustin. XLII, 3. *Iasoni totus fere oriens ut conditori divinos honores templaque constituit.*

ariete] Strab. XI. p. 498. *Ἐν τῇ Μοσχικῇ τὸ τῆς Λευκοθέας ἱερόν, Φρίξου ἵδρυμα καὶ μαντεῖον ἐκείνου, ὅπου κριὸς οὐ θύεται.*

disserebat] Hist. IV. 69. *Vim Romanam pacisque bona dissertabat.*

hinc viros] A suis partibus viros fortes stare, ab altera autem eos qui brevi in praedam essent cessuri.

C. 35. *cominus*] Scil. pugnando.

35. gere pari arte suetus distraheret turmas, spatium ictibus quaererent, Sarmatae omisso arcu, quo brevius valent, contis gladiisque ruerent; modo equestris proelii more, frontis et tergi vices; aliquando, ut conserta acies, corporibus et pulsu armorum pellerent, pellerentur. Iamque et Albani Hiberique prensare, detrudere, ancipitem pugnam hostibus facere, quos super eques, et a propioribus vulneribus pedites afflictabant. Inter quae Pharasmanes Orodesque, dum strenuis assunt aut dubitantibus subveniunt, conspicui eoque gnari, clamore, telis, equis concurrunt, instantius Pharasmanes: nam vulnus per galeam adegit. Nec iterare valuit, praelatus equo, et fortissimis satellitum protegentibus saucium. Fama tamen occisi falso credita exterruit Parthos, victoriamque concessere. 36. Mox Artabanus tota mole regni ultum iit. Peritia locorum ab Hiberis melius pugnatum. nec ideo abscedebat, — ni contractis legionibus Vitellius, et subdito rumore, tanquam Mesopotamiam invasurus, metum Romani belli fecisset. Tum omissa Armenia versaeque Artabani res, illiciente Vitellio, desererent regem saevum in pace et adversis proeliorum exitiosum. Igitur Sinnaces, quem antea infensum memoravi, patrem Abda-

C. 36. *ultum iit* Lipsius, ut Sall. Iug. 68. *ultimi id* MS.

distraheret turmas] Scil. suas ipse. Appian. 13. Parth. p. 143. *ἀνῆγον ὀπίσω καὶ σχίδνασθαι δοκοῦντες ἅμα καὶ διαλύειν τὴν τάξιν*: coll. Ann. I, 60.

brevius] Pro *minus*, scil. quam Parthi sagittandi peritissimi; ut Plin. H. N. II, 67. *Parvo brevius quam totus*. Hor. Sat. II, 2, 37. *breve pondus*. Ipse Tac. Ann. V, 4. *Brevibus momentis summa verti*, et XV, 60. *Non illud breve, mortis arbitrium*. Doed.

equestris] Ex Sall. Fr. apud Servium: *More equestris proelii, sumptis tergis atque redditis*.

conserta acies] In qua non frontis et tergi vices; in qua vir viro, arma armis conserta sunt. Curt. III, 2, 13. et III, 11, 4. *Conserti et quasi cohaerentes*. Walth. Ernestius *conferta* correxit, coll. Liv. III, 70. *quibus conferta peditum acies cessisset*, ubi Harl. *conserta*, et XXII, 28.

quos ad *hostibus* refertur; *super* pro desuper, ut II, 23. Mox praepos. *a* aut delenda est cum Walthero, aut in *iam* mutanda.

falso] I. e. immerito vel per errorem, ut Sall. Iug. 1. et Curt. VIII, 8. *Quod falso creditum est*.

C. 36. *memoravi*] C. 31. 32.

gesen aliosque occultos consilii, et tunc continuis cladi- 36
bus promptiores ad defectionem trahit, affluentibus paulatim qui metu magis quam benivolentia subiecti repertis auctoribus sustulerant animum. Nec iam aliud Artabano reliquum, quam si qui externorum corpori custodes aderant, suis quisque sedibus extorres, quis neque boni intellectus neque mali cura, sed mercede aluntur ministri sceleribus. His assumptis in longinqua et contermina Scythiae fugam maturavit, spe auxilii, quia Hyrcanis Carmaniisque per affinitatem innexus erat: atque interim posse Parthos absentium aequos, praesentibus mobiles, ad poenitentiam mutari. 37. At Vitellius profugo Artabano et flexis ad novum regem popularium animis, hortatus Tiridaten parata capessere, robur legionum sociorumque ripam ad Euphratis ducit. Sacrificantibus, cum hic more Romano suovetaurilia daret, ille equum placando amni adornasset, nuntiavere accolae Euphraten nulla imbrium vi sponte et immensum attolli, simul albentibus spumis in modum diadematis sinuare orbes, auspicium prosperi transgressus. Quidam callidius interpretabantur, initia conatus secunda neque diuturna, quia eorum quae terra coelove portenderentur certior fides, fluminum instabilis natura simul ostenderet omina raperetque. Sed ponte navibus effecto tramissoque exercitu, primus Ornospades multis equitum milibus in castra venit, exul

consilii Faernus, ut *ambiguum consilii* Hist. II, 83. IV, 21. At MS. *consilit*. Suspicor cum aliis: *consulit;* loco adverbii est *occultos*, more Taciti; de quo ad IV, 67; comma post *promptiores* delendum. Dobd.

absentium] Pro in absentes.

C. 37. *suovetaurilia*] Hist. IV, 53. Ne puta placando ea flumini tum a Romanis esse facta, sed ad lustrandum exercitum. Marti enim fiebant illa sacra. Liv. I, 44. VIII, 10. Walth.

equum] Iustin. IV, 10. *Solem unum esse deum Persae credunt, et equos eidem deo sacratos ferunt*. Xenoph. Anab. IV, 5. Cyrop. VIII, 3. At de amne nihil nobis lectum. Ex Lips.

albentibus] Nam diadema fascia erat alba. Sil. It. XVI, 241. de Iuba: *Cinguntur tempora vitta alba*. Plin. H. N. XI, 16. *Regibus apum in fronte macula, quodam diademate candicans:* coll. Suet. Iul. 79.

35. quondam et Tiberio, cum Delmaticum bellum conficeret, haud inglorius auxiliator, eoque civitate Romana donatus, mox repetita amicitia regis multo apud eum honore, praefectus campis qui Euphrate et Tigre inclutis amnibus circumflui Mesopotamiae nomen acceperunt. Neque multo post Sinnaces auget copias, et columen partium Abdageses gazam et paratus regios adiicit. Vitellius ostentasse Romana arma satis ratus, monet Tiridaten primoresque, hunc, Phraatis avi et altoris Caesaris, quae utrobique pulchra, meminerit, illos, obsequium in regem, reverentiam in nos, decus quisque suum et fidem retinerent. Exin cum legionibus in Suriam remeavit.

38. Quae duabus aestatibus gesta coniunxi, quo requiesceret animus a domesticis malis. Non enim Tiberium, quanquam triennio post caedem Seiani, quae ceteros mollire solent, tempus, preces, satias mitigabant, quin incerta vel abolita pro gravissimis et recentibus puniret. Eo metu Fulcinius Trio ingruentis accusatores haud perpessus, supremis tabulis multa et atrocia in Macronem ac praecipuos libertorum Caesaris composuit, ipsi fluxam senio mentem et continuo abscessu velut exilium obiectando. Quae ab heredibus occultata recitari Tiberius iussit, patientiam libertatis alienae ostentans et contemptor suae infamiae, an scelerum Seiani diu nescius, mox quoquo modo dicta vulgari malebat, veritatisque, cui adulatio officit, per probra saltem gnarus fieri. Isdem diebus Granius Marcianus senator a Gaio Graccho maiestatis postulatus, vim vitae suae attulit; Tatiusque Gratianus praetura functus lege eadem extremum ad sup-

C. 37. *et altoris* Rhenanus. At MS. *ut altoris*. Suspicor: *hunc ut Phraatis avi, altoris Caesaris, quae* etc. Dord.

utrobique pulchra] Scil. aemulatio Phraatis, et gratus animus erga Caesarem; *quae* per asyndeton adnexum; *quaeque* proposuit Neuius, ut II, 54. III, 45. Dord.

C. 38. *haud perpessus*] Ideoque voluntaria morte accusationem frustratus. Dio LVIII, 25. κατηγορηθεὶς . . ἑαυτὸν προαπέκτεινε.

extremum] Ut more maiorum puniretur.

plicium damnatus. 39. Nec dispares Trebellieni Rufi et 35.
Sextii Paconiani exitus: nam Trebellienus sua manu cecidit, Paconianus in carcere ob carmina illic in principem factitata strangulatus est. Haec Tiberius non mari, ut olim, divisus, neque per longinquos nuntios accipiebat, sed urbem iuxta, eodem ut die vel noctis interiectu litteris consulum rescriberet, quasi aspiciens undantem per domos sanguinem aut manus carnificum. Fine anni Poppaeus Sabinus concessit vita, modicus originis, principum amicitia consulatum ac triumphale decus adeptus, maximisque provinciis per quattuor et viginti annos impositus, nullam ob eximiam artem, sed quod par negotiis neque supra erat.

40. Quintus Plautius, Sextus Papinius consules se- (a. u. 789.)
quuntur. Eo anno * * * neque quod Lucius Aruseius a. C. 36.
morte affecti forent, assuetudine malorum ut atrox advertebatur, sed exterruit quod Vibulenus Agrippa eques Romanus, cum perorassent accusatores, in ipsa curia depromptum sinu venenum hausit, prolapsusque ac moribundus festinatis lictorum manibus in carcerem raptus est, faucesque iam exanimis laqueo vexatae. Ne Tigranes quidem, Armenia quondam potitus ac tunc reus, nomine regio supplicia civium effugit. At Gaius Galba consularis et duo Blaesi voluntario exitu cecidere: Galba tristibus Caesaris litteris provinciam sortiri prohibi-

C. 40. *potitus* edd. *positus* MS.

C. 39. *Paconianus*] Nam paene damnatus, et indicium professus ante triennium (cap. 3. 4.) in carcere attinebatur, donec carmina exitium illi maturavere.

urbem iuxta] Tusculi aut in Albano. Dio LVIII, 24. Lips.

maximis provinciis] Moesiae praepositus vivo Augusto, a. 763. I, 80. Addita est Macedonia et Achaia a. 768. V, 10.

C. 40. *Eo anno*] Exciderunt aliquot damnatorum nomina, sed credo post *Aruseius* demum, non post *Eo anno*. Nam *neque quod* est pro *ne hoc quidem quod*, ut III, 17. *nec potuisse*. Dorn.

festinatis] Ut publicatis bonis sepultura prohiberetur, neve accusatores suo praemio destituerentur. Vid. c. 29.

Tigranes] Ioseph. Ant. XVIII, 5.

Galba] Frater eius qui postea princeps. Suet. Galb. 3.

36. tus; Blaesis sacerdotia, integra eorum domo destinata, convulsa distulerat, tunc ut vacua contulit in alios. quod signum mortis intellexere et exsecuti sunt. Et Aemilia Lepida, quam iuveni Druso nuptam rettuli, crebris criminibus maritum insectata, quanquam intestabilis, tamen impunita agebat, dum superfuit pater Lepidus: post a delatoribus corripitur ob servum adulterum; nec dubitabatur de flagitio. ergo omissa defensione finem vitae sibi posuit.

41. Per idem tempus Clitarum natio Cappadoci Archelao subiecta, quia nostrum in modum deferre census, pati tributa adigebatur, in iuga Tauri montis abscessit, locorumque ingenio sese contra imbelles regis copias tutabatur, donec Marcus Trebellius legatus, a Vitellio praeside Suriae cum quattuor milibus legionariorum et delectis auxiliis missus, duos collis quos barbari insederant (minori Cadra, alteri Davara nomen est) operibus circumdedit, et erumpere ausos ferro, ceteros siti ad deditionem coegit.

At Tiridates volentibus Parthis Nicephorium et Anthemusiada ceterasque urbes, quae Macedonibus sitae Graeca vocabula usurpant, Halumque et Artemitam Parthica oppida recepit, certantibus gaudio qui, Artabanum Scythas inter eductum ob saevitiam exsecrati, come Tiridatis ingenium Romanas per artes sperabant. 42. Plurimum adulationis Seleucenses induere, civitas potens, septa muris, neque in barbarum corrupta, sed conditoris

Ç. 41. *Clitarum* Lipsius; qui Cilicum nationibus annumerantur XII, 55. At MS. *Cietarum*.

convulsa] Scil. domo, (ut XII, 1, 65.), oppresso Seiano, cuius Blaesus fuerat avunculus, III, 72.

Druso] Germanici filio, de cuius nece v. cap. 23.

rettuli] In libris deperditis.

Lepidus, mortuus paucis annis ante, cap. 27. Ern. Nempe si fuit hic pater egregius pessimae filiae, dissimulante Tacito tantam morum diversitatem. Dord.

C. 41. *Archelaus*] Filius eius de quo II, 42. 56. Is retinebat oras Ciliciae maritimas, quas pater acceperat ab Augusto, Dio LIV, 9.

ferro] Scil. *domuit*, quod latet in *coegit*.

Seleuci retinens. Trecenti opibus aut sapientia delecti as. ut senatus; sua populo vis. et quotiens concordes agunt, spernitur Parthus: ubi dissensere, dum sibi quisque contra aemulos subsidium vocant, accitus in partem adversum omnes valescit. Id nuper acciderat Artabano regnante, qui plebem primoribus tradidit ex suo usu: nam populi imperium iuxta libertatem, paucorum dominatio regiae libidini propior est. Tum adventantem Tiridaten extollunt veterum regum honoribus, et quos recens aetas largius invenit; simul probra in Artabanum fundebant, materna origine Arsaciden, cetera degenerem. Tiridates rem Seleucensem populo permittit. Mox consultans quonam die solennia regni capesseret, litteras Phraatis et Hieronis, qui validissimas praefecturas obtinebant, accipit, brevem moram precantium. placitumque opperiri viros praepollentis, atque interim Ctesiphon sedes imperii petita. Sed ubi diem ex die prolatabant, multis coram et approbantibus Surena patrio more Tiridaten insigni regio evinxit. 43. Ac si statim interiora ceterasque nationes petivisset, — oppressa cunctantium dubitatio et omnes in unum cedebant: assidendo castellum, in quod pecuniam et pellices Artabanus contulerat, dedit spatium exuendi pacta. Nam Phraates et Hiero et si qui alii delectum capiendo diademati diem haud concelebraverant, pars metu, quidam invidia in Abdagesen, qui tum aula et novo rege potiebatur, ad Artabanum vertere. isque

C. 42. *spernitur* Rhenanus. At MS. *spernuntur*, synesi duriore magis quam incredibili: ut IV, 35. *Posteritas rependunt.* Doed.
C. 43. *diem haud* Pichena; *diem haci* MS.

C. 42. *retinens*] Scil. morem, quod latet in *barbarum*.

Surena] Dignitas suprema apud Persas, *Grosswesir*. Strabo XVI. p. 747. Plut. Crass. p. 561. Ammian. XXIV, 2. *Surena post regem promeritae dignitatis*, coll. XXX, 2.

C. 43. *petivisset*] Suppressa apodosi: *bene ei cessisset; nam oppressa cunctantium dubitatio* (scil. erat) *et omnes in unum cedebant*. Doed.
assidendo] Cum inertis irritaeque morae significatu, ad similitudinem *obsidionis*: ut IV, 58. *Moenia urbis assidens.*

36. in Hyrcanis repertus est, illuvie obsitus et alimenta arcu expediens. Ac primo tanquam dolus pararetur, territus, ubi data fides reddendae dominationi venisse, allevatur animum, et quae repentina mutatio exquirit. Tum Hiero pueritiam Tiridatis increpat, neque penes Arsaciden imperium, sed inane nomen apud imbellem externa mollitia, vim in Abdagesis domo. 44. Sensit vetus regnandi falsos in amore odia non fingere. nec ultra moratus, quam dum Scytharum auxilia conciret, pergit properus et praeveniens inimicorum astus, amicorum poenitentiam; neque exuerat paedorem ut vulgum miseratione adverteret. Non fraus, non preces, nihil omissum quo ambiguos illiceret, prompti firmarentur. Iamque multa manu propinqua Seleuciae adventabat, cum Tiridates simul fama atque ipso Artabano perculsus distrahi consiliis, iret contra an bellum cunctatione tractaret. Quibus proelium et festinati casus placebant, disiectos et longinquitate itineris fessos ne animo quidem satis ad obsequium coaluisse disserunt, proditores nuper hostesque eius, quem rursum foveant. Verum Abdageses regrediendum in Mesopotamiam censebat, ut amne obiecto, Armeniis interim Elymaeisque et ceteris a tergo excitis, aucti copiis socialibus et quas dux Romanus misisset fortunam tentarent. Ea sententia valuit, quia plurima auctoritas penes Abdagesen et Tiridates ignavus ad pericula erat. Sed fugae specie discessum; ac principio a gente Arabum facto ceteri domos abeunt vel in castra

C. 44. *quam dum* Rhenanus; *quam tum* MS.
adventabat edd. At MS. *adventabant* scil. Artabanus, Phraates, Hiero. Dord.
perculsus Rhenanus. At MS. *percussus*, non deterius et aliquanto fortius; nam *percussus* est aliquis re atroci, bestürzt, ut *perterritus*, sed *perculsus* re inopinata, betroffen, ut *perturbatus*, I, 12. Dord.

C. 44. *in amore*] Scil. regis captando. Quanto magis ipsi proximos se esse Tiridati cupiissent eaque spe decepti essent, tanto veriorem ac tutiorem esse eorundem iram et inimicitias. Dord.

Artabani, donec Tiridates cum paucis in Suriam revectus se. pudore proditionis omnes exsolvit.

45. Idem annus gravi igne urbem afficit, deusta parte circi quae Aventino contigua, ipsoque Aventino. Quod damnum Caesar ad gloriam vertit, exsolutis domuum et insularum pretiis. Milies sestertium ea munificentia collocatum, tanto acceptius in vulgum, quanto modicus privatis aedificationibus. Ne publice quidem nisi duo opera struxit, templum Augusto et scenam Pompeiani theatri; eaque perfecta, contemptu ambitionis an per senectutem, haud dedicavit. Sed aestimando cuiusque detrimento quattuor progeneri Caesaris, Gnaeus Domitius, Cassius Longinus, Marcus Vinicius, Rubellius Blandus delecti, additusque nominatione consulum Publius Petronius. Et pro ingenio cuiusque quaesiti decretique in principem honores. quos omiserit receperitve, in incerto fuit ob propinquum vitae finem. Neque enim (a. u. 790.) multo post supremi Tiberio consules, Gnaeus Acerronius, Gaius Pontius, magistratum occepere, nimia iam a. C. 37. potentia Macronis, qui gratiam Gai Caesaris nunquam sibi neglectam acrius in dies fovebat; impuleratque post mortem Claudiae, quam nuptam ei rettuli, uxorem suam Enniam imitando amore iuvenem illicere pactoque matri-

C. 45. *ea munificentia* Beroald. At MS. *in munificentia*, bene, ut c. 17. *pecuniam in agris collocare*. Doed.
cuiusque Beroald. *cuius* MS.

revectus] Sensus est: fugae suae ignominia effecit, ut neminem iam puderet tam ignavum regem prodidisse. Vid. Hist. III, 61.

C. 45. *Augusto*] Suet. Tib. 47. Vell. P. II, 130.

progeneri] Ex his Blandus Iuliae Drusi filiae, Tiberii neptis coniux, solus fuit natura progener, ceteri adoptionis iure; Domitius Agrippinam, Longinus Drusillam, Vinicius Iuliam sive Livillam Germanici filias uxores duxerant. Brot.

rettuli] Cap. 20.

imitando amore] H. e. simulando, ut I, 24. *Quanquam maestitiam imitarentur*. Sic ipsum MS. In marg. est *immittendo*, quod verbum quanquam Tacito frequens, ut IV, 54. *Immissis qui per speciem amicitiae monerent*, tamen post *impulerat* prorsus otiatur, ac sedem saltem habet maxime incommodam. Doed.

pactoque matrimonii edd. Suet. Cal. 12. *Enniam Naeviam Macronis uxorem . . . sollicita-*

37. monii vincire, nihil abnuentem, dum dominationis apisceretur. Nam etsi commotus ingenio simulationum tamen falsa in sinu avi perdidicerat. 46. Gnarum hoc principi, eoque dubitavit de tradenda re publica primum inter nepotes, quorum Druso genitus sanguine et caritate propior, sed nondum pubertatem ingressus, Germanici filio robur iuventae, vulgi studia, eaque apud avum odii causa. Etiam de Claudio agitanti, quod is composita aetate bonarum artium cupiens erat, imminuta mens eius obstitit. Sin extra domum successor quaereretur, ne memoria Augusti, ne nomen Caesarum in ludibria et contumelias verterent, metuebat. Quippe illi non perinde curae gratia praesentium quam in posteros ambitio. Mox incertus animi, fesso corpore, consilium cui impar erat fato permisit, iactis tamen vocibus per quas intellegeretur providus futurorum. Namque Macroni, non abdita ambage, occidentem ab eo deseri, orientem spectari exprobravit. Et Gaio Caesari forte orto sermone Lucium Sullam irridenti, omnia Sullae vitia et nullam eiusdem virtutem habiturum praedixit. Simul crebris cum lacrimis minorem ex nepotibus complexus, truci alterius vultu „occides hunc tu“ inquit, „et te alius.“ Sed gravescente valitudine nihil e libidinibus omittebat in patientia

vit ad stuprum, pollicitus et matrimonium suum, si potitus imperio fuisset, deque ea re et iureiurando et chirographo cavit. MS. *pactaque m. patrimonio.*

commotus] Ut I, 33. *Agrippina paulo commotior*, coll. IV, 3. Cic. Brut. 34. *patronus paulo fervidior atque commotior*, i. e. irritabilis vel violentus.

C. 46. *composita*] Erat enim XXXII annos natus.

occidentem] Gloria acuti dicti apud Pompeium, qui Sullae abneganti triumphum confidenter dixit ap. Plut. Pomp. 22. p. 615. *ὅτι τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα πλείονες ἢ δυόμενον προσκυνοῦσιν· ὡς αὐτῷ μὲν αὐξανομένης, μειουμένης δὲ καὶ μαραινομένης ἐκείνῳ τῆς δυνάμεως.* Lips.

in patientia] Dum valetudinem sive morbum patitur vel mediis in doloribus valere se simulans. Simplicissima haec est *patientiae* notio, quanquam rarissima; nam plerumque admista est *constantiae* significatio, qua quis mala non *patitur* solum, *πάσχει*, sed etiam *perpetitur*, *τολμᾷ*. Similiter VI, 1. *Ex multiplici patientia.* Sen. Ep. 78. *Tolerabilis est morbi patientia, si contempseris id quod*

firmitudinem simulans, solitusque eludere medicorum ar- 37.
tes atque eos, qui post tricesimum aetatis annum ad internoscenda corpori suo utilia vel noxia alieni consilii indigerent.

47. Interim Romae futuris etiam post Tiberium caedibus semina iaciebantur. Laelius Balbus Acutiam, Publii Vitellii quondam uxorem, maiestatis postulaverat, qua damnata, cum praemium accusatori decerneretur, Iunius Otho tribunus plebei intercessit. unde illis odia, mox Othoni exilium. Dein multorum amoribus famosa Albucilla, cui matrimonium cum Satrio Secundo coniurationis indice fuerat, defertur impietatis in principem; connectebantur ut conscii et adulteri eius Gnaeus Domitius, Vibius Marsus, Lucius Arruntius. De claritudine Domitii supra memoravi; Marsus quoque vetustis honoribus et illustris studiis erat. Sed testium interrogationi, tormentis servorum Macronem praesedisse commentarii ad senatum missi ferebant, nullaeque in eos imperatoris litterae suspicionem dabant, invalido ac fortasse ignaro ficta pleraque ob inimicitias Macronis notas in Arruntium. 48. Igitur Domitius defensionem meditans, Marsus, tanquam inediam destinavisset, produxere vitam; Arruntius cunctationem et moras suadentibus amicis, non eadem omnibus decora respondit. sibi satis aetatis, neque aliud poenitendum, quam quod inter ludibria et pericula anxiam senectam toleravisset, diu Seiano, nunc Macroni, semper alicui potentium invisus, non culpa, sed ut flagitiorum impatiens. sane paucos et supremos principis dies posse vitari: quemadmodum evasurum

C. 47. *praesedisse* edd. At MS. *praesidiis se*. Scribe: *praesidisse*, ut I, 25. Doed.

C. 48. *pericula* Beroald. At MS. *pericularia*, ob propinquum *ludibria*, ut I, 44. *donaria militaria* pro *dona*. Denique Lipsius *pericula varia*.

extremum minatur. Et 82. *Devorata unius mali patientia*. Vid. Both. ad Agr. p. 120.

C. 47. *et adulteri*] I. e. etiam.
supra] IV, 75.
studiis] Scil. eloquentiae.

37. imminentis iuventam? an cum Tiberius post tantam rerum experientiam vi dominationis convulsus et mutatus sit, Gaium Caesarem vix finita pueritia, ignarum omnium aut pessimis innutritum meliora capessiturum, Macrone duce? qui ut deterior ad opprimendum Seianum delectus, plura per scelera rem publicam conflictavisset. prospectare iam se acrius servitium, eoque fugere simul acta et instantia. Haec vatis in modum dictitans venas resolvit. Documento sequentia erunt bene Arruntium morte usum. Albucilla irrito ictu a semet vulnerata iussu senatus in carcerem fertur. Stuprorum eius ministri, Carsidius Sacerdos praetorius ut in insulam deportaretur, Pontius Fregellanus amitteret ordinem senatorium, et eaedem poenae in Laelium Balbum decernuntur, id quidem a laetantibus, quia Balbus truci eloquentia habebatur, promptus adversum insontes.

49. Iisdem diebus Sextus Papinius, consulari familia, repentinum et informem exitum delegit, iacto in praeceps corpore. Causa ad matrem referebatur, quae pridem repudiata assentationibus atque luxu perpulisset iuvenem ad ea, quorum effugium non nisi morte inveniret. Igitur accusata in senatu, quanquam genua patrum advolveretur, luctumque communem et magis imbecillum tali super casu feminarum animum aliaque in eundem dolorem maesta et miseranda diu ferret, urbe tamen in decem annos prohibita est, donec minor filius lubricum iuventae exiret.

50. Iam Tiberium corpus, iam vires, nondum dissimulatio deserebat. Idem animi rigor: sermone ac vultu

C. 49. *in praeceps*] Haud dubie e cubiculo per fenestram, ut IV, 22 Silvanus Aproniam.

patrum edd. At optime MS. *patris*, h. e. Papinii senatoris, ac fortasse superioris anni consulis (cap. 40.), sui quondam mariti, qui Sextum genuerat ex ipsa, ideoque luctum habebat communem. Sic supersedebimus quaesita Ernestii explicatione: „Luctus communis est quem omnes parentes in morte liberorum capiunt. Sequitur deinde de praecipuo feminarum et matrum.“ Dœd.

ferret] Pro *proferret*. Mox *diu* de loquacitate, ut c. 27. Dial. 11.

intentus, quaesita interdum comitate quamvis manifestam 37. defectionem tegebat; mutatisque saepius locis tandem apud promontorium Miseni consedit, in villa, cui Lucius Lucullus quondam dominus. Illic eum appropinquare supremis tali modo compertum. Erat medicus arte insignis, nomine Charicles, non quidem regere valitudines principis solitus, consilii tamen copiam praebere. Is velut propria ad negotia digrediens et per speciem officii manum complexus pulsum venarum attigit. neque fefellit: nam Tiberius, incertum an offensus tantoque magis iram premens, instaurari epulas iubet, discumbitque ultra solitum, quasi honori abeuntis amici tribueret. Charicles tamen labi spiritum nec ultra biduum duraturum Macroni firmavit. Inde cuncta colloquiis inter praesentes, nuntiis apud legatos et exercitus festinabantur. Septimo decimo calendas Aprilis interclusa anima creditus est mortalitatem explevisse. Et multo gratantium concursu ad capienda imperii primordia Gaius Caesar egrediebatur, cum repente affertur redire Tiberio vocem ac visus, vocarique qui recreandae defectioni cibum afferrent. Pavor hinc in omnes; et ceteri passim dispergi, se quisque maestum aut nescium fingere; Caesar, in silentium fixus a summa spe novissima expectabat; Macro intrepidus opprimi senem iniectu multae vestis iubet, discedique ab limine. Sic Tiberius finivit, octavo et septuagesimo aetatis anno. 51. Pater ei Nero et utrinque origo gentis Claudiae, quanquam mater in Liviam et mox Iuliam familiam adoptionibus transierit. Casus prima ab infantia ancipites: nam proscriptum patrem exul

C. 50. *villa*] De qua Plutarch. Mar. 35. p. 424. Phaedr. Fab. II, 36.

Charicles] De hoc Galen. Comp. med. IX, 2.

regere valitudines] Suet. Tib. 68. *Valitudine prosperrima usus est .. quamvis a tricesimo aetatis anno arbitratu eam suo rexerit, sine adiumento consilioque medicorum.*

officii] Suet. Tib. 72. *Cum manum sibi osculandi causa apprehendisset.*

fefellit] Id est, latuit, ut IV, 45.

novissima] I. e. supplicium, necem.

37. secutus, ubi domum Augusti privignus introiit, multis aemulis conflictatus est, dum Marcellus et Agrippa, mox Gaius Luciusque Caesares viguere. Etiam frater eius Drusus prosperiore civium amore erat. Sed maxime in lubrico egit accepta in matrimonium Iulia, impudicitiam uxoris tolerans aut declinans. Deinde Rhodo regressus vacuos principis penates duodecim annis, mox rei Romanae arbitrium tribus ferme et viginti obtinuit. Morum quoque tempora illi diversa: egregium vita famaque, quoad privatus vel in imperiis sub Augusto fuit; occultum ac subdolum fingendis virtutibus, donec Germanicus ac Drusus superfuere; idem inter bona malaque mixtus incolumi matre; intestabilis saevitia, sed obtectis libidinibus, dum Seianum dilexit timuitve. Postremo in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore et metu suo tantum ingenio utebatur.

C. 51. *tolerans* Romae, *declinans* Rhodum decedendo.
vacuos] Morte Marcelli, Agrippae, Caii et Lucii Caesaris: ut *inanis regia* c. 34.
egregium] Scil. tempus.

C. CORNELII TACITI

OPERA.

TOMI I. PARS ALTERA.

LIBER UNDECIMUS.

BREVIARIUM.

Valerius Asiaticus fraude Messalinae et Vitellii evertitur. Advocatis praemii modus pro patrocinio definitus. Parthorum res intestino regum discidio turbatae. Ludi saeculares Romae editi. Litterae tres novae a Claudio repertae, et ea occasione de primis litteris. Italus Cheruscis rex imponitur. Corbulo inferiori Germaniae praeficitur, et ipsam militemque severe regit. Curtius Rufus triumphalia assequitur, deque ipso viro. De quaestorum munere et numero. Galliae proceres ius plenum civitatis Romanae adipiscuntur. Patricii augentur. Lustrum conditur. Messalina impudicissima feminarum, amore vecors, Gaio Silio palam nubit. Res ad Claudium defertur, qui in uxorem et administros libidinum impulsu libertorum animadvertit.

Haec gesta annis fere duobus, Gaio Valerio Asiatico Marco Valerio Messala, Aulo Vitellio Lucio Vipstano consulibus.

---

1. * nam Valerium Asiaticum, bis consulem, fuisse quondam adulterum eius credidit; pariterque hortis inhians, quos ille a Lucullo coeptos insigni magnificentia extollebat, Suillium accusandis utrisque immittit. Adiungitur Sosibius Britannici educator, qui per speciem benivolentiae moneret Claudium cavere vim atque opes principibus infensas; praecipuum auctorem Asiaticum interficiendi Caesaris, non extimuisse concionem populi Ro- (a. u. 800.) a. C. 47.

C. 1. *cavere* G. At Ma. *caveri*, eadem passivi structura, ut XVI, 25. *Placuit pertentari animum cohortis.* Et loquuntur ita qui obscure aliquid significant, ut hic Sosibius, qui in universum verba iaciunt. De *caveri* cf. Hist. I, 36. III, 38. IV, 71.

C. 1. *nam* cuinam rei demonstrandae inservierit, ex Dion. LX, 27 conlicere non licet.

eius] Poppaeae Sabinae, de qua XIII, 43. 45. Filia fuit Poppaei Sabini, cuius mentio fit VI, 39, eademque mater illius Poppaeae, quae Neroni nupsit.

credidit] Messalina, Claudii Imp. uxor.

concionem Ma. *in concione* G. *Concio* autem dicitur multitudo illa in caede Caligulae circumfusa. Vid. H. III, 68. Dio LIX, 30. ἐπεὶ δὲ τὸ δορυφορικὸν ἐταράττετο καὶ διαθέοντες ἐπυνθάνον-

47. mani fateri, gloriamque facinoris ultro petere; clarum ex eo in urbe, didita per provincias fama, parare iter ad Germanicos exercitus, quando genitus Viennae multisque et validis propinquitatibus subnixus turbare gentiles nationes promptum haberet. At Claudius nihil ultra scrutatus, citis cum militibus tanquam opprimendo bello Crispinum praetorii praefectum misit; a quo repertus est apud Baias, vinclisque inditis in urbem raptus. 2. Neque data senatus copia: intra cubiculum auditur, Messalina coram, et Suillio corruptionem militum, quos pecunia et stupro in omni flagitio obstrictos arguebat, exin adulterium Poppaeae, ac postremum mollitiam corporis obiectante. Ad quod victo silentio prorupit reus, et „interroga“ inquit „Suilli, filios tuos: virum esse me fatebuntur.“ Ingressusque defensionem, commoto maiorem in modum Claudio, Messalinae quoque lacrimas excivit. Quibus abluendis cubiculo egrediens monet Vitellium, ne elabi reum sineret. ipsa ad perniciem Poppaeae festinat subditos, qui terrore carceris ad voluntariam mortem propellerent, adeo ignaro Caesare ut paucos post dies epulantem apud se maritum eius Scipionem percunctaretur, cur sine uxore discubuisset, atque ille

C. 2. *festinat subditos* Ma., ut G. 20. *Nec virgines festinantur.* All. *subditis*, ut IV, 59. Dorn.

το, τίς Γάϊον ἔσφαξεν, Οὐαλέριος Ἀσιατιακός, ἀνὴρ ὑπατευκώς, θαυμαστὸν δή τινα τρόπον αὐτοὺς ἡσύχασεν ἀνελθὼν ἐς περιφανές τι χωρίον καὶ ἐκβοήσας· εἴθε ἐγὼ αὐτὸν ἀπεκτόνειν! Nec ab his discrepat Tacitus; quo auctore non se caedis patratae auctorem (Chaereae enim ferro occubuit Caligula, Ann. I, 32.), sed coniurationis iactaverat, irritatus olim Caesaris contumelia, quam narrat Senec. Const. 18. Quapropter distinguit utrumque Tacitus: coniurationis societatem fassus est, caedis gloriam a Chaerea praereptam optavit tantum.

didita] Ex Virg. Aen. VIII, 132. *Didita terris fama.*

C. 2. *in omni flagitio*] Scil. quod Asiaticus commisisset vel commissurus fuisset, h. e. in omni flagitii occasione. Walth.

victo silentio] Destinatum fuit Asiatico, silentio ferre quae obiectarentur. Silebat igitur et silentio vincebat cupiditatem respondendi. At postremo victum est silentium, h. e. non potuit amplius silere. Cogita de contentione sensuum intra animum viri. Sic *victo gemitu* IV, 8. Walth.

Vitellium] Pater is Imperatoris fuit: de quo VI, 32.

functam fato responderet. 3. Sed consultanti super abso- 47.
lutione Asiatici flens Vitellius, commemorata vetustate amicitiae utque Antoniam principis matrem pariter observavissent, dein percursis Asiatici in rem publicam officiis recentique adversus Britanniam militia, quaeque alia conciliandae misericordiae videbantur, liberum mortis arbitrium ei permisit; et secuta sunt Claudii verba in eandem clementiam. Hortantibus dehinc quibusdam inediam et lenem exitum, remittere beneficium Asiaticus ait; et usurpatis quibus insueverat exercitationibus, lauto corpore, hilare epulatus, cum se honestius calliditate Tiberii vel impetu Gai Caesaris periturum dixisset, quam quod fraude muliebri et impudico Vitellii ore caderet, venas exsolvit, viso tamen ante rogo, iussoque transferri partem in aliam, ne opacitas arborum vapore ignis minueretur. Tantum illi securitatis novissimae fuit. 4. Vocantur post haec patres, pergitque Suillius addere reos equites Romanos illustres, quibus Petra cognomentum. At causa necis ex eo, quod domum suam Mnesteris et Poppaeae congressibus praebuissent; verum nocturnae quietis species alteri obiecta, tanquam vidisset Claudium spicea corona evinctum, spicis retro conversis, eaque

responderet] Expectares *respondit*, quia Scipionis responsum non erat effectus inscientiae Claudii. At „solent scriptores in iis rebus enarrandis, quas explicandi causa adnectunt, semel coeptam structuram continuare, licet res non eadem plane ratione cohaereant: cf. I, 49. XIV, 47. XV, 16.“ Walth.

C. 3. *consultanti .. ei permisit*] Consultanti Claudio respondit se permittere Asiatico mortis arbitrium; ut XIV, 8. *Centurioni ferrum destringenti .. exclamavit.* Et II, 76. *Quid agendum consultanti M. Piso .. censebat.*

hortantibus sensu commendandi accusativos rei adsciscit, ut Cic. Att. VII, 14. *Pacem quidem hortari non desino*, coll. VII, 2. Qu. Fr. I, 1.

periturum] Scil. *fuisse*, ut XV, 16. *relicturos.*

securitatis novissimae edd., ut XVI, 11. *Ne vitam novissimo servitio foedaret*, h. e. in novissimis, in ipsa morte. At Ma. *novissime*, quo semper vel *nuperrime* significatur vel *tandem*. Doed.

C. 4. *causa necis*, ab accusatoribus occultata, distinguitur ab illo *crimine somnii*, quo postulati ac damnati sunt.

47. imagine gravitatem annonae dixisset. quidam pampineam coronam albentibus foliis visam atque ita interpretatum tradidere, vergente auctumno mortem principis ostendi. Illud haud ambigitur, qualicunque insomnio ipsi fratrique perniciem allatam. Sestertium quindecies et insignia praeturae Crispino decreta. Adiecit Vitellius sestertium decies Sosibio, quod Britannicum praeceptis, Claudium consiliis iuvaret. Rogatus sententiam et Scipio „cum idem" inquit „de admissis Poppaeae sentiam quod omnes, putate me idem dicere quod omnes:" eleganti temperamento inter coniugalem amorem et senatoriam necessitatem.

5. Continuus inde et saevus accusandis reis Suillius multique audaciae eius aemuli. Nam cuncta legum et magistratuum munia in se trahens princeps materiam praedandi patefecerat. Nec quicquam publicae mercis tam venale fuit quam advocatorum perfidia, adeo ut Samius, insignis eques Romanus, quadringentis nummorum milibus Suillio datis et cognita praevaricatione ferro in domo eius incubuerit. Igitur incipiente Gaio Silio consule designato, cuius de potentia et exitio in tempore memorabo, consurgunt patres, legemque Cinciam flagitant, qua cavetur antiquitus, ne quis ob causam orandam pecuniam donumve accipiat. 6. Deinde obstrepentibus his, quibus ea contumelia parabatur, discors Suillio Silius acriter incubuit, veterum oratorum exempla

C. 4. *sentiam* Puteol. At Ma. *assen essentiam.* Suspicor: *tacens sentiam.* Dord.
C. 5. *et exitio* Put. At Ma. *exitio*, per asyndeton sat probum.

dixisset] Breviter pro *dici praedicique dixisset*; vid. Comm. de brachylog. p. 11. Dord.
interpretatum] Masculinum est, scil. Petram, non Suilium: non somnium crimini dabatur, sed interpretatio somnii.
C. 5. *publicae mercis*] Acerbe de muneribus publicis dictum, quae mercando vel ambitione saepius quam merendo ac virtute acquirebantur.
memorabo] Infra c. 12. et 35.
Cinciam] De donis et muneribus latam a. 549. a M. Cincio tribuno plebis (Cic. de Orat. II, 71. Liv. XLIV, 4.), relatam et novo SC. firmatam ab Augusto. Dio LIV, 18. Ann. XIII, 42. Bach.

referens, qui famam et posteros praemia eloquentiae co- 47.
gitavissent pulcherrima. alioquin et bonarum artium principem sordidis ministeriis foedari; ne fidem quidem integram manere, ubi magnitudo quaestuum spectetur. quodsi in nullius mercedem negotia eant, pauciora fore: nunc inimicitias, accusationes, odia et iniurias foveri, ut quomodo vis morborum pretia medentibus, sic fori tabes pecuniam advocatis ferat. meminissent Gai Asinii et Messalae, ac recentiorum Arruntii et Aeserniui: ad summa provectos incorrupta vita et facundia. Talia dicente consule designato, consentientibus aliis, parabatur sententia, qua lege repetundarum tenerentur, cum Suillius et Cossutianus et ceteri, qui non iudicium, quippe in manifestos, sed poenam statui videbant, circumsistunt Caesarem, ante acta deprecantes. 7. Et postquam adnuit, agere incipiunt: Quem illum tanta superbia esse ut aeternitatem famae spe praesumat? Usui et rebus subsidium praeparari, ne quis inopia advocatorum po-

C. 6. *negotia eant* Gron. ut III, 50. *Qui neque servatus in periculum reip. neque interfectus in exemplum ibit*, coll. XIV, 61. At Ma. *negotiant;* B. *negotiantur*. Puteol. *tueantur*, passive accipiendum, ad exemplum Varron. R. R. III, 1. *Maio res nostri . . in pace a rusticis Romanis alebantur et in bello ab his tuebantur*. Add. L. L. VII, 2. Vitruv. VIII. praef. Inscr. 4788. Orell. *Ossa mea tueatis*. Dord.

C. 7. *agere* scil. causam. R. At Ma. *tacere*. Suspicor cum Iac. Gronovio: *iacere*, i. e. disserere, non iusta oratione, sed quasi per confabulationem. Dord.

praeparari G. At Ma. *praeparare*, scil. eloquentes vel oratores.

C. 6. *et bonarum*] In copulatione ex affirmatione et negatione mixta pro *et — neque* dixit *et — ne quidem*. Absurdum sit *etiam;* aptissime statim significatur, non unum esse incommodum. Madvig. ad Cic. Fin. p. 806. Similiter IV, 24 *nec* refertur ad seq. *deinde*. Quapropter punctum sustuli post *foedari*.

C. 7. *Quem illum*] Ut XII, 36. *Avebant visere quis ille tot per annos opes nostras spreverit*. Alii ex G. *Quem ullum* recepere.

Usui et rebus] Non de re familiari periclitantium, quibus subvenitur, dictum est, sed opponitur *famae* quasi rei speciosae quidem, sed inani ac somnio; prorsus eo sensu quo nos dicimus, *reale Interessen*, opp. *Ideen, Chimaeren*. Dord.

47. tentibus obnoxius sit. Neque tamen eloquentiam gratuito contingere: omitti curas familiaris, ut quis se alienis negotiis intendat. Multos militia, quosdam exercendo agros tolerare vitam. Nihil a quoquam expeti, nisi cuius fructus ante providerit. Facile Asinium et Messalam, inter Antonium et Augustum bellorum praemiis refertos, aut ditium familiarum heredes Aeserninos et Arruntios magnum animum induisse. Prompta sibi exempla, quantis mercedibus Publius Clodius aut Gaius Curio concionari soliti sint. Se modicos senatores quieta re publica nulla nisi pacis emolumenta petere. Cogitaret plebem, quae toga enitesceret. Sublatis studiorum pretiis etiam studia peritura. Ut minus decora haec, ita haud frustra dicta princeps ratus, capiendis pecuniis posuit modum usque ad dena sestertia, quem egressi repetundarum tenerentur.

Neque tamen] Fortior videtur haec adversativa quam pro loci ingenio. Suspicor: *Neque talem eloquentiam.* Distinguenda enim erat forensis eloquentia oratorum ab otiosa scilicet philosophorum poetarumque eloquentia. Doed.

quieta rep. . . petere Pichena. At MSS. *qui et a rep. . . peterent.* Suspicor: *et qui a rep. . . peterent.* Alioquin enim *et* non solum abundaret ante *a rep.*, sed desideraretur etiam ante *qui.* Idem mendum XV, 42 sustulit Rhenanus. Hanc correctionem reliquit Waltherus, cetera bene explicans: „Duo hic sunt momenta, quibus illi nituntur, primum se modicos esse senatores, non ditium familiarum heredes, ut Aeserninos vel Arruntios; alterum, se a rep. nulla nisi pacis emolumenta petere, non bellorum praemia, ut Asinius et Messala.“ Doed.

quae Gron. At MSS. *qua*, i. e. quatenus, quoniam, ut VI, 10. *Qua occupandae reip. argui non poterant, ob lacrimas incusabantur*, coll. XV, 12. H. II, 31. „Sensus utique hic est: Rationem haberet plebis, siquidem plebs forensi eloquentia, non senatoria, vel virtute imperatoria inclarescere soleret; plebem vero pauperem esse nec mercedibus operae privandam. Nam *toga* h. l. non pacem, sed artius significat eloquentiam forensem, ut Liv. XXII, 26. *Togaque ac forum placuere, proclamando pro sordidis hominibus causisque.* Plin. Epp. I, 22. *In toga negotiisque versatur; multos advocatione, plures consilio iuvat.* Flor. IV, 12.“ Gron.

Clodius] Cic. Harusp. resp. 20. *A Catilina pecuniam accepit, ut turpissime praevaricaretur.*

Curio] Suet. Caes. 29. *Aemilium Paulum Caiumque Curionem violentissimum tribunorum ingenti mercede defensores paravit.*

8. Sub idem tempus Mithridates, quem imperitasse Armeniis * * * Caesaris vinctum memoravi, monente Claudio in regnum remeavit, fisus Pharasmanis opibus. Is rex Hiberis, idemque Mithridatis frater, nuntiabat discordare Parthos, summaque imperii ambigua, minora sine cura haberi. Nam inter Gotarzis pleraque saeva, qui necem fratri Artabano coniugique ac filio eius praeparaverat, unde metus eius in ceteros, accivere Vardanen. Ille, ut erat magnis ausis promptus, biduo tria milia stadiorum invadit, ignarumque et exterritum Gotarzen proturbat; neque cunctatur quin proximas praefecturas corripiat, solis Seleucensibus dominationem eius abnuentibus. In quos ut patris, sui quoque defectores ira magis quam ex usu praesenti accensus, implicatur obsidione urbis validae et munimentis obiecti amnis muroque et commeatibus firmatae. Interim Gotarzes Daharum Hyrcanorumque opibus auctus bellum renovat; coactusque Vardanes omittere Seleuciam, Bactrianos apud campos castra contulit. 9. Tunc distractis Orien- 47.

C. 8. *Gotarzis* edd. At Ma. *Gotharzes* et mox: *et accivere.* Unde suspicor: *Nam Gotarzes inter pleraque saevaque necem fratri Artabano . . praeparaverat; unde metus in ceteros, et accivere Vardanen.* Pariter MS. in Ann. I, 33 et 34, *qui* pro *que* exhibet. Doed.

C. 8. *Armeniis*] Lacunam indicat Ma. quam reliqui MSS. ex interpolatione expleverunt: *et ad praesentiam* inculcantes. Nihilo plus excidisse puto quam: *mox iusso*, coll. Dion. LX, 8. Senec. Tranq. 11. *Regem Armeniae Mithridatem inter Caianas custodias vidimus.* Doed.

memoravi] In libris deperditis.

tria milia] Est ingens cursus in biduo; sed noctes haud dubie assumptae. Faciunt CCCLXXV. milliaria Romana. Est idem cursus, quem Hannibal confecit a Scipione victus. Lips. *Tria milia stadiorum* de trium milium stadiorum spatio [vel ambitu], quod Vardanes cum suis militibus in plura agmina divisis amplexus est, intelligendum existimo. Conf. II, 18. *Quinta ab hora diei ad noctem caesi hostes decem milia passuum* (h. e. decem milium passuum ambitum) *cadaveribus atque armis opplevere.* Ritter.

praefecturas] Satrapias, ut Herodotus appellat I, 192.

sui personale pronomen est, non possessivum. Ideo comma posui. Doed.

Daharum] Nunc *Dahistan*; *Hyrcanorum*, nunc *Mazanderan* et *Corcan*. Brot.

47. tis viribus et quonam inclinarent incertis, casus Mithridati datus est occupandi Armeniam vi militis Romani ad excidenda castellorum ardua, simul Hibero exercitu campos persultante. Nec enim resistere Armenii, fuso, qui proelium ausus erat, Demonacte praefecto. Paululum cunctationis attulit rex minoris Armeniae Cotys, versis illuc quibusdam procerum; dein litteris Caesaris coercitus. et cuncta in Mithridatem fluxere, atrociorem quam novo regno conduceret. At Parthi imperatores cum pugnam pararent, foedus repente iaciunt cognitis popularium insidiis, quas Gotarzes fratri patefecit; congressique primo cunctantur, dein complexi dextras apud altaria deum pepigere fraudem inimicorum ulcisci atque ipsi inter se concedere. Potiorque Vardanes visus retinendo regno: at Gotarzes, ne quid aemulationis existeret, penitus in Hyrcaniam abiit. Regressoque Vardani deditur Seleucia, septimo post defectionem anno, non sine dedecore Parthorum, quos una civitas tam diu eluserat.
10. Exin validissimas praefecturas invisit. Et reciperare Armeniam avebat, — ni a Vibio Marso Suriae legato, bellum minitante, cohibitus foret. Atque interim Gotarzes poenitentia concessi regni, et vocante nobilitate, cui in pace durius servitium est, contrahit copias. Et huic contra itum ad amnem Erinden; in cuius transgressu

C. 10. *avebat* Heinsius, ut XII, 36. *habeat* Ma., eodem mendo quo c. 35 et XIII, 34. 56. *habitum* pro *avitum*.

C. 9. *incertis*] Vid. XIII, 19. *ad excidenda* pendent ex omisso *militis Romani* epitheto, *idonei*, ut Ann. I, 51. *Incessit itineri et proelio.* Hist. I, 85. *Ea oratio ad perstringendos mulcendosque militum animos.* Caes. B. C. III, 101. *Naves completae rebus quae sunt ad incendia.* Dord.

iaciunt] I. e. verba repente iniiciunt de foedere sanciendo, sermones spargunt de foedere: cf. XV, 50. *Scelera principis iaciunt.* Similia sunt IV, 7. 68. III, 66. VI, 4. Contra *iciunt*, quod ex MS. Agr. ediderunt, confusam narrandi rationem Tacito obtrudit. Scilicet primum foedus repente iaciunt, tum cunctantur, denique apud altaria pepigerunt. Walth. Accedit quod *iciunt* ab ipsa forma dubitationem habet; cf. Synonym. Lat. T. V. p. 62. Dord.

complexi dextras] Illo haud dubie ritu, qui narratur XII, 47.

C. 10. *Erinden*] Nusquam

multum certato pervicit Vardanes, prosperisque proeliis 47.
medias nationes subegit ad flumen Sinden, quod Dahas Ariosque disterminat. Ibi modus rebus secundis positus: nam Parthi quanquam victores longinquam militiam aspernabantur. Igitur exstructis monimentis, quibus opes suas testabatur nec cuiquam ante Arsacidarum tributa illis de gentibus parta, regreditur ingens gloria, atque eo ferocior et subiectis intolerantior; qui dolo ante composito incautum venationique intentum interfecere, primam intra iuventam, sed claritudine paucos inter senum regum, si perinde amorem inter populares quam metum apud hostes quaesivisset. Nece Vardanis turbatae Parthorum res inter ambiguos, quis in regnum acciperetur. Multi ad Gotarzen inclinabant, quidam ad Meherdaten prolem Phraatis, obsidio nobis datum. Dein praevaluit Gotarzes. potitusque regiam, per saevitiam ac luxum adegit Parthos mittere ad principem Romanum occultas preces, quis permitti Meherdaten patrium ad fastigium orabant.

11. Isdem consulibus ludi saeculares octingentesimo post Romam conditam, quarto et sexagesimo quam Au-

Sinden MSS. *Ginden* Puteol. et Lipsius, quod flumen est Babylonium, non Medicum, Senec. Ir. III, 21.

in regnum Lipsius, ut H. III, 45. *Vellocatum in matrimonium* ***regnumque*** *accepit.* At MSS. *in regno.* Suspicor: *quis iam regno acciperetur*, dativum more Taciti usurpatum, ut VI, 20. *Coniugio accepit.* Doed.

quod sciam extat fluminis huius mentio, praeterquam hoc loco. Unde suspecta mihi scriptura legendumque fortasse *ad amnem Charindam.* Nam Charinda a Ptolemaeo (VI, 2.) ponitur inter Mediam et Hyrcaniam terminus, eiusque ostia sub longitudine Gr. 93. 40. 30., qui locus satis convenit pro belli sede et proelii loco inter Bardanem et Gotarzen. Gotarzes enim postquam fratri de regno concessit, in Hyrcaniam abierat. Meminit Charindae etiam Ammian. M. XXIII, 6. Ryck.

Videtur *Erindes* vel *Herindes* Latina, *Charindas* Graeca forma eiusdem fluvii fuisse.

intolerantior] i. e. magis intolerandus, ut III, 45.

prolem] Non filium, sed nepotem ex Vonone, vid. XII, 10. Lips.

obsidio h. l. eodem sensu accipiendum, quo Ammianus *obsidatum* dixit: ut obses esset.

C. 11. *ludi saeculares*] Vid. Mitscherlich. arg. Hor. Carm. Saec.

quarto et sexagesimo] Plin. H. N. VII, 49. *Eo minus mirer*

47. gustus ediderat, spectati sunt. Utriusque principis rationes praetermitto, satis narratas libris, quibus res imperatoris Domitiani composui. Nam is quoque edidit ludos saeculares, iisque intentius affui sacerdotio quindecimvirali praeditus, ac tunc praetor. Quod non iactantia refero, sed quia collegio quindecimvirum antiquitus ea cura, et magistratus potissimum exsequebantur officia caerimoniarum. Sedente Claudio circensibus ludis, cum pueri nobiles equis ludicrum Troiae inirent, interque eos Britannicus imperatore genitus et Lucius Domitius adoptione mox in imperium et cognomentum Neronis adscitus, favor plebis acrior in Domitium loco praesagii acceptus est. Vulgabaturque affuisse infantiae eius dracones in modum custodum, fabulosa et externis miraculis assimulata. Nam ipse, haudquaquam sui detractor, unam omnino anguem in cubiculo visam narrare solitus est. 12. Verum inclinatio populi supererat ex memoria Germanici, cuius illa reliqua suboles virilis; et matri Agrippinae miseratio augebatur ob saevitiam Messalinae, quae semper infesta et tunc commotior, quo minus strueret crimina et accusatores, novo et furori proximo amore detinebatur. Nam in Gaium Silium, iuventutis Roma-

C. 11. *affui* G. At Ma. *affuit*.

Stephanionem, qui primus togatas saltare instituit, utrisque saecularibus ludis saltasse, et D. Augusti et quos Claudius consulatu suo quarto fecit; quando sexaginta tres non amplius interfuere anni.

satis narratas] Hodie tamen satis dubias; nam vel sine ratione et pro sua talia celebrandi cupiditate principes ludos saeculares interdum indixisse docent quae Suetonius tradit Claud. 21. Domit. 4. Walth.

quindecemvirum] Ideo Hor. C. Saec. 70. *Quindecim Diana preces virorum curet*.

magistratus] Hoc eo spectat quod praetorem se tunc fuisse praemisit; eoque, inquit, gnarum huius rei et permixtum. Lips.

Sedente] Praesidente, ut XIV, 20.

Troiae] Nihil commune habet cum Troia urbe, sed respondet graeco nomini τροχιάς, i. e. cursus, quae vox Latino ore pronunciata *troiae* sonat, ut *veia* ab ἔχω, ὄχος dicta est. De ipso ritu Virg. A. V, 545. Dord.

custodum] Genios enim specie anguium apparere opinio erat. Heins. et Drakenb. ad Sil. It. II, 585. Ern.

C. 12. *Silium*] De quo c. 5. et Iuven. X, 331. *Optimus hic*

nae pulcherrimum, ita exarserat ut Iuniam Silanam, no- 47.
bilem feminam, matrimonio eius exturbaret, vacuoque adultero poteretur. Neque Silius flagitii aut periculi nescius erat: sed certo, si abnueret, exitio et nonnulla fallendi spe, simul magnis praemiis, opperiri futura et praesentibus frui pro solatio habebat. Illa non furtim, sed multo comitatu ventitare domum, egressibus adhaerescere, largiri opes, honores. postremo, velut translata iam fortuna, servi, liberti, paratus principis apud adulterum visebantur.

13. At Claudius matrimonii sui ignarus et munia censoria usurpans, theatralem populi lasciviam severis edictis increpuit, quod in Publium Pomponium consularem (is carmina scenae dabat) inque feminas illustres probra iecerat. Et lege lata saevitiam creditorum coercuit, ne in mortem parentum pecunias filiis familiarum fenori darent. Fontesque aquarum Simbruinis collibus deductos urbi intulit. Ac novas litterarum formas addidit vulgavitque, comperto Graecam quoque litteraturam

C. 13. *in mortem* Lips. *in morte* MSS.
Graecam quoque Lipsius, ex lege vulgari. At MSS. *quoque Graecam*, ut XIV, 11. *Temporum quoque Claudianorum*. Vid. Hist. V, 4.

et formosissimus idem gentis patriciae rapitur miser extinguendus Messalinae oculis.

fallendi] I. e. latendi, ut III, 10. XIII, 13. Iuvenalis: *fallentis semita vitae.*

C. 13. *carmina scenae*] De eo Quintil. X, 1, 98. *Eorum quos viderim longe princeps Pomponius Secundus, quem senes parum tragicum putabant, eruditione ac nitore praestare confitebantur.* Plin. Epp. VII, 17. *Pomponius Secundus scriptor tragoediarum.* Tac. Dial. 13. Ann. XII, 28, nisi quod ibi *Lucii* praenomen gerit. Diversus utique a Pomponio, Atellanarum scriptore.

lege lata] Non prisco more ad populum, sed senatus consulto. — Ea circumscriptio iuventutis iam antea vetita, Laetoria lege, sed paulo aliter. Nam Laetoria lex saltem caverat iis qui intra xxv annos; alios insuper habuerat: Claudius universe constituit de omnibus filiis familiarum, etiam supra legitimam aetatem. Ex Lips.

Simbruinis Rhenanus, ut XIV, 22. Ii colles oppido Sublaqueo, nunc *Subiaco*, vicini xl. milibus passuum ab urbe orientem versus distabant. Inde Claudius aquarum fontes Curtium atque Caeruleum urbi intulit. Plin. H. N. XXXVI, 15. Brot. MS. *sub imbruinis*,

47. **non simul coeptam absolutamque. 14. Primi per figuras animalium Aegyptii sensus mentis effingebant; ea antiquissima monimenta memoriae humanae impressa saxis cernuntur. Et litterarum semet inventores perhibent; inde Phoenicas, quia mari praepollebant, intulisse Graeciae, gloriamque adeptos, tanquam repererint quae acceperant. Quippe fama est Cadmum classe Phoenicum vectum rudibus adhuc Graecorum populis artis eius auctorem fuisse. Quidam Cecropem Atheniensem vel Linum Thebanum et temporibus Troianis Palamedem Argivum memorant sedecim litterarum formas, mox alios ac praecipuum Simonidem ceteras repperisse. At in Italia Etrusci ab Corinthio Damarato, Aborigines Arcade ab Euandro didicerunt; et forma litteris Latinis, quae veterrimis Graecorum. Sed nobis quoque paucae primum fuere, deinde additae sunt. Quo exemplo Claudius tres litteras adiecit, quae usui imperitante eo, post oblitteratae, aspiciuntur etiam nunc in aere publicandis ple-**

C. 14. *ea antiquissima* Lips. *et antiquissima* MSS. Cum Walthero post *cernuntur* plene distinxi; *et litterarum* h. e. *litterarum quoque.*

demarato aboriginibus arcades Ma. qui mox *formas.*

tres litteras adiecit] Fuere novae litterae Aeolicum digamma immutata figura Ⅎ, scilicet ut V consona discerneretur a V vocali, ut in ⅎVLGVS, SERⅎVS, deinde antisigma)(pro *bs* aut *ps*, denique Ⱶ (iota affectum appellare licet), ut sonus inter *i* et *u* ambiguus proferatur, qualis audiebatur in MAXⱵMVS, OPTⱵMVS. Conf. Quintilianus I, 7, 27. Priscianus I. pag. 545. 558. Velius Longus pag. 2235. Taylor. ad Marmor Sandvic. p. 46. sqq. Seyfertus Gramm. Latin. I. p. 99. Ritter.

C. 14. *Cadmum*] Clem. Alex. Strom. I, 16. *Κάδμος δὲ Φοίνιξ ἦν, ὁ τῶν γραμμάτων Ἕλλησιν εὑρέτης, ὥς φησιν Εὔφορος* [*Ἔφορος*], *ὅθεν καὶ Φοινικήϊα τὰ γράμματα Ἡρόδοτος κεκλῆσθαι γράφει.* Plin. H. N. VII, 57. *Litteras arbitror . . utique in Graeciam intulisse Cadmum, sedecim numero.* Ex Lips.

forma litteris] Plin. H. N. VII, 58. *Veteres Graecas* [litteras] *fuisse easdem paene quae nunc sunt Latinae, indicio erit Delphica tabula antiqui aeris, quae est hodie in palatio.* O. Müller. Etrusc. II. p. 312. Bach.

paucae] Latinis primum non nisi sedecim litterae. Kappa Sallustius ludimagister invenit, gamma Sp. Carvilius, litteram X aetas Augusti. Lips.

plebiscitis] Atqui sub Claudio comitia haberi ac plebiscita fieri

biscitis per fora ac templa fixo. 15. Rettulit deinde ad senatum super collegio haruspicum, ne vetustissima Italiae disciplina per desidiam exolesceret. Saepe adversis rei publicae temporibus accitos, quorum monitu redintegratas caerimonias et in posterum rectius habitas, primoresque Etruriae sponte aut patrum Romanorum impulsu retinuisse scientiam et in familias propagasse; quod nunc segnius fieri, publica circa bonas artes socordia, et quia externae superstitiones valescant. Et laeta quidem in praesens omnia, sed benignitati deum gratiam referendam, ne ritus sacrorum inter ambigua culti per prospera oblitterarentur. Factum ex eo senatus consultum: viderent pontifices quae retinenda firmandaque haruspicum. 47.

16. Eodem anno Cheruscorum gens regem Roma petivit, amissis per interna bella nobilibus, et uno reliquo stirpis regiae, qui apud urbem habebatur, nomine Italicus. Paternum huic genus e Flavo fratre Arminii, mater ex Actumero principe Chattorum erat; ipse forma decorus, et armis equisque in patrium nostrumque morem exercitus. Igitur Caesar auctum pecunia, additis stipatoribus, hortatur gentile decus magno animo capessere: illum primum Romae ortum, nec obsidem sed civem, ire externum ad imperium. Ac primo laetus Germanis adventus, atque eo magis quod nullis discordiis

C. 16. *Roma* Rhenanus, ut XII, 14. *Barbaros malle* R o m a p e t e r e *reges quam habere.* MS. *Romae.*
Actumero BMa. et V. Alii *Latumero.* Straboni VII. p. 282 memoratur *Οὐκρόμηρος ἡγεμὼν Κάττων.*

pridem desierant. Aut abusus est Tacitus prisco vocabulo ad significandam *legem* quoquo modo latam, aut scripsit quod Grotius suspicatur: *publicandis plebi SCtis.* In Ma. est *publico .dis plebiscitis.*

C. 15. *accitos*] Cic. Harusp. 12. *Si examen apum ludis in scenam venisset, haruspices ex Etruria acciendos putaremus.* O. Müller. Etrusc. II. p. 7. Ma. *accitis.*

ne ante *ritus* neutiquam finale est, ἵνα μή, sed pro *ut non* positum, ut XIV, 7. *Hactenus adito discrimine, ne auctor dubitaretur.* XII, 48. *Visui tamen consuluit, ne coram interficeret.* Dœd.

C. 16. *apud urbem*] In ipsa urbe, Romae.

47. imbutus pari in omnes studio ageret: celebrari, coli, modo comitatem et temperantiam nulli invisam, saepius vinolentiam ac libidines, grata barbaris, usurpans. Iamque apud proximos, iam longius clarescere, cum potentiam eius suspectantes, qui factionibus floruerant, discedunt ad conterminos populos, ac testificantur adimi veterem Germaniae libertatem et Romanas opes insurgere. Adeo neminem isdem in terris ortum, qui principem locum impleat, nisi exploratoris Flavi progenies supra cunctos attollatur? Frustra Arminium praescribi: cuius si filius hostili in solo adultus in regnum venisset, posse extimesci, infectum alimonio, servitio, cultu, omnibus externis. At si paterna Italico mens esset, — non alium infensius arma contra patriam ac deos penates quam parentem eius exercuisse. 17. His atque talibus magnas copias coegere. Nec pauciores Italicum sequebantur. non enim irrupisse ad invitos, sed accitum memorabant. quando nobilitate ceteros anteiret, virtutem experirentur, an dignum se patruo Arminio, avo Actumero praeberet. nec patrem rubori, quod fidem adversus Romanos volentibus Germanis sumptam nunquam omisisset. falso libertatis vocabulum obtendi ab iis, qui privatim degeneres, in publicum exitiosi, nihil spei nisi per discordias habeant. Adstrepebat huic alacre volgus; et magno inter barbaros proelio victor rex, dein secunda fortuna ad superbiam prolapsus pulsusque, ac rursus Langobardorum opibus refectus, per laeta, per adversa res Cheruscas afflictabat.

invisam èdd. At Ma. *invisa*, recte, ut mox *grata*.

praescribi] Frustra, inquit, iactamus Italicum esse ex Arminii stirpe, Germaniae liberatoris: IV, 52. *Frustra Pulchram praescribi*.

si . . mens esset, —] Aposiopesin vel anantapodoton statui, sic fere verbis explendum: *quanto magis extimescendum fore!* Dorr.

C. 17. *inter barbaros*] Ideo haec addita, ne quis putet Romanos, ut Italico faverent, ita proelio etiam interfuisse. Perperam Lipsius *ut* emendatione, Ernestius cogitatione adiici voluere, tanquam *pro barbaris* tantum proelium fuisset magnum. Dorr.

18. Per idem tempus Chauci, nulla dissensione domi, et morte Sanquinii alacres, dum Corbulo adventat, inferiorem Germaniam incursavere duce Gannasco, qui natione Canninefas, auxiliaris et diu meritus, post transfuga, levibus navigiis praedabundus Gallorum maxime oram vastabat, non ignarus dites et imbelles esse. At Corbulo provinciam ingressus magna cum cura, et mox gloria, cui principium illa militia fuit, triremes alveo Rheni, ceteras navium, ut quaeque habiles, per aestuaria et fossas adegit, lintribusque hostium depressis et exturbato Gannasco, ubi praesentia satis composita sunt, legiones operum et laboris ignaras, populationibus laetantes, veterem ad morem reduxit, ne quis agmine decederet, nec pugnam nisi iussus iniret. Stationes, vigiliae, diurna nocturnaque munia in armis agitabantur. feruntque militem, quia vallum non accinctus, atque alium, quia pugione tantum accinctus foderet, morte punitos. Quae nimia et incertum an falso iacta originem tamen e severitate ducis traxere, intentumque et magnis delictis inexorabilem scias, cui tantum asperitatis etiam adversus levia credebatur. 19. Ceterum is terror milites hostesque in diversum affecit. nos virtutem auximus: bar- 47.

C. 18. *auxiliaris et diu meritus* edd. ex G. At Ma. *auxiliare ex diu meritis.* Unde Bachius: *auxiliare stipendium meritus,* coll. II, 52. *In castris Romanis auxiliaria stipendia meritus.* Suspicor: *auxiliaris, ex diu meritis.*

ignaras Put. At FGMa. *ignavas*, pariter cum genitivo structum, ut XIV, 33. *Laeti praeda et aliorum segnes*, et Hist. I, 87. *Is urbanae militiae impiger.*

iacta Rhenanus, ut III, 8. *Si vera essent quae iacerentur.* At Ma. *acta* i. e. agitata, ut Agr. 30. *Nulla verborum iactantia .. actum.* Cic. Deiot. 7. *Non video causam loci mutandi, sed tamen acta res criminosa est:* ubi Ern. *dicta* scribi iussit. Dord.

C. 18. *Sanquinii*] Maximi, inferioris Germaniae praefecti, de quo VI, 4.

cui] referendum ad *gloriam*, non ad Corbulonem: pro *cuius gloriae principium.* Ern.

aestuaria et fossas] Per Drusianam fossam et lacus, qui plures tunc in unum meridionalem coierunt. Lips.

non accinctus] Ex disciplina erat cum gladio opus facere. Veget. III, 8. *Milites gladio cincti fossam aperiunt.* Lips.

47. bari ferociam infregere. Et natio Frisiorum post rebellionem clade Lucii Apronii coeptam infensa aut male fida, datis obsidibus consedit apud agros a Corbulone descriptos. Idem senatus, magistratus, leges imposuit. ac ne iussa exuerent, praesidium immunivit, missis qui maiores Chaucos ad deditionem pellicerent, simul Gannascum dolo aggrederentur. Nec irritae aut degeneres insidiae fuere adversus transfugam et violatorem fidei. sed caede eius motae Chaucorum mentes, et Corbulo semina rebellionis praebebat, ut laeta apud plerosque, ita apud quosdam sinistra fama: cur hostem conciret? adversa in rem publicam casura; sin prospere egisset, formidolosum paci virum insignem, et ignavo principi praegravem. Igitur Claudius adeo novam in Germanias vim prohibuit, ut referri praesidia cis Rhenum iuberet. 20. Iam castra in hostili solo molienti Corbuloni eae litterae redduntur. Ille re subita, quanquam multa simul offunderentur, metus ex imperatore, contemptio ex barbaris, ludibrium apud socios, nihil aliud prolocutus quam beatos quondam duces Romanos, signum receptui dedit. Ut tamen miles otium exueret, inter Mosam Rhenumque trium et viginti milium spatio fossam perduxit, qua incerta Oceani vetarentur. Insignia tamen triumphi indulsit Caesar, quamvis bellum negavisset. Nec multo post

C. 19. *sinistra* edd. At Ma. *in sinistra fama*, ut Hist. III, 13. *Ubi totis castris in fama proditio;* recte. Dord.

C. 19. *clade L. Apronii*] Vid. IV, 73. 74.

immunivit] In eorum finibus munivit, ut *ἐντειχίζειν φρούρια* Xenoph. Cyrop. III, 1, 27.

degeneres] Non indignae nomine Romano aut ipso Corbulone, quia nempe in transfugam et militiae desertorem; hoc enim est quod *fidei violatorem* dicit, i. e. sacramenti. Lips.

C. 20. *quondam* Lipsius, coll. Dion. C. LX, 30. *ὦ μακάριοι οἱ πάλαι ποτὲ στρατηγήσαντες.* MSS. *quosdam.* Post *Romanos* supplendum *fuisse*, ut nunc distinguitur; nisi potius pariter atque apud Dionem exclamatio est, ut in Virgiliano: *O fortunatos nimium!*

incerta Oceani] Quae alibi vocat *aestuaria.* Dio LX, 30. *ἵνα μὴ οἱ ποταμοὶ ἐν τῇ τοῦ ὠκεανοῦ πλημμυρίδι ἀναῤῥέοντες πελαγίζωσιν.*

vetarentur] Pro arcerentur; ut Sen. Herc. Oet. 1624. *Stat vasta late quercus et Phoebum vetat.*

Curtius Rufus eundem honorem adipiscitur, qui in agro 47
Mattiaco recluserat specus quaerendis venis argenti; unde tenuis fructus nec in longum fuit, at legionibus cum damno labor, et fodere rivos, quaeque in aperto gravia, humum infra moliri. Quis subactus miles, et quia plures per provincias similia tolerabantur, componit occultas litteras nomine exercituum precantium imperatorem, ut, quibus permissurus esset exercitus, triumphalia ante tribueret.

21. De origine Curtii Rufi, quem gladiatore genitum quidam prodidere, neque falsa prompserim et vera exsequi pudet. Postquam adolevit, sectator quaestoris cui Africa obtigerat, dum in oppido Adrumeto vacuis per medium diei porticibus secretus agitat, oblata ei species muliebris ultra modum humanum, et audita est vox: „tu es, Rufe, qui in hanc provinciam pro consule venies.“ Tali omine in spem sublatus, digressusque in urbem, et largitione amicorum, simul acri ingenio quaesturam, et mox nobiles inter candidatos praeturam principis suffragio assequitur, cum hisce verbis Tiberius dedecus natalium eius velavisset: „Curtius Rufus videtur mihi ex se natus.“ Longa post haec senecta et adversus superiores

et fodere refertur ad seq. *quaeque*, ut XIII, 7. *Et iuventutem . . legionesque.* — *cum damno*, non legionum sed reipublicae; quoniam maiores impensae quam fructus.

ante tribueret] Nempe ne triumphalium consequendorum causa militibus molestias crearent, quales Corbulo et Rufus creassent. Ern.

C. 21. *Curtii Rufi*] Num is sit qui de rebus Alexandri scripsit, ambigitur. Negat Niebuhr. Kl. Hist. Schrift. p. 306. sqq.

sectator quaestoris] Plin. Epp. VII, 27. *Tenuis adhuc et obscurus obtinenti Africam comes haeserat.*

Adrumeto] Nunc *Herkla* putant.

oblata] De eodem miraculo Plin. Epp. VII, 27.

ex se natus] Est ambiguitas in his verbis. Nam *ex se nati* dicuntur qui maiores ciere non possunt, obscuri homines genere; verum etiam qui ipsi sibi nomen peperere, non a maioribus accepere. Ergo indicavit Tiberius Rufum obscuro loco ortum et sibi aliquid nominis peperisse. Ern. Cic. Phil. VI, 6. de semet ipso: *Quem vos a se ortum hominibus nobilissimis, omnibus honoribus praetulistis.* Cic. Fin. II, 24. Walth.

47. tristi adulatione, arrogans minoribus, inter pares difficilis, consulare imperium, triumphi insignia ac postremo Africam obtinuit; atque ibi defunctus fatale praesagium implevit.

22. Interea Romae nullis palam neque cognitis mox causis Gnaeus Nonius eques Romanus ferro accinctus reperitur in coetu salutantium principem. Nam postquam tormentis dilaniabatur, de se non infitiatus conscios non edidit, incertum an occultans.

Isdem consulibus Publius Dolabella censuit spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecunia eorum, qui quaesturam adipiscerentur. Apud maiores virtutis id praemium fuerat cunctisque civium, si bonis artibus fiderent, licitum petere magistratus, ac ne aetas quidem distinguebatur, quin prima iuventa consulatum et dictaturas inirent. Sed quaestores regibus etiam tum imperantibus instituti sunt; quod lex curiata ostendit ab Lucio Bruto repetita. mansitque consulibus potestas deligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret. Creatique primum Valerius Potitus et Aemilius Mamercus, sexagesimo tertio anno post Tarquinios exactos, ut rem militarem comitarentur. Dein gliscentibus negotiis duo additi qui Romae curarent. Mox duplicatus numerus, stipendiaria iam Italia et accedentibus provinciarum vectigalibus. Post lege Sullae viginti creati supplendo senatui, cui iudicia tradiderat. Et quanquam equites iudicia reciperavissent, quaestura tamen ex dignitate can-

C. 22. *non infitiatus* Iac. Gronovius, ut Liv. XXIV, 5. *De se haud cunctanter fassus conscios celabat.* At Ma. *noni*, alii *novi*.

C. 22. *reperitur*] Nam Claudius *salutatoribus scrutatores semper apposuit, et quidem omnibus, et acerbissimos*, Suet. Cl. 35.

ne aetas quidem] Ut post factum est, inductis legibus annalibus.

lex curiata] De imperio et potestate regum. Niebuhr. H. Rom. T. I. p. 372.

curarent] Scil. quaesturam, ut IV, 36. *Asiam curaverat.* Sall. Cat. 9. *Rem publicam curarent.*

didatorum aut facilitate tribuentium gratuito concedebatur, donec sententia Dolabellae velut venumdaretur. 47.

23. Aulo Vitellio, Lucio Vipstano consulibus cum de supplendo senatu agitaretur, primoresque Galliae, quae Comata appellatur, foedera et civitatem Romanam pridem assecuti ius adipiscendorum in urbe honorum expeterent, multus ea super re variusque rumor. Et studiis diversis apud principem certabatur, asseverantium non adeo aegram Italiam ut senatum suppeditare urbi suae nequiret. Suffecisse olim indigenas consanguineis populis, nec poenitere veteris rei publicae. Quin adhuc memorari exempla, quae priscis moribus ad virtutem et gloriam Romana indoles prodiderit. An parum quod Veneti et Insubres curiam irruperint, nisi coetus alienigenarum, velut captivitas, inferatur? quem ultra honorem residuis nobilium, aut si quis pauper e Latio senator, fore? Oppleturos omnia divites illos, quorum avi proavi- (a. u. 801.) a. C. 48.

C. 23. *senator, fore?* Acidalius. At MSS. *senator foret*, h. e. esset, multo concinnius; nam *fore* facilius post *nobilium* cogitatione additur, ut IV, 55, quam sic in finem periodi differtur et reiicitur. Sensus est: Nullum honorem relinqui nobilibus, nec iis senatoribus qui quanquam indigenae, pauperes essent, si ditissimus quisque nullo originis respectu per divitias solas honores occupare posset. Dorb.

venumdaretur] Quod iam nemo quamvis dignus quaestor fieri vel auderet vel posset, nisi qui valde dives et perferendis munerum impensis esset. Ern. Nam munerum editio quasi pretium quaesturae datae videbatur.

C. 23. *Suffecisse olim.* Sententia est: *Suffecisse olim*, scil. ad senatum explendum, *indigenas*, h. e. Romanos natos, Romanos origine, *consanguineis populis*, h. e. populis qui eiusdem cum Romanis sanguinis, originis essent. Hi opponuntur Gallis externae originis. Hoc sibi volunt: Si olim indigenae in senatum complendum suffecerunt, ut eo ordine excluderentur Latini sociique Italici, quanquam Romanis consanguinei, quomodo ferri poterit aut quae tandem necessitas erit ut hodie Galli gens externa recipiantur? Lucem affundunt verba c. 24. *Latini post plebeios, ceterarum Italiae gentium post Latinos.* Ex Walth.

velut captivitas] Appositionem subiecti efficiunt haec verba, non partem praedicati, h. e. nisi coetus alienigenarum a c p a e n e d i x e r i m captivorum inferatur. Quippe *captivis* ab hoc oratore assimilantur quicunque devicti in civitatem Romanam recepti sunt. Sic *velut* non tam comparationi quam temperandae exaggerationi inservit Ovid. Met. II, 116. *Cor-*

48. que, hostilium nationum duces, exercitus nostros ferro vique ceciderint, divum Iulium apud Alesiam obsederint. Recentia haec: quid si memoria eorum moreretur, qui Capitolio et ara Romana manibus eorundem per se satis * * * fruerentur sane vocabulo civitatis: insignia patrum, decora magistratuum ne vulgarent. 24. His atque talibus haud permotus princeps, et statim contra disseruit, et vocato senatu ita exorsus est. „Maiores mei, quorum antiquissimus Clausus origine Sabina simul in civitatem Romanam et in familias patriciorum adscitus est, hortantur, uti paribus consiliis rem publicam capessam, transferendo huc quod usquam egregium fuerit. Neque enim ignoro Iulios Alba, Coruncanios Camerio, Porcios Tusculo et, ne vetera scrutemur, Etruria Lucaniaque et omni Italia in senatum accitos; postremo ipsam ad Alpes promotam, ut non modo singuli viritim, sed terrae, gen-

moreretur MSS. AGMa. At edd. Puteol. *inoriretur*, compositum non alibi lectum. Praeferrem *oreretur*, ut c. 38., nisi vererer de universa locutione; nam *recordatio oriri* fortasse potest dici, *memoria* non item. Facilius etiam patior *moveretur*. Seqq. lacunosa magis quam corrupta videntur, omnesque emendandi conatus eludunt. Hoc denique patet, Senonum Gallorum victorias et incendia significari, *qui Capitolio* paene potiti sunt. Digna tamen commemoratu Fr. Iacobi coniectura est: *Quid si memoria eorum inoreretur, qui in Capitolio et ara Romana manibus eorundem perissent? Satis honori* [immo *honoris*] *datum. Fruerentur sane* et seqq., addito: „Num aram Maximam intelligit? et fortasse illic a Gallis senes illos triumphales, non aedium in vestibulis caesos vetus erat fama refota per Claudium; an corrigendum: *in foro Romano?*“

C. 24. *capessam* Lipsius. At Ma. *capessenda*. Suspicor: *capessendam putem*.

nuaque extremae velut evanescere lunae. Porro abstractum pro concreto, ut XIII, 25. *In modum captivitatis nox agebatur*. Et XV, 50. *E praecipua familiaritate Neronis*. Dorr.

Alesiam] Mandubiorum oppidum, hodie Alise. De obsidione vid. Caes. B. G. VII, 79.

C. 24. *statim*] Nam apud principem, in palatio, per sermonem haec prolata erant.

exorsus est] Claudii oratio extat adhuc Lugduni, aere incisa, erudita magis quam eloquens. Quantum Tacitus ingenio suo indulserit ut eam historia dignam faceret, lector iudicet. Brot. Nuper denuo edidit C. Zellius 1833.

Etruria] Paulo durius hic omissum est novum subiectum, *quosdam* vel *alios*; nisi excidit *multos* vel *alios*.

tes in nomen nostrum coalescerent. Tunc solida domi 48. quies, et adversus externa floruimus, cum Transpadani in civitatem recepti, cum specie deductarum per orbem terrae legionum additis provincialium validissimis fesso imperio subventum est. Num poenitet Balbos ex Hispania nec minus insignes viros e Gallia Narbonensi transivisse? Manent posteri eorum, nec amore in hanc patriam nobis concedunt. Quid aliud exitio Lacedaemoniis et Atheniensibus fuit, quanquam armis pollerent, nisi quod victos pro alienigenis arcebant? At conditor noster Romulus tantum sapientia valuit, ut plerosque populos eodem die hostes, dein cives habuerit. Advenae in nos regnaverunt. Libertinorum filiis magistratus mandari non, ut plerique falluntur, repens, sed priori populo factitatum est. At cum Senonibus pugnavimus. Scilicet Volsci et Aequi nunquam adversam nobis aciem instruxere? Capti a Gallis sumus. Sed et Tuscis obsides dedimus, et Samnitium iugum subivimus. Attamen si cuncta bella recenseas, nullum breviore spatio quam adversus Gallos confectum. Continua inde ac fida pax. Iam moribus, artibus, affinitatibus nostris mixti aurum et opes suas inferant potius quam separati habeant. Omnia, patres conscripti, quae nunc vetustissima creduntur, nova fuere. Plebei magistratus post patricios, Latini post plebeios, ceterarum Italiae gentium post Latinos. Inveterascet hoc quoque, et quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit.“ 25. Orationem principis secuto patrum consulto primi Aedui senatorum in urbe ius adepti sunt.

conditor noster G. et edd. At Ma. *conditor nostri*, ut VI, 22. *Initia nostri*.

deductarum] In colonias nempe. Iisque mixti e provincialibus semper aliqui, eodem iure. Lips.

priori populo] Non antiquius quam a Caesare. Primus ille libertorum filios allegit in senatum et magistratibus ornavit. Dio C. XLIII, 47. *καὶ παμπληθεῖς μὲν ἐπὶ τὴν γερουσίαν μηδὲν διακρίνων, μήτ᾽ εἴ τις στρατιώτης μήτ᾽ εἴ τις ἀπελευθέρου παῖς ἦν ἐσέγραψεν*. Lips.

breviore spatio] Nam Gallia Comata, de qua hic agitur, decimo anno a Caesare perdomita est.

48. Datum id foederi antiquo, et quia soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Romano usurpant.

Isdem diebus in numerum patriciorum adscivit Caesar vetustissimum quemque e senatu aut quibus clari parentes fuerant, paucis iam reliquis familiarum, quas Romulus maiorum et Lucius Brutus minorum gentium appellaverant, exhaustis etiam quas dictator Caesar lege Cassia et princeps Augustus lege Saenia sublegere. Laetaque haec in rem publicam munia multo gaudio censoris inibantur. Famosos probris quonam modo senatu depelleret anxius, mitem et recens repertam quam ex severitate prisca rationem adhibuit, monendo, secum quisque de se consultaret, peteretque ius exuendi ordinis. facilem eius rei veniam. et motos senatu excusatosque simul propositurum, ut iudicium censorum ac pudor sponte cedentium permixti ignominiam mollirent. Ob ea Vipstanus consul rettulit patrem senatus appellandum esse Claudium; quippe promiscuum patris patriae cognomentum, nova in rem publicam merita non usitatis vocabulis honoranda. Sed ipse cohibuit consulem ut nimium assentantem. Condiditque lustrum quo censa sunt civium quinquaginta novem centena octoginta quattuor milia septuaginta duo. Isque illi finis inscitiae erga domum suam fuit. haud multo post flagitia uxoris noscere ac punire adactus, ut deinde ardesceret in nuptias incestas.

C. 25. *exuendi* Lips., ut III, 17. *Exuta dignitate*. H. II, 86. *Senatorium ordinem exuerat*. At MSS. *exeundi*, ut VI, 40. *Donec minor filius lubricum iuventae e x i r e t*.

C. 25. *fraternitatis*] Cic. Fam. VII, 10. *Fratres nostri Aedui*. Caes. B. G. I, 33. Eumen. Paneg. 2.

lege Cassia] De ea nominatim nuspiam traditur. Rem tradit Suet. Caes. 41. *Patricios allegit*. Sed id fecit potestate quam lex Cassia dederat. Ern.

lege Saenia] Dio LII, 42 hunc patriciorum dilectum confert in a. u. 725. *τό τε τῶν εὐπατριδῶν γένος συνεπλήθυσε, τῆς βουλῆς οἱ δῆθεν ἐπιτρεψάσης τοῦτο ποιῆσαι*. Legibus nomina a consulibus; et consul suffectus prioris anni L. Saenius in monumentis. Ex Lips. In monum. Ancyr. Tab. II. *Patriciorum numerum auxi consul quintum iussu populi et senatus*.

26. Iam Messalina facilitate adulteriorum in fasti- 48.
dium versa ad incognitas libidines profluebat, cum abrumpi dissimulationem etiam Silius, sive fatali vecordia, an imminentium periculorum remedium ipsa pericula ratus, urgebat. Quippe non eo ventum, ut senectam principis opperirentur. Insontibus innoxia consilia, flagitiis manifestis subsidium ab audacia petendum; adesse conscios paria metuentes. se caelibem, orbum, nuptiis et adoptando Britannico paratum; mansuram eandem Messalinae potentiam addita securitate, si praevenirent Claudium, ut insidiis incautum, ita irae properum. Segniter eae voces acceptae, non amore in maritum, sed ne Silius summa adeptus sperneret adulteram, scelusque inter ancipitia probatum veris mox pretiis aestimaret. Nomen tamen matrimonii concupivit ob magnitudinem infamiae, cuius apud prodigos novissima voluptas est. Nec ultra expectato, quam dum sacrificii gratia Claudius Ostiam

C. 26. *adulteriorum* Spira. *adulterorum* Ma.
urgebat MSS. nisi quod Ma. *arguebat* vel *urguebat*, ut XII, 12. *senectam opperirentur* G. At Ma. *senecta opperiretur*, tanquam passivum sit *opperiri*, ut I, 10 *ulcisci*. Sensus utique est: Nondum tam senio decrepitum esse Claudium, ut mors eius posset expectari; ut XVI, 9 de Cassio: *Senectus eius expectabatur*, coll. H. II, 7. Bachius *operiretur* scribi iussit, h. s. *Non eo ventum esse ut ista dissimulatio senectute* (i. e. ob senectutem) *principis celari posset*. Doed.

C. 26. *insontibus*] Sensus est: Iis tantum qui insontes vel essent vel haberi vellent, non nocere, si lente agerent et consiliis vel prudentia se tutarentur, sed manifesto sontibus, qualis ipse esset cum Messalina, audacia potius opus esse et vi agendum.

ob magnitudinem infamiae] Fortasse ex Senec. Ep. 123. *Nolunt solita peccare, quibus peccandi praemium infamia est.*

apud prodigos] Scil. famae, ut Vell. P. II, 48. *Pudicitiae prodigus.*

sacrificii] Immo rei frumentariae gratia, ut Dio LX, 31, pellicum causa Victor. Sed sacrificium credo a Claudio institutum rei frumentariae causa in aede Castorum. Id enim numen ibi cultum ventorum marisque causa. Ita lego apud Ammian. XIX, 10.: in summa inopia frumenti, *dum Tertullus*, qui praefectus annonae, *apud Ostiam in aede sacrificat Castorum, tranquillitas mare mollivit.* Id sacrum perpetuum fuit, et suspicor a Claudio institutum, qui portum illum celebrem et pharum Ostiae exstruxit. Celebratur solenni quadam laetitia mense Maio, ideoque post saecula Maiuma dictum. Ex Lips.

48. proficisceretur, cuncta nuptiarum solennia celebrat. 27. Haud sum ignarus fabulosum visum iri, tantum ullis mortalium securitatis fuisse in civitate omnium gnara et nihil reticente, nedum consulem designatum cum uxore principis, praedicta die, adhibitis qui obsignarent, velut suscipiendorum liberorum causa convenisse, atque illam audisse auspicum verba, subisse *, sacrificasse apud deos; discubitum inter convivas, oscula, complexus; noctem denique actam licentia coniugali. Sed nihil compositum miraculi causa, verum audita scriptaque senioribus tradam. 28. Igitur domus principis inhorruerat; maximeque quos penes potentia et, si res verterentur, formido, non iam secretis colloquiis, sed aperte fremere, dum histrio cubiculum principis exultaverit, dedecus quidem illatum, sed discidium procul abfuisse: nunc iuvenem nobilem, dignitate formae, vi mentis, ac propinquo consulatu maiorem ad spem accingi. nec enim occultum, quid post tale matrimonium superesset. Subibat sine

C. 28. *formae* Lipsius, ut XII, 51. At MSS. *forma*.

C. 27. *obsignarent*] Int. tabulas dotis sive, ut mox c. 30. vocat, *tabulas nuptiales*. Suet. Cl. 26. *Dote inter auspices consignata*.

subisse] Excidisse nomen aliquod et ob sensum et ob concinnitatem credibile est; suspicante Lipsio, *iugum* scil. coniugiale, quod in matrimonio poni coniungendis Servius ad Aen. IV, 16. testatur; locupletior utinam testis! Ritterus *templa* addi iubet. Dord.

discubitum infinitivus est; porro *oscula*, *complexus* ex *inter* pendent. Quare commate tantum ante *oscula* distinxi. Significatur forma nuptialis, ut iaceret nupta in gremio mariti, ut Iuven. II, 119. Catull. LXI, 171.

tradam] Expectares *tradidi* vel certe *tradimus*; iam enim illa incredibilia narravit; sed vid. ad XIII, 20.

C. 28. *histrio*] Mnester, de quo c. 36.

exultaverit Fr. Gronov. i. e. polluerit. „Suidas: *ἐξορχεῖσθαι· καταπαίζειν, ἐκφαυλίζειν, ἔκπυστον ποιεῖν*. Plutarch. Artax. 22. *ἐξορχησάμενος ἐν Πέρσαις τὸν Λεωνίδαν καὶ τὸν Καλλικρατίδαν*. Herodian. V, 5. *τήν τε ἱερωσύνην τοῦ ἐπιχωρίου θεοῦ περιεργότερον ἐξωρχεῖτο*. Egregie verbum *exultare* convenit et homini, qui histrio (horum enim verbum est, Plin. Epp. VII, 24.), et rei, scil. cubiculo principis, quod decet esse *ἀνέκπυστον, μυστήριον*.“ Ex Walth. Si vere correctum est, *exultare* h. l. significat *saltando expugnare*. In Ms. est *exultabere*.

dubio metus reputantes hebetem Claudium et uxori de- 48.
vinctum, multasque mortes iussu Messalinae patratas. Rursus ipsa facilitas imperatoris fiduciam dabat, si atrocitate criminis praevaluissent, posse opprimi damnatam ante quam ream. sed in eo discrimen verti, si defensio audiretur; utque clausae aures etiam confitenti forent.

29. Ac primo Callistus, iam mihi circa necem Gai Caesaris narratus, et Appianae caedis molitor Narcissus, flagrantissimaque eo in tempore gratia Pallas agitavere, num Messalinam secretis minis depellerent amore Silii, cuncta alia dissimulantes: dein metu, ne ad perniciem ultro traherentur, desistunt Pallas per ignaviam, Callistus prioris quoque regiae peritus, et potentiam cautis quam acribus consiliis tutius haberi; perstitit Narcissus, ut solum id immutans, ne quo sermone praesciam criminis et accusatoris faceret, ipse ad occasiones intentus, longa apud Ostiam Caesaris mora duas pellices, quarum is corporibus maxime insueverat, largitione ac promissis, et uxore deiecta plus potentiae ostentando, perpulit delationem subire. 30. Exin Calpurnia (id pellici nomen), ubi datum secretum, Caesaris genibus pro-

C. 29. *Gai Caesaris* Faernus. *Caesaris* MSS. ut c. 1. et 8., ut *κατ' ἐξοχήν* Caligulam significari putes *Caesaris* vocabulo.

ut optimi MSS. *et* alii, neutrum exhibet MS. Agr. Suspicor: *Perstitit Narcissus, solum id immutans, ut ne quo sermone* et seqq. Ceterum emendavi interpunctionem vulgatam, qua obscurabatur id quod Tacitus narrat: Tres coniuraverant; ex his duo desistunt, unus perstitit. Dord.

perpulit edd. At Ma. *perculit*, sat bene, ut XII, 50. *Percellunt Vologesen omittere praesentia.* Appul. Apol. p. 281. *Venerem .. nullis ad turpitudinem stimulis vel illecebris sectatores suos percellentem.* Dord.

utque] I. e. providendumque ut. Ann. I, 47. *ac, ne postpositi contumelia incenderentur.* Dord.

C. 29. *Callistus*] De eo Dio LIX, 19. Ioseph. Ant. XIX, 1.

Appianae caedis] Suet. Cl. 37. *Pari modo oppressum ferunt Appium Silanum; quem cum Messalina et Narcissus conspirassent perdere, divisis partibus alter ante lucem similis attonito patroni cubiculum irrupit, affirmans somniasse se vim ei ab Appio illatam; altera in admirationem formata sibi quoque eandem speciem aliquot iam noctibus obversari rettulit.* Dio LX, 14.

velut nupsisse Messalinam Silio exclamat. Simul Cleopatram, quae idem opperiens adstabat, an comperisset interrogat, atque illa adnuente cieri Narcissum postulat. Is veniam in praeteritum petens, quod ei cis Vectios, cis Plautios dissimulavisset, nec nunc adulteria obiecturum ait, ne domum, servitia et ceteros fortunae paratus reposceret. Frueretur immo iis, et redderet uxorem rumperetque tabulas nuptiales. An discidium, inquit, tuum nosti? nam matrimonium Silii vidit populus et senatus et miles; ac ni propere agis, tenet urbem maritus. 31. Tum potissimum quemque amicorum vocat; primumque rei frumentariae praefectum Turranium, post Lusium Getam praetorianis impositum percunctatur. Quis fatentibus, certatim ceteri circumstrepunt, iret in castra, firmaret praetorias cohortes, securitati ante quam vindictae consuleret. Satis constat eo pavore offusum Clau-

C. 30. *idem* non intelligo. Expectares *id ipsum*. Suspicor: *quae opperiens adstabat, idem an comperisset interrogat*. Dorm.

C. 30. *cis Vectios, cis Plautios* Fr. Gronov. h. s. Veniam peto, Caesar, quod tacui, dum Vectiis, dum Plautiis moechis contenta fuit Messalina, dum intra hos et horum similes libidinem stitit. Itaque tota enunciatio, exuta brachylogia, sic fuerit complenda: *quod* Agrippinam *cis Vectii, Plautii*, aliorum adulteria sistentem *dissimulavisset*. Sic Plaut. Most. I, 1, 17. *Cis paucas tempestates*. Mox XII, 22. *Vis Agrippinae citrà ultima stetit*. Ma. *cis vetticis plautio*. Lipsius coniecerat *circa — circa*, i. e. quod attinet ad, ut Dial. 3. *Omne tempus modo circa Medeam, ecce nunc circa Thyesten consumas*. Ann. XI, 15. 29. XVI, 8. Deinde *circa Plautios*, scil. facta vel admissa, obiectum est verbi, ut Hist. I, 10. *Palam* (scil. facta) *laudares*. Fuerunt autem hi Messalinae adulteri. Plin. H. N. XXIX 4. *Exortus mox est Vectius Valens, adulterio Messalinae Claudii Caesaris nobilitatus*. Tac. Ann. XIII, 11. *Secuta lenitas in Plautium Lateranum, quem ob adulterium Messalinae ordine remotum reddidit senatui*.

ne .. reposceret] I. e. nedum. Vid. XIII, 27.

rumperet tabulas] Symbolum id divortii. Cic. Verr. II, 28. Iuven. IX, 75.

C. 31. *potissimum quemque* edd. ex A. At Ma. *potissimum*, h. e. *τὸ κράτιστον τῶν ἑταίρων*, summam potissimorum amicorum. Sic XV, 61. *Quod erat saevienti principi intimum consiliorum*. G. 35. Walth. An potius *potissimorum amicorum* scil. *quosdam* legendum? ut VI, 12. *Quindecimvirum* scil. unus. G. 15. *Vel armentorum vel frugum* scil. aliquid. Dorm.

dium ut identidem interrogaret, an ipse imperii potens, an Silius privatus esset. At Messalina non alias solutior luxu, adulto autumno simulacrum vindemiae per domum celebrabat. urgeri prela, fluere lacus; et feminae pellibus accinctae assultabant ut sacrificantes vel insanientes Bacchae, ipsa crine fluxo thyrsum quatiens, iuxtaque Silius hedera vinctus, gerere cothurnos, iacere caput, strepente circum procaci choro. Ferunt Vectium Valentem lascivia in praealtam arborem connisum, interrogantibus quid aspiceret, respondisse tempestatem ab Ostia atrocem; sive coeperat ea species, seu forte lapsa vox in praesagium vertit. 32. Non rumor interea, sed undique nuntii incedunt, qui gnara Claudio cuncta et venire promptum ultioni afferrent. Igitur Messalina Lucullianos in hortos, Silius dissimulando metu ad munia fori digrediuntur. Ceteris passim dilabentibus affuere centuriones, inditaque sunt vincla, ut quis reperiebatur in publico aut per latebras. Messalina tamen, quanquam res adversae consilium eximerent, ire obviam et aspici a marito, quod saepe subsidium habuerat, haud segniter intendit, iussitque ut Britannicus et Octavia in complexum patris pergerent. et Vibidiam virginum Vestalium vetustissimam

C. 31. *coeperat* Ma. All. *ceperat*.
C. 32. *Lucullianos* Beroald., ut c. 1 et 37. At Ma. *fucilianos*.

lacus] Cat. R. R. 25. *Vinaceos .. conculcato in dolia picata vel in lacum vinarium picatum*. Ovid. Fast. IV, 888. Tibull. I, 1, 10.

Silius] Sicut Antonius ap. Vell. P. II, 82. *Cum Liberum patrem appellari se iussisset, cum redimitus hedera coronaque velatus aurea et thyrsum tenens cothurnisque succinctus curru velut Liber pater vectus est Alexandriae*. Virg. G. II, 8.

C. 32. *incedunt*] Iusto ingressu tanquam milites, quorum hoc verbum proprium est. Alii *incidunt*, perperam; nam hoc de fortuito advenientibus dicitur.

iussitque ut] Non praesentibus Britannico et Octaviae praecepit, sed imperavit servitiis ut eosdem monerent pergere in complexum patris. Hoc inest formulae *iussit ut*. Walth. At Ma. *missique* scil. curaturi; transiturque nulla causa aperta ab activo *intendit* ad passivum, ut vicissim IV, 17 a *perstricti* ad *monuit*. Vid. ad XIII, 3. G. *iussique*.

Virginum Vestalium intercessione saepius utebantur homines Romani. Hist. III, 81. Suet. Iul. 1. Cic. Font. 17.

vetustissimam] Est eadem quae *virgo maxima* dicitur, nam ab aetate praeerat. Lips.

48. oravit pontificis maximi aures adire, clementiam expetere. Atque interim tribus omnino comitantibus (id repente solitudinis erat), spatium urbis pedibus emensa, vehiculo quo purgamenta hortorum eripiuntur, Ostiensem viam intrat, nulla cuiusquam misericordia, quia flagitiorum deformitas praevalebat. **33.** Trepidabatur nihilo minus a Caesare: quippe Getae praetorii praefecto haud satis fidebant, ad honesta seu prava iuxta levi. Ergo Narcissus assumptis quibus idem metus, non aliam spem incolumitatis Caesaris affirmat, quam si ius militum uno illo die in aliquem libertorum transferret, seque offert suscepturum. Ac ne, dum in urbem vehitur, ad poenitentiam a Lucio Vitellio et Publio Largo Caecina mutaretur, in eodem gestamine sedem poscit sumitque. **34.** Crebra post haec fama fuit, inter diversas principis voces, cum modo incusaret flagitia uxoris, aliquando ad memoriam coniugii et infantiam liberorum revolveretur, non aliud prolocutum Vitellium quam: O facinus! o scelus!

C. 33. *vehitur* edd. At Ma. *referatur vehitur;* unde Fr. Iacobus ingeniose suspicatur: *dum in urbem separatus vehitur.* „Timebat enim Narcissus ne per Vitellii artes consulto a principe separaretur.“

et Publio Broterius. At MSS. *Publio*, asyndeto solenni.

sumitque BGB edd. At Ma. *assumitque.* Suspicor cum Walthero: *poscit, assumiturque*, coll. Plin. Epp. III, 1. *Vehiculum ascendit, assumit uxorem.*

eripiuntur] I. q. evelluntur. Virg. A. IV, 479. *Vaginaque eripit ensem.* XI, 679. *Pellis erepta iuvenco.* Inde et *irpex* seu *urpex*, instrumentum hortulanorum huic operi inserviens, nomen duxit. R. *expuuntur.* Dord.

C. 33. *nihilo minus*] Scil. quam Messalina; *a Caesare* i. e. a Caesaris partibus; quapropter mox *fidebant* ut Ma., non *fidebat* ut edd.

ius militum] I. e. in milites, scil. praetorianos; eodem sensu quo H. II, 40 *ius imperii.* Pariter Hist. II, 92 *iura libertorum.*

Largo] Fratre, opinor, C. Caecinae Largi, qui consul cum Claudio fuit a. u. 795 et in consulatu interfectus. Lips.

gestamine] Carpento, ut *gestatio* Cels. II, 15, non *sella gestatoria*, ut Lipsio videtur; primo propter quattuor loca, quae vix in sella ab hominibus portari solita dari possunt; dein propter tempus brevius huic itineri impensum, quam ut ab hominibus portari potuerit sella; denique quoniam de hoc gestamine usurpatur vox *vehitur.* Ryck.

C. 34. *O facinus*] His vocibus vel Messalinae discidium vel

Instabat quidem Narcissus aperire ambages et veri copiam facere, sed non ideo pervicit, quin suspensa et quo ducerentur inclinatura responderet, exemploque eius Largus Caecina uteretur. Et iam erat in aspectu Messalina clamitabatque, audiret Octaviae et Britannici matrem, cum obstreperet accusator, Silium et nuptias referens; simul codicillos libidinum indices tradidit, quis visus Caesaris averteret. Nec multo post urbem ingredienti offerebantur communes liberi, — nisi Narcissus amoveri eos iussisset. Vibidiam depellere nequivit, quin multa cum invidia flagitaret, ne indefensa coniunx exitio daretur. Igitur auditurum principem et fore diluendi criminis facultatem respondit; iret interim virgo et sacra capesseret. 35. Mirum inter haec silentium Claudii; Vitellius ignaro propior; omnia liberto obediebant. Patefieri domum adulteri atque illuc deduci imperatorem iubet. Ac primum in vestibulo effigiem patris Silii consulto senatus abolitam demonstrat, tum quicquid avitum Neronibus et Drusis in pretium probri cessisse. Incensumque et ad minas erumpentem castris infert, parata concione militum, apud quos praemonente Narcisso pauca verba fecit: nam etsi iustum dolorem pudor impediebat. Continuus dehinc cohortium clamor nomina reorum et poenas flagitantium; admotusque Silius tribunali non 48.

C. 34. *obstreperet* MSS. *obstrepere* Ernestius cum Acidalio. Suspicor: *obstrepere et accusator*, Messalinae item strepenti. Doed.

C. 35. *avitum* Chifflet. *habitum* MSS. ut c. 10. Intelliguntur apparatus principis Silii in domum translati: c. 12. 30.

Narcissi delationem significare poterat Vitellius, in unam alteramve partem interpretaturus, prout Messalina vel Narcissus superior ex hoc certamine discessisset. Doed.

C. 35. *effigiem*] In atrio sive in vestibulo aedium imagines maiorum, ut hic Silii patris. Sed enim Silius legatus olim inferioris [immo superioris] Germaniae damnatus crimine maiestatis cum uxore Sosia Galla, ut IV, 19 narratum, ideoque et imagines abolitae, quas tamen filius restituerat. Criminatur ergo id libertus. Lips.

pudor] Num praesens pudor ob flagitium uxorium? an perpetuus ac subrusticus, extemporali eloquentiae adversus? cf. XV, 3.

48. defensionem, non moras tentavit, precatus ut mors accelleraretur. Eadem constantia et illustres equites Romanos cupidos maturae necis fecit. Et Titium Proculum, custodem a Silio Messalinae datum, et indicium offerentem Vectium Valentem, confessum, et Pompeium Urbicum ac Saufellum Trogum ex consciis tradi ad supplicium iubet. Decrius quoque Calpurnianus vigilum praefectus, Sulpicius Rufus ludi procurator, Iunceus Virgilianus senator eadem poena affecti. 36. Solus Mnester cunctationem attulit, dilaniata veste clamitans, aspiceret verberum notas, reminisceretur vocis, qua se obnoxium iussis Messalinae dedisset. aliis largitione aut spei magnitudine, sibi ex necessitate culpam: nec cuiquam ante pereundum fuisse, si Silius rerum poteretur. Commotum his et pronum ad misericordiam Caesarem perpulere liberti, ne tot illustribus viris interfectis histrioni consuleretur: sponte an coactus tam magna peccavisset, nihil referre. Ne Trauli quidem Montani equitis Romani defensio recepta est. Is modesta iuventa, sed corpore insigni accitus ultro noctemque intra unam a Messalina proturbatus erat, paribus lasciviis ad cupidinem et fastidia.

Romanos cupidos . . fecit edd. At Ma. *Romani cupido fuit;* quod Waltherus tuetur sic distinguendo: *Eâdem constantiâ et illustres equites Romani* (scil. egerunt); *cupido maturae necis fuit.*

custodem] Sine dubio illa castas imitata per blanditias hunc φρουρόν a marito novo ipsa exegit. Martial. X, 69. *Custodes das, Polla, viro, non accipis ipsa.* Talis ille qui dominam nec vir nec femina servabat adversus Nasonem, Amor. II, 3. Iuven. VI, 347. *Quis custodiat ipsos custodes?* Gron.

indicium] Proprie est eius qui una peccaverit. Donat. ad Ter. Eun. V, 7, 13. Et Ascon. ad Cic. Caec. 11. Index est qui facinoris cuius ipse est conscius latebras indicat impunitate proposita.

tradi scil. percussori, ut Suet. Vit. 14. *Quendam supplicio traditum.* Et Cal. 32. *Servum carnifici confestim tradidit.*

ludi procurator] Idem quod *curator munerum*, Suet. Cal. 27. Vid. XIII, 22.

C. 36. *vocis*] Dio LX, 22. *Καὶ οὕτως εἰπόντος αὐτῷ τοῦ Κλαυδίου, πάνθ' ὅσα ἂν προστάττηται ὑπὸ τῆς Μεσσαλίνης ποιεῖν, συνῆν αὐτῇ, ὡς καὶ τοῦθ' ὑπ' ἐκείνου κεκελευσμένος.*

corpore insigni] Ablativus causalis est, ut Ann. VI, 42. *Opibus et sapientia delecti.*

Suillio Caesonino et Plautio Laterano mors remittitur, at huic ob patrui egregium meritum; Caesoninus vitiis protectus est, tanquam in illo foedissimo coetu passus muliebria. 37. Interim Messalina Lucullianis in hortis prolatare vitam, componere preces, nonnulla spe, et aliquando ira: tanta inter extrema superbia agebat. Ac ni caedem eius Narcissus properavisset, — verterat pernicies in accusatorem. Nam Claudius domum regressus et tempestivis epulis delenitus, ubi vino incaluit, iri iubet nuntiarique miserae (hoc enim verbo usum ferunt), dicendam ad causam postera die adesset. Quod ubi auditum, et languescere ira, redire amor, ac si cunctarentur, propinqua nox et uxorii cubiculi memoria timebantur, prorumpit Narcissus denuntiatque centurionibus et tribuno, qui aderant, exsequi caedem: ita imperatorem iubere. Custos et exactor e libertis Euodus datus. isque raptim in hortos praegressus, repperit fusam humi, assidente matre Lepida, quae florenti filiae haud concors, supremis eius necessitatibus ad miserationem evicta erat, suadebatque, ne percussorem opperiretur; transisse vitam, neque aliud

C. 37. *aderant* G. At Ma. *aderat*.

patrui] A. Plautii, suspicor, qui Britanniam Claudio subegit. Agr. 14. Lips.

muliebria passus] Ideoque a crimine stupratae Messalinae liber; nam adulteri soli puniebantur, non amici.

C. 37. *tanta .. agebat*] Sic G. aliique. Superbia Messalinae in eo agnoscebatur, quod quamvis summi sibi sceleris conscia et aperte damnata ac desperata tamen adhuc et sperare audebat, tanquam Caesarem etiamtum ad ignoscendum evictura, et in iram erumpebat, tanquam auctores periculi sui quandoque ultura; nam *ira* est ultionis cupido. Aegre deserui Ma. auctoritatem, *tantum .. egebat* exhibentis. At nec *tantum* pro *adeo* usurpatur nisi seq. *quantum*, nec *superbia egere* pro *carere* Latine dicitur; minime vero seqq. per *ac* potuerunt adnecti, si *fractum* Messalinae animum h. l. testaretur scriptor. Et apparebat sane superbia in *ira*, qua non inanis stomachus sed ultionis cogitatio significatur. Dord.

verterat] Intransitive dictum.

ubi primum cum aoristo, *auditum* est, dein cum infinitivis historicis, *languescere* et *redire*, postremo cum imperfecto *timebantur* structum.

praegressus] Libertus ac privatus tribunum ac militem tanquam dux, non tanquam comes, novo exemplo et indigno. Alii *progressus*. Dord.

48. **quam morti decus quaerendum. Sed animo per libidines corrupto nihil honestum inerat: lacrimaeque et questus irriti ducebantur, cum impetu venientium pulsae fores, adstititque tribunus per silentium, at libertus increpans multis et servilibus probris. 38. Tunc primum fortunam suam introspexit, ferrumque accepit, quod frustra iugulo aut pectori per trepidationem admovens ictu tribuni transigitur. Corpus matri concessum. Nuntiatumque Claudio epulanti periisse Messalinam, non distincto sua an aliena manu. Nec ille quaesivit, poposcitque poculum et solita convivio celebravit. Ne secutis quidem diebus odii, gaudii, irae, tristitiae, ullius denique humani affectus signa dedit, non cum laetantes accusatores aspiceret, non cum filios maerentes. iuvitque oblivionem eius senatus censendo nomen et effigies privatis ac publicis locis demovendas. Decreta Narcisso quaestoria insignia, levissimum fastidii eius, cum supra Pallantem et Callistum ageret * * honesta quidem, sed ex quibus deterrima orerentur, tristitiis multis.**

pulsae] Pro *impulsae*, ut H. III, 25.

C. 38. *fastidii* Ms. et duo Vatt. id est *fastus, superbiae,* ut Plin. Epp. VIII, 6. *Placuit aere signari omnes honores fastidiosissimi mancipii*, scil. Pallantis. Et Paneg. 55. *Ut appareat non superbia et fastidio te amplissimos honores repudiare, qui minores non dedigneris.* Sed neque convenit haec subiectiva notio iis quae sequuntur, *cum supra Pallantem ageret*, neque genitivus idoneus est pro dativo *fastidio* vel *fastidiis*, quem requirebat iure Ernestius. Quamobrem verum videtur quod reliqui MSS. exhibent, *fastigii*, id est potentiae, ut III, 29. *Ac tamen initia fastigii Caesaribus erant.*

honesta .. multis] Haec adeo mutila sunt ut sanari nequeant.

LIBER DUODECIMUS.

BREVIARIUM.

Claudius de matrimonio deliberat, et Agrippina aliis praefertur, Germanici fratris eius filia. Eae nuptiae decreto senatus firmatae et legitimae habitae. Lucius Silanus mortem sibi consciscit, Claudii gener. Annaeus Seneca ab exilio redit. Octavia Claudii filia Neroni desponsa. Parthi regem Roma petunt Meherdatem; qui proelio congressus a Gotarze vincitur. Mithridates Ponti regnum reciperare tendit irrito conatu. Victus Romam tandem perducitur. Lollia illustris femina Agrippinae artibus damnata. Claudius pomoerium urbis profert; et qui ante eum protulerint. Nero Domitius a Claudio adoptatur. Colonia in Ubios deducta. Catti latrocinia agitantes vincuntur. Vannius Suevorum rex pellitur regno. Publii Ostorii in Britannia res, et de Caractaco rege victoria. Britannicus Agrippinae fraudibus Neroni posthabetur et fidelissimi comites paulatim ab eo removentur. Prodigia aliquot, et Romae annonae caritas. Bellum inter Armenios et Iberos, cui Parthi et Romani quoque miscentur. Senatusconsultum Claudianum de feminis quae servo succumberent. Motus aliquis in Iudaea inter incolas et Romanos milites. Claudius lacum Fucinum emisit et navale spectaculum praebuit. Procuratorum in provinciis auctoritas ab eodem stabilita. Cois immunitas concessa. Byzantiis tributum ad tempus remissum. Lepida ad mortem agitur. Claudius denique veneno non obscure ab uxore tollitur. Nero primordia imperii capit.

Gesta haec annis sex, Gaio Pompeio Quinto Veranio, Gaio Antistio Marco Suillio Rufo, Tiberio Claudio quintum Servio Cornelio Orfito, Publio Cornelio Sulla Lucio Salvio Othone, Decimo Iunio Silano Quinto Haterio, Marco Asinio Marcello Marco Acilio Aviola consulibus.

---

1. Caede Messalinae convulsa principis domus, orto 48.
apud libertos certamine quis deligeret uxorem Claudio,

C. 1. *Caede*] Temere ab illis, qui Taciti Annales in libros dissecandos curavere, res gestas eius anni, quo Aulus Vitellius et Lucius Vipstanus consules fuere, inter duos libros (XI, 23. — XII, 4.) diviserunt; novi enim anni res et novi consules demum XII, 5. producuntur. Falluntur editores, qui cum hoc libro novum annum et inde a XII, 5 rursus novum inducunt. Conf. Bachius Museo Rhenano a. 1833. p. 353. Ritter.

48. caelibis vitae intoleranti, et coniugum imperiis obnoxio. Nec minore ambitu feminae exarserant: suam quaeque nobilitatem, formam, opes contendere, ac dignam tanto matrimonio ostentare. Sed maxime ambigebatur inter Lolliam Paulinam Marci Lollii consularis, et Iuliam Agrippinam Germanico genitam: huic Pallas, illi Callistus fautores aderant. At Aelia Petina e familia Tuberonum Narcisso fovebatur. Ipse huc modo modo illuc, ut quemque suadentium audierat, promptus discordantes in consilium vocat, ac promere sententiam et adiicere rationes iubet. 2. Narcissus vetus matrimonium, familiam communem (nam Antonia ex Petina erat), nihil in penatibus eius novum disserebat, si sueta coniunx rediret, haudquaquam novercalibus odiis visura Britannicum et Octaviam, proxima suis pignora. Callistus improbatam longo discidio, ac, si rursus assumeretur, eo ipso superbam, longeque rectius Lolliam induci, quando nullos liberos genuisset, vacuam aemulatione et privignis parentis loco futuram. At Pallas id maxime in Agrippina laudare, quod Germanici nepotem secum traheret, dignum

C. 1. *intoleranti* Pichena: *intonanti* MSS.
contendere . . *ostentare* edd. At Ma. *contenderet* . . *ostentaret*, bene, si post *exarserant* addas *ut*, quod saepe excidit sive Taciti brevitate seu librariorum oscitantia: XIV, 7. 20. 48. XV, 14. IV, 14. 74. Dord.
C. 2. *et Octaviam* edd. At Ma. *Britannicum*, *Octaviam*.
discidio MSS. ut II, 86. XI, 30. *dissidio* Puteol. quod Latinum vocabulum esse negat Madvig. ad Cic. Fin. p. 812.

contendere] Comparare cum aliarum nobilitate, ut XIII, 3. G. 26.

dignam] Scil. *se*, Liv. I, 47. *Defuisse qui se regno dignum putaret*. Ern. All. *digna*.

M. Lollii] Non prisci illius Lollii qui moderator C. Caesari datus, sed filii eius. Ex Lips.

promptus] H. e. pronus, ut XV, 25. *Promptus in pavorem*, coll. IV, 10. H. IV, 76.

C. 2. *vetus matrimonium*] Suet. Cl. 26. *Uxores duxit Plautiam Urgulanillam triumphali et mox Aeliam Petinam consulari patre. Cum utraque divortium fecit; sed cum Petina ex levibus offensis*. Mox *familiam* de una filia dictum; quare Muretus *filiam* scribi iussit.

visura] Toleratura, ut Hist. IV, 42. *Praetorem et consularem visuri sumus?*

nepotem] Quem ex Domitio priore marito genuerat.

prorsus imperatoria fortuna: stirpem nobilem et familiae Claudiae [quae] posteros coniungeret; ne femina expertae fecunditatis, integra iuventa, claritudinem Caesarum aliam in domum ferret. 3. Praevaluere haec, adiuta Agrippinae illecebris, quae ad eum per speciem necessitudinis crebro ventitando pellicit patruum, ut praelata ceteris, et nondum uxor potentia uxoria iam uteretur. Nam ubi sui matrimonii certa fuit, struere maiora, nuptiasque Domitii, quem ex Gnaeo Aenobarbo genuerat, et Octaviae Caesaris filiae moliri; quod sine scelere perpetrari non poterat, quia Lucio Silano desponderat Octaviam Caesar, iuvenemque et alia clarum insigni triumphalium et gladiatorii muneris magnificentia protulerat ad studia vulgi. Sed nihil arduum videbatur in animo principis, cui non iudicium, non odium erat nisi indita et iussa. 4. Igitur Vitellius, nomine censoris serviles fallacias obtegens ingruentiumque dominationum provisor, quo gratiam Agrippinae pararet, consiliis eius implicari, serere crimina in Silanum, cui sane decora et procax soror, Iunia Calvina, haud multum ante Vitellii nurus fuerat. Hinc initium accusationis; fratrumque non incestum

stirpem . . quae posteros] Haec corrupta videntur, nam *quae* nec per se aptum nec hac sede dignum. Suspicor: *stirpemque nobilem et familiae Claudiae posteros coniungeret.* Nempe *stirps nobilis* Domitius Nero est, *familiae Claudiae posteri* autem futura Claudii proles ex Agrippinae matrimonio speranda. Nam si vidua Domitii, ex quo liberos conceperat, Claudio nuberet eique et ipsi liberos pareret, *coniunctio et propinquitas* oritura erat inter utrosque liberos, communione matris. Nequaquam enim per *Claudiae posteros* intelligenda est Octavia, quasi iamtunc futuri inter Neronem et Octaviam matrimonii spes ostenderetur. Doed.

C. 4. *serere* Puteol. At Ma. *ferre* h. e. proferre, vel referre, iactare, ut VI, 49. XV, 46. *Spartacum et vetera mala rumoribus ferente populo*, ubi Heinsius item *serente*. Doed.

imperatoria fortuna non de ipso imperio intelligendum, sed de dignitate eorum qui in Caesaris familiam asciti sunt. Non enim conveniens videtur Pallantem destinare Neronem imperatorem. Doed.

ne femina pendet ex omisso *curandum* vel *metuendum esse*, ut c. 66; quare colo distinxi a praecedd.

C. 4. *fratrum*] I. e. fratris et sororis, Senec. Med. 56. *Ad regum thalamos*, i. e. regis et reginae puellae.

48. sed incustoditum amorem ad infamiam traxit. Et praebebat Caesar aures, accipiendis adversum generum suspicionibus caritate filiae promptior. At Silanus insidiarum nescius, ac forte eo anno praetor, repente per edictum Vitellii ordine senatorio movetur, quanquam lecto pridem senatu, lustroque condito. Simul affinitatem Claudius diremit, adactusque Silanus eiurare magistratum, et reliquus praeturae dies in Eprium Marcellum collatus est.

(a. u. 802.) a. C. 49. 5. Gaio Pompeio, Quinto Veranio consulibus pactum inter Claudium et Agrippinam matrimonium iam fama, iam amore illicito firmabatur; necdum celebrare solennia nuptiarum audebant, nullo exemplo deductae in domum patrui fratris filiae. quin et incestum, ac si sperneretur, ne in malum publicum erumperet, metuebatur. Nec ante omissa cunctatio, quam Vitellius suis artibus id perpetrandum sumpsit. percunctatusque Caesarem, an iussis populi, an auctoritati senatus cederet, ubi ille unum se civium et consensui imparem respondit, opperiri intra palatium iubet. Ipse curiam ingreditur, summamque rem publicam agi obtestans veniam dicendi ante alios exposcit, orditurque, gravissimos principis labores, quis orbem terrae capessat, egere adminiculis, ut domestica cura vacuus in commune consulat. Quod porro honestius censoriae mentis

incustoditam] Plin. Epp. VI, 29. *Tuitus sum I. Bassum, ut incustoditum nimis et incautum, ita minime malum.* Rem illustrat Seneca de Morte Claudii: *Qui quantum quidem in ipso fuit damnatum incesti L. Silanum generum suum occidit.*

accipiendis] Quae offerebantur.

edictum] Nam censores edicta proponebant. Liv. XLIII, 16. *Multis equos ademerunt. In ea re cum equestrem ordinem offendissent, flammam invidiae adiecere edicto, quo edixerunt* etc. Plin. H. N. XIII, 5. *Crassum et Caesarem censores edixisse, ne quis venderet unguenta exotica.* Gron.

C. 5. *incestum*] Nominativus est neutrius, i. q. *incestus.*

censoriae mentis] Intellige Caesaris, nam gessit is *censuram intermissam diu post Paulum Plancumque censores.* Suet. 16. Censoriam ei Vitellius dat mentem, adulatione, h. e. gravitate insignem gravibusque semper rebus occupatam. Plin. Epp. III, 20. *Audiebat senatus gravitate censoria.* Walth.

levamen quam assumere coniugem prosperis dubiisque sociam, cui cogitationes intimas, cui parvos liberos tradat, non luxui aut voluptatibus assuefactus, sed qui prima ab iuventa legibus obtemperavisset. 6. Postquam haec favorabili oratione praemisit multaque patrum assentatio sequebatur, capto rursus initio, quando maritandum principem cuncti suaderent, deligi oportere feminam nobilitate, puerperiis, sanctimonia insignem. Nec diu anquirendum, quin Agrippina claritudine generis anteiret: datum ab ea fecunditatis experimentum, et congruere artes honestas. Id vero egregium, quod provisu deum vidua iungeretur principi sua tantum matrimonia experto. Audivisse a parentibus, vidisse ipsos arripi coniuges ad libita Caesarum: procul id a praesenti modestia. Statueretur immo documentum, quo uxorem imperator acciperet. At enim nova nobis in fratrum filias coniugia. sed aliis gentibus solennia, neque lege ulla prohibita. et sobrinarum diu ignorata tempore addito percrebruisse.

C. 5. *quam* edd. At Ma. *unquam et*, unde Petersenius bene eruit: *levamentum quam*, coll. I, 17. III, 34. IV, 66. H. I, 8. Etiam *et* retineri potest, h. e. *et ipsum*, ut Pers. I, 23. *Quibus et dicas cute perditus: eheu!* Liv. V, 3. *Tribuni militum .. qui et semper aliquid aegri esse in republica volunt.* Nempe censorum erat exigere matrimonia; censor adigebat solenne iusiurandum: *Tu ex animi tui sententia uxorem habes?* Gell. IV, 20. Itaque laudatur Claudius, quod non modo alienis matrimoniis prospiceret censor, sed e t i p s e talem coniugem assumeret. Dorn.

C. 6. *anquirendum* cum *quin* structum est, non tam legitime quam ad analogiam verbi *dubitandum*.

vidua] Agrippina mortuo sub initia imperii Claudiani Crispo Passieno, cui post Domitium nupserat. Egregium hoc dixit Vitellius, quia ideo nulli marito abducenda esset.

audivisse] Scil. de Livia quam Augustus Neroni abduxisset. *vidisse*, scil. principe Caligula. Suet. Cal. 24. *Mox L. Cassio Longino consulari collocatam abduxit et in modum iustae uxoris propalam habuit.* Et c. 25. *Liviam Orestillam C. Pisoni nubentem .. ad se deduci imperavit intraque paucos dies repudiatam biennio post relegavit.*

acciperet] Emphaticum est, scil. a senatu oblatam, oppos. *arriperet* per violentiam, vel saltem *eligeret* suopte consilio. Ante *acciperet* lacuna est in Ma. et excidit fortasse *ultro;* quanquam ad integritatem sententiae nihil desideratur. Dorn.

sobrinarum] Pro consobrinarum secundum Lipsium. Aliter Clem. Klenze *Familienrecht der Cognaten und Affinen* p. 19.

49 Morem accommodari prout conducat, et fore hoc quoque in iis, quae mox usurpentur. 7. Haud defuere qui certatim, si cunctaretur Caesar, vi acturos testificantes erumperent curia. Conglobatur promiscua multitudo, populumque Romanum eadem orare clamitat. Nec Claudius ultra expectato obvius apud forum praebet se gratantibus, senatumque ingressus decretum postulat, quo iustae inter patruos fratrumque filias nuptiae etiam in posterum statuerentur. Neque tamen repertus est nisi unus talis matrimonii cupitor, Titus Alledius Severus eques Romanus, quem plerique Agrippinae gratia impulsum ferebant. Versa ex eo civitas, et cuncta feminae obediebant, non per lasciviam, ut Messalina, rebus Romanis illudenti. adductum et quasi virile servitium: palam severitas, ac saepius superbia; nihil domi impudicum, nisi dominationi expediret. Cupido auri immensa obtentum habebat, quasi subsidium regno pararetur. 8. Die nuptiarum Silanus mortem sibi conscivit, sive eo usque spem vitae produxerat, seu delecto die augendam ad invidiam. Calvina soror eius Italia pulsa est. Addidit Claudius sacra ex legibus Tulli regis piaculaque apud lucum Dianae per pontifices danda, irridentibus cunctis quod poenae procurationesque incesti id temporis exquirerentur. At Agrippina ne malis tantum facinoribus notesceret, veniam exilii pro Annaeo Seneca, simul prae-

C. 7. *repertus* edd. ut Suet. Cl. 26 de eadem re: *confecit nuptias, non repertis qui sequerentur exemplum, excepto libertino quodam.* At Ma. *receptus* „quasi in illud sacrum incestorum collegium," ut explicat Fr. Iacobus.

C. 7. *adductum*] H. e. severum, ut H. III, 7. *Adductius imperitabat.* G. 43. *Gothones regnantur paulo iam adductius.* Tropus num repetitus sit ab habenis, ut Cic. Lael. 45. *Habenas quam laxissimas habere amicitiae, quas vel adducas vel remittas,* an potius a frontis contractione austeritatem significante, ut Senec. Ep. 7. *Vultum adducere ad tristitiam,* non decerno.

C. 8. *lucum Dianae*] Est in suburbano Tusculani agri, Plin. H. N. XVI, 44.

veniam exilii] Relegatus enim Seneca post quaesturam a Claudio in Corsicam insulam ob suspicionem adulterii cum Iulia Germanici

turam impetrat, laetum in publicum rata ob claritudinem studiorum eius, utque Domitii pueritia tali magistro adolesceret, et consiliis eiusdem ad spem dominationis uteretur, quia Seneca fidus in Agrippinam memoria beneficii et infensus Claudio dolore iniuriae credebatur. 9. Placitum dehinc non ultra cunctari, sed designatum consulem Memmium Pollionem ingentibus promissis inducunt sententiam expromere, qua oraretur Claudius despondere Octaviam Domitio; quod aetati utriusque non absurdum et maiora patefacturum erat. Pollio haud disparibus verbis ac nuper Vitellius censet, despondeturque Octavia, ac super priorem necessitudinem sponsus iam et gener Domitius aequari Britannico studiis matris, arte eorum, quis ob accusatam Messalinam ultio ex filio timebatur.

10. Per idem tempus legati Parthorum ad expetendum, ut rettuli, Meherdaten missi senatum ingrediuntur, mandataque in hunc modum incipiunt: non se foederis ignaros nec defectione a familia Arsacidarum venire, sed filium Vononis, nepotem Phraatis accedere adversus dominationem Gotarzis nobilitati plebique iuxta intolerandam. iam fratres, iam propinquos, iam longius sitos caedibus exhaustos, adiici coniuges gravidas, liberos parvos, dum socors domi, bellis infaustus ignaviam saevitia tegat. veterem sibi ac publice coeptam nobiscum amicitiam, et subveniendum sociis virium aemulis cedentibus-

C. 8. *uteretur* edd. scil. aut Domitius aut Agrippina. At Ma. *uterentur*, scil. ipsa et Domitius, quod praeferendum; nam si auctor voluisset referre ad unam Agrippinam, haud dubie scripsisset: *ipsa consiliis*. Walth.
C. 10. *sed filium* edd. At Ma. *sed et filium*, h. e. sed praeter alios, Arsacidis non cognatos, filium quoque Vononis, accedere, qui et ipse Arsacida esset. Doed.

filia, Vinicii uxore, cuius criminis scena a Messalina fuit. Ex Lips. Schol. ad Iuven. V, 109.
C. 10. *ut rettuli*] Vid. XI, 10.
saevitia tegat] Per saevitiam prohibeat ne ob ignaviam regno depellatur, promptissimum quemque et publici dedecoris impatientissimum necando. Nam *tegere* h. l. defendere, ut II, 18. VI, 2. H. II, 22., non occultare, ut alibi. Doed.

49. que per reverentiam. ideo regum obsides liberos dari, ut, si domestici imperii taedeat, sit regressus ad principem patresque, quorum moribus assuefactus rex melior adscisceretur. **11.** Ubi haec atque talia dissertavere, incipit orationem Caesar de fastigio Romano Parthorumque obsequiis; seque divo Augusto adaequabat, petitum ab eo regem referens, omissa Tiberii memoria, quanquam is quoque miserat. Addidit praecepta (etenim aderat Meherdates), ut non dominationem et servos sed rectorem et cives cogitaret, clementiamque ac iustitiam, quanto ignara barbaris, tanto toleratiora capesseret. Hinc versus ad legatos extollit laudibus alumnum urbis, spectatae ad id modestiae; ac tamen ferenda regum ingenia, neque usui crebras mutationes. Rem Romanam huc satietate gloriae provectam, ut externis quoque gentibus quietem velit. Datum post haec Gaio Cassio, qui Syriae praeerat, deducere iuvenem ripam ad Euphratis. **12.** Ea tempestate Cassius ceteros praeminebat peritia legum: nam militares artes per otium ignotae, industriosque aut ignavos pax in aequo tenet. ac tamen quantum sine bello dabatur, revocare priscum morem, exercitare legiones, cura, provisu perinde agere ac si hostis ingrueret: ita dignum maioribus suis et familia Cassia per illas quoque gentes celebrata. Igitur excitis quorum de sententia petitus rex, positisque castris apud Zeugma, unde

C. 11. *cogitaret* edd. *concitaret* Ma.
ignara edd. passive ut II, 13. XV, 62. At Ma. *ignata*. Suspicoris *ignota*, ut II, 2. *Prompti aditus*, *obvia comitas*, *ignotae Parthis virtutes*. Nam in *ignarus* solet inscitiae notio inesse, quae hinc aliena est. DOED.

obsequiis] Ut deprecaretur, opinor, arrogantem legatorum sermonem, qui virium aemulos Parthos dixerat, tanquam ex aequo agerent cum populo Romano.

miserat] Et tres quidem reges, Vononem, Phraatem, Tiridatem: vid. II, 2. VI, 32. LIPS.

C. 12. *dignum*] Expectabam aut *dignum ratus* aut *dignus*. DOED.

celebrata. Vellei. P. II, 46. *C. Cassius . . Syriam adeo in populi Romani potestate retinuit, ut transgressos in eam Parthos felici rerum eventu fugaret ac funderet.*

Zeugma] Transitu Euphra-

maxime pervius amnis, postquam illustres Parthi rexque 49.
Arabum Acbarus advenerat, monet Meherdaten barbarorum impetus acres cunctatione languescere aut in perfidiam mutari: ita urgeret coepta. Quod spretum fraude Acbari, qui iuvenem ignarum et summam fortunam in luxu ratum multos per dies attinuit apud oppidum Edessam. Et vocante Carene promptasque res ostentante, si citi advenissent, non cominus Mesopotamiam sed flexu Armeniam petunt, id temporis importunam, quia hiems occipiebat. 13. Exin nivibus et montibus fessi, postquam campos propinquabant, copiis Carenis adiunguntur, tramissoque amne Tigri permeant Adiabenos, quorum rex Izates societatem Meherdatis palam induerat, in Gotarzen per occulta et magis fida inclinabat. Sed capta in transitu urbs Ninos, vetustissima sedes Assyriae * * castellum insigne fama, quod postremo inter Dareum atque Alexandrum proelio Persarum illic opes conciderant. Interea Gotarzes apud montem, cui nomen Sambulos, vota dis loci suscipiebat, praecipua religione Herculi;

C. 12. *petunt* edd. At Ma. *petivit*, quod praestat; etiamsi praecessit pluralis *advenissent*, tamen singul. *petivit* prudenter positus, quia h. l. de unius Meherdatis pravitate et culpa agitur. Dord.

tis nobile. Plin. H. N. V, 24. Nunc Manbeg. Brot. Vel Tscheschme.

ita urgeret] H. e. cunctanter. Sensus est: urgeret quidem coepta, non alia tamen ratione quam monuisset Cassius, ut lente festinaret. Edd. *itaque*. Dord.

fraude] Culpa et inertia, non dolo; nondum enim proditor erat: vid. c. 14.

cominus] I. e. statim, ut Virg. G. I, 104. *Iacto qui semine cominus arva insequitur*, raro usu et, teste Servio, Gallis cisalpinis frequentato. Dord.

C. 13. *Adiabenos*] Plin. H. N. VI, 13. *Adiabene Assyriorum initium*.

Izates] Idem qui Iosepho Ant. XX, 2, 3 vocatur Iazetes.

castellum] Nomen ipsum castelli, etsi positum haud dubie a Tacito, non apparet in MSS., praeterquam quod MS. Agr. interpolatus plerumque *et Arbela castellum* exhibet. Itaque aut hoc nomen vel *Gaugamela* excidit, quae prope loca illud proelium fuit (auctore Arrian. VI. p. 399.), aut reticuit Tacitus ipse nomen, ut Hist. I, 67 locum *amoeno salubrium aquarum usu frequentem* tot verbis significare satis habuit. Quanquam celebre illud apud historicos oppidum cur tot verbis significare quam nominare mallet, causa erat nulla.

49. qui tempore stato per quietem monet sacerdotes, ut templum iuxta equos venatui adornatos sistant. equi ubi pharetras telis onustas accepere, per saltus vagi nocte demum vacuis pharetris multo cum anhelitu redeunt. rursus deus, qua silvas pererraverit, nocturno visu demonstrat, reperiunturque fusae passim ferae. 14. Ceterum Gotarzes, nondum satis aucto exercitu, flumine Corma pro munimento uti, et quanquam per insectationes et nuntios ad proelium vocaretur, nectere moras, locos mutare, et missis corruptoribus exuendam ad fidem hostes emercari. Ex quis Izates Adiabeno, mox Acbarus Arabum cum exercitu abscedunt, levitate gentili, et quia experimentis cognitum est barbaros malle Roma petere reges quam habere. At Meherdates validis auxiliis nudatus, ceterorum proditione suspecta, quod unum reliquum, rem in casum dare proelioque experiri statuit. Nec detrectavit pugnam Gotarzes deminutis hostibus ferox; concursumque, magna caede et ambiguo eventu, donec Carenem profligatis obversis longius evectum integer a tergo globus circumveniret. Tum omni spe perdita Meherdates, promissa Parrhacis paterni clientis secutus, dolo eius vincitur traditurque victori. Atque ille non propinquum neque Arsacis de gente, sed alienigenam et Romanum increpans, auribus decisis vivere iubet, ostentui clementiae suae et in nos dehonestamento. Dein Gotarzes morbo obiit, accitusque in regnum Vonones Medos tum praesidens. Nulla huic prospera aut adversa, quis memoraretur. brevi et inglorio imperio perfunctus est, resque Parthorum in filium eius Vologesen translatae.

15. At Mithridates Bosporanus amissis opibus vagus, postquam Didium ducem Romanum roburque exer-

C. 13. *qua silvas* Ma. *quas silvas* RBHG.

C. 14. *experimentis*] Vid. II, 2.

C. 15. *Bosporanus*] Ut distinguatur ab Armenio Mithridate, de quo XI, 8. De Bosporano narrat Dio LX, 8. *Κλαύδιος . . ἄλλῳ τινὶ Μιθριδάτῃ τὸ γένος ἀπ' ἐκείνου τοῦ πάνυ ἔχοντι, τὸν Βόσπο-*

citus abisse cognoverat, relictos in novo regno Cotyn iuventa rudem et paucas cohortium cum Iulio Aquila equite Romano, spretis utrisque concire nationes, illicere perfugas; postremo exercitu coacto regem Dandaridarum exturbat imperioque eius potitur. Quae ubi cognita et iam iamque Bosporum invasurus habebatur, diffisi propriis viribus Aquila et Cotys, quia Zorsines Siracorum rex hostilia resumpserat, externas et ipsi gratias quaesivere missis legatis ad Eunonen, qui Adorsorum genti praecellebat. Nec fuit in arduo societas, potentiam Romanam adversus rebellem Mithridaten ostentantibus. Igitur pepigere, equestribus proeliis Eunones certaret, obsidia urbium Romani capesserent. 16. Tunc composito agmine incedunt; cuius frontem et terga Adorsi, media cohortes et Bosporani tutabantur nostris in armis. Sic pulsus hostis, ventumque Sozam oppidum Dandaricae, quod desertum a Mithridate ob ambiguos popularium animos obtineri relicto ibi praesidio visum. Exin in Siracos pergunt, et transgressi amnem Pandam circumveniunt urbem Uspen, editam loco et moenibus ac fossis munitam, nisi quod moenia, non saxo sed cratibus et vimentis ac media humo, adversum irrumpentes invalida erant; eductaeque altius turres facibus atque hastis turbabant obsessos. Ac ni proelium nox diremisset, coepta patrataque expugnatio eundem intra diem foret. 17. Postero misere legatos, veniam liberis corporibus orantes: servitii decem milia offerebant. Quod asper-

C. 15. *diffisi* Pichena. At Ma. *diffisis*.
C. 17. *postero* Lips. *postremo* MSS.

ρον ἐχαρίσατο καὶ τῷ Πολέμωνι χώραν τινὰ ἀντ' αὐτοῦ τῆς Κιλικίας ἀντέδωκε.

Dandaridarum] Eosdem *Δανδαρίους* Strabo vocat XI. p. 341 paludis Maeotidis accolas.

Siracorum] Ut a Strabone XI. p. 506. *τὰ τῶν Σιράκων φῦλα* dicuntur; populi sunt ad Caucasum.

Adorsorum] Straboni IX. init. Plin. H. N. VI, 11 *Aorsi* dicuntur, inter Scythas, in Sarmatia Asiatica.

in arduo] I. e. difficilis, ut *in levi* III, 54.

C. 16. *nostris in armis*] Intellige non in modum popularium instructos, sed more Romano.

nati sunt victores, quia trucidare deditos saevum, tantam multitudinem custodia cingere arduum, ut belli potius iure caderent. datumque militibus, qui scalis evaserant, signum caedis. Excidio Uspensium metus ceteris iniectus, nihil tutum ratis, cum arma, munimenta, impediti vel eminentes loci, amnesque et urbes iuxta perrumperentur. Igitur Zorsines, diu pensitato Mithridatisne rebus extremis an patrio regno consuleret, postquam praevaluit gentilis utilitas, datis obsidibus apud effigiem Caesaris procubuit, magna gloria exercitus Romani, quem incruentum et victorem tridui itinere abfuisse ab amne Tanai constitit. Sed in regressu dispar fortuna fuit, quia navium quasdam, quae mari remeabant, in litora Taurorum delatas circumvenere barbari, praefecto cohortis et plerisque centurionum interfectis.

18. Interea Mithridates nullo in armis subsidio consultat, cuius misericordiam experiretur. Frater Cotys, proditor olim, deinde hostis, metuebatur; Romanorum nemo id auctoritatis aderat, ut promissa eius magni penderentur. Ad Eunonen convertit, propriis odiis non infensum et recens coniuncta nobiscum amicitia validum. Igitur cultu vultuque quam maxime ad praesentem fortunam comparato regiam ingreditur, genibusque eius provolutus, „Mithridates, inquit, terra marique Romanis per tot

perrumperentur Rhenanus. At MSS. *prorumperentur*, quod quanquam in *urbes* solas proprie quadrat, ut c. 43. *Proruptae domus*, XV, 40. *Prorupta aedificia*, H. I, 86. *Prorupto ponte*, tamen per zeugma ad praecc. quoque referri potest. Doed.

centurionum Rhenanus: „magnae semper cladis signum apud historicos est multorum centurionum interitus, ut c. 28.“ At Ma. *consiliarium*, all. *consularium*. Lipsius *auxiliarium*.

C. 18. *non infensum* edd. ex A. Sed Ma. *infensum*.

C. 17. *ut* pendet ex *aspernati sunt;* in medio posita parenthesin efficiunt.

effigiem] Signo militari impositam, ut XV, 24.

interfectis, non *postquam interfecti sunt*, sed, *ita ut interfecti sint*. Walth. Similiter I, 65. *Legiones locum deseruere, capto propere campo humentia ultra.*

C. 18. *validus*] Scil. auctoritate apud Romanos, ut XIV, 63.

annos quaesitus sponte adsum. Utere, ut voles, prole 40
magni Achaemenis, quod mihi solum hostes non abstulerunt." 19. At Eunones claritudine viri, mutatione rerum et prece haud degeneri permotus, allevat supplicem, laudatque quod gentem Adorsorum, quod suam dextram petendae veniae delegerit. Simul legatos litterasque ad Caesarem in hunc modum mittit: populi Romani imperatoribus magnarumque nationum regibus primam ex similitudine fortunae amicitiam, sibi et Claudio etiam communionem victoriae esse. bellorum egregios fines, quotiens ignoscendo transigatur. sic Zorsini victo nihil ereptum. pro Mithridate, quando gravius mereretur, non potentiam, non regnum precari, sed ne triumpharetur neve poenas capite expenderet. 20. At Claudius, quanquam nobilitatibus externis mitis, dubitavit tamen, accipere captivum pacto salutis an repetere armis rectius foret. Hinc dolor iniuriarum et libido vindictae adigebat; sed disserebatur contra: suscipi bellum avio itinere, importuoso mari; ad hoc reges feroces, vagos populos, solum frugum egens; tum taedium ex mora, pericula ex properantia, modicam victoribus laudem, ac multum infamiae, si pellerentur. quin arriperet oblata, et servaret exsulem, cui inopi quanto longiorem vitam, tanto plus

C. 19. *magnarumque* edd. At Ma. *magnarum*, probo asyndeto.

C. 19. *transigatur* absolute, ut H. III, 46. *Cremonae interim transegimus*. Agr. 34. *Transigite cum expeditionibus*. Puteol. *transigantur*, scil. bella, ut H. II, 38. *Transacta sunt bella;* non deterius.

poenas expenderet] Ex Virg. A. XI, 258. *Scelerum poenas expendimus omnes*, coll. Cic. Tusc. II, 10. — F. *exciperet*, A. *excipere*.

C. 20. *Hinc .. sed contra*] Sensus est: Ab hac parte dolor et libido Claudium ac patres ad vindictam adigebat; ab altera disserebatur. Nam *vindictae* dativus est, ut H. I, 55. *Legiones sacramento pro Galba* (scil. *dicendo*) *adegit*, eodem fere sensu quo *in verba Caesaris adigere*. Ac ni fallit memoria, Tacitus *morti* et *in mortem adigere* promiscue dicit. Sed *libido* absolute posita opponitur *rationi*, eadem vi qua Sall. Cat. 52. *Ubi lubido possidet, animus nihil valet*. Inde elucet non recte *Huc dolor* illatum esse a Lipsio, retentum a Bekkero. Död.

49. supplicii fore. His permotus scripsit Eunoni, meritum quidem novissima exempla Mithridaten, nec sibi vim ad exsequendum deesse: verum ita maioribus placitum, quanta pervicacia in hostem, tanta beneficentia adversus supplices utendum. nam triumphos de populis regnisque integris acquiri. 21. Traditus posthac Mithridates, vectusque Romam per Iunium Cilonem procuratorem Ponti, ferocius quam pro fortuna disseruisse apud Caesarem ferebatur, elataque vox eius in vulgum hisce verbis: „non sum remissus ad te, sed reversus: vel si non credis, dimitte et quaere." Vultu quoque interrito permansit, cum rostra iuxta, custodibus circumdatus, visui populo praeberetur. Consularia insignia Ciloni, Aquilae praetoria decernuntur.

22. Isdem consulibus atrox odii Agrippina ac Lolliae infensa, quod secum de matrimonio principis certavisset, molitur crimina et accusatorem, qui obiiceret Chaldaeos, magos, interrogatumque Apollinis Clarii simulacrum super nuptiis imperatoris. Exin Claudius inaudita rea multa de claritudine eius apud senatum praefatus, sorore Lucii Volusii genitam, maiorem ei patruum Cottam Messalinum esse, Memmio quondam Regulo nuptam (nam de Gai Caesaris nuptiis consulto reticebat), addidit perniciosa in rem publicam consilia et materiem sceleri detrahendam: proin publicatis bonis cederet Italia. Ita quinquagies sestertium ex opibus immensis exuli relictum. Et Calpurnia illustris femina pervertitur, quia formam eius laudaverat princeps, nulla libidine sed fortuito sermone; unde vis Agrippinae citra ultima stetit.

C. 20. *in hostem, tanta* Muretus; *in hoc tentata* Ma.
C. 21. *Cilonem* Lips. coll. Dion. LX, 33. Ἰούνιος Κίλων. MSS. *Colonem*.

nam] Hoc brevius dicit: de triumpho securus sit; triumphos enim de populis integris, non de singularibus captivis acquiri.
C. 21. *quaere*] Scil. terra marique per tot annos quaesitum, ut cap. 18.
praetoria] Latus clavus, toga praetexta, paludamentum et sella curulis.

In Lolliam mittitur tribunus, a quo ad mortem adigeretur. Damnatus et lege repetundarum Cadius Rufus accusantibus Bithynis. 23. Galliae Narbonensi ob egregiam in patres reverentiam datum, ut senatoribus eius provinciae non exquisita principis sententia, iure quo Sicilia haberetur, res suas invisere liceret. Ituraeique et Iudaei defunctis regibus Sohaemo atque Agrippa provinciae Syriae additi. Salutis augurium quinque et viginti annis omissum repeti ac deinde continuari placitum. Et pomoerium urbis auxit Caesar, more prisco, quo iis qui protulere imperium etiam terminos urbis propagare datur. Nec tamen duces Romani, quanquam magnis nationibus subactis, usurpaverant, nisi Lucius Sulla et divus 49.

C. 22. *vis Agrippinae* edd. ex G. At Ma. *irex Agrippinae.* Suspicor: *unde ira ex Agrippina*, ut IV, 6. *Nulla in eo culpa ex principe.* Non dixit *ira Agrippinae*, ideo ut accusatores Agrippinae ira excitos simul complecteretur. Sensus est: Quoniam fortuito tantum sermone Claudii laudata erat Calpurnia, nec tanquam aemula videbatur metuenda, non in vitam eius saeviit Agrippina, sed satis habuit exilio eam pervertere. Doed.

C. 22. *Cadius*] De quo Hist. I, 77.

C. 23. *ut senatoribus*] Libera rep. liberum senatoribus peregrinari etiam rei privatae causa. Id tantum excogitatum ut legatio libera peteretur a senatu sumereturque, quo maiore abessent cum dignitate. Cicero saepe. At lapsa rep. in servitutem senatoribus etiam haec adempta libertas. Augustus id instituit imperio firmando, et ne quis illustriorum commeare ad exercitus aut conciliare milites provincialesve posset. Dio LII, 42. *προςαπεῖπε πᾶσι τοῖς βουλεύουσι μὴ ἐκδημεῖν ἔξω τῆς Ἰταλίας, ἂν μὴ αὐτός τινι κελεύσῃ ἢ καὶ ἐπιτρέψῃ· καὶ τοῦτο καὶ δεῦρο ἀεὶ φυλάσσεται.* — Augustus tamen in hoc decreto suo Siciliam exceperat, sicut nunc Claudius Narbonensem, quia utraque provincia vicina et quasi suburbana. Ex Lips.

Salutis augurium] Dio lib. XXXVII, 24. *τοῦτο δὲ μαντείας τις τρόπος ἐστὶ πίστιν τινὰ ἔχων, εἰ ἐπιτρέπει σφίσιν ὁ θεὸς ὑγίειαν τῷ δήμῳ αἰτῆσαι· ὡς οὐχ ὅσιον οὐδὲ αἴτησιν αὐτῆς πρὶν συγχωρηθῆναι γενέσθαι. καὶ ἐτελεῖτο κατ' ἔτος ἡ ἡμέρα, ἐν ᾗ μηδὲν στρατόπεδον μήτε ἐπὶ πόλεμον ἐξῄει, μηδ' ἀντιπαρετάττετό τις μηδὲ ἐμάχετο.* Iam Dio LIV, 2 et Suet. Oct. 31 memoriae prodiderunt augurium Salutis inde ab a. 725 omissum (cf. Dio LI, 20.), ab Augusto restitutum esse a. 741, postquam pontificatum maximum adeptus erat. Sed quoniam nulla amplius apud scriptores huius augurii fit mentio, Lipsius ex Taciti numero xxv. annorum concludit a. 777 id augurium repetitum esse a Tiberio. Bach.

Sulla]. Etiam Iulius Caesar auxit, interiectus inter Sullam et Augustum. Gell. N. A. XIII, 14.

49. Augustus. 24. Regum in eo ambitio vel gloria varie vulgata; sed initium condendi, et quod pomoerium Romulus posuerit, noscere haud absurdum reor. Igitur a foro boario, ubi aereum tauri simulacrum aspicimus, quia id genus animalium aratro subditur, sulcus designandi oppidi coeptus, ut magnam Herculis aram amplecteretur. Inde certis spatiis interiecti lapides, per ima montis Palatii ad aram Consi, mox ad curias veteres, tum ad sacellum Larum; forumque Romanum et Capitolium non a Romulo sed a Tito Tatio additum urbi credidere. Mox pro fortuna pomoerium auctum. Et quos tum Claudius terminos posuerit, facile cognitu et publicis actis perscriptum.

(a. u. 803.) a. C. 50. 25. Gaio Antistio, Marco Suillio consulibus adoptio in Domitium auctoritate Pallantis festinatur, qui obstrictus Agrippinae ut conciliator nuptiarum, et mox stupro eius illigatus, stimulabat Claudium, consuleret rei publicae, Britannici pueritiam robore circumdaret. sic apud divum Augustum, quanquam nepotibus subnixum, viguisse privignos; a Tiberio super propriam stirpem Germanicum assumptum. se quoque accingeret iuvene partem curarum capessituro. His evictus biennio maiorem natu Domitium filio anteponit, habita apud senatum oratione in eundem quem ab liberto acceperat modum. Adnotabant periti nullam antehac adoptionem inter pa-

C. 25. *in eundem* edd. ut H. I, 66. At Ma. *eundem*, ut VI, 34. *modum obsidionis*.

Dio XLIII, 50. XLIV, 49. Cic. Att. XIII, 20.

C. 24. *foro boario*] In octava urbis regione inter Palatinum, Capitolinum et Aventinum montes.

mox ad curias edd. At Ma. *mox curias*, bene, ut VI, 51. *In Liviam et mox Iuliam familiam*. Agr. 35. *Simul in frontem simul et latera*. De re Festus: *Novae curiae ad compitum Fabricium factae, quod parum amplae veteres a Romulo factae*. In veteribus pontifices sacra faciebant, in novis senatus habebatur.

C. 25. *robore*] Eodem sensu quo I, 3. *Quo pluribus munimentis insisteret*.

nullam antehac] Nam Tiberius, cum Germanicum adoptaret, Claudius esse ipse pridem desierat post suam in Iulios adoptionem.

tricios Claudios reperiri, eosque ab Atto Clauso continuos duravisse.

26. Ceterum actae principi grates, quaesitiore in Domitium adulatione, rogataque lex, qua in familiam Claudiam et nomen Neronis transiret. Augetur et Agrippina cognomento Augustae. Quibus patratis nemo adeo expers misericordiae fuit, quem non Britannici fortunae maeror afficeret. Desolatus paulatim etiam servilibus ministeriis per intempestiva novercae officia in ludibria vertebat, intelligens falsi. Neque enim segnem ei fuisse indolem ferunt, sive verum, seu periculis commendatus retinuit famam sine experimento. 27. Sed Agrippina, quo vim suam sociis quoque nationibus ostentaret, in oppidum Ubiorum, in quo genita erat, veteranos coloniamque deduci impetrat; cui nomen inditum e vocabulo ipsius. ac forte acciderat, ut eam gentem Rheno transgressam avus Agrippa in fidem acciperet.

Isdem temporibus in superiore Germania trepidatum adventu Chattorum latrocinia agitantium. Dein Lu-

C. 27. *adventu* edd. At Ma. *advectu.*

Atto Clauso] Liv. II, 16. *Atta Clausus cui postea Appio Claudio Romae nomen fuit.* Et X, 8. *Principem nobilitatis vestrae, seu Attam Clausum seu Appium Claudium vultis.*

C. 26. *rogataque lex*] Scil. curiata apud pontifices, ut H. I, 15.

vertebat] Intransitive dictum, ut VI, 46. *Ne memoria Augusti, ne nomen Caesarum in ludibria et contumelias verterent.* Nam Agrippina, quo ambitiosius novercalem animum dissimularet ac simul eadem specie ministros Britannici amoveret, ea privigno officia obtrudebat, quae puerulis praestari solent, non adolescentibus ut Britannico. Id indignum simul et ridiculum, cum praesertim eundem cogeret, ut manifestam fraudem et insidias pro caritate materna accipere videretur. Ita ludibrio fuit Agrippinae et consciis, ut catenatus vincula mordens. Pluralem *ludibria* praeter Tac. Ann. VI, 46 praetulit etiam Gell. N. A. XV, 2. *Vini libidine usque ad ludibria ebriosus.* Aliter Ritterus, *perintempestiva* scribens, ut IV, 12. *peridoneus;* eodem opinor sensu quo Ernestius *per* delens: „Noverca volebat officiosa videri, sed id faciebat inepte; itaque Britannicus intelligens fraudem ridebat inepta officia.“ Sed neque Agrippina inepte agere consueverat nec Britannicus ad ridendum pronus erat. Dœd.

C. 27. *cui nomen*] Colonia Agrippinae sive Agrippinensis sive Agrippinensium.

in fidem] Id factum credo Agrippa et L. Gallo coss. a. u. 717. ex Dion. XLVIII, 49. Lips.

Dein de consequentia non tem-

50. eius Pomponius legatus auxiliares Vangionas ac Nemetas addito equite alario monuit, ut anteirent populatores, vel dilapsis improvisi circumfunderentur. Et secuta consilium ducis industria militum, divisique in duo agmina, qui laevum iter petiverant, recens reversos praedaque per luxum usos et somno graves circumvenere; aucta laetitia, quod quosdam e clade Variana quadragesimum post annum servitio exemerant. 28. At qui dextris et propioribus compendiis ierant, obvio hosti et aciem auso plus cladis faciunt; et praeda famaque onusti ad montem Taunum revertuntur, ubi Pomponius cum legionibus opperiebatur, si Chatti cupidine ulciscendi casum pugnae praeberent. Illi metu, ne hinc Romanus, inde Cherusci, cum quis aeternum discordant, circumgrederentur, legatos in urbem et obsides misere; decretusque Pomponio triumphalis honos, modica pars famae eius apud posteros, in quis carminum gloria praecellit. 29. Per idem tempus Vannius Suevis a Druso Caesare impositus pellitur regno, prima imperii aetate clarus acceptusque popularibus, mox diuturnitate in superbiam mutans, et odio accolarum, simul domesticis discordiis circumventus. Auctores fuere Vibillius Hermundurorum rex et Vangio ac Sido sorore Vannii geniti. Nec Claudius, quanquam saepe oratus, arma certantibus barbaris interposuit, tutum Vannio perfugium promittens, si pelleretur; scripsitque Publio Atellio Histro, qui Pannoniam praesidebat, legionem ipsaque e provincia lecta auxilia pro ripa componere, subsidio victis et terrorem adversus

monuit Puteol. At MSS. *monitos*. Suspicor: *addito equite alario* *immittit*, *monitos*. Doed.

poris sed facti: *quapropter*, ut II, 69. Ernestius lacunam suspicatur.

populatores] Intellige *reditum populatorum*: cf. VI, 29.

quadragesimum] Iusta supputatio; clades enim illa accepta a. 763. Lips.

C. 28. *carminum gloria*] Vid. ad XI, 13.

C. 29. *Vannius*] Vid. II, 63.

mutans intransitive, ut II, 23. *Postquam mutabat aestus*.

ripa] Scil. Danubii.

victores, ne fortuna elati nostram quoque pacem turbarent. 50. Nam vis innumera, Ligii aliaeque gentes adventabant, fama ditis regni, quod Vannius triginta per annos praedationibus et vectigalibus auxerat. Ipsi manus propria pedites, eques e Sarmatis Iazygibus erat, impar multitudini hostium; eoque castellis sese defensare bellumque ducere statuerat. 30. Sed Iazyges obsidionis impatientes et proximos per campos vagi necessitudinem pugnae attulere, quia Ligius Hermundurusque illic ingruerant. Igitur degressus castellis Vannius funditur proelio, quanquam rebus adversis laudatus, quod et pugnam manu capessiit et corpore adverso vulnera excepit. ceterum ad classem in Danubio opperientem perfugit. Secuti mox clientes, et acceptis agris in Pannonia locati sunt. Regnum Vangio ac Sido inter se partivere, egregia adversus nos fide, subiectis, suone an servitii ingenio, dum adipiscerentur dominationis, multa caritate, et maiore odio, postquam adepti sunt.

31. At in Britannia Publium Ostorium pro praetore turbidae res excepere, effusis in agrum sociorum hostibus eo violentius, quod novum ducem exercitu ignoto et coepta hieme iturum obviam non rebantur. Ille gnarus primis eventibus metum aut fiduciam gigni, citas cohortes rapit, et caesis qui restiterunt, disiectos consectatus, ne rursus conglobarentur infensaque et infida pax non duci, non militi requiem permitteret, detrahere arma suspectis, cunctaque castris Antonam * et Sabrinam

C. 30. *degressus* Ernest. At MSS. *digressus*, h. e. tam longe a castellis prorsus omissis progressus est, ut ne recipere quidem se in eadem posset, postquam proelio fusus erat. Contra *degressus* significaret: exiit e castellis in planumque descendit. Dord.

Ligii] Vid. Germ. 43.

C. 30. *suone an servitii*] H. e. sive quod suis ipse moribus meruerat, seu quod omnino servitutis ea est natura, ut servientes cuiuslibet domini interitum praesentisque status mutationem exoptent; *εἰκότως· τὸ παρὸν γὰρ ἀεὶ χαλεπὸν τοῖς ὑπηκόοις*, Thuc. I, 77. Dord.

dominationis] Suae uterque: cf. III, 26.

C. 31. *Antonam et Sabrinam*] Hodie Avon et Severn. Sed

fluvios cohibere parat. Quod primi Iceni abnuere, valida gens, nec proeliis contusi, quia societatem nostram volentes accesserant. hisque auctoribus circumiectae nationes locum pugnae delegere septum agresti aggere et aditu angusto, ne pervius equiti foret. Ea munimenta dux Romanus, quanquam sine robore legionum sociales copias ducebat, perrumpere adgreditur, et distributis cohortibus turmas quoque peditum ad munia accingit. Tunc dato signo perfringunt aggerem suisque claustris impeditos turbant. Atque illi conscientia rebellionis et obseptis effugiis multa et clara facinora fecere. Qua pugna filius legati Marcus Ostorius servati civis decus meruit. 32. Ceterum clade Icenorum compositi qui bellum inter et pacem dubitabant; et ductus inde in Cangos exercitus. Vastati agri, praedae passim actae, non ausis aciem hostibus, vel si ex occulto carpere agmen tentarent, punito dolo. Iamque ventum haud procul mari, quod Hiberniam insulam aspectat, cum ortae apud Brigantas discordiae retraxere ducem destinationis certum, ne nova moliretur nisi prioribus firmatis. Et Brigantes quidem, paucis qui arma coeptabant interfectis, in reliquos data venia, resedere: Silurum gens non atrocitate, non clementia mutabatur, quin bellum exerceret castrisque legionum premenda foret. Id quo promptius veniret, colonia Camulodunum, valida veteranorum manu, deducitur in agros captivos, subsidium adversus rebelles, et

C. 32. *in Cangos* Pich. At MSS. *Cangos*, ut c. 51. *Hiberos pervadit.* Virg. Ecl. I, 65. *Sitientes ibimus Afros.* Dorb.

structura verborum non constat. Suspicor cum Rittero: *Antonam inter et Sabrinam.*

contusi] Ut Sall. Iug. 43. *Nostrae opes contusae hostiumque auctae erant*, i. e. debilitatae. All. *concussa.*

peditum pendet a *munia*. Equites non uno loco apud Livium equis descendere et munia peditum praestare iubentur. Ern.

C. 32. *arma coeptabant*] i. e. bellum.

colonia] Veteranos eo deductos ait, a quibus et illi qui essent in armis repellerentur, et qui in ditione, legibus et imperiis Romanis adsuefierent, sub fascibus vivere addiscerent. Gron. Fuit autem *Camulodunum* antea regum in eo tractu sedes, Dio LX, 21. Hodie Maldon.

imbuendis sociis ad officia legum. 33. Itum inde in Silu- 50. ras, super propriam ferociam Caractaci viribus confisos, quem multa ambigua, multa prospera extulerant, ut ceteros Britannorum imperatores praemineret. Sed tum astu, locorum fraude prior, vi militum inferior, transfert bellum in Ordovicas, additisque qui pacem nostram metuebant, novissimum casum experitur, sumpto ad proelium loco, ut aditus, abscessus, cuncta nobis importuna et suis in melius essent, tunc montibus arduis, et si qua clementer accedi poterant, in modum valli saxa praestruit. Et praefluebat amnis vado incerto, catervaeque maiorum pro munimentis constiterant. 34. Ad hoc gentium ductores circumire, hortari, firmare animos, minuendo metu, accendenda spe, aliisque belli incitamentis. Enimvero Caractacus huc illuc volitans illum diem, illam aciem testabatur aut reciperandae libertatis aut servitutis aeternae initium fore. vocabatque nomina maiorum, qui dictatorem Caesarem pepulissent; quorum virtute vacui a securibus et tributis, intemerata coniu-

C. 33. *catervaeque* Lips. At MSS. *catervaque*, per synesin ut c. 40. *Iuventus invadunt.*

maiorum] Id sensu caret. Probabiliter Freinshemius *armatorum*, ut Agr. 37.

C. 33. *ambigua*] I. e. proelia aequo marte adversus Romanos pugnata; quod vel ipsum satis gloriosum habebatur.

astu cum *transfert* recte iungit Rupertius. Nam *astus* proprie dicitur de calliditate imperatoria, ut c. 45. II, 20. *Locorum fraude* ex Virg. A. IX, 395. *Fraude loci oppressum.* Per *Sed tum* scriptor a digressione de Caractaco revertitur ad rerum gestarum ordinem, ut II, 9. *Tum permissum.* Dord.

pacem nostram] I. e. imperium: vid. ad c. 37. Aut proprie dictum est, cum ironia quadam, quam illustrat Agr. 15. 21.

tunc montibus arduis] Appositio est verborum *sumpto ad proelium loco.* Sed *tunc* additum respectu prioris et ratione diversae pugnae Icenorum, qui in aequo campo, agresti aggere septi, Romanorum impetum excipere ausi erant, cap. 32. Quanquam mallem hoc *tunc* supra potius legeretur post *sumpto.* Simul variat Tacitus structuram, *praestruit* scribendo pro eo quod exspectares *praestruendo.* Ideo punctum sustuli post *in melius essent* vulgatum. Dord.

pro munimentis] I. e. pro vallo et in ipsa saxorum congerie, ut II, 80. Cave explices *vice munimentorum.*

gum et liberorum corpora retinerent. Haec atque talia dicenti adstrepere vulgus, gentili quisque religione obstringi, non telis, non vulneribus cessuros. 35. Obstupefecit ea alacritas ducem Romanum; simul obiectus amnis, additum vallum, imminentia iuga, nihil nisi atrox et propugnatoribus frequens terrebat. Sed miles proelium poscere, cuncta virtute expugnabilia clamitare, praefectique ac tribuni paria disserentes ardorem exercitus intendebant. Tum Ostorius, circumspectis quae impenetrabilia quaeque pervia, ducit infensos, amnemque haud difficulter evadit. Ubi ventum ad aggerem, dum missilibus certabatur, plus vulnerum in nos et pleraeque caedes oriebantur. Postquam facta testudine rudes et informes saxorum compages distractae parque cominus acies, decedere barbari in iuga montium. Sed eo quoque irrupere ferentarius gravisque miles, illi telis assultantes, hi conferto gradu, turbatis contra Britannorum ordinibus, apud quos nulla loricarum galearumve tegmina; et si auxiliaribus resisterent, gladiis ac pilis legionariorum, si huc verterent, spathis et hastis auxiliarium sternebantur. Clara ea victoria fuit, captaque uxore et filia Caractaci fratres quoque in deditionem accepti. 36. Ipse, ut ferme intuta sunt adversa, cum fidem Cartimanduae reginae Brigantum petivisset, vinctus ac victoribus traditus est, nono post anno quam bellum in Britannia coeptum; unde fama eius evecta insulas et proximas provin-

C. 34. *religione* Lipsius, h. e. suae quisque gentis more iurat; nam religio est religiosa asseveratio. MSS. *religioni*. Ex Ern.

C. 35. *ac tribuni* edd. At Ma. *tribuni*, asyndeto probo.

fratres quoque edd. At Ma. *fratresque*, bene, si Walthero credimus, *que*, ut in *hodieque*, sic passim pro *quoque* poni.

C. 35. *decedere*] Int. proelio munimentisque, et succedere in iuga montium.

ferentarius] Ut Sall. Cat. 60. Festus: *Ferentarii levis armaturae pugnatores*. Veget. I, 20. Dictos puto a *σπαρέντας*, quia non conferti pugnaverint: *Lat. Synon.* T. VI. s. v. *Lat. Wortbild.* p. 170. Doed.

spathis] Gladios maiores interpretatur Veget. II, 15.

C. 36. *nono post anno*] Immo *septimo*; nam coepit bellum Claudio tertium et Vitellio iterum coss. Dio LX, 19. Pugnant haec

cias pervagata per Italiam quoque celebrabatur, avebantque visere quis ille tot per annos opes nostras sprevisset. 50. Ne Romae quidem ignobile Caractaci nomen erat; et Caesar dum suum decus extollit, addidit gloriam victo. Vocatus quippe ut ad insigne spectaculum populus. Stetere in armis praetoriae cohortes campo qui castra praeiacet. Tunc incedentibus regiis clientalis phalerae torquesque, quaeque bellis externis quaesiverat, traducta; mox fratres et coniunx et filia, postremo ipse ostentatus. Ceterorum preces degeneres fuere ex metu: at non Caractacus aut vultu demisso aut verbis misericordiam requirens. 37. Ubi tribunali astitit, in hunc modum locutus est: „Si, quanta nobilitas et fortuna mihi fuit, tanta rerum prosperarum moderatio fuisset, amicus potius in hanc urbem quam captus venissem, neque dedignatus esses claris maioribus ortum, pluribus gentibus imperitantem foedere pacis accipere. Praesens sors mea ut mihi informis, sic tibi magnifica est. Habui equos, viros, arma, opes. quid mirum, si haec invitus amisi? Nam, si vos omnibus imperitare vultis, sequitur, ut omnes servitutem accipiant? Si statim deditus traderer, neque mea fortuna neque tua gloria inclaruisset. Et supplicium mei

C. 36. *torquesque* edd. At Ma. *torquibus*. Suspicor: *phalerae, torques*, ut c. 16. *vimentibus* pro *vimentis*. Dord.

C. 37. *Nam* Ma. quod mirum est cur cuiquam displicere potuerit. *Non* A. *Num* Lipsius.

etiam cum iis quae Hist. III, 45. scribuntur.

verbis] Repete: demissis.

C. 37. *pacis* edd. ut Lucr. V, 1154. *Communia foedera pacis*. At Ma. *pacem*. Suspicor: *in pacem accipere*, ut I, 1. *Cuncta sub imperium accepit*. Liv. VII, 16. *Urbem in deditionem*. Nam *pax* saepius pro *imperio* dicitur. c. 33. *Qui pacem nostram metuebant*. Senec. Cl. 4. *Hic casus Romanae pacis exitium erit*. Provid. 4. *Omnes considera gentes, in quibus Romana pax desinit*. Plin. H. N. XXVII, 1. *Immensa Romanae pacis maiestate*. Dord.

traderer ut pro *traditus essem* scriberet, solt euphoniae dedit Tacitus, ob vicinum *inclaruisset*: ut H. III, 63. *Si non meminissent, ipse oblivisceretur*. Etzler in Iahn. Annall. T. XI. F. 2. p. 235. Im. Bekkerus *traherer* suspicatur, demissiorem vocem quam pro Caractaci superbia.

oblivio sequeretur: at si incolumem servaveris, aeternum exemplar clementiae ero." Ad ea Caesar veniam ipsique et coniugi et fratribus tribuit. Atque illi vinclis absoluti Agrippinam quoque, haud procul alio suggestu conspicuam, isdem quibus principem laudibus gratibusque venerati sunt. Novum sane et moribus veterum insolitum feminam signis Romanis praesidere: ipsa semet parti a maioribus suis imperii sociam ferebat. 38. Vocati posthac patres multa et magnifica super captivitate Caractaci disseruere, neque minus id clarum, quam quod Syphacem Publius Scipio, Persen Lucius Paulus, et si qui alii vinctos reges populo Romano ostendere. Censentur Ostorio triumphi insignia, prosperis ad id rebus eius, mox ambiguis, sive, amoto Caractaco quasi debellatum foret, minus intenta apud nos militia fuit, sive hostes miseratione tanti regis acrius ad ultionem exarsere. Praefectum castrorum et legionarias cohortes exstruendis apud Siluras praesidiis relictas circumfundunt. ac ni cito e vicis et castellis proximis subventum foret, copiae tum occidione occubuissent. Praefectus tamen et octo centuriones ac promptissimus quisque e manipulis cecidere. 39. Nec multo post pabulantis nostros missasque ad subsidium turmas profligant. Tum Ostorius cohortes expeditas exposuit; nec ideo fugam sistebat, — ni legiones

C. 38. *e vicis* Muretus, ut Liv. IX, 38. *Castella vicique;* ut vici intelligantur, in quibus praesidia militaria essent: v. Gronov. ad Agr. 43. At MSS. *nuntiis;* sat bene; nam et *nuntii* qui tempestive a praefecto castrorum missi castellorum praesides certiores de periculo improviso fecerant, *et castella*, quorum praesidia subvenerant, causae erant salutis. Doed.

copiae tum occidione Rhen. *copiarum obsidione* Ma.

e manipulis Lipsius. At MSS. *manipulus.* Pichena *manipularis;* quod praefero, quia Lipsianum illud ambiguitate non caret.

C. 39. *nostros* Puteol. At GMa. *nos ipsos*, i. e. Romanos et legionarios, qui opponuntur turmis cohortibusque sociorum; ut XI, 19. *Nos virtutem auximus*. Doed.

vinclis absoluti] Breviter pro vinclis exsoluti et iudicio absoluti. All. *exsoluti*.

praesidere] H. e. inter signa militaria loco edito, tribunali, imperatoris modo sedere. Vid. ad Suet. Tib. 6. Ern.

C. 39. *exposuit* obscurius di-

proelium excepissent. Earum robore aequata pugna, dein nobis pro meliore fuit. Effugere hostes, tenui damno, quia inclinabat dies. Crebra hinc proelia, et saepius in modum latrocinii per saltus, per paludes; ut cuique sors aut virtus, temere, proviso; ob iram, ob praedam; iussu, et aliquando ignaris ducibus. Ac praecipua Silurum pervicacia, quos accendebat vulgata imperatoris Romani vox, ut quondam Sugambri excisi aut in Gallias traiecti forent, ita Silurum nomen penitus exstinguendum. Igitur duas auxiliares cohortes avaritia praefectorum incautius populantes intercepere, spoliaque et captivos largiendo ceteras quoque nationes ad defectionem trahebant, cum taedio curarum fessus Ostorius concessit vita, laetis hostibus, tanquam ducem haud spernendum etsi non proelium, at certe bellum absumpsisset. 40. At Caesar cognita morte legati, ne provincia sine rectore foret, Aulum Didium suffecit. Is propere vectus non tamen integras res invenit, adversa interim legionis pugna, cui Manlius Valens praeerat. Auctaque et apud hostes eius rei fama, quo venientem ducem exterrerent, atque illo augente audita, ut maior laus compositis, vel, si duravissent, venia iustior tribueretur. Silures id quoque damnum intulerant; lateque persultabant, donec accursu Didii pellerentur. Sed post captum Caractacum praecipuus scientia rei militaris Venutius, e Brigantum civita-

C. 40. *compositis* Lipsius. At MSS. *compositi*, qui pluralis numerus est, ut III, 38. *Plurimi ac maxime compositi*, coll. XII, 32. 55. Sententia est: ut si pacati essent, id maiori laudi esset. Dord. *e Brigantum* edd. ex A. coll. H. III, 45. At Ma. *evigantum*.

ctum. Waltherus aequat Graeco *ἐκτάσσειν*, aufstellen, ins Feld stellen, apte ad sensum, sed sine exemplo. Petersenius pro *obiecit hosti* dictum ait, coll. H. III, 5. Flor. III, 1. parum apte, quoniam exponere cohortes incauti utique ducis est, nec sine reprehensione dicitur, quae aliena est ab hoc loco. Suspicor: *cohortes expeditas sex opposuit;* ut Agr. 37. Caes. B. Civ. III, 75. Dord.

nobis pro meliore] Haec arte iungenda, non: *nobis fuit*. Sensus: post victoriae similior haec pugna fuit quam cladi. Agr. 6. *Inertia pro sapientia fuit*.

te, ut supra memoravi, fidusque diu et Romanis armis defensus, cum Cartimanduam reginam matrimonio teneret, mox orto dissidio et statim bello, etiam adversus nos hostilia, induerat. Sed primo tantum inter ipsos certabatur, callidisque Cartimandua artibus fratrem ac propinquos Venutii intercepit. Inde accensi hostes, stimulante ignominia, ne feminae imperio subderentur, valida et lecta armis iuventus regnum eius invadunt. Quod nobis praevisum; et missae auxilio cohortes acre proelium fecere; cuius initio ambiguo finis laetior fuit. Neque dispari eventu pugnatum a legione cui Caesius Nasica praeerat. Nam Didius senectute gravis et multa copia honorum per ministros agere et arcere hostem satis habebat. Haec, quanquam a duobus [Ostorio Didioque] propraetoribus plures per annos gesta, coniunxi, ne divisa haud perinde ad memoriam sui valerent. Ad temporum ordinem redeo.

(a. u. 804.) 41. Tiberio Claudio quintum, Servio Cornelio Or-
a. C. 51. fito consulibus virilis toga Neroni maturata, quo capessendae rei publicae habilis videretur. Et Caesar adulationibus senatus libens cessit, ut vicesimo aetatis anno consulatum Nero iniret, atque interim designatus proconsulare imperium extra urbem haberet ac princeps iuventutis appellaretur. Additum nomine eius donativum militi, congiarium plebei. Et ludicro circensium, quod acquirendis vulgi studiis edebatur, Britannicus in praetexta, Nero triumphalium veste travecti sunt. Spectaret

Ostorio Didioque plerisque pro glossemate habetur.

C. 40. *supra*] Deperditis in libris. Sed de eodem Hist. III, 45.

C. 41. *maturata*] Nam expletus demum aetatis annus decimus quartus legitimum togae virilis sumendae tempus erat; Nero autem inierat tunc eum annum, non expleverat.

cessit] *Concessit*, permisit.

proconsulare imperium] Initium fastigii Caesaribus, quod et Tiberius olim Germanico petiverat, I, 14.

extra urbem additur ut apud Capitol. Marc. 6.

triumphalium] Scil. virorum, ut c. 3. *insigni triumphalium*. Vellei. P. II, 6. Suet. Aug. 25.

populus hunc decore imperatorio, illum puerili habitu, 51.
ac perinde fortunam utriusque praesumeret. Simul qui centurionum tribunorumque sortem Britannici miserabantur, remoti fictis causis, et alii per speciem honoris. Etiam libertorum si quis incorrupta fide, depellitur, tali occasione: obvii inter se Nero Britannicum nomine, ille Domitium salutavere. Quod ut discordiae initium Agrippina multo questu ad maritum defert: sperni quippe adoptionem, quaeque censuerint patres, iusserit populus, intra penates abrogari; ac nisi pravitas tam infensa docentium arceatur, eruptura in publicam perniciem. Commotus is quasi criminibus optimum quemque educatorem filii exilio ac morte afficit, datosque a noverca custodiae eius imponit. 42. Nondum tamen summa moliri Agrippina audebat, ni praetoriarum cohortium cura exsolverentur Lusius Geta et Rufius Crispinus, quos Messalinae memores et liberis eius devinctos credebat. Igitur distrahi cohortes ambitu duorum, et si ab uno regerentur, intentiorem fore disciplinam asseverante uxore, transfertur regimen cohortium ad Burrum Afranium, egregiae militaris famae, gnarum tamen cuius sponte praeficeretur. Suum quoque fastigium Agrippina extollere altius; carpento Capitolium ingredi; qui mos sacerdotibus et sacris antiquitus concessus venerationem augebat feminae, quam imperatore genitam, sororem eius qui rerum potitus sit et coniugem et matrem fuisse, unicum ad hunc

C. 41. *ac morte* MSS. Petersenius suspicatur *aut morte*, ut VI, 9. *Ut accusatores exilio aut morte multarentur*, coll. III, 24.
C. 42. *qui mos* MSS. Sed suspicor cum Ursino: *qui honos*. Dord.

Eodem sensu *triumphali veste* legitur I, 15.

Commotus is] Scil. maritus, Claudius. Sententia est: Is talibus quae nihil nisi questus erant muliebres, perinde exacerbatus ac si crimina essent seria etc. Olim *commotus his* edebatur, quo factum est ut hiante oratione nomen *Claudius* inseri iuberet Ernestius. Dord.

C. 42. *sacerdotibus et sacris*] Per *sacerdotes* Vestales intelligo, per *sacra* deos ipsos statuasque, quas pompa Circensi traduci in carpentis moris fuit. Ern.

imperatore] Nam Germanicus postquam exercitum reduxit, no-

51. diem exemplum est. Inter quae praecipuus propugnator eius Vitellius, validissima gratia, aetate extrema (adeo incertae sunt potentium res) accusatione corripitur, deferente Iunio Lupo senatore. is crimina maiestatis et cupidinem imperii obiectabat. praebuissetque aures Caesar, nisi Agrippinae minis magis quam precibus mutatus esset, ut accusatori aqua atque igni interdiceret. Hactenus Vitellius valuerat.

43. Multa eo anno prodigia evenere. Insessum diris avibus Capitolium, crebris terrae motibus prorutae domus, ac dum latius metuitur, trepidatione vulgi invalidus quisque obtriti. Frugum quoque egestas et orta ex eo fames in prodigium accipiebatur. Nec occulti tantum questus, sed iura reddentem Claudium circumvasere clamoribus turbidis, pulsumque in extremam fori partem vi urgebant, donec militum globo infensos perrupit. Quindecim dierum alimenta urbi, non amplius superfuisse constitit. magnaque deum benignitate et modestia hiemis rebus extremis subventum. At hercule olim Italia legionibus longinquas in provincias commeatus portabat; nec nunc infecunditate laboratur, sed Africam potius et Aegyptum exercemus, navibusque et casibus vita populi Romani permissa est.

C. 43. *prorutae* edd. At Ma. teste Furia *proruptae*, ut XV, 40. H. I, 86.
legionibus Ernestius; *regionibus* MSS., ut XIII, 7. ac vicissim H. III, 50.

men imperatoris auctore Tiberio accepit I, 58.

voluerat] Scil. Lupum puniri. „Potuisset enim saevire in mortem eius, sed contentus hac quasi deportatione fuit." Lips.

C. 43. *modestia hiemis* factum est ut hiberno quoque tempore frumentum mari ex Africa Aegyptoque advehi posset.

At hercule olim] Querela quae expressa videri potest ex illa Varroniana de R. R. II. pr. *Igitur quod nunc intra murum fere patres familiae correpserunt, et manus movere maluerunt in theatro ac circo quam in segetibus ac vinetis, frumentum locamus qui nobis advehant, qui saturi fiamus, ex Africa et Sardinia.* Post bella certe civilia et fusum tantum sanguinis Italiae inducta vastitas. Lucani ea in re sententias operae sit legere libro VII. passim. Lips.

infecunditate] Commentarii instar est Tiberii oratio III, 54.

44. Eodem anno bellum inter Armenios Hiberesque 51. exortum Parthis quoque ac Romanis gravissimorum inter se motuum causa fuit. Genti Parthorum Vologeses imperitabat, materna origine ex pellice Graeca, concessu fratrum regnum adeptus: Hiberos Pharasmanes vetusta possessione, Armenios frater eius Mithridates obtinebat opibus nostris. Erat Pharasmani filius nomine Radamistus, decora proceritate, vi corporis insignis, et patrias artes edoctus, claraque inter accolas fama. is modicum Hiberiae regnum senecta patris detineri ferocius crebriusque iactabat, quam ut cupidinem occultaret. Igitur Pharasmanes iuvenem potentiae promptae et studio popularium accinctum vergentibus iam annis suis metuens, aliam ad spem trahere, et Armeniam ostentare, pulsis Parthis datam Mithridati a semet memorando: sed vim differendam, et potiorem dolum, quo incautum opprimerent. Ita Radamistus simulata adversus patrem discordia, tanquam novercae odiis impar, pergit ad patruum; multaque ab eo comitate in speciem liberum cultus primores Armeniorum ad res novas illicit, ignaro et ornante insuper Mithridate. 45. Reconciliationis specie assumpta regressusque ad patrem, quae fraude confici potuerint, prompta nuntiat, cetera armis exsequenda. Interim Pharasmanes belli causas confingit: proelianti sibi adversus regem Albanorum et Romanos auxilio vocanti fratrem adversatum, eamque iniuriam excidio ipsius ultum iturum. simul magnas copias filio tradidit. Ille irruptione subita territum exutumque campis Mithridaten compulit in castellum Gorneas, tutum loco ac praesidio militum, quis

C. 44. *ornante* Lipsius, h. e. vires subministrante, honoribus et opibus extollendo. At MSS. *orante*.

C. 44. *potentiae promptae* is dicitur cui potentia, quandocunque uti libet, in promptu est. Sed suspicor cum Freinshemio *impotentiae promptae*, h. e. regnandi cupidus et audax. Idem mendum deprehendi in Terent. Heaut. II, 1, 15. *Mea est potens* [corr. *impotens*], *procax*, *magnifica*, *sumptuosa*, *nobilis*. Dord.

C. 45. *Gorneas*] Castellum Armeniae nunc Khorien, secundum Anville. Brot.

51. Caelius Pollio praefectus, centurio Casperius praeerat. Nihil tam ignarum barbaris quam machinamenta et astus oppugnationum; at nobis ea pars militiae maxime gnara est. Ita Radamistus frustra vel cum damno tentatis munitionibus obsidium incipit; et cum vis negligeretur, avaritiam praefecti emercatur, obtestante Casperio, ne socius rex, ne Armenia donum populi Romani scelere et pecunia verterentur. Postremo quia multitudinem hostium Pollio, iussa patris Radamistus obtendebant, pactus indutias abscedit, ut nisi Pharasmanen bello absterruisset, Titum Ummidium Quadratum praesidem Syriae doceret, quo in statu Armeniae forent. 46. Digressu centurionis velut custode exsolutus praefectus hortari Mithridaten ad sanciendum foedus, coniunctionem fratrum ac priorem aetate Pharasmanen et cetera necessitudinum nomina referens, quod filiam eius in matrimonio haberet, quod ipse Radamisto socer esset. non abnuere pacem Hiberos, quanquam in tempore validiores; et satis cognitam Armeniorum perfidiam, nec aliud subsidii quam

C. 45. *verterentur* edd. i. e. everterentur vel perverterentur, ut III, 54. *Verti civitatem clamabunt.* Virg. A. I, 24. *Tyrias olim quae verteret arces.* At Ma. *muterentur* sive *uterentur*. Suspicor cum Victorio *mutarentur*, h. e. venundarentur ac proderentur. Lucil. ap. Non. *Mihi quidem non persuadetur publice ut mutem meos.* Pallad. Iul. tit. 4. *Debiles quoque oves pretio mutentur.* Sive mavis cum Walthero comparare Tac. Ann. IV, 23. *Libertos regios et servilia imperia bello mutaverant*, coll. XVI, 12.

at nobis . . est] Haec sententia, quam Ritterus pro glossemate habet, plane necessaria est. Tanto enim obsessores obsessis numerosiores erant, ut si illi quantumvis ignari, hi autem mediocriter tantum gnari talis militiae essent, nihilo secius illi ignari expugnaturi fuerint castellum, numero militum artem belli compensantes; nunc autem obsessi eiusdem artis maxime gnari erant, cuius maxime ignari obsessores. Illud vero apertum est, *astus oppugnationum* eorum quoque esse qui *defendunt* castella ab *oppugnationibus*. Dord.

Ummidium] Eundem Ioseph. XX, 6. vocat Νουμίδιον Κόδρατον τῆς Συρίας προεστηκότα.

Armeniae forent] Scil. Armenia maior et minor. At Ma. *foret:* ut possis eodem iure *Armenia foret* emendare; nusquam enim Tacitus plurali utitur.

castellum commeatu egenum. ne dubitaret armis in- 51.
cruentas condiciones malle. Cunctante ad ea Mithridate, et suspectis praefecti consiliis, quod pellicem regiam polluerat, inque omnem libidinem venalis habebatur, Casperius interim ad Pharasmanen pervadit, atque Hiberi obsidio decedant expostulat. Ille propalam incerta et saepius molliora respondens, secretis nuntiis monet Radamistum oppugnationem quoquo modo celerare. Augetur flagitii merces, et Pollio occulta corruptione impellit milites, ut pacem flagitarent seque praesidio abituros minitarentur. Qua necessitate Mithridates diem locumque foederi accepit, castelloque egreditur. 47. Ac primo Radamistus in amplexus eius effusus simulare obsequium, socerum ac parentem appellare. adiicit ius iurandum, non ferro, non veneno vim allaturum. simul in lucum propinquum trahit, provisum illic sacrificium imperatum dictitans, ut dis testibus pax firmaretur. Mos est regibus, quotiens in societatem coeant, implicare dextras pollicesque inter se vincire nodoque praestringere: mox ubi sanguis artus extremos suffuderit, levi ictu cruorem eliciunt atque invicem lambunt. id foedus arcanum habetur quasi mutuo cruore sacratum. Sed tunc qui ea

C. 46. *armis* Groslot. *armis quam* Ma. ex versu superiore male repetitum.

praesidio abituros edd. ex BGH. At Ma. *praesidium ammis*. Suspicor cum Freinshemio: *seque praesidium omissuros minitarentur;* ut XIV, 33. *Omissis castellis praesidiisque militarium,* coll. IV, 51. XV, 36.

C. 47. *praestringere* Lipsius. At MSS. *perstringere* h. e. perquam sive arcte constringere.

artus N. Heinsius. At Ma. *in artus*. Suspicor: *ubi sanguis se in artus extremos suffuderit.* Aut intransitive dictum *suffundere;* quanquam exempla non novi. Dord.

C. 47. *imperatum*] Sensus est: illic paratum esse a ministris sacrificium, quod a se esset imperatum.

cruorem eliciunt] Valer. M. IX, 11, 3. *Sariaster adversus patrem suum Tigranem Armeniae regem ita cum amicis consensit, ut omnes dextris manibus sanguinem mitterent atque eum invicem sorberent.* Similem morem de Scythis refert Lucian. Toxar. 37. Mela II, 21.

51. vincla admovebat, decidisse simulans genua Mithridatis invadit ipsumque prosternit; simulque concursu plurium iniiciuntur catenae; ac compede, quod dedecorum barbaris, trahebatur, moxque vulgus duro imperio habitum probra ac verbera intentabat. Et erant contra qui tantam fortunae commutationem miserarentur. secutaque cum parvis liberis coniunx cuncta lamentatione complebat. Diversis et contectis vehiculis abduntur, dum Pharasmanis iussa exquirerentur. Illi cupido regni fratre ac filia potior, animusque sceleribus paratus. visui tamen consuluit, ne coram interficeret. Et Radamistus, quasi iuris iurandi memor, non ferrum, non venenum in sororem et patruum expromit, sed proiectos in humum et veste multa gravique opertos necat. Filii quoque Mithridatis, quod caedibus parentum illacrimaverant, trucidati sunt. 48. At Quadratus cognoscens proditum Mithridaten et regnum ab interfectoribus obtineri, vocat consilium, docet acta, et an ulcisceretur consultat. Paucis decus publicum curae; plures tuta disserunt. Omne scelus externum cum laetitia habendum; semina etiam odiorum iacienda, ut saepe principes Romani eandem Armeniam, specie largitionis, turbandis barbarorum animis praebuerint. poteretur Radamistus male partis, dum invisus, infamis, quando id magis ex usu, quam si cum gloria adeptus foret. In hanc sententiam itum. ne tamen adnuisse facinori viderentur et diversa Caesar iuberet, missi ad Pharasmanen nuntii, ut abscederet a finibus Armeniis filiumque abstraheret. 49. Erat Cappadociae procurator Iulius Pelignus, ignavi animi et deridiculo corporis iuxta despiciendus, sed Claudio perquam fami-

decidisse] Scil. *vincula*, non *se*.

compede Lipsius. At MSS. *compedes*, recte; nominativus est singularis, idemque valet quod *compeditus*, ut *ales*, alatus. Sin cui suspectius fuerit tale *ἅπαξ εἰρημένον*, is cum Heinsio scribat: *iniiciuntur catenae ac compedes; et, quod indecorum* sqq. Dord.

C. 49. *ignavi animi*] Verum puto *ignavia animi*, quoniam seq. *iuxta* illam structurae variationem quamvis Tacito frequentatam respuit. Dord.

liaris, cum privatus olim conversatione scurrarum iners 51.
otium oblectaret. Is Pelignus auxiliis provincialium contractis tanquam reciperaturus Armeniam, dum socios magis quam hostes praedatur, abscessu suorum et incursantibus barbaris praesidii egens ad Radamistum venit; donisque eius evictus ultro regium insigne sumere cohortatur, sumentique adest auctor et satelles. Quod ubi turpi fama divulgatum, ne ceteri quoque ex Peligno coniectarentur, Helvidius Priscus legatus cum legione mittitur, rebus turbidis pro tempore ut consuleret. Igitur propere montem Taurum transgressus moderatione, plura quam vi composuerat, cum redire in Syriam iubetur, ne initium belli adversus Parthos existeret. **50.** Nam Vologeses casum invadendae Armeniae obvenisse ratus, quam a maioribus suis possessam externus rex flagitio obtineret, contrahit copias fratremque Tiridaten deducere in regnum parat, ne qua pars domus sine imperio ageret. Incessu Parthorum sine acie pulsi Hiberi, urbesque Armeniorum Artaxata et Tigranocerta iugum accepere. Deinde atrox hiems, seu parum provisi commeatus, et orta ex utroque tabes percellunt Vologesen omittere praesentia. Vacuamque rursus Armeniam Radami-

C. 49. *redire* edd. At Ma. *rediret*, ut H. II, 46. *Bonum haberet animum iubebant* coll. I, 64. III, 18. Dobd.

conversatione scurrarum Lipsius, coll. Suet. Cl. 5. *Tum demum abiecta spe dignitatis ad otium concessit, modo in hortis et suburbano, modo in Campania secessu delitescens atque ex contubernio sordidissimorum hominum super veterem segnitiae notam ebrietatis et aleae quoque infamiam subiit.* At Ma. *conversationes curaret.*

Pelignus] Praeter necessitatem sane nomen hominis repetitur: sed consulto tamen, cum contemptu quodam, prorsus ut IV, 10. *Quod is Lygdus aetate atque forma domino carus.* Ac sine contemptu XIII, 32. *Longa huic Pomponiae aetas et continua tristitia fuit.* Hist. II, 101. *Ne, apud Vitellium anteiretur, pervertisse ipsum Vitellium videtur*, ubi lectio incerta. Dobd.

ne ceteri] I. e. ne de Peligno coniectura in alios fieret; ne Romanorum alii, quibus armorum ius, si quiescerent approbare Peligni facinus et ratum habere crederentur. Ter. Heaut. III, 3, 13. *Ego de me coniecturam facio.* Gron.

C. 50. *percellunt*] I. e. perpellunt, ut *perculit* c. 29.

51. stus invasit, truculentior quam antea, tanquam adversus defectores et in tempore rebellaturos. Atque illi, quamvis servitio sueti, patientiam abrumpunt armisque regiam circumveniunt. 51. Nec aliud Radamisto subsidium fuit quam pernicitas equorum, quis seque et coniugem abstulit. Sed coniunx gravida primam utcunque fugam ob metum hostilem et mariti caritatem toleravit; post festinatione continua, ubi quati uterus et viscera vibrantur, orare ut morte honesta contumeliis captivitatis eximeretur. Ille primo amplecti, allevare, adhortari, modo virtutem admirans, modo timore aeger, ne quis relicta poteretur; postremo violentia amoris et facinorum non rudis destringit acinacem, vulneratamque ripam ad Araxis trahit, flumini tradit, ut corpus etiam auferretur. Ipse praeceps Hiberos ad patrium regnum pervadit. Interim Zenobiam (id mulieri nomen) placida illuvie spirantem ac vitae manifestam advertere pastores, et dignitate formae haud degenerem reputantes obligant vulnus, agrestia medicamina adhibent, cognitoque nomine et casu in urbem Artaxata ferunt. Unde publica cura deducta ad Tiridaten, comiterque excepta cultu regio habita est.

(a. u. 805.) 52. Fausto Sulla, Salvio Othone consulibus Furius
a. C. 52. Scribonianus in exilium agitur, quasi finem principis per Chaldaeos scrutaretur. adnectebatur crimini Iunia mater eius ut casus prioris (nam relegata erat) impatiens. Pater Scriboniani Camillus arma per Dalmatiam moverat; idque ad clementiam trahebat Caesar, quod stirpem hostilem iterum conservaret. Neque tamen exuli longa

C. 50. *rebellaturos* Rhenan. At MSS. *bellaturos*. *circumveniunt* edd. *circumveunt* Ma.

C. 51. *quati — vibrantur*] Ut XV, 11. 27. H. III, 31.

corpus etiam] Haec iungenda; non vitam solam, sed corpus quoque uxoris exanime invidit hostibus.

illuvie est cursu fluminis ad riparum latera placide in stagni morem inundantis. Forcell.

C. 52. *Camillus*] Fuerat is legatus Dalmatiae, scelusque suum supplicio luerat; cf. H. II, 75. I, 89. Dio LX, 15. Suet. Cl. 13. Plin. Epp. III, 16.

posthac vita fuit: morte fortuita an per venenum exstin- 52.
ctus esset, ut quisque credidit, vulgavere. De mathematicis Italia pellendis factum senatus consultum atrox et irritum. Laudati dehinc oratione principis qui ob angustias familiares ordine senatorio sponte cederent, motique qui remanendo impudentiam paupertati adiicerent.
53. Inter quae refert ad patres de poena feminarum, quae servis coniungerentur; statuiturque ut ignaro domino ad id prolapsae in servitute, sin consensisset, pro libertis haberentur. Pallanti, quem repertorem eius relationis ediderat Caesar, praetoria insignia et centies quinquagies sestertium censuit consul designatus Barea Soranus. Additum a Scipione Cornelio grates publice agendas, quod regibus Arcadiae ortus veterrimam nobilitatem usui publico postponeret, seque inter ministros principis haberi sineret. Asseveravit Claudius contentum honore Pallantem intra priorem paupertatem subsistere. et fixum est aere publico senatus consultum, quo libertinus sestertii ter milies possessor antiquae parcimoniae laudibus cumulabatur.

morte .. vulgavere] Est anacoluthon in his verbis studio brevitatis ortum. Plenius scripsisset: *Morte fortuita an per venenum extinctus esset non satis constitit; nam alii morte fortuita, alii per venenum extinctum esse, ut quisque credidit, vulgavere.* Ut ambages vitarentur, scriptor locum contraxit. WALTH.

irritum] Hist. I, 22.

motique] Vid. XI, 25.

C. 53. *in servitute*] Suet. Vesp. 11. *Auctor senatui fuit decernendi, ut, quae se alieno servo coniunxisset, ancilla haberetur.* Etenim Vespasianus tunc videtur rettulisse legem Claudianam temporum licentia abolitam.

pro libertis] I. e. eo vinculo tenerentur domino mariti sui, quo libertorum libertarumque genus, ut liberae quidem manerent, adnexae tamen ei domo, cuius se servo iunxissent. WALTH.

praetoria insignia] Vid. Plin. Epp. VII, 29. VIII, 6.

regibus Arcadiae] Tanquam Pallas, Graeculus sane homo, originem duxerit ab illo Pallante, cuius meminit Virg. Aen. VIII, 51. Sed advectum trans mare inter venales ex Plinio scimus; et eundem Antoniae matri serviisse ex Ioseph. XVIII, 6, 6, qui Pallanta appellat *τὸν πιστότατον τῶν δούλων αὐτῆς*. Ab ea ergo ad Claudium pervenit.

aere publico] Quod publico loco et auctoritate publica propositum est; idque urget scriptor, quia praecipuum in eo dedecus. Multa ex hoc SC. servavit Plin. Epp. VIII, 6.

52. **54.** At non frater eius cognomento Felix pari moderatione agebat, iam pridem Iudaeae impositus et cuncta malefacta sibi impune ratus tanta potentia subnixo. Sane praebuerant Iudaei speciem motus, orta seditione * * * postquam cognita caede eius haud obtemperatum esset, manebat metus, ne quis principum eadem imperitaret. Atque interim Felix intempestivis remediis delicta accendebat, aemulo ad deterrima Ventidio Cumano, cui pars provinciae habebatur, ita divisis, ut huic Galilaeorum natio, Felici Samaritae parerent, discordes olim et tum contemptu regentium minus coercitis odiis. Igitur raptare inter se, immittere latronum globos, componere insidias, et aliquando proeliis congredi, spoliaque et praedas ad procuratores referre. hique primo laetari; mox gliscente pernicie cum arma militum interiecissent, caesi milites. Arsissetque bello provincia, ni Quadratus Syriae rector subvenisset. Nec diu adversus Iudaeos, qui in necem militum proruperant, dubitatum, quin capite poenas luerent: Cumanus et Felix cunctationem afferebant, quia Claudius causis rebellionis auditis ius statuendi etiam de procuratoribus dederat. Sed Quadratus Felicem inter iudices ostentavit, receptum in tribunal, quo studia accusantium deterrerentur; damnatusque fla-

C. 54. *potentia* edd. scil. fratris sui Pallantis. At Ma. *patientia*, ut IV, 59. *Seianum qui nunc patientiam senis et segnitiam iuvenis iuxta insultet.* Non deterius. Doed.

C. 54. *Felix*] De hoc vid. V, 9. Ioseph. XX, 5. Lucae Actt. 26.

seditione] Taciti sententiam, non verba, in hunc modum expleveris: *Sane praebuerant Iudaei speciem motus, orta seditione* ob iussa Gai Caesaris, ut rettuli, et *postquam cognita caede eius* cett. Ritter. Hist. V, 9. *Dein iussi a C. Caesare effigiem eius in templo locare, arma potius sumpsere, quem motum Caesaris mors diremit.*

delicta accendebat] Delictorum numerum augebat.

ita divisis] Scil. Iudaeis vel provincialibus, quod latet in vocabulo *provinciae*. Walth.

raptare inter se] Ioseph. II, 12.

damnatus] Aperte magis et distincte Ioseph. XX, 5, 6. Negat a Quadrato damnatum Cumanum, sed ipsum cum Celere tribuno missum ad Caesarem, qui de re cognosceret statueretque. Ita Cumano exilium irrogatum, Celerem remissum Hierosolyma et vicatim discerptum. Lips.

gitiorum, quae duo deliquerant, Cumanus; et quies pro- 52.
vinciae reddita.

55. Nec multo post agrestium Cilicum nationes, quibus Clitarum cognomentum, saepe et alias commotae, tunc Troxobore duce montes asperos castris cepere; atque inde decursu in litora aut urbes vim cultoribus et oppidanis, ac plerumque in mercatores et navicularios audebant. Obsessaque civitas Anemuriensis, et missi a Syria in subsidium equites cum praefecto Curtio Severo turbantur, quod duri circum loci peditibusque ad pugnam idonei equestre proelium haud patiebantur. Dein rex eius orae Antiochus, blandimentis adversus plebem, fraude in ducem cum barbarorum copias dissociasset, Troxobore paucisque primoribus interfectis ceteros clementia composuit.

56. Sub idem tempus inter lacum Fucinum amnemque Lirin perrupto monte, quo magnificentia operis a pluribus viseretur, lacu in ipso navale proelium adornatur, ut quondam Augustus structo cis Tiberim stagno sed levibus navigiis et minore copia ediderat. Claudius triremes quadriremesque et undeviginti hominum milia armavit, cincto ratibus ambitu, ne vaga effugia forent, ac tamen spatium amplexus ad vim remigii, gubernantium artes, impetus navium et proelio solita. In ratibus praetoriarum cohortium manipuli turmaeque adstiterant, antepositis propugnaculis, ex quis catapultae ballistaeque tenderentur. Reliqua lacus classiarii tectis navibus obti-

C. 56. *quo .. viseretur* ex *adornatur* pendet, non a *perrupto monte;* per *magnificentiam operis* intelligitur ipsa montis perruptio ac praeparata lacus Fucini emissio.

magnificentia] Euseb. Chron. *Claudius circa haec tempora Fucinum lacum exsiccavit, undecim annos triginta hominum millibus sine intermissione operantibus.* Suet. Cl. 20.

Augustus] Suet. Aug. 43. *Edidit navale proelium circa Tiberim cavato solo, in quo nunc Caesarum nemus est.*

ac tamen] Hoc dicit: quanquam lacus ratibus cingentibus angustabatur, tamen spatium, quod his ratibus amplexus erat Claudius idoneum erat ad vim remigii .. et proelio solita exercenda. Dord.

tectis] Nam tectae naves idoneae ad pugnam, *αἱ καὶ καταφρά-*

52. nebant. Ripas et colles ac montium edita in modum theatri multitudo innumera complevit proximis e municipiis, et alii urbe ex ipsa, visendi cupidine aut officio in principem. Ipse insigni paludamento, neque procul Agrippina chlamyde aurata, praesedere. Pugnatum, quamquam inter sontes, fortium virorum animo; ac post multum vulnerum occidioni exempti sunt. 57. Sed perfecto spectaculo apertum aquarum iter. Incuria operis manifesta fuit haud satis depressi ad lacus ima vel media. Eoque tempore interiecto altius effossi specus, et contrahendae rursus multitudini gladiatorum spectaculum editur, inditis pontibus pedestrem ad pugnam. Quin et convivium effluvio lacus appositum magna formidine cunctos affecit, quia vis aquarum prorumpens proxima trahebat, convolsis ulterioribus aut fragore et sonitu exterritis. Simul Agrippina trepidatione principis usa ministrum operis Narcissum incusat cupidinis ac praedarum. nec ille

C. 56. *ac montium* edd. At Ma. *montium*, probo asyndeto, etsi *ripas et colles* copulata sunt; H. III, 43. *Cum quattuor speculatoribus et tribus amicis, totidem centurionibus.*

ματα ἔχουσαι, ut Thucyd. VII, 40. appellat. Lips.

Agrippina] Plin. H. N. XXXIII, 19. *Nos vidimus Agrippinam Claudii principis, edente eo navalis proelii spectaculum adsidentem ei indutam paludamento, auro textili sine alia materia.*

inter sontes] Dio LX, 33. *οἱ δὲ ναυμαχήσαντες θανάτῳ καταδεδικασμένοι ἦσαν, καὶ πεντήκοντα ναῦς ἑκάτεροι εἶχον, οἱ μὲν Ῥόδιοι οἱ δὲ Σικελοὶ ὀνομασθέντες.*

C. 57. *ima vel media*] Dixerat *ad lacus ima*, quod ut melius intelligeretur adiecit *vel media*; inde namque colligimus id ei esse imum, quod in medio lacus foret, ubi plerumque maxime profundus est. Gron. Vel potius *ima* diversa sunt a *mediis* ac partem lacus effluvio proximam indicant. Dord.

Eoque] H. e. ideoque.

altius effossi] De laborioso hoc opere vide Plin. H. N. XXXVI, 24. Quod ante Claudium tamen conceperat Iulius Caesar (Suet. Iul. 44.), non inceperat; nec rite perfecit ipse Claudius, quoniam manus postea admovit et Hadrianus. Spartian. V. Hadr. 22. Lips.

convolsis . . exterritis] Vi aquarum prorumpente proxima, ubi vehementissima aquarum vis, trahuntur; *ulteriora* (das Entferntere, ad dextram laevamque) *convelluntur* (wird erschüttert, quod fit minore vi quam trahi). *Proxima* et *ulteriora* dum scribit noster, intelligit et res et homines. Nam sic dicuntur cuncta, omnia, ut homines simul comprehendantur. Walth.

cupidinis ac praedarum] Tanquam natura avarus esset Narcis-

reticet, impotentiam muliebrem nimiasque spes eius arguens. 52.

58. Decimo Iunio, Quinto Haterio consulibus sedecim annos natus Nero Octaviam Caesaris filiam in matrimonium accepit. Utque studiis honestis et eloquentiae gloria enitesceret, causa Iliensium suscepta, Romanum Troia demissum et Iuliae stirpis auctorem Aeneam aliaque haud procul fabulis vetera facunde executus perpetrat, ut Ilienses omni publico munere solverentur. Eodem oratore Bononiensi coloniae igni haustae subventum centies sestertii largitione; redditur Rhodiis libertas, adempta saepe aut firmata, prout bellis externis meruerant aut domi seditione deliquerant; tributumque Apamensibus terrae motu convolsis in quinquennium remissum. 59. At Claudius saevissima quaeque promere adigebatur eiusdem Agrippinae artibus, quae Statilium Taurum, opibus illustrem, hortis eius inhians pervertit accusante Tarquitio Prisco. Legatus is Tauri Africam imperio proconsulari regentis, postquam revenerant, pauca repetundarum crimina, ceterum magicas superstitiones obiectabat. Nec ille diutius falsum accusato- (a. u. 806.) a. C. 53.

C. 58. *et eloquentiae* edd. At Ma. *eloquentiae*, ἀσυνδέτως. *vetera* edd. ex B. At Ma. *vera*.

sus et hac occasione usus ad praedas faciendas. Nam opus et machinas haud dubie ipse susceperat curandas. Igitur intervertisse pecuniam a Caesare ad impensas acceptam, et vilem operam, vile opus praestitisse incusatur.

C. 58. *suscepta*] Erat quippe patronus; cf. IV, 15.

demissus] Ex Virg. A. I, 288. *Iulius a magno demissum nomen Iulo*, i. e. ortum.

redditur .. tributumque] Haec quoque beneficia *eodem oratore Nerone* perpetrata sunt. Documento sunt sequentia: *At Claudius;* nam Agrippina dum Neroni crebras benefaciendi gratiaeque comparandae occasiones suppeditat, eadem Claudium contra ad saevissima quaeque et invidiam contrahendam impellit. Quapropter puncta delevi post *largitione* et *deliquerant*. Doed.

adempta saepe] Ac nuper ab ipso Claudio propter cives quosdam Romanos in crucem actos, Dio LX, 24.

Apamensibus] Intelligi videtur Phrygia Apamea ad Maeandrum sita, cui iam olim Mithridates terrae motibus quassatae centum talenta ad restitutionem dederit. Ea erat praecipuum post Ephesum totius Asiae emporium. Strab. XII, 8. Ex Ryck.

59. rem indignasque sordes perpessus, vim vitae suae attulit ante sententiam senatus. Tarquitius tamen curia exactus est; quod patres odio delatoris contra ambitum Agrippinae pervicere.

60. Eodem anno saepius audita vox principis, parem vim rerum habendam a procuratoribus suis iudicatarum ac si ipse statuisset. ac ne fortuito prolapsus videretur, senatus quoque consulto cautum plenius quam antea et uberius. Nam divus Augustus apud equestres, qui Aegypto praesiderent, lege agi, decretaque eorum perinde haberi iusserat ac si magistratus Romani constituissent. Mox alias per provincias et in urbe pleraque concessa sunt, quae olim a praetoribus noscebantur. Claudius omne ius tradidit, de quo totiens seditione aut armis certatum, cum Semproniis rogationibus equester ordo in possessione iudiciorum locaretur, aut rursum Serviliae leges senatui iudicia redderent, Mariusque et Sulla olim de eo vel praecipue bellarent. Sed tunc ordinum diversa studia, et quae vicerant, publice valebant. Gaius Oppius et Cornelius Balbus primi Caesaris opibus potuere condiciones pacis et arbitria belli tractare. Matios posthac et Vedios et cetera equitum Romanorum praevalida nomina referre nihil attinuerit, cum Claudius libertos, quos rei familiari praefecerat, sibique et legibus adaequaverit.

61. Rettulit dein de immunitate Cois tribuenda, multaque super antiquitate eorum memoravit. Argivos vel Coeum Latonae parentem vetustissimos insulae cultores;

C. 59. *indignasque sordes* Heinsius, h. e. immeritum reatum. At Ms. *indigna sortes*. Suspicor: *indignas sordes*, ἀσυνδέτως. Dord.
C. 61. *Coeum* Mercerus, coll. Hesiod. Th. 404. *Φοίβη δ' αὖ Κοίου πολυήρατον ἦλθεν ἐς εὐνήν, κυσαμένη δ' ἤπειτα θεὰ θεοῦ ἐν φιλότητι Λητὼ κυανόπεπλον ἐγείνατο.* MSS. *cum.*

C. 60. *prolapsus*] Scil. ad talem vocem.

equestres] Scil. procuratores, qui distinguuntur ab illis, quos posthac ex libertis asciscebat Claudius.

omne ius] Scil. *dicendum*, i. e. iurisdictionem.

Serviliae] Iudiciaria, quam tulit Q. Servilius Caepio consul.

Oppius] Vid. Suet. Caes. 52. 53. Cic. Att. V, 1.

Balbus] Maior et Gaditanus. Cic. Att. II, 12.

mox adventu Aesculapii artem medendi illatam maximeque inter posteros eius celebrem fuisse, nomina singulorum referens, et quibus quisque aetatibus viguissent. 63.
Quin etiam dixit Xenophontem, cuius scientia ipse uteretur, eadem familia ortum, precibusque eius dandum, ut omni tributo vacui in posterum Coi sacram et tantum dei ministram insulam colerent. Neque dubium habetur multa eorundem in populum Romanum merita sociasque victorias potuisse tradi; sed Claudius, facilitate solita quod uni concesserat, nullis extrinsecus adiumentis velavit.

62. At Byzantii data dicendi copia, cum magnitudinem onerum apud senatum deprecarentur, cuncta repetivere, orsi a foedere quod nobiscum icerant qua tempestate bellavimus adversus regem Macedonum, cui ut degeneri Pseudophilippi vocabulum impositum. Missas posthac copias in Antiochum, Persen, Aristonicum, et piratico bello adiutum Antonium memorabant, quaeque Sullae aut Lucullo aut Pompeio obtulissent, mox recentia in Caesares merita, quando ea loca insiderent, quae transmeantibus terra marique ducibus exercitibusque, simul vehendo commeatu opportuna forent. 63. Namque

habetur Lipsius. At MSS. *haberetur*.
C. 62. *icerant* edd. *iecerant* Ma.

C. 61. *Xenophontem*] Vid. c. 67. Diog. L. Xenoph. fin. τρίτος, ἰατρὸς Κῷος.

facilitate solita cum *concesserat* coniunxi. Sensus est: Quod privato impulsu et unius Xenophontis gratia fecerat, dedignatus est ita velare atque interpretari, tanquam publica ratione et propter merita Coorum fecisset. Doed.

C. 62. *posthac* cum *memorabant* iungendum est, non cum *missas*, ne contra temporum rationem peccasse videantur illi legati, quasi Pseudophilippus Antiochum antecesserit aetate. Nam orsi sunt oratores ab eo quod tempore posterius, re autem potius ac pondere gravius erat, a foedere cum Romanis icto, posthac demum memorantes quae iam ante illud foedus bene de populo Romano meruissent.

Aristonicum] Liv. Epit. LIX.

Antonium] Non triumvirum, sed illum qui curator orae maritimae cum infinito imperio sub initia belli piratici fuit. Lips. Vell. P. II, 31.

recentia . . merita] Bello Thracio, IV, 47; et Bosporano, XII, 15.

63. artissimo inter Europam Asiamque divertio Byzantium in extrema Europa posuere Graeci, quibus Pythium Apollinem consulentibus ubi conderent urbem, redditum oraculum est, quaererent sedem caecorum terris adversam. ea ambage Chalcedonii monstrabantur, quod priores illuc advecti, praevisa locorum utilitate, peiora legissent. Quippe Byzantium fertili solo, fecundo mari, quia vis piscium immensa, Ponto erumpens et obliquis subter undas saxis exterrita, omisso alterius literis flexu hos ad portus defertur. Unde primo quaestuosi et opulenti; post magnitudine onerum urgente finem aut modum orabant, adnitente principe, qui Thracio Bosporanoque bello recens fessos iuvandosque rettulit. Ita tributa in quinquennium remissa.

(a. u. 807.) a. C. 54. 64. Marco Asinio, Marco Acilio consulibus mutationem rerum in deterius portendi cognitum est crebris

C. 63. *immensa*, *Ponto* Ritterus; *innumera Ponto* Lipsius, ut Cic. Harusp. 11. *Vis innumerabilis*. At MSS. *in Metapontum*. Verum puto: *vis piscium immensa Pontum erumpens*. Cum accusativo structum est *erumpens* ad exemplum Virg. A. I, 584. *erumpere nubem*, et Valer. Fl. V, 466. *erumpere nebulam*, coll. Ann. XI, 25, non minore iure quam Sallust. Fr. ap. Schol. Iuv. IV, 42 cum ablativo struxerat: *Qua tempestate vis piscium Ponto erumpit*.

C. 63. *caecorum*] Eandem rem paulo aliter enarrat Herodot. IV, 144. Ma. *Graecorum*.

praevisa eodem sensu dictum est quo *praetervisa*, si vox esset usitata Latinis, acciperetur, i. e. visu praetermissa vel omissa, ut Strab. VII. p. 320. *ὅτι πρότερον πλεύσαντες εἰς τοὺς τόπους ἀφέντες τὴν πέραν κατασχεῖν.*

vis piscium] Haec ex Strab. VII p. 320 hausta videntur: *γεννᾶται οὖν τὸ ζῶον* (pelamydem intelligit) *ἐν τοῖς ἕλεσι τῆς Μαιώτιδος, ἰσχῦσαν δὲ μικρὸν ἐκπίπτει διὰ τοῦ στόματος ἀγεληδὸν καὶ φέρεται παρὰ τὴν Ἀσιανὴν ἠϊόνα μέχρι Τραπεζοῦντος καὶ Φαρνακίας.* Et post pauca addit: *ἐπειδὰν δὲ ἤδη συνάψῃ ταῖς Κυανέαις καὶ παραλλάξῃ ταύτας, ἐκ τῆς Χαλκηδονιακῆς ἀκτῆς λευκή τις πέτρα προσπίπτουσα φοβεῖ τὸ ζῶον, ὥστ' εὐθὺς εἰς τὴν περαίαν τρέπεσθαι. παραλαβὼν δὲ ὁ ἐνταῦθα ῥοῦς, ἅμα καὶ τῶν τόπων εὐφυῶν ὄντων πρὸς τὸ τὸν ἐκεῖ ῥοῦν τῆς θαλάττης ἐπὶ τὸ Βυζάντιον καὶ τὸ πρὸς αὐτῷ κέρας τετράφθαι φυσικῶς συνελαύνεται δεῦρο καὶ παρέχει τοῖς Βυζαντίοις καὶ τῷ δήμῳ τῶν Ῥωμαίων πρόσοδον ἀξιόλογον.* Eademque ex Aristotele colliges H. A. VIII, 13. coll. Plin. H. N. IX, 20. Ex Lips.

Thracio] Bellum illud intelligit quod cum Thracibus montanis gestum duce Poppaeo Sabino; vid. IV, 46. *Bosporanum* quod cum rege Mithridate: c. 15. 21. Lips.

prodigiis. Signa ac tentoria militum igne coelesti arsere; 64.
fastigio Capitolii examen apium insedit; biformes hominum partus, et suis fetum editum, cui accipitrum ungues inessent. Numerabatur inter ostenta deminutus omnium magistratuum numerus, quaestore, aedili, tribuno ac praetore et consule paucos intra menses defunctis. Sed in praecipuo pavore Agrippina, vocem Claudii, quam temulentus iecerat, fatale sibi ut coniugum flagitia ferret, dein puniret, metuens, agere et celerare statuit, perdita prius Domitia Lepida, muliebribus causis, quia Lepida minore Antonia genita, avunculo Augusto, Agrippinae sobrina prior ac Gnaei mariti eius soror, parem sibi claritudinem credebat. Nec forma, aetas, opes multum distabant; et utraque impudica, infamis, violenta, haud minus vitiis aemulabantur, quam si qua ex fortuna prospera acceperant. Enimvero certamen acerrimum, amita potius an mater apud Neronem praevaleret: nam Lepida blandimentis ac largitionibus iuvenilem animum devinciebat, truci contra ac minaci Agrippina, quae filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat. 65. Ceterum obiecta sunt quod coniugem principis devotionibus petivisset, quodque parum coercitis per Calabriam servorum agminibus pacem Italiae turbaret. Ob haec mors indicta, multum adversante Narcisso, qui Agrippinam magis magisque suspectans prompsisse inter proximos ferebatur:

C. 64. *examen apium*] Quod semper inter portenta, cum visum loco insolenti. Lips.

biformes] Intelliguntur androgyni; qui etiam apud Liv. XXXI, 12 inter prodigia. Aut monstra, mixta hominis beluaeque forma.

fetum neutro genere hoc uno loco legitur; mox *inessent* nulla causa grammatica pro *inerant*. Forsitan *ferebant* excidit, unde accusativum cum infinitivo *fetum editum esse* et coniunctivum *inessent* aptos esse voluit scriptor. Doed.

praecipuo] Si comparetur cum communi populi Romani ex ostentis pavore.

minore Antonia] Vid. ad IV, 44.

sobrina prior] Sive quod iurisconsulti suggerunt, sobrina propior. Lepida autem Germanico, patri Agrippinae consobrina fuit; filiae ergo Germanici Lepida sobrina propior. Lips.

dare] Scil. *quibat*, quod ex seq. *nequibat* mutuandum est, ut XIII, 56. Roth. ad Agr. p. 272.

C. 65. *devotionibus*] Ut Plancina olim Germanicum: II, 69.

54. certam sibi perniciem, seu Britannicus rerum seu Nero poteretur; verum ita de se meritum Caesarem, ut vitam usui eius impenderet. convictam Messalinam et Silium; pares iterum accusandi causas esse, si Nero imperitaret, Britannico successore; nullum principi meritum. ac novercae insidiis domum omnem convelli, maiore flagitio, quam si impudicitiam prioris coniugis reticuisset. quanquam ne impudicitiam quidem nunc abesse Pallante adultero, ne quis ambigat, decus, pudorem, corpus, cuncta regno viliora habere. Haec atque talia dictitans amplecti Britannicum, robur aetatis quam maturrimum precari, modo ad deos modo ad ipsum tendere manus, adolesceret, patris inimicos depelleret, matris etiam interfectores ulcisceretur. 66. In tanta mole curarum Claudius valitudine adversa corripitur, refovendisque viribus

C. 66. *Claudius* omittit Ma.

Britannico successore] Haec verba loci obscurissimi traiecta a librariis, supra post *Silium* suum locum habent. Sic omnia apte procedent, hoc sententiarum ordine: Convictam Messalinam ac Silium (h. e. quod Messalinam et Silium convicisset) accusandi causam esse, si Britannicus successor foret (erat enim Narcissus ex iis, *quis ob accusatam Messalinam ultio ex filio timebatur*, ut supra c. 9.); pares iterum (h. e. pariter graves, non: easdem) esse accusandi causas (quod Agrippinae impotentiam coercuisset), si Nero imperitaret. *Convicta Messalina* pro convictio Messalinae eodem usu dictum quo I, 8 *occisus Caesar*, cum praesertim substantivum illud inusitatum esset. Dord.

nullum principi meritum] Haec si sincera sunt, hunc sensum habent: si quid ipse in principem bene meruisset, id pro nihilo fore apud eos qui se insectarentur; quasi hoc dicat: „Imputantur mihi quae male merui de Messalina et Agrippina; non imputantur quae bene merui de principe; illis enim fautores ultoresque adsunt, huic fautor, qui aestimet ac remuneretur beneficia in eum collata, deest." Nam dativus *principi* pro *erga principem*, ut VI, 30. *Publicum sibi odium*. Germ. 16. *Suffugium hiemi*. Dord.

ac .. reticuisset] Sensus est: ac, si nunc reticeret novercae insidiis domum omnem convelli, maius id flagitium fore, quam si impudicitiam prioris coniugis reticuisset. Nempe infin. *reticere* ex coniunct. *reticuisset* mutuandus est. Ritterus correxit *retinuisset*, quibusdam probatum. Alii aliter. Dord.

decus vel imperii dignitatem (ut H. I, 82), *pudorem* vel suam famam, *corpus* vel pudicitiam.

habere] Non *eam*, Agrippinam, supplendum, sed eius vel Agrippinae exemplo, quo unusquisque Agrippinae similis admoneri dicitur, ut et ipse cuncta regno viliora habeat.

mollitia coeli et salubritate aquarum Sinuessam pergit. 54.
Tum Agrippina, sceleris olim certa et oblatae occasionis propera, nec ministrorum egens, de genere veneni consultavit, ne repentino et praecipiti facinus proderetur, si lentum et tabidum delegisset, ne admotus supremis Claudius et dolo intellecto ad amorem filii rediret. Exquisitum aliquid placebat, quod turbaret mentem et mortem differret. Deligitur artifex talium vocabulo Locusta, nuper veneficii damnata et diu inter instrumenta regni habita. Eius mulieris ingenio paratum virus, cuius minister e spadonibus fuit Halotus, inferre epulas et explorare gustu solitus. 67. Adeoque cuncta mox pernotuere, ut temporum illorum scriptores prodiderint infusum delectabili cibo boletorum venenum, nec vim medicaminis statim intellectam, socordiane Claudii an vinolentia; simul soluta alvus subvenisse videbatur. Igitur exterrita Agrippina, et quando ultima timebantur, spreta praesentium invidia, provisam iam sibi Xenophontis medici conscientiam adhibet. Ille tanquam nisus evomentis ad-

C. 67. *socordiane .. an vinolentia* Rhenanus; quae iure damnat Waltherus: „Socordia non pertinet ad Claudium, cuius socordia quanquam eximia non fuerit ea, quae etiam acceptum venenum dissimularet.“ At Ma. *socordiane an Claudii vi an vinolentia*, h. e. Conscii sceleris intelligere sibi videbantur nullam vim apparere veneni sumpti; sive per socordiam ac temere ita iudicantes, sive vere, quia Claudii vel vis naturalis vel vinolentia tunc orta obstabat veneni efficaciae. Quanquam vereor ut *vis* hoc sensu usurpetur; nam vel I, 60. *Vim*, *sanitatem*, *cuncta in victoria habuere* paulo diversum est. Accedit quod *vim medicaminis* praegreditur. Suspicor: *socordiane an Claudii vinolentia*. Dord.

C. 66. *Sinuessam*] Sinuessanae aquae H. I, 72. Plin. H. N. XXXI, 4, commendatae ob vim quandam salubrem. Lips.

ne repentino] Intell. cavendum, metuendum, ut c. 2.

regni] Asiatici alicuius, opinor. Suet. Ner. 33. *Locusta*, *venenariorum inclita*.

explorare solitus] Cf. XIII, 16. Praegustatores ii dicebantur. Mos traductus videtur a Persis. Xen. Cyrop. I, 3. *οἱ τῶν βασιλέων οἰνοχόοι ἐπειδὰν ἐνδιδῶσι τὴν φιάλην, ἀρύσαντες ἀπ' αὐτῆς τῷ κυάθῳ εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἐγχεάμενοι καταῤῥοφοῦσι, τοῦ δὴ εἰ φάρμακα ἐγχέοιεν μὴ λυσιτελεῖν αὐτοῖς*: ubi et ritum habes praegustandi. Ex Lips.

C. 67. *delectabili*] Suet. Cl. 44. *Agrippina .. boletum medicatum avidissimo ciborum talium obtulerat*. Dio LX, 34. Iuven. V, 145.

54 iuvaret, pinnam rapido veneno illitam faucibus eius demisisse creditur, haud ignarus summa scelera incipi cum periculo, peragi cum praemio. 68. Vocabatur interim senatus, votaque pro incolumitate principis consules et sacerdotes nuncupabant, cum iam exanimis vestibus et fomentis obtegeretur, dum res firmando Neronis imperio componuntur. Iam primum Agrippina, velut dolore victa et solatia conquirens, tenere amplexa Britannicum, veram paterni oris effigiem appellare, ac variis artibus demorari, ne cubiculo egrederetur. Antoniam quoque et Octaviam sorores eius attinuit, et cunctos aditus custodiis clauserat, crebroque vulgabat ire in melius valitudinem principis, quo miles bona in spe ageret, tempusque prosperum ex monitis Chaldaeorum adventaret. 69. Tunc medio diei tertium ante idus Octobris, foribus palatii repente diductis, comitante Burro, Nero egreditur ad cohortem quae more militiae excubiis adest. Ibi monente praefecto festis vocibus exceptus inditur lecticae. Dubitavisse quosdam ferunt, respectantes rogitantesque ubi Britannicus esset; mox nullo in diversum auctore, quae offerebantur secuti sunt. Illatusque castris Nero et congruentia tempori praefatus, promisso donativo ad exemplum paternae largitionis, imperator consalutatur. Sententiam militum secuta patrum consulta, nec dubitatum est apud provincias. Coelestesque honores Claudio decernuntur, et funeris solenne perinde ac divo Augusto celebratur, aemulante Agrippina proaviae Liviae magnificentiam. Testamentum tamen haud recitatum, ne antepositus filio privignus iniuria et invidia animos vulgi turbaret.

C. 68. *dum res* edd. ex BG. At Ma. *dum res forent*. I. Gronovius: *dum res foris*, h. e. extra cubiculum moribundi. Possis eodem sensu et litterulis similius sed rariore usu *res forenses* scribere. Waltherus: *dum, quae res forent firmando Neronis imperio, componuntur*; nam in G. est *dumque*.

C. 69. *ad exemplum*] Promisit ergo *viritim quindena sestertia*, ut Suet. Cl. 10. vel *quina millia drachmarum*, ut Ioseph. IX, 4. Ex Lips.

LIBER TERTIUS DECIMUS.

BREVIARIUM.

Silanus proconsul Asiae veneno necatus, Agrippinae fraude. Item Narcissus ad mortem actus. Claudio funus censorium ductum, et laudatur a principe. Bona Neronis initia, et multa arbitrio senatus constituta. Parthi Armeniam affectant, quibus Domitius Corbulo opponitur. Nero Acten libertam amat, matre fremente; eaque causa imminutae maternae potentiae. Pallas libertus cura rerum demotus. Mox venenum Britannico properatum, et festinum eius funus. Agrippina Neroni offensior, et visa res novas moliri. accusata eo nomine absolvitur. Neronis luxus et lascivi per noctem discursus. Actum de libertis in servitutem revocandis, sed non peractum. Damnationes aliquot illustrium, itemque a fato mortes. Iterum cum Parthis discordia super Armenia. Ad quod bellum prisca severitate et disciplina militem suum Corbulo firmavit. Is Armeniam ingreditur, castella aliquot exscindit, urbem Artaxata capit et incendit, rege Tiridate proelium aut defensionem nusquam auso. Publius Suillius Romae damnatur, adnitente Seneca. Octavius Sagitta Pontiam tergiversantem de nuptiis, impotentia amoris, ferro transadigit. Libertus suum crimen id fatetur, magno exemplo. Poppaeam Sabinam amare Nero occipit; deque ingenio et venere eius feminae. Cornelius Sulla Massiliam amovetur, suspectus principi. Publicanorum iniquitas temperata. In Germania Frisii res movent, et sedes iuxta Rhenum conantur figere; frustra, quia pulsi ab Romano equite et disiecti. Eosdem agros mox Ansibarii occupant, sed eodem fato. Hermunduri Cattique inter se bellant. Sed magno proelio Catti ad exitium paene gentis caesi.

Gesta haec annis quattuor, imperatore Claudio Nerone Lucio Antistio Vetere, Quinto Volusio Publio Cornelio Scipione, imperatore Claudio Nerone iterum Lucio Calpurnio Pisone, imperatore Claudio Nerone tertium Valerio Messala consulibus.

---

1. Prima novo principatu mors Iunii Silani proconsulis 54.
Asiae, ignaro Nerone, per dolum Agrippinae paratur; non quia ingenii violentia exitium irritaverat, segnis et dominationibus aliis fastiditus adeo, ut Gaius Caesar pecudem auream eum appellare solitus sit; verum Agrippina fratri eius Lucio Silano necem molita ultorem me-

54\. tuebat, crebra vulgi fama, anteponendum esse vixdum pueritiam egresso Neroni et imperium per scelus adepto virum aetate composita, insontem, nobilem et, quod tunc spectaretur, e Caesarum posteris. quippe et Silanus divi Augusti abnepos erat. Haec causa necis; ministri fuere Publius Celer eques Romanus et Helius libertus, rei familiari principis in Asia impositi. ab his proconsuli venenum inter epulas datum est, apertius quam ut fallerent. Nec minus properato Narcissus, Claudii libertus, de cuius iurgiis adversus Agrippinam rettuli, aspera custodia et necessitate extrema ad mortem agitur, invito principe, cuius abditis adhuc vitiis per avaritiam ac prodigentiam mire congruebat. 2. Ibaturque in caedes, — nisi Afranius Burrus et Annaeus Seneca obviam issent. Hi rectores imperatoriae iuventae, et (rarum in societate potentiae) concordes, diversa arte ex aequo pollebant, Burrus militaribus curis et severitate morum, Seneca praeceptis eloquentiae et comitate honesta, iuvantes in vicem, quo facilius lubricam principis aetatem, si virtutem aspernaretur, voluptatibus concessis retinerent. Certamen utrique unum erat, contra ferociam Agrippinae, quae cunctis malae dominationis cupidinibus flagrans habebat in partibus Pallantem, quo auctore Claudius nuptiis incestis et adoptione exitiosa semet perverterat. Sed neque Neroni infra servos ingenium, et Pallas tristi arrogantia modum liberti egressus taedium sui moverat. Propalam tamen omnes in eam honores cumula-

C. 2. *rarum* Boxhorn. At Ma. *parum*, alii *in pari*. Suspicor: *perrarum*, ut Liv. XXIX, 38. Dobd.
taedium sui edd. *taedium suae* Ma.

C. 1. *abnepos*] Erat enim M. Silanus ex Aemilia Lepida et App. Iunio Silano genitus. Aemilia autem Iuliae et L. Aemilii Pauli filia fuerat; ea Iulia porro Iuliam Augusti filiam et M. Agrippam parentes habuerat. Suet. Claud. 26. Aug. 64.

rettuli] XII, 65.

agitur] Pro *adigitur*.

C. 2. *infra servos*] Id est: non tam infelici erat indole, ut servis aut libertis parere posset ut Claudius. Ryck. Proprie: ut infra servos esse vellet.

bantur, signumque more militiae petenti tribuno dedit 54
optimae matris. Decreti et a senatu duo lictores, flaminium Claudiale, simul Claudio censorium funus et mox consecratio. 3. Die funeris laudationem eius princeps exorsus est. dum antiquitatem generis, consulatus ac triumphos maiorum enumerabat, intentus ipse et ceteri. liberalium quoque artium commemoratio, et nihil regente eo triste rei publicae ab externis accidisse pronis animis audita. postquam ad providentiam sapientiamque flexit, nemo risui temperare, quanquam oratio a Seneca composita multum cultus praeferret, ut fuit illi viro ingenium amoenum et temporis eius auribus accommodatum. Adnotabant seniores, quibus otiosum est vetera et praesentia contendere, primum ex iis qui rerum potiti essent, Neronem alienae facundiae eguisse. Nam dictator Caesar summis oratoribus aemulus; et Augusto prompta ac profluens, quae deceret principem, eloquentia fuit. Tiberius artem quoque callebat, qua verba expenderet, tum validus sensibus ac consulto ambiguus. Etiam Gai Caesaris turbata mens vim dicendi non corrupit. Nec in

C. 3. *quae* Ma. At A. *et quae*, quod verum puto. Nova virtus eloquentiae Augusti, quod opus est, memoratur, dignitas et orationis maiestas. Etiam coniunctivus *deceret* requirit illud *et quae*. De re Suet. Aug. 86. Doed.

dedit] Scil. Nero. Nam signum sive tessera semper tribunis data, etiam republica antiqua. Liv. XXVIII, 24. Dabatur a consule, praetore eove qui exercitui toti praeerat. Ibid. c. 27. At praetorii tribunus a solo principe accepit. Vid. I, 7. E Lips.

censorium funus] Vid. ad IV, 15.

C. 3. *amoenum*] Hoc uno vocabulo complectitur Tacitus Quintiliani verba X, 1, 129. *Senecae plurima abundant dulcibus vitiis.* Doed.

otiosum] Ut Hist. II, 38. *Vacuum fuit concupiscere*, coll. Sall. Fr. II.

tum — ac pro *tum — tum*. Simile exemplum non novi. Sed suspicor *tam*, sequente *ac* pro *quam*, ut Plaut. Amph. I, 1, 187. *Tam consimil est atque ego.* Doed.

turbata mens] H. e. vesania, de qua Suet. Cal. 50. *Mentis valetudinem et ipse senserat ac subinde de secessu deque purgando cerebro cogitavit.* Alii iratam mentem intelligunt, ob Suet. Cal. 53. *Irato et verba et sententiae suppetebant.* Sed hoc si voluisset Tacitus, *corrumpebat* scripsisset.

54. Claudio, quotiens meditata dissereret, elegantiam requireres. Nero puerilibus statim annis vividum animum in alia detorsit: caelare, pingere, cantus aut regimen equorum exercere; et aliquando carminibus pangendis inesse sibi elementa doctrinae ostendebat.

4. Ceterum peractis tristitiae imitamentis curiam ingressus, et de auctoritate patrum et consensu militum praefatus, consilia sibi et exempla capessendi egregie imperii memoravit, neque iuventam armis civilibus aut domesticis discordiis imbutam; nulla odia, nullas iniurias nec cupidinem ultionis afferre. Tum formam futuri principatus praescripsit, ea maxime declinans, quorum recens flagrabat invidia. Non enim se negotiorum omnium iudicem fore, ut clausis unam intra domum accusatoribus et reis paucorum potentia grassaretur. Nihil in penatibus suis venale aut ambitioni pervium; discretam domum et rem publicam. Teneret antiqua munia senatus, consulum tribunalibus Italia et publicae provinciae assisterent. Illi patrum aditum praeberent: se mandatis exercitibus consulturum. 5. Nec defuit fides, multaque arbitrio senatus constituta sunt: ne quis ad causam orandam mercede aut donis emeretur; ne designatis quaesto-

dissereret edd. At MSS. *dissererentur*, non deterius: nam „Tacitus imperatorum verba referens saepe voce passiva utitur. In qua personae reticentia aut fallor aut latet quaedam summae fortunae concessa reverentiae significatio, quae iam illo aevo usurpari coepta est; velut Ann. III, 71. *memorabaturque;* cap. 75. *Quod civiliter acceptum neque prohibuit.*“ Fr. Iacob Obss. P. II. p. 12. Add. XI, 32. *missique.*

C. 5. *designatis* Ursinus: *designatis quidem* MSS. quod ex seq. versu *quod quidem* irrepsit.

C. 4. *iniurias*] Scil. acceptas et ulciscendas.

clausis] Exemplum habes XI, 2.

consulum tribunalibus] Polyb. VI, 13. *ὁμοίως καὶ ὅσα τῶν ἀδικημάτων τῶν κατ' Ἰταλίαν προσδεῖται δημοσίας ἐπισκέψεως, λέγω δὲ οἷον προδοσίας, συνωμοσίας, φαρμακείας, δολοφονίας, τῇ συγκλήτῳ μέλει περὶ τούτων. πρὸς δὲ τούτοις εἴ τις ἰδιώτης ἢ πόλις τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν διαλύσεως ἢ ἐπιτιμήσεως ἢ βοηθείας ἢ φυλακῆς προσδεῖται, τούτων πάντων ἐπιμελές ἐστι τῇ συγκλήτῳ.*

ribus edendi gladiatores necessitas esset. Quod quidem 54. adversante Agrippina, tanquam acta Claudii subverterentur, obtinuere patres; qui in palatium ob id vocabantur, ut astaret obditis a tergo foribus velo discreta, quod visum arceret, auditus non adimeret. Quin et legatis Armeniorum causam gentis apud Neronem orantibus, escendere suggestum imperatoris et praesidere simul parabat, nisi ceteris pavore defixis Seneca admonuisset, venienti matri occurreret. Ita specie pietatis obviam itum dedecori.

6. Fine anni turbidis rumoribus prorupisse rursum Parthos et rapi Armeniam allatum est, pulso Radamisto, qui saepe regni eius potitus, dein profugus, tum quoque bellum deseruerat. Igitur in urbe sermonum avida, quemadmodum princeps vix septendecim annos egressus suscipere eam molem aut propulsare posset; quod subsidium in eo, qui a femina regeretur; num proelia quoque et oppugnationes urbium et cetera belli per magistros administrari possent, anquirebant. Contra alii melius evenisse disserunt, quam si invalidus senecta et ignavia Claudius militiae ad labores vocaretur, servilibus iussis obtemperaturus. Burrum tamen et Senecam multarum rerum experientia cognitos; et imperatori quantum ad robur deesse, cum octavo decimo aetatis anno Gnaeus Pompeius, nono decimo Caesar Octavianus civilia bella susti-

auditus Lipsius. *aditus* MSS.

C. 5. *necessitas*] Nam Claudius sanxerat spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecunia eorum, qui quaesturam adipiscerentur, XI, 22.

quidem adversante] Haec iungenda utique sunt, sive *quidem* raro usu pro *quanquam* praepositum a Tacito, sive corrigendum, *adversante quidem Agrippina*. Dobd.

obditis Lipsius. At MSS. *abditis*, recte, i. e. remotis, ut II, 85. Virg. G. III, 96. *Abde domo.* Removebantur *fores* ne clausae auditum adimerent, ostiumque apertum tegebatur *velo*, quod visum arceret. Dobd.

C. 6. *rapi*] Pro *diripi*, ut *villas rapere* Liv. XL, 22.

tamen] H. e. saltem, ut Agr. 45. *Nero tamen subtraxit oculos.*

civilia bella per zeugma dictum, ad unum Octavianum, non item ad Pompeium pertinet.

54. nuerint? pleraque in summa fortuna auspiciis et consiliis quam telis et manibus geri. daturum plane documentum, honestis an secus amicis uteretur, si ducem amota invidia egregium, quam si pecuniosum et gratia subnixum per ambitum deligeret. 7. Haec atque talia vulgantibus, Nero et iuventutem proximas per provincias quaesitam supplendis Orientis legionibus admovere, legionesque ipsas propius Armeniam collocari iubet, duosque veteres reges Agrippam et Antiochum expedire copias, quis Parthorum fines ultro intrarent; simul pontes per amnem Euphraten iungi. Et minorem Armeniam Aristobulo, regionem Sophenem Sohaemo cum insignibus regiis mandat. Exortusque in tempore aemulus Vologeso filius Vardanis. Et abscessere Armenia Parthi, tanquam differrent bellum. 8. Sed apud senatum omnia in maius celebrata sunt sententiis eorum, qui supplicationes et diebus supplicationum vestem principi triumphalem, utque ovans urbem iniret, effigiesque eius pari magnitudine ac Martis ultoris eodem in templo censuere, praeter suetam adulationem laeti, quod Domitium Corbulonem retinendae Armeniae praeposuerat, videbaturque locus virtutibus patefactus. Copiae Orientis ita dividuntur, ut pars auxiliarium cum duabus legionibus apud provinciam

C. 7. *legionibus* edd. *regionibus* Ma., ut XII, 43.

auspiciis] I. e. per legatos, opp. *manibus*, vel sua praesentia. Suet. Oct. 21. *Domuit autem partim ductu partim auspiciis suis Cantabriam, Aquitaniam.* Ex Gron.

C. 7. *et iuventutem . . legionesque*] Raro usu pro *et legiones*, ut XI, 21. Liv. IV, 2. *Id et singulis universisque honori fuisse.*

Agrippam] Iuniorem, Galilaeae Trachonitidis et partis Iudaeae regem, Ioseph. Ant. XX, 7.

Antiochum] Commagenes regem, cf. 37. Ioseph. Ant. XIX, 5. Dio LX, 8. MSS. *Iocchum, Iocchium.*

Aristobulo] Ioseph. XX, 8. *τὴν τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας προστασίαν Ἀριστόβουλος, Ἡρώδου τῆς Χαλκίδος βασιλέως παῖς, ὑπὸ Νέρωνος ἐγχειρίζεται.*

Sohaemo] XII, 23. Dio LIX, 12.

Vardanes opinor cognominis filius eius, qui XI, 8. 10 *Bardanes* vocatur; scriptoris an librariorum inconstantia, non decerno. At Ma. *Vardanis*, non male; potuit Tacitus nomen ipsum filii reticere.

Suriam et legatum eius Quadratum Ummidium remaneret, pars civium sociorumque numerus Corbuloni esset, additis cohortibus alisque, quae in Cappadocia hiemabant. Socii reges, prout bello conduceret, parere iussi. Sed studia eorum in Corbulonem promptiora erant; qui ut famae inserviret, quae in novis coeptis validissima est, itinere propere confecto apud Aegeas civitatem Ciliciae obvium Quadratum habuit, illuc progressum, ne, si ad accipiendas copias Suriam intravisset Corbulo, omnium ora in se verteret, corpore ingens, verbis magnificus, et super experientiam sapientiamque etiam specie inanium validus. 9. Ceterum uterque Vologesen regem nuntiis monebant, pacem quam bellum mallet, datisque obsidibus solitam prioribus reverentiam in populum Romanum continuaret. Et Vologeses, quo bellum ex commodo pararet, an ut aemulationis suspectos per nomen obsidum amoveret, tradit nobilissimos ex familia Arsacidarum, accepitque eos centurio Insteius, ab Ummidio missus forte priore de causa, adito rege. Quod postquam Corbuloni cognitum est, ire praefectum cohortis Arrium Varum et reciperare obsides iubet. Hinc ortum inter praefectum et centurionem iurgium ne diutius externis spectaculo esset, arbitrium rei obsidibus legatisque, qui eos 54.

C. 8. *par civium* Lips. At Ma. *pars civium*.
alisque quae in Cappadocia Bekkerus. At Ma. *aliis quaeque Cappadocia*. Potest *in* omitti ut c. 21. *urbe*.
magnificus edd. At Ma. *magnificis*, variationi convenientius, ut H. I, 53. *Caecina decora iuventa*, *corpore ingens*, *animi immodicus*, *cito sermone*, *erecto incessu*.
C. 9. *Vologesen* edd. At Ma. *ad Vologesen nuntiis*, ut I, 39. *Legati ab senatu*. Roth. ad Agr. p. 238.
ex commodo] Mercerus, h. e. commode, ut *ex aequo*. At Ma. *ex quo modo*. „Sensus est: ut maiorem opportunitatem belli parandi nancisceretur laxamento belli accepto.“ Ern.

C. 8. *parere*] Vel Corbuloni vel Ummidio.

specie inanium] Non quasi ipse Corbulo inanis eoque nomine reprehendendus esset. „Sensus est: etiam alia inerant viro, quae quidem ad bellum et rempublicam nihil valent, ceterum magnam vim habent ad animos imperitorum conciliandos.“ Ern. Ma. *inanissimum*.

54. ducebant, permissum. Atque illi ob recentem gloriam, et inclinatione quadam etiam hostium, Corbulonem praetulere. Unde discordia inter duces, querente Ummidio, praerepta quae suis consiliis patravisset, testante contra Corbulone, non prius conversum regem ad offerendos obsides, quam ipse dux bello delectus spes eius ad metum mutaret. Nero quo componeret diversos, sic evulgari iussit, ob res a Quadrato et Corbulone prospere gestas laurum fascibus imperatoriis addi. Quae in alios consules egressa coniunxi.

10. Eodem anno Caesar effigiem Gnaeo Domitio patri et consularia insignia Asconio Labeoni, quo tutore usus erat, petivit a senatu; sibique statuas argento vel auro solidas adversus offerentes prohibuit. Et quanquam censuissent patres, ut principium anni inciperet mense Decembri, quo ortus erat Nero, veterem religionem calendarum Ianuariarum inchoando anno retinuit. Neque recepti sunt inter reos Carinas Celer senator, servo accusante, aut Iulius Densus equester, cui favor in Britannicum crimini dabatur.

(a. u. 808.) a. C. 55. 11. Claudio Nerone, Lucio Antistio consulibus cum in acta principum iurarent magistratus, in sua acta collegam Antistium iurare prohibuit, magnis patrum laudibus, ut iuvenilis animus levium quoque rerum gloria

ob recentem edd. At *ob* omittit Ma.
diversos edd. At Ma. *diversus* i. e. discordias, divortia, ex more Taciti substantiva verbalia id genus frequentantis. Vid. Boettich. Proll. p. LVI. Bene; nam discordiae saepius dicuntur componi quam discordantes: XV, 2. H. IV, 50. Doed.

C. 9. *addi* edd. At Ma. *addidit* scil. Caesar; recta oratione et ipsis edicti verbis. Bachius *addidi*. „Olim non nisi magistratus p. R. aut qui cum imperio in provinciis, fascibus usi. Origo fascium imperatoriorum in urbe usurpandorum ab Augusto, cuius honori senatus decrevit a. u. 735. ut consulari potestate semper esset fascibusque duodecim uteretur, Dio Cass. LIV, 10. Eumque morem tenuerunt principes secuti, ita ut laurum fascibus adderent in victoria." Ex Lips.

C. 10. *quo ortus*] Suet. N. 6. *Nero natus est Antii post IX. menses quam Tiberius excessit, XVIII. Kalend. Ianuarias; tantum quod exoriente sole.*

equester, pro equite.

sublatus maiores continuaret. Secutaque lenitas in Plau- 55.
tium Lateranum, quem ob adulterium Messalinae ordine remotum reddidit senatui, clementiam suam obstringens crebris orationibus, quas Seneca, testificando quam honesta praeciperet, vel iactandi ingenii, voce principis vulgabat.

12. Ceterum infracta paulatim potentia matris delapso Nerone in amorem libertae, cui vocabulum Acte fuit, simul assumptis in conscientiam Othone et Claudio Senecione, adulescentulis decoris, quorum Otho familia consulari, Senecio liberto Caesaris patre genitus. Ignara matre, dein frustra obnitente, penitus irrepserat per luxum et ambigua secreta, ne senioribus quidem principis amicis adversantibus, muliercula nulla cuiusquam iniuria cupidines principis explente, quando uxore ab Octavia, nobili quidem et probitatis spectatae, fato quodam an quia praevalent illicita, abhorrebat, metuebaturque ne in stupra feminarum illustrium prorumperet, si illa libidine prohiberetur. 13. Sed Agrippina libertam aemulam, nurum ancillam, aliaque eundem in modum muliebriter fremere. Neque poenitentiam filii aut satietatem opperiri; quantoque foediora exprobrabat, acrius accendere, donec vi amoris subactus exueret obsequium in matrem seque Senecae permitteret, ex cuius familiaribus Annaeus Serenus simulatione amoris adversus eam-

C. 13. *seque Senecae* Lipsius. At Ma. *seque nece.*

C. 11. *Lateranum*] XI, 36. *obstringens*] Asseverans ac pollicitans: Plin. Epp. IV, 13. *Fidem meam obstringam.* Etiam Ann. I, 14. IV, 31.

irrepserat] Scil. Acte. Perperam faciunt qui haec commate solo a praecc. separari iubent, tanquam de Senecione narrata. Peccavisset hercle Tacitus in artis suae leges, si de *τριταγωνιστῇ* aliquo tot in transitu verba fecisset. Doed.

C. 13. *ancillam*] Quanquam liberta erat Acte. Sic ap. Sallust. Fr. I. *Tarrula et Scyrus servi* audiunt, qui liberti. Oberlin. Item XIV, 39. Et Ciceroni Rosc. Am. 39 ipse Chrysogonus, homo potentissimus, audit *servus nequissimus.*

Annaeus Serenus] Idem ad quem Seneca scripsit libros de tranquillitate, quemque luget Epist. 63. Praefectus vigilum Neronis, teste Plin. H. N. XXII, 47.

dem libertam primas adulescentis cupidines velaverat, praebueratque nomen, ut quae princeps furtim mulierculae tribuebat, ille palam largiretur. Tum Agrippina versis artibus per blandimenta iuvenem aggredi, suum potius cubiculum ac sinum offerre contegendis, quae prima aetas et summa fortuna expeterent. quin et fatebatur intempestivam severitatem, et suarum opum, quae haud procul imperatoriis aberant, copias tradebat, ut nimia nuper coercendo filio, ita rursum intemperanter demissa. Quae mutatio neque Neronem fefellit, et proximi amicorum metuebant, orabantque cavere insidias mulieris semper atrocis, tum et falsae. Forte illis diebus Caesar inspecto ornatu, quo principum coniuges ac parentes effulserant, deligit vestem et gemmas, misitque donum matri, nulla parcimonia, cum praecipua et cupita aliis prior deferret. Sed Agrippina non his instrui cultus suos, sed ceteris arceri proclamat, et dividere filium quae cuncta ex ipsa haberet. Nec defuere qui in deterius referrent.
14. Et Nero infensus iis, quibus superbia muliebris innitebatur, demovet Pallantem cura rerum, quis a Claudio impositus velut arbitrum regni agebat, ferebaturque degrediente eo magna prosequentium multitudine non absur-

intempestivam edd. At Ma. *intempestatem*.
C. 14. *arbitrum* edd. At Ma. *arbitrium*, ut Hist. IV, 21.

cubiculum ac sinum] Agrippinae moribus haud alienum erat, incestum eam cum filio Nerone iam tum secreta mente agitasse. At his verbis, *cubiculum ac sinum* eandem vim inesse, ut filium ad id scelus aperte invitet, non est verisimile. Nam XIV, 1 hoc ipsum Cornelius tanquam novum et immane facinus ex historia Cluvii tradit atque exsecratur. Censeo itaque Agrippinam indulgentem iam et intemperanter demissam, simulavisse libidinibus se filii non quidem adversari, sed imperatori minime decorum esse huiuscemodi mulierculas palam habere, et ideo ad id cubicula latebrasque proprias offerebat. Pichena.

expeterent] Supple: contegi; nam meretricii amores nec immaturitati adolescentulorum nec dignitati principum concessi erant.

in deterius, scil. mutata; *referrent*, scil. ad Neronem.

C. 14. *cura rerum*] Erat enim Claudio a rationibus, teste Suet. Cl. 28 et lapide, in quo sculptum: *Pallas Caes. N. Ser. adiutor a rationibus*. Et Zonar. XI, 9. *Πάλλας ᾧ ἡ τῶν χρημάτων διοίκησις ἐμπεπίστευτο.*

degrediente, de palatio, ut plene H. III, 64. Prosequebantur

de dixisse: ire Pallantem ut eiuraret. Sane pepigerat 55.
Pallas, ne cuiusque facti in praeteritum interrogaretur, paresque rationes cum re publica haberet. Praeceps posthac Agrippina ruere ad terrorem et minas, neque principis auribus abstinere, quo minus testaretur adultum iam esse Britannicum, veram dignamque stirpem suscipiendo patris imperio, quod insitus et adoptivus per iniurias matris exerceret. Non abnuere se, quin cuncta infelicis domus mala patefierent, suae in primis nuptiae, suum veneficium. id solum dis et sibi provisum, quod viveret privignus. ituram cum illo in castra; audiretur hinc Germanici filia, inde vilis rursus Burrus et exul Seneca, trunca scilicet manu et professoria lingua generis humani regimen expostulantes. Simul intendere manus, aggerere probra, consecratum Claudium, infernos Silanorum manes invocare; et tot irrita facinora!

15. Turbatus his Nero, et propinquo die, quo quartum decimum aetatis annum Britannicus explebat, volutare secum modo matris violentiam modo ipsius indolem,

inde vilis A. At Ma. *indebilis*. Suspicor cum Lipsio: *inde debilis rursus*. Nam *debilem* fuisse Burrum, *trunca manu* statim memoratur, eratque hoc prope unum vitium quod tali viro poterat exprobrari ab Agrippina, ut Senecae exilii infortunium; contra idem Burrus qua veritatis specie *vilitatis* potuerit incusari, homo egregiae militaris famae, moribus severus, non video. Dorn.

autem ii, quibus pro scribis ac ministris curae suae usus erat.

ire .. eiuraret] H. e. *ire* (scil. *eum*), *ut Pallantem eiuraret*. Ea verborum structura tollitur loci difficultas. Acumen dicti in eo positum est, quod Pallantis nomen pro nomine novi et inauditi muneris vel magistratus usurpatur. Nam *eiurare* dicuntur abdicantes (ut *imperium* H. III, 68. *consulatum* ibid. 37. *praeturam* ibid. 39.), dum iurant nihil se contra leges fecisse. Plin. Pan. 65. Roth. Emend. Tac. p. 6. Non poterat autem Pallas nec magistratum eiurare nec consulatum nec imperium, ut plerique eiurantes, sed potentiam novam, ipsi plane propriam et quae etsi nomine carens tamen prope afuisset ab arbitrio regni. Simile acumen in Tiberii verbis est XI, 20. *Curtius Rufus videtur mihi ex se natus*. Dorn.

cuiusque] Latinitas exigit *cuiusquam*. Dorn.

insitus] Sen. Octav. 249. *Nero insitivus Domitio genitus patre.*

irrita tot facinora] Non pendet ex *invocare*, sed ex *conqueri* vel *exclamare*, quale verbum cogitatione addendum. Dorn.

55. levi quidem experimento nuper cognitam, quae tamen favorem late quaesivisset. Festis Saturno diebus inter alia aequalium ludicra regnum lusu sortientium evenerat ea sors Neroni. Igitur ceteris diversa nec ruborem allatura: ubi Britannico iussit, exsurgeret progressusque in medium cantum aliquem inciperet, irrisum ex eo sperans pueri, sobrios quoque convictus nedum temulentos ignorantis, ille constanter exorsus est carmen, quo evolutum eum sede patria rebusque summis significabatur. Unde orta miseratio manifestior, quia dissimulationem nox et lascivia exemerat. Nero intellecta invidia odium intendit; urgentibusque Agrippinae minis, quia nullum crimen, neque iubere caedem fratris palam audebat, occulta molitur, pararique venenum iubet, ministro Pollione Iulio praetoriae cohortis tribuno, cuius cura attinebatur damnata veneficii nomine Locusta, multa scelerum fama. Nam ut proximus quisque Britannico neque fas neque fidem pensi haberet, olim provisum erat. Primum venenum ab ipsis educatoribus accepit, tramisitque exsoluta alvo, parum validum, sive temperamentum inerat, ne statim saeviret. Sed Nero lenti sceleris impatiens minitari tribuno, iubere supplicium veneficae, quod, dum rumo-

C. 15. *levi quidem* Freinshemius. At Ms. *ut quidam;* all. *et quidem*. In Freinshemii coniectura potest sane acquiesci; quanquam licet leniore etiam mutatione suspicari: *modo ipsius indolem utique vividam*, *experimento* et sqq. In his opposita sunt *quanquam nuper demum cognitam*, et: *latus tamen favor*. Walchius *uno quidem experimento*. Dorn.
regnum edd. At Ms. *Romanum regnum*.

C. 15. *carmen*] Ennianum, ut suspicatur Lipsius, apud Cic. Tusc. III, 19.
O pater, o patria, o Priami domus,
septum altisono cardine templum,
vidi ego te, adstante ope barbarica,
tectis caelatis, laqueatis,
auro, ebore instructum magnifice.

Locusta] XII, 66.

Nam non intelligo, quoniam nec Pollio nec Locusta ex proximis Britannico erant. Vide num tota enunciatio *nam ut .... provisum erat* transponenda sit, post educatorum mentionem, ut aut post *accepit* posita parenthesin efficiat aut post *saeviret* epexegesin. Dorn.

**rem respiciunt, dum parant defensiones, securitatem mo- 55.
rarentur. Promittentibus dein tam praecipitem necem, quam si ferro urgeretur, cubiculum Caesaris iuxta decoquitur virus cognitis antea venenis rapidum. 16. Mos habebatur principum liberos cum ceteris idem aetatis nobilibus sedentes vesci in aspectu propinquorum, propria et parciore mensa. Illic epulante Britannico, quia cibus potusque eius delectus ex ministri gustu explorabatur, ne omitteretur institutum aut utriusque morte proderetur scelus, talis dolus repertus est. Innoxia adhuc ac praecalida et libata gustu potio traditur Britannico; dein, postquam fervore aspernabatur, frigida in aqua affunditur venenum, quod ita cunctos eius artus pervasit, ut vox pariter et spiritus raperentur. Trepidatur a circumsedentibus, diffugiunt imprudentes; at quibus altior intellectus, resistunt defixi et Neronem intuentes. Ille, ut erat, reclinis et nescio similis, solitum ita ait, per comitialem morbum, quo primum ab infantia afflictaretur Britannicus, et redituros paulatim visus sensusque. At Agrippinae is pavor, ea consternatio mentis, quamvis vultu premeretur, emicuit, ut perinde ignaram fuisse atque Octaviam sororem Britannici constiterit: quippe sibi**

rapidum] Sensus est: cognitorum et lentiorum venenorum mistione novum venenum ac rapidum decoquitur; neque enim credo Bachio, verbis *cognitis antea venenis* idem narrari quod Suet. Ner. 33 refert: *Venenum in hoedo expertus, postquam is quinque horas protraxit, iterum ac saepius recoctum porcello obiecit, quo statim exanimato inferri in triclinium darique coenanti secum Britannico imperavit.* Dobd.

C. 16. *sedentes*] Nam maiores natu accubabant. Suet. Oct. 64. Cl. 32.

ex ministri gustu nihil aliud significaret quam *secundum ministri gustum delectus.* Atqui hoc vix credibile est; et si foret credibile, tamen vix intelligerem, quis exploravisse diceretur. Suspicor: *delectus exin ministri gustu;* adverbium Tacito perfrequens, ut XIV, 48. XV, 17. III, 86 ac saepe. Et *delectus* scil. ab ipso. Institutum hoc erat ut primum Britannicus deligeret cibum potumque, deinde minister delectum cibum gustu exploraret sive praegustaret, postremo Britannicus praegustatum cibum sumeret. Lenis est medicina, cum praesertim sequatur syllaba *mi;* multo violentior Lipsii ita corrigentis: *quia cibos potusque eius delectus ex ministris gustu explorabat.* Dobd.

55. supremum auxilium ereptum et parricidii exemplum intellegebat. Octavia quoque, quamvis rudibus annis, dolorem, caritatem, omnis affectus abscondere didicerat. Ita post breve silentium repetita convivii laetitia. 17. Nox eadem necem Britannici et rogum coniunxit, proviso ante funebri paratu, qui modicus fuit. In campo tamen Martis sepultus est, adeo turbidis imbribus, ut vulgus iram deum portendi crediderit adversus facinus, cui plerique etiam hominum ignoscebant, antiquas fratrum discordias et insociabile regnum aestimantes. Tradunt plerique eorum temporum scriptores, crebris ante exitium diebus illusum isse pueritiae Britannici Neronem, ut iam non praematura neque saeva mors videri queat, quamvis inter sacra mensae, ne tempore quidem ad complexum sororum dato, ante oculos inimici properata sit in illum supremum Claudiorum sanguinem, stupro prius quam veneno pollutum. Festinationem exsequiarum edicto Caesar defendit, a maioribus institutum referens subtrahere oculis acerba funera neque laudationibus aut pompa detinere. ceterum et sibi amisso fratris auxilio reliquas spes in re publica sitas, et tanto magis fovendum patribus populoque principem, qui unus superesset e familia summum ad fastigium genita. Exin largitione potissimos amicorum auxit. 18. Nec defuere qui arguerent viros gravitatem asseverantes, quod domos, villas id temporis

C. 17. *isse* Lipsius. *esse* MSS.
a maioribus Ernestius. At MSS. *id a maioribus*, sat bene, ut Hist. III, 40. *Id Sabino convenire ut*, et IV, 33. *Id solum monuit* . . *media firmare*. Ann. XV, 35.

C. 17. *sepultus*] Non tamen ibi combustus; sed reliquiae eius in urna illatae ut opinor monumento Augusti. Lips.

sacra mensae] Ut XV, 52. Nam omne convivium sacrificii quoddam genus est.

sororum] Octaviae et Antoniae, quanquam posterior non ὁμογάστριος fuit. Restituimus *sororum* ex Ma. pro vulg. *sorori*, quod ad unicam Octaviam referretur. Bach.

acerba funera et immatura eorum dicuntur, qui intra tirocinii diem pompa funebri aut laudatione non dignati moriuntur. Vide me ad Senec. Brev. Vit. c. ult. Lips.

C. 18. *gravitatem asseverantes*] In Senecam et Burrum ea criminatio spectat.

quasi praedam divisissent. Alii necessitatem adhibitam 55.
credebant a principe, sceleris sibi conscio et veniam sperante, si largitionibus validissimum quemque obstrinxisset. At matris ira nulla munificentia leniri, sed amplecti Octaviam, crebra cum amicis secreta habere, super ingenitam avaritiam undique pecunias quasi in subsidium corripere, tribunos et centuriones comiter excipere, nomina et virtutes nobilium, qui etiam tum supererant, in honore habere, quasi quaereret ducem et partes. Cognitum id Neroni, excubiasque militares, quae ut coniugi imperatoris olim, tum ut matri servabantur, et Germanos super eundem honorem custodes additos digredi iubet. Ac ne coetu salutantium frequentaretur, separat domum, matremque transfert in eam quae Antoniae fuerat, quotiens ipse illuc ventitaret, saeptus turba centurionum et post breve osculum digrediens. 19. Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est quam fama potentiae non sua vi nixa. Statim relictum Agrippinae limen. nemo solari, nemo adire, praeter paucas feminas, amore an odio incertum. Ex quibus erat Iunia Silana,

C. 18. *corripere* Lipsius. At MSS. *corripiens*, quod consulto scripsit Tacitus, quo artius haec cum *excipere* copularentur; quippe Agrippina dum ceteris in rebus avarissime agit, liberalem tamen se praestabat tribunis; nam ad *sumptus et epulas* pertinet comis tribunorum exceptio, ut Germ. 21, non ad solam sermonis comitatem. Doed.

C. 19. *incertum* edd. At Ma. et B. *incertas*, Graeco attractionis more pro impersonali *incertum*, ut XI, 9. *Orientis viribus quonam inclinarent incertis.* Add. Liv. XXX, 35. *Incertos socii an hostes essent*, h. e. *qui incertum erat socii an hostes essent;* coll. Sall. Iug. 49. Doed.

Iunia Lipsius, ut XI, 12. MSS. *Iulia.*

supererant] I. e. multi erant, ut XI, 12. Hist. I, 51. 88; non: superstites erant, ut IV, 7. VI, 40.

olim tum Lipsius; „iampridem, inquit, excubiae Agrippinae, Claudio quidem vivo ut coniugi principis, Nerone imperitante ut matri. Et duplex quidem custodia Agrippinae ut et principi ipsi, praetoriani milites Germanique. Suet. N. 34. *Abductaque militum et Germanorum statione, contubernio quoque ac palatio expulit.* Iampridem vero Germanis habitus is honos, et ante eos Hispanis." MSS. *solitum.* Ryckius: *quae ut coniugi imperatoris solitum, et matri servabatur.*

Antoniae, maioris, ut opinor, quae avia Neronis. Ern.

55. quam matrimonio Gai Silii a Messalina depulsam supra rettuli, insignis genere, forma, lascivia, et Agrippinae diu percara, mox occultis inter eas offensionibus, quia Sextium Africanum nobilem iuvenem a nuptiis Silanae deterruerat Agrippina, impudicam et vergentem annis dictitans, non ut Africanum sibi seponeret, sed ne opibus et orbitate Silanae maritus poteretur. Illa spe ultionis oblata parat accusatores ex clientibus suis Iturium et Calvisium, non vetera et saepius iam audita deferens, quod Britannici mortem lugeret aut Octaviae iniurias evulgaret, sed destinavisse eam Rubellium Plautum, per maternam originem pari ac Nero gradu a divo Augusto, ad res novas extollere, coniugioque eius et iam imperio rem publicam rursus invadere. Haec Iturius et Calvisius Atimeto, Domitiae Neronis amitae liberto, aperiunt. Qui laetus oblatis (quippe inter Agrippinam et Domitiam infensa aemulatio exercebatur) Paridem histrionem, libertum et ipsum Domitiae, impulit ire propere crimenque atrociter deferre. 20. Provecta nox erat, et Neroni per vinolentiam trahebatur, cum ingreditur Paris, solitus alioquin id temporis luxus principis intendere, sed tunc compositus ad maestitiam, expositoque indicii ordine ita audientem exterret, ut non tantum matrem Plautumque interficere, sed Burrum etiam demovere praefectura destinaret tanquam Agrippinae gratia provectum et vicem reddentem. Fabius Rusticus auctor est scriptos esse ad Caecinam Tuscum codicillos, mandata ei praetoriarum cohortium cura; sed ope Senecae dignationem Burro re-

deferens edd. h. e. accusans. At Ma. et B. *differens*.
C. 20. *luxus* Ma. et B., ut IV, 67. *Tanto occultior in luxus*. Rhenanus *lusus* intulit, probante Ernestio.

C. 19. *supra*] Vid. XI, 12. Credo sororem esse Marci Luciique Silanorum. Lips.

atrociter] Tam tempore atroci quam atrocibus verbis.

C. 20. *Agrippinae gratia*] Vid. XII, 42.

Rusticus] De quo XIV, 2. XV, 61. Agr. 10.

Caecinam Tuscum] Illum qui postea praefectus Aegypti a Nerone relegatus est. Suet. N. 35. Dio LXIII, 18. Hist. III, 38.

tentam. Plinius et Cluvius nihil dubitatum de fide prae- 55
fecti referunt. Sane Fabius inclinat ad laudes Senecae,
cuius amicitia floruit. Nos consensum auctorum secu-
turi, quae diversa prodiderint, sub nominibus ipsorum
trademus. Nero trepidus, et interficiendae matris avi-
dus, non prius differri potuit, quam Burrus necem eius
promitteret, si facinoris coargueretur; sed cuicunque,
nedum parenti, defensionem tribuendam: nec accusatores
adesse, sed vocem unius ex inimica domo afferri. Refu-
tare tenebras et vigilatam convivio noctem, omniaque te-
meritati et inscitiae propiora. 21. Sic lenito principis
metu, et luce orta, itur ad Agrippinam, ut nosceret ob-
iecta dissolveretque vel poenas lueret. Burrus iis man-
datis, Seneca coram, fungebatur: aderant et ex libertis
arbitri sermonis. Deinde a Burro, postquam crimina et
auctores exposuit, minaciter actum. Et Agrippina fero-
ciae memor, „non miror, inquit, Silanam, nunquam edi-
to partu, matrum affectus ignotos habere. neque enim
perinde a parentibus liberi quam ab impudica adulteri
mutantur. Nec si Iturius et Calvisius adesis omnibus
fortunis novissimam suscipiendae accusationis operam

Plinius] In libris Historiarum, quos a fine Aufidii Bassi composuit triginta et unum. Vid. praef. ad Titum. Eosdem libros intelligit II, 85. et 106. — *Cluvius*] Est ille Rufus, vir consularis, qui huius inferiorisque aetatis historiam scripsit. Plin. Epp. IX, 19. *Ita secum aliquando Cluvium locutum scis, Virgini, quae historiae fides debeatur; proinde si quid in historiis meis legis aliter ac velles, rogo ignoscas.* Nominat aliquoties noster, ut XIV, 2. Suet. N. 21. Ex Lips.

secuturi] Suppl. quoties consenserint. — *quae* habet G. At Ma. aliique *qui*.

trademus] Aut *tradimus* vel *tradidimus* scripsit Tacitus, aut simul indicat quid in reliqua historia facturus sit. Ex Ern. Posterior ratio unice vera. Plenum fuerit: *et nunc tradidi et porro tradam*, ut XI, 27. *Audita scriptaque senioribus tradam*. Hist. III, 51. *Haec aliaque .. haud absurde memorabimus*. Dod.

refutare] Scil. se. Sensus est: aspernari se tenebras, tempus ad poenam exsequendam incommodum, suspectum, invidiosum, itemque vigilatam convivio noctem, tempus ad consilia capienda et ad ius dicendum minime idoneum, denique tumultuariam tantae rei tractationem. Sic *refutare* Sall. Fr. *Se regibus devovent et post eos vitam refutant*. Capitolin. in Pio c. 5. *Circenses natali suo dicatos non respuit, aliis honoribus refutatis*.

C. 21. *novissimam .. operam*] Vid. ad XVI, 11.

55. anni rependunt, ideo aut mihi infamia parricidii aut Caesari conscientia subeunda est. Nam Domitiae inimicitiis gratias agerem, si benevolentia mecum in Neronem meum certaret: nunc per concubinum Atimetum et histrionem Paridem quasi scenae fabulas componit. Baiarum suarum piscinas extollebat, cum meis consiliis adoptio et proconsulare ius et designatio consulatus et cetera apiscendo imperio praepararentur. Aut existat qui cohortes urbe tentatas, qui provinciarum fidem labefactatam, denique servos vel libertos ad scelus corruptos arguat. Vivere ego Britannico potiente rerum poteram? ac si Plautus aut quis alius rem publicam iudicaturus obtinuerit — desunt scilicet mihi accusatores, qui, non verba impatientia caritatis aliquando incauta, sed ea crimina obiciant, quibus nisi a filio absolvi non possim." Commotis qui aderant, ultroque spiritus eius mitigantibus, colloquium filii exposcit; ubi nihil pro innocentia, quasi diffideret, nec beneficiis, quasi exprobraret, disseruit, sed ultionem in delatores et praemia amicis obtinuit. 22. Praefectura annonae Fenio Rufo, cura ludo-

C. 21. *Aut existat* Rhenanus ex B. „Sensus est: Aut si haec quae dixi non sufficiant ad delatorum crimina refutanda, existat qui. Inest in sermone ita formata indignitas quaedam et irrisio. Similiter III, 54. *Aut si quis . . tantam industriam pollicetur.*" Petersen. Reliqui MSS. *At existat.*
C. 22. *Fenio* Lipsius ut XIV, 51. *Senio* MSS.

parricidii] Passive dictum, pro nece a filio toleranda; nam infame matri futurum erat, sub imperio filii damnari, ut quae tale monstrum peperisset. Doed.

scenae] Dativus est, non genitivus.

Vivere . . poteram?] Refutat hac interrogatione suspicionem, tanquam serio de fovendo extollendoque Britannico cogitaverit; id quod c. 14 per iram Neroni minata erat. Britannicus, inquit, nequaquam potuisset mihi ignoscere, licet mea opera ad imperium pervenisset.

iudicaturus minime abundat; nam *remp. obtinuerit* ad solam potentiam, illud autem ad iuris iustitiaeque exercitionem pertinet, qua nihil formidolosius erat Agrippinae tot scelerum consciae.

beneficiis] Sermo vulgaris poscit *de beneficiis*. Pariter XIV, 36. *Certus eventu.* Ovid. Art. Am. III, 747. *Nudis mihi rebus agendum est.*

C. 22. *Rufo*] Uni ex Agrippinae amicis: XIV, 57. — *Ateius* item, posthac caritate Agrippinae invisus Neroni: XVI, 14. Haud dubie *Stella* quoque et *Balbillus*.

rum, qui a Caesare parabantur, Arruntio Stellae, Ae- 55
gyptus Gaio Balbillo permittuntur. Syria Publio Anteio destinata, et variis mox artibus elusus, ad postremum in urbe retentus est. At Silana in exilium acta. Calvisius quoque et Iturius relegantur. De Atimeto supplicium sumptum, validiore apud libidines principis Paride, quam ut poena afficeretur. Plautus ad praesens silentio transmissus est.

23. Deferuntur dehinc consensisse Pallas ac Burrus, ut Cornelius Sulla, claritudine generis et affinitate Claudii, cui per nuptias Antoniae gener erat, ad imperium vocaretur. Eius accusationis auctor extitit Paetus quidam exercendis apud aerarium sectionibus famosus et tum vanitatis manifestus. Nec tam grata Pallantis innocentia quam gravis superbia fuit: quippe nominatis libertis eius, quos conscios haberet, respondit nihil unquam se domi nisi nutu aut manu significasse, vel si plura demonstranda essent, scripto usum, ne vocem consociaret. Burrus, quamvis reus, inter iudices sententiam dixit. exiliumque accusatori irrogatum, et tabulae exustae sunt, quibus oblitterata aerarii monimenta retrahebat.

24. Fine anni statio cohortis assidere ludis solita

P. Anteio Lipsius, coll. XVI, 4. MSS. *Pantello.*
C. 23. *Claudii cui* Rhenanus. *Claudii qui* MSS.

Balbillo] Sen. N. Q. IV, 2. *Balbillus virorum optimus in omni litterarum genere rarissimus, auctor est, cum ipse praefectus obtineret Aegyptum.* Plin. H. N. XIX. prooem.

C. 23. *Sulla*] De hoc vid. XII, 52.

sectionibus] Emendis bonis quae a praefectis aerarii sub hasta venderentur. Tales enim auctiones sunt *sectiones;* qui emunt bona, *sectores:* de quibus vide dicta in Clav. Cic. Sic Claudii bona sub edicto praefectorum venalia apud aerarium pependerunt, Suet. Cl. 9. Ern. Enimvero ipse Paetus praefectus erat aerarii, opinor, et famosus ideo quod crudeli severitate bona debitorum publicorum vendi iubebat, ut Obultronius cap. 28. Dord.

vanitatis manifestus] Falsae criminationis convictus, Burro et Pallante absolutis; nam *vanitas* contraria est *veritati*, Cic. Tusc. I, 3.

tabulae indicem debitorum continebant, a praefecto aerarii conscriptum, *monumenta aerarii* autem syngraphas ipsorum debitorum, eodem fere sensu quo Gronovius *nomina* substitui voluit.

55. demovetur, quo maior species libertatis esset, utque miles theatrali licentia non permixtus incorruptior ageret, et plebes daret experimentum, an amotis custodibus modestiam retineret. Urbem princeps lustravit e responso haruspicum, quod Iovis ac Minervae aedes de caelo tactae erant.

(a. u. 809.) a. C. 56. 25. Quinto Volusio, Publio Scipione consulibus otium foris, foeda domi lascivia, qua Nero itinera urbis et lupanaria et deverticula veste servili in dissimulationem sui compositus pererrabat, comitantibus qui raperent venditioni exposita et obviis vulnera inferrent, adversus ignaros adeo, ut ipse quoque exciperet ictus et ore praeferret. Deinde ubi Caesarem esse qui grassaretur pernotuit, augebanturque iniuriae adversus viros feminasque insignes, et quidam permissa semel licentia sub nomine Neronis inulti propriis cum globis eadem exercebant, et in modum captivitatis nox agebatur, Iulius quidem Montanus senatorii ordinis, sed qui nondum honorem capessisset, congressus forte per tenebras cum principe, qui vi attentantem acriter reppulerat, deinde agnitum oraverat, quasi exprobrasset, mori adactus est.

C. 25. *quidem*] Suspicor cum aliis: *quidam*, ut c. 23. Aut quoniam *quidam* huius generis nominibus non solet addi sed obscuris, ut ait Ernestius, scribere licebit: *Iulius Montanus, senatorii quidem ordinis, sed qui nondum*. Dord.

agnitum edd. At Ma. *adagnitum oraverat*. Suspicor: *agnitum adoraverat*, h. e. salutaverat, ut Hist. I, 36. *adorare vulgus*. Plin. H. N. VIII, 1. *Elephanti regem adorant, genua submittunt*. Alioquin *deprecatus erat* Tacitus scripsisset, non *oraverat*. Dord.

C. 24. *lustravit*] Eiusdem ritus mentio Hist. I, 87 et apud Livium saepe. Facta lustratio prodigiorum causa amburbiali sacrificio, h. e. circumducta circa urbem victima expiatoria. Vid. Duk. ad Liv. XXXV, 19. Ern.

C. 25. *venditioni exposita*] Scil. clausas intra domos; quae effringebantur. Suet. Ner. 26.

ore praeferret] Plin. H. N. XIII, 43 de Thapsia: *Nero Caesar claritatem ei dedit initio imperii, nocturnis grassationibus converberatam faciem illinens sibi cum ture ceraque et secuto die contra famam cutem sinceram circumferens*.

quidam] In mentem venit Iuven. III, 290.

captivitatis] H. e. captivorum, ut XI, 23.

Nero autem metuentior in posterum milites sibi et pleres- 56.
que gladiatores circumdedit, qui rixarum initia medica et quasi privata sinerent: si a laesis validius ageretur, arma inferebant. Ludicram quoque licentiam et fautores histrionum velut in proelia convertit impunitate et praemiis, atque ipse occultus et plerumque coram prospectans, donec discordi populo et gravioris motus terrore non aliud remedium repertum est, quam ut histriones Italia pellerentur milesque theatro rursum assideret.

26. Per idem tempus actum in senatu de fraudibus libertorum efflagitatumque, ut adversus male meritos revocandae libertatis ius patronis daretur. nec deerant qui censerent. Sed consules relationem incipere non ausi ignaro principe, perscripsere tamen consensum senatus, ille an auctor constitutionis fieret ut inter paucos ei sententiae adversos: quibusdam coalitam libertate irreverentiam eo prorupisse frementibus, vine an aequo cum patronis iure agerent, sententiam eorum consultarent, ac verberibus manus ultro intenderent, impulere vel poenam

Nero autem edd. At Ma. *Nero tum*. Suspicor cum Peterseenio: *Nero tamen*.

C. 26. *consensum*] Ma. *iconsensum*, mox *ut* omittens. Suspicor: *perscripsere tamen ille, an auctor constitutionis fieret, in consensu senatus, aut inter paucos ei sententiae adversos:* i. e. quoniam consentiret senatus aut pauci saltem dissentirent. Dord.

Ludicra licentia ad Circenses, *fautores histrionum* ad scenicos ludos spectat. Vid. I, 16. 77. Plin. Epp. IX, 6.

histriones] Non omnes omnino, sed qui turbarum auctores vel causae habebantur.

C. 26. *coalitam*] Confirmatam et auctam, ut IV, 1. *Coalita vetustate imperii audacia*, coll. H. IV, 55. Sumpta metaphora ab arboribus et plantis, quae *coalescere* dicuntur, cum radicibus adhaeserunt terrae nec convelli possunt. Ern.

vine an aequo] Haec aperte corrupta sunt. MS. Bud. *vi an*. Reg. *vine iam*. Suspicor: *ut iam aequo cum patronis iure agerent, ne sententiam eorum consultarent*. In his *ne* est pro *nedum* (ut XI, 30. Sall. Cat. 11. Liv. III, 52. XL, 25.), librarii vitio sede sua motum. Dord.

impulere] Corrige *impune* cum ed. Gryph. — Corb. *impudente*. Agr. *impudenter*. De re III, 36. *Libertique etiam ac servi patrono vel domino cum voces, cum manus intentarent, ultro metuebantur*.

56. suam dissuadentes. quid enim aliud laeso patrono concessum, quam ut vicesimum ultra lapidem, in oram Campaniae libertum relegет? ceteras actiones promiscas et pares esse. Tribuendum aliquod telum, quod sperni nequeat. Nec grave manumissis per idem obsequium retinendi libertatem, per quod assecuti sint. At criminum manifestos merito ad servitutem retrahi, ut metu coerceantur quos beneficia non mutavissent. 27. Disserebatur contra, paucorum culpam ipsis exitiosam esse debere, nihil universorum iuri derogandum. quippe late fusum id corpus. hinc plerumque tribus, decurias, ministeria magistratibus et sacerdotibus, cohortes etiam in urbe conscriptas; et plurimis equitum, plerisque senatoribus non aliunde originem trahi. Si separarentur libertini, manifestam fore penuriam ingenuorum. Non frustra ma-

dissuadentes] Nempe ultionem minitando quandoque sumendam.

concessum] Quando id aut qua lege patrono concessum quaerimus. Suspicor esse ab Augusto, qui, ut Dio ait LV, 13, constituit *τὰ δικαιώματα οἷς οἵ τε ἄλλοι πρὸς τοὺς ἐλευθερουμένους καὶ αὐτοὶ οἱ δεσπόται σφῶν γενόμενοι χρήσοιντο*. Et relegatio quidem fuit ab exemplis prisci aevi. Ut enim patres olim filios rus relegabant, ut Roscius Amerinus, ut Torquatus a patribus relegati leguntur, sic patronis relegandi libertos ius tribuit sive quis alius sive Augustus. Sed in numero num qua ratio? Et cur non ultra xx. lapidem? Nihil reperio. Ex Lips. Legendum: *centesimum lapidem*. Ratio quia praefectus urbi, ad cuius iurisdictionem querelas patronorum de libertis pertinuisse Ulpianus docet l. I. D. de off. praef. urbi, intra *centesimum* lapidem cognoscebat, ut ultra hunc praefectus praetorio. Dein quia Campania quae trans Lirim et Minturnas ab urbe distat cvii. milliaribus, iuxta Antonini Itinerarium. Byck.

Campaniae edd. At Ma. *Campaniam*, adiective ut Tibull. I, 9, 33. *Si pretium Campania terra daretur:* coll. Hist. III, 42. *Apenninis iugis:* ut H. I, 2. III, 50. „Sciendum neminem relegatum proprie in Campaniam, nedum omnes et nusquam alio. Relegatio fiebat ultra centesimum; at locum ultra centesimum sibi legebat ipse qui solum vertebat. Ex his igitur aliquos praecipue lautiores Campaniam praetulisse atque huic invidiae occasionem dedisse satis est verisimile; sicut Etruscus apud Stat. Silv. III, 162. *Molles Campani litoris oras Et Diomedeas concedere iussus in arces, Atque hospes, non exul erat.*“ Gron.

non mutavissent] Scil. in melius.

C. 27. *tribus*] Scil. suppleri.

decurias, scribarum; *ministeria*, ut lictores, apparitores, praecones. — *cohortes*, vigilum, quae scriptae primum e milite libertino: Strab. V. p. 235. Dio LV, 26. Lips.

iores, cum dignitatem ordinum dividerent, libertatem 56.
in communi posuisse. Quin et manumittendi duas species institutas, ut relinqueretur poenitentiae aut novo beneficio locus. quos vindicta patronus non liberaverit, velut vinclo servitutis attineri. Dispiceret quisque merita, tardeque concederet quod datum non adimeretur. Haec sententia valuit. scripsitque Caesar senatui, privatim expenderent causam libertorum, quotiens a patronis arguerentur: in commune nihil derogent. Nec multo post ereptus amitae libertus Paris quasi iure civili, non sine infamia principis, cuius iussu perpetratum ingenuitatis iudicium erat.

28. Manebat nihilo minus quaedam imago rei publicae. Nam inter Vibullium praetorem et plebei tribunum Antistium ortum certamen, quod immodestos fautores histrionum et a praetore in vincla ductos tribunus omitti iussisset. Comprobavere patres, incusata Antistii licentia. Simul prohibiti tribuni ius praetorum et consulum praeripere, aut vocare ex Italia cum quibus lege agi posset. Addidit Lucius Piso designatus consul, ne quid intra domum pro potestate adverterent, neve multam ab iis dictam quaestores aerarii in publicas tabulas ante quattuor menses referrent; medio temporis contra dicere liceret, deque eo consules statuerent. Cohibita artius et aedilium potestas, statutumque quantum curules, quan-

C. 27. *derogent* MSS. *derogarent* Muretus.

duas species] Libertas duplex, iusta, non iusta. Iusta quae vindicta, censu, testamento data; non iusta, quae inter amicos, in convivio, per epistolam. Senec. Vit. Br. 24. *Hominibus prodesse natura iubet, servi liberive sint, ingenui an libertini, iustae libertatis an inter amicos datae.* Lips.

privatim] Propria ac peculiari cognitione.

amitae] Domitiae.

C. 28. *Comprobavere*] Int. praetoris factum. Ern. Quin potius: id factum, quod improbaverat tribuni intercessio. Aliter C. Rothius: is commate distinguit ante *comprobavere*, ut *ortum certamen* obiectum sit, h. s. Controversiam a praetore motam in tribunum comprobavere patres; laudaverunt praetorem quod arrogantiam illam non tulisset.

vocare, ad se animadvertendi causa quemquam *ex Italia*. Nam *tribuni pl. vocationem habent nullam*, Antistio Labeone et Varrone testibus ap. Gell. XII, 12.

56. tum plebei pignoris caperent vel poenae irrogarent. Eo Helvidius Priscus tribunus plebis adversus Obultronium Sabinum aerarii quaestorem contentiones proprias exercuit, tanquam ius hastae adversus inopes inclementer augeret. Dein princeps curam tabularum publicarum a quaestoribus ad praefectos transtulit. 29. Varie habita ac saepe immutata eius rei forma. Nam Augustus senatui permisit deligere praefectos; deinde ambitu suffragiorum suspecto, sorte ducebantur ex numero praetorum qui praeessent. Neque id diu mansit, quia sors deerrabat ad parum idoneos. Tunc Claudius quaestores rursum imposuit, iisque, ne metu offensionum segnius consulerent, extra ordinem honores promisit. sed deerat robur aetatis eum primum magistratum capessentibus. Igitur Nero praetura perfunctos et experientia probatos delegit.

30. Damnatus isdem consulibus Vipsanius Laenas ob Sardiniam provinciam avare habitam. Absolutus Cestius Proculus repetundarum, cedentibus accusatoribus. Clodius Quirinalis, quod praefectus remigum qui Ravennae haberentur velut infimam nationum Italiam luxuria saevitiaque afflictavisset, veneno damnationem anteiit. Gaius Aminius Rebius, ex primoribus peritia legum et pecuniae magnitudine, cruciatus aegrae senectae misso per venas sanguine effugit, haud creditus sufficere ad constantiam sumendae mortis, ob libidines muliebriter infamis. At Lucius Volusius egregia fama concessit; cui tres et nonaginta anni spatium vivendi praecipuaeque opes bonis artibus, inoffensa tot imperatorum malitia fuit.

C. 29. *praetura* Pichena, coll. Suet. Cl. 24. MSS. *praefectura.*

Eo] I. e. ideo, ut XII, 57. Indicat Helvidium occasionem contentionis sumpsisse e statutis ante dictis. Walth.

ad praefectos] Scil. proprios et unice aerario intentos.

C. 30. *anteiit*] Pro usitatiore antevertit, ut VI, 29. V, 6.

bonis artibus] Ut Propert. I, 3, 13. *Ingenuus color, et multis decus artibus*, scil. quaesitum vel paratum.

inoffensa . . malitia] Inoffensis tot imperatoribus quamvis malis. Paulo aliter Ernestius: Si vera est lectio, intelligenda est

31. Nerone secundum, Lucio Pisone consulibus pauca memoria digna evenere, nisi cui libeat laudandis fundamentis et trabibus, quis molem amphitheatri apud campum Martis Caesar exstruxerat, volumina implere, cum ex dignitate populi Romani repertum sit res illustres annalibus, talia diurnis urbis actis mandare. Ceterum coloniae Capua atque Nuceria additis veteranis firmatae sunt; plebeique congiarium quadringeni nummi viritim dati, et sestertium quadringenties aerario illatum est ad retinendam populi fidem. Vectigal quoque quintae et vicesimae venalium mancipiorum remissum, specie magis quam vi, quia cum venditor pendere iuberetur, in partem pretii emptoribus accrescebat. Edixit Caesar, ne quis magistratus aut procurator, qui provinciam obtineret, spectaculum gladiatorum aut ferarum aut quod aliud ludicrum ederet; nam ante non minus tali largitione quam corripiendis pecuniis subiectos affligebant, dum quae libidine deliquerant, ambitu propugnant. 32. Factum et senatus consultum ultioni iuxta et securitati, ut, si quis a suis servis interfectum esset, ii quoque, qui testamento manumissi sub eodem tecto mansissent, inter servos supplicia penderent. Redditur ordini Lucius Varius consularis, avaritiae criminibus olim perculsus. Et Pomponia Graecina insignis femina, Plautio, qui ovans

(a. u. 810.) a. C. 57.

C. 31. *Ceterum* edd. *Caeterae* Ms.

sic, inoffensis tot principibus, qui tanta malitia essent, ut a viro bono facile offenderentur. Nempe Lipsius *amicitia* maluerat.

C. 31. *populi fidem*] Quod nos dicimus *Staatscredit*.

remissum est emptoribus, qui erant cives et urbani, ad sublevandam civitatem; sed iniunctum simul venditoribus, qui erant externi, ad resarciendum damnum aerarii.

pendere] Scil. vectigal.

tali largitione] Int. ludis edendis, in quibus pecuniae provisio et largitio, quia sumptus fit in gratiam populi. Hanc ipsam largitionem vocat mox *ambitum*, h. e. benevolentiae et gratiae aucupationem, per quam consequuntur, ut ab accusatione tuti sint. Per *libidinem* intellige non modo Venerem improbam, sed etiam iniustitiam, saevitiam, maxime avaritiam. Ern.

C. 32. *Pomponia*] Filia haud dubie Pomponii Graecini, qui consul sub Augusto, et ad quem elegiae Ovidii de Ponto I, 6. II, 6. IV, 9.

57. se de Britannis rettulit, nupta ac superstitionis externae rea, mariti iudicio permissa. Isque prisco instituto, propinquis coram de capite famaque coniugis cognovit, et insontem nuntiavit. Longa huic Pomponiae aetas et continua tristitia fuit. nam post Iuliam Drusi filiam dolo Messalinae interfectam per quadraginta annos non cultu nisi lugubri, non animo nisi maesto egit. idque illi imperitante Claudio impune, mox ad gloriam vertit.

33. Idem annus plures reos habuit. Quorum Publium Celerem accusante Asia, quia absolvere nequibat Caesar, traxit, senecta donec mortem obiret. nam Celer interfecto, ut memoravi, Silano proconsule magnitudine sceleris cetera flagitia obtegebat. Cossutianum Capitonem Cilices detulerant maculosum foedumque, et idem ius audaciae in provincia ratum quod in urbe exercuerat. Sed pervicaci accusatione conflictatus postremo defensionem omisit, ac lege repetundarum damnatus est. Pro Eprio Marcello, a quo Lycii res repetebant, eo usque ambitus praevaluit, ut quidam accusatorum eius exilio multarentur, tanquam insonti periculum fecissent.

(a. u. 811.) a. C. 58. 34. Nerone tertium consule simul iniit consulatum Valerius Messala, cuius proavum oratorem Corvinum divo Augusto abavo Neronis collegam in eo magistratu fuisse pauci iam senum meminerant. Sed nobili familiae honor auctus est oblatis in singulos annos quingenis sestertiis, quibus Messala paupertatem innoxiam susten-

se rettulit] I. e. rediit, ut Cic. N. D. III, 14. *Cur sol se referat nec longius progrediatur.* Virg. G. IV, 18. Aen. VII, 286.

superstitionis] Christianismi, ut auguratur Lipsius.

nuntiavit] H. e. Neroni et senatui causa cognita nuntiavit, innocentem repertam esse. Ern.

huic Pomponiae] Vid. ad XII, 49. Neuius suspicatur *hinc*, ut XI, 21. *Longa post haec senecta.* Et XII, 52. XIV, 47. Dobd.

Drusi filiam] Duas enim Iulias Claudius sustulit, suasu sive iussu Messalinae, alteram Drusi, alteram Germanici. Suet. Cl. 29. Dio LX, 8, 18. Seneca in ludo. Lips.

C. 33. *traxit*] Scil. accusationem et iudicium distulit.

memoravi] Initio huius libri.

Cossutianum] De eo Quintil. VI, 1, 14 et fortasse Iuven. VIII, 9, 2.

maculosum avaritia, *foedum* libidine, ut Hist. I, 7.

taret. Aurelio quoque Cottae et Haterio Antonino annuam pecuniam statuit princeps, quamvis per luxum avitas opes dissipassent. 58.

Eius anni principio mollibus adhuc initiis prolatatum inter Parthos Romanosque de obtinenda Armenia bellum acriter sumitur, quia nec Vologeses sinebat fratrem Tiridaten dati a se regni expertem esse aut alienae id potentiae donum habere, et Corbulo dignum magnitudine populi Romani rebatur parta olim a Lucullo Pompeioque recipere. Ad hoc Armenii ambigua fide utraque arma invitabant, situ terrarum, similitudine morum Parthis propiores, connubiisque permixti ac libertate ignota illuc magis ad servitium inclinantes. 35. Sed Corbuloni plus molis adversus ignaviam militum quam contra perfidiam hostium erat. quippe Syria transmotae legiones pace longa segnes munia Romanorum aegerrime tolerabant. Satis constitit fuisse in eo exercitu veteranos, qui non stationem, non vigilias inissent, vallum fossamque quasi nova et mira viserent, sine galeis, sine loricis, nitidi et quaestuosi, militia per oppida expleta. Igitur dimissis quibus senectus aut valitudo adversa erat, supplementum petivit. et habiti per Galatiam Cappadociamque delectus, adiectaque ex Germania legio cum equitibus alariis et peditatu cohortium. Retentusque omnis exercitus sub pellibus, quamvis hieme saeva adeo, ut obducta glacie nisi effossa humus tentoriis locum non praeberet. Ambusti multorum artus vi frigoris, et quidam inter excubias exanimati sunt. adnotatusque miles, qui fascem lignorum gestabat, ita praeriguisse manus, ut oneri adhaerentes truncis brachiis deciderent. Ipse cultu levi, capite intecto, in agmine, in laboribus frequens adesse;

C. 34. *avitas* Lipsius; *habitas* MSS. ut c. 56.

C. 34. *Parthos*] Vid. cap. 6—9.

C. 35. *Romanorum*] Nam illi Romano more exuto in Asiaticos prorsus degeneraverant. Hor. Sat. II, 2, 10. *Si Romana fatigat militia assuetum graecari.*

58. laudem strenuis, solatium invalidis, exemplum omnibus ostendere. Dehinc quia duritiam coeli militiaeque multi abnuebant deserebantque, remedium severitate quaesitum est. Nec enim, ut in aliis exercitibus primum alterumque delictum venia prosequebatur, sed qui signa reliquerat, statim capite poenas luebat. idque usu salubre et misericordia melius apparuit: quippe pauciores illa castra deseruere quam ea, in quibus ignoscebatur. 36. Interim Corbulo legionibus intra castra habitis, donec ver adolesceret, dispositisque per idoneos locos cohortibus auxiliariis, ne pugnam priores adirent praedicit. Curam praesidiorum Pactio Orfito primipili honore perfuncto mandat. Is quanquam incautos barbaros et bene gerendae rei casum offerri scripserat, tenere se munimentis et maiores copias opperiri iubetur. Sed rupto imperio, postquam paucae e proximis castellis turmae advenerant pugnamque imperitia poscebant, congressus cum hoste funditur. et damno eius exterriti qui subsidium ferre debuerant, sua quisque in castra trepida fuga rediere. Quod graviter Corbulo accepit, increpitumque Pactium et praefectos militesque tendere extra vallum iussit; inque ea contumelia detenti, nec nisi precibus universi exercitus exsoluti sunt. 37. At Tiridates super proprias

C. 36. *adirent* ABG. At Ma. *audirent*. Verum praebet Vat. *auderent*, ut XII, 28. *aciem auso*, coll. 32. Dord.

duritiam edd. At Ma. *duritia*, vere fortasse, ablativo causali; obiectum verbi *abnuebant* ex *militiae* mutuandum est, *militiam*, et *deserebant* scil. signa.

C. 36. *increpitum*] Miretur quispiam ducis tam severi clementiam, qui primipilarem rupto imperio congressum adeoque victum non condemnaverit: exemplo T. Manlii, qui suum ipse filium similiter inobedientem sed victorem hostium tamen interfecerit. At ratio utriusque delicti prorsus diversa erat. Non enim per contumaciam, sed errore Pactius et prava imperii interpretatione peccaverat, tanquam liceret congredi, quandocunque maiores copiae advenissent. Et advenerant sane, sed non satis magnae, ut et eventus arguebat et Corbulo iudicabat.

tendere extra vallum] Quod poenae militaris genus antiquum. Liv. X, 4. *Cohortes quae signa amiserant, extra vallum sine tentoriis destituit.* Valer. M. II, 7. Polyb. VI, 36.

clientelas ope Vologesi fratris adiutus, non furtim iam, 58.
sed palam bello infensare Armeniam, quosque fidos nobis rebatur, depopulari, et si copiae contra ducerentur, eludere, hucque et illuc volitans plura fama quam pugna exterrere. Igitur Corbulo quaesito diu proelio frustra habitus et exemplo hostium circumferre bellum coactus, dispertit vires, ut legati praefectique diversos locos pariter invaderent. simul regem Antiochum monet proximas sibi praefecturas petere. Nam Pharasmanes interfecto filio Radamisto quasi proditore, quod fidem in nos testaretur, vetus adversus Armenios odium promptius exercebat. Tuncque primum illecti Insechi, gens ante alias socia Romanis, avia Armeniae incursavit. Ita consilia Tiridati in contrarium vertebant, mittebatque oratores qui suo Parthorumque nomine expostularent, cur datis nuper obsidibus redintegrataque amicitia, quae novis quoque beneficiis locum aperiret, vetere Armeniae possessione depelleretur. Ideo nondum ipsum Vologesen commotum, quia causa quam vi agere mallent. Sin perstaretur in bello, non defore Arsacidis virtutem fortunamque, saepius iam clade Romana expertam. Ad ea Corbulo, satis comperto Vologesen defectione Hyrcaniae attineri, suadet Tiridati precibus Caesarem aggredi: posse illi regnum stabile et res incruentas contingere, si omissa spe longinqua et sera praesentem potioremque sequeretur. 38. Placitum dehinc, quia commeantibus in

C. 37. *hucque* Lipsius. At MSS. *huc quoque*.

C. 37. *exterrere*] Terrore aliquo ad societatem nostram deserendam permovere et ex amicis in hostes mutare, ut cap. 56. I, 57. *Fuerat animus Cheruscis Cattos iuvare, sed exterruit Caecina, huc illuc ferens arma.* Et XV, 11. H. I, 63. *Divoduri quanquam omni comitate exceptos subitus pavor exterruit.*

Antiochum] Commagenae regem: XIII, 7.

illecti] Scil. ad incursandam Armeniam; qui iamdiu socii fuerant, non tamen ut suos fines egressi bella susciperent pro Romanis externa, sed eatenus ut ipsi quiescerent nec infesti agerent.

nuper] Vid. c. 9.

mallent] Tiridates et Vologeses. All. *mallet*.

38. vicem nuntiis nihil in summa pacis proficiebatur, colloquio ipsorum tempus locumque destinari. Mile equitum praesidium Tiridates affore sibi dicebat: quantum Corbuloni cuiusque generis militum assisteret, non statuere, dum positis loricis et galeis in faciem pacis veniretur. Cuicunque mortalium, nedum veteri et provido duci, barbarae astutiae patuissent, ideo artum inde numerum finiri, et hinc maiorem afferri, ut dolus pararetur: nam equiti sagittarum usu exercito si detecta corpora obiicerentur, nihil profuturam multitudinem. Dissimulato tamen intellectu rectius de iis, quae in publicum consulerentur, totis exercitibus coram dissertaturos respondit. locumque delegit, cuius pars altera colles erant, clementer assurgentes accipiendis peditum ordinibus, pars in planitiem porrigebatur ad explicandas equitum turmas. Dieque pacto prior Corbulo socias cohortes et auxilia regum pro cornibus, medio sextam legionem constituit, cui accita per noctem aliis ex castris tria milia tertianorum permiscuerat, una cum aquila, quasi eadem legio spectaretur. Tiridates vergente iam die procul astitit, unde videri magis quam audiri posset. Ita sine congressu dux Romanus abscedere militem sua quemque in castra iubet.

C. 38. *in summam pacis* Faernus. At MSS. *in summa pacis*, h. e. in summa quae posita erat in pace patranda. Genitivus quandam appositionis vim habet. Hist. II, 16. *Tanta mole belli nihil in summa profutura*. Caes. B. G. VII, 20. *Si nihil in oppugnatione oppidi profecisset*. Vindicavit Bachius.

afferri] Corruptum puto; primum enim *allatum iri* saltem exspectabam, quia futurum tum erat colloquium; deinde *adduci* dicuntur milites, non *afferri*. MS. Agr. *offerri*, quod verum videtur, dummodo *inde* et *hinc* iungatur cum *artum* et *maiorem numerum*, non cum verbis *finiri* et *offerri*. Dord.

C. 38. *in faciem pacis*] I. e. ut esset species quaedam et imago pacis, non belli. Ern.

dolus pararetur] Hoc ita demum idoneum foret si praecederet *quia*, non *ut*; nam *parare* est *praeparare* ut XIV, 11. Nunc quum *ut* legatur, praestat *dolus patraretur*, quod B et Put. praebent.

eadem legio] Quasi milites omnes in medio positi, sextani simul cum tertianis, eadem legio essent, vel quasi una tantum esset legio. Walth.

39. Rex sive fraudem suspectans, quia plura simul in loca ibatur, sive ut commeatus nostros Pontico mari et Trapezunte oppido adventantes interciperet, propere discedit. Sed neque commeatibus vim facere potuit, quia per montes ducebantur praesidiis nostris insessos; et Corbulo, ne irritum bellum traheretur, utque Armenios ad sua defendenda cogeret, excindere parat castella, sibique quod validissimum in ea praefectura, cognomento Volandum, sumit; minora Cornelio Flacco legato et Insteio Capitoni castrorum praefecto mandat. Tum circumspectis munimentis et quae expugnationi idonea provisis, hortatur milites, ut hostem vagum neque paci aut proelio paratum, sed perfidiam et ignaviam fuga confitentem exuerent sedibus, gloriaeque pariter et praedae consulerent. Tum quadripartito exercitu, hos in testudinem conglobatos subruendo vallo inducit, alios scalas moenibus admovere, multos tormentis faces et hastas incutere iubet. libratoribus funditoribusque attributus locus, unde eminus glandes torquerent, ne qua pars subsidium laborantibus ferret, pari undique motu. Tantus inde ardor certantis exercitus fuit, ut intra tertiam diei partem nudati propugnatoribus muri, obices portarum subversi, capta ascensu munimenta, omnesque puberes trucidati sint, nullo milite amisso, paucis admodum vulneratis. et imbelle vulgus sub corona venundatum; reliqua praeda victoribus cessit. Pari fortuna legatus ac praefectus usi sunt, tribusque una die castellis expugnatis cetera terrore et alia sponte incolarum in deditionem veniebant. Unde orta fiducia caput gentis Artaxata adgrediendi. Nec tamen proximo itinere ductae legiones, 58.

C. 39. *motu*] Lips. *metu*.

C. 39. *in testudinem*] Liv. XLIV, 9.

glandes] Brevitatis causa pro *saxa et glandes*, quae eodem sensu iunguntur Hist. V, 17 vel Sall. Iug. 57. *Pars eminus glande aut lapidibus pugnare*. Nam glandibus funditores soli, libratores saxis utuntur. Dobd.

Artaxata] Conditum ab Artaxia rege, suasu Annibalis Poeni. Plutarch. Lucull. 65. Lips.

58. quae si amnem Araxen, qui moenia alluit, ponte transgrederentur, sub ictum dabantur: procul et latioribus vadis transiere. **40.** At Tiridates pudore et metu ne, si concessisset obsidioni, nihil opis in ipso videretur, si prohiberet, impeditis locis seque et equestres copias illigaret, statuit postremo ostendere aciem et dato die proelium incipere, vel simulatione fugae locum fraudi parare. Igitur repente agmen Romanum circumfundit, non ignaro duce nostro, qui viae pariter et pugnae composuerat exercitum. Latere dextro tertia legio, sinistro sexta incedebat, mediis decumanorum delectis; recepta inter ordines impedimenta, et tergum mile equites tuebantur, quibus iusserat, ut instantibus cominus resisterent, refuges non sequerentur. In cornibus pedes sagittarius et cetera manus equitum ibat, productior cornu in sinistro per ima collium, ut, si hostis intravisset, fronte simul et sinu exciperetur. Assultare ex diverso Tiridates, non usque ad iactum teli, sed tum minitans tum specie trepidantis, si laxare ordines et diversos consectari posset. Ubi nihil temeritate solutum, nec amplius quam decurio equitum audentius progressus et sagittis confixus ceteros ad obsequium exemplo firmaverat, propinquis iam tenebris abscessit. **41.** Et Corbulo castra in loco metatus, an expeditis legionibus nocte Artaxata pergeret obsidioque circumdaret agitavit, concessisse illuc Tiridaten ratus. dein postquam exploratores attulere longinquum regis iter et Medi an Albani peterentur incertum, lucem opperitur; praemissaque levis armatura, quae muros interim

C. 40. *dato die*] Ut IV, 40. *dato tempore*, i. e. opportunitate. Agr. 33.

viae] Itineri: I, 51. *Incessitque itineri et proelio.*

productior] Int. manus equitum peditumque. Ceterum licet suspicari, *cornu* e margine irrepsisse. Brevitatis quidem si satis retinens Tacitus, non posuit. Ern. Ma. habet *productior cornus*, quod verum videtur, ut Hist. III, 22. *Primanos laevum cornum complesse*, secundum Ma. coll. Cic. N. D. II, 59. Lucr. II, 388. Lucan. VII, 317. si colo post *ibat* distinxeris. Alii *productiore cornu*.

si laxare] Si efficere posset ut Romani ordines laxarent, ac deinde ipse distractos persequi et urgere posset. Ern.

ambiret oppugnationemque eminus inciperet. Sed oppidani portis sponte patefactis se suaque Romanis permisere. quod salutem ipsis tulit; Artaxatis ignis immissus, delectaque et solo aequata sunt, quia nec teneri sine valido praesidio ob magnitudinem moenium, nec id nobis virium erat, quod firmando praesidio et capessendo bello divideretur: vel si integra et incustodita relinquerentur, nulla in eo utilitas aut gloria, quod capta essent. Adiicitur miraculum velut numine oblatum: nam cuncta extra, tecta hactenus, sole illustria fuere; quod moenibus cingebatur, ita repente atra nube coopertum fulguribusque discretum est, ut quasi infensantibus deis exitio tradi crederetur. Ob haec consalutatus imperator Nero, et senatus consulto supplicationes habitae; statuaeque et arcus et continui consulatus principi, utque inter festos referretur dies, quo patrata victoria, quo nuntiata, quo relatum de ea esset, aliaque in eandem formam decernuntur, adeo modum egressa, ut Gaius Cassius de ceteris honoribus assensus, si pro benignitate fortunae dis grates agerentur, ne totum quidem annum supplicationibus sufficere disseruerit, eoque oportere dividi sacros et ne-

(Margin, beside the first line: 58.)

C. 41. *fulguribusque* edd. proprio vocabulo. At MSS. *fulgoribus*, ut Lucr. VI, 169. Cic. Divin. II, 39; non deterius.

C. 41. *ipsis* emphaticum est, *incolis tantum, non urbi eorum*, ut H. III, 57. *Tarracinam moenibus situque magis quam ipsorum ingenio tutam*. Quare punctum sustuli post *tulit*. Dosd.

teneri per anacoluthon dictum, tanquam sequeretur: *nec vires nostrae ... dividi poterant*. Dosd.

firmando praesidio] Non est, augendo viribus; nullum enim ante fuerat; sed: imponendo praesidio, ac firmo quidem. Similiter II, 14. *Nervo firmata*. Agr. 35. *Mediam aciem firmarent*.

tecta hactenus] Idem est quod *opacata antea*, Ovid. M. XII, 212. *Antrum tectum arboribus*. Prop. II, 15, 25. *Qua formosa suo Clitumnus flumina luco integit;* sive ad ipsum coelum referre mavis, idem quod *nubibus obtecta*. Ma. *tectis hactenus*. Lipsius *tectis tenus*. Rittero ambo vocabula pro glossemate sunt. Dosd.

discretum] Modus loquendi ductus a poetis, qui fulguribus *nubes dividi* dicunt. Hor. C. I, 34, 5. *Diespiter igni corusco nubila dividens*. Ern. Aut hic est sensus: nihil in urbe discerni prae caligine poterat nisi per fulgura. Dosd.

58. gotiosos dies, quis divina colerent et humana non impedirent.

42. Variis deinde casibus iactatus et multorum odia meritus reus, haud tamen sine invidia Senecae, damnatur. is fuit Publius Suillius, imperitante Claudio terribilis ac venalis, et mutatione temporum non quantum inimici cuperent demissus, quique se nocentem videri quam supplicem mallet. Eius opprimendi gratia repetitum credebatur senatus consultum poenaque Cinciae legis adversum eos, qui pretio causas oravissent. Nec Suillius questu aut exprobratione abstinebat, praeter ferociam animi extrema senecta liber, et Senecam increpans infensum amicis Claudii, sub quo iustissimum exilium pertulisset. simul studiis inertibus et iuvenum imperitiae suetum livere iis, qui vividam et incorruptam eloquentiam tuendis civibus exercerent. se quaestorem Germanici, illum domus eius adulterum fuisse. an gravius aestimandum sponte litigatoris praemium honestae operae assequi, quam corrumpere cubicula principum feminarum? qua sapientia, quibus philosophorum praeceptis intra quadriennium regiae amicitiae ter milies sestertium paravisset? Romae testamenta et orbos velut indagine eius capi, Italiam et provincias immenso fenore hauriri. at sibi labore quaesitam et modicam pecuniam esse. crimen, periculum, omnia potius toleraturum, quam veterem

C. 42. *Suillius*] Gener Ovidii Nasonis, ad quem Ep. Pont. IV, 8. *Littera sera quidem, studiis exculte Suilli, huc tua pervenit, sed mihi grata tamen.*

poenaque Cinciae] I. e. SCti facti ante ad legem Cinciam emendandam, quo poena constituta; nam lege Cincia, quae proprie dicta, nulla poena constituta fuit. Excurs. 24. ad Suetonium. Ern. Vid. XI, 5.

quaestorem] Cf. IV, 31.

adulterum] Dio C. LXI, 10. *ὁ δὲ Σενέκας αἰτίαν ἔσχε καὶ ἐνεκλήθη ἄλλα τε καὶ ὅτι τῇ Ἀγριππίνῃ συνεγίνετο. οὐ γὰρ ἀπέχρησεν αὐτῷ τὴν Ἰουλίαν μοιχεῦσαι, οὐδὲ βελτίων ἐκ τῆς φυγῆς ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ τῇ Ἀγριππίνῃ τοιαύτῃ τε οὔσῃ καὶ τοιοῦτον υἱὸν ἐχούσῃ ἐπλησίαζεν.*

ter millies] Summa eadem divitiarum Senecae expressa a Dione LXI, 10.

crimen, periculum fortasse praedicati loco praecedenti sententiae addenda sunt, alioquin languidi aliquid habiturae.

ac domi partam dignationem subitae felicitati submit- 58.
tere. 43. Nec deerant qui haec iisdem verbis aut versa in deterius Senecae deferrent. Repertique accusatores direptos socios, cum Suillius provinciam Asiam regeret, ac publicae pecuniae peculatum detulere. Mox quia inquisitionem annuam impetraverant, brevius visum urbana crimina incipi, quorum obvii testes erant. Ii acerbitate accusationis Quintum Pomponium ad necessitatem belli civilis detrusum: Iuliam Drusi filiam Sabinamque Poppaeam ad mortem actas, et Valerium Asiaticum, Lusium Saturninum, Cornelium Lupum circumventos; iam equitum Romanorum agmina damnata omnemque Claudii saevitiam Suillio obiectabant. Ille nihil ex his sponte susceptum, sed principi paruisse defendebant, donec eam orationem Caesar cohibuit, compertum sibi referens ex commentariis patris sui nullam cuiusquam accusationem ab eo coactum. Tum iussa Messalinae praetendi et labare defensio: cur enim neminem alium delectum, qui saevienti impudicae vocem praeberet? puniendos rerum atro-

C. 42. *ac domi* edd. At Ma. *ac dō.* Suspicor: *veterem agendo partam*, ut Cic. Off. II, 1, 3. *In agendo plus quam in scribendo operae ponerem.* Lipsius *ac diu* coniecit coll. Ann. III, 54. *mores veteres et diu auctos.* Fr. Iacobus *ac domino.* Dorp.

C. 43. *urbana* Ernestius. At MSS. *suburbana.* Suspicor: *brevius visum super urbana crimina incipi*, h. e. *insuper*, ut H. II, 34. vel *super provincialia.* Dorp.

submittere perinde ac *omnia pendet ex toleraturum.* Lipsius *submitteret.*

C. 43. *annuam inquisitionem*] Cic. Verr. I, 2. *Cum ego diem in Siciliam inquirendi perexiguam postulavissem, invenit iste qui sibi in Achaiam biduo breviorem diem postularet, non ut is idem conficeret diligentia et industria sua, quod ego meo labore et vigiliis consecutus sum. Etenim ille Achaicus inquisitor ne Brundisium quidem pervenit; ego Siciliam totam quinquaginta diebus sic obii, ut omnium populorum privatorumque iniurias cognoscerem.* Plin. Epp. III, 9.

Pomponium] De homine cf. VI, 18. De bello nihil notum.

Iuliam] Cf. 32. Dio C. LX, 18. Poppaeam: XI, 2. Valerium: XI, 1. Lupus sub Tiberio proconsul Cretae, teste nummo, de quo Eckhel. D. vett. Numm. Vol. II. p. 302.

agmina] Senec. Sat. *Occisos senatores* XXX. *equites Romanos* CCCXV. *atque plures; ceteros* CCXXI. ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε. Suet. Cl. 29. Ryck.

58. cium ministros, ubi pretia scelerum adepti scelera ipsa aliis delegent. Igitur adempta bonorum parte (nam filio et nepti pars concedebatur, eximebanturque etiam quae testamento matris aut aviae acceperant) in insulas Baleares pellitur, non in ipso discrimine, non post damnationem fractus animo, ferebaturque copiosa et molli vita secretum illud toleravisse. Filium eius Nerullinum aggressis accusatoribus per invidiam patris et crimina repetundarum, intercessit princeps tanquam satis expleta ultione.

44. Per idem tempus Octavius Sagitta plebei tribunus, Pontiae mulieris nuptae amore vecors, ingentibus donis adulterium et mox, ut omitteret maritum, emercatur, suum matrimonium promittens ac nuptias eius pactus. Sed ubi mulier vacua fuit, nectere moras, adversam patris voluntatem causari, repertaque spe ditioris coniugis promissa exuere. Octavius contra modo conqueri modo minitari, famam perditam, pecuniam exhaustam obtestans, denique salutem, quae sola reliqua esset, arbitrio eius permittens. Ac postquam spernebatur, noctem unam ad solatium poscit, qua delenitus modum in posterum adhiberet. Statuitur nox, et Pontia consciae ancillae custodiam cubiculi mandat. Ille uno cum liberto ferrum veste occultum infert. tum, ut assolet in amore et ira, iurgia, preces, exprobratio, satisfactio, et pars tenebrarum libidine seposita. ex qua incensus nihil metuentem ferro transverberat, et accurrentem ancillam vul-

C. 44. *libidine*] Suspicor *libidini* cum Rhenano, ut c. 54. *Agri vacui et militum usui seposita*, coll. XV, 60.

aliis delegent] In alios auctores transferant, sumpta forma loquendi a re pecuniaria. Cic. Font. 4. *Quid si hoc crimen optimis nominibus delegare possumus?* Ern. Clav. Cic. Ern.

acceperant] Scil. filius ac neptis.

C. 44. *adhiberet*] Scil. amori.
ex qua incensus Bekkerus. At Ma. *Et quastim census;* unde Gronovius: *Et quasi incensus*, quo nihil aptius, hoc sensu: dum libidine se incensum simulat, aggrediendi propius sine suspicione occasionem nactus nihil metuentem transverberat.

nere absterret cubiculoque prorumpit. Postera die mani- §6. festa caedes, haud ambiguus percussor: quippe mansitasse una convincebatur. Sed libertus suum illud facinus profiteri, se patroni iniurias ultum esse. commoveratque quosdam magnitudine exempli, donec ancilla ex vulnere refecta verum aperuit. Postulatusque apud consules a patre interfectae, postquam tribunatu abierat, sententia patrum et lege de sicariis condemnatur.

45. Non minus insignis eo anno impudicitia magnorum rei publicae malorum initium fecit. Erat in civitate Sabina Poppaea, Tito Ollio patre genita, sed nomen avi materni sumpserat, illustri memoria Poppaei Sabini, consularis et triumphalis decore praefulgentis: nam Ollium honoribus nondum functum amicitia Seiani pervertit. Huic mulieri cuncta alia fuere praeter honestum animum. quippe mater eius, aetatis suae feminas pulchritudine supergressa, gloriam pariter et formam dederat. opes claritudini generis sufficiebant. sermo comis, nec absurdum ingenium. modestiam praeferre et lascivia uti. rarus in publicum egressus, idque velata parte oris, ne satiaret aspectum, vel quia sic decebat. Famae nunquam pepercit, maritos et adulteros non distinguens, neque affectui suo aut alieno obnoxia: unde utilitas ostenderetur, illuc libidinem transferebat. Igitur agentem eam in matrimonio Rufi Crispini equitis Romani, ex quo filium genuerat,

C. 45. *Crispini* Lipsius, coll. XII, 42. XV, 71. Sen. Octav. 728. At MSS. *Crispi*.

commoverat] Scil. ad credendum.

abierat] Nam magistratus postulari et accusari non possunt. Ern.

lege, scil. Cornelia de sicariis et veneficis, cuius poena erat deportatio in insulam et omnium bonorum ademptio.

C. 45. *nondum functum*] Atqui Suet. N. 35 quaestorium eum fuisse autumat.

nec absurdum] Ex Sall. Cat. 25. Semproniae *ingenium haud absurdum; posse versus facere.* Lips.

decebat] Ad venustatem referendum, quam pro sua quaeque statura ac facie mulieres varie augent deligendo habitu, non ad verecundiam quasi decenter ac pudice faciem velaverit vel videri voluerit. Plaut. Most. I, 3, 10. *Contempla satin haec me vestis deceat?*

45. Otho pellexit iuventa ac luxu, et quia flagrantissimus in amicitia Neronis habebatur. nec mora, quin adulterio matrimonium iungeretur. 46. Otho sive amore incautus laudare formam elegantiamque uxoris apud principem, sive ut accenderet ac, si eadem femina potirentur, id quoque vinculum potentiam ei adiiceret. Saepe auditus est consurgens e convivio Caesaris, se ire ad illam, sibi concessam dictitans nobilitatem, pulchritudinem, vota omnium et gaudia felicium. Iis atque talibus irritamentis non longa cunctatio interponitur. Sed accepto aditu Poppaea primum per blandimenta et artes valescere, imparem cupidini se et forma Neronis captam simulans, mox acri iam principis amore ad superbiam vertens, si ultra unam alteramque noctem attineretur, nuptam esse se dictitans, nec posse matrimonium amittere, devinctam Othoni per genus vitae, quod nemo adaequaret. illum animo et cultu magnificum; ibi se summa fortuna digna visere. at Neronem, pellice ancilla et assuetudine Actes devinctum, nihil e contubernio servili nisi abiectum et sordidum traxisse. Deiicitur familiaritate sueta, post congressu et comitatu Otho et ad postremum ne in urbe aemulatus ageret, provinciae Lusitaniae praeficitur; ubi

C. 46. *seque ire ad illam ubi cencessam*] Sic Ma. Suspiceris: *se ire ad illam, sibique concessam.* Quanquam haud scio an *seque* retineri possit, *dictitans* per copulam *que* coniungatur cum *consurgens* eodem idiomate, quo *multi et alii* dicitur pro eo quod ratio postulat, *multi alii.* Dord.

amittere] Probabilius A. *omittere*, ut 44. *Omittere maritum.* Hoc enim de volentibus, illud de invitis usurpatur. Synonym. T. III. p. 285. Dord.

quin adulterio] Paulo aliter H. I, 13. Nam Tacitus prius historias scripserat, meliora dein dedit in Annalibus. Cf. et Plut. Galb. 25. p. 1061. Suet. Oth. 3. Oberl.

vota] Inscr. vet. ap. Grut. p. 637. *Quod omnes rogant, sed felices impetrant.* Gron.

ultra unam] Significatur trinoctium, de quo Gell. III, 2. Gai. I. §. 111. Dirksen *Uebersicht der XII Tafelfragm.* p. 414. Creuzer.

ibi] H. e. in Othone, se dignos principe mores agnoscere, ut H. II, 24. *illuc.* Liv. I, 24. *Ibi imperium fore unde victoria fuerit.*

aemulatus] Aemuli partes ac personam ageret.

usque ad civilia arma non ex priore infamia sed integre sancteque egit, procax otii et potestatis temperantior. 58.

47. Hactenus Nero flagitiis et sceleribus velamenta quaesivit. Suspectabat maxime Cornelium Sullam, socors ingenium eius in contrarium trahens, callidumque et simulatorem interpretando. Quem metum Graptus ex libertis Caesaris, usu et senecta Tiberio abusque domum principum edoctus, tali mendacio intendit. Pons Mulvius in eo tempore celebris nocturnis illecebris erat, ventitabatque illuc Nero, quo solutius urbem extra lasciviret. Igitur regredienti per viam Flaminiam compositas insidias fatoque evitatas, quoniam diverso itinere Sallustianos in hortos remeaverit, auctoremque eius doli Sullam ementitur, quia forte redeuntibus ministris principis quidam per iuvenilem licentiam, quae tunc passim exercebatur, inanem metum fecerant. Neque servorum quisquam neque clientium Sullae agnitus; maximeque despecta et nullius ausi capax natura eius a crimine abhorrebat: perinde tamen quasi convictus esset, cedere patria et Massiliensium moenibus coerceri iubetur.

48. Isdem consulibus auditae Puteolanorum legationes, quas diversas ordo plebsque ad senatum miserant, illi vim multitudinis, hi magistratuum et primi cuiusque avaritiam increpantes. cumque seditio ad saxa, ad mi-

C. 47. *abusque* Lipsius, ut XV, 37. At *avo usque* MSS.
C. 48. *ordo plebsque* edd. Sed in Ms. *que* suprascr. Suspicor: *ordo*, *plebs*.
Cumque seditio . . *proliceret* edd. At Ms. *eaque seditio* . . *perliceret*, quod recte restituit Waltherus, *ne* ante *necem* inserens. *perliceret* pro decomposito *pereliceret* vel *perproliceret*, sicut

procax otii] Otio lasciviens. Roth. ad Agr. p. 264.

C. 47. *Sulla*] Is consul a. 804. Cf. XII, 52. Gener Claudii fuit per nuptias Antoniae. V. c. 23. Oberl.

Massiliensium] Relegandi genus tum frequens. Sic Iulia oppido Rheginorum ab Augusto clausa; Silanus a Nerone Bario, municipio Apuliae; Dolabella in coloniam Aquinatem ab Othone sepositus. Lips.

C. 48. *ordo*] Scil. senatorius vel potius decurionum, ut H. II, 52. *ordo Mutinensis*. Mox *primi cuiusque* primores significat, ut Cic. Verr. II, 67. *Evocat ad se Centuripinum magistratum et decem primos*.

48. nas ignium progressa necem et arma proliceret, Gaius Cassius adhibendo remedio delectus. Quia severitatem eius non tolerabant, precante ipso ad Scribonios fratres ea cura transfertur, data cohorte praetoria, cuius terrore et paucorum supplicio rediit oppidanis concordia.

49. Non referrem vulgatissimum senatus consultum, quo civitati Syracusanorum egredi numerum edendis gladiatoribus finitum permittebatur, nisi Paetus Thrasea contra dixisset, praebuissetque materiem obtrectatoribus arguendae sententiae. Cur enim, si rem publicam egere libertate senatoria crederet, tam levia consectaretur? quin de bello aut pace, de vectigalibus et legibus, quibusque aliis Romana continentur, suaderet dissuaderetve? Licere patribus, quotiens ius dicendae sententiae accepissent, quae vellent expromere relationemque in ea postulare. An solum emendatione dignum, ne Syracusis spectacula largius ederentur? Cetera per omnes imperii partes perinde egregia, quam si non Nero sed Thrasea regimen eorum teneret? Quodsi summa dissimulatione transmitterentur, quanto magis inanibus abstinendum? Thrasea contra, rationem poscentibus amicis, non praesentium ignarum respondebat eiusmodi consulta corrigere, sed patrum honori dare, ut manifestum fieret magnarum rerum curam non dissimulaturos, qui animum etiam levissimis adverterent.

persequi interdum pro *perassequi*. Differt autem *perlicere* a *pellicere* Ann. I, 2. IV, 3, ut *pérlegere*, *pérlucidus* a *pellégere pellúcidus*. Dord.

C. 49. *Romana continentur*] Reg. et Spir. *continetur*. Probabiliter Lipsius: *res Romana continetur*. Mox *suaderet dissuaderetve* Lipsius. At Ma. *suadere dissuadereve*, vel ideo invenuste, quod *ve* tali infinitivo adnexum est.

C. 49. *numerum*] Augustus edixit a. u. 732. μήθ' ὁπλομαχίαν . . πλεονάκις ἢ δὶς ἐν ἑκάστῳ ἔτει μήτε πλειόνων εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ἀνδρῶν ποιεῖν. Dio C. LIV, 2. *Tiberius quoque munerum impensas corripuit et paria gladiatorum ad certum numerum redegit*, Suet. Tib. 34. Triginta parium mentio in lap. ap. Gruter. p. 352.

dissimulaturos] Non futurum est, ἀποκρυψομένους, sed conditionale ἀποκρυπτομένους ἄν, scil. si per tempora et principem liceret. Dord.

50. Eodem anno crebris populi flagitationibus, immodestiam publicanorum arguentis, dubitavit Nero an cuncta vectigalia omitti iuberet, idque pulcherrimum donum generi mortalium daret. Sed impetum eius, multum prius laudata magnitudine animi, attinuere senatores, dissolutionem imperii docendo, si fructus, quibus res publica sustineretur, deminuerentur. quippe sublatis portoriis sequens, ut tributorum abolitio expostularetur. plerasque vectigalium societates a consulibus et tribunis plebis constitutas, acri etiam populi Romani tum libertate; reliqua mox ita provisa, ut ratio quaestuum et necessitas erogationum inter se congruerent. temperandas plane publicanorum cupidines, ne per tot annos sine querela tolerata novis acerbitatibus ad invidiam verterent. 51. Ergo edixit princeps, ut leges cuiusque publici, occultae ad id tempus, proscriberentur; omissas petitiones non ultra annum resumerent; Romae praetor, per provincias qui pro praetore aut consule essent, iura adversus publicanos extra ordinem redderent; militibus immunitas servaretur, nisi in iis quae veno exercerent; aliaque admodum aequa, quae brevi servata, dein frustra habita sunt. Manet tamen abolitio quadragesimae

58.

C. 50. *congruerent* edd. *congruere* Ma.
C. 51. *quadragesimae* edd. *quadringentesimae* MSS.

C. 50. *sequens*] Scil. *esse*, eodem sensu quo *consequens esse* ap. Cic. Orat. II, 53. Tusc. V, 8.

vectigalium societates nihil aliud sunt quam ipsa vectigalia; nullum enim publicum alicuius ponderis quod non exerceretur a societate. Gron. Cic. Fam. XIII, 9.

novis acerbitatibus] Exemplum est apud Cic. III. in Verr. 3, 78. Caes. B. G. III, 32. Multa praeterea ad avaritiam excogitabantur; in capita singulorum servorum tributum imponebatur. Columnaria, ostiaria, frumentum, milites, remiges, arma, tormenta, vecturae imperabantur.

C. 51. *publici* hic non civitas aut commune cuiusque oppidi, ut censent, sed τὸ δημόσιον, τελώνια. Plaut. Truc. I, 2, 41. Senec. Ep. 119. *Circumspiciebam in quod me mare negotiaturus immitterem, quod publicum agitarem, quas arcesserem merces.* coll. Ep. 101. Lips.

quadragesimae] Fuit litium, de qua Suet. Cal. 40. *Pro litibus ac iudiciis ubicunque conceptis quadragesima summae de qua litigaretur.*

58. quinquagesimaeque, et quae alia exactionibus illicitis nomina publicani invenerant. Temperata apud transmarinas provincias frumenti subvectio; et ne censibus negotiatorum naves adscriberentur, tributumque pro illis penderent, constitutum.

52. Reos ex provincia Africa, qui proconsulare imperium illic habuerunt, Sulpicium Camerinum et Pomponium Silvanum absolvit Caesar, Camerinum adversus privatos et paucos saevitiae magis quam captarum pecuniarum crimina obiicientes. Silvanum magna vis accusatorum circumsteterat, poscebatque tempus evocandorum testium: reus illico defendi postulabat. valuitque pecuniosa orbitate et senecta, quam ultra vitam eorum produxit, quorum ambitu evaserat.

53. Quietae ad id tempus res in Germania fuerant, ingenio ducum, qui pervulgatis triumphi insignibus maius ex eo decus sperabant, si pacem continuavissent. Paullinus Pompeius et Lucius Vetus ea tempestate exercitui praeerant. Ne tamen segnem militem attinerent, ille inchoatum ante tres et sexaginta annos a Druso aggerem coercendo Rheno absolvit, Vetus Mosellam atque

quinquagesimae] Venalium fortasse eduliorum, quod portorium Caligula induxerat. In gratiam plebis remissam fuisse macelli vectigal sive portorium testatur Plin. H. N. XIX, 4. Brot.

temperata] Minime accipiendum est de deminutione, sed de ratione ad certum modum redigendi rem. Cogita de sublatis vecturae et emptionis incommodis, quae creassent publicani. *Subvectio* autem proprium est vocabulum de vectura commeatuum et frumentorum (*Zufuhr*, *Transport*), et de frumentis Romam subvehendis sermonem esse patet e voc. *transmarinarum*. Si enim temperatio illa fuisset beneficium ad omnes omnino provincias spectans, cur temperata esset subvectio apud *transmarinas* tantum provincias? Sic fere Waltherus. Suet. Tib. 34. Annonam macelli quotannis temperandam.

negotiatorum] Cf. II, 87. XIV, 33.

C. 52. *ultra vitam eorum*] Deridet vanitatem rerum humanarum Tacitus, et ait heredipetas istos intercessisse quidem pro reo, et eum servasse spe adipiscendae substantiae ipsius; sed contra evenisse; fato enim ante functos, itaque praeda sua misere excidisse. Gruter.

C. 53. *aggerem*] Cuius mentio fit H. V, 19. *Civilis diruit molem a Druso Germanico factam.* Itaque distinguendus est hic agger a fossa Drusiana II, 8. Bach.

Ararim facta inter utrumque fossa connectere parabat, 53.
ut copiae per mare, dein Rhodano et Arare subvectae per eam fossam, mox fluvio Mosella in Rhenum, exin Oceanum decurrerent, sublatisque itineris difficultatibus navigabilia inter se Occidentis Septentrionisque litora fierent. Invidit operi Aelius Gracilis Belgicae legatus, deterrendo Veterem, ne legiones alienae provinciae inferret studiaque Galliarum affectaret, formidolosum id imperatori dictitans; quo plerumque prohibentur conatus honesti. 54. Ceterum continuo exercituum otio fama incessit ereptum ius legatis ducendi in hostem. eoque Frisii iuventutem saltibus aut paludibus, imbellem aetatem per lacus admovere ripae, agrosque vacuos et militum usui sepositos insedere, auctore Verrito et Malorige, qui nationem eam regebant, in quantum Germani regnantur. Iamque fixerant domos, semina arvis intulerant, utque patrium solum exercebant, cum Dubius Avitus, accepta a Paullino provincia, minitando vim Romanam, nisi abscederent Frisii veteres in locos aut novam sedem a Caesare impetrarent, perpulit Verritum et Malorigem preces suscipere. Profectique Romam dum aliis curis intentum Neronem opperiuntur, inter ea quae barbaris ostentantur intravere Pompeii theatrum, quo magnitudinem populi viserent. illic per otium (neque enim ludicris ignari oblectabantur) dum consessum caveae, discrimina ordinum, quis eques, ubi senatus percunctantur, advertere quosdam cultu externo in sedibus senatorum; et quinam

C. 53. *Ararim* omittit Ma.
C. 54. *qui nationem* edd. *quia nationem* Ma.
Frisii] Deleo hanc vocem, quae glossema, nulli hic usui. Per se enim clarum de his intelligendum. ACIDAL.

C. 54. *in quantum*] ut G. 11. i. e. quatenus Germanis quidem est regnum, qui in semilibertate. LIPS.
fixerant domus] Iuven. III, 2. *Laudo tamen vacuis quod sedem figere Cumis destinet*. Ovid. Her. VII, 119. *Lateque patentis fixi moenia.*

Avitus] Plin. H. N. XXXIV, 7. *Statuam Arvernorum cum faceret, provinciae Dubio Avito praesidente.*
caveae] Vid. Suet. Aug. 44.
cultu externo] Armenios et Parthos, sedentes in senatu; Suet. Cl. 25. Morem autem cum fuisse

58. forent rogitantes, postquam audiverant earum gentium legatis id honoris datum, quae virtute et amicitia Romana praecellerent, nullos mortalium armis aut fide ante Germanos esse exclamant, degrediunturque et inter patres considunt. Quod comiter a visentibus exceptum, quasi impetus antiqui et bona aemulatione. Nero civitate Romana ambos donavit, Frisios decedere agris iussit. atque illis aspernantibus auxiliaris eques repente immissus necessitatem attulit, captis caesisve qui pervicacius restiterant.

55. Eosdem agros Ampsivarii occupavere, validior gens non modo sua copia, sed adiacentium populorum miseratione, quia pulsi a Chaucis et sedis inopes tutum exilium orabant. aderatque iis clarus per illas gentes et nobis quoque fidus, nomine Boiocalus, vinctum se rebellione Cherusca iussu Arminii referens, mox Tiberio et Germanico ducibus stipendia meruisse. et quinquaginta annorum obsequio id quoque adiungere, quod gentem suam ditioni nostrae subiiceret. Quotam partem campi iacere, in quam pecora et armenta militum aliquando transmitterentur? Servarent sane receptos gregibus in-

C. 55. *Tiberio et Germanico* edd. At Ma. *Tiberio, Germanico.*

didici ex Iustin. XLIII. 5. *Ob quod meritum et immunitas illis* (Massiliensibus) *decreta et locus spectaculorum in senatu datus.* Ioseph. XV, 17. Dio C. Fr. Tral. Ex Lips.

exclamant] Eandem fabulam Suet. Cl. 25. narrat, sed tanquam sub Claudio accidisset.

C. 55. *iacere*] Infinitivus historicus est verbi *iacio*, i. e. dictito, plerumque cum exprobrationis significatu; seq. infinitivo: *quotam partem campi* scil. *esse;* ut VI, 31. *Seque invasurum possessa Cyro . . iaciebat*, et XVI, 50. *Diligendumque . . iaciunt.* Quapropter comma posui post *campi*. Nam intt. dum *Quotam partem iacere* copulant, partim ad irritas coniecturas, partim ad contortas explicationes adacti sunt. Doed.

receptos MSS. Suspicor cum Freinshemio: *receptus gregibus, inter hominum famem.* Sensus est: reservarent sane Romani magnam camporum partem, ut beluis et gregibus receptacula haberent, etiamsi homines fame interim pereuntes viderent; modo ne vastitatem mallent! Scilicet hoc acerbe admonet Boioculus: estote sane crudeles, modo ne sitis stulti vestrisque ipsi commodis adversi! *Receptus* locus semotus, quo quis se recipit, *ἀναχώρησις*, ut Colum. VIII, 1. *Aquatilium*

ter hominum famam: modo ne vastitatem et solitudinem 58.
mallent quam amicos populos. Chamavorum quondam ea arva, mox Tubantum et post Usipiorum fuisse. Sicuti coelum deis, ita terras generi mortalium datas; quaeque vacuae, eas publicas esse. Solem deinde respiciens et cetera sidera vocans, quasi coram interrogabat, vellentne contueri inane solum: potius mare superfunderent adversus terrarum ereptores. 56. Et commotus his Avitus, patienda meliorum imperia: id dis quos implorarent placitum, ut arbitrium penes Romanos maneret quid darent, quid adimerent, neque alios iudices quam se ipsos paterentur. Haec in publicum Ampsivariis respondit; ipsi Boiocalo ob memoriam amicitiae daturum agros. Quod ille ut proditionis pretium aspernatus, addidit: deesse nobis terra in qua vivamus, in qua moriamur, non potest. Atque ita infensis utrinque animis discessum. Illi Bructeros, Tencteros, ulteriores etiam nationes socias bello vocabant. Avitus scripto ad Curtilium Manciam, superioris exercitus legatum, ut Rhenum trans-

respiciens edd. At Ma. et BA. *despiciens*. Illud ineptum, hoc perversum est. Suspicor cum Heinsio: *suspiciens*, quod unice usitatum est de coelo. Videtur *de*— ex dittographia ortum, rursusque *su* a seq. *s* absorptum. Doed.

C. 56. *terra in qua vivamus* Rhenanus ex A. At Ma. et BG. *terram vivam*. Suspicor: *terra ubi vivamus*. Similiter H. III, 56. *nec vi* Ma. exhibet pro *nec ubi*. Porro post *vivamus* cogitatione praesumendum est *potest*, ut XII, 64. *Quae filio dare imperium, tolerare imperantem nequibat.* Cic. Finn. I, 1. *Veritus ne movere hominum studia* [scil. *posse*] *viderer*, *retinere non posse*. Doed.

animalium receptacula. Virg. A. XI, 521. *Planities immota iacet tutique receptus*. Porro *servare* pro *reservare*, Hist. II, 60. *Mario Celso consulatus servatur*, coll. Ann. II, 35. Doed.

C. 56. *commotus* ad iram? ut I, 33. VI, 45. XII, 41; an ad misericordiam? ut XI, 2. XIII, 21. H. III, 68. Atqui neutrum ex his affectibus prae se fert Aviti responsio, sat comis, sat constans, publicae personae prorsus consentanea. Nec Boiocali oratio, paene truculenta et infesta ad miserationem commovendam apta fuerat. Quapropter *immotus* suspicor, ut XV, 59. Doed.

meliorum] H. e. *κρειττόνων*, de validioribus intelligendum, ut in *melior suffragantium pars* et in *μᾶλλον εἶναι*.

Manciam] Phlegon de admir. 27. *Curtilius Mancias legatus in*

56. gressus arma a tergo ostenderet, ipse legiones in agrum Tencterum induxit, excidium minitans, ni causam suam dissociarent. Igitur absistentibus his pari metu exterriti Bructeri. Et ceteris quoque aliena pericula defendentibus sola Ampsivariorum gens retro ad Usipios et Tubantes concessit. Quorum terris exacti cum Chattos, dein Cheruscos petissent, errore longo, hospites, egeni, hostes, in alieno, quod iuventutis erat, caeduntur; imbellis aetas in praedam divisa est.

57. Eadem aestate inter Hermunduros Chattosque certatum magno proelio, dum flumen gignendo sale fecundum et conterminum vi trahunt, super libidinem cuncta armis agendi religione insita, eos maxime locos propinquare coelo, precesque mortalium a deis nusquam propius audiri. inde indulgentia numinum illo in amne illisque silvis salem provenire, non ut alias apud gentes eluvie maris arescente unda, sed super ardentem arborum struem fusa ex contrariis inter se elementis, igne atque aquis, concretum. Sed bellum Hermunduris prosperum, Chattis exitiosius fuit, quia victores diversam aciem Mar-

C. 57. *salem* Puteol. At MSS. *item*. *elementis* edd. *alimentis* Ma. Deinde *concretum* Lipsius: *concreta* MSS.

Germania exercitum duxit Q. Volusio et P. Scipione coss. Lips.

exterriti] Scil. a societate Ampsivariorum, ut c. 37.

defendentibus] Scil. a se, ut Virg. A. X, 905. *Hunc, oro, defende furorem.*

in alio vel *in alieno* mendosum est. Nam Bachii explicatio: „*in alio loco hospites egeni, in alio hostes*, hier dürftige Gäste, dort Feinde. Sic *alius* in altero membro omittitur I, 63. III, 87." et a concinnitate laborat et quod *in alio* non principio alterius membri positum est. Suspicor: *hospites egeni, hostes invalidi.* Nisi potius nomen loci, ubi erroribus eorum finis positus est, latet. Dorn.

C. 57. *flumen*] Salam Franconicam significari putant, cui adiacet Kissinga, prope quam adhuc sal excoquitur.

super ardentem] Plin. H. N. XXXI, 39. *Galliae Germaniaeque ardentibus lignis aquam salsam infundunt.* Varro R. R. I, 7. *In Gallia Transalpina intus ad Rhenum cum exercitum ducerem, aliquot regiones accessi, ubi salem nec fossitium nec maritimum haberent, sed ex quibusdam lignis combustis carbonibus pro eo uterentur.* MSS. *arentem*.

ti ac Mercurio sacravere, quo voto equi, viri, cuncta victa occidioni dantur. et minae quidem hostiles in ipsos vertebant. Sed civitas Ubiorum socia nobis malo improviso afflicta est. Nam ignes terra editi villas, arva, vicos passim corripiebant, ferebanturque in ipsa conditae nuper coloniae moenia. neque exstingui poterant, non si imbres caderent, non si fluvialibus aquis aut quo alio humore, donec inopia remedii et ira cladis agrestes quidam eminus saxa iacere, dein residentibus flammis propius suggressi ictu fustium aliisque verberibus ut feras absterrebant. Postremo tegmina corpori derepta iniiciunt, quanto magis profana et usu polluta, tanto magis oppressura ignes.

58. Eodem anno Ruminalem arborem in comitio, quae octingentos et quadraginta ante annos Remi Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus et arescente trunco deminutam prodigii loco habitum est, donec in novos fetus reviresceret.

vertebant edd. *vertebantur* Ma.
residentibus edd. *resistentibus* Ma.
C. 58. *octingentos* edd. *septingentos* Ma.

cuncta victa] Caes. B. G. VI, 17. *Marti, cum proelio dimicare constituerunt, ea quae bello ceperint plerumque devovent; cum superaverunt, animalia capta immolant, reliquas res in unum locum conferunt.*

Ubiorum Heinsius. Vid. Noeggerath *Das Gebirge in Rheinland-Westphalen* Vol. III. p. 59—112. Ritter. *Vibonum* MSS. nomen suspectum non tam ideo quod nusquam alibi legitur, quam propterea quod coloniae mox memoratae nomen reticet Tacitus, non hercle facturus, nisi celebrem et omnibus cognitam civitatem antea nominasset, cuius ex vicinitate de nomine coloniae facilis ac certa fieret coniectura. Erat autem colonia haud dubie Agrippinensis, de qua XII, 27.

ignes terra editi] Quos incendium subterraneum (Erdbrand) fuisse suspicatur Noeggerath: *Giebt Tacitus einen historischen Beweis von vulkanischen Eruptionen am Niederrhein?* Bonn 1824. Bach.

non si fluvialibus] In his *si* elliptice ponitur. Supplendum erit: *Non si fluvialibus aquis aut quo alio humore extinguerent, extingui poterat.* Walth. Ernestius *si* deleri maluit.

C. 58. *Ruminalem*] Similia Festus et Victor.

LIBER QUARTUS DECIMUS.

BREVIARIUM.

Nero matrem suam fastidit, denique interficit. excusat id factum apud senatum, et is non ignoscit solum sed laudat. Inde ad deterrima quaeque prorupit, currus agitavit, in scena cantavit. Quinquennale ludicrum Romae institutum, vario sermone vulgi. Rubellius Plautus amovetur. At Corbulo in Armenia strenue rem gerit: Tigranocerta capit, Tigranem regem iis imponit. Contra in Britannia clades accepta, cum Suetonius Paulinus Monam insulam intrasset. Et tota paene provincia amissa, quam tamen mira constantia et unius proelii successu Suetonius idem retinuit. Praefectus urbis domi suae interfectus. supplicium de familia sumptum. Lex maiestatis revocata. Burrus obiit. Seneca a pessimis in invidiam vocatur, ideoque commeatum a principe petit, nec accipit. Tigellinus unus omnia potest: is Plautum et Sullam interfici curat. Nero Octaviam dimittit, Poppaeae iungitur. Seditionem super ea re populus movet, quae causa maturandi Octaviae exitii. Ea interfecta in Pandateria insula.

Gesta haec annis circiter quattuor, Gaio Vipstano Gaio Fonteio Capitone, Imperatore Nerone quartum Cosso Cornelio Lentulo, Gaio Caesonio Paeto Gaio Petronio Turpiliano, Publio Mario Celso, Lucio Asinio Gallo consulibus.

(a. u. 812.) 1. Gaio Vipstano, Fonteio consulibus diu meditatum
a. C. 59. scelus non ultra Nero distulit, vetustate imperii coalita audacia, et flagrantior in dies amore Poppaeae, quae sibi matrimonium et discidium Octaviae incolumi Agrippina haud sperans, crebris criminationibus, aliquando per facetias incusaret principem et pupillum vocaret, qui iussis alienis obnoxius non modo imperii sed libertatis etiam indigeret. Cur enim differri nuptias suas? formam scilicet displicere et triumphales avos, an fecundi-

C. 1. *flagrantior* ad *scelus* patrandum pertinet, non ad *amorem*. Sensus hic est: Properavit Nero, tum quod audacior tum quod cupidior erat quam antea; audacior ob vetustatem imperii; cupidior ob amorem Poppaeae. Ernestius *flagrantiore* suasit.

triumphales avos] Unum tantum habuerat, Poppaeum Sabinum: VI, 39.

tatem et verum animum? timeri ne uxor saltem iniurias 59. patrum, iram populi adversus superbiam avaritiamque matris aperiat. Quodsi nurum Agrippina non nisi filio infestam ferre posset, reddatur ipsa Othonis coniugio. Ituram quoquo terrarum, ubi audiret potius contumelias imperatoris quam viseret, periculis eius immixta. Haec atque talia lacrimis et arte adulterae penetrantia nemo prohibebat, cupientibus cunctis infringi potentiam matris, et credente nullo usque ad caedem eius duratura filii odia.

2. Tradit Cluvius ardore retinendae Agrippinam potentiae eo usque provectam, ut medio diei, cum id temporis Nero per vinum et epulas incalesceret, offerret se saepius temulento comptam et incesto paratam. Iamque lasciva oscula et praenuntias flagitii blanditias adnotantibus proximis, Senecam contra muliebres illecebras subsidium a femina petivisse, immissamque Acten libertam, quae simul suo periculo et infamia Neronis anxia deferret, pervulgatum esse incestum gloriante matre, nec toleraturos milites profani principis imperium. Fabius Rusticus non Agrippinae sed Neroni cupitum id memorat, eiusdemque libertae astu disiectum. Sed quae Cluvius, eadem ceteri quoque auctores prodidere, et fama huc inclinat, seu concepit animo tantum immanitatis Agrippina, seu credibilior novae libidinis meditatio in ea visa est,

C. 1. *reddatur* edd. At Ma. *redditur*. Suspicor cum Acidalio: *redderetur*.

iniurias obscurum est, sive obiective intelliges *patrum*, sive subiective. Nam si obiective, ut Agrippinae erga senatum iniuriae intelligantur, arroganter sane se gesserat Agrippina; sed quae fecerat, contumeliae verius habebantur quam iniuriae; nec Nero adeo patrum amans ac tutor erat, ut talium recordatione incitaretur: sin subiective acceperis, de senatus erga Neronem iniuriis, eae si quae fuere, prorsus hic absonae memoratu sunt; nam in unam Agrippinam Poppaeae criminationes directae sunt, non in senatum. Quare suspicor: *invidias patrum*. Is enim habitus erat senatu non indecorus, *invidia* i. e. indignatio aemulatione mixta; rursus populo *ira* conveniebat. Pluralem *invidias* Cicero habet Cluent. 56. Vatin. in Epp. ad Famm. V, 9. Dorn.

C. 2. *Cluvius*] Vid. XIII, 20. *flagitii*] Ut XV, 23.

59. quae puellaribus annis stuprum cum Lepido spe dominationis admiserat, pari cupidine usque ad libita Pallantis provoluta, et exercita ad omne flagitium patrui nuptiis. 3. Igitur Nero vitare secretos eius congressus, abscedentem in hortos aut Tusculanum vel Antiatem in agrum laudare, quod otium lacesseret. Postremo ubicunque haberetur, praegravem ratus, interficere constituit, hactenus consultans, veneno an ferro vel qua alia vi. placuitque primo venenum. Sed inter epulas principis si daretur, referri ad casum non poterat, tali iam Britannici exitio; et ministros tentare arduum videbatur mulieris usu scelerum adversus insidias intentae; atque ipsa praesumendo remedia munierat corpus. Ferrum et caedes quonam modo occultaretur, nemo reperiebat; et ne quis illi tanto facinori delectus iussa sperneret, metuebat. Obtulit ingenium Anicetus libertus, classi apud Misenum praefectus et pueritiae Neronis educator ac mutuis odiis Agrippinae invisus. Ergo navem posse componi docet, cuius pars ipso in mari per artem soluta effunderet ignaram. Nihil tam capax fortuitorum quam mare; et si naufragio intercepta sit, quem adeo iniquum, ut sceleri assignet, quod venti et fluctus deliquerint? additurum principem defunctae templum et aras et cetera ostentandae pietati. 4. Placuit sollertia, tempore etiam

C. 3. *praegravem* edd. At Ma. *praegrave*, bene, ut in illo: *Triste lupus stabulis*. Doed.
illi tanto edd. *illo tanto* Ma.

stuprum cum Lepido] Suet. Cal. 24. *Fuit is antea maritus Drusillae, convictus postea coniurationis in Caium itemque stupri in Agrippinam et Livillam.* Rutil. Redit. I, 305. *Quartus* (Lepidus) *Caesareo dum vult irrepere regno, incesti poenam solvit adulterii.*

C. 3. *lacesseret*] H. e. tentaret, experiretur, tanquam insolitam matri et arduam rem, ut Hor. C. I, 35, 7. *Quicunque Bithyna lacessit Carpathium pelagus carina*, saepiusque Virgilius *bella lacessere*.

metuebat] Scil. unusquisque, quod repetendum ex *nemo*. H. II, 52. *Nemo privatim expedito consilio, inter multos societate culpae tutior.* Alii Neronem unum intelligunt, alii *metuebant* corrigunt. Doed.

cetera ..pietati] Scil. idonea, ut H. I, 84. III, 70.

iuta, quando Quinquatruum festos dies apud Baias frequentabat. Illuc matrem elicit, ferendas parentium iracundias et placandum animum dictitans, quo rumorem reconciliationis efficeret, acciperetque Agrippina facili feminarum credulitate ad gaudia. Venientem dehinc obvius in litora (nam Antio adventabat) excepit manu et complexu, ducitque Baulos. id villae nomen est, quae promontorium Misenum inter et Baianum lacum flexo mari alluitur. Stabat inter alias navis ornatior, tanquam id quoque honori matris daretur: quippe sueverat triremi et classiariorum remigio vehi. Ac tum invitata ad epulas erat, ut occultando facinori nox adhiberetur. Satis constitit extitisse proditorem, et Agrippinam auditis insidiis, an crederet ambiguam, gestamine sellae Baias pervectam. Ibi blandimentum sublevavit metum: comi- 59.

C. 4. *alluitur* edd. At Ma. *allavitur*.

C. 4. *Quinquatruum festos dies*] Palladi dedicatos quos Panathenaeis Atticis aequiparat Dio LXVII, 1. Ovid. Fast. III, 809. *Una dies media est et fiunt sacra Minervae, nominaque a iunctis quinque diebus habet. Sanguine prima vacat nec fas concurrere ferro; causa, quod est illa nata Minerva die. Altera tresque super rasa celebrantur arena; ensibus exsertis bellica laeta dea est.* Hor. Ep. II, 2, 197. *Puer et festis quinquatribus olim exiguo gratoque fruaris tempore raptim.* Add. Suet. Aug. 71. Symmach. V, 85.

acciperetque] Scil. libens rumorem eum, ut XII, 4. *Accipiendis suspicionibus caritate filiae promptior.*

Baulos] Olim Hortensii villa, tunc in principum bonis; aliquando etiam Antoniae Drusi (Plin. H. N. IX, 55.), posthac etiam Symmachi, Ep. I, 1. *Huc deus Alcides stabulanda armenta coegit, eruta Geryonis de lare tergemini. Inde recens aetas corrupta Boaulia Baulos nuncupat occulto nominis indicio. Ab divo ad proceres dominos fortuna cucurrit, fama loci obscuros ne pateretur heros. Hanc celebravit opum felix Hortensius aulam, contra Arpinatem qui stetit eloquio.*

Baias Puteolanus; *Baulos* MSS. non recte. Nam Baias, non Baulos evocata erat Agrippina. Itaque Antio Liburnica vecta Baulos venit. Ibi a Nerone in litore obvio excepta in eam villam ducta est. Cumque inde Baias aut terra aut mari profecturi essent, Agrippina insidiis interim auditis sella pervehi maluit, quam vehiculum aliquod navigiumve a Nerone oblatum usurpare. Tutissimum enim sellae gestamen vel ideo, quod suos ipsa ad hoc famulos adhibere poterat. Tandem Baulos reversura, blandimentis victa navem fallacem conscendit. Ex Pichena.

59. ter excepta superque ipsum collocata. Nam pluribus sermonibus, modo familiaritate iuvenili Nero et rursus adductus, quasi seria consociaret, tracto in longum convictu, prosequitur abeuntem, artius oculis et pectori haerens, sive explenda simulatione, seu periturae matris supremus aspectus quamvis ferum animum retinebat.

5. Noctem sideribus illustrem et placido mari quietam, quasi convincendum ad scelus, di praebuere. Nec multum erat progressa navis, duobus e numero familiarium Agrippinam comitantibus, ex quis Crepereius Gallus haud procul gubernaculis astabat, Acerronia super pedes cubitantis reclinis paenitentiam filii et reciperatam matris gratiam per gaudium memorabat, cum dato signo ruere tectum loci multo plumbo grave; pressusque Crepereius et statim exanimatus est. Agrippina et Acerronia eminentibus lecti parietibus ac forte validioribus quam ut oneri cederent, protectae sunt. Nec dissolutio navigii sequebatur, turbatis omnibus, et quod plerique ignari etiam conscios impediebant. Visum dehinc remigibus unum in latus inclinare atque ita navem submergere. Sed neque ipsis promptus in rem subitam consensus, et alii

C. 5. *quam ut* Pichena. At MSS. *quamvis*, si vere, h. s. parietes, forte quadam validiores quam in aliis lectis, non quidem resistebant tantae plumbi violentiae, sed infringebant tamen vim lapsus. Dond.

navem alieno loco positum; aut neutri infinitivo addendum fuit aut priori, *inclinare*. Suspicor: *in latus inclinare navem atque ita submergere*, scil. eos qui submergendi videbantur. Ita demum quod sequitur *lenioris iactus* satis intelligitur. Quod si eventum habuisset remigum nisus, inclinando subversa foret navis, subvertendo autem ipsi vectores una submersi forent, impares ad enatandum. Nunc contra nitendo ita lenita est navis inclinatio, ut clementer elaberentur in mare. Dond.

superque ipsum] Ergo is locus in convivio honestior, quotiens duo accumberent. Contra III, 14 tres discubuerunt mediusque inter eos Germanicus. Ex Lips.

haerens] Pro *inhaerens*, ut Ovid. Tr. IV, 3, 19. *Vultibus ille tuis tanquam praesentis inhaeret.* Et I, 6, 3. *Pectoribus tu nostris, uxor, inhaeres.*

C. 5. *sequebatur*] Procedebat, succedebat. Ern. Immo proprie: constitutum erat, ut ruinam tecti sequeretur dissolutio compagum.

contra nitentes dedere facultatem lenioris in mare iactus. 59.
Verum Acerronia imprudens dum se Agrippinam esse, utque subveniretur matri principis, clamitat, contis et remis et quae fors obtulerat, navalibus telis conficitur. Agrippina silens, eoque minus agnita, unum tamen vulnus humero excepit. Nando, deinde occursu lenunculorum Lucrinum in lacum vecta, villae suae infertur. 6. Illic reputans ideo se fallacibus litteris accitam et honore praecipuo habitam, quodque litus iuxta, non ventis acta, non saxis impulsa navis, summa sui parte veluti terrestre machinamentum concidisset, observans etiam Acerroniae necem, simul suum vulnus aspiciens: solum insidiarum remedium esse, si non intelligerentur; misitque libertum Agerinum qui nuntiaret filio, benignitate deum et fortuna eius evasisse gravem casum; orare, ut quamvis periculo matris exterritus visendi curam differret; sibi ad praesens quiete opus. Atque interim securitate simulata medicamina vulneri et fomenta corpori adhibet. Testamentum Acerroniae requiri bonaque obsignari iubet, id tantum non per simulationem. 7. At Neroni nuntios patrati facinoris opperienti affertur evasisse ictu levi sauciam et hactenus adito discrimine, ne auctor dubitaretur. Tum pavore exanimis, et iam iamque affore obtestans vindictae properam, sive servitia armaret vel militem accenderet, sive ad senatum et populum pervaderet, naufragium et vulnus et interfectos amicos obiiciendo: quod contra sub-

imprudens cum *clamitat* coniungendum; non intelligebat exitiale esse, pro Agrippina haberi.

lenunculorum] Navis piscatoria explicatur Nonio; *πίτυλος*, *σκαφίδιον* in Gloss. Philoxeni. Ryck.

C. 6. *esse* non iam pendet ex *reputans* vel *observans*. Cogitatione addendum est *intellexit*, quod latet in *intelligerentur*. Ita demum *misit que* habet quo referatur. Doed.

fortuna eius] Vid. IV, 18.

non per simulationem] Sensus est: Cetera omnia in tanto discrimine poterat dissimulare, iram, suspicionem, metum; unam avaritiam non poterat; quae erumpebat in testamento Acerroniae obsignando.

C. 7. *obiiciendo* ad *accenderet* potius quam ad proximum *pervaderet* referendum est.

59. sidium sibi, nisi quid Burrus et Seneca expedirent? Quos statim acciverat, incertum an et ante ignaros. Igitur longum utriusque silentium, ne irriti dissuaderent, an eo descensum credebant, ut, nisi praeveniretur Agrippina, pereundum Neroni esset. Post Seneca hactenus promptius, cum respiceret Burrum, ac sciscitaretur, an militi imperanda caedes esset; ille praetorianos toti Caesarum domui obstrictos memoresque Germanici nihil adversus progeniem eius atrox ausuros respondit: perpetraret Anicetus promissa. Qui nihil cunctatus poscit summam sceleris. ad eam vocem Nero illo sibi die dari imperium, auctoremque tanti muneris libertum profitetur. Iret propere duceretque promptissimos ad iussa. Ipse audito venisse missu Agrippinae nuntium Agerinum, scenam ultro criminis parat, gladiumque, dum mandata perfert, abiicit inter pedes eius, tum quasi deprehenso vincla iniici iubet, ut exitium principis molitam matrem et pudo-

C. 7. *expedirent* edd. ex coniectura cuiusdam apud Pichenam. At Ma. *expergens.* Suspicor: *nisi quid Burrus et Seneca!* — *Quos statim expergens acciverat* etc. Nam concubia nocte haec omnia acciderunt; cf. 10. Breviorem formam *expergere* Accio et Lucretio frequentatam, ex more suo Tacitus praetulit Ciceronianae *expergefacere e somno.* Vel ne transpositione quidem opus est, dummodo cum emphasi pronuncietur *expergens.* Dord.

promptius .. *sciscitaretur* Ritterus. At Ma. *promptius respiceret Burrum ac si scitaretur.* Alii aliter. Suspicor: *Post Seneca hactenus promptius* [scil. *egit*], *ut respiceret Burrum, ac si* [h. e. *quasi*] *scitaretur, an militi imperanda caedes esset;* sive mavis: *hactenus promptius* [scil. *agens*] *respicere Burrum.* Vid. IV, 38. *Melius Augustum* [scil. *egisse*], *qui speraverit* coll. G. 19. H. I, 71. 74. *Primo mollius* .. *mox quasi rixantes.* Cf. III, 67. Et *hactenus* h. e. in ea una re, ut VI, 15. *Hactenus manu servi usus ut immotum pugionem attolleret.* Et *ac si* pro *perinde ac si* (quod plene infra c. 41.), ut Cic. Att. V, 13. *Decumani ac si venissem cum imperio Graeci quasi Ephesio praetori alacres se obtulere.* Dord.

illo sibi die Rhenanus. At Ma. *illos inbidie*, unde Petersenius: *illo sibi in die*, coll. XV, 7. Cic. N. D. II, 40. Quintil. II, 4, 4.

exitium edd. At Ma. *exitum.*

irriti] Pro *irrita re*, ut XV, 25. *Legati irriti remittuntur.* Virg. A. V, 442. *Irritus urget.*

summam] H. e. consummationem, ut XIII, 38.

ultro cum *criminis* copulandum, non cum *parat;* quasi dicat: scenam criminis ultro conferendi in Agrippinam, non a se defendendi parat.

re deprehensi sceleris sponte mortem sumpsisse confin- 59.
geret. 8. Interim vulgato Agrippinae periculo, quasi casu evenisset, ut quisque acceperat, decurrere ad litus. Hi molium obiectus, hi proximas scaphas scandere; alii, quantum corpus sinebat, vadere in mare, quidam manus protendere; questibus, votis, clamore diversa rogitantium aut incerta respondentium omnis ora compleri; affluere ingens multitudo cum luminibus, atque, ubi incolumem esse pernotuit, ut ad gratandum sese expedire, donec aspectu armati et minitantis agminis disiecti sunt. Anicetus villam statione circumdat, refractaque ianua obvios servorum abripit, donec ad fores cubiculi veniret; cui pauci astabant, ceteris terrore irrumpentium exterritis. Cubiculo modicum lumen inerat et ancillarum una, magis ac magis anxia Agrippina, quod nemo a filio ac ne Agerinus quidem: aliam fore litore faciem nunc, solitudinem ac repentinos strepitus et extremi mali indicia. Abeunte dehinc ancilla, tu quoque me deseris? prolocuta respicit Anicetum, trierarcho Herculeio et Obarito centurione classiario comitatum; ac, si ad visendum venisset, refotam nuntiaret, sin facinus patraturus, nihil se de filio credere; non imperatum parricidium. Circumsistunt lectum percussores, et prior trierarchus fusti caput eius afflixit: nam in mortem centurioni ferrum de-

C. 8. *votis* Rhenanus. At MSS. *vocis*.
fere litore edd. ex Harl. a m. sec. Non acquiesco; nam Tacitus *prorsus* potius quam *fere*, et *litoris* potius quam *litore* scripsisset. At Ma. *fore lateret*, plane sine sensu. Suspicor: *aliam ferre litora faciem nunc*, h. e. praeferre vel prae se ferre. Dom.

C. 8. *molium*] De his molibus ad Baias Cassiodor. Var. IX, 6. Quantis ibi molibus marini termini decenter invasi sunt? quantis spatiis in visceribus aequoris terra promota est? Strab. V. p. 245. *ἡ δὲ πόλις ἐμπορεῖον γεγένηται μέγιστον, χειροποιήτους ἔχουσα ὅρμους διὰ τὴν εὐφυΐαν τῆς ἄμμου, διόπερ τῇ χάλικι καταμίξαντες τὴν ἀμμοκονίαν προβάλλουσι χώματα εἰς τὴν θάλατταν.* Virg. Aen. IX, 710. *Qualis in Euboico Baiarum litore quondam saxea pila cadit.* Ex Lips.

nam in mortem edd. ex ABG. ut IV, 45. *Praetorem uno vulnere in mortem affecit.* Et c. 62. *Quos principium stragis in mortem affecerat.* At Ma. *Nam morte.* Praeterea *nam* ineptum est copulandis sententiis.

59. stringenti protendens uterum, ventrem feri, exclamavit; multisque vulneribus confecta est. 9. Haec consensu produntur. Aspexeritne matrem exanimem Nero et formam corporis eius laudaverit, sunt qui tradiderint, sunt qui abnuant. Cremata est nocte eadem, convivali lecto et exsequiis vilibus; neque, dum Nero rerum potiebatur, congesta aut clausa humus. Mox domesticorum cura levem tumulum accepit, viam Miseni propter et villam Caesaris dictatoris, quae subiectos sinus editissima prospectat. Accenso rogo libertus eius cognomento Mnester ipse se ferro transegit, incertum caritate in patronam an metu exitii. Hunc sui finem multos ante annos crediderat Agrippina contempseratque. nam consulenti super Nerone responderunt Chaldaei, fore ut imperaret matremque occideret; atque illa, occidat, inquit, dum imperet!

10. Sed a Caesare perfecto demum scelere magnitudo eius intellecta est. Reliquo noctis modo per silentium defixus, saepius pavore exsurgens et mentis inops, lucem opperiebatur tanquam exitium allaturam. *Atque* eum auctore Burro prima centurionum tribunorumque *adulatio* ad spem firmavit, prensantium manum gratantiumque

C. 9. *ipse se ferro* Ernestius. At Ma. *ipse ferro* scil. se, bene. Similia ex Graeco sermone attuli in Comm. de brachyl. p. 8. DOERD.

C. 10. *prensantium* Ernest. At Ma. *pressantium*, ut H. I, 36. bene; nam maiore cum affectu *pressare* solemus manum apprehensam quam *prensare*.

Aut *iam* scribendum videtur aut cum Acidalio: *caput eius afflixit, non in mortem; centurioni* et caett. DOERD.

ventrem feri] Rationem addit ap. Sen. Octav. 369. *Caedis moriens illa ministrum rogat infelix, utero dirum condat ut ensem: Hic est, sic fodiendus, ait, ferro, monstrum qui tale tulit.* Xiphil. LXI, 13. παῖε ταύτην, ἔφη, Ἀνίκητε, παῖε ὅτι Νέρωνα ἔτεκεν.

C. 9. *Aspexeritne*] Suet. Ner. 34. Boeth. II, 6. *Fratre qui quondam ferus interempto matris effuso maduit cruore, corpus et visu gelidum pererrans ora non tinxit lacrimis, sed esse censor extincti potuit decoris.* Xiphil. LXI, 14.

convivali lecto, non funebri et legitimo parato. LIPS.

clausa humus] Non quo apertam reliquissent humum; sed quia ne aperuerant quidem ad accipienda cremati corporis ossa, ideo ne claudere quidem potuerant.

occidat, dum imperet] Ad for-

quod discrimen improvisum et matris facinus evasisset. 10.
Amici dehinc adire templa, et coepto exemplo proxima Campaniae municipia victimis et legationibus laetitiam testari: ipse diversa simulatione maestus, et quasi incolumitati suae infensus, ac morte parentis illacrimans. Quia tamen non, ut hominum vultus, ita locorum facies mutantur, obversabaturque maris illius et litorum gravis aspectus (et erant qui crederent sonitum tubae collibus circum editis planctusque tumulo matris audiri), Neapolim concessit, litterasque ad senatum misit, quarum summa erat: 11. Repertum cum ferro percussorem Agerinum, ex intimis Agrippinae libertis, et luisse eam poenam conscientia, qua scelus paravisset. adiiciebat crimina longius repetita, quod consortium imperii iuraturasque in feminae verba praetorias cohortes idemque dedecus senatus et populi speravisset, ac postquam frustra optata sint, infensa militi patribusque et plebi dissuasisset donativum et congiarium, periculaque viris illustribus instruxisset. quanto suo labore perpetratum, ne irrumperet curiam, ne gentibus externis responsa daret.

C. 11. *adiiciebat* edd. At Ma. *adiiciebant*, scil. litterae Neronis. Doed.

optata sint edd. ex VA. At Ma. *oblata sit*. Verum videtur quod exhibent HBRG. *oblata sint:* scil. donativum et congiarium; ea olim Agrippinam obtulisse militi ac populo, si in imperii consortium ipsa asccisceretur; dein postquam spreta sit, Neroni eadem munera dare cupienti, ultionis causa benignitatem talem dissuasisse. Walthero placet: *posteaquam frustra oblata sit*, h. e. postquam frustra se obtulerit militi senatuique et populo asciscendam in imperium; coll. Suet. Dom. 22. Sed displicet passivum pro reflexivo. Doed.

mam dicti celebratissimi: *oderint dum metuant*.

C. 10. *diversa simulatione*, a gratantibus. Ii enim intus maesti palam laetabantur, ipse matris interitu clam gaudens maestitiam simulabat.

morte] I. e. ob mortem. Lipsius *morti*.

C. 11. *luisse eam* substantivum est, scil. Agrippinam. Imponere vult Nero senatui, tanquam sua ipsa manu et conscientia doli tentati scelerisque praeparati occiderit Agrippina. Pro commentario est finis cap. 7.

ne irrumperet] Exempla narravit XIII, 5.

Temporum quoque Claudianorum obliqua insectatione cuncta eius dominationis flagitia in matrem transtulit, publica fortuna extinctam referens. namque et naufragium narrabat. Quod fortuitum fuisse quis adeo hebes inveniretur ut crederet? aut a muliere naufraga missum cum telo unum, qui cohortes et classes imperatoris perfringeret? Ergo non iam Nero, cuius immanitas omnium questus anteibat, sed Seneca rumore adverso erat, quod oratione tali confessionem scripsisset. 12. Miro tamen certamine procerum decernuntur supplicationes apud omnia pulvinaria, utque Quinquatrus, quibus apertae insidiae essent, ludis annuis celebrarentur; aureum Minervae simulacrum in curia, et iuxta principis imago statueretur; dies natalis Agrippinae inter nefastos esset. Thrasea Paetus silentio vel brevi assensu priores adulationes transmittere solitus exiit tum senatu, ac sibi causam periculi fecit, ceteris libertatis initium non praebuit. Prodigia quoque crebra et irrita intercessere. Anguem enixa mulier, et alia in concubitu mariti fulmine exanimata. iam sol repente obscuratus, et tactae de caelo quattuordecim urbis regiones. Quae adeo sine cura deum eveniebant, ut multos post annos Nero imperium et scelera continuaverit. Ceterum quo gravaret invidiam ma-

obliqua Lipsius ex A. At Ma. *oblita*.
fuisse Rhenanus; *fuisset* MSS.
C. 12. *statueretur* codd. At Ma. *statuerentur*.

Temporum quoque] Vetustior latinitas poscebat: *Claudianorum quoque temporum*.

publica fortuna] Quasi genio reip. Romanae: vid. XV, 17. H. III, 36.

oratione tali] Quintil. Inst. VIII, 5, 18. *Facit quasdam sententias sola geminatio, qualis est Senecae in eo scripto quod Nero ad senatum misit occisa matre, cum se periclitatum videri vellet. Salvum me esse adhuc nec credo nec gaudeo.*

C. 12. *omnia pulvinaria*] H. e. omnium deorum, ut Cic. Cat. III, 10. *Quoniam ad omnia pulvinaria supplicatio decreta est.*

exiit tum senatu Lipsius, coll. XVI, 21. *Olim utrisque infensus, et accedentibus causis in Thraseam, quod senatu egressus est, cum de Agrippina referretur, ut memoravi.* Xiphilin. LXI, 15. *Καὶ ἐξῆλθε, διότι ἃ μὲν ἤθελεν εἰπεῖν οὐκ ἠδύνατο, ἃ δὲ ἠδύνατο, οὐκ ἤθελεν.* MSS. *exitium senatui.*

tris eaque demota auctam lenitatem suam testificaretur, feminas illustres Iuniam et Calpurniam, praefectura functos Valerium Capitonem et Licinium Gabolum sedibus patriis reddidit, ab Agrippina olim pulsos. Etiam Lolliae Paulinae cineres reportari sepulcrumque exstrui permisit; quosque ipse nuper relegaverat, Iturium et Calvisium poena exsolvit. Nam Silana fato functa erat, longinquo ab exilio Tarentum regressa, labante iam Agrippina, cuius inimicitiis conciderat, vel tandem mitigata.

13. Cunctanti in oppidis Campaniae, quonam modo urbem ingrederetur, an obsequium senatus, an studia plebis reperiret anxio, contra deterrimus quisque, quorum non alia regia fecundior extitit, invisum Agrippinae nomen et morte eius accensum populi favorem disserunt: iret intrepidus, et venerationem sui coram experiretur. simul praegredi exposcunt. Et promptiora quam promiserant inveniunt, obvias tribus, festo cultu senatum, coniugum ac liberorum agmina per sexum et aetatem disposita, exstructos, qua incederet, spectaculorum gradus, quo modo triumphi visuntur. Hinc superbus ac publici servitii victor Capitolium adiit, grates exsolvit, seque in omnes libidines effudit, quas male coercitas qualiscunque matris reverentia tardaverat. 14. Vetus illi cura erat

C. 13. *Cunctanti* et mox *anxio* edd. At Ms. *Cunctari* et *anxius*. 'Id verum cuipiam videri possit, cum praesertim *contra* disconveniat participio *cunctanti*; sed displicet infinitivus historicus *cunctari*. Dord.

Iuniam] Iuniam Calvinam, de qua XII, 4. 8. De Calpurnia XII, 22. — *praefectura* plerumque est dignitas equestris et varium eius genus, ut praefectura Aegypti, classium, alarum, urbis, annonae; cf. XIII, 22. Walth. Lipsius *praetura*, fortasse vere.

Lolliae] Vid. XII, 22.

Iturium et Calvisium] Vid. XIII, 22. — *Nam* elliptice, h. e. *quod enim Silanam non exsolvit, ea fato functa erat.*

C. 13. *exposcunt*] Ut et explorarent habitus animorum et praepararent exhortando adulationes.

publici servitii victor] Postquam populum Romanum ad servitium usque vicit, sicut olim imperatores Capitolium adeuntes externas nationes vincere soliti erant.

C. 14. *cura* Puteol. At MSS. *copia*, aperta corruptela; nam etsi artem et facultatem et exercitationem h. l. significare posset,

59. curriculo quadrigarum insistere, nec minus foedum studium cithara ludicrum in modum canere, cum cenaret; quod regium et antiquis ducibus factitatum memorabat; idque vatum laudibus celebre et deorum honori datum. Enimvero cantus Apollini sacros, talique ornatu astare non modo Graecis in urbibus sed Romana apud templa numen praecipuum et praescium. Nec iam sisti poterat, cum Senecae ac Burro visum, ne utraque pervinceret, alterum concedere. clausumque valle Vaticana spatium, in quo equos regeret, haud promisco spectaculo. Mox ultro vocari populus Romanus, laudibusque extollere, ut est vulgus cupiens voluptatum et, si eodem princeps trahat, laetum. Ceterum evulgatus pudor non satietatem,

tamen ea ipsa notio aliena foret. Suspicor *cupido*, cum Lipsio. Ennius ap. Cic. Tusc. III, 26. *Cupido cepit me proloqui.* — Mox *curriculo quadrigarum* de arena dictum, ut Cic. Muren. 27, 57; ablativus loci est, ut Hor. Od. I, 1.; dativus quem requirit inf. *insistere*, extrinsecus asciscendus est, *currui*. Dörd.

ludicrum in modum] Nummos cudit Nero, in quibus ipse citharoedico habitu, in tunica oblonga, citharam percutiens. [Eckhel. Doctr. Num. T. VI. p. 276.] Describit eum habitum graphice Appul. Flor. II. p. 351, in persona Bathylli: *Eique prorsus citharoedicus status. Deam conspiciens, canenti similis, tunicam picturis variegatam deorsus ad pedes deiectus ipsos, Graecanico cingulo. Chlamyda velat utrumque brachium adusque articulos palmarum. Cetera decoris instrumentis dependent; cithara balteo caelato apta structim sustinetur.* Ex Lips.

quod regium edd. At Ma. *qs. regium*, in quo latere videatur *quasi*. Ceterum haec verba; *quod regium . . datum* ut nunc leguntur, ad unum citharae studium referenda sunt, et significant exempla Achillis et Iopae. Auctor Paneg. ad Pison. 157. *Nec pudeat pepulisse lyram, cum pace serena publica securis exultent otia terris. Ipse fidem movisse ferox narratur Achilles.* Atqui melius etiam cadunt in laudem studii quadrigarum; id enim *regium* ab heroibus Homericis, mox a Gelonibus et Hieronibus exercitatum; et *vatum laudibus celebre*, ut Pindari et Simonidis, et *deorum honori datum*, ut Iovi, Apollini, Neptuno. Quare haec verba post *insistere* malim transponere. Ita aequaliter laudes vel excusationes tam invidiosorum studiorum dividuntur, suaeque studio curriculi, suae studio canendi tribuuntur. Alioquin enim uni studio nulla prorsus excusatio addita est, alteri autem nimis effusa ac verbosa. Dörd.

valle Vaticana] Suet. N. 22. *Positoque in hortis inter servitia et sordidam plebem rudimento.* In his hortis, qui in valle Vaticana, circus fuit, XV, 44, eo loci ubi nunc Basilica Vaticana, e quo residuus obeliscus qui a Sixto V. ante hanc erectus est. Plin. H. N. XXXVI, 11. Ex Ryck.

ut rebantur, sed incitamentum attulit. ratusque dedecus molliri, si plures foedasset, nobilium familiarum posteros egestate venales in scenam deduxit; quos fato perfunctos ne nominatim tradam, maioribus eorum tribuendum puto. Et eius flagitium est, qui pecuniam ob delicta potius dedit, quam ne delinquerent. Notos quoque equites Romanos operas arenae promittere subegit donis ingentibus, nisi quod merces ab eo, qui iubere potest, vim necessitatis affert. 15. Ne tamen adhuc publice theatro dehonestaretur, instituit ludos iuvenalium vocabulo, in quos passim nomina data. Non nobilitas cuiquam, non aetas aut acti honores impedimento, quo minus Graeci Latinive histrionis artem exercerent usque ad gestus modosque haud viriles; quin et feminae illustres deformia meditari; exstructaque apud nemus, quod navali stagno circumposuit Augustus, conventicula et cauponae et posita veno irritamenta luxui. Dabanturque stipes,

C. 14. *Et eius flagitium* edd. At Ma. *Nam et eius flagitium*, bene. „*Nam* non caret sua vi poniturque hic elliptice. Etenim post verba *tribuendum puto* supplendum est: *idque recte putare mihi videor*. Simile exemplum infra XVI, 18. Ramshorn. Gr. §. 187." Walth.

molliri] Ut XI, 25. *ignominiam molliri*, et IV, 30. *invidiam mollire*. Alii *amoliri*.

vim necessitatis affert] Memor fuit Tacitus, opinor, Laberii, similia profitentis in prologo; de quo etiam Macrob. Sat. II, 7. *Potestas non solum si invitet, sed etiam si supplicet, cogit.* Dord.

C. 15. *iuvenalium*] Qui privati et per domum celebrati aut in hortis: XV, 33. Hist. III, 62. Ma. *iuvenilium*.

modosque] Quas nos vocamus melodias, ut Cic. Tusc. III, 29. *Carmen modis lugubre*. Quintil. I, 10, 64. Ernestius: „*modi* magis de voce et cantu quam de gesticulationibus dicuntur." Nec Heinsius recte emendavit *motusque*, coll. XV, 37 et Hor. Od. III, 6, nec Ryckius recte explicuit coll. Quintil. I, 10, 22. *Utriusque enim rei aptus quidam modus desideratur*.

feminae] Qualis Aelia Catella, quae octogenaria saltavit.]

stagno, ad Tiberim; deque eo stagno XII, 56 et Suet. Aug. 43. At nemus illud est quod *Caesarum nemus* appellatum. Xiphil. LXII, 15. Lips.

stipes] Multa hic alii de stipibus ad ludos collatis, deque iis quae diis ponebantur, sed nihil ad mentem Taciti, qui certam pecuniam vult distributam a Nerone inter suos impendendam in continenti in scorta et ganeas, exemplo fere Augusti, qui *admodum exhilaratus quadragenos aureos comitibus divisit insque iuran-*

quae boni necessitate, intemperantes gloria consumerent. Inde gliscere flagitia et infamia; nec ulla moribus olim corruptis plus libidinum circumdedit quam illa colluvies. Vix artibus honestis pudor retinetur, nedum inter certamina vitiorum pudicitia aut modestia aut quicquam probi moris reservaretur. Postremo ipse scenam incedit, multa cura tentans citharam et praemeditans assistentibus. Facies accesserat, cohors militum, centuriones tribunique et maerens Burrus ac laudans. tuncque primum conscripti sunt equites Romani cognomento Augustanorum, aetate ac robore conspicui, et pars ingenio procaces, alii in spe potentiae. Ii dies ac noctes plausibus personare

C. 15. *accesserat* Lipsius. At MaBG. *abscesserat*.

dum et cautionem a singulis exegit, non alio datam summam quam in emptionem Alexandrinarum mercium absumpturos; Suet. Aug. 98. Gruter.

gloria] I. e. gloriatione, ut divites viderentur.

Facies eodem sensu quo alibi *species*, de re decora et dignitatis plena et magnifica, ut Hist. II, 89. Cic. Phil. VIII, 8. *Senatus faciem secum attulerat, auctoritatem populi Romani.* Sed vide an distinguendum sit: *praemeditans. Assistentibus facies accesserat cohors;* ut *assistentium coronae* et quasi circulo privatos inter parietes familiariter congregato opponatur speciosus ille comitatus, quo praesentia Caesaris agnoscebatur, *cohors militum.* Sed C. L. Rothius de tali nominis *facies* vi dubitans ita distinguit: *et praemeditans assistentibus facies. Accesserat cohors* etc. „Deerat scriptori brevitatis cupidissimo vox Latina, qua quod nos Mitspieler dicimus redderet; ergo hos dicit *assistentes.* Non enim solus tragoedias poterat cantare, quales Suet. Ner. 21. *Tragoedias quoque cantavit personatus heroum deorumque, item heroidum ac dearum personis effictis ad similitudinem oris sui et feminae, prout quamque diligeret. Inter cetera cantavit Canacen parturientem, Orestem matricidam, Oedipodem excaecatum, Herculem insanum.* Quod dicit *facies praemeditans*, hae sunt personae ipsae quibus assistentes in scena volebat uti princeps populi regnatoris. Credibile igitur saepe Canacen vel Electram ita personatas prodiisse, ut Actes vel Poppaeae vel alius cuiuspiam concubinae (Suet. N. 44.) faciem repraesentarent."

Augustanorum] Suet. Ner. 20. *Neque eo segnius adolescentulos equestris ordinis et quinque amplius millia e plebe robustissimae iuventutis undique elegit, qui divisi in factiones plausuum genera condiscerent . . . operamque navarent cantanti sibi.* Et 25. Dio Cass. LXI, 20. Sequentia transpositione vocis *Ii* leviter corrupta puto. Suspicor: *et pars ingenio procaces, alii in spe potentiae dies ac noctes personare ... appellantes. Ii quasi .. agere.* Dord.

formam principis vocemque deum vocabulis appellantes; 59.
quasi per virtutem clari honoratique agere. 16. Ne tamen ludicrae tantum imperatoris artes notescerent, carminum quoque studium affectavit, contractis quibus aliqua pangendi facultas. Necdum insignis aetatis nati considere simul, et allatos vel ibidem repertos versus connectere, atque ipsius verba quoque modo prolata supplere. quod species ipsa carminum docet, non impetu et instinctu nec ore uno fluens. Etiam sapientiae doctoribus tempus impartiebat post epulas, ut contraria asseverantium discordia erueretur. nec deerant qui ore vultuque tristi inter oblectamenta regia spectari cuperent.

17. Sub idem tempus levi contentione atrox caedes orta inter colonos Nucerinos Pompeianosque, gladiatorio spectaculo, quod Livineius Regulus, quem motum senatu rettuli, edebat. Quippe oppidana lascivia in vicem

G. 16. *Necdum . . nati*] Hic locus corruptus vel mutilatus. Sequentia, dummodo *ii* addideris, apte narrationem continuant. MSS. consentiunt, nisi quod Ma. *oblatos* pro *illatos*.

C. 16. *species ipsa carminum*] Quosdam versus servavit Pers. Sat. I, 93. si fides est scholiastae, aliosque Schol. ad Lucan. III, 261. Passov. ad Pers. p. 382.

fluens, ut concinnae periodi clausulae consuleretur, positum pro *fluentium*, antiptosi non nimis dura; cf. cap. 25. G. 5. Hor. Od. III, 1, 42. *Purpurarum usus sidere clarior*. Doed.

ut contraria edd. At MaRB. *utque contraria*, bene: pendet *ut* ex omisso *faciebat*, *efficiebat* vel *curabat*: ita duplex Neronis erat ludibrium, primum quod philosophari volebat tempore ad id negotium minime omnium idoneo; alterum quod non veritati sed discordiae eruendae operam navabat, nec ut erudiretur sed ut oblectaretur.

ore vultuque tristi] Non ii significantur quos ait Petersenius coll. Quintil. I. pr. 15. *Non enim virtute ac studiis ut haberentur philosophi laborabant, sed vultum et tristitiam et dissentientem a ceteris habitum pessimis moribus praetendebant*, quales Egnatius et Caprinas describuntur Ann. XVI, 32. XV, 45. vel qui *Curios simulant et Bacchanalia vivunt;* sed potius innoxium et vanum philosophorum genus, qui umbraticam vitam fastidientes in aula enitescere cupiunt idque se posse creduli confidunt. Doed.

C. 17. *contentione* edd. ex G. At Ma. *incentio* et R. *intentio*. Suspicor cum Bachio: *levi incendio*, coll. Cic. de Orat. II, 47. *Incendium non oratione solum, sed multo etiam magis vi et dolore concitaras*. Orat. 8. Vellei. P. II, 125. *Incendium militaris tumultus*.

rettuli] Loco deperdito.

59. incessentes probra, dein saxa, postremo ferrum sumpsere, validiore Pompeianorum plebe, apud quos spectaculum edebatur. Ergo deportati sunt in urbem multi e Nucerinis trunco per vulnera corpore, ac plerique liberorum aut parentum mortes deflebant. Cuius rei indicium princeps senatui, senatus consulibus permisit. Et rursus re ad patres relata, prohibiti publice in decem annos eiusmodi coetu Pompeiani, collegiaque quae contra leges instituerant, dissoluta; Livineius et qui alii seditionem conciverant, exilio multati sunt.

18. Motus senatu et Pedius Blaesus, accusantibus Cyrenensibus violatum ab eo thesaurum Aesculapii delectumque militarem pretio et ambitione corruptum. Iidem Cyrenenses reum agebant Acilium Strabonem, praetoria potestate usum et missum disceptatorem a Claudio agrorum, quos regi Apioni quondam habitos et populo Romano cum regno relictos proximus quisque possessor invaserant, diutinaque licentia et iniuria quasi iure et aequo nitebantur. Igitur abiudicatis agris orta adversus iudicem invidia; et senatus ignota sibi esse mandata Claudii et consulendum principem respondit. Nero probata Strabonis sententia, se nihilo minus subvenire sociis et usurpata concedere scripsit.

19. Sequuntur virorum illustrium mortes, Domitii Afri et Marci Servilii, qui summis honoribus et multa eloquentia viguerant, ille orando causas, Servilius diu

C. 17. *incessentes* Lipsius. At MSS. *incessente;* si vero, h. s. *cum lascivia eos incederet;* sed nusquam *incessere* legi ita usurpatum; nam H. V, 23. *Incessit eum cupido* perfectum est.
C. 18. *regi Apioni .. habitos* Lipsius. At MSS. *regis Apionis .. habitos.* Suspicor cum Walthero: *regis Apionis quondam avitos*, coll. H. I, 40. *Avitum Arsacidarum solium;* ob solennem codicum horum errorem: vid. XI, 35. XIII, 34.
Nero Pichena; *ne* Ma.

C. 18. *cum regno relictos*] Eutrop. VI, 11. *Quo tempore Libya quoque Romano imperio per testamentum Apionis, qui rex eius fuerat, accessit, in qua inclitae civitates erant, Berenice, Ptolemais et Cyrene.* Liv. Epit. LXX. Appian. B. Civ. I, 111. Iustin. XXXIX, 5.

foro, mox tradendis rebus Romanis celebris, et elegantia vitae, quam clariorem effecit, ut par ingenio, ita morum diversus. 59.

Nerone quartum, Cornelio Cosso consulibus quinquennale ludicrum Romae institutum est ad morem Graeci certaminis, varia fama, ut cuncta ferme nova. (a. u. 813.) a. C. 60.

20. Quippe erant qui Gnaeum quoque Pompeium incusatum a senioribus ferrent, quod mansuram theatri sedem posuisset. Nam antea subitariis gradibus et scena in tempus structa ludos edi solitos; vel si vetustiora repetas, stantem populum spectavisse, ne, si consideret theatro, dies totos ignavia continuaret. Spectaculorum quidem antiquitas servaretur; quotiens praetor sederet, nul-

C. 20. *ne, si consideret* Grotius ex A. optime. At Ma. et reliqui MSS. *si consideret*, et mox *ne spectaculorum quidem*, transpositione voculae *ne*.

C. 19. *quam clariorem*] Sensus est: *Ille* (scil. Domitius) *orando causas* (scil. celebris), *Servilius diu foro, mox tradendis rebus Romanis celebris et elegantia vitae; quam* (scil. vitam) *clariorem effecit* (eo quod) *ut par ingenio, ita morum diversus* (scil. a Domitio erat). Nam Afer *prosperiore eloquentiae quam morum fama fuit*, IV, 52. Ex Walth. Nempe *diversus* subiecti, non appositionis dignationem habet, pro *diversitas*, ut I, 8. *occisus Caesar* pro *caedes Caesaris*. Et causa suberat talis syntaxeos praeferendae, quoniam *par* caret substantivo. Dorn.

quinquennale] Est hoc ipsum quod noster XVI, 4. *lustrale certamen* appellat. Quod longo intervallo post reduxit Gordianus iunior. Victor Caes. 27. *Eoque anno lustri certamine, quod Nero Romam invexerat, aucto firmatoque in Persas profectus est.* Suet. Ner. 12.

C. 20. *Pompeium*] Tertull. Spect. 10. *Saepe censores renascentia theatra destruebant, moribus consulentes, quorum scilicet periculum ingens de lascivia providebant. Itaque Pompeius Magnus solo theatro suo minor, cum illam arcem omnium turpitudinum exstruxisset, veritus quandoque memoriae suae censoriam animadversionem Veneris aedem superposuit.* Valer. M. II, 4, 2. Appian. B. Civ. I, 28. Vell. P. I, 15.

subitariis gradibus] Auson. Prol. ad Lud. VII. Sap. 14. *Aedilis olim scenam tabulatam dabat subito excitatam, nulla mole saxea.*

stantem populum] Valer. M. II, 4, 2. *Senatusconsulto cautum ne quis in urbe propiusve passus mille subsellia posuisse sedensve ludos spectare vellet.*

quoties elliptice intelligendum, suppressa apodosi: *toties nihil reprehendendum esse.* Et *sederet* pro *praesideret*, ut XI, 11. Dorn.

20 in cuiquam civium necessitate certandi —; ceterum abolitos paulatim patrios mores funditus everti per accitam lasciviam, ut quod usquam corrumpi et corrumpere queat, in urbe visatur, degeneretque studiis externis iuventus, gymnasia et otia et turpes amores exercendo, principe et senatu auctoribus, qui non modo licentiam vitiis permiserint, sed vim adhibeant, proceres Romani specie orationum et carminum, scena polluantur. Quid superesse nisi ut corpora quoque nudent et caestus assumant, easque pugnas pro militia et armis meditentur? An iustitiam augurii, et decurias equitum egregium iudicandi munus expleturos, si fractos sonos et dulcedinem vocum perite audissent? Noctes quoque dedecori adiectas, ne quod tempus pudori relinquatur, sed coetu promiscuo, quod perditissimus quisque per diem concupiverit, per tenebras audeat. 21. Pluribus ipsa licentia placebat, ac tamen honesta nomina praetendebant: maiores quoque non abhorruisse spectaculorum oblectamentis pro fortuna quae tum erat, eoque a Tuscis accitos histriones, a Thuriis equorum certamina; et possessa Achaia Asiaque lu-

proceres] Aut excidit *ut*, post *t* absorptum, aut cogitatione addendum est; nec enim pendet *polluantur* ex praegresso *ut*. Doed.

scena non localis ablativus est, sed perinde ac *specie* instrumentalis, ἀσυνδέτως adiunctus, cum vi gradationis. Doed.

An iustitiam] Sensus est: An hi (scil. *proceres* Romani sive patricii et senatores) *augurium iuste et sicut fas est capessent? et equites iudicandi munus explebunt?* Nam *decuriae equitum* idem fere significat quod Suet. Aug. 29. *decuriae iudicum*, h. e. ordinem equitum in iudicum numerum conscriptum. Idemne valeat *decuriae equitum* in Suet. Tib. 41, an de militia intelligendum sit adhuc ambigitur. Per *iustitiam* autem nihil aliud expressit audacia Taciti, quam quod Waltherus et Bachius emendando inferre conati sunt, *iusta etiam* vel *iusta officia augurii*. Doed.

C. 21. *a Thuriis*] Ad eos enim ars ac studium ἱπποτροφίας a Sybaritis tanquam hereditate quadam transierat. Timaeus ap. Athen. XII. p. 519. οἱ δ' ἱππεῖς τῶν Συβαριτῶν ὑπὲρ τοὺς πεντακισχιλίους ὄντες ἐπόμπευον. Aristot. ibid. p. 520. Aelian. Anim. H. XVI, 23.

histriones] Liv. VII, 2. *Ludiones ex Etruria acciti.* Idem I, 35. *Ludicrum fuit equi pugilesve ex Etruria maxime acciti*, discrepans a Tacito.

dos curatius editos, nec quemquam Romae honesto loco ortum ad theatrales artes degeneravisse, ducentis iam annis a Lucii Mummii triumpho, qui primus id genus spectaculi in urbe praebuerit. sed et consultum parcimoniae, quod perpetua sedes theatro locata sit potius quam immenso sumptu singulos per annos consurgeret ac strueretur. nec perinde magistratus rem familiarem exhausturos, aut populo efflagitandi Graeca certamina a magistratibus causam fore, cum eo sumptu res publica fungatur. oratorum ac vatum victorias incitamentum ingeniis allaturas; nec cuiquam iudici grave, aures studiis honestis et voluptatibus concessis impartire. laetitiae magis quam lasciviae dari paucas totius quinquennii noctes; quibus tanta luce ignium nihil illicitum occultari queat. Sane nullo insigni dehonestamento id spectaculum transiit; ac ne modica quidem studia plebis exarsere, quia redditi quamquam scenae pantomimi certaminibus sacris prohibebantur. Eloquentiae primas nemo tulit, sed victorem esse Caesarem pronuntiatum. Graeci

C. 21. *potius* Lipsius; MSS. *totius.*

ducentis, et paulo pluribus, quoniam triumphavit de Achaeis et Corinthiis Mummius a. u. 608. Lips.

strueretur pro *destrueretur*, uti fere *sternere* et *στορέσαι*. Similiter Fest. ex XII. Tabb. *Si quis calvitur pedemve struit.*

studia non de delectatione plausibusque ipsius plebis intelligenda, sed de studiis histrionalibus, quae ob diversarum partium favorem plerumque in certamina modica, saepe etiam in immodicam licentiam et rixas exardescebant: ut I, 77. Ea tunc, quoniam histriones aberant, prorsus nulla fuere.

redditi] Qui quidem quadriennio ante Italia pulsi erant, XIII, 25.

sacris] Certamina sacra sive *ἱεροὺς ἀγῶνας ὧν τὰ ἆθλα ἐν στεφάνῳ μόνῳ* definit Pollux III, 30. Tale hoc Neapolitanum, quod et *ἱερὸς ἀγὼν* dicitur a Strabone V. p. 246. Lips.

Graeci amictus] Graecanicum enim hoc certamen fuit; ideo amiciebantur plerique ad morem Graecum, palliati crepidatique. Dio LX, 6. de hoc ipso spectaculo: *ἐπεὶ ἔν γε τῇ Νεαπόλει καὶ παντάπασιν ἰδιωτικῶς ἔζη· τά τε γὰρ ἄλλα Ἑλληνικῶς καὶ αὐτὸς καὶ οἱ συνόντες οἱ διῃτᾶτο, καὶ ἐν μὲν ταῖς μουσικαῖς θεωρίαις ἱμάτιον καὶ κρηπῖδας, ἐν δὲ τῷ γυμνικῷ ἀγῶνι πορφυρίδα καὶ στέφανον χρυσοῦν ἐλάμβανεν.* Ex Lips. — *incesserant* scil. *scenam*, ut plene c. 15. auftreten, non ut plerumque einhergehn.

amictus, quis per eos dies plerique incesserant, tum exoleverant.

22. Inter quae et sidus cometes effulsit, de quo vulgi opinio est tanquam mutationem regis portendat. Igitur quasi iam depulso Nerone, quisnam deligeretur anquirebant. Et omnium ore Rubellius Plautus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Iulia familia. ipse placita maiorum colebat, habitu severo, casta et secreta domo, quantoque metu occultior, tanto plus famae adeptus. Auxit rumorem pari vanitate orta interpretatio fulguris. nam quia discumbentis Neronis apud Simbruina stagna, cui Sublaqueum nomen est, ictae dapes mensaque disiecta erat, idque finibus Tiburtum acciderat, unde paterna Plauto origo, hunc illum numine deum destinari credebant. fovebantque multi, quibus nova et ancipitia praecolere avida et plerumque fallax ambitio est. Ergo permotus iis Nero componit ad Plautum litteras, consuleret quieti urbis, seque prava diffamantibus subtraheret: esse illi per Asiam avitos agros, in quibus tuta et inturbida iuventa frueretur. Ita illuc cum coniuge Antistia et paucis familiarium concessit.

Isdem diebus nimia luxus cupido infamiam et periculum Neroni tulit, qua fontem aquae Marciae ad urbem

quis Groslot. At Ma. *quo*, qui singularis potest sane referri ad pluralem *Graeci amictus*, ut mox c. 22. *stagna cui sublaqueum nomen est*, et Hist. III, 80. *Raptis quod cuique obvium erat telis*.

C. 22. *regis* MSS. Sed Bentl. ad Lucan. I, 529 corrigit *regnis*.

exoleverant] Non iam in usu quotidiano erant Romanis, ausser Mode; quo propius aberant ab histrionum more ii qui tali se habitu palam spectari volebant.

C. 22. *apud Simbruina*] H. e. apud illud ex Simbruinis stagnis, cui Sublaqueum nomen erat; scil. in villa Neronis ibi exstructa; quam *Sublacensem villam* dicit Frontin. Aquaed. II, 93. Plin. H. N. III, 12. *Anio lacus tres amoenitate nobiles, qui nomen dedere Sublaqueo, defert in Tiberim.*

hunc illum] Ut Virg. A. IV, 675. *Hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas?* Petron. 101. *Hic est Cyclops ille et archipirata cui vecturam debemus.* Gron. Quippe *hunc* subiectum est, *illum* pars praedicati, scil. *successorem* qui anquireretur.

Aquae Marciae] Clarissimam omnium aquarum Plin. XXXI.

deductae nando incesserat; videbaturque potus sacros et caerimoniam loci corpore loto polluisse. Secutaque anceps valitudo iram deum affirmavit.

23. At Corbulo post deleta Artaxata utendum recenti terrore ratus ad occupanda Tigranocerta, quibus excisis metum hostium intenderet vel, si pepercisset, clementiae famam adipisceretur, illuc pergit, non infenso exercitu, ne spem veniae auferret, neque tamen remissa cura, gnarus facilem mutatu gentem, ut segnem ad pericula, ita infidam ad occasiones. Barbari, pro ingenio quisque, alii preces offerre, quidam deserere vicos et in avia digredi; ac fuere qui se speluncis et carissima secum abderent. Igitur dux Romanus diversis artibus, misericordia adversus supplices, celeritate adversus profugos, immitis iis qui latebras insederant, ora et exitus specuum sarmentis virgultisque completos igni exurit. Atque illum fines suos praegredientem incursavere Mardi, latrociniis exerciti contraque irrumpentem montibus defensi; quos Corbulo immissis Hiberis vastavit, hostilemque audaciam externo sanguine ultus est. 24. Ipse exercitusque ut nullis ex proelio damnis, ita per inopiam et labores fatiscebant, carne pecudum propulsare famem adacti.

loto Lipsius; MSS. *toto*. Cicero *lavando* potius scripsisset.

appellat. Primus eam in urbem auspicatus Ancus Marcius rex, postea Q. Marcius in urbem deduxit rursusque restituit M. Agrippa. Frontinus scribit eam a Traiano in Aventinum deductam. Lupanus. Ma. *margio*.

polluisse] Fontes et capita aquarum priscis sacra in iisque natare nefas. Plin. Ep. VIII, 8. de Clitumno: *Pons terminus sacri profanique; in superiore parte navigare tantum, infra etiam natare concessum*. In quibusdam navigare etiam vetitum. Ibid. 20. *Nulla in hoc navis (sacer enim est) sed innatant insulae*. Lips.

C. 23. *deleta*] Vid. XIII, 41.

diversis artibus] Scil. usus, vel superans.

Mardi in Armenia inter Pontum Euxinum et mare Caspium, Plin. H. N. VI, 5; diversi ab illis quorum sedes in Persia erat, memorati Curtio V, 6. aliisque.

C. 24. *carne*] Ut Caes. B. G. VII, 17. *Isque eo ut complures dies milites frumento caruerint et pecore e longinquioribus vicis adacto extremam famem sustentarent*. Nempe carere frumento militi Romano extrema fames est. Gron.

60. ad hoc penuria aquae, fervida aestas, longinqua itinera sola ducis patientia mitigabantur, eadem, plura quam gregario milite tolerante. Ventum dehinc in locos cultos, demessaeque segetes, et ex duobus castellis, in quae confugerant Armenii, alterum impetu captum; qui primam vim depulerant, obsidione coguntur. Unde in regionem Tauraunitium transgressus improvisum periculum vitavit. Nam haud procul tentorio eius non ignobilis barbarus cum telo repertus ordinem insidiarum, seque auctorem et socios per tormenta edidit. convictique et puniti sunt, qui specie amicitiae dolum parabant. Nec multo post legati Tigranocerta missi patere moenia afferunt, intentos populares ad iussa. Simul hospitale donum, coronam auream, tradebant. accepitque cum honore; nec quicquam urbi detractum, quo promptius obsequium integri retinerent. 25. At praesidium regium, quod ferox iuventus clauserat, non sine certamine expugnatum est: nam et proelium pro muris ausi erant, et pulsi intra munimenta aggeris demum et irrumpentium armis cessere.

C. 25. *regium* Puteol. At MSS. *legerat*, quibus litteris simillime fuerat *regale*, ut Hor. Epist. II, 2, 30. *Praesidium regale loco deiecit*. Nisi forte nomen potius illud est castelli, barbaricum sane sonans, ut *Ararat*. Dord.

eadem, plura ἀσυνδέτως dicta pro *eadem*, (penuriam, aestatem, itinera) *et plura etiam*, curas et occupationes imperatorias. Mox *tolerante* periodi gratia ad *patientia* relatum est, non ad *ducis*, ut *fluens* c. 16. At Ms. *toleranti*. Ritterus ex G. ascivit: *eodem .. tolerante*; atqui et *ipso* dicendum fuit, non *eodem*. Dord.

quam gregario] Abundat *quam*, coalescente structura ex *plura gregario* et ex: *plura quam gregarius*. Aequalis videbatur idiotismus in Soph. Ant. 1281. τί δ' ἔστιν αὖ κάκιον ἢ κακῶν ἔτι; hodie abolitus Hermanni mutatione, talem pleonasmum omnino negantis, cum Faesio; vid. Bernhardy Synt. p. 437. Eorum ad normam Latinum ad sermonem translatam *quam* eiiciendum erit cum MS. R. aut cum Fr. Iacobo emendandum: *eadem pluraque gregario milite*. Dord.

non ignobilis] Frontin. II, 9. *Domitius Corbulo dum Tigranocertam obsideret, in quendam ex megistanis quos ceperat animadvertit, caputque eius ballista excussum intra munimenta hostium misit. Id forte decidit in medium concilium, quod tum cum maxime habebant barbari. Ad cuius aspectum velut ostento consternati ad deditionem festinaverunt.*

coronam auream] Vid. II, 57.

C. 25. *aggeris*] Speciose Ryckius *aggeribus*, vel quod malim

Quae facilius proveniebant, quia Parthi Hyrcano bello distinebantur. miserantque Hyrcani ad principem Romanum societatem oratum, attineri a se Vologesen pro pignore amicitiae ostentantes. Eos regredientes Corbulo, ne Euphraten transgressi hostium custodiis circumvenirentur, dato praesidio ad litora maris rubri deduxit; unde vitatis Parthorum finibus patrias in sedes remeavere. 26. Quin et Tiridaten per Medos extrema Armeniae intrantem, praemisso cum auxiliis Verulano legato, atque ipse legionibus citis, abire procul ac spem belli amittere subegit; quosque nobis aversos animis cognoverat, caedibus et incendiis perpopulatus, possessionem Armeniae usurpabat, cum advenit Tigranes a Nerone ad capessendum imperium delectus, Cappadocum ex nobilitate, regis Archelai nepos, sed quod diu obses apud urbem fuerat, usque ad servilem patientiam demissus. Nec consensu acceptus, durante apud quosdam favore Arsacidarum. at plerique superbiam Parthorum perosi datum a Romanis regem malebant. Additum et praesidium, mile legionarii, tres sociorum cohortes duaeque equitum alae, quo facilius novum regnum tueretur. Pars Armeniae, ut

C. 26. *aversos animis* Bekkerus. At Ma. *ab rege animis*. *plerique superbiam* edd. *plerisque superbia* Ma. *quo facilius* Freinshem. At MSS. *et quo f.* Suspicor traiectum esse *et*, scribendumque supra: *mile legionarii et tres sociorum cohortes*. Dosd.

aggeri, qui quidem contra muros strui solebat ab obsidentibus, ut IV, 49. Itaque obsessi postquam ante moenia frustra pugnaverunt, intra moenia resistere pergebant, donec aggerem Romani struxerant eiusque ope irruperant. Dosd.

maris rubri] Cogita legatos Hyrcanorum ab urbe regredientes venisse in Syriam; hoc enim ducebat navigationis cursus. Quod si admittis, non dubitabis, viam e Syria ad mare rubrum, hoc est sinum Persicum et mare Indicum (conf. Plin. H. N. VI, 23. 24.), ut deinde Arare vel alio fluvio subveherentur, multo commodiorem fuisse quam quae terrestri itinere per vastas infestasque regiones ad mare Caspium eos duxisset. Nimirum e Syria ad sinum Persicum constat fuisse iter peregrinationibus mercantium tritissimum eoque tutissimum. Walth.

C. 26. *amittere*] Congruentius usui est *omittere*, quod A. exhibet; vid. Synon. Lat. T. III. p. 285. Dosd.

60. cuique finitima, Pharasmani Polemonique et Aristobulo atque Antiocho parere iussae sunt. Corbulo in Syriam abscessit, morte Ummidii legati vacuam ac sibi permissam.

27. Eodem anno ex illustribus Asiae urbibus Laodicea tremore terrae prolapsa, nullo a nobis remedio, propriis opibus revaluit. At in Italia vetus oppidum Puteoli ius coloniae et cognomentum a Nerone apiscuntur. Veterani Tarentum et Antium ascripti non tamen infrequentiae locorum subvenere, dilapsis pluribus in provincias, in quibus stipendia expleverant; neque coniugiis suscipiendis neque alendis liberis sueti orbas sine posteris domos relinquebant. Non enim, ut olim, universae legiones deducebantur cum tribunis et centurionibus et sui cu-

abscessit Lipsius; *accessit* MSS.

Pharasmani Polemonique I. Fr. Gronovius: „Iberus est *Pharasmanes*, iam pridem per filium Rhadamistum insidiatus fratris Mithridatis regno, Armeniae, unde cum absterreretur a Romanis, partim ut horum gratiam mereretur, partim proprio metu filium interfecit et ex eo adversus Tiridatem Corbuloni militavit; vid. XII, 44. XIII, 37., ubi et de Antiocho mentio. — *Polemo* notissimus rex Ponti, Iosepho *Κιλικίας* Ant. XX, 7. et apud nostrum commemoratur Hist. III, 47. — *Aristobulus* XIII, 7. Ioseph. XX, 8. *τὴν μικρᾶς Ἀρμενίας προστασίαν Ἀριστοβούλου, Ἡρώδου τῆς Χαλκίδος βασιλέως παῖς ὑπὸ Νέρωνος ἐγχειρίζεται.*“ Ma. corrupte *pars nipulique.*

C. 27. *ius coloniae*] Atqui eo iure iam antea, ab anno 660. a. u. c. gaudebant Puteolani; Liv. XXXIV, 44. Vell. P. I, 15. At enim Gell. N. A. XVI, 13 docet saepe commutari solere colonias in municipia et vicissim. Sic Puteoli Ciceronis aetate municipium fuit, Cic. Coel. 2; idem mox colonia, Frontin. Catal. Colon. p. 139. *Puteolis colonia Augusta; Augustus deduxit.* Aut universum oppidum incolaeque (plures autem inquilini eius loci ob commercia et mare) praeter eos qui restabant ex colonis Augusteis colonico iure donati sunt. Ex Lips.

Antium ascripti] Ut Liv. XXXII, 7. *Colonosque se trecentos ascripserunt.*

ut olim] Hyginus ap. Goes. p. 160. *Multis legionibus contigit bellum feliciter transigere et ad laboriosam agriculturae requiem primo tirocinii gradum pervenire. Nam cum signis et aquila et primis ordinibus ac tribunis deducebantur.*

sui cuiusque] Quasi pro una voce coniunctum, abundante *sui*, ut Cic. Acad. II, 19. *In sensibus sui cuiusque generis.* Suet. Aug. 40. *Concessit rursus ut sui cuiusque mensis* (frumentum) *acciperet.* Liv. XXXIII, 46. Madvig. ad Cic. Finn. V, 17. p. 700. Ritterus *sui quisque*, Bekkerus *sui quibusque* suspicati sunt.

iusque ordinis militibus, ut consensu et caritate rem publicam efficerent, sed ignoti inter se, diversis manipulis, sine rectore, sine affectibus mutuis, quasi ex alio genere mortalium, repente in unum collecti, numerus magis quam colonia. 60.

28. Comitia praetorum arbitrio senatus haberi solita, quod acriore ambitu exarserant, princeps composuit, tris, qui supra numerum petebant, legioni praeficiendo. Auxitque patrum honorem statuendo, ut qui a privatis iudicibus ad senatum provocavissent, eiusdem pecuniae periculum facerent, cuius ii, qui imperatorem appellavere. nam antea vacuum id solutumque poena fuerat. Fine anni Vibius Secundus eques Romanus accusantibus Mauris repetundarum damnatur atque Italia exigitur, ne graviore poena afficeretur, Vibii Crispi fratris opibus enisus.

29. Caesonio Paeto et Petronio Turpiliano consulibus gravis clades in Britannia accepta. In qua neque Aulus Didius legatus, ut memoravi, nisi parta retinuerat, et successor Veranius modicis excursibus Siluras populatus, quin ultra bellum proferret, morte prohibitus est; magna dum vixit severitatis fama, supremis testamenti verbis ambitionis manifestus: quippe multa in Neronem adulatione addidit subiecturum ei provinciam fuisse, si biennio proximo vixisset. Sed tum Paulinus Suetonius obtinebat Britannos, scientia militiae et rumore populi, qui neminem sine aemulo sinit, Corbulonis concertator, receptaeque Armeniae decus aequare domitis perduellibus (a. u. 814.) a. C. 61.

C. 28. *fratris opibus* Pichena. At Ma. *frisoribus*.
C. 29. *provinciam* edd. At Ma. *provincias*.

C. 28. *graviore poena*] Ut C. Silanus III, 68, cui aqua et igni interdictum repetundarum damnato.
C. 29. *ut memoravi*] Haud dubie XII, 40. unde h. l. scripturam MSS. *havitus* pro *Aulus* emendavit Lipsius coll. Agr. 14.

supremis] Ea testamenti parte quam supremam et brevi ante mortem scripserat; quo admirabilius videtur Tacito, quod paene moribundus adulari adhuc voluit homo alioquin severus.

61. cupiens. Igitur Monam insulam, incolis validam et receptaculum perfugarum, aggredi parat, navesque fabricatur plano alveo adversus breve et incertum. Sic pedes: equites vado secuti, aut altiores inter undas adnantes equis tramisere. 30. Stabat pro litore diversa acies; densa armis virisque, intercursantibus feminis in modum Furiarum (veste ferali, crinibus deiectis, faces praeferebant) Druidaeque circum, preces diras sublatis ad coelum manibus fundentes, novitate aspectus perculere militem, ut quasi haerentibus membris immobile corpus vulneribus praeberent. Dein cohortationibus ducis et se ipsi stimulantes ne muliebre et fanaticum agmen pavescerent, inferunt signa sternuntque obvios et igni suo involvunt. Praesidium posthac impositum victis, excisique luci saevis superstitionibus sacri: nam cruore captivo adolere aras et hominum fibris consulere deos fas habebant.

Haec agenti Suetonio repentina defectio provinciae nuntiatur. 31. Rex Icenorum Prasutagus, longa opulentia clarus, Caesarem heredem duasque filias scripserat,

Monam] Credo hunc locum esse quem respexit Iornandes in Goth. 2. *In extrema Britanniae parte Memma quam Cornelius Annalium scriptor narrat.* Corrigo enim *Mona.* Lips. Intelligenda Mona quae magis versus austrum sita hodie Anglesey dicitur, diversa a Mona Caesaris B. G. V, 13.

adnantes equis] Iuxta suum quisque equum nantes. Agr. 18. *Patrius nandi usus, quo simul seque et arma et equos regunt.*

C. 30. *veste ferali*] I. e. μελαγχλαίνοι. Boettig. Kl. Schr. T. I. p. 217. Parenthesin statui et distinctionem mutavi, primum ut *densa armis* acies pariter ac *Druidae* cum *perculere* coniungeretur, deinde ne necesse esset *quae* inseri post *feminis*, quod sane in BC. reperitur post *Furiarum*. Dorn.

igni suo involvunt] Ardore suo protrudunt, scil. reliquos qui non sternebantur. Sic Caes. B. Civ. II, 12 *cupae involutae labuntur*, eodem sensu quo Hirt. B. G. VIII, 42. *cupas in opera provolvere.* Nam *in-* saepe est *ἀνα-* *re-*. Virg. Aen. XII, 689. *Fertur in abruptum mons . . . silvas armenta virosque involvens secum.* Haec similiora sunt quam quod comparant Virg. G. II, 308. *Et totum involvit flammis nemus.* Etiam *ignis* de ardore ad exemplum Virg. A. II, 575. *Exarsere ignes animo*, vel de impetu proeliantium Hor. Od. IV, 14, 24. *Frementem mittere equum medios per ignes.* Dorn.

tali obsequio ratus regnumque et domum suam procul in- 61.
iuria fore. Quod contra vertit, adeo ut regnum per centuriones, domus per servos velut capta vastarentur. Iam primum uxor eius Boudicea verberibus affecta et filiae stupro violatae sunt. Praecipui quique Icenorum, quasi cunctam regionem muneri accepissent, avitis bonis exuuntur, et propinqui regis inter mancipia habebantur. Qua contumelia et metu graviorum, quando in formam provinciae cesserant, rapiunt arma, commotis ad rebellationem Trinobantibus, et qui alii nondum servitio fracti resumere libertatem occultis coniurationibus pepigerant, acerrimo in veteranos odio. Quippe in coloniam Camulodunum recens deducti pellebant domibus, exturbabant agris, captivos, servos appellando, foventibus impotentiam veteranorum militibus similitudine vitae et spe eiusdem licentiae. Ad hoc templum divo Claudio constitutum quasi arx aeternae dominationis aspiciebatur; delectique sacerdotes specie religionis omnis fortunas effundebant. Nec arduum videbatur exscindere coloniam nullis munimentis saeptam; quod ducibus nostris parum provisum erat, dum amoenitati prius quam usui consulitur. 32. Inter quae nulla palam causa delapsum Camuloduni simulacrum Victoriae ac retro conversum, quasi cederet hosti-

C. 31. *fracti* edd. ex A. *assuefacti* all. At Ma. *facti*, quod, si genuinum, pro composito *infecti* accipiendum. Ann. II, 2. *Regem hostium artibus infectum.* XI, 16. *Infectum alimonio, servitio, cultu, omnibus externis.* Dord.

templum] De eo Senec. Menipp. p. 384. Bip. *Parum est quod templum in Britannia habet, quod nunc* (leg. *hunc*) *barbari colunt et ut deum orant.* Lips.

arae Freinshemius, tum demum bene, si hoc templum receptaculo fuisset Romanis, ut illud apud Cic. Pis. 5. *Templum illud fuit arae civium perditorum, castellum forensis latrocinii.* At MSS. *ara*, probe; id enim synonymum templi est. Sensus est: Templum Claudii invidiose aspiciebant Britanni, tanquam in eius templi ara aeternae dominationi Romanorum suoque aeterno servitio sacrificare iuberentur.

sacerdotes] Legebantur enim pontifices flaminesque Claudio ex provincialibus ipsis, quibus in sacra victimasque multi faciendi sumptus. Lips.

61. bus. Et feminae in furorem turbatae adesse exitium canebant, externosque fremitus in curia eorum auditos; consonuisse ululatibus theatrum, visamque speciem in aestuario Tamesae subversae coloniae; iam Oceanum cruento aspectu, dilabente aestu humanorum corporum effigies relictas, ut Britanni ad spem, ita veterani ad metum trahebant. Sed quia procul Suetonius aberat, petivere a Cato Deciano procuratore auxilium. Ille haud amplius quam ducentos sine iustis armis misit; et inerat modica militum manus. Tutela templi freti, et impedientibus qui occulti rebellionis conscii consilia turbabant, neque fossam aut vallum praeduxerunt, neque motis senibus et feminis iuventus sola restitit, quasi media pace incauti multitudine barbarorum circumveniuntur. Et cetera quidem impetu direpta aut incensa sunt: templum, in quo se miles conglobaverat, biduo obsessum expugnatumque. Et victor Britannus Petilio Ceriali legato legionis nonae in subsidium adventanti obvius fudit legionem, et quod peditum interfecit; Cerialis cum equitibus evasit in castra et munimentis defensus est. Qua clade et odiis provinciae, quam avaritia in bellum egerat,

C. 32. *in furorem turbatae* Faernus h. e. usque ad furorem. At MSS. *in furore*.

C. 32. *externosque* . . *coloniae*] Haec pariter atque *exitium* ex *canebant* pendent, sive mavis ex *referebant*, quod repetendum ex *canebant*: quare distinctionem mutavi. De prodigiis iisdem cf. Dion. C. LXII, 1.

iam Oceanum . . *dilabente* . . *relictas* . . *trahebant* Lipsius. At MSS. *iam oceanus cruento aspectu sic labente aestu* . . *effigies relictae ut* . . *trahebantur*. Suspicor levi transpositione: *iam oceanus cruento aspectu*, *labente aestu humanorum corporum effigies relictae*, *sicut Britanni ad spem*, *ita veterani ad metum trahebantur*. In his *Britanni* et *veterani* genitivi sunt, ex *spem* et *metum* apti. Sensus est: Ea ostenta sic plerique interpretabantur, ut et Britannis sperandum et veteranis metuendum esset. Nam *spes* et *metus* ut saepe obiectivo sensu de *eventibus periculisque* expectatis dicuntur; ut I, 33. *Quanto summae spei* (i. e. imperio) *propior*. Porro *sicut* seq. *sic* vel *ita* legitur Hist. I, 52. 84. Denique *iam* i. e. *iamvero*, und nun vollends, ut ad graviora transeatur: ut c. 12. *Iam sol repente obscuratus*, coll. I, 41. XIII, 43. Dord.

motis pro amotis, ut c. 60.

trepidus procurator Catus in Galliam transiit. 33. At 61.
Suetonius mira constantia medios inter hostes Londinium perrexit, cognomento quidem coloniae non insigne, sed copia negotiatorum et commeatuum maxime celebre. Ibi ambiguus an illam sedem bello deligeret, circumspecta infrequentia militis, satisque magnis documentis temeritatem Petilii coercitam, unius oppidi damno servare universa statuit. Neque fletu et lacrimis auxilium eius orantium flexus est, quin daret profectionis signum et comitantes in partem agminis acciperet. Si quos imbellis sexus aut fessa aetas vel loci dulcedo attinuerat, ab hoste oppressi sunt. Eadem clades municipio Verulamio fuit, quia barbari omissis castellis praesidiisque militarium quod uberrimum spolianti et defendentibus intutum laeti praeda et aliorum segnes petebant. Ad septuaginta milia civium et sociorum iis quae memoravi locis cecidisse constitit. Neque enim capere aut venundare, aliudve quod belli commercium, sed caedes, patibula, ignes, cruces, tanquam reddituri supplicium ac praerepta interim ultione, festinabant. 34. Iam Suetonio quarta decuma legio cum vexillariis vicesimanis, et e proximis auxiliares, decem ferme milia armatorum erant, cum omittere cunctationem et congredi acie parat. Deligitque lo-

C. 33. *segnes* Mercerus; ut XVI, 14. *occasionum non segnes*. MSS. *insignes*. Praeterea pro *aliorum* Lipsius speciose *laborum*.

C. 33. *coercitam*] Scil. *ratus*, vel *spectans*, quod latet in *circumspecta*. Sensus est: quoniam clades Petilii satis magno esset documento, cautione opus esse adversus talem hostem, deserere Londinium coloniam statuit et evitato hostium congressu progredi, donec aliis copiis firmare exercitum posset. Dord.

militarium, sc. hominum, ut III, 1. idem est quod *militaribus praesidiis* infra c. 45.

septuaginta milia] At Dio in pleraque hac historia Taciti velut interpres periisse ait LXII, 1. μυριάδας ὀκτὼ τῶν τε Ῥωμαίων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν, ut hic LXXX. fortasse verior scriptura sit. Lips.

patibula] Proprie est in quo suffixus homo expanditur, transverso tamen ligno; *crux* vero etiam cum is erecto simplicique stipiti affigitur sive infigitur: diximus abunde in libellis de cruce. Lips.

reddituri] Imitatus est Livium, qui *reddere cladem* XXIV,

61. cum artis faucibus et a tergo silva clausum, satis cognito nihil hostium nisi in fronte et apertam planitiem esse, sine metu insidiarum. Igitur legionarius frequens ordinibus, levis circum armatura, conglobatus pro cornibus eques astitit. At Britannorum copiae passim per catervas et turmas exultabant, quanta non alias multitudo et animo adeo fero, ut coniuges quoque testes victoriae secum traherent plaustrisque imponerent, quae super extremum ambitum campi posuerant. 35. Boudicea curru filias prae se vehens, ut quamque nationem accesserat, solitum quidem Britannis, feminarum ductu bellare testabatur: sed tunc non ut tantis maioribus ortam regnum et opes, verum ut unam e vulgo libertatem amissam, confectum verberibus corpus, contrectatam filiarum pudicitiam ulcisci. Eo provectas Romanorum cupidines, ut non corpora, ne senectam quidem aut virginitatem impollutam relinquant. adesse tamen deos iustae vindictae: cecidisse legionem quae proelium ausa sit; ceteros castris occultari aut fugam circumspicere. ne strepitum quidem et clamorem tot milium, nedum impetus et manus perlaturos. si copias armatorum, si causas belli secum expenderent, vincendum illa acie vel cadendum esse. id mulieri destinatum: viverent viri et servirent. 36. Ne Suetonius quidem in tanto discrimine silebat. Quanquam confideret virtuti, tamen exhortationes et preces miscebat, ut spernerent sonores barbarorum et inanes minas. Plus illic feminarum quam iuventutis aspici. imbelles, inermes cessuros statim, ubi ferrum virtutemque vincentium totiens fusi agnovissent. etiam in multis legionibus

C. 34. *adeo fero*] Et proprietas verborum et euphoniae ratio suadet *adeo feroci:* vid. Synon. Lat. T. I. p. 43. T. III. p. 307. Dorn.
C. 35. *viri* edd. *viris* Ms.

17. et: *quominus accepta ad Cannas redderetur hosti clades*, ibid. 20. Senec. Ir. II, 32. Ex Ern.

C. 35. *tot millium*] Dio LXII, 2. *δώδεκα μυριάδας* fuisse annotavit.

paucos esse, qui proelia profligarent; gloriaeque eorum 61.
accessurum, quod modica manus universi exercitus famam adipiscerentur. conferti tantum et pilis emissis, post umbonibus et gladiis stragem caedemque continuarent, praedae immemores; parta victoria cuncta ipsis cessura. Is ardor verba ducis sequebatur, ita se ad intorquenda pila expedierat vetus miles et multa proeliorum experientia, ut certus eventus Suetonius daret pugnae signum. 37. Ac primum legio gradu immota et angustias loci pro munimento retinens, postquam propius suggressus hostis certo iactu tela exhauserat, velut cuneo erupit. Idem auxiliarium impetus; et eques protentis hastis perfringit quod obvium et validum erat. Ceteri terga praebuere, difficili effugio, quia circumiecta vehicula saepserant abitus. Et miles ne mulierum quidem neci temperabat; confixaque telis etiam iumenta corporum cumulum auxerant. Clara et antiquis victoriis par ea die laus parta: quippe sunt qui paulo minus quam octoginta milia Britannorum cecidisse tradant, militum quadringentis ferme interfectis, nec multo amplius vulne-

C. 36. *ipsis*] Suspicor: *ipsa iis*, i. e. sponte ac sine labore.
C. 37. *effugio* et mox *confixaque telis* edd. At Ma. *effugium* et *confixa teli*. Praeterea *auxerant* offensioni mihi est; expectabam *augebant*. Quare transpositum hoc periodi membrum esse suspicor, totumque locum sic constituo: *et eques protentis hastis perfringit quod obvium et validum erat; ceteri terga praebuere. Difficile effugium, quia circumiecta vehicula saepserant abitus, confixa telis etiam iumenta corporum cumulum auxerant. Et miles ne mulierum quidem neci temperabat.* Dord.
octoginta edd. *octingenta* Ma.

C. 36. *eventus* Beroald. At MSS. *eventu*, h. e. de eventu certus, ut XIII, 21. *Beneficiis disseruit.*

C. 37. *certo iactu* non videtur ad hostes referendum (paucissimi enim Romani ceciderant), sed ad ipsos Romanos; ideoque legam: *suggressis hostibus*. Lips. Cur enim Paulinus certos hostium iactus expectasset, eosque donec exhaurirentur patienter sustinuisset? Suspicor: *postquam in propius suggressos hostes certo iactu tela exhauserat.* Aut *ac* inserendum ante *certo*, ut subita subiecti immutatione hostis suggressus tantum, legio autem tela exhausisse dicatur. Aut verum vidit Freinshemius, contortius sane explicando: postquam hostis causam dederat, ut tela Romana exhaurirentur. Dord.

61. ratis. Boudicea vitam veneno finivit. Et Poenius Postumus praefectus castrorum secundae legionis, cognitis quartadecimanorum vicesimanorumque prosperis rebus, quia pari gloria legionem suam fraudaverat abnueratque contra ritum militiae iussa ducis, se ipsum gladio transegit.

38. Contractus deinde omnis exercitus sub pellibus habitus est, ad reliqua belli perpetranda. Auxitque copias Caesar missis ex Germania duobus legionariorum milibus, octo auxiliarium cohortibus ac mile equitibus; quorum adventu nonani legionario milite suppleti sunt. Cohortes alaeque novis hibernaculis locatae, quodque nationum ambiguum aut adversum fuerat, igni atque ferro vastatur. Sed nihil aeque quam fames affligebat serendis frugibus incuriosos, et omni aetate ad bellum versa, dum nostros commeatus sibi destinant. Gentesque praeferoces tardius ad pacem inclinant, quia Iulius Classicianus successor Cato missus et Suetonio discors bonum publicum privatis simultatibus impediebat, disperseratque novum legatum opperiendum esse, sine hostili ira et superbia victoris clementer deditis consulturum. Simul in urbem mandabat, nullum proelio finem expectarent, nisi succederetur Suetonio, cuius adversa pravitati ipsius, prospera ad fortunam [rei publicae] referebat. 39. Igitur ad spectandum Britanniae statum missus est e libertis Polyclitus, magna Neronis spe, posse auctoritate eius

veneno] Dio C. LXII, 12. *ἀποθανούσης ἐν τούτῳ τῆς Βουδουίκης νόσῳ.*

C. 38. *nonani*] Ii enim sub Ceriali obtriti erant: cap. 32.

in urbem mandabat] Mittebat qui nunciarent vel litteras quibus nunciaret, illa aetas dixit saepe. Vid. ad Suet. Cal. 25. Ern. Ma. *in urbe.*

proelio] I. e. bello.

fortunam reipublicae Puteol. ut c. 11. *publica fortuna.* Sed MSS. *fortunam ipsius*, unde speciose Gronovius elicuit *imperii.* Suspicor: *prospera ad fortunam referebat.* Manifesta loci Sallustiani similitudo et imitatio, Fr. ap. Non.: *Ad haec rumoribus adversa in gravitatem, secunda in casum, fortunam in temeritatem declinando corrumpebant.* Nam *ipsius*, quod modo praecessit, fortuita dittographia repetitum. Doed.

non modo inter legatum procuratoremque concordiam 61.
gigni, sed et rebelles barbarorum animos pace componi. Nec defuit Polyclitus quo minus, ingenti agmine Italiae Galliaeque gravis, postquam Oceanum transmiserat, militibus quoque nostris terribilis incederet. Sed hostibus irrisui fuit, apud quos flagrante etiam tum libertate nondum cognita libertinorum potentia erat, mirabanturque quod dux et exercitus tanti belli confector servitiis obedirent. Cuncta tamen ad imperatorem in mollius relata; detentusque rebus gerundis Suetonius, quod post paucas naves in litore remigiumque in iis amiserat, tanquam durante bello, tradere exercitum Petronio Turpiliano, qui iam consulatu abierat, iubetur. Is non irritato hoste, neque lacessitus, honestum pacis nomen segni otio imposuit.

40. Eodem anno Romae insignia scelera, alterum senatoris, servili alterum audacia, admissa sunt. Domitius Balbus erat praetorius, simul longa senecta simul orbitate et pecunia insidiis obnoxius. Ei propinquus Valerius Fabianus, capessendis honoribus destinatus, subdidit testamentum, ascitis Vinicio Rufino et Terentio Lentino equitibus Romanis. Illi Antonium Primum et Asinium Marcellum sociaverant. Antonius audacia promptus, Marcellus Asinio Pollione proavo clarus, neque morum spernendus habebatur, nisi quod paupertatem praecipuum malorum credebat. Igitur Fabianus tabulas iis quos memoravi et aliis minus illustribus obsignat.

C. 39. *in mollius*] Tanquam non tam atrox fuisset bellum et minus noxii rebelles, itaque iusto crudelior et ultra veritatem iactans Suetonius victor fuerit. Doed.

detentusque] H. e. prohibitus, ut Plaut. Poen. I, 2, 190. *Detinet nos de nostro negotio.* Res sic habet: amovere rerum cura Paulinum cupiebant concordes Classicianus et Polyclitus; sed praetextus aliquis erat expectandus. Itaque interim detinebant eum rebus gerendis, donec post, navium aliquot amissione, occasionem nacti sunt plane amovendi. Promptior in Annalibus ad defendendum Paulinum Tacitus est quam olim fuit in Agr. 16. Doed.

C. 40. *iis*] Ex praecc. *ascitis* repetendum; aut pro *cum iis*, ut VI, 37. *multis milibus venit;* cum praesertim illi adiutores potius quam comites essent. Kiesslingius *tabulas ascitis* coniecit. Doed.

61. Quod apud patres convictum; et Fabianus Antoniusque cum Rufino et Terentio lege Cornelia damnantur. Marcellum memoria maiorum et preces Caesaris poenae magis quam infamiae exemere. 41. Perculit is dies Pompeium quoque Aelianum iuvenem quaestorium tanquam flagitiorum Fabiani gnarum, eique Italia et Hispania, in qua ortus erat, interdictum est. Pari ignominia Valerius Ponticus afficitur, quod reos, ne apud praefectum urbis arguerentur, ad praetorem detulisset, interim specie legum, mox praevaricando ultionem elusurus. Additur senatus consulto, qui talem operam emptitasset vendidissetve, perinde poena teneretur, ac si publico iudicio calumniae condemnatus.

42. Haud multo post praefectum urbis Pedanium Secundum servus ipsius interfecit, seu negata libertate, cui pretium pepigerat, sive amore exoleti infensus, et dominum aemulum non tolerans. Ceterum cum vetere ex more familiam omnem, quae sub eodem tecto mansitave-

lege Cornelia] A Sulla dictatore a. u. 673. lata de falso, testamentaria et nummaria, de qua Paulus rec. sent. IV, 7, 2. *Non solum is qui testamentum subiecit, suppressit, delevit, poena legis Corneliae coercetur, sed et is qui sciens dolo malo id fieri iussit faciendumque curavit.* Idem 5, 15. *Hi qui falsum vel alia testimonia dixerunt, aut in exilium aguntur aut in insulam relegantur aut curia submoventur.* Tum ultima ex his poenis irrogata est. Tac. H. II, 86. *Primus Antonius legibus nocens et tempore Neronis falsi damnatus, inter alia belli mala senatorium ordinem reciperaverat.*

C. 41. *ad praetorem*] Quem praetorem? urbanumne? non opinor; nec enim eius in crimine cognitio. Olim sane proprius peculiarisque praetor, qui constitutis quaestionibus perpetuis cognosceret de falso. Eum hic intelligi credo. Etsi enim pleraque iudicia in senatu aut apud praefectum urbis et praetorum potestas imminuta, mansit tamen, opinor, veteris ritus imago quaedam et umbra. Quam Ponticus hic pro re amplexus, non sine sua fraude. Ex Lips.

calumniae condemnatus] Lege Remmia, cuius meminit Cic. Rosc. Am. 19. Eius de poena non liquet, sed Paulus rec. sent. V, 4, 11. *Omnes calumniatores exilio vel insulae relegatione aut ordinis amissione puniri placuit.*

C. 42. *pepigerat*] Moribus receptum ut servus interdum cum domino quasi pacisceretur in certum pretium, quod si exsolvisset, liber esset. Senec. Ep. 80. *Mancipia .. peculium suum quod comparaverunt ventre fraudato pro capite numerant.* Ex Lips.

vetere ex more] Nam etiam libera rep. id obtinuisse colligitur ex epistola Servii Sulpicii de cae-

rat, ad supplicium agi oporteret, concursu plebis, quae 61.
tot innoxios protegebat, usque ad seditionem ventum est; senatuque in ipso erant studia nimiam severitatem aspernantium, pluribus nihil mutandum censentibus. Ex quis Gaius Cassius sententiae loco in hunc modum disseruit.

43. Saepenumero, patres conscripti, in hoc ordine interfui, cum contra instituta et leges maiorum nova senatus decreta postularentur; neque sum adversatus, non quia dubitarem super omnibus negotiis melius atque rectius olim provisum et, quae converterentur, in deterius mutari, sed ne nimio amore antiqui moris studium meum extollere viderer. Simul quicquid hoc in nobis auctoritatis est, crebris contradictionibus destruendum non existimabam, ut maneret integrum, si quando res publica consiliis eguisset. Quod hodie venit, consulari viro domi suae interfecto per insidias serviles, quas nemo prohibuit aut prodidit, quamvis nondum concusso senatus consulto, quod supplicium toti familiae minitabatur. Decernite hercule impunitatem, ut quem dignitas sua defendat, cum praefectura urbis non profuerit. Quem nu-

C. 42. *senatuque* Lipsius. At MS. *senatusque in quo ipso.* Suspicor: *senatu quoque in ipso.* Doed.

C. 43. *in deterius* edd. At Ms. *deterius*, eodem sensu; ut III, 34. *Multa duritie veterum melius et laetius mutata.* Hist. III, 7. *maius accipitur.* Liv. I, 47. *Nunc peius mutata est res.* V. Bach.

de Marcelli in Cic. Epp. IV, 12. Hunc priscae severitatis ritum firmavit postea SC. Silanianum sub Augusto.

C. 43. *in nobis*] Non de toto senatu loquitur, sed est, *in me.* Pichena. Et *hoc* ablativus est, scil. studii mei causa; nam is Cassius ea tempestate *ceteros praeminebat peritia legum*, XII, 12. Obversabatur animo Sall. Iug. 4. *Ne per insolentiam quis existimet memet studium meum laudando extollere.* Doed.

venit, pro *evenit.*

ut .. defendat inepte ex *decernite* pendere manifestum est. Suspicor lacunam, in hunc fere sensum explendam: *Decernite hercle impunitatem ut* intendatis audaciam! *Quem dignitas sua defendet, cum pr. u. non profuerit?* Nam *defendet* exhibet G. et fortasse alii. An potius *atqui quem* scribendum pro *ut quem?* Doed.

cum praefectura .. profuerit Puteol. At Ms. *cui praefectus .. profuit.* Retinendum ex hac scriptura est *praefectus*, h. e. *prae-*

61. merus servorum tuebitur, cum Pedanium Secundum quadringenti non protexerint? cui familia opem feret, quae ne in metu quidem pericula nostra advertit? An, ut quidam fingere non erubescunt, iniurias suas ultus est interfector, quia de paterna pecunia transegerat, aut avitum mancipium detrahebatur? Pronuntiemus ultro dominum iure caesum videri. 44. Libet argumenta conquirere in eo, quod sapientioribus deliberatum est? Sed et si nunc primum statuendum haberemus, creditisne servum interficiendi domini animum insumpsisse, ut non vox minax excideret, nihil per temeritatem proloqueretur? Sane consilium occuluit, telum inter ignaros paravit: num excubias transiret, cubiculi fores recluderet, lumen inferret, caedem patraret omnibus nesciis? Multa sceleris indicia praeveniunt: servi si prodant, possumus singuli inter plures, tuti inter anxios, postremo, si pereundum sit, non inulti inter nocentes agere. Suspecta maioribus nostris fuere ingenia servorum, etiam cum in agris aut domibus isdem nascerentur caritatemque domi-

C. 44. *prodant*] Suspicor *produnt*, i. e. prodere solent; nam saepe haud dubie fiebat; potentiali contra, tanquam fortasse aliquando fiat futurumve sit, nullus locus. Doed.

fectum esse, ut I, 8. *cum occisus Caesar . . pulcherrimum facinus videretur*. Quippe concretum abstracto substitutum in his est, ut in illo: *a puero caecus* pro *a pueritia*. Doed.

paterna pecunia ironice de peculio servi, quod in domo heri demum comparatum obtulerat pro libertate; item *avitum mancipium* de conservo exoleto. Item *transigere* verbum de debitore et creditore, de reo et accusatore; atqui servo ex legibus Romanis non licebat agere cum domino ut debitore et reo.

C. 44. *Libet . . deliberatum est?*] Ironice haec interrogantur, tanquam absurda sit talis conquisitio. Ideo reticetur responsum: Non libet, sed pie potius acquiescamus in maiorum nostrorum decreto ac sapientia.

insumite] Ut VI, 32. *Instituta Parthorum insumit*. Stat. Theb. XII, 643. *Dignas insumite mentes coeptibus*. Et II, 39. *Medium cava nubila montis insumpsere latus*. Nam in his in- est ἀνα-, ut in φιλοψυχίην ἀναιρέεσθαι apud Herodot. VI, 29.

excubias] Nocturnas ergo ad limen excubias servorum habuerunt domini potentiores. Quintil. Decl. I. *Dicitur caecus . . . . per excubantes servulos errasse cum ferro; cubiculum deinde patris ingressus*. Et II, 16. Appul. Met. II. *Pueros ablegat arbitrio nocturni gannitus*.

norum statim acciperent. Postquam vero nationes in fa- 61.
miliis habemus, quibus diversi ritus, externa sacra aut nulla sunt, colluviem istam non nisi metu coercueris. At quidam insontes peribunt. Nam et ex fuso exercitu cum decimus quisque fusti feritur, etiam strenui sortiuntur. Habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra singulos utilitate publica rependitur. 45. Sententiae Cassii ut nemo unus contra ire ausus est, ita dissonae voces respondebant numerum aut aetatem aut sexum ac plurimorum indubiam innocentiam miserantium. Praevaluit tamen pars, quae supplicium decernebat. Sed obtemperari non poterat, conglobata multitudine et saxa ac faces minante. Tum Caesar populum edicto increpuit, atque omne iter, quo damnati ad poenam ducebantur, militaribus praesidiis saepsit. Censuerat Cingonius Varro, ut liberti quoque, qui sub eodem tecto fuissent, Italia deportarentur. id a principe prohibitum est, ne mos antiquus, quem misericordia non minuerat, per saevitiam incenderetur.

46. Damnatus isdem consulibus Tarquitius Priscus repetundarum Bithynis interrogantibus, magno patrum gaudio, qui accusatum ab eo Statilium Taurum proconsulem ipsius meminerant. Census per Gallias a Quinto Volusio et Sextio Africano Trebellioque Maximo acti sunt, aemulis inter se per nobilitatem Volusio atque Africano: Trebellium dum uterque dedignatur, supra tulere.

nationes] Ut III, 53. *Familiarum numerum et nationes.*

nam refertur ad sententiam suppressam: *pereant sane!*

quod ad *aliquid ex iniquo* referendum; *contra singulos* i. e. cum damno singulorum.

utilitate pro *cum utilitate*, ut III, 53. *unius invidia.*

C. 45. *saxa ac faces*] Ut Virg. A. I, 150. *Iamque faces et saxa volant.*

incenderetur] Pro *intenderetur*, more Taciti; I, 69. *Accendebat haec Seianus.* XV, 1. *Accendebat dolorem.* Agr. 15. *Iniurias interpretando accendere.* Vid. ad IV, 1.

C. 46. *Statilium*] Vid. XII, 59.

supra tulere] Superiorem passi sunt. Nam *supra* adiectivi indeclinabilis loco habetur, ut Sall. Cat. 3. *Quae sibi quisque facilia factu putat, aequo animo accipit; supra veluti ficta pro falsis ducit.* Dobd.

61. **47.** Eo anno mortem obiit Memmius Regulus, auctoritate, constantia, fama, in quantum praeumbrante imperatoris fastigio datur, clarus, adeo ut Nero aeger valitudine, et adulantibus circum qui finem imperio adesse dicebant, si quid fato pateretur, responderit habere subsidium rem publicam, rogantibus dehinc in quo potissimum, addiderit in Memmio Regulo. Vixit tamen post haec Regulus, quiete defensus, et quia nova generis claritudine neque invidiosis opibus erat. Gymnasium eo anno dedicatum a Nerone, praebitumque oleum equiti ac senatui Graeca facilitate.

(a. u. 815.) a. C. 62. **48.** Publio Mario, Lucio Asinio consulibus Antistius praetor, quem in tribunatu plebis licenter egisse memoravi, probrosa adversus principem carmina factitavit, vulgavitque celebri convivio, dum apud Ostorium Scapulam epulatur. Exin a Cossutiano Capitone, qui nuper senatorium ordinem precibus Tigellini soceri sui receperat, maiestatis delatus est. Tum primum revocata ea lex; credebaturque haud perinde exitium Antistio quam imperatori gloria quaeri, ut condemnatus a senatu intercessione tribunicia morti eximeretur. Et cum Ostorius nihil audivisse pro testimonio dixisset, adversis testibus creditum; censuitque Iunius Marullus consul designatus adimendam reo praeturam necandumque more

C. 48. *quaeri ut* I. Gronovius. At MSS. *quaesivit* et mox *eximeret*. Suspicor: *credebaturque . . imperatori gloria quaesita, ut condemnatos a senatu intercessione tribunicia morti eximeret*. Pluralis *condemnatos* tanto aptior est, quod lege maiestatis semel revocata frequens clementiae principis occasio futura erat.

C. 47. *oleum*] Si oleum populo tantum praebitum, nihil novum aut Graecanicum. Praebuit ante P. Scipio, quem aedilem dedisse congium olei in vicos singulos credo Livio XXV, 2. Dedit et C. Caesar post victoriam Africanam; etiam Agrippa in aedilitate oleum et salem. Sed nemo eorum ad gymnasium, quod hic Nero. Plin. H. N. XV, 5. *Usum olei ad luxuriam vertere Graeci, in gymnasiis publicando*. Adde Suet. N. 12. Ex Lips.

C. 48. *memoravi*] Vid. XIII, 28.

Cossutiano] Is *lege repetundarum damnatus* erat: vid. XIII, 33. coll. XI, 6.

more maiorum] Ut nudi ho-

maiorum. Ceteris inde assentientibus, Paetus Thrasea, 62. multo cum honore Caesaris et acerrime increpito Antistio, non quicquid nocens reus pati mereretur, id egregio sub principe et nulla necessitate obstricto senatui statuendum disseruit. Carnificem et laqueum pridem abolita; et esse poenas legibus constitutas, quibus sine indicum saevitia et temporum infamia supplicia decernerentur. Quin in insula, publicatis bonis, quo longius sontem vitam traxisset, eo privatim miseriorem et publicae clementiae maximum exemplum futurum. 49. Libertas Thraseae servitium aliorum rupit, et postquam discessionem consul permiserat, pedibus in sententiam eius iere, paucis exemptis; in quibus adulatione promptissimus fuit Aulus Vitellius, optimum quemque iurgio lacessens et respondenti reticens, ut pavida ingenia solent. At consules perficere decretum senatus non ausi, de consensu scripsere Caesari. Ille inter pudorem et iram cunctatus, postremo rescripsit, nulla iniuria provocatum Antistium gravissimas in principem contumelias dixisse; earum ultionem a patribus postulatam, et pro magnitudine delicti poenam statui par fuisse. ceterum se, qui severitatem decernentium impediturus fuerit, moderationem non prohibere: statuerent ut vellent; datam et absolvendi licentiam. His atque talibus recitatis, et offensione manifesta, non ideo aut consules mutavere relationem aut Thrasea decessit sententia, ceterive quae probaverant deseruere, pars, ne principem obiecisse invidiae viderentur, plures numero tuti, Thrasea sueta firmitudine animi et ne gloria intercideret.

senatu. All. *senatui*, tum demum recte, si *et* deesset. Nunc sensus est: dum et princeps egregius et senatus liber esset.
miseriorem Lipsius. At MSS. *miserior*.
C. 49. *exemptis* odd. At Ma. *exeptis*.

minis cervix insereretur furcae, corpus virgis ad necem caederetur. Suet. Ner. 49.
publicae] Suspicor *publice*.
C. 49. *servitium*] De morum humilitate, ut XV, 61. H. I, 1. tanquam vincula et catenae. All. *silentium*.
numero tuti] Ut Hist. II, 52. *Nemo privatim expedito consilio*

62. **50.** Haud dispari crimine Fabricius Veiento conflictatus est, quod multa et probrosa in patres et sacerdotes composuisset iis libris, quibus nomen codicillorum dederat. Adiiciebat Talius Geminus accusator venditata ab eo munera principis et adipiscendorum honorum ius. Quae causa Neroni fuit suscipiendi iudicii, convictumque Veientonem Italia depulit, et libros exuri iussit, conquisitos lectitatosque donec cum periculo parabantur; mox licentia habendi oblivionem attulit.

51. Sed gravescentibus in dies publicis malis subsidia minuebantur, concessitque vita Burrus, incertum valitudine an veneno. Valitudo ex eo coniectabatur, quod in se tumescentibus paulatim faucibus et impedito meatu spiritum finiebat; plures iussu Neronis, quasi remedium adhiberetur, illitum palatum eius noxio medicamine asseverabant, et Burrum intellecto scelere, cum ad visendum eum princeps venisset, aspectum eius aversatum sciscitanti hactenus respondisse: ego me bene habeo. Civitati grande desiderium eius mansit per memoriam virtutis et successorum alterius segnem innocentiam, alterius flagrantissima flagitia et adulteria. Quippe Caesar duos praetoriis cohortibus imposuerat, Fenium Rufum ex vulgi favore, quia rem frumentariam sine quaestu tractabat, Sofonium Tigellinum, veterem impudicitiam at-

inter multos societate culpae tutior.

C. 50. *codicillorum*] Hoc est *testamenti*, ut XV, 64. Frequenter enim fiebat, ut testatores probrosa in eos quos odissent testamentis insererent. Frenum iniicere cum olim senatus vellet, Augustus de *inhibenda testamentorum licentia ne senatus quicquam constitueret intercessit.* Suet. Aug. 58.

C. 51. *in se*] Idem fere est quod Cels. Med. VII, 2. *In his negotium maius est quae per se vitio intus orto intumescunt et ad suppurationem spectant.* Senec. Ep. 95.

hactenus] I. e. hoc tantum ut c. 3. XII, 42. XV, 60. In eo autem responso quae vis sit [illegible] Senec. Ep. 24. *Sicut illum* [illegible] *Pompeii socerum Scipionem, qui contrario in Africam vento relatus cum teneri navem suam videret ab hostibus ferro se transverberavit, et quaerentibus ubi imperator esset, Imperator, inquit, bene se habet.* Gron.

veterem impudicitiam] Erat enim obscuris parentibus, foeda pueritia. Hist. I, 72. Post [illegible]

que infamiam in eo secutus. Atque illi pro cognitis mo- 62.
ribus fuere, validior Tigellinus in animo principis et intimis libidinibus assumptus, prospera populi et militum fama Rufus; quod apud Neronem adversum experiebatur.

52. Mors Burri infregit Senecae potentiam, quia nec bonis artibus idem virium erat altero velut duce amoto, et Nero ad deteriores inclinabat. Hi variis criminationibus Senecam adoriuntur, tanquam ingentes et privatum supra modum evectas opes adhuc augeret, quodque studia civium in se verteret, hortorum quoque amoenitate et villarum magnificentia quasi principem supergrederetur. Obiiciebant etiam eloquentiae laudem uni sibi asciscere, et carmina crebrius factitare, postquam Neroni amor eorum evenisset. nam oblectamentis principis palam iniquum detrectare vim eius equos regentis, illudere voces, quotiens caneret. Quem ad finem nihil in re publica clarum fore, quod non ab illo reperiri credatur? Certe finitam Neronis pueritiam, et robur iu-

C. 51. *cognitis* Mercerus, h. e. sicut expectatum erat. At MSS. *cognatis*, h. e. similibus vel principi vel plebi; quod praefero. Nam Tigellinus homo flagitiosus per flagitia Neroni similis et quasi cognatus, ideoque apud eundem validus erat; Rufus contra, civium et militis utilitatibus et annonae intentus, popularibus plebique cognatis et convenientibus moribus apud populum gratiosus ac validus erat. Comma post *fuere* delevi; eadem est appositionis ratio quae in Homerico: *τὼ δὲ διακρινθέντε ὁ μὲν κατὰ λαὸν Ἀχαιῶν ἤι', ὁ δ' ἐς Τρώων ὅμαδον κίε.* Doed.

Caligula exul. Dio C. LIX, 23. *ἐν τούτοις δὲ τότε φεύγουσιν καὶ ὁ Τιγελλῖνος ὁ Σωφόνιος ὡς καὶ Ἀγριππίνην μεμοιχευκὼς ἐξέπεσεν.* Plura de eodem Schol. Iuven. I, 155.

C. 52. *quasi* est: prope, ut Cic. Acadd. IV, 26. *quasi pedalis.*

carmina] Tragoediasne quae eius nomine feruntur? Non opinor, et alibi videro. Lips.

evenisset innuit sortem divinam et quod fit ex voto, atque egregie convenit adulatorum ori. Walth.

voces] Eodem sensu quo Sueton. Vit. Terent. 5. *Tu quoque, qui solus lecto sermone, Terenti, conversum expressumque Latina voce Menandrum in medio populi sedatis vocibus effers, quicquid come loquens atque omnia dulcia dicens*; h. e. Ausdrucks- vel Vortragsweise. Walth.

Quem ad finem] Quousque tandem, bis zu welchem Ziel oder Grad, ut Cic. Catil. I, 1. *Quem ad finem sese effrenata iactabit audacia?*

62. **50.** Haud dispari crimine Fabricius Veiento conflictatus est, quod multa et probrosa in patres et sacerdotes composuisset iis libris, quibus nomen codicillorum dederat. Adiiciebat Talius Geminus accusator venditata ab eo munera principis et adipiscendorum honorum ius. Quae causa Neroni fuit suscipiendi iudicii, convictumque Veientonem Italia depulit, et libros exuri iussit, conquisitos lectitatosque donec cum periculo parabantur; mox licentia habendi oblivionem attulit.

51. Sed gravescentibus in dies publicis malis subsidia minuebantur, concessitque vita Burrus, incertum valitudine an veneno. Valitudo ex eo coniectabatur, quod in se tumescentibus paulatim faucibus et impedito meatu spiritum finiebat; plures iussu Neronis, quasi remedium adhiberetur, illitum palatum eius noxio medicamine asseverabant, et Burrum intellecto scelere, cum ad visendum eum princeps venisset, aspectum eius aversatum sciscitanti hactenus respondisse: ego me bene habeo. Civitati grande desiderium eius mansit per memoriam virtutis et successorum alterius segnem innocentiam, alterius flagrantissima flagitia et adulteria. Quippe Caesar duos praetoriis cohortibus imposuerat, Fenium Rufum ex vulgi favore, quia rem frumentariam sine quaestu tractabat, Sofonium Tigellinum, veterem impudicitiam at-

inter multos societate culpae tutior.

C. 50. *codicillorum*] Hoc est *testamenti*, ut XV, 64. Frequenter enim fiebat, ut testatores probrosa in eos quos odissent testamentis insererent. Frenum iniicere cum olim senatus vellet, Augustus de *inhibenda testamentorum licentia ne senatus quicquam constitueret intercessit.* Suet. Aug. 58.

C. 51. *in se*] Idem fere est quod Cels. Med. VII, 2. *In his negotium maius est quae per se vitio intus orto intumescunt et ad suppurationem spectant.* Senec. Ep. 95.

hactenus] I. e. hoc tantum, ut c. 3. XII, 42. XV, 60. In eo autem responso quae vis sit dicet Senec. Ep. 24. *Sicut illum Cn. Pompeii socerum Scipionem, qui contrario in Africam vento relatus cum teneri navem suam videret ab hostibus ferro se transverberavit, et quaerentibus ubi imperator esset, Imperator, inquit, bene se habet.* Gron.

veterem impudicitiam] Erat enim obscuris parentibus, foeda pueritia. Hist. I, 72. Post sub

que infamiam in eo secutus. Atque illi pro cognitis moribus fuere, validior Tigellinus in animo principis et intimis libidinibus assumptus, prospera populi et militum fama Rufus; quod apud Neronem adversum experiebatur. 62.

52. Mors Burri infregit Senecae potentiam, quia nec bonis artibus idem virium erat altero velut duce amoto, et Nero ad deteriores inclinabat. Hi variis criminationibus Senecam adoriuntur, tanquam ingentes et privatum supra modum evectas opes adhuc augeret, quodque studia civium in se verteret, hortorum quoque amoenitate et villarum magnificentia quasi principem supergrederetur. Obiiciebant etiam eloquentiae laudem uni sibi asciscere, et carmina crebrius factitare, postquam Neroni amor eorum evenisset. nam oblectamentis principis palam iniquum detrectare vim eius equos regentis, illudere voces, quotiens caneret. Quem ad finem nihil in re publica clarum fore, quod non ab illo reperiri credatur? Certe finitam Neronis pueritiam, et robur iu-

C. 51. *cognitis* Mercerus, h. e. sicut expectatum erat. At MSS. *cognatis*, h. e. similibus vel principi vel plebi; quod praefero. Nam Tigellinus homo flagitiosus per flagitia Neroni similis et quasi cognatus, ideoque apud eundem validus erat; Rufus contra, civium et militis utilitatibus et annonae intentus, popularibus plebique cognatis et convenientibus moribus apud populum gratiosus ac validus erat. Comma post *fuere* delevi; eadem est appositionis ratio quae in Homerico: *τὼ δὲ διακρινθέντε ὁ μὲν κατὰ λαὸν Ἀχαιῶν ἤϊ', ὁ δ' ἐς Τρώων ὅμαδον κίε.* Doed.

Caligula exul. Dio C. LIX, 23. *ἐν τούτοις δὲ τότε φεύγουσιν καὶ ὁ Τιγελλῖνος ὁ Σωφόνιος ὡς καὶ Ἀγριππίνην μεμοιχευκὼς ἐξέπεσεν.* Plura de eodem Schol. Iuven. I, 155.

C. 52. *quasi* est: prope, ut Cic. Acadd. IV, 26. *quasi pedalis.*

carmina] Tragoediasne quae eius nomine feruntur? Non opinor, et alibi videro. Lips.

evenisset innuit sortem divinam et quod fit ex voto, atque egregie convenit adulatorum ori. Walth.

voces] Eodem sensu quo Sueton. Vit. Terent. 5. *Tu quoque, qui solus lecto sermone, Terenti, conversum expressumque Latina voce Menandrum in medio populi sedatis vocibus effers, quicquid come loquens atque omnia dulcia dicens;* h. e. Ausdrucks- vel Vortragsweise. Walth.

Quem ad finem] Quousque tandem, bis zu welchem Ziel oder Grad, ut Cic. Catil. I, 1. *Quem ad finem sese effrenata iactabit audacia?*

62. ventae adesse. exueret magistrum, satis amplis doctoribus instructus maioribus suis. **53.** At Seneca criminantium non ignarus, prodentibus iis, quibus aliqua honesti cura, et familiaritatem eius magis aspernante Caesare, tempus sermoni orat, et accepto ita incipit: „Quartus decimus annus est, Caesar, ex quo spei tuae admotus sum, octavus, ut imperium obtines: medio temporis tantum honorum atque opum in me cumulasti, ut nihil felicitati meae desit nisi moderatio eius. Utar magnis exemplis, nec meae fortunae sed tuae. Abavus tuus Augustus Marco Agrippae Mytilenense secretum, Gaio Maecenati urbe in ipsa velut peregrinum otium permisit, quorum alter bellorum socius, alter Romae pluribus laboribus iactatus ampla quidem, sed pro ingentibus meritis, praemia acceperant. Ego quid aliud munificentiae adhibere potui quam studia, ut sic dixerim, in umbra educata, et quibus claritudo venit, quod iuventae tuae

C. 53. *nec meae* edd. At Ma. *ne meae;* probe, si sic distinxeris: *Utar magnis exemplis. Ne meae fortunae sed tuae* [scil. *utar exemplis*], *abavus tuus* etc.

C. 53. *abavus* Lipsius. Et sane accuratius *abavus* Neronis dicendus erat Augustus, ut XIII, 34. Sen. Clem. I, 10. At MSS. *atavus*, recte. Nam generali et magis oratorio vocabulo *atavus* i. e. Ahn uti maluit Tacitus sive Seneca, ut Vell. P. I, 2, 1 de Herculo, Aristodemi abavo, vel Colum. praef. I, 19. Hor. C. I, 1, 1. Virg. A. VII, 474, quam proprio vocabulo *abavus*, i. e. Urgrofsvater, quod tenui stemmatum potius vel chronicorum sermoni relinquendum ac seponendum videbatur. Idem ut evitet Nero in responsione eundem Augustum *avum* dicit. Dobd.

Mytilenense] Suet. Aug. 66. Dio C. LIII, 32. Plin. H. N. VII, 45.

munificentiae genitivus est, ex *quid* aptus, nihilque aliud significat quam *munerum*, quo vocabulo mox Nero haec ipsa Senecae merita appellat. Novus sane is usus, sed Tacito non dissimilis. Sin pro dativo potius haberetur, addendum esset *tuae* ex HBGA. h. s.: Quid ego afferre tibi potui ut munificentiam tuam dicerem vel mererem?

in umbra educata] Quae in privata vita tractavi, formavi. Sumptum ex Cicerone ni fallor, apud quem de Legg. III, 6. etiam sunt *umbracula eruditorum et otium*, quae opponuntur *soli et aciei*, h. e. administrationi reipublicae. Non hic de schola cogitandum cum Pichena. Ern.

et quibus dativus est, tanquam philosophiae ex Neronis demum institutione et utilitate gloria evenerit apud Romanos. Sed R. exhibet *e quibus;* si vere, *mihi* cogitatione addendum. Sall. Iug. 4.

rudimentis affuisse videor, grande huius rei pretium? At tu gratiam immensam, innumeram pecuniam circumdedisti, adeo ut plerumque intra me ipse volvam: egone equestri et provinciali loco ortus proceribus civitatis adnumeror? inter nobiles et longa decora praeferentes novitas mea enituit? ubi est animus ille modicis contentus? Talis hortos exstruit, et per haec suburbana incedit, et tantis agrorum spatiis, tam lato fenore exuberat? Una defensio occurrit, quod muneribus tuis obniti non debui. 62.
54. Sed uterque mensuram implevimus, et tu, quantum princeps tribuere amico posset, et ego, quantum amicus a principe accipere. cetera invidiam augent. Quae quidem, ut omnia mortalia infra tuam magnitudinem iacent, sed mihi incumbunt: mihi subveniendum est. Quomodo in militia aut via fessus adminiculum orarem, ita in hoc itinere vitae, senex et levissimis quoque curis impar, cum opes meas ultra sustinere non possim, praesidium peto. Iube per procuratores tuos administrari, in tuam fortunam recipi. Nec me in paupertatem ipse detrudam, sed traditis, quorum fulgore perstringor, quod temporis hortorum aut villarum curae seponitur, in animum revocabo.

decora edd. ut H. I, 16. *Sulpiciae ac Lutatiae decora tuae nobilitati adiecisse.* Ma. *cura.*

C. 54. *augent* edd. ex HG. Sed Ma. *agent*, h. e. agitabunt, ut III, 32. *Pompeius agitandi adversus Lepidum odii nactus initium.* Vid. ad c. 58.

Maius commodum ex meo otio reipublicae venturum. Hoc dicit, sententia maxime conveniente: Umbraticis quanquam studiis tamen homo clarus evasi; quae claritudo etsi grande operae meae pretium habebatur, tamen gratiam pecuniamque addidisti.

C. 54. *iacent .. incumbunt*] Verborum numeri subiecto comparativae enunciationis, *omnia mortalia*, accommodati sunt, non ut vulgaris usus poscebat, primariae subiecto, *quae* scil. invidia. Cic. Brut. 75. *Omni o r n a t u orationis tanquam veste d e t r a c t a*, non *detracto.* Dorn.

Iube eas edd. At Ma. *Iubere.* Suspicor: *Iube res meas*, vel *Iube rem meam*, ut IV, 63. Dorn.

praestringor Cannegieterus, tanquam Seneca de sua ipse constantia ac modestia metuat vel adeo queratur. At MSS. *perstringor*, bene, scil. malevolorum sermonibus, ob fulgorem opum. Eam enim divitiarum exuendarum caussam, invidiam, iam ante professus est. Dorn.

in animum] I. e. ad animi mei emendationem.

30 *

62. Superest tibi robur et tot per annos visum fastigii regimen; possumus seniores amici quietem respondere. Hoc quoque in tuam gloriam cedet, eos ad summa vexisse, qui et modica tolerarent.“ 55. Ad quae Nero sic ferme respondit: „Quod meditatae orationi tuae statim occurram, id primum tui muneris habeo, qui me non tantum praevisa sed subita expedire docuisti. Avus meus Augustus Agrippae et Maecenati usurpare otium post labores concessit, sed in ea ipsa aetate, cuius auctoritas tueretur quicquid illud et qualecunque tribuisset; ac tamen neutrum datis a se praemiis exuit. Bello et periculis meruerant: in iis enim iuventa Augusti versata est; nec mihi tela et manus tuae defuissent in armis agenti; sed quod praesens condicio poscebat, ratione, consilio, praeceptis pueritiam, dein iuventam meam fovisti. Et tua quidem erga me munera, dum vita suppetet, aeterna erunt: quae a me habes, horti et fenus et villae, casibus obnoxia sunt. ac licet multa videantur, plerique haudquaquam artibus tuis pares plura tenuerunt. pudet referre libertinos, qui ditiores spectantur. Unde etiam rubori mihi est, quod praecipuus caritate nondum omnes fortuna antecellis. 56. Verum et tibi valida aetas, re-

C. 55. *Quod* edd. At Ms. *et quod*, ex superiore versu *et* male repetito.

visum] Eo verbo simul comprehenduntur anni, quos Nero ante suum principatum in domo imperatoria egit et per quos, quanquam non ipse civitatis rector, v i d i t tamen et cognovit fastigii regimen. Walth.

quietem respondere non intelligo, etsi Lipsius comparavit Appul. Apol. 2. *Hascine gratias bonus filius matri respondes?* h. e. rependis. In G. legitur *quieti;* bene; nisi quod *quietem* natum esse suspicor ex vetusta scriptura: *Possumus seniores q u i e t i i a m respondere*, h. e. nos allicienti et ad se vocanti. Idem est quod *quieti se dare.* Dorr.

C. 55. *occurram*] I. e. respondebo, ut Suet. Oct. 15. *Una voce occurrens moriendum esse.* Cic. Fat. 18. Walth.

avus] Immo *abavus* erat Augustus. Sed vid. ad c. 53.

nec mihi] H. e. ne mihi quidem.

tenuerunt] Pro obtinuerunt, acceperunt.

C. 56. *Verum et tibi*] In uno *verum* universa latet sententia: Sed si nondum antecellis, at antecelles; nam et tibi —. Hoc enim dicit Nero: Nondum ego, ut tu

busque et fructui rerum sufficiens, et nos prima imperii 62.
spatia ingredimur, nisi forte aut te Vitellio ter consuli aut me Claudio postponis. Sed quantum Volusio longa parcimonia quaesivit, tantum in te mea liberalitas explere non potest. Quin si qua in parte lubricum adolescentiae nostrae declinat, revocas, ornatumque robur subsidio impensius regis! Non tua moderatio, si reddideris pecuniam, nec quies, si reliqueris principem, sed mea avaritia, meae crudelitatis metus in ore omnium versabitur. Quodsi maxime continentia tua laudetur, non tamen sapienti viro decorum fuerit, unde amico infamiam paret, inde gloriam sibi recipere." His adiicit complexum et oscula, factus natura et consuetudine exercitus velare odium fallacibus blanditiis. Seneca, qui finis omnium cum dominante sermonum, grates agit: sed instituta prioris potentiae commutat, prohibet coetus salutantium, vitat comitantes, rarus per urbem, quasi valitudine infensa aut sapientiae studiis domi attineretur.

57. Perculso Seneca promptum fuit Rufum Fenium imminuere Agrippinae amicitiam in eo criminantibus. Validiorque in dies Tigellinus, et malas artes, quibus solis pollebat, gratiores ratus, si principem societate scelerum obstringeret, metus eius rimatur; compertoque Plautum et Sullam maxime timeri, Plautum in Asiam,

ais, mensuram implevi; nec honoribus enim te satis extuli, nec opibus; utraque deinceps ego impertiam, ac tu rursus utrisque frueris; nam et ad res gerendas atque consulatum satis adhuc validus es et ad rerum ac divitiarum fructum sufficiens; nisi forte aut te minus fortem quam Vitellium aut me minus benignum gratumque quam Claudium esse putas. Dord.

Volusio] Huic enim immensae opes erant: vid. XIII, 30. Sil. It. V, 261.

Quin si . . regis] Haec verba, quibus Nero merita Senecae de se denuo recenset, ordinem sententiarum turbant et interrumpunt. Multo aptius supra legerentur post illa, *iuventam meam fovisti*. Dord. Ceterum *quin* significat h. l. *quidni*, non *immo etiam*. Vid. Walch. Emend. Liv. p. 56.

ornatumque robur] I. e. meque postquam et aetate corroboratus et tua institutione eruditus sum, impensius etiam quam olim regis, dum principi aetas subsidium, sicut olim puero praesidium astabas. Eodem sensu Cic. Vatin. 9. *Lectissimus et ornatissimus adolescens*, coll. Flacc. 20. Dord.

C. 57. *Plautum*] Vid. c. 22. — *Sullam:* vid. XIII, 47.

62. Sullam in Galliam Narbonensem nuper amotos, nobilitatem eorum et propinquos huic Orientis, illi Germaniae exercitus commemorat. Non se, ut Burrum, diversas spes, sed solam incolumitatem Neronis spectare; cui caveri utcunque ab urbanis insidiis praesentia: longinquos motus quonam modo comprimi posse? Erectas Gallias ad nomen dictatorium, nec minus suspectos Asiae populos claritudine avi Drusi. Sullam inopem, unde praecipuam audaciam, et simulatorem segnitiae, dum temeritati locum reperiret. Plautum magnis opibus ne fingere quidem cupidinem otii, sed veterum Romanorum imitamenta praeferre, assumpta etiam Stoicorum arrogantia sectaque, quae turbidos et negotiorum appetentes faciat. Nec ultra moras. Sulla sexto die pervectis Massiliam percussoribus ante metum et rumorem interficitur, cum epulandi causa discumberet. Relatum caput eius illusit Nero, tanquam praematura canitie deforme. 58. Plauto parari necem non perinde occultum fuit, quia pluribus salus eius curabatur; et spatium itineris ac maris tempusque interiectum moverat famam; vulgoque fingebant petitum ab eo Corbulonem, magnis tum exercitibus praesidentem et, si clari atque insontes interficerentur, praecipuum ad pericula. quin et Asiam favore iuvenis arma cepisse, nec milites ad scelus missos aut numero validos

C. 57. *praesentia* Puteol. At MSS. *praesentiora*, unde Heinsius *praesenti cura*, ut *praesenti diligentia consules* ap. Sall. Catil. 50. Lipsius: *praesenti opera*. Suspicor: *praesenti ore*, ut fere I, 7; blandiloquentiore sermone, tanquam in ore praesentis Caesaris nemo quicquam novare nec audeat nec cupiat. Dord.
mora edd. At Ms. *moras*, scil. *tulit*, ut plene H. IV, 55. Eadem ellipsis Soph. Ant. 578. *μὴ τριβὰς ἔτι!* ubi plura iatt. attulere. Dord.
relatum edd. ex RG., ut c. 59. At Ms. *praelatum*. Et A. *perlatum*, bene.
C. 58. *et si clari* Ernestius. At Ms. *et clari*. Suspicor: *et cum clari*.

simulatorem] Ut XIII, 47. *Socors ingenium eius in contrarium trahens.*
C. 58. *petitum*] Tentatum ut deficeret a Nerone et cum Plauto consilia iungeret. Ern.
nec milites] Cave ita cum *transisse* coniungas, ut negetur

aut animo promptos, postquam iussa efficere nequiverint, 62.
ad spes novas transisse. Et vana haec more famae credentium otio augebantur; ceterum libertus Plauti celeritate ventorum praevenit centurionem, et mandata Lucii Antistii soceri attulit: effugeret segnem mortem, otium suffugium et magni nominis miseratione reperturum bonos, consociaturum audaces. nullum interim subsidium aspernandum. si sexaginta milites (tot enim veniebant) propulisset, dum refertur nuntius Neroni, dum manus alia permeat, multa secutura, quae ad usque bellum evalescerent. denique aut salutem tali consilio quaeri, aut nihil gravius audenti quam ignavo patiendum esse.

59. Sed Plautum ea non movere, sive nullam opem providebat inermis atque exul, seu taedio ambiguae spei, an amore coniugis et liberorum, quibus placabiliorem fore principem rebatur nulla sollicitudine turbatum. Sunt

transisse. Vana Boxhorn. At Ma. *transissent una.* Suspicor: *transisse. Et vana.* — Mox *more famae* Ma., ut H. IV, 50. All. *in ore famae.*

otium suffugium] Haec corrupta sunt, mutilatione, opinor. Suspicor: *Effugeret segnem mortem; otium, suffugium mitteret; magni nominis* etc. Mandatorum soceri haec erat summa: id agi a Nerone ut percussorum manibus trucidaretur Paulus; tam segnem inultamque mortem effugeret, exuendo otio quo adhuc tutus fuisset, relinquenda Asia, in quo suffugio adhuc delituisset, bellum denique movendo. Dord.

nullum . . aspernandum] Haec suo loco mota videntur. Suspicor: *magni nominis miseratione reperturum bonos; consociaturum audaces, si sexaginta milites (tot enim veniebant) propulisset. Nullum interim subsidium aspernandum, dum refertur . . permeat; multa secutura* etc. Dord.

transitio; duntaxat ad *validos* et *promptos* pertinet negativa particulae pars. Sensus est: et milites nec numero validos nec animo promptos, transiisse ad Plautum, qui novus princeps sperabatur. Dord.

augebantur Modius. At MSS. *agebantur*, i. e. agitabantur, ut c. 22. 54. Agr. 39. Waltherus cum Gronovio *odio* in textum recepit; perperam. Sensus est: Haec quanquam vana tamen, ut mos est famae, tanto magis agitabantur, quanto otiosior tunc erat civitas Romana ideoque ad credulitatem pronior. Nam otium alendis vel serendis rumoribus natum. — Mox *ceterum* ea quae revera acciderunt vanisque contraria erant adnectit, ut I, 10. Quare punctum sustuli post *augebantur*.

quaeri] i. e. acquiri.

62. qui alios a socero nuntios venisse ferant, tanquam nihil atrox immineret; doctoresque sapientiae, Coeranum Graeci, Musonium Tusci generis, constantiam opperiendae mortis pro incerta et trepida vita suasisse. Repertus est certe per medium diei nudus exercitando corpori. Talem eum centurio trucidavit, coram Pelagone spadone, quem Nero centurioni et manipulo, quasi satellitibus ministrum regium, praeposuerat. Caput interfecti relatum; cuius aspectu (ipsa principis verba referam) „cur, inquit, Nero * * *“ Et posito metu nuptias Poppaeae, ob eiusmodi terrores dilatas, maturare parat, Octaviamque coniugem amoliri, quamvis modeste ageret, nomine patris et studiis populi gravem. Sed ad senatum litteras misit, de caede Sullae Plautique haud confessus, verum utriusque turbidum ingenium esse et sibi incolumitatem rei publicae magna cura haberi. Decretae eo nomine supplicationes, utque Sulla et Plautus senatu moverentur, gravioribus tamen ludibriis quam malis.

C. 59. *referam* edd. At Ma. *referebam*, ut Suet. Vit. Hor. *Extant epistolae, e quibus argumenti causa pauca subieci: Sume tibi aliquid iuris.* Non falso. Vid. Germ. 29. All. MSS. *referebant*, scil. ii qui praesentes audiverant. Doed.

C. 59. *Coeranum*] Homo aliunde non notus, nisi quod Plin. ind. l. II. inter auctores quos delibavit recenset Ceranum. In Senec. Ep. 66 valde celebratur huius aevi *Claranus* quidam philosophus. — De Musonio v. Hist. III, 81. IV, 40. Ann. XV, 71. Plin. Ep. III, 11.

manipulo] Parum proprie. Erant sexaginta tantum (c. 58.), qui non faciunt manipulum. Dicitur h. l. aut pro centuria quae sexaginta ad minimum habebat, aut pro manu quacunque. Ern.

Nero] Mutilatum Neronis dictum talem fere sententiam habebat: *cur, inquit, Nero esse voluisti?* Aliud sane ac diversum perhibet Dio LXII, 14. τὸν γοῦν Πλαῦτον ἀποκτείνας ἔπειτα τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ προσενεχθεῖσάν οἱ ἰδών, οὐκ ᾔδειν, ἔφη, ὅτι μεγάλην ῥῖνα ἔχει. Audacius Walch. Emend. Liv. p. 55 haec ita constituit: *Quin, inquit, Nero deposito metu nuptias Poppaeae ob eiusmodi terrores dilatas maturare paras, Octaviamque coniugem amoliri quamvis modeste agat, et nomine patris et studiis populi gravem!*

nomine patris] H. e. Claudii causa. Nam exprobrare assidue videbatur, se verum esse Claudii sanguinem, et Neronem insititium. Freinsh.

haberi] H. I, 79. *Externa sine cura habebantur.*

gravioribus tamen] Sensus est: gravi quidem decreto, quod tamen deridiculo potius fuit quam exitio cuiusquam, quoniam damna-

60. Igitur accepto patrum consulto, postquam cuncta scelerum suorum pro egregiis accipi videt, exturbat Octaviam, sterilem dictitans. Exin Poppaeae coniungitur. ea diu pellex, et adulteri Neronis, mox mariti potens, quendam ex ministris Octaviae impulit servilem ei amorem obiicere. destinaturque reus cognomento Eucerus, natione Alexandrinus, canere tibiis doctus. Actae ob id de ancillis quaestiones, et vi tormentorum victis quibusdam ut falsa adnuerent, plures perstitere sanctitatem dominae tueri; ex quibus una instanti Tigellino castiora esse muliebria Octaviae respondit quam os eius. Movetur tamen primo civilis discidii specie; demumque Burri, praedia Plauti, infausta dona, accipit. Mox in Campaniam pulsa est addita militari custodia. Inde crebri questus nec occulti per vulgum, cui minor sapientia, ex mediocritate fortunae pauciora pericula sunt. His quanquam * * Nero poenitentia flagitii, coniugem revocavit Octaviam. 61. Exin laeti Capitolium scandunt, deosque tandem venerantur; effigies Poppaeae proruunt, Octaviae imagines gestant humeris, spargunt floribus, 62.

C. 60. *Alexandrinus* Lipsius. At MSS. *Alexandrina*, bene, ut XI, 24. *Clausus*, *origine Sabina*, coll. Hist. II, 76. III, 38. Mox *tibiis* edd. At Ma. *per tybias*. Doed.

His quanquam] Locus mutilus sic fortasse emendandus: *His Nero*, *nequaquam poenitentia flagitii*, *coniugem revocavit Octaviam*. Ex interpolatione, opinor, MSS. HBG. *His motus Nero tanquam poenitentia* exhibent. At enim *his* est *ob haec*. Boettich. Lex. p. 6. Doed.

ti iam tum perierant. Ed. Spir. *tam* habet pro *tamen*, A. *iam*. Si quid mutandum, *tum* praeferrem. Doed.

C. 60. *una*] Nomen liberrimae ancillae Pythias, Dio C. LXII, 13. Lips.

movetur] i. e. amovetur, ut c. 32. 59.

coniugem] H. e. ut coniux iterum esset, vel in coniugium.

C. 61. *tandem venerantur*] Diu enim nihil nisi tristia acciderant civitati; tum primum post longum tempus evenit quod gratulatione dignum esset.

spargunt floribus] Virg. A. VI, 884. *Purpureos spargam flores animamque nepotis his saltem accumulem donis*. Liv. XXXIII, 33. *Omnes tendere ad imperatorem Romanum ut ruente turba in unum*, *adire*, *contingere dextram cupientium coronas lemniscosque iacientium haud procul periculo fuerit*. Ovid. Tr. IV, 2, 49. Herodian. I, 18. Nisi quod Octaviae tum

62. foreque ac templis statuunt. Itur et in principis laudes * * repetitum venerantium. iamque et palatium multitudine et clamoribus complebant, cum emissi militum globi verberibus et intento ferro turbam disiecere. mutataque quae per seditionem verterant, et Poppaeae honos repositus est. Quae semper odio, tum et metu atrox, ne aut vulgi acrior vis ingrueret, aut Nero inclinatione populi mutaretur, provoluta genibus eius, non eo loci res suas agi, ut de matrimonio certet, quamquam id sibi vita potius, sed vitam ipsam in extremum adductam a clientelis et servitiis Octaviae, quae plebis sibi nomen indiderint, ea in pace ausi, quae vix bello evenirent. Arma illa adversus principem sumpta; ducem tantum defuisse, qui motis rebus facile reperiretur: omitteret modo Campaniam, et in urbem ipsam pergeret, ad cuius nutum absentis tumultus cierentur. Quod alioquin suum delictum? quam cuiusquam offensionem? an quia veram progeniem penatibus Caesarum datura sit? Malle populum Romanum tibicinis Aegyptii subolem imperato-

non iter vel corpus, sed statuas ornabant.

laudes] Corruptus et hic locus, sed leviter mutilus. Suspicor: *Itur et in principis laudes ob repetitum venerantium*, hoc sensu: Itur et in principis laudes, laudibus eorum qui eum ob Octaviae repetitum (i. e. repetitionem vel revocationem) venerabantur. Quidam etiam principem laudabant quod Octaviam repetiisset; lubrico sane honore, si id maxime laudabant, quod illibens ille et contra animi sententiam fecerat: unde ira et vis militum adversus venerantes. Quod *laudibus* intelligendum est ex *laudes*, ut *venerantium* habeat unde pendeat, brachylogiae iuri latissime patenti non repugnat. Vid. II, 43. III, 63. XIII, 26. *Repetitus* substantivum est ex eo genere ex quo plurima Tacitus usurpavit nusquam iterata, ut IV, 18. XIII, 9. Ipsum verbum optime quadrat: ut VI, 37. *Repetita amicitia regis.* Dorn.

ausi] Ad servitia et clientelas relatum est, κατὰ τὸ νοούμενον.

an quia . . malle] Hic aliquid turbatum esse sensit Ernestius, frustra negat Waltherus. Suspicor *an* esse transpositum. Lege: *quia veram progeniem penatibus Caesarum datura sit! an malle et p. R.* Nempe se pudicam suamque quandoque nascituram prolem ex Nerone vere conceptam esse iactat, Octaviae contra subolem ex Eucaeri Alexandrini adulterio arguit; nisi forte non modo Octavia, sed et ipse populus adulterinum et suppositum imperii heredem mallet quam genuinum! Mox edd. *malle.* At Med. *mallet*. Suspicor: *malle et.* Dorn.

rio fastigio induci? Denique, si id rebus conducat, libens quam coactus acciret dominam, vel consuleret securitati iusta ultione. Et modicis remediis primos motus consedisse: at si desperent uxorem Neronis fore Octaviam, illi maritum daturos. 62. Varius sermo et ad metum atque iram accommodatus terruit simul audientem et accendit. Sed parum valebat suspicio in servo, et quaestionibus ancillarum elusa erat. ergo confessionem alicuius quaeri placet, cui rerum quoque novarum crimen affingeretur. Et visus idoneus maternae necis patrator Anicetus, classi apud Misenum, ut memoravi, praefectus, levi post admissum scelus gratia, dein graviore odio, quia malorum facinorum ministri quasi exprobrantes aspiciuntur. Igitur accitum eum Caesar operae prioris admonet: solum incolumitati principis adversus insidiantem matrem subvenisse; locum haud minoris gratiae instare, si coniugem infensam depelleret. nec manu aut telo opus: fateretur Octaviae adulterium. Occulta quidem ad praesens, sed magna ei praemia et secessus amoenos promittit, vel si negavisset, necem intentat. Ille insita vecordia, et facilitate priorum flagitiorum, plura etiam quam iussum erat fingit fateturque apud amicos, quos velut consilio adhibuerat princeps. Tum in Sardiniam pellitur, ubi non inops exilium toleravit et fato obiit. 63. At Nero praefectum in spem sociandae classis corruptum, et incusatae paulo ante sterilitatis oblitus abactos partus conscientia libidinum, eaque sibi comper-

C. 62. *elusa erat* Lectius, scil. Poppaea Octaviae insidiata. At MaBG. *eluserat*, scil. Octavia rea damnationem imminentem, quoniam quaestiones ancillarum adversae accusantibus evenerant. Nam *eludere* simpliciter est i. q. evadere, nulla ludibrii notione. Vid. ad 11, 52. Supra c. 41. *Ultionem elusurus*. Et sine obiecto H. III, 47. *Vacuo mari eludens*, h. e. effugiens. Dorn.

malorum facinorum] Sic Ma., ut XII, 8. Plaut. Men. V, 7, 15. Tibull. II, 4, 25. All. *maiorum*.

maritum] Et cum marito imperium, detruso Nerone.

C. 62. *ut memoravi*] Vid. cap. 3.

C. 63. *incusatae*] Vid. c. 60.

63. ta, edicto memorat; insulaque Pandateria Octaviam claudit. Non alia exul visentium oculos maiore misericordia affecit. meminerant adhuc quidam Agrippinae a Tiberio, recentior Iuliae memoria obversabatur a Claudio pulsae. sed illis robur aetatis affuerat: laeta aliqua viderant, et praesentem saevitiam melioris olim fortunae recordatione allevabant; huic primum nuptiarum dies loco funeris fuit, deductae in domum, in qua nihil nisi luctuosum haberet, erepto per venenum patre et statim fratre; tum ancilla domina validior, et Peppaea non nisi in perniciem uxoris nupta; postremo crimen omni exitio gravius. 64. Ac puella vicesimo aetatis anno, inter centuriones et milites, praesagio malorum iam vita exempta, nondum tamen morte acquiescebat. Paucis dehinc interiectis diebus mori iubetur. Cum iam viduam se et tantum sororem testaretur, communesque Germanicos et postremo Agrippinae nomen cieret, qua incolumi infelix quidem matrimonium sed sine exitio pertulisset, restringitur vinculis, venaeque eius per omnes artus exsolvuntur; et quia pressus pavore sanguis tardius labebatur, praefervidi balnei vapore enecatur. Additurque atrocior

Agrippinae] Nam ea quoque Pandateriam relegata erat, a Tiberio. Suet. Tib. 73.

ancilla] Acte liberta.

C. 64. *puella*] De nupta, ut XVI, 30 ac saepe apud poetas.

iam vita . . acquiescebat] H. e. etiamsi omnibus vitae bonis privata, libertate, patria, securitate, tamen mortis eadem adhuc carebat beneficio, quiete. Mortua iam erat, nondum emortua.

iubetur. Cum] Sic distinxi; vulgo: *iubetur, cum .. pertulisset. Restringitur* etc. Porro verba *iam viduam* coniunge, non: *iam . . testaretur*.

communesque] Germanici enim communes Octaviae et Neronis maiores fuerant. Nam Drusus qui primus Germanici cognomen accepit, tam sibi quam filiis id quaesivit, teste Dione LV, 1. Γερμανικός τε μετὰ τῶν παίδων ἐπονομασθείς. Iste ergo Drusus tam Octaviae quam Neroni vere atque proprie communis, cum illius atavus esset, huius abavus. Claudius etiam utrique communis, illi natura, huic adoptione pater. Qui et C. Caesar, quem proprie Germanicum vocaverunt, illius patruus, huius avus. Ex Fabricio.

atrocior] Nam atrocius etiam quam nex tam saeva et violenta illud ludibrium videbatur, primum lacerari mortuae corpus, deinde caput tanquam maleficae circumferri; tertio permittere ut acies eius aspectu pasceret oculos. Ex Ern.

saevitia, quod caput amputatum latumque in urbem Poppaea vidit. Dona ob haec templis decreta. Quod ad eum finem memoravimus, ut quicunque casus temporum illorum nobis vel aliis auctoribus noscent, praesumptum habeant, quotiens fugas et caedes iussit princeps, totiens grates deis actas, quaeque rerum secundarum olim, tum publicae cladis insignia fuisse. Neque tamen silebimus, si quod senatus consultum adulatione novum aut patientia postremum fuit. 62.

65. Eodem anno libertorum potissimos veneno interfecisse creditus est, Doryphorum, quasi adversatum nuptiis Poppaeae, Pallantem, quod immensam pecuniam longa senecta detineret. Romanus secretis criminationibus incusaverat Senecam ut Gai Pisonis socium; sed validius a Seneca eodem crimine perculsus est. Unde Pisoni timor, et orta insidiarum in Neronem magna moles, sed improspera.

C. 65. *sed improspera* edd. At Ma. *et improspera*, quod praestat.

decreta. Quod Puteolanus. Non probo. Nam nec *ad eum finem* Latine dicitur pro *eo consilio*, nec infra *nec tamen silebimus* satis quadrat, si haec vera sunt. At Ma. exhibet: *decretaque ad eum finem memorabimus, quicunque casus;* unde sic totum locum refingere in promptu est: *Dona ob haec templis decreta quem ad finem memorabimus? Quicunque casus* sqq. h. s. Quando desinam talem adulationem diserte commemorare? Quin immo per se eam praesumere poterunt lectores, etiamsi non commemoravero. Nam *quem ad finem* nihil aliud significat nisi *quamdiu*, *quousque*, ut c. 52. et Cic. Catil. I, 1. *Quem ad finem sese effrenata iactabit audacia?* Et est ea indignationis forma ac species Taciti ingenio convenientissima. Dord.

C. 65. *Doryphorum*] Est nomen sive cognomen liberti proprium. Fortasse in hoc Xiphilini loco, in Nerone LXI, 5. *Δορυφόρῳ τῷ τὰ τῆς ἀρχῆς βιβλία διέποντι πεντήκοντα ἅμα καὶ διακοσίας μυριάδας δοθῆναι ἐκέλευσε.* Lips.

Romanus Hispo, de quo I, 74.

LIBER QUINTUS DECIMUS.

BREVIARIUM.

Vologeses Parthorum rex Armeniam invadit, quem Corbulo caute et tamen fortiter repressit. Sed Caesennius Paetus missu Neronis mox supervenit, proprius Armeniae tuendae dux. is imperitia et temeritate rem perdidit, turpi foedere cum hoste depactus. Corbulo ei tamen sed sero succurrit. Neroni filia ex Poppaea nascitur, non vitalis. Legati Parthorum qui Romam venere super Armenia retinenda, irriti remittuntur, et bellum Corbuloni permissum. Is Armeniam iterum invadit, et metu Parthis iniecto ad colloquium ventum. Placuit arma poni, et Tiridaten diadema statuae Neronis submittere, nec nisi sponte eius resumere. Nero Neapoli cantat in publico, Romae luxu et libidine omnia polluit. Ipsa urbs ardet casu sive principis dolo; qui in ruinis eius ingentem sibi domum extruxit. Christiani ab eo exagitati et necati, falso crimine incendii. Coniuratio in Neronem inita et detecta, capite eius Gaio Pisone. Multi interfecti illustrium, interque eos Seneca. Grates tamen dis actae et dona decreta templis ut rebus laetis.

Gesta haec annis paulo amplius tribus, Gaio Memmio Regulo Verginio Rufo, Gaio Lecanio Basso Marco Licinio Crasso, Publio Silio Nerva, Gaio Iulio Attico Vestino consulibus.

---

62. 1. Interea rex Parthorum Vologeses cognitis Corbulonis rebus regemque alienigenam Tigranen Armeniae impositum, simul fratre Tiridate pulso spretum Arsacidarum fastigium ire ultum volens, magnitudine rursum Romana et continui foederis reverentia diversas ad curas trahebatur, cunctator ingenio et defectione Hyrcanorum, gentis validae, multisque ex eo bellis illigatus. Atque illum ambiguum novus insuper nuntius contumeliae extimulat: quippe egressus Armenia Tigranes Adiabenos, conterminam nationem, latius ac diutius quam per latrocinia vastaverat; idque primores gentium aegre tolerabant, eo contemptionis descensum, ut ne duce quidem Romano in-

C. 1. *insuper*, scil. accedens, ut H. II, 26. *Timuisse se . . tantum insuper laboris atque itineris.*

cursarentur, sed temeritate obsidis tot per annos inter 62.
mancipia habiti. Accendebat dolorem eorum Monobazus, quem penes Adiabenum regimen, quod praesidium aut unde peteret rogitans. Iam de Armenia concessum, proxima trahi, et nisi defendant Parthi, — levius servitium apud Romanos deditis quam captis esse. Tiridates quoque regni profugus per silentium aut modice querendo gravior erat; non enim ignavia magna imperia contineri: virorum armorumque faciendum certamen. id in summa fortuna aequius quod validius. et sua retinere privatae domus, de alienis certare regiam laudem esse. 2. Igitur commotus his Vologeses concilium vocat, et proximum sibi Tiridaten constituit, atque ita orditur. „Hunc ego eodem mecum patre genitum, cum mihi per aetatem summo nomine concessisset, in possessionem Armeniae deduxi, qui tertius potentiae gradus habetur: nam Medos Pacorus ante ceperat. videbarque, contra vetera fratrum odia et certamina, familiae nostrae penates rite composuisse. Prohibent Romani, et pacem nunquam ipsis prospere lacessitam nunc quoque in exitium suum abrumpunt. Non ibo infitias: aequitate quam sanguine, causa quam armis retinere parta maioribus malueram. Si cunctatione deliqui, virtute corrigam. Vestra quidem vis et gloria in integro est, addita modestiae fama, quae neque summis mortalium spernenda est et a dis aestimatur.“ Simul diademate caput Tiridatis evinxit; promptam equitum manum, quae regem ex more sectatur, Monesi nobili viro tradidit, adiectis Adiabenorum auxiliis; mandavitque Tigranen Armenia exturbari, dum ipse positis adversus Hyrcanos discordiis vires intimas molemque belli ciet, provinciis Romanis minitans. 3. Quae ubi Corbuloni certis nuntiis audita sunt, legiones duas cum Ve-

C. 2. *exitium* edd. At Ma. *absitium.*

obsidis] Tigranis: vid. XIV, 26. *Parthi* —] Supple: *se ad Romanos descilurum; nam levius* et seqq.

62. rulano Severo et Vettio Bolano subsidium Tigrani mittit, occulto praecepto, compositius cuncta quam festinantius agerent: quippe bellum habere quam gerere malebat. Scripseratque Caesari proprio duce opus esse, qui Armeniam defenderet: Syriam ingruente Vologese acriore in discrimine esse. Atque interim reliquas legiones pro ripa Euphratis locat, tumultuariam provincialium manum armat, hostiles ingressus praesidiis intercipit. 4. Et quia egena aquarum regio est, castella fontibus imposita; quosdam rivos congestu arenae abdidit. Ea dum a Corbulone tuendae Syriae parantur, acto raptim agmine Moneses, ut famam sui praeiret, non ideo nescium aut incautum Tigranen offendit. Occupaverat Tigranocertam, urbem copia defensorum et magnitudine moenium validam. ad hoc Nicephorius amnis haud spernenda latitudine partem murorum ambit; et ducta ingens fossa, qua fluvio diffidebatur. inerantque milites et provisi ante commeatus; quorum subvectu pauci avidius progressi et repentinis hostibus circumventi ira magis quam metu ceteros accenderant. Sed Partho ad exsequendas obsidiones nulla cominus audacia: raris sagittis neque clausos exterret et semet frustratur. Adiabeni cum promovere scalas et machinamenta inciperent, facile detrusi, mox erumpentibus nostris caeduntur. 5. Corbulo tamen,

C. 3. *quam festinantius* edd. At Ma. *confestinantius*. Fortasse: *quam confestinantius*. Nomen *confestinatio* lexicis omissum legitur Appul. Met. X. p. 233. Bip. Doed.

C. 4. *inerantque* edd. ut XIV, 32. At Ma. *inheserantque*. Suspicor: *incesserantque*, ut XIV, 15. *Incedit scenam*. I, 60. *Incedunt moestos locos*. XI, 32. *Incedunt undique nuntii*. Doed.

C. 3. *ingressus*] Intelligo loca per quae ingredi provinciam soleant aut possint Parthi; nam nondum ingressi eo tempore. *Intercipere* exprimit Graecorum *διαλαμβάνειν*, Polyb. V, 99. et alii saepe de impositis itineri praesidiis utuntur. Ern.

C. 4. *quia*] Quod ea regio egena aquarum erat, id Corbulo in usum vertendum ratus paucis qui erant fontibus castella imposuit, alios abdidit, ut hostes ingressi aquas invenirent plane nullas. Walth.

magnitudine] Usque ad L cubitos, Appian. Mithr. 84.

ira . . accenderant] Notabili zeugmate, pro: *ira magis accenderant quam metu perculerant*.

quamvis secundis rebus suis, moderandum fortunae ratus misit ad Vologesen, qui expostularent vim provinciae illatam: socium amicumque regem, cohortes Romanas circumsideri. omitteret potius obsidionem, aut se quoque in agro hostili castra positurum. Casperius centurio in eam legationem delectus apud oppidum Nisibin septem et triginta milibus passuum a Tigranocerta distantem adit regem et mandata ferociter edidit. Vologesi vetus et penitus infixum erat arma Romana vitandi; nec praesentia prospere fluebant. Irritum obsidium; tutus manu et copiis Tigranes; fugati qui expugnationem sumpserant; missae in Armeniam legiones, et aliae pro Syria paratae ultro irrumpere; sibi imbecillum equitem pabuli inopia: nam exorta vis locustarum ambederat quicquid herbidum aut frondosum. Igitur metu abstruso mitiora obtendens, missurum ad imperatorem Romanum legatos super petenda Armenia et firmanda pace respondet. Monesen omittere Tigranocertam iubet; ipse retro concedit. 6. Haec plures ut formidine regis et Corbulonis minis patrata ac magnifica extollebant. alii occulte pepigisse interpretabantur, ut omisso utrinque bello et abeunte Vologese Tigranes quoque Armenia abscederet. Cur enim exercitum Romanum a Tigranocertis deductum? cur deserta per otium quae bello defenderant? An melius hibernavisse in extrema Cappadocia, raptim erectis tuguriis, quam in sede regni modo retenti? Dilata prorsus arma,

62.

C. 5. *vis* . . *ambederat* Lips. At MSS. *vi* . . *aberat*.

C. 5. *potius* additum, quo mitior ac precibus similior videretur postulatio; Lipsius *ocius*, Boxhornius *protinus* substituendo imperiosiorem faciunt Corbulonem, quem moderatum et paci servandae intentum narrat Tacitus. Doed.

vitandi pendet ex subiecto *fixum* sive *consilium*, quod latet in praedicato *infixum*: vid. c. 21.

manu ad milites, *copiis* ad commeatus reliquosque usus militares referendum est, ut c. 16. H. III, 15. IV, 22. At Neuius suspicatur *moenibus et copiis*, coll. Ann. XII, 45. Hist. II, 32. *Tutas viris murisque urbes*. III, 57. *Moenibus situque tutam*. Speciose (nisi quod lenius etiam: *munitu et copiis* emendasset), non necessarie. Doed.

62. ut Vologeses cum alio quam cum Corbulone certaret, Corbulo meritae tot per annos gloriae non ultra periculum faceret. Nam, ut rettuli, proprium ducem tuendae Armeniae poposcerat, et adventare Caesennius Paetus audiebatur. Iamque aderat, copiis ita divisis, ut quarta et duodecima legiones addita quinta, quae recens e Moesis excita erat, simul Pontica et Galatarum Cappadocumque auxilia Paeto obedirent; tertia et sexta et decuma legiones priorque Syriae miles apud Corbulonem manerent; cetera ex rerum usu sociarent partirenturve. Sed neque Corbulo aemuli patiens, et Paetus, cui satis ad gloriam erat, si proximus haberetur, despiciebat gesta, nihil caedis aut praedae, usurpatas nomine tenus urbium expugnationes dictitans: se tributa ac leges et pro umbra regis Romanum ius victis impositurum. 7. Sub idem tempus legati Vologesis, quos ad principem missos memoravi, revertere irriti, bellumque propalam sumptum a Parthis. Nec Paetus detrectavit, sed duabus legionibus, quarum quartam Funisulanus Vettonianus eo in tempore, duodecimam Calavius Sabinus regebant, Armeniam intrat, tristi omine. Nam in transgressu Euphratis, quem ponte tramittebant, nulla palam causa turbatus equus, qui consularia insignia gestabat, retro evasit. hostiaque quae muniebantur hibernaculis assistens semifacta opera fuga perrupit seque vallo extulit. et pila militum arsere, magis insigni prodigio, quia Parthus hostis missilibus telis decertat. 8. Ceterum Paetus spretis omnibus, necdum satis firmatis hibernaculis, nullo rei frumentariae provisu, rapit exercitum trans montem Taurum, reciperandis ut ferebat Tigranocertis vastandisque regionibus, quas Corbulo integras omisisset. Et capti

C. 6. *ut rettuli*] Vid. cap. 3.

C. 7. *equus*] Plutarch. Crass. 36 inter prodigia pariter futurae cladis sic narrat: *ἵππος δὲ τῶν στρατηγικῶν ἐπιφανῶς κεκοσμημένος βίᾳ συνεπισπάσας τὸν ἡνίοχον εἰς τὸ ῥεῖθρον ὑποβρύχιος ἠφανίσθη*. Dion. Hal. A. R. X, 2.

arsere, ut XII, 64. Signa et tentoria militum igne caelesti arsere.

quaedam castella, gloriaeque et praedae nonnihil partum; si aut gloriam cum modo aut praedam cum cura habuisset, —; longinquis itineribus percursando quae obtineri nequibant, corrupto qui captus erat commeatu, et instante iam hieme, reduxit exercitum, composuitque ad Caesarem litteras quasi confecto bello, verbis magnificis, rerum vacuas. 9. Interim Corbulo numquam neglectam Euphratis ripam crebrioribus praesidiis insedit; et ne ponti iniiciendo impedimentum hostiles turmae afferrent (iam enim subiectis campis magna specie volitabant), naves magnitudine praestantes et connexas trabibus ac turribus auctas agit per amnem, catapultisque et balistis proturbat barbaros; in quos saxa et hastae longius permeabant, quam ut contrario sagittarum iactu adaequarentur. Dein pons continuatus, collesque adversi per socias cohortes, post legionum castris occupantur, tanta celeritate et ostentatione virium, ut Parthi omisso paratu invadendae Syriae spem omnem in Armeniam verterent. 10. Ubi Paetus imminentium nescius quintam legionem procul in Ponto habebat, reliquas promiscuis militum commeatibus infirmaverat, donec adventare Vologesen magno et infenso agmine auditum. Accitur legio duodecima, et unde famam aucti exercitus speraverat, prodita infrequentia; qua tamen retineri castra et eludi Parthus tractu belli poterat, si Paeto aut in suis aut in alienis consiliis constantia fuisset. Verum ubi a viris militaribus adversus urgentes casus firmatus erat, rursus ne alienae sententiae indigens videretur, in diversa ac deteriora transibat. Et tunc relictis hibernis, non fossam neque vallum sibi sed corpora et arma in hostem da-

C. 9. *in quos .. permeabant* edd. ex G. At Ma. *in quo .. permanebant*.

C. 8. *si aut gloriam .. habuisset*] Anantapodoton quod constitui, sic complendum: *bene fuisset*; vel *reciperasset Tigranocerta*; nunc autem *l. i. percursando .. coactus est reducere exercitum*. Sic enim pergere in animo habebat Tacitus, dum ablativum *percursando* scribit. Döbn.

62. ta clamitans, duxit legiones quasi proelio certaturus. Deinde amisso centurione et paucis militibus, quos visendis hostium copiis praemiserat, trepidus remeavit. Et quia minus acriter Vologeses institerat, vana rursus fiducia tria milia delecti peditis proximo Tauri iugo imposuit, quo transitum regis arcerent; alares quoque Pannonios, robur equitatus, in parte campi locat. Coniunx ac filius castello, cui Arsamosata nomen est, abditi, data in praesidium cohorte, ac disperso milite, qui in uno habitus vagum hostem promptius sustentavisset. Et aegre compulsum ferunt ut instantem Corbuloni fateretur. Nec a Corbulone properatum, quo gliscentibus periculis etiam subsidii laus augeretur. Expediri tamen itineri singula milia ex tribus legionibus et alarios octingentos, parem numerum e cohortibus iussit. 11. At Vologeses, quamvis obsessa a Paeto itinera hinc peditatu inde equite accepisset, nihil mutato consilio sed vi ac minis alares exterruit, legionarios obtrivit, uno tantum centurione Tarquitio Crescente turrim, in qua praesidium agitabat, defendere auso, factaque saepius eruptione et caesis qui barbarorum propius suggrediebantur, donec ignium iactu circumveniretur. Peditum si quis integer, longinqua et avia, vulnerati castra repetivere; virtutem regis, saevitiam et copias gentium, cuncta metu extollentes, facili credulitate eorum, qui eadem pavebant. Ne dux quidem obniti adversis, sed cuncta militiae munia deseruerat, missis iterum ad Corbulonem precibus, veniret propere, signa et aquilas et nomen reliquum infelicis exercitus tueretur: se fidem interim, donec vita suppeditet, retenturos. 12. Ille interritus, et parte copiarum apud Sy-

C. 10. *Arsamosata*] Polyb. VIII, 25. *Ἀρμόσατα κεῖται πρὸς τῷ Καλῷ πεδίῳ καλουμένῳ, μέσον Εὐφράτου καὶ Τίγριδος.* Hodie Simsat.

instantem durum mihi semper visum. G. *instatem*. Credo verum esse *necessitatem*. Ern. Intell. *hostem*, quod proxime praecedit. Walth.

C. 11. *longinqua et avia*, scil. *petivere:* quod ex *repetivere* assumendum.

riam relicta, ut munimenta Euphrati imposita retinerentur, qua proximum et commeatibus non egenum, regionem Commagenam, exin Cappadociam, inde Armenios petivit. Comitabantur exercitum, praeter alia sueta bello, magna vis camelorum onusta frumenti, ut simul hostem famemque depelleret. Primum e perculsis Pactium primipili centurionem obvium habuit, dein plerosque militum, quos diversas fugae causas obtendentes redire ad signa et clementiam Paeti experiri monebat; se nisi victoribus immitem esse. Simul suas legiones adire, hortari, priorum admonere, novam gloriam ostendere. non vicos aut oppida Armeniorum, sed castra Romana duasque in iis legiones pretium laboris peti. si singulis manipularibus praecipua servati civis corona imperatoria manu tribueretur, quod illud et quantum decus, ubi par eorum numerus apisceretur, qui attulissent salutem et qui accepissent? His atque talibus in commune alacres (et erant quos pericula fratrum aut propinquorum propriis stimulis incenderent) continuum diu noctuque iter properabant. 13. Eoque intentius Vologeses premere obsessos, modo vallum legionum, modo castellum, quo imbellis aetas defendebatur, appugnare, propius incedens quam mos Parthis, si ea temeritate hostem in proelium eliceret. At illi vix contuberniis extracti, nec aliud quam muni- 62.

C. 12. *onusta frumenti*] Ut Plaut. Aul. IV, 2, 4. *aulam onustam frumenti.*

centurionem] At supra XIII, 36 perfunctum eo honore ait.

se .. immitem esse] Profugi Paeti milites a Corbulone, quem obvium habuissent, recipi cupiebant; is autem severitatem imitatus est Q. Metelli Macedonici, qui in Hispania quinque cohortes, quae hostibus cesserant, testamentum facere iussas ad locum recuperandum misit, minatus eas *non nisi post victoriam* receptum iri. Doed.

apisceretur hoc loco positum turbat sententiam. Suspicor traiecto verbo: *quod illud et quantum decus* a p i s c e r e t u r, *ubi par eorum numerus qui attulissent* etc. Passive dictum est *apisci*, ut Fannio ap. Priscian. VIII. p. 791. et *adipisci* Fabio Max. ibid. et Plaut. Trin. II, 2, 88. et ipsi Suet. Galb. 15. *Nihil non per comites atque libertos pretio adipisci aut gratia donari passus est*, ut MSS. exhibent. Vel si quis talem Tacito archaismum invideat, corrigat leni remedio *adipiscerentur*. Doed.

C. 13. *appugnare*] Ut II, 81.

menta propugnabant, pars iussu ducis, et alii propria ignavia, ut Corbulonem opperientes, ac si vis ingrueret, provisis exemplis Caudinae ac Numantinae cladis. Neque eandem vim Samnitibus Italico populo aut Poenis, Romani imperii aemulis. validam quoque et laudatam antiquitatem, quotiens fortuna contra daret, saluti consuluisse. Qua desperatione exercitus dux subactus primas tamen litteras ad Vologesen non supplices sed in modum querentis composuit, quod pro Armeniis semper Romanae dicionis, aut subiectis regi quem imperator delegisset, hostilia faceret: pacem ex aequo utilem. nec praesentia tantum spectaret. ipsum adversus duas legiones totis regni viribus advenisse: at Romanis orbem terrarum reliquum, quo bellum iuvarent. 14. Ad ea Vologeses nihil pro causa, sed opperiendos sibi fratres Pacorum ac Tiridaten rescripsit; illum locum tempusque

C. 13. *ignavia ut* Rhenanus. At Ma. *ignavia aut*, bene, h. s. Pars militum intra contubernia se tenuit, pars munimenta propugnabat iussu ducis, pars ibidem agebat sua sponte, aut prorsus otiantes, aut anxie Corbulonis adventum prospectantes, nemo autem erumpere vel cum hoste ad pugnam invitante confligere cupiebat; denique solatium captivitatis, si Vologeses expugnasset castra, circumspectabant alia Romanorum sub iugum missorum exempla. Dorn.

ac si vis G. edd. At Ma. *ac vis*. Waltherus *ac vis si ingrueret*, bene. Mox Ma. *caudine numantineque eandem*, omisso *ac* et *cladis*, quod servavit G. Scribe: *Caudinae*, *Numantinae cladis*.

Poenis Romani revocari e MSS. Nam Samnites ac Poeni soli dici possunt imperii Romani aemuli; quorum illi de Italiae, hi de orbis terrarum imperio cum Romanis certaverunt; reliquae gentes, ut Hispani, Germani, Parthi, satis habuerunt suam ipsi libertatem adversus Romanos defendere. Freinshemius aliique *Hispanis ut Romani* substituerunt, quia respiceretur Numantina clades, in qua nullae Poenorum partes fuissent. Perperam. Non enim haec tam arte cum praeced. cohaerent, neque respiciunt ad cladem Caudinam ac Numantinam, sed nil nisi casus tales ut his deinceps Samnitium facienda esset mentio. Duo ac diversa ignavorum solatia distingue: primum, si sub iugum mittemur, hoc patiemur non sine exemplo; deinde: si vincemur, ab hostis vi ac virtute excusationem habebimus, qui plus valeat ullis Romanorum hostibus, etiam illis qui cum Romanis non de libertate solum sed etiam de imperio certaverunt. Vid. c. 11. Dorn.

consilio destinatum, quid de Armenia cernerent; adie- 62 cisse deos dignum Arsacidarum, simul et de legionibus Romanis statuerent. Missi post a Paeto nuntii et regis colloquium petitum, qui Vasacen praefectum equitatus ire iussit. Tum Paetus Lucullos, Pompeios et si qua Caesares obtinendae donandaeve Armeniae egerant, Vasaces imaginem retinendi largiendive penes nos, vim penes Parthos memorat. Et multum in vicem disceptato, Monobazus Adiabenus in diem posterum testis iis quae pepigissent adhibetur. Placuitque liberari obsidio legiones, et decedere omnem militem finibus Armeniorum, castellaque et commeatus Parthis tradi, quibus perpetratis copia Vologesi fieret mittendi ad Neronem legatos.

15. Interim flumini Arsaniae (is castra praefluebat) pontem imposuit, specie sibi illud iter expedientis; sed Parthi quasi documentum victoriae iusserant. namque iis usui fuit; nostri per diversum iere. Addidit rumor sub iugum missas legiones et alia ex rebus infaustis, quorum simulacrum ab Armeniis usurpatum est. Namque et munimenta ingressi sunt, antequam agmen Romanum excederet, et circumstetere vias, captiva olim mancipia aut iumenta agnoscentes abstrahentesque. Raptae etiam vestes, retenta arma, pavido milite et concedente, ne qua proelii causa existeret. Vologeses armis et corporibus cae-

C. 14. *quid de Armenia* edd. ex B. At Ma. *quod*. Codex Ursini *quo*, scil. consilio: bene.

post a Paeto edd. At Ma. *posthac Paeto*, ut III, 62. V, 8. VI, 7. bene; nam dativus *Paeto* pro *a Paeto* dictus nullo ambiguitatis metu, sicut II, 7. *aram Druso sitam*.

C. 15. *expedientis* Grotius. At Ma. *experientis*, non deterius i. e. tanquam suum ipse in usum illud iter tentaret; ut Hor. C. III, 2. *Virtus negata tentat iter via*. Dord.

C. 14. *cernerent* pro decernerent. Seqq. breviter dicta pro: adiecisse huic veteri consultationis materiae novam atque Arsacidis dignam, ut etiam de legionibus Romanis statuendum aliquid esset. Omissum *ut*, *dees*, sicut XIV, 20. Et *dignus* cum genitivo structum, ut Cic. Balb. 2. *Dignum rei videtur*.

vim, scil. retinendi largiendive Armeniam.

C. 15. *rumor*] Suet. N. 39. *Ignominia ad orientem legionibus in Armenia sub iugum missis*.

62. sorum aggregatis, quo cladem nostram testaretur, visu fugientium legionum abstinuit. Fama moderationis quaerebatur, postquam superbiam expleverat. Flumen Arsaniam elephanto insidens, proximus quisque regem vi equorum perrupere, quia rumor incesserat pontem cessurum oneri dolo fabricantium. sed qui ingredi ausi sunt, validum et fidum intellexere. 16. Ceterum obsessis adeo suppeditavisse rem frumentariam constitit, ut horreis ignem iniicerent, contraque prodiderit Corbulo Parthos inopes copiarum, et pabulo attrito relicturos oppugnationem, neque se plus tridui itinere afuisse. Adiicit iure iurando Paeti cautum apud signa, adstantibus iis quos testificando rex misisset, neminem Romanum Armeniam ingressurum, donec referrentur litterae Neronis, an paci annueret. Quae ut augendae infamiae composita, sic reliqua non in obscuro habentur, una die quadraginta milium spatium emensum esse Paetum, desertis passim sauciis, neque minus deformem illam fugientium trepidationem, quam si terga in acie vertissent. Corbulo cum suis copiis apud ripam Euphratis obvius non eam speciem insignium et armorum praetulit, ut diversitatem exprobraret: maesti manipuli ac vicem commilitonum miserantes ne lacrimis quidem temperare. vix prae fletu usurpata consalutatio. Decesserat certamen virtutis et ambitio gloriae, felicium hominum affectus: sola misericordia valebat, et apud minores magis. 17. Ducum inter se brevis sermo secutus est. Hoc conquerente irritum la-

C. 17. *conquerente* Faernus. At MSS. *conquerentium*.

proximus regem, pro *regi*, ut Plaut. Poen. V, 3, 1. *Qui te proximus est*. Liv. XXXV, 27.

C. 16. *prodiderit*] In commentariis, opinor, aut historia harum rerum. Plinius certe Corbulonem inter scriptores censuit, Indice lib. V. et VI. Lips. Aut in epistolis ad Caesarem de illa re missis, quae superfuere in actis publicis. Walth.

apud signa] In principiis; ibi enim signa. Et plerosque castrorum solennes actus apud principia notabis celebratos. Ex Lips.

ut diversitatem] I. e. ut pudorem illis incuteret, qui non eo apparatu venissent, sed longe dissimili, nempe qui fugientium esse solet. Ern.

minores] Inferiores fortuna,

berem, potuisse bellum fuga Parthorum finiri, ille integra utrique cuncta respondit: converterent aquilas et iuncti invaderent Armeniam abscessu Vologesis infirmatam. Non ea imperatoris habere mandata, Corbulo: periculo legionum commotum e provincia egressum. quando in incerto habeantur Parthorum conatus, Syriam repetiturum. sic quoque optimam fortunam orandam, ut pedes confectus spatiis, itinerum alacrem et facilitate camporum praevenientem equitem assequeretur. Exin Paetus per Cappadociam hibernavit. At Vologesis ad Corbulonem missi nuntii, detraheret castella trans Euphraten, amnemque ut olim medium faceret. Ille Armeniam quoque diversis praesidiis vacuam fieri expostulabat. Et postremo concessit rex, dirutaque quae Euphraten ultra 17 communiverat Corbulo, et Armenii sine arbitro relicti sunt. 18. At Romae tropaea de Parthis arcusque medio Capitolini montis sistebantur, decreta ab senatu integro adhuc bello, neque tum omissa, dum aspectui consulitur, spreta conscientia. Quin et dissimulandis rerum externarum curis Nero frumentum plebis vetustate corruptum in Tiberim iecit, quo securitatem annonae ostentaret. Cuius pretio nihil additum est, quamvis ducentas ferme naves portu in ipso violentia tempestatis et centum alias Tiberi subvectas fortuitus ignis absumpsisset. Tris dein consulares, Lucium Pisonem, Ducennium Geminum, Pompeium Paulinum vectigalibus publicis praeposuit, cum insectatione priorum principum, qui gravitate sumptuum iustos reditus anteissent: se annuum sexcenties sestertium rei publicae largiri.

C. 18. *ostentaret* edd. ex A. scil. suam securitatem. At Ma. *sustentaret*, scil. publicam securitatem. Hoc praestat.

apud quos invidia nulla obstaret miserationi.

C. 17. *equitem*, scil. Parthicum, si forte is Syriam invasurus esset.

C. 18. *plebis*] I. e. plebi destinatum, sive *frumentum publicum* in Inscr. ap. Grut. p. 244, 4. et n. 754. ap. Orell.

62. 19. Percrebuerat ea tempestate pravissimus mos, cum propinquis comitiis aut sorte provinciarum plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios, praeturasque et provincias inter patres sortiti statim emitterent manu quos adoptaverant. Magna cum invidia senatum adeunt, ius naturae, labores educandi adversus fraudem et artes et brevitatem adoptionis enumerant. satis pretii esse orbis quod multa securitate, nullis oneribus gratiam, honores, cuncta prompta et obvia haberent. sibi promissa legum diu expectata in ludibrium verti, quando quis sine sollicitudine parens, sine luctu orbus longa patrum vota repente adaequaret. Factum ex eo senatus consultum, ne simulata adoptio in ulla parte muneris publici iuvaret, ac ne usurpandis quidem hereditatibus prodesset.

20. Exin Claudius Timarchus Cretensis reus agitur, ceteris criminibus, ut solent praevalidi provincialium et opibus nimiis ad iniurias minorum elati: una vox eius usque ad contumeliam senatus penetraverat, quod dictitasset in sua potestate situm, an proconsulibus, qui Cretam obtinuissent, grates agerentur. Quam occasionem Paetus Thrasea ad bonum publicum vertens, postquam de reo censuerat provincia Creta depellendum, haec addidit: „Usu probatum est, patres conscripti, leges egregias, exempla honesta apud bonos ex delictis aliorum gigni. Sic oratorum licentia Cinciam rogationem, candidatorum ambitus Iulias leges, magistratuum avaritia Calpurnia

C. 19. *adeunt, ius* Rhenanus. At MSS. *adeuntibus*.

C. 19. *adsciscerent filios*] Nam ex lege Papia Poppaea de maritandis ordinibus praescriptum erat: *Qui candidatorum plures liberos habebit, praefertor.* Vid. II, 51. Plin. Ep. VII, 16.

inter patres] Intellige non inter senatores, sed inter eos qui vere ac natura, non adoptione sola patres essent. Item infra *longa patrum vota*.

C. 20. *criminibus, ut* pro *quibus*, Graeco more, *ὡς* loco pronominis ponendi.

Cinciam] Qua cavebatur ne quis ob causam orandam pecuniam donumve acciperet. Vid. XIII, 5.

Iulias leges] Una memoratur, Augusti de ambitu. Suet. Aug. 34. De pluribus nihil notum.

Calpurnia, de repetundis.

scita pepererunt. Nam culpa quam poena tempore prior, 22. emendari quam peccare posterius est. Ergo adversus novam provincialium superbiam dignum fide constantiaque Romana capiamus consilium, quo tutelae sociorum nihil derogetur, nobis opinio decedat, qualis quisque habeatur, alibi quam in civium iudicio esse. 21. Olim quidem non modo praetor aut consul sed privati etiam mittebantur, qui provincias viserent et, quid de cuiusque obsequio videretur, referrent; trepidabantque gentes de existimatione singulorum. At nunc colimus externos et adulamur; et quomodo ad nutum alicuius grates, ita promptius accusatio decernitur. decernaturque, et maneat provincialibus potentiam suam tali modo ostentandi: sed laus falsa et precibus expressa perinde cohibeantur quam malitia, quam crudelitas. Plura saepe peccantur, dum demeremur quam dum offendimus. quaedam immo virtutes odio sunt, severitas obstinata, invictus adversum gratiam animus. Inde initia magistratuum nostrorum meliora ferme, et finis inclinat, dum in modum candidatorum suffragia conquirimus; quae si arceantur, aequabilius atque constantius provinciae regentur. Nam ut metu repetundarum infracta avaritia est, ita vetita gratiarum actione ambitio cohibetur.“ 22. Magno assensu celebrata sententia, non tamen senatus consultum perfici potuit, abnuentibus consulibus ea de re relatum. Mox

C. 21. *aequabilius et constantius* edd. ex A. ut Sallust. Cat. 2. *Aequabilius atque constantius sese res humanae haberent.* At Ms. *aequalius.*

cohibetur] Lipsius *cohibebitur*. At praesens multo fortius est et accommodatius ad oratoris consilium sententiam pronuntiandi communem. Ann. I, 22. *Quis fratrem mihi reddit?* Vell. P. II, 82. Cic. Tusc. I, 17. Plin. Ep. II, 4. Petersen.

in civium iudicio] Nove pro *apud cives iudicium esse.* Ms. *iudicia.*

C. 21. *privati*] Senatores cum libera legatione.

decernaturque] Scil. accusatio.

ostentandi pendet ex nomine suppresso *occasio* vel *facultas* (ut II, 43.), quod latet quodammodo in *potentiam.*

C. 22. *relatum*] Nam solis consulibus ius relationis, nec sine relatione perfici potuit ullum senatus consultum. Ex Lips.

62. auctore principe sanxere, ne quis ad consilium sociorum referret agendas apud senatum propraetoribus prove consulibus grates, neu quis ea legatione fungeretur.

Isdem consulibus gymnasium ictu fulminis conflagravit, effigiesque in eo Neronis ad informe aes liquefacta. Et motu terrae celebre Campaniae oppidum Pompeii magna ex parte proruit. Defunctaque virgo Vestalis Laelia, in cuius locum Cornelia ex familia Cossorum capta est.

(a. u. 816.) a. C. 63. 23. Memmio Regulo et Verginio Rufo consulibus natam sibi ex Poppaea filiam Nero ultra mortale gaudium accepit, appellavitque Augustam, dato et Poppaeae eodem cognomento. Locus puerperio colonia Antium fuit, ubi ipse generatus erat. Iam senatus uterum Poppaeae commendaverat dis, votaque publice susceperat; quae multiplicata exsolutaque. et additae supplicationes templumque Fecunditati, et certamen ad exemplar Actiacae religionis decretum, utque Fortunarum effigies aureae in solio Capitolini Iovis locarentur; ludicrum circense, ut Iuliae genti apud Bovillas, ita Claudiae Domitiaeque apud Antium ederetur. Quae fluxa fuere, quartum intra mensem defuncta infante. Rursusque exortae adulationes censentium honorem divae et pulvinar aedemque et sacerdotem. atque ipse ut laetitiae, ita maeroris immo-

C. 22. *effigiesque* Put. At MSS. *effigies usque*. Suspicor.: *effigies in eo Neronis usque ad informe aes liquefacta*, ut XIV, 58. *ad usque bellum evalescere*, coll. 15. et 26. Doed.

neu quis, scil. sociorum vel provincialium.

gymnasium] De quo XIV, 47.

Pompeii] Pompeiorum ruinam ad nonas Februarias anni sequentis differt Sen. Q. N. VI, 1. Terrae motum priore anno coepisse crediderim. Brot.

C. 23. *Actiacae*] Suet. Oct. 18. *Quoque Actiacae victoriae memoria celebratior in posterum esset, urbem Nicopolim apud Actium condidit, ludosque illic quinquennales constituit.* Dio LI, 1. *Ἀγῶνά τέ τινα καὶ μουσικὸν καὶ γυμνικὸν ἱπποδρομίας τε πεντετηρικὸν ἱερὸν (οὕτω γὰρ τοὺς τὴν σίτησιν ἔχοντας ὀνομάζουσι) κατέδειξεν, Ἄκτια αὐτὸν προσαγορεύσας.*

Fortunarum] Quae duarum sororum imagine Antii colebantur: Suet. Cal. 57. Mart. V, 1, 3.

Bovillas] Vid. II, 41.

dicus egit. Adnotatum est, omni senatu Antium sub re- 63.
centem partum effuso, Thraseam prohibitum immoto animo praenuntiam imminentis caedis contumeliam excepisse. Secutam dehinc vocem Caesaris ferunt, qua reconciliatum se Thraseae apud Senecam iactaverit, ac Senecam Caesari gratulatum. unde gloria egregiis viris et pericula gliscebant.

24. Inter quae, veris principio, legati Parthorum mandata regis Vologesis litterasque in eandem formam attulere. Se priora et totiens iactata super obtinenda Armenia nunc omittere, quoniam di, quamvis potentium populorum arbitri, possessionem Parthis non sine ignominia Romana tradidissent. nuper clausum Tigranen; post Paetum legionesque cum opprimere posset, incolumes dimisisse. satis approbatam vim; datum et lenitatis experimentum. Nec recusaturum Tiridaten accipiendo diademati in urbem venire, nisi sacerdotii religione attineretur. iturum ad signa et effigies principis, ubi legionibus coram regnum auspicaretur. 25. Talibus Vologesis litteris, quia Paetus diversa tanquam rebus integris scribebat, interrogatus centurio qui cum legatis advenerat, quo in statu Armenia esset, omnes inde Romanos excessisse respondit. Tum intellecto barbarorum irrisu, qui peterent quod eripuerant, consuluit inter primores civitatis Nero, bellum anceps an pax inhonesta placeret. nec dubitatum de bello. Et Corbulo militum atque hostium tot per annos gnarus gerendae rei praeficitur, ne cuius alterius inscitia rursum peccaretur, quia Paeti piguerat. Igitur irriti remittuntur, cum donis tamen, unde spes fieret non frustra eadem oraturum Tiri-

C. 25. *inhonesta* Victorius. At Ma. *inhosta*, ut H. II, 31.

C. 24. *quamvis*] H. e. quantumvis, quod ad *potentium* duntaxat pertinet.

religione] Quoniam magus erat. Plin. H. N. XXX, 2. *Magus ad eum Tiridates venerat, Armeniacum de se triumphum afferens, ideo provinciis gravis navigare noluerat, quoniam exspuere in maria aliisque mortalium necessitatibus violare naturam eam fas non putant.*

63. daten, si preces ipse attulisset. Syriaeque exsecutio Cincio, copiae militares Corbuloni permissae; et quinta decuma legio ducente Mario Celso e Pannonia adiecta est. Scribitur tetrarchis ac regibus praefectisque et procuratoribus, et qui praetorum finitimas provincias regebant, iussis Corbulonis obsequi, in tantum ferme modum aucta potestate, quem populus Romanus Gnaeo Pompeio bellum Piraticum gesturo dederat. Regressum Paetum, cum graviora metueret, facetiis insectari satis habuit Caesar, his ferme verbis, ignoscere se statim, ne tam promptus in pavorem longiore sollicitudine aegresceret.

26. At Corbulo quarta et duodecuma legionibus, quae fortissime quoque amisso et ceteris exterritis parum habiles proelio videbantur, in Syriam translatis, sextam inde ac tertiam legiones, integrum militem et crebris ac prosperis laboribus exercitum, in Armeniam ducit. additque legionem quintam, quae per Pontum agens expers cladis fuerat, simul quintadecumanos, recens adductos, et vexilla delectorum ex Illyrico et Aegypto, quodque alarum cohortiumque, et auxilia regum in unum conducta apud Melitenen, qua tramittere Euphraten parabat. Tum lustratum rite exercitum ad concionem vocat, orditurque magnifica de auspiciis imperatoriis rebusque a se gestis, adversa in inscitiam Paeti declinans, multa au-

C. 25. *Syriae exsecutio*] Syriae administrationis exsecutio. Nomen provinciae ponitur pro munere provinciam regendi. Ann. I, 11. *munia reip. exsecuturos.* Ex Walth. Flor. *execucio.*

Pompeio] Vell. P. II, 31. Ut esset Pompeio . . *imperium aequum in omnibus provinciis cum proconsulibus usque ad quinquagesimum milliarium a mari*: coll. Dion. XXXVI, 6. Plut. Pomp. 40.

C. 26. *Melitenen*] Non illam quae Susianae pars est, sed quae Cappadociae; nam illa longe ultra Euphratem, hanc Euphrates ab ortu praeterfluit. Ex Ryck.

lustratum] Mos erat exercitum recens acceptum lustrare, sic ut fecit Aemilius Paulus ap. Plutarch. Aem. 61. et Flaminius ap. Cic. Divin. I, 35. De lustratione Liv. I, 44. Ern.

in inscitiam Freinsh. At MSS. *inscitiam*, bene, si comma asyndeti signum post *adversa* ponas. Sensus est: Quae Paetus partim adversa fortuna, partim sua inscitia male gesserat, silentio in quantum fieri poterat praeteriens; sicut Caecina I, 67. simili occasione *reticuit de adversis.* Nam *declinare* est vitare, ut VI, 51. H. IV, 41. Dond.

ctoritate, quae viro militari pro facundia erat. 27. Mox 63. iter Lucio Lucullo quondam penetratum, apertis quae vetustas obsaepserat, pergit. Et venientes Tiridatis Vologesisque de pace legatos haud aspernatus, adiungit iis centuriones cum mandatis non immitibus: nec enim adhuc eo ventum, ut certamine extremo opus esset. Multa Romanis secunda, quaedam Parthis evenisse, documento adversus superbiam. proinde et Tiridati conducere intactum vastationibus regnum dono accipere, et Vologesen melius societate Romana, quam damnis mutuis genti Parthorum consulturum. scire, quantum intus discordiarum, quamque indomitas et praeferoces nationes regeret. contra imperatori suo immotam ubique pacem et unum id bellum esse. Simul consilio terrorem adiicere, et megistanas Armenios, qui primi a nobis defecerant, pellit sedibus, castella eorum exscindit, plana, edita, validos invalidosque pari metu complet. 28. Non infensum nec cum hostili odio Corbulonis nomen etiam barbaris habebatur, eoque consilium eius fidum credebant. Ergo Vologeses neque atrox in summam, et quibusdam praefecturis indutias petit. Tiridates locum diemque colloquio poscit. Tempus propinquum, locus, in quo nuper obsessae cum Paeto legiones erant, cum barbaris delectus esset ob memoriam laetioris sibi rei, Corbulo non vitavit, ut dissimilitudo fortunae gloriam augeret. Neque infa-

C. 28. *delectus esset* edd. ex G. At MaB. *delectus est*, bene, si *cum* ante *barbaris* deleveris tanquam ex dittographia ortum. Mox *vitavit* Bekkerus. At Ma. *vitatus*. Verum exhibet MS. Agr. *Corbuloni non vitatus*. Ergo totus locus ita scribendus: *Tempus propinquum*, *locus in quo nuper obsessae cum Paeto legiones erant*, *barbaris delectus est ob memoriam laetioris sibi rei*, *Corbuloni non vitatus*, *ut dissimilitudo fortunae gloriam augeret*. Dorn.

C. 27. *Lucullo*] Plut. Luc. p. 508. Dio XXXV, 1—17.

documento adversus superbiam] Haec aptius supra legerentur post *mandatis non immitibus*. Saltem eo referenda sunt, non ad proxima. Dorn.

C. 28. *cum hostili*] Ut XII, 48. *Omne scelus externum cum laetitia habendum*.

nuper] Vid. c. 10.

63. mia Paeti angebatur; quod eo maxime patuit, quia filio eius tribuno ducere manipulos atque operire reliquias malae pugnae imperavit. Die pacta Tiberius Alexander illustris eques Romanus, minister bello datus, et Vinianus Annius gener Corbulonis, nondum senatoria aetate sed pro legato quintae legioni impositus, in castra Tiridatis venere, honori eius ac ne metueret insidias tali pignore. viceni dehinc equites assumpti. Et viso Corbulone rex prior equo desiluit, nec cunctatus Corbulo, sed pedes uterque dextras miscuere. 29. Exin Romanus laudat iuvenem omissis praecipitibus tuta et salutaria capessentem. Ille de nobilitate generis multum praefatus, cetera temperanter adiungit: iturum quippe Romam, laturumque novum Caesari decus, non adversis Parthorum rebus supplicem Arsaciden. Tum placuit Tiridaten ponere apud effigiem Caesaris insigne regium, nec nisi manu Neronis resumere; et colloquium osculo finitum. Dein paucis diebus interiectis, magna utrinque specie, inde eques compositus per turmas et insignibus patriis, hinc agmina legionum stetere fulgentibus aquilis signisque et *simulacris* deum in modum templi. Medio tribunal sedem curulem et sedes effigiem Neronis sustinebat. Ad quam progressus Tiridates, caesis ex more victimis, sublatum

angebatur Bud. ut I, 52. III, 21. Etenim alium quam filium Paeti misisset, si parcere Paeto voluisset. Ma. *augebatur*.

C. 29. *sublatum capite* edd. At MSS. *capiti*, bene, ut c. 57. II, 22. *detractum capiti tegumentum*, et IV, 56. *Detraxisse corpori tegmina*.

Tiberius] Qui procurator Iudaeae post Cuspium Fadum; idem antea Alexandriae alabarches. Ioseph. XX, 5. Lips. Vid. Rudorff. in Nieb. Mus. Rhen. II. p. 155. sq.

minister] I. e. adiutor, exactor, arbiter adiunctus a Nerone. Gron. Obss. II, 20. Ern.

senatoria aetate] Qui erat annus vitae vicesimus quintus.

dextras] Quod apud Persas sanctissimi foederis. Ioseph. Ant. XVIII, 9. *Ὁ δὲ Ἀρτάβανος τούς τε πατρῴους θεοὺς ἐπώμνυτο, μηδὲν κακὸν δράσειν αὐτούς, καὶ τὴν δεξιὰν ἐδίδου, ὅπερ μέγιστον παρὰ τοῖς ἐκείνῃ βαρβάροις παράδειγμα τοῦ θαρσεῖν γίγνεται τοῖς ὁμιλοῦσιν. οὐ γὰρ ἂν ψεύσαιτό τις δεξιῶν ὑπ' αὐτοῦ δόσεως γενομένης, οὐδὲ πιστεύειν ἐνδοιάσειεν, εἰ τοιᾶσδε ἀσφαλείας δόσις γένοιτο παρὰ τῶν ἐν ὑποψίᾳ ἀδικήσειν καθεστηκότων.* Et Gemist. Pleth. H. Graec. I, 2. Lips.

capite diadema imagini subiecit, magnis apud cunctos 68.
animorum motibus, quos augebat insita adhuc oculis exercituum Romanorum caedes aut obsidio. at nunc versos casus: iturum Tiridaten ostentui gentibus, quanto minus quam captivum? 30. Addidit gloriae Corbulo comitatem epulasque; et rogitante rege causas, quotiens novum aliquid adverterat, ut initia vigiliarum per centurionem nuntiari, convivium bucina dimitti et structam ante augurale aram subdita face accendi, cuncta in maius attollens admiratione prisci moris affecit. Postero die spatium oravit, quo tantum itineris aditurus fratres ante matremque viseret: obsidem interea filiam tradit litterasque supplices ad Neronem. 31. Et digressus Pacorum apud Medos, Vologesen Ecbatanis repperit, non incuriosum fratris: quippe et propriis nuntiis a Corbulone petierat, ne quam imaginem servitii Tiridates perferret, neu ferrum traderet, aut complexu provincias obtinentium arceretur foribusve eorum assisteret, tantusque ei

C. 30. *augurale* Lipsius. At MSS. *auguralem*.

C. 30. *per centurionem*] Qui vigilias ordine obibat et rediens nunciabat duci, recte habere. Hist. II, 29. Polyb. VI, 34. Ex Lips.

bucina] Polyb. XIV, 3 *Ἔστι γὰρ ἔθος Ῥωμαίοις κατὰ τὸν τοῦ δείπνου καιρὸν τοὺς βυκανητὰς καὶ σαλπιγκτὰς πάντας σημαίνειν παρὰ τὴν τοῦ στρατηγοῦ σκηνήν, χάριν τοῦ τὰς νυκτερινὰς φυλακὰς κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἵστασθαι κατὰ τοὺς ἰδίους τόπους.* Liv. XXX, 5.

C. 31. *ferrum traderet*] Scil. Corbuloni, sicut olim Tigranes rex Pompeio tradiderat, Plut. Pomp. 33. *καὶ τὸ ξίφος αὐτοῖς ἀπολυσάμενος παρεδίδου.* Ne apud Neronem quidem Tiridates *τὸν ἀκινάκην, ὃν προσῆκε αὐτῷ, καταθέσθαι καίπερ κελευσθεὶς ἠθέλησεν, ἀλλ' ἥλοις αὐτὸν τῷ κολεῷ προσέπηξε*, ut narrat Dio LXIII, 2.

complexu . . assisteret] Duplicis h. l. ritus fit mentio. Priorem illustro e Spartiano Severo, de quo legato Africae c. 2. *In qua legatione cum eum quidam municipum suorum Leptitanus praecedentibus fascibus ut antiquum contubernalem ipse plebeius amplexus esset, fascibus eum sub elogio praeconis cecidit: legatum populi Romani plebeius temere amplecti noli.* Ex quo factum est ut in vehiculo etiam legati sederent, qui antea pedibus ambulabant. Interdicti ergo provinciales complexu. Sed nec in fores statim illis aditus, uti eleganter Salvianus de gubernat. III, 82. *Intra ianuas non modo illustrium potestatum, sed etiam praesidum aut praepositorum non omnes passim intrare praesumunt, nisi quos aut iudex vocaverit aut negotium traxerit*

ea. Romae, quantus consulibus, honor esset. Scilicet externae superbiae sueto non inerat notitia nostri, apud quos vis imperii valet, inania tramittuntur.

82. Eodem anno Caesar nationes Alpium maritimarum in ius Latii transtulit. Equitum Romanorum locos sedilibus plebis anteposuit apud circum; namque ad eam diem indiscreti inibant, quia lex Roscia nihil nisi de quattuordecim ordinibus sanxit. Spectacula gladiatorum idem annus habuit pari magnificentia ac priora; sed feminarum illustrium senatorumque plures per arenam foedati sunt.

(a. u. 817.) a. C. 64. 33. Gaio Lecanio, Marco Licinio consulibus acriore in dies cupidine adigebatur Nero promiscuas scenas frequentandi. Nam adhuc per domum aut hortos cecinerat, iuvenalibus ludis, quos ut parum celebres et tantae voci angustos spernebat. Non tamen Romae incipere ausus Neapolim quasi Graecam urbem delegit; inde initium fore, ut transgressus in Achaiam, insignesque et antiquitus sacras coronas adeptus, maiore fama studia civium eliceret. Ergo contractum oppidanorum volgus, et quos e proximis coloniis et municipiis eius rei fama civerat, quique Caesarem per honorem aut varios usus se-

aut ipsa honoris proprii dignitas introire permiserit, ita ut si quispiam fuerit insolenter ingressus aut caedatur aut propellatur aut aliqua verecundiae atque existimationis suae labe multetur. Quod augendae dignitati usurpatum a praesidibus, uti privatim a quibusdam per superbiam Romae. Lips.

C. 32. *Alpium maritimarum*] Quibus Gallia dirimitur a Liguria.

anteposuit] Plin. H. N. VIII, 7. *Caesar dictator euripis arenam circumdedit, quos Nero princeps sustulit, equiti loca addens.* Suet. Ner. 11.

lex Roscia, theatralis. Nam L. Roscius tribunus plebis legem tulerat, *ut equitibus Romanis in theatro quattuordecim gradus proximi assignarentur.* Liv. Epit. XCIX. At in aliis locis, ut in circo, lex Roscia non caverat.

feminarum] Stat. Silv. I, 6, 53. *Stat sexus rudis insciusque ferri et pugnas capit improbus viriles; credas ad Tanaim ferumque Phasim Thermodontiacas calere turmas!* Suet. Dom. 4. Iuven. VI, 255.

plures, scil. quam prioribus annis; diverse a gladiatoribus, qui *pari* atque antea magnificentia edebantur.

C. 33. *promiscuas scenas*] Quae patent omnibus ad spectandum. Ern.

iuvenalibus] Vid. XIV, 15.

ctantur, etiam militum manipuli, theatrum Neapolitanorum compleant. 34. Illic, plerique ut arbitrabantur, triste, ut ipse, providum potius et secundis numinibus evenit: nam egresso qui affuerat populo vacuum et sine ullius noxa theatrum collapsum est. Ergo per compositos cantus grates dis atque ipsam recentis casus fortunam celebrans, petiturusque maris Hadriae traiectus, apud Beneventum interim consedit, ubi gladiatorium munus a Vatinio celebre edebatur. Vatinius inter foedissima eius aulae ostenta fuit, sutrinae tabernae alumnus, corpore detorto, facetiis scurrilibus; primo in contumelias assumptus, dehinc optimi cuiusque criminatione eo usque valuit, ut gratia, pecunia, vi nocendi etiam malos praemineret. 35. Eius munus frequentanti Neroni ne inter voluptates quidem a sceleribus cessabatur. Iisdem quippe illis diebus Torquatus Silanus mori adigitur, quia super Iuniae familiae claritudinem divum Augustum atavum ferebat. Iussi accusatores obiicere, prodigum largitionibus, neque aliam spem quam in rebus novis esse. quin eum nobiles habere, quos ab epistulis et libellis et rationibus appellet, nomina summae curae et meditamenta. Tum intimus quisque libertorum vincti abreptique. Et cum damnatio instaret, brachiorum venas Torquatus interscidit. secutaque Neronis oratio ex more, quamvis sontem et defensioni merito diffisum victurum tamen fuisse, si clementiam iudicis expectasset.

C. 34. *sutrinae*] Martial. XIV, 96. *Vilia sutoris calicem monumenta Vatini accipe, sed nasus longior ille fuit.* Iuven. V, 46. Dio LXIII, 15.

in contumelias, scil. impune perpetiendas, ut esset inter copreas, videreturque ab aulicis. Item c. 68. *Ad iniurias relinquere.*

etiam malos] Cave haec iungas; nam Vatinius malus et ipse, utpote criminator, opponi non potest malis. Immo *etiam* ad *vi nocendi* referendum est; *malos praemineret* idem est quod *malorum pessimus esset*. Dord.

C. 35. *Quin eum nobiles* Rhenanus, h. e. libertos ingenio nobiles doctrinaque, ac magis quam privati hominis rebus ac negotiis opus est. Vid. XVI, 8. Alii homines genere nobiles intellexere; quorum tamen nemo ad id genus ministeria adhiberi solebat. At MSS. *q ne innobiles*.

meditamenta] H. e. praeparationes imperii mox obtinendi.

64. 36. Nec multo post, omissa in praesens Achaia (causae in incerto fuere) urbem revisit, provincias Orientis, maxime Aegyptum, secretis imaginationibus agitans. Dehinc edicto testificatus non longam sui absentiam et cuncta in re publica perinde immota ac prospera fore, super ea profectione adiit Capitolium. Illic veneratus deos cum Vestae quoque templum inisset, repente cunctos per artus tremens, seu numine exterrente, seu facinorum recordatione nunquam timore vacuus, deseruit inceptum, cunctas sibi curas amore patriae leviores dictitans. Vidisse maestos civium vultus, audire secretas querimonias, quod tantum iter aditurus esset, cuius ne modicos quidem egressus tolerarent, sueti adversum fortuita aspectu principis refoveri. ergo ut in privatis necessitudinibus proxima pignora praevalerent, ita populum Romanum vim plurimam habere, parendumque retinenti. Haec atque talia plebi volentia fuere, voluptatum cupidine, et quae praecipua cura est, rei frumentariae angustias, si abesset, metuenti. Senatus et primores in incerto erant, procul an coram atrocior haberetur: dehinc, quae natura magnis timoribus, deterius credebant quod evenerat.

37. Ipse quo fidem acquireret nihil usquam perinde laetum sibi, publicis locis struere convivia, totaque urbe quasi domo uti. Et celeberrimae luxu famaque epulae fuere, quas a Tigellino paratas ut exemplar referam, ne saepius eadem prodigentia narranda sit. Igitur in stagno Agrippae fabricatus est ratem, cui superpositum convivium navium aliarum tractu moveretur. Naves au-

C. 36. *Achaia*] Quo profecturus erat cantandi gratia: c. 33.

volentia, passive, ut Hist. III, 52. Sall. Iug. 78.

C. 37. *perinde laetum*, scil. quam Romae degere.

convivia] Suet. N. 27. *Coenitabat nonnunquam et in publico.*

stagno Agrippae] Meminit Strab. XIII. p. 590. *ἐντεῦθεν δὲ μετήνεγκεν Ἀγρίππας τὸν πεπτωκότα λέοντα, Λυσίππου ἔργον, ἀνέθηκε δὲ ἐν τῷ ἄλσει τῷ μεταξὺ τῆς λίμνης καὶ τοῦ εὐρίπου.*

ratem] Festus: *Rates vocantur tigna inter se colligata, quae per aquam aguntur.*

re et ebore distinctae; remigesque exoleti per aetates et 64.
scientiam libidinum componebantur. Volucres et feras diversis e terris et animalia maris Oceano abusque petiverat. Crepidinibus stagni lupanaria astabant illustribus feminis completa; et contra scorta visebantur nudis corporibus. Iam gestus motusque obsceni; et postquam tenebrae incedebant, quantum iuxta nemoris et circumiecta tecta consonare cantu et luminibus clarescere. Ipse per licita atque illicita foedatus, nihil flagitii reliquerat quo corruptior ageret, nisi paucos post dies uni ex illo contaminatorum grege (nomen Pythagorae fuit) in modum solennium coniugiorum denupsisset. Inditum imperatori flammeum; visi auspices, dos et genialis torus et faces nuptiales; cuncta denique spectata quae etiam in femina nox operit.

38. Sequitur clades, forte an dolo principis incertum (nam utrumque auctores prodidere), sed omnibus, quae huic urbi per violentiam ignium acciderunt, gravior atque atrocior. Initium in ea parte circi ortum, quae Palatino Caelioque montibus contigua est; ubi per tabernas, quibus id mercimonium inerat, quo flamma alitur, simul coeptus ignis et statim validus ac vento citus,

lupanaria] Suet. N. 27. *Insignes ganeas et matronarum institoria copas imitantium.*

contaminatorum grege] Ex Hor. C. I, 37, 9. *Regina Cleopatra .. contaminato cum grege turpium morbo virorum.*

visi Rhenanus, incommode ob seq. *spectata*. At Ma. *misit*. Suspicor: *missi et auspices, dos; et genialis torus et faces nuptiales, cuncta denique spectata* etc. Nam auspices una cum dote et signatoribus mittebantur a sponso; Suet. Claud. 26. *Dote inter auspices consignata.* Ac de eiusdem Messalinae famosis cum Silano nuptiis Iuven. X, 333. *Dudum sedet illa parato flammeolo, Tyriusque palam genialis in hortis sternitur; et ritu decies centena dabuntur antiquo; veniet cum signatoribus auspex.* Et Valer. M. II, 1. *Nuptiis etiamnunc auspices interponuntur; qui quamvis auspicia petere desuerint, ipso tamen nomine veteris consuetudinis vestigia usurpant.* Cic. Divin. I, 46. Doed.

in femina, scil. nubenda, sive in feminae nuptiis.

C. 38. *acciderunt*] Primum per Gallos a. u. 365. Liv. V, 41. Deinde a. 780, deusto monte Caelio, Ann. IV, 64. Mox a. 789, deusto Aventino et parte Circi, Ann. VI, 45. Bach.

citus] I. e. concitus, excitatus, non: celer.

64\. longitudinem circi corripuit. neque enim domus munimentis saeptae vel templa muris cincta aut quid aliud morae interiacebat. Impetu pervagatum incendium plana primum, deinde in edita assurgens, et rursus inferiora populando, anteiit remedia velocitate mali et obnoxia urbe artis itineribus hucque et illuc flexis atque enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit. Ad hoc lamenta paventium feminarum, fessa [aetate] aut rudis pueritiae aetas, quique sibi quique aliis consulebant, dum trahunt invalidos aut opperiuntur, pars mora, pars festinans, cuncta impediebant et saepe, dum in tergum respectant, lateribus aut fronte circumveniebantur, vel si in proxima evaserant, illis quoque igni correptis, etiam quae longinqua crediderant in eodem casu reperiebantur. Postremo, quid vitarent, quid peterent ambigui, complere vias, sterni per agros; quidam amissis omnibus fortunis, diurni quoque victus, alii caritate suorum, quos eripere nequiverant, quamvis patente effugio interiere. Nec quisquam defendere audebat, crebris multorum minis restinguere prohibentium, et quia alii palam faces iaciebant atque esse sibi auctorem vociferabantur, sive ut raptus licentius exercerent, seu iussu. 39. Eo in tempore Nero Antii agens non ante in urbem regressus est, quam domui eius, qua palatium et Maecenatis hortos continuaverat, ignis propinquaret. Neque tamen sisti potuit, quin et palatium et domus et cuncta circum haurirentur. Sed

C. 38. *fessa* Lipsius, ut XIV, 33. deleto *aetate*, quod additum est in Ms., ut XVI, 13. H. III, 2; ex glossa haud dubie aut ex dittographia; molestum sane ob seq. *aetas*.

obnoxia, scil. incendio.

enormibus] Liv. V, 55 post Gallicum incendium id excusat: *Festinatio curam exemit vicos dirigendi, dum omisso sui alienique discrimine in vacuo aedificant.* Et addit formam urbis esse occupatae magis quam divisae similem. Lips.

diurni . . *victus* pendet ex *amissione*, quod repetendum ex *amissis*; nisi excidit potius *inopia* vel tale nomen, ut videtur Ernestio. Dord.

C. 39. *domui*] Suet. Ner. 31. *Nero domum a palatio Esquilias usque fecit, quam primo transitoriam, mox incendio absumptam restitutamque auream nominavit.*

solatium populo exturbato ac profugo campum Martis ac etiam monumenta Agrippae, hortos quin etiam suos patefecit, et subitaria aedificia exstruxit, quae multitudinem inopem acciperent; subvectaque utensilia ab Ostia et propinquis municipiis, pretiumque frumenti minutum usque ad ternos nummos. Quae quanquam popularia in irritum cadebant, quia pervaserat rumor ipso tempore flagrantis urbis inisse eum domesticam scenam et cecinisse Troianum excidium, praesentia mala vetustis cladibus assimulantem. 40. Sexto demum die apud imas Esquilias finis incendio factus, prorutis per immensum aedificiis, ut continuae violentiae campus et velut vacuum coelum occurreret. Necdum posito metu redibat levius rursum grassatus ignis, patulis magis urbis locis; eoque strages hominum minor, delubra deum et porticus amoenitati dicatae latius procidere. Plusque infamiae id incendium habuit, quia praediis Tigellini Aemilianis proruperat, videbaturque Nero condendae urbis novae et cognomento suo appellandae gloriam quaerere. Quippe in regiones quattuordecim Roma dividitur, quarum quattuor integrae manebant, tres solo tenus deiectae: septem reliquis pauca tectorum vestigia supererant, lacera et semusta. 41. Domuum et insularum et templorum, quae amissa sunt, numerum inire haud promptum fuerit, sed vetu-

C. 40. *prorutis* Gronov. ut XII, 43. At MSS. *proruptis*, ut Hist. I, 86. *prorupto ponte.*

Necdum . . grassatus Hillerus. At MSS. *Necdum post metus aut rediebat lebis rursum grassatus.* Suspicor: *Necdum positi metus; redibat haut levius rursum grassatus ignis.* Nam brevius hoc alterum incendium fuit, non levius. Et *grassatus* pro praesenti vel adeo futuro, ut *operatum* Ann. II, 14. Quintil. X, 3, 13. Hor. C. III, 14, 6. Dorb.

monumenta Agrippae] Quae pluria in eo campo. Dio LIV, 28. Lips.

Troianum excidium] Suet. N. 38. *Laetus flammae ut aiebat pulchritudine ἅλωσιν Ilii in illo suo scenico habitu decantavit.* Fortasse Arctini Milesii Ἰλίου πέρσιν vel adeo Stesichori.

C. 40. *Sexto*] Atrocius Suet. N. 38. *Per sex dies septemque noctes.* Inscr. ap. Grut. p. 61. n. 3. *Quando urbs per novem dies arsit Neronianis temporibus.*

Aemilianis] Varro R. R. III, 2. *Eorum aedificia qui habitant extra portam Flumentanam aut in Aemilianis.*

64. stissima religione, quod Servius Tullius Lunae, et magna ara fanumque, quae praesenti Herculi Arcas Euander sacraverat, aedesque Statoris Iovis vota Romulo, Numaeque regia et delubrum Vestae cum penatibus populi Romani exusta; iam opes tot victoriis quaesitae, et Graecarum artium decora, exin monumenta ingeniorum antiqua et incorrupta: quamvis in tanta resurgentis urbis pulchritudine, multa seniores meminerant, quae reparari nequibant. Fuere qui adnotarent quarto decimo calendas sextiles principium incendii huius ortum, quo et Senones captam urbem inflammaverint. Alii eo usque cura progressi sunt, ut totidem annos mensesque et dies inter utraque incendia numerent.

42. Ceterum Nero usus est patriae ruinis, exstruxitque domum, in qua haud perinde gemmae et aurum

C. 41. *quo et Senones* Rhenanus. At Ma. *et quo Senones*, bene; idem dies principium huius incendii fuit *et illius*, quo Senones etc. Dord.

C. 41. *Lunae*] Liv. XL, 2. *Forem ex aede Lunae, quae in Aventino est, raptam tulit.* Ovid. Fast. III, 883.

Numaeque regiam] Plutarch. Num. 14. *ἱδρύσατο πλησίον τοῦ τῆς Ἑστίας ἱεροῦ τὴν καλουμένην Ῥηγίαν οἷόν τι βασίλειον οἴκημα, καὶ τὸ πλεῖστον αὐτόθι τοῦ χρόνου διέτριβεν, ἱερουργῶν ἢ διδάσκων τοὺς ἱερεῖς ἢ πρὸς ἐννοίᾳ τινὶ τῶν θείων πρὸς αὑτοὺς σχολάζων, οἰκίαν δ' εἶχεν ἑτέραν περὶ τὸν Κυρίνου λόφον, ἧς ἔτι νῦν τὸν τόπον ἐπιδεικνύουσιν.*

penatibus populi Romani] Qui *publici penates* audiunt Liv. III, 17.

monumenta] Quae in bibliothecis privatis aut publicis interierunt. Eadem posthac restaurata sunt, sed corruptelis vel ementita per fraudem, unde multitudo iam antiquitus librorum suppositiciorum.

quamvis cum *tanta pulchritudine* coniungendum, non cum *multa meminerant*, ut censuit Ernestius. Sed duritiam tamen habet; nam aut *quamvis tanta pulchritudine* dicendum erat omisso *in*, aut *in tanto p.* omisso *quamvis*. Quare delendum fortasse *in* est, ut sint ablativi absoluti, h. s. Quamvis tanta esset urbis pulchritudo, tamen multa reparari nequibant. Dord.

ut totidem..numerent] Haec perobscura sunt. Ac licet breviloquentiae iure haec dici potuerint h. s. ut totidem dies ab urbe condita usque ad Gallicum incendium, quot a Gallico ad Neronianum incendium numerent: tamen ratio temporum non constat. Fortasse intercidit post *numerent* sententia aliqua a *quot* incipiens. Dord.

C. 42. *usus est*] Ut c. 52. *Spoliis civium exstructa domo.* Suet. N. 38. *Pollicitus cadaverum et ruderum gratuitam egestionem nemini ad reliquias rerum suarum adire permisit.*

miraculo essent, solita pridem et luxu volgata, quam ar- 64.
va et stagna et in modum solitudinum hinc silvae inde aperta spatia et prospectus, magistris et machinatoribus Severo et Celere, quibus ingenium et audacia erat, etiam quae natura denegavisset per artem tentare et viribus principis illudere. Namque ab lacu Averno navigabilem fossam usque ad ostia Tiberina depressuros promiserant, squalenti litore aut per montes adversos. Neque enim aliud humidum gignendis aquis occurrit quam Pomptinae paludes, cetera abrupta aut arentia; ac si perrumpi possent, intolerandus labor, nec satis causae. Nero tamen, ut erat incredibilium cupitor, effodere proxima Averno iuga connisus est; manentque vestigia irritae spei.

43. Ceterum urbis quae domui supererant, non, ut post Gallica incendia, nulla distinctione nec passim erecta, sed dimensis vicorum ordinibus et latis viarum spatiis, cohibitaque aedificiorum altitudine ac patefactis areis, additisque porticibus quae frontem insularum protegerent. Eas porticus Nero sua pecunia exstructurum, purgatasque areas dominis traditurum pollicitus est. Addidit praemia pro cuiusque ordine et rei familiaris copiis, finivitque tempus, intra quod effectis domibus aut insulis apiscerentur. Ruderi accipiendo Ostienses paludes de-

C. 42. *tentare* vel *temptare* edd. At Ma. *temperare*, honestiore vocabulo quam pro talibus talium hominum artibus.

viribus .. *illudere*] Ut H. II, 94. *Tanquam in summa abundantia pecuniae illudere.*

depressuros] Ut Cic. Verr. V, 27. *Saxum in mirandam altitudinem depressum.*

C. 43. *Ceterum* .. *erecta*] H. e. sed eae urbis partes quas reliquerat tam spatiosa Neronis domus, non .. passim aedificiis completae sunt. Quippe in verbis *urbis quae* .. *supererant* .. *erecta* anacoluthon inest. Nam *urbis quae supererant* de spatio dictum, quod compleri potest, erigi non potest; rursus mox *erecta* scripsit Tacitus, tanquam praecessisset: *Ceterum aedificia in iis urbis partibus.* Quodsi quis *Cetera urbis* scribere maluerit, non refragabor. Doed.

cohibita] Quod iam ante Augustus fecerat ad incendia arcenda et maxime ruinas. Strab. V. p. 235. Et Augustus quidem pedes LXX tollere permisit, Traianus duntaxat LX, ut notat S. Aurel. Epit. 13, qui modus fortasse et Neronianus fuit. Ex Lips.

43. stinabat, utique naves, quae frumentum Tiberi subvectassent, onustae rudere decurrerent, aedificiaque ipsa, certa sui parte, sine trabibus saxo Gabino Albanove solidarentur, quod is lapis ignibus impervius est. Iam aqua privatorum licentia intercepta, quo largior et pluribus locis in publicum flueret, custodes, et subsidia reprimendis ignibus in propatulo quisque haberet, nec communione parietum, sed propriis quaeque muris ambirentur. Ea ex utilitate accepta decorem quoque novae urbi attulere. Erant tamen qui crederent veterem illam formam salubritati magis conduxisse, quoniam angustiae itinerum et altitudo tectorum non perinde solis vapore perrumperentur: at nunc patulam latitudinem et nulla umbra defensam graviore aestu ardescere. 44. Et haec quidem humanis consiliis providebantur. Mox petita dis piacula, aditique Sibyllae libri, ex quibus supplicatum Volcano et Cereri Proserpinaeque, ac propitiata Iuno per matronas, primum in Capitolio, deinde apud proximum mare, unde hausta aqua templum et simulacrum deae perspersum est, et sellisternia ac pervigilia celebravere feminae quibus mariti erant. Sed non ope humana, non largitionibus principis aut deum placamentis decedebat infamia, quin iussum incendium crederetur. Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos, et quaesitissimis poenis

C. 44. *petita dis* Gronov. *petita a dis* MSS.

Gabino] Strab. V. p. 238. *Γάβιοι μὲν ἐν τῇ Πραινεστίνῃ ὁδῷ κειμένῃ λατόμιον ἔχουσα ὑπουργὸν τῇ Ῥώμῃ μάλιστα τῶν ἄλλων.*

Albanove] Vitruv. II, 7. *Sunt enim aliae* (lapicidinae) *molles, uti sunt circa urbem Rubrae, Pallienses, Fidenates, Albanae . . . Tiburtina vero . . ab igni non possunt esse tuta.* Cic. ap. Quintil. V, 13, 40. Sueton. Aug. 72.

custodes, scil. impositi sunt. Nomen his erat *curatores aquarum*, in Inscr. Grut. p. 483. 381.

accepta] I. e. grata vulgo.

C. 44. *sellisternia* hoc uno loco memorantur; similia haud dubie lectisterniis. Quid proprium habuerint divinare licet ex Valer. M. II, 1, 2. *Feminae cum viris cubantibus sedentes coenabant, quae consuetudo ex hominum convictu ad divina penetravit; nam Iovis epulo ipse in lectulum, Iuno et Minerva in sellas ad coenam invitantur. Quod genus severitatis aetas nostra diligentius in Capitolio quam in domibus suis servat.*

affecit, ques per flagitia invisos vulgus Christianos appellabat. Auctor nominis eius Christus Tiberio imperitante per procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus erat. Repressaque in praesens exitiabilis superstitio rursus erumpebat, non modo per Iudaeam, originem eius mali, sed per Urbem etiam, quo cuncta undique atrocia aut pudenda confluunt celebranturque. Igitur primum correpti qui fatebantur, deinde indicio eorum multitudo ingens, haud perinde in crimine incendii quam odio humani generis convicti sunt. Et pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contecti laniatu canum interirent, aut crucibus affixi, aut flammandi, atque ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur; hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat. Et circense ludicrum edebat, habitu aurigae permixtus plebi vel curriculo insistens. Unde, quanquam adversus sontes et novissima exempla meritos, miseratio oriebatur, tanquam non utilitate publica sed in saevitiam unius absumerentur. 45. Interea conferendis pecuniis pervastata Italia, provinciae eversae, sociique populi et quae civitatium liberae vocantur. inque eam praedam etiam di cessere, spoliatis in urbe tem-

curriculo edd. ex A. ut XIV, 14. At caeteri MSS. *circulo*.

exitiabilis superstitio] Ut Plin. Ep. X, 97. *Nihil aliud inveni quam superstitionem pravam et immodicam.*

in crimine] Cic. Sull. 30. *Quoties quisquam est in hoc scelere convictus.*

odio generis humani] Ut H. V, 5 de Iudaeis: *Apud ipsos fides obstinata, misericordia in promptu, sed adversus omnes alios hostile odium.* Et Arnobius dicit I, 1. Christianis id obiectum, quia diversa omnia in moribus et sacris, itemque contagem et congressum eorum, theatra et circos fugiebant. Lips.

flammandi .. urerentur] Sensus haud dubius: aut ut ii qui ad flammam damnati erant, nocturno supplicio reservati urerentur, ut fere circumscripsit Sulpic. Sev. Hist. eccl. II, 29. *Multi crucibus affixi aut flamma usti; plerique in id reservati, ut cum defecisset .. urerentur.* Sed copula *atque* pervertit Taciti structuram, ut vidit Ernestius. Eam non prorsus delendam sed transponendam potius puto, mox scribendo: *atque hortos suos .. Nero obtulerat.* Ceterum illud necis genus incendiariis proprie destinatum erat. Iuven. VIII, 233. *Flammas domibus templisque parastis, ausi quod liceat tunica punire molesta;* coll. I, 155. Suet. Cal. 27. Dord.

64. plis, egestoque auro, quod triumphis, quod votis omnis populi Romani aetas prospere aut in metu sacraverat. Enimvero per Asiam atque Achaiam non dona tantum sed simulacra numinum abripiebantur, missis in eas provincias Acrato ac Secundo Caprinate. Ille libertus cuicunque flagitio promptus, hic Graeca doctrina ore tenus exercitus, animum bonis artibus non induerat. Ferebatur Seneca, quo invidiam sacrilegii a semet averteret, longinqui ruris secessum oravisse, et postquam non concedebatur, ficta valitudine, quasi aeger nervis, cubiculum non egressus. Tradidere quidam venenum ei per libertum ipsius, cui nomen Cleonicus, paratum iussu Neronis, vitatumque a Seneca proditione liberti seu propria formidine, dum persimplici victu et agrestibus pomis, ac si sitis admoneret, profluente aqua vitam tolerat.

46. Per idem tempus gladiatores apud oppidum Praeneste tentata eruptione praesidio militis, qui custos aderat, coerciti sunt, iam Spartacum et vetera mala rumoribus ferente populo, ut est novarum rerum cupiens pavidusque. Nec multo post clades rei navalis accipitur, non bello (quippe haud alias tam immota pax), sed certum ad diem in Campaniam redire classem Nero iusserat, non exceptis maris casibus. Ergo gubernatores, quamvis saeviente pelago, a Formiis movere; et gravi Africo, dum promontorium Miseni superare contendunt, Cuma-

C. 46. *aderat* AC. At Ma. *adesset*. Sed coniunctivi rationem video nullam. Suspicor: *adsidet*, vocabulo solenni, ut XIII, 24. 25.

C. 45. *triumphis*] Saepe apud Livium, Plinium, alios commemorantur illatae templis a triumphantibus res pretiosae ex auro, quas domi habere religio erat, malebantque ad ornanda templa deorum quam suas domos conferre. Ern.

Caprinate] Suspicari possis rhetorem illum esse, quem Dio LIX, 20 scribit a Gaio in exilium missum, quia contra tyrannos declamitaverat, quemque Iuvenalis tangit VII, 204. *Sicut Thrasymachi probat exitus atque Secundi Carinatis*. Lips. Idcirco *ore tenus exercitus*, h. e. ut posset de philosophia Graeco more philosophari, ut Egnatius XVI, 32. Ex Ern.

C. 46. *Miseni*] Classis Romana in portu Misenensi ordinariam

nis literibus impacti, triremium plerasque et minora navigia passim amiserunt. 64.

47. Fine anni volgantur prodigia, imminentium malorum nuntia. Vis fulgurum non alias crebrior, et sidus cometes, sanguine illustri semper Neroni expiatum. Bicipites hominum aliorumve animalium partus abiecti in publicum, aut in sacrificiis, quibus gravidas hostias immolare mos est, reperti. Et in agro Placentino viam propter natus vitulus, cui caput in crure esset; secutaque haruspicum interpretatio, parari rerum humanarum aliud caput, sed non fore validum neque occultum, quia in utero repressum aut iter iuxta editum sit.

48. Ineunt deinde consulatum Silius Nerva et Atticus Vestinus, coepta simul et aucta coniuratione, in quam certatim nomina dederant senatores, eques, miles, feminae etiam, cum odio Neronis, tum favore in Gaium Pisonem. Is Calpurnio genere ortus, ac multas insignesque familias paterna nobilitate complexus, claro apud volgum rumore erat per virtutem aut species virtutibus similes. Namque facundiam tuendis civibus exercebat, largitionem adversum amicos, et ignotis quoque comi sermone et congressu. Aderant etiam fortuita, corpus (a. u. 818.) a. C. 65.

stationem habebat, uti Alexandrina Puteolis, ut Strabo XVII. p. 793 indicat. Promontorium hoc infame naufragiis, uti e Seneca colligas Ep. 78. Stat. Silv. III, 2, 23. Lips.

C. 47. *semper*] Quanquam semel tantum acciderat sub Nerone, Rubellii Planti exilio, mox nece: XIV, 22. 59. Itaque Grotius *semper*, Ernestius *Neroni* deleri mavult.

gravidas] Pauca super eo sacrorum ritu. Trahere huc possis illud Festi: *Confeta sus quae cum omni fetu adhibetur ad sacrificium.* Lips. Et Festus: *Horda, praegnans, unde dies quo gravidae hostiae immolabantur, hordicidia.*

esset] I. e. esse ferebatur.

repressum] Ut Cic. Brut. 4. *Omnis fetus repressus exustusque flos siti veteris ubertatis exaruit.*

aut iter] Expectes *et iter*. Disiunctivam copulam ideo praetulit, opinor, quia haec enunciatio pars est negativae sententiae: *non fore validum.*

C. 48. *facundiam*] Has omnes laudes eius cecinit quicunque ille adolescens poeta in Panegyrico ad Pisonem. Lips.

C. 49. *intulere*] I. e. secum attulere ad coniurationem. Cic. Orat. II, 54. *Non enim misericordiam aut invidiam aut iracundiam simul atque intuleris, possis commovere.*

65. procerum, decora facies. Sed procul gravitas morum aut voluptatum parcimonia: lenitati ac magnificentiae et aliquando luxu indulgebat. idque pluribus probabatur, qui in tanta vitiorum dulcedine summum imperium non restrictum nec perseverum volunt. 49. Initium coniurationi non a cupidine ipsius fuit; nec tamen facile memoraverim, quis primus auctor, cuius instinctu concitum sit quod tam multi sumpserunt. Promptissimos Subrium Flavum tribunum praetoriae cohortis et Sulpicium Asprum centurionem extitisse constantia exitus docuit. Et Lucanus Annaeus Plautiusque Lateranus consul designatus vivida odia intulere. Lucanum propriae causae accendebant, quod famam carminum eius premebat Nero, prohibueratque ostentare, vanus aemulatione: Lateranum consulem designatum nulla iniuria sed amor rei publicae sociavit. At Flavius Scaevinus et Afranius Quintianus, uterque senatorii ordinis, contra famam sui principium tanti facinoris capessivere. Nam Scaevino dissoluta luxu mens et proinde vita somno languida: Quintianus mollitia corporis infamis et a Nerone probroso carmine diffamatus contumelias ultum ibat. 50. Ergo dum scelera principis, et finem adesse imperio, deligendumque qui fessis rebus succurreret, inter se aut inter

vanus aemulatione Lipsius. At MSS. *vanus assimulatione*, i. e. postquam frustra se Lucano assimilaverat concertator in arte poetica. „Quinquennali ludicro cum Orpheum Lucanus recitasset, coronatus contra Neronem est, quod aegre tulit citharoedus princeps. Stat. Silv. II, 7. *Ingratus Nero dulcibus theatris et noster tibi praeferetur Orpheus.*“ Ex Lips. Nam *vanus* est qui spe excidit, ut Hist. II, 22. *Ne irrisus ac vanus iisdem castris assideret. Assimilare* autem idem est quod *aequiparare*, ut I, 28. *Suis laboribus defectionem sideris assimulans*, coll. XI, 11. XV, 39. Agr. 10. Paulo aliter candem scripturam explicat Waltherus: „*Vanus assimilatione* Nero dicitur, qui ea vanitate uteretur, ut Lucani carmina assimilare vellet.“

consulem designatum] Haec verba paulo ante addita repetit h. l. Tacitus, ut demonstret Lateranum non modo nullam iniuriam a Nerone accepisse, sed summum etiam beneficium, consulatum. Bekkerus contra deleri maluit. Ex Walth.

mollitia] De pathicis, ut XI, 2.

C. 50. *finem adesse*] Quem cometes portendere ac promittere credebatur; cf. c. 47.

amicos faciunt, adgregavere Tullium Senecionem, Cervarium Proculum, Vulcatium Araricum, Iulium Tugurinum, Munatium Gratum, Antonium Natalem, Marcium Festum, equites Romanos; ex quibus Senecio, e praecipua familiaritate Neronis, speciem amicitiae etiam tum retinens eo pluribus periculis conflictabatur. Natalis particeps ad omne secretum Pisoni erat. Ceteris spes ex novis rebus petebatur. Adscitae sunt super Subrium et Sulpicium, de quibus rettuli, militares manus, Gavius Silvanus et Statius Proximus tribuni cohortium praetoriarum, Maximus Scaurus et Venetus Paulus centuriones. Sed summum robur in Fenio Rufo praefecto videbatur, quem vita famaque laudatum per saevitiam impudicitiamque Tigellinus in animo principis anteibat, fatigabatque criminationibus ac saepe in metum adduxerat quasi adulterum Agrippinae et desiderio eius ultioni intentum. Igitur ubi coniuratis praefectum quoque praetorii in partes descendisse crebro ipsius sermone facta fides, promptius iam de tempore ac loco caedis agitabant. Et cepisse impetum Subrius Flavus ferebatur in scena canentem Neronem adgrediendi, aut cum ardente domo per noctem huc illuc cursaret incustoditus. Hic occasio solitudinis, ibi ipsa frequentia tanti decoris testis pulcherrimum animum exstimulaverant, — nisi impunitatis cupido retinuisset, magnis semper conatibus adversa.

51. Interim cunctantibus prolatantibusque spem ac metum, Epicharis quaedam, incertum quonam modo sciscitata (neque illi ante ulla rerum honestarum cura fuerat), accendere et arguere coniuratos; ac postremum lentitudinis eorum pertaesa, et in Campania agens, primores

C. 50. *sermone* edd. *sermonis* Ma.

rettuli] Vid. cap. 49.

in metum] H. e. in periculum, ut IV, 69.

cepisse, pro suscepisse.

ardente domo] Neronis domui ignem iniicere destinaverant, ut in tumultu Nero facilius interficeretur. Brot.

C. 51. *accendere*, ad audaciam consultantes; *arguere* ignavia cunctantes.

65. classiariorum Misenensium labefacere et conscientia illigare connisa est tali initio. Erat chiliarchus in ea classe Volusius Proculus, occidendae matris Neronis inter ministros, non ex magnitudine sceleris provectus, ut rebatur. Is mulieri olim cognitus, seu recens orta amicitia, dum merita erga Neronem sua et quam in irritum cecidissent aperit, adiicitque questus et destinationem vindictae, si facultas oreretur, spem dedit posse impelli et plures conciliare: nec leve auxilium in classe, crebras occasiones, quia Nero multo apud Puteolos et Misenum maris usu laetabatur. Ergo Epicharis plura; et omnia scelera principis orditur: neque senatui quid manere; sed provisum quonam modo poenas eversae rei publicae daret. accingeretur modo navare operam et militum acerrimos ducere in partes, ac digna pretia expectaret. Nomina tamen coniuratorum reticuit. Unde Proculi indicium irritum fuit, quamvis ea quae audierat ad Neronem detulisset. Accita quippe Epicharis, et cum indice composita, nullis testibus innisum facile confutavit. Sed ipsa in custodia retenta est, suspectante Nerone haud falsa esse etiam quae vera non probabantur. 52. Coniuratis tamen metu proditionis permotis placitum maturare caedem apud Baias in villa Pisonis, cuius amoenitate captus Caesar crebro ventitabat, balneasque et epulas inibat, omissis excubiis et fortunae suae mole. Sed

chiliarchus] Pro tribuno, sicut et centuriones reperies plus semel in classe. Lips. Sic ed. pr. et CR. At Ma. *Erant varchus*. Reliqui *navarchus*, ut Cic. Verr. V, 24. III, 80; bene. Veget. V, 3. *Singulae Liburnae singulos nauarchos, id est quasi navicularios, habebant, qui exceptis ceteris nautarum officiis, gubernatoribus atque remigibus et militibus exercendis quotidianam curam et iugem exhibebant industriam.*

neque senatui quid manere] Haec corrupta necdum sanata sunt. Sensum assecuti videntur Grotius: *neque senatui fidem manere*, vel Agricola: *neque senatum quidem manere* scil. in fide, ut Hist. I, 26., vel Bipontini: *neque se iactare quod inane esset*.

quae vera] I. e. quorum veritas nondum ob testium defectum patebat. Ern.

C. 52. *mole*] I. e. apparatu solito, comitatu. Sic Ioseph. XVIII, 6, 9. *ὄγκον πραγμάτων* de imperio. Ern.

abnuit Piso, invidiam praetendens, si sacra mensae dique hospitales caede qualiscunque principis cruentarentur: melius apud urbem in illa invisa et spoliis civium exstructa domo vel in publico patraturos, quod pro re publica suscepissent. Haec in commune, ceterum timore occulto, ne Lucius Silanus eximia nobilitate disciplinaque Gai Cassii, apud quem educatus erat, ad omnem claritudinem sublatus imperium invaderet, promte daturis operam qui a coniuratione integri essent, quique miserarentur Neronem tanquam per scelus interfectum. Plerique Vestini quoque consulis acre ingenium vitavisse Pisonem crediderunt, ne ad libertatem oreretur, vel delecto imperatore alio sui muneris rem publicam faceret. Etenim expers coniurationis erat, quamvis super eo crimine Nero vetus adversum insontem odium expleverit. 53. Tandem statuere circensium ludorum die, qui Cereri celebratur, exsequi destinata, quia Caesar rarus egressu domoque aut hortis clausus ad ludicra circi ventitabat, promptioresque aditus erant laetitia spectaculi. Ordinem insidiis composuerant, ut Lateranus, quasi subsidium rei familiari oraret, deprecabundus et genibus principis accidens prosterneret incautum premeretque, animi validus et corpore ingens; tum iacentem et impeditum tribuni et centuriones et ceterorum ut quisque audentiae plus habuisset, accurrerent trucidarentque, primas sibi partes ex-

C. 52. *operam* omittit Ma.

sacra mensae] Ut II, 65. *sacra regni.*

Silanus] De quo XVI, 7.

ad libertatem] Scil. pronuntiandam ac populo reddendam.

expleverit] Vid. cap. 68.

C. 53. *ludorum die*] In Kalendario vetere ad *pridie idus Apr.* legitur: Ludi Cerialici CM. XXIV. Rursus ad XIII Kal. Maias: Cerealici CM. XXIV. dies Aegyptiacus. Unde patet, quae hic narrantur mense Aprili huius anni gesta; quod firmat Anonymus vetus, auctor vitae Lucani: *Sua sponte coactus vita excedere venas sibi praecidit, periitque pridie Kal. Maias Attico Festino et Nerva Siliano consulibus.* Ryck.

audentiae plus edd. At Vat. et fortasse Ma. omittunt *plus*; si vere, Tacitus transtulit Graecam structuram ὡς ποδῶν εἶχον, ὡς ὀργῆς ἔχω, ut *audentiae* iungendo.

65. postulante Scaevino, qui pugionem templo Salutis in Etruria sive, ut alii tradidere, Fortunae Ferentino in oppido detraxerat, gestabatque velut magno operi sacrum; interim Piso apud aedem Cereris opperiretur, unde eum praefectus Fenius et ceteri accitum ferrent in castra, comitante Antonia Claudii Caesaris filia ad eliciendum vulgi favorem; quod Gaius Plinius memorat. Nobis quoquo modo traditum non occultare in animo fuit, quamvis absurdum videretur aut inanem ad spem Antoniam nomen et periculum commodavisse, aut Pisonem notum amore uxoris alii matrimonio se obstrinxisse; nisi si cupido dominandi cunctis affectibus flagrantior est. 54. Sed mirum quam inter diversi generis, ordinis, aetatis, sexus, dites, pauperes taciturnitate omnia cohibita sint, donec proditio coepit e domo Scaevini; qui pridie insidiarum multo sermone cum Antonio Natale, dein regressus domum testamentum obsignavit, promptum vagina pugionem, de quo supra rettuli, vetustate obtusum increpans asperari saxo et in mucronem ardescere iussit, eamque curam liberto Milicho mandavit. Simul affluentius *solito* convivium initum, servorum carissimi libertate et alii pecunia donati. Atque ipse maestus et magnae cogitationis manifestus erat, quamvis laetitiam vagis sermonibus simularet. Postremo vulneribus ligamenta, quibus-

Salutis . . Fortunae] Haec diversa nomina vel interpretamenta esse unius eiusdemque deae, quae **N o r t i a e** nomine Ferentino in oppido coleretur, ait O. Muellerus Etrusc. T. II. p. 54. Nam per Salutis hoc templum non Romanum illud in monte Quirinali situm, Bubulco votum, Fabioque pictum intelligi, documento est cap. 55. *Religione p a t r i a cultum*. Ceterum vid. ad c. 74. Verba *in Etruria* pro glossemate habentur. Suspicor traiicienda potius esse post *Fortunae*. Generali terrae significationi apte adiungitur specialis oppidi nominatio. Dorr.

detraxerat] Ut Suet. Vit. 8. *Gladius delubro detractus*, i. e. ablatus, coll. Ner. 32. At Ma. *deae traxerat*.

C. 54. *supra rettuli*] Vid. c. 53.

ardescere] Ex Lucan. VII, 139. *Nisi cotibus asper exarsit mucro*. Et Hor. C. II, 8, 15. *Cupido semper ardentes acuens sagittas cote cruenta*, per prolepsin, ut **a r d e s c a n t**. Herodoto et Aeschylo ἄρδις significat aculeum sagittae. Dorr.

que sistitur sanguis, parare eundem Milichum monet, sive gnarum coniurationis et illuc usque fidum, seu nescium et tunc primum arreptis suspicionibus, ut plerique tradidere de consequentibus. 65. Nam cum secum servilis animus praemia perfidiae reputavit, simulque immensa pecunia et potentia obversabantur, cessit fas et salus patroni et acceptae libertatis memoria. Etenim uxoris quoque consilium assumpserat, muliebre ac deterius: quippe ultro metum intentabat, multosque astitisse libertos ac servos, qui eadem viderint; nihil profuturum unius silentium; at praemia penes unum fore, qui indicio praevenisset. 55. Igitur coepta luce Milichus in hortos Servilianos pergit, et cum foribus arceretur, magna et atrocia afferre dictitans, deductusque ab ianitoribus ad libertum Neronis Epaphroditum, mox ab eo ad Neronem, urgens periculum, graves coniuratos et cetera quae audierat coniectaveratque docet. Telum quoque in necem eius paratum ostendit, accirique reum iussit. Is raptus per milites et defensionem orsus, ferrum, cuius argueretur, olim religione patria cultum et in cubiculo habitum ac fraude liberti subreptum respondit. tabulas testamenti saepius a se et incustodita dierum observatione signatas. pecunias et libertates servis et ante dono datas, sed ideo tunc largius, quia tenui iam re familiari et instantibus creditoribus testamento diffideret. enimvero liberales semper epulas struxisse, et vitam amoenam et

C. 54. *parare* Puteol. At Ma. *partiebatque*. Suspicor: *parata habeat*. Nam *que* ex *quibusque* male repetitum est. Dord.
C. 55. *coniectaveratque* edd. At Ma. *coniectaverat*, asyndeto solemni.

de consequentibus] Scil. rerum scriptoribus, qui post illa tempora vixere atque scripsere. Sic Cicero dixit *consequens* et *posterum* tempus synonymice. Ern.

multosque] I. e. dicebatque multos.

praevenisset, scil. reliquos indices.

C. 55. *Servilianos*] Memorantur Hist. III, 38. Suet. N. 47.

Epaphroditus] Qui a libellis fuit. Suet. Ner. 49. Dom. 14. Est ille ipse cui nobilis servus Epictetus fuit. Lips.

65. **duris iudicibus parum probatam. fomenta volneribus nulla iussu suo, sed quia cetera palam vana obiecisset, adiungere crimen, ut sese pariter indicem et testem faceret. Adiicit dictis constantiam; incusat ultro intestabilem et consceleratum, tanta vocis ac vultus securitate, ut labaret indicium, — nisi Milichum uxor admonuisset Antonium Natalem multa cum Scaevino ac secreta collocutum, et esse utrosque Gai Pisonis intimos. 56. Ergo accitur Natalis, et diversi interrogantur quisnam is sermo, qua de re fuisset. Tum exorta suspicio, quia non congruentia responderant; inditaque vincla. Et tormentorum aspectum ac minas non tulere. Prior tamen Natalis, totius conspirationis magis gnarus, simul arguendi peritior, de Pisone primum fatetur, deinde adiicit Annaeum Senecam, sive internuntius inter eum Pisonemque fuit, sive ut Neronis gratiam pararet, qui infensus Senecae omnes ad eum opprimendum artes conquirebat. Tum cognito Natalis indicio Scaevinus quoque, pari imbecillitate, an cuncta iam patefacta credens nec ullum silentii emolumentum, edidit ceteros. Ex quibus Lucanus Quintianusque et Senecio diu abnuere: post promissa impunitate corrupti, quo tarditatem excusarent, Lucanus Atillam matrem suam, Quintilianus Glitium Gallum, Senecio Annium Pollionem, amicorum praecipuos, nominavere. 57. Atque interim Nero recordatus Volusii Proculi indicio Epicharin attineri, ratusque muliebre corpus impar dolori, tormentis dilacerari iubet. At illam non verbera, non ignes, non ira eo acrius torquen-**

C. 56. *praecipuos* edd. ex G. *praecipue* Ma.

labaret] Non est conditionale, sed unice aptum ex *ut*, *ὥστε:* quod nisi adesset, *lababat* scripsisset Tacitus h. e. labare coepit. Apodosis seq. protaseos omissa est: *et ad irritum cecidisset.* Doed.

C. 56. *arguendi peritior*] Hoc cernitur in eo quod indicium tale edidit, quo maxime gratiam Neronis sibi parare posset; tum eo quod in festinando indicio salutem sibi posse quaeri intellexit. Walth.

C. 57. *Epicharin*] Vid. c. 51.

tium, ne a femina spernerentur, pervicere, quin obiecta denegaret. Sic primus quaestionis dies contemptus. Postero cum ad eosdem cruciatus retraheretur gestamine sellae (nam dissolutis membris insistere nequibat), vinclo fasciae, quam pectori detraxerat, in modum laquei ad arcum sellae restricto, indidit cervicem, et corporis pondere connisa tenuem iam spiritum expressit, clariore exemplo libertina mulier, in tanta necessitate alienos ac prope ignotos protegendo, cum ingenui et viri et equites Romani senatoresque intacti tormentis carissima suorum quisque pignorum proderent. Non enim omittebant Lucanus quoque et Senecio et Quintianus passim conscios edere, magis magisque pavido Nerone, quanquam multiplicatis excubiis semet saepsisset. 58. Quin et urbem, per manipulos occupatis moenibus, insesso etiam mari et amne, velut in custodiam dedit. volitabantque per fora, per domos, rura quoque et proxima municipiorum pedites equitesque, permixti Germanis, quibus fidebat princeps quasi externis. continua hinc et iuncta agmina trahi ac foribus hortorum adiacere. Atque ubi dicendam ad causam introissent, laetatum erga coniuratos, sed fortuitus sermo et subiti occursus, si convivium, si spectaculum simul inissent, pro crimine accipi, cum super Neronis ac Tigellini saevas percunctationes Fenius quoque Rufus violenter urgeret, nondum ab indicibus nominatus, sed quo fidem inscitiae pararet, atrox adversus socios. Idem Subrio Flavo assistenti adnuentique, an inter ipsam cognitionem destringeret gladium caedemque patraret,

fasciae] Quae et *strophium* vocatur. Ern. Clav. Cic.

ad arcum] Erat enim *arcisellium*, quale memorat Petron. 75, vel *sellula arcuata*.

C. 58. *hortorum*, scil. Servilianorum.

laetatum] Arrisisse aliquando quacunque occasione cuiquam e coniuratis, frontem exporrexisse et vultum hilariorem finxisse ad adventum, aspectum, occursum, alloquium, dictum, gestum, motumve alicuius. Gron. Praecisa structura pro vulgari: *non modo laetatum esse, sed etiam fortuitus sermo*. Paulo aliter addita negatione Germ. 41. *Non in ripa commercium sed penitus*.

65. renuit infregitque impetum iam manum ad capulum referentis. 59. Fuere qui prodita coniuratione, dum auditur Milichus, dum dubitat Scaevinus, hortarentur Pisonem pergere in castra aut rostra escendere, studiaque militum et populi tentare. si conatibus eius conscii aggregarentur, secuturos etiam integros; magnamque motae rei famam, quae plurimum in novis consiliis valeret. nihil adversum haec Neroni provisum. etiam fortes viros subitis terreri, nedum ille scenicus, Tigellino scilicet cum pellicibus suis comitante, arma contra cieret. multa experiendo confieri, quae segnibus ardua videantur. frustra silentium et fidem in tot consciorum animis et corporibus sperari: cruciatui aut praemio cuncta pervia esse. venturos qui ipsum quoque vincirent, postremo indigna nece afficerent. quanto laudabilius periturum, dum amplectitur rem publicam, dum auxilia libertati invocat, miles potius deesset et plebes desereret, dum ipse maioribus, dum posteris, si vita praeriperetur, mortem approbaret. Immotus his et paululum in publico versatus, post domi secretus, animum adversum suprema firmabat, donec manus militum adveniret, quos Nero tirones aut stipendiis recentes delegerat: nam vetus miles timebatur, tanquam favore imbutus. Obiit abruptis brachiorum venis. Testamentum foedis adversus Neronem adulationibus amori uxoris dedit, quam degenerem et sola corporis forma commendatam amici matrimonio abstulerat. Nomen mulieris Atria Galla, priori marito Domitius Silus: hic patientia, illa impudicitia Pisonis infamiam propagavere. 60. Proximam necem Plautii Laterani consulis designati Nero adiungit, adeo propere ut

C. 59. *sperari* edd. ex G. At Ma. *sperare*, scil. eum, non deterius.
tanquam Rhenanus. At MSS. *quanquam*.

C. 59. *ille scenicus*] Ut Iuven. VIII, 198. *Citharoedus princeps*.
praeriperetur] H. e. si vita ei prius eriperetur quam posset approbare.
adulationibus, scil. repletum.

non complecti liberos, non illud breve, mortis arbitrium ei permitteret; raptus in locum servilibus poenis sepositum manu Statii tribuni trucidatur, plenus constantis silentii, nec tribuno obiiciens eandem conscientiam.

Sequitur caedes Annaei Senecae, laetissima principi, non quia coniurationis manifestum compererat, sed ut ferro grassaretur, quando venenum non processerat. Solus quippe Natalis et hactenus prompsit, missum se ad aegrotum Senecam, uti viseret conquerereturque, cur Pisonem aditu arceret: melius fore, si amicitiam familiari congressu exercuissent; et respondisse Senecam, sermones mutuos et crebra colloquia neutri conducere; ceterum salutem suam incolumitate Pisonis inniti. Haec ferre Gavius Silvanus tribunus praetoriae cohortis, et an dicta Natalis suaque responsa nosceret, percunctari Senecam iubetur. Is forte an prudens ad eum diem ex Campania remeaverat, quartumque apud lapidem suburbano rure substiterat. Illo propinqua vespera tribunus venit et villam globis militum saepsit. Tum ipsi cum Pompeia Paulina uxore et amicis duobus epulanti mandata imperatoris edidit. 61. Seneca missum ad se Natalem conquestumque nomine Pisonis, quod a visendo eo prohibere-

C. 60. *breve* pro substantivo est, ut alibi *triste*. Sensus est: *ne parvum quidem illud beneficium*, ut eligeret mortis genus et ipse exsequeretur; quae *mors sine arbitro* dicitur XVI, 11. Sic *brevis* V, 4. VI, 35. Non huc pertinet quod huc trahunt, Suet. N. 37. *Nero mori iussis non amplius quam horarium spatium dedit.* Hoc enim si voluisset, scribendum erat *mortis dilationem*. Dord.

locum] Non Romae sed extra urbem, ubi cruces, patibula defixa, cadavera abiecta aliaque quae ad supplicia plebis. Plutarch. Galb. 28. ἐῤῥιψαν ἢ τοὺς ὑπὸ τῶν Καισάρων κολαζομένους θανατοῦσιν· ὁ δὲ τόπος Σηστέρτιον καλεῖται. Ex Lips.

trucidatur] Egregii viri mortem plenius descripsit Arrian. I, 1, 19.

ex Campania] Ubi extremis annis multus fuit, rarior in aula, et sapientiae studiis occupatus. Epistolae ibi et Quaestiones Naturales sub hoc tempus structae. Lips.

suburbano] Sunt qui ex Senec. Ep. 104 *Nomentanum* esse colligant; sed Plin. H. N. XIV, 5. Nomentanum apud decimum lapidem fuisse tradit. Bach.

Paulinam] Filiam fortasse Pompeii Paulini, qui supra consularis dicitur et vectigalibus publicis praepositus. Lips.

65. tur, seque rationem valitudinis et amorem quietis excusavisse respondit. Cur salutem privati hominis incolumitati suae anteferret, causam non habuisse, nec sibi promptum in adulationes ingenium. idque nulli magis gnarum quam Neroni, qui saepius libertatem Senecae quam servitium expertus esset. Ubi haec a tribuno relata sunt, Poppaea et Tigellino coram, quod erat saevienti principi intimum consiliorum, interrogat, an Seneca voluntariam mortem pararet. Tum tribunus nulla pavoris signa, nihil triste in verbis eius aut vultu deprensum confirmavit. Ergo regredi et indicere mortem iubetur. Tradit Fabius Rusticus non eo quo venerat itinere reditum, sed flexisse ad Fenium praefectum, et expositis Caesaris iussis an obtemperaret interrogavisse, monitumque ab eo ut exsequeretur, fatali omnium ignavia. Nam et Silvanus inter coniuratos erat, augebatque scelera in quorum ultionem consenserat. Voci tamen et aspectui pepercit, intromisitque ad Senecam unum ex centurionibus, qui necessitatem *ultimam denuntiaret.* 62. Ille interritus poscit testamenti tabulas, ac denegante centurione conversus ad amicos, quando meritis eorum referre gratiam prohiberetur, quod unum iam et tamen pulcherrimum habeat, imaginem vitae suae relinquere testatur, cuius si memores essent, bonarum artium famam, tum constantis amicitiae laturos. Simul lacrimas eorum modo sermone modo intentior in modum coercentis, ad firmitudinem revocat, rogitans ubi praecepta sapientiae, ubi tot per annos meditata ratio adversum imminentia?

C. 62. *tum* Muretus, i. e. praeterea, ut Hist. I, 46. At Ma. *tam*, B. *iam*.

C. 61. *nec sibi promptum*] Sen. ad Neronem: *Non blandiar auribus tuis; nec enim mihi hic mos est. Maluerim veris offendere quam placere adulando.* Lips. De Clem. II, 2.

C. 62. *unum iam*] Nam bona eius publicatum iri significaverat centurio, testamentum fieri vetando.

et tamen aut in *attamen* vel in *tamen et* mutandum est, aut sic struendum saltem, ut *et* i. e. *etiam* ad *pulcherrimum* pertineat.

cui enim ignaram fuisse saevitiam Neronis? neque aliud superesse post matrem fratremque interfectos, quam ut educatoris praeceptorisque necem adiiceret. 63. Ubi haec atque talia in commune disseruit, complectitur uxorem, et paululum adversus praesentem fortitudinem mollitus rogat oratque, temperaret dolorem aeternum suscipere, sed in contemplatione vitae per virtutem actae desiderium mariti solatiis honestis toleraret. Illa contra sibi quoque destinatam mortem asseverat, manumque percussoris exposcit. Tum Seneca gloriae eius non adversus, simul amore, ne sibi unice dilectam ad iniurias relinqueret, Vitae, inquit, delenimenta monstraveram tibi, tu mortis decus mavis. non invidebo exemplo. sit huius tam fortis exitus constantia penes utrosque par, claritudinis plus in tuo fine. Post quae eodem ictu brachia ferro exsolvunt. Seneca, quoniam senile corpus et parvo victu tenuatum lenta effugia sanguini praebebat, crurum quoque et poplitum venas abrumpit. saevisque cruciatibus

post edd. At Ma. *quam.* ex dittographia seq. *quam ut* natum.

C. 63. *suscipere* Gronov. At MSS. *susciperet*, haud scio an recte, si sic distinxeris: *temperaret dolorem; aeternum susciperet, sed . . desiderium mariti solatiis honestis toleraret.* Ergo permittit uxori aeternum dolorem, non tamen sine temperamento. Quanquam ipse Seneca in Consolationibus frequenter ab aeternitate doloris absterrere solet. Dorn.

C. 63. *in commune* edd. ex RB. At Spir. et fortasse Ma. *velut in commune*, i. e. ad amicos conversus tanquam ad omne genus humanum, ad quod permanarent per audientes supremae illae voces. Sunt enim vulgatae, ut extremo capite et c. 67. narratur. Eodem sensu *communia laudas* Hor. Ep. I, 20, 2. Dorn.

adversus praesentem fortitudinem] H. e. diverse a praesenti fortitudine, sicut Graecum *παρὰ τὴν παροῦσαν ἀνδρείαν* comparationem indicat: non quidem ad muliebrem mollitiem delapsus, sed paululo saltem mollitior quam pro cetera eius fortitudine, quam praesenti tempore repraesentabat. Similiter H. II, 12. *Ut adversus modestiam disciplinae corruptus, ita proeliorum avidus;* vel Ann. XIV, 44. *Quod contra singulos utilitate publica rependitur;* quod nos dicimus: auf Kosten einzelner.

parvo melius quam *parco*, quod Ma. m. pr. Nam non solum parum cibi sumpsisse indicat, sed etiam tenuem, levem, a quo parum nutrimenti ac succi venerit, vel *persimplicem victum* c. 45. qui est *parvus*, non *parcus*. Ern.

63. defessus, ne dolore suo animum uxoris infringeret atque ipse visendo eius tormenta ad impatientiam delaberetur, suadet in aliud cubiculum abscedere. Et novissimo quoque momento suppeditante eloquentia, advocatis scriptoribus pleraque tradidit, quae in vulgus edita eius verbis invertere supersedeo. 64. At Nero nullo in Paulinam proprio odio, ac ne glisceret invidia crudelitatis, inhiberi mortem imperat. Hortantibus militibus servi libertique obligant brachia, premunt sanguinem, incertum an ignarae. Nam ut est vulgus ad deteriora promptum, non defuere qui crederent, donec implacabilem Neronem timuerit, famam sociatae cum marito mortis petivisse, deinde oblata mitiore spe blandimentis vitae evictam; cui addidit paucos postea annos, laudabili in maritum memoria, et ora ac membris in eum pallorem albentibus, ut ostentui esset multum vitalis spiritus egestum. Seneca interim, durante tractu et lentitudine mortis, Statium Annaeum, diu sibi amicitiae fide et arte medicinae probatum, orat, provisum pridem venenum, quo damnati publico Atheniensium iudicio exstinguerentur, promeret; allatumque hausit, frustra, frigidus iam artus, et cluso corpore adversum vim veneni. Postremo stagnum calidae aquae introiit, respergens proximos servorum, ad-

C. 64. *imperat* om. Ma.
famam sociatae edd. At Ma. *fama societatem*; optime; *fama* dictum est pro *famae causa*.

invertere] Meis adeoque aliis verbis narrare. Sic *oratio conversa et mutata* ap. Cic. Part. 7. Ern.

C. 64. *ignarae*] Quae e nimia sanguinis detractione defecisset animo.

tractu] I. e. diuturnitate, ut c. 10. *tractu belli*.

venenum] cicutam. Lips.

frigidus iam] Calefacto tantum corpore vim suam exserit, cum natura sit frigidissimum, ut ostendit Plin. XXV, 13. Ideoque Athenis qui cicutam bibere debebant, ambulare iubebantur: Plat. Phaed. f. Faernsh.

calidae] Ut sanguis effueret vel ut venenum in calidum corpus permearet. Mox *balneo illatus* scil. praefervido, ut Octavia XIV, 64 *praefervidi balnei vapore enecatur*. An potius verum vidit Lipsius: „*balneo*, sicco et Laconico, ut videtur: nam addit *vapore exanimatus*, acri illo et ardenti"? Dodd.

dita voce, libare se liquorem illum Iovi liberatori. Exin 65.
balneo illatus et vapore eius examinatus, sine ullo funeris solenni crematur. Ita codicillis praescripserat, cum etiamtum praedives et praepotens supremis suis consuleret. 65. Fama fuit Subrium Flavum cum centurionibus occulto consilio, neque tamen ignorante Seneca, destinavisse, ut post occisum opera Pisonis Neronem Piso quoque interficeretur, tradereturque imperium Senecae, quasi insontibus claritudine virtutum ad summum fastigium delecto. Quin et verba Flavi vulgabantur, non referre dedecori, si citharoedus demoveretur et tragoedus succederet; quia ut Nero cithara, ita Piso tragico ornatu canebat.

66. Ceterum militaris quoque conspiratio non ultra fefellit, accensis indicibus ad prodendum Fenium Rufum, quem eundem conscium et inquisitorem non tolerabant. Ergo instanti minitantique renidens Scaevinus neminem ait plura scire quam ipsum, hortaturque ultro, redderet tam bono principi vicem. Non vox adversum ea Fenio, non silentium, sed verba sua praepediens et pavoris manifestus, ceterisque ac maxime Cervario Proculo equite

libare] Ita Thrasea moriturus, XVI, 35. *Libemus*, inquit, *Iovi liberatori!* Causa viris magnis huius in supremis ioci a more Graecorum, qui discessuri e convivio libabant Iovi servatori: sic isti e vita Iovi liberatori. Athen. XV, 5. τῷ δὲ μετὰ δεῖπνον κεκραμένῳ πρώτῳ προσδιδομένῳ ποτηρίῳ Δία σωτῆρα ἐπιλέγουσι. Suid. v. Ἀγαθοῦ δαίμονος: ἄλλοι δέ φασι τὸ πρῶτον ποτήριον οὕτω λέγεσθαι, χωρίζεσθαι δὲ μέλλοντας Διὸς σωτῆρος. Lips. Adde Schol. Pind. Isthm. V, 10. Διὸς δὲ σωτῆρος ἔλεγον τὸν τρίτον, διὰ τὸ τοὺς τοῦτον πίνοντας σταθεροὺς γίνεσθαι, τοὺς δὲ μετὰ τοῦτον εἰς ἄτην καὶ ἀνομίαν καὶ ἀσέλγειαν τρέπεσθαι· ἔλεγον δὲ αὐτὸν καὶ τέλειον, διὰ τὸ τέλειον εἶναι τὸν τρίτον ἀριθμὸν ἀρχὴν ἔχοντα καὶ μέσον καὶ τέλος.

C. 65. *insontibus* ad Subrium centurionesque ceterosque referendum, qui ut ipsi puri et insontes vivebant, ita principem insontem flagitabant; diversi illi a nobilibus coniurationis sociis, qui ipsi degeneres, et Subrii quidem iudicio *effeminati* (c. 67.), Pisonem elegerant, cui *procul gravitas morum et voluptatum parcimonia* erat. Nempe *quasi* cum *delecto* coniungendum est. Longe aliter Kiesslingius: „quasi essent insontes, si ille ob claritudinem virtutum ad summum fastigium delectus esset. Deteriores MSS. *insonti* exhibent.“ Dord.

dedecori] I. e. ad dedecus minuendum.

demoveretur] Ut XIII, 14. *Demovet Pallantem cura rerum.*

65. ad convincendum eum connisis, iussu imperatoris a Cassio milite, qui ob insigne corporis robur astabat, corripitur vinciturque. 67. Mox eorundem indicio Subrius Flavus tribunus pervertitur, primo dissimilitudinem morum ad defensionem trahens, neque se armatum cum inermibus et effeminatis tantum facinus consociaturum; dein postquam urgebatur, confessionis gloriam amplexus; interrogatusque a Nerone, quibus causis ad oblivionem sacramenti processisset, „Oderam te, inquit; nec quisquam tibi fidelior militum fuit, dum amari meruisti: odisse coepi, postquam paricida matris et uxoris, auriga et histrio et incendiarius extitisti." Ipsa rettuli verba, quia non, ut Senecae, vulgata erant; nec minus nosci decebat militaris viri sensus incomptos et validos. Nihil in illa coniuratione gravius auribus Neronis accidisse constitit, qui ut faciendis sceleribus promptus, ita audiendi quae faceret insolens erat. Poena Flavi Veiano Nigro tribuno mandatur. Is proximo in agro scrobem effodi iussit, quam Flavus ut humilem et angustam increpans, circumstantibus militibus, „Ne hoc quidem, inquit, ex disciplina!" admonitusque fortiter protendere cervicem, „utinam, ait, tu tam fortiter ferias!" 68. Et ille multum tremens, cum vix duobus ictibus caput amputavisset, saevitiam apud Neronem iactavit, sesquiplaga interfectum a se dicendo. Proximum constantiae exemplum Sulpicius Asper centurio praebuit, percunctanti Neroni, cur

C. 67. *quam* edd. At Ma. *quamvis*, unde Freinshemius *qua visa*. Suspicor: *quam visam*. Dord.

C. 67. *sacramenti*] Non temere sacramenti mentio; nam milites sub Imperatoribus ante omnia iurabant in principis salutem. Suet. Cal. 15. *De sororibus auctor fuit ut omnibus sacramentis adiiceretur: Neque me liberosque meos cariores habebo quam Gaium et sorores eius.* Arrian. I, 14. Ex Lips.

incomptos] Liv. IV, 41. *Tempanii oratio incompta fuisse dicitur, sed militariter gravis.*

C. 68. *sesquiplaga*] Ex praecepto Caligulae. Suet. Cal. 30. *Non temere in quemquam nisi crebris et minutis ictibus animadverti passus est, perpetuo notoque iam praecepto: Ita feri, ut se mori sentiat.* Similia apud Cic. Verr. V, 45.

in caedem suam conspiravisset, breviter respondens, non 65.
aliter tot flagitiis eius subveniri potuisse. Tum iussam poenam subiit. Nec ceteri centuriones in perpetiendis suppliciis degeneravere. At non Fenio Rufo par animus, sed lamentationes suas etiam in testamentum contulit.

Opperiebatur Nero, ut Vestinus quoque consul in crimen traheretur, violentum et infensum ratus, sed ex coniuratis consilia cum Vestino non miscuerant quidam vetustis in eum simultatibus, plures, quia praecipitem et insociabilem credebant. Ceterum Neronis odium adversus Vestinum ex intima sodalitate coeperat, dum hic ignaviam principis penitus cognitam despicit, ille ferociam amici metuit, saepe asperis facetiis illusus, quae ubi multum ex vero traxere, acrem sui memoriam relinquunt. Accesserat repens causa, quod Vestinus Statiliam Messalinam matrimonio sibi iunxerat, haud nescius inter adulteros eius et Caesarem esse. 69. Igitur non crimine, non accusatore existente, quia speciem indiciis adiungere non poterat, ad vim dominationis conversus Gerelanum tribunum cum cohorte militum immittit, iubetque praevenire conatus consulis, occupare velut arcem eius, opprimere delectam iuventutem; quia Vestinus imminentes foro aedes decoraque servitia et pari aetate habebat. Cuncta eo die munia consulis impleverat convivumque celebrabat, nihil metuens, an dissimulando metu, cum ingressi milites vocari eum a tribuno dixere. Ille nihil demoratus exsurgit, et omnia simul properantur: clauditur cubiculo, praesto est medicus, abscindun-

subveniri] Dio LXII, 24. ὅτι ἄλλως σοι βοηθῆσαι οὐκ ἠδυνάμην. Suet. Ner. 36. *Tanquam aliter illi non possent nisi morte succurrere dedecorato flagitiis omnibus.*

praecipitem] I. e. temere festinantem, ut Hist. IV, 37. *Vulgus sine rectore praeceps.*

Messalinam] Quae postea Neronis uxor, Suet. N. 35.

C. 69. *indiciis adiungere* Ma. i. e. quia indicia erant nulla, quibus veritatis speciem posset addere; ut Cic. Div. II, 55. *Fidem commenticiis rebus adiungere.* Alii *speciem iudicis induere*, sensu sat bono; nam *vis dominationis* contraria est iudicio iustitiaeque, ut I, 6.

delectum] I. e. quasi delectu militari congregatam.

69. tur venae, vigens adhuc balneo infertur, calida aqua mersatur, nulla edita voce, qua semet miseraretur. Circumdati interim custodia qui simul discubuerant, nec nisi provecta nocte emissi sunt, postquam pavorem eorum, ex mensa exitium opperientium, et imaginatus et irridens Nero satis supplicii luisse ait pro epulis consularibus.

70. Exin Marci Annaei Lucani caedem imperat. Is profluente sanguine, ubi frigescere pedes manusque et paulatim ab extremis cedere spiritum fervido adhuc et compote mentis pectore intellegit, recordatus carmen a se compositum, quo volneratum militem per eiusmodi mortis imaginem obisse tradiderat, versus ipsos rettulit, eaque illi suprema vox fuit. Senecio posthac et Quintianus et Scaevinus, non ex priore vitae mollitia, mox reliqui coniuratorum periere, nullo facto dictove memorando.

71. Sed compleri interim urbs funeribus, Capitolium victimis; alius filio, fratre alius aut propinquo aut amico interfectis, agere grates deis, ornare lauru domum, genua ipsius advolvi et dextram osculis fatigare. Atque ille gaudium id credens, Antonii Natalis et Cervarii Proculi festinata indicia impunitate remuneratur. Milichus praemiis ditatus conservatoris sibi nomen, Graeco eius rei vocabulo, assumpsit. E tribunis Gavius Silvanus, quamvis absolutus, sua manu cecidit; Statius Proximus veniam, quam ab imperatore acceperat, vanitate exitus

C. 69. *ex mensa* edd. At MSS. *et mensae*. Lenius *e mensa*. Mox ante *imaginatus* in G. omissum est *et*, recte.

C. 70. *versus ipsos*] Sunt haud dubie isti III, 635. *Scinditur avulsus, nec sicut vulnere sanguis emicuit lentus, ruptis cadit undique venis; discursusque animae diversa in membra meantis interceptus aquis*. Lips. Aut IX, 806.

C. 71. *lauru*] Ut Iuven. VI, 79. *Ornentur postes et grandi ianua lauro*. — Mox *domum* soil. suam quisque, non auream illam Neronis domum.

ipsius, scil. Neronis.

vanitate exitus] I. e. ambitioso exitu. Statius veniam ab Imperatore impetravit et postquam impetraverat sua manu cecidit,

corrupit. Exuti dehinc tribunatu Pompeius, Cornelius 65.
Martialis, Flavius Nepos, Statius Domitius, quasi principem non quidem odissent, sed tamen existimarentur. Novio Prisco per amicitiam Senecae, et Glitio Gallo atque Annio Pollioni infamatis magis quam convictis data exilia. Priscum Antonia Flaccilla coniunx comitata est; Gallum Egnatia Maximilla, magnis primum et integris opibus, post ademptis, quae utraque gloriam eius auxere. Pellitur et Rufius Crispinus, occasione coniurationis, sed Neroni invisus quod Poppaeam quondam matrimonio tenuerat. Verginium [et Musonium] Rufum claritudo nominis expulit: nam Verginius studia iuvenum eloquentia, Musonius praeceptis sapientiae fovebat. Cluvidieno Quieto, Iulio Agrippae, Blitio Catulino, Petronio Prisco, Iulio Altino, velut in agmen et numerum, Aegaei maris insulae permittuntur. At Cadicia uxor Scaeviri et Caesonius Maximus Italia prohibentur, reos fuisse se tantum poena experti. Atilla mater Annaei Lucani sine absolutione, sine supplicio dissimulata.

72. Quibus perpetratis Nero, et concione militum habita, bina nummum milia viritim manipularibus divisit, addiditque sine pretio frumentum, quo ante ex modo annonae utebantur. Tum quasi gesta bello expositurus

ut urbi ostentaret rarum aliquod facinus, quippe moriens, cum vivere posset. Id vero dici poterat vanitatis exemplum. Nam si amore civitatis aut moerore calamitatis publicae vitam sperneret, non debebat veniam accipere, sed contemnere. Alia res fuit in Silano; is absolutus sua manu cecidit. Walth. Nempe *acceperat* non est *ἔλαβεν*, sed *ἐδέξατο*, dari sibi passus est.

et Musonium coniectura addidit Lipsius, coll. H. III, 81. IV, 10. Dione LXII, 27. *Ῥοῦφος μέντοι ὁ φιλόσοφος ἐφυγαδεύθη*. At MSS. *Verginium Rufum*, vere, modo commate dirimas nomina, *ἀσυνδέτως* iuncta; et licebat sane Tacito in tam illustri nomine primo cognomen solum, omisso nomine gentili, mox gentile solum, ut XIV, 59. H. IV, 40, omisso cognomine scribere. Reliquias ex Musonii Rufi *ἀπομνημονευόμασι* servavit Stobaeus Flor. XVII. Doed.

Verginius inter rhetores commemoratur Quintil. III, 1, 21. cum Plinio et Rutilio, Sueton. Vit. Pers. cum Palaemone.

Caesonius] De quo Martial. VII, 43.

C. 72. *frumentum*] Suet. N. 10. *Constituit praetorianis cohortibus frumentum menstruum gratuitum.*

65. vocat senatum, et triumphale decus Petronio Turpiliano consulari, Cocceio Nervae praetori designato, Tigellino praefecto praetorii tribuit, Tigellinum et Nervam ita extollens, ut super triumphales in foro imagines apud palatium quoque effigies eorum sisteret. Consularia insignia Nymphidio; de quo, quia nunc primum oblatus est, pauca repetam: nam et ipse pars Romanarum cladium erit. Igitur matre libertina ortus, quae corpus decorum inter servos libertosque principum vulgaverat, ex Gaio Caesare se genitum ferebat, quoniam forte quadam habitu procerus et torvo vultu erat, sive Gaius Caesar scortorum quoque cupiens etiam matri eius illusit.
73. Sed Nero vocato senatu, oratione inter patres habita, edictum apud populum et collata in libros indicia confessionesque damnatorum adiunxit. Etenim crebro vulgi rumore lacerabatur, tanquam viros et insontes ob invidiam aut metum exstinxisset. Ceterum coeptam adultamque et revictam coniurationem neque tunc dubitavere, quibus verum noscendi cura erat, et fatentur qui post interitum Neronis in urbem regressi sunt. At in senatu

C. 72. *quia* edd. At Ma. *qua*, i. e. quatenus vel quoniam, ut VI, 10. H. II, 81; bene. DORD.
ipse edd. At Ma. *ipsa*, si vere, per attractionem insolitam.

pars R. cladium] Ut Sil. It. V, 329. *Italae pars magna ruinae Appius*, coll. Virg. A. II, 6. et Sen. Tranq. 14. *Gaianae cladis magna portio* scil. Canus.

procerus..vultu] Fuerat enim Caligula *corpore enormi, gracilitate maxima cervicis et crurum, oculis et temporibus concavis, fronte lata et torva*. Suet. Cal. 50.

C. 73. *vocato senatu*] Haec verba mihi suspecta sunt, quia iam paucis versiculis ante senatum Nero vocasse dicitur. Si de alio conventu senatus hic sermo, quod non abnuam, tamen non credibile mihi haec verba esse ab elegante scriptore; saltem addidisset *iterum* aut aliud quid. ERN. Auctor haec addit ut sequentia iungantur non cum proxime antecedentibus, ubi de Nymphidio disseruit, sed cum superioribus ubi dixerat senatum a Nerone vocatum. Recipit igitur his verbis filum orationis interposita narratione interruptum. WALTH. Simul ideo repetit ne quis putet etiam de praemiis Petronii, Nervae, Tigellini in senatu actum esse.

viros et insontes] I. e. insontes quoque, ut I, 4. *Aegro et corpore fatigabatur*.

fatentur] Ergo quo tempore Tacitus ista scripsit ii adhuc vixere, aut scripta saltem eorum extitere.

cunctis, ut cuique plurimum maeroris, in adulationem demissis, Iunium Gallionem Senecae fratris morte pavidum et pro sua incolumitate supplicem increpuit Salienus Clemens, hostem et parricidam vocans, donec consensu patrum deterritus est, ne publicis malis abuti ad occasionem privati odii videretur, neu composita aut oblitterata mansuetudine principis novam ad saevitiam retraheret. 74. Tum [decreta] dona et grates deis decernuntur, propriusque honos Soli (cui est vetus aedes apud circum, in quo facinus parabatur), qui occulta coniurationis numine retexisset; utque circensium Cerealium ludicrum pluribus equorum cursibus celebraretur, mensisque Aprilis Neronis cognomentum acciperet, templum Saluti exstrueretur eo loci, ex quo Scaevinus ferrum prompserat. Ipse eum pugionem apud Capitolium sacravit inscripsitque Iovi Vindici. In praesens haud animadversum, post arma Iulii Vindicis ad auspicium et praesagium futurae ultionis trahebatur. Reperio in commentariis senatus Cerialem Anicium consulem designatum pro sententia dixisse, ut templum divo Neroni quam maturrime publica pecunia poneretur. Quod quidem ille

C. 74. *decreta* delendum plerisque videtur; aut mox *decernuntur*. Si genuinum est, distinctione sensum adiuvabo: *Tum decreta dona* (scil. iis qui de coniuratione aperienda bene meruerant); *et grates deis decernuntur*. Duplex verbum posuit, ne *dona* quisquam ad *deos* referret. Dord.

maeroris, scil. e iactura suorum. Hi maxime effusi in adulationem, ne dolere viderentur. Ern.

Gallionem] Duo memorantur fratres Senecae. Annaeus Mela, pater Lucani poetae, et M. Annaeus Novatus, qui a Gallione postea adoptatus L. Iunius Gallio dictus est. Ille ipse est Gallio, qui D. Paulum a Iudaeis ad suum tribunal adductum imperitante Claudio dimisit, Act. Apost. XVIII, 12. Brot.

ne non tam ex *deterritus est* pendet, quam ex *hortantium*, quod cogitatione addendum est.

odii, scil. exercendi.

C. 74. *aedes apud circum*] De qua Tertull. Spectac. 8.

Cerealium] Vid. c. 53.

templum Saluti] Neminem hic haesisse miror. Nam ex templo Salutis sive Fortunae prompserat Scaevinus pugionem: c. 53. Quomodo eodem loco templum Saluti poterat exstrui?

sacravit] Ritu veteri et recepto. Suet. Cal. 24. *Tres gladios in necem suam praeparatos*

25. decernebat tanquam mortale fastigium egresso et venerationem hominum merito, quorundam ad omina dolum sui exitus verteretur: nam deum honor principi non ante habetur, quam agere inter homines desierit.

hominum Ms. At Muretus speciose *numinum*.

quorundam .. verteretur] Haec foede corrupta sunt. Expectares talem forme sententiam: verumtamen ad omina imminentis exitus vertebantur; vel talem: ipse (Nero) prohibuit ne ad omina sui exitus verteretur; ut Hist. I, 86. *In prodigium et omen imminentium cladium vertebatur.* Vox *dolum* vel *dotum* vel *dolo* dittographia proximi *deum* videtur ortum.

Marti Ultori addito elogio consecravit. Vit. 10. *Pugionem quo se Otho occiderat in Agrippinensem coloniam misit Marti dedicandum.* Lips.

decernebat, decerni volebat.

LIBER SEXTUS DECIMUS.

BREVIARIUM.

Falsi thesauri in Africa reperti, inque iis Neronis vanitas. Qui Romae quinquennale certamen certat, prorsus histrionum in morem. Poppaea moritur, eique amplum funus ductum. Gaius Cassius et Lucius Silanus in exilium pelluntur, posterior denique interficitur ac plures alii. In Campania magna et prodigii loco tempestas. Anteius et Ostorius ad mortem aguntur, Mela, Crispinus, Petronius. Thrasea Paetus etiam accusatur, tunc lumen Romani orbis, et Barea Soranus. Damnantur, et ipsi se absolvunt.

Anni unius haec gesta, quia reliqua libri fatum invidit.

---

1. Illusit dehinc Neroni fortuna per vanitatem ipsius et promissa Caeselli Bassi, qui origine Poenus, mente turbida, nocturnae quietis imaginem ad spem haud dubiam retraxit, vectusque Romam, principis aditum emercatus, expromit repertum in agro suo specum altitudine immensa, quo magna vis auri contineretur, non in formam pecuniae sed rudi et antiquo pondere. Lateres quippe praegraves iacere, astantibus parte alia columnis; quae per tantum aevi occulta augendis praesentibus bonis. Ceterum, ut coniectura demonstraret, Dido Phoenissam Tyro profugam condita Carthagine illas opes abdidisse, ne novus populus nimia pecunia lasciviret, aut reges Numidarum et alias infensi cupidine auri ad bellum accenderentur. 2. Igitur Nero non auctoris, non ipsius negotii 65.

C. 1. *demonstraret* Ernest. At MSS. *demonstrat*, anacolutho Graecis Latinisque usitatissimo, mixtis structuris: *ut demonstrat . . abdidit*, et: *demonstrat . . abdidisse*. Ter. Ad. IV, 5, 14. *Ut opinor has non nosse te*. Cic. N. D. II, 37. Herm. ad Vig. p. 745. Dorn.

C. 1. *dubiam retraxit* edd. At Ms. *dubie retraxit*. Suspicor: *ad spem haud dubiae rei traxit*, ut XIV, 32. Hist. V, 13. *Quae pauci in metum trahebant*. Nam compositi verbi nulla hic est vis ac ratio. *Res* imagini opponitur, ut Vell. P. II, 30. *Imago sine re*. Dorn.

in formam pecuniae, scil. excusa.

65. fide satis spectata, nec missis per quos nosceret, an vera afferrentur, auget ultro rumorem, mittitque qui velut partam praedam adveherent. Dantur triremes et delectum remigium iuvandae festinationi. Nec aliud per illos dies populus credulitate prodentis diversa fama tulere. Ac forte quinquennale ludicrum secundo lustro celebratur; a narratoribus oratoribusque praecipua materia in laudem principis assumpta est. Non enim solitas tantum fruges nec confusum metallis aurum gigni, sed nova ubertate provenire terram et obvias opes deferre deos: quaeque alia summa facundia nec minore adulatione servilia fingebant, securi de facilitate credentis. 3. Gliscebat interim luxuria spe inani, consumebanturque veteres opes, quasi oblatis quas multos per annos prodigeret. Quin et inde iam largiebatur, et divitiarum expectatio inter causas paupertatis publicae erat. Nam Bassus, effosso agro suo latisque circum arvis, dum hunc vel illum locum promissi specus asseverat, sequunturque non modo milites sed populus agrestium efficiendo operi assumptus, tandem posita vecordia, non falsa antea somnia sua seque tunc primum elusum admirans, pudorem et metum morte voluntaria effugit. Quidam vinctum ac mox dimissum tradidere, ademptis bonis in locum regiae gazae.

4. Interea senatus, propinquo iam lustrali certamine, ut dedecus averteret, offert imperatori victoriam

C. 2. *missis* Ma. Reliqui MSS. addunt *visoribus*, glossema haud dubium.

C. 2. *remigium* Boxhorn. At MSS. *navigium*, eodem fortasse sensu, pro *delectis nautis*.

a narratoribus] Historiarum recitatores fuisse suspiceris, ut Dio C. LXVII, 1 ἀγῶνας καὶ ποιητῶν καὶ λογογράφων meminit a Domitiano instauratos.

provenire] Fecundam et fertilem esse. Plaut. Truc. II, 4, 32. *Cumque bene provenisti salva gaudeo.* Et II, 6, 35. *Cum tu recte provenisti cunque es aucta liberis.* Gron.

effosso agro] Simillima stultitia Pompeii exercitum incidit, cum is in eadem Africa contra Domitium et Iarbam militaret. Plutarch. Pomp. 11. Lips.

cantus, adiicitque facundiae coronam, qua ludicra deformitas velaretur. Sed Nero nihil ambitu nec potestate senatus opus esse dictitans, se aequum adversus aemulos et religione iudicum meritam laudem assecuturum, primo carmen in scena recitat; mox flagitante vulgo, ut omnia studia sua publicaret (haec enim verba dixere), ingreditur theatrum, cunctis citharae legibus obtemperans, ne fessus resideret, ne sudorem nisi ea quam indutui gerebat veste detergeret, ut nulla oris aut narium excrementa viserentur. Postremo flexus genu, et coetum illum manu veneratus, sententias iudicum opperiebatur ficto pavore. Et plebs quidem urbis, histrionum quoque gestus iuvare solita, personabat certis modis plausuque composito. Crederes laetari; ac fortasse laetabantur, per incuriam publici flagitii. 5. Sed qui remotis e municipiis severamque adhuc et antiqui moris retinentes Italiam, quique per longinquas provincias lasciviae inexperti officio legationum aut privata utilitate advenerant, neque aspectum illum tolerare neque labori inhonesto sufficere, cum manibus nesciis fatiscerent, turbarent gnaros ac saepe a militibus verberarentur, qui per cuneos stabant, ne quod temporis momentum impari clamore aut silentio segni praeteriret. Constitit plerosque equitum, dum per angustias aditus et ingruentem multitudinem

C. 4. *viserentur* Puteol. At MSS. *viserent* scil. spectatores. — *per incuriam* Acidalius; *per iniuriam* MSS.

C. 4. *aequum* scil. esse. Hoc dicit: civilibus quidem in rebus principem se esse, in certaminibus autem adversum aemulos ex aequo agere, exuto principe. Auct. ad Heren. IV, 40. *In aequos et pares fastidiosus, in inferiores crudelis.*

iuvare] Favore, plausu incitare studium histrionis. Liv. I, 25. *Tum clamore Romani adiuvant militem suum;* quod idem cap. 12 vocat *favore addere animum.* Ern.

certis modis] Plin. Pan. 2. *Et populus quidem Romanus dilectum principum servat, quantoque paulo ante concentu formosum alium, hunc fortissimum personat.* Dio LXXIII, 2. *ὅσα τε εἰώθεσαν ἐν τοῖς θεάτροις ἐπὶ τῇ τοῦ Κομμόδου θεραπείᾳ εὐρύθμως πως ἐκβοᾶν, ταῦτα τότε μετασχηματίζοντες ἐς τὸ γελοιότατον ἐξῇδον.* Lips.

45. cuituntur, obtritos, et alios, dum diem noctemque sedilibus continuant, morbo exitiabili correptos. Quippe gravior inerat metus, si spectaculo defuissent, multis palam et pluribus occultis, ut nomina ac vultus, alacritatem tristitiamque coeuntium scrutarentur. Unde tenuioribus statim irrogata supplicia, adversum illustres dissimulatum ad praesens et mox redditum odium. *Ferebantque* Vespasianum, tanquam somno conniveret, a Phoebo liberto increpitum, aegreque meliorum precibus obtectum, mox imminentem perniciem maiore fato effugisse.

6. Post finem ludicri Poppaea mortem obiit, fortuita mariti iracundia, a quo gravida ictu calcis afflicta est. Neque enim venenum crediderim, quamvis quidam scriptores tradant, odio magis quam ex fide: quippe liberorum cupiens et amori uxoris obnoxius erat. Corpus non igni abolitum, ut Romanus mos, sed regum externorum consuetudine differtum odoribus conditur, tumu-

C. 5. *lasciviae inexperti* Put. At MsS. *lasciviam experti.* Suspicor cum G. Ottone: *lascivia inexperti*, ut H. I, 8. *Bellis inexpertus.* II, 75. *Legionis civili bello inexpertae.* Vid. eius Divinatt. Livian. p. 41.

C. 5. *palam* scil. praesentibus. Id enim latet in seq. *occultis*, h. e. *occulte praesentibus.*

somno conniveret] Suet. Vesp. 4. *Peregrinatione Achaica inter comites Neronis cum cantante eo aut discederet aut praesens obdormisceret, gravissimam contraxit offensam, prohibitusque non contubernio modo sed etiam publica salutatione;* sive bis idem commisit Vespasianus, sive eandem rem ac semel factam narrat, de tempore et loco discrepans a Tacito.

Phoebo] Fuit is Neroni ex officio admissionis. Suet. Vesp. 14. coll. Dione LXVI, 11.

maiore fato] H. e. quoniam plus valebat fatum quam Neronis odium.

C. 6. *iracundia*] Quod *se ex aurigatione reversum conviciis incesserat.* Suet. N. 35.

odoribus] Plin. H. N. XII, 18. *Periti rerum affirmant* (Arabiam) *non ferre tantum annuo fetu, quantum Nero princeps novissimo Poppaeae suae die concremaverit.* — *conditur* dubitari potest sitne a *condire* ταριχεύειν, an a *condere* scil. arca, capulo. Utrique rationi favet Cic. Tusc. I, 45. *Condiunt Aegyptii mortuos et domi servant; Persae etiam cera circumlitos condunt.* Sed utrumque simul molesti aliquid habet redundantia, sive *differtum condire* iunxit Tacitus sive *condere et inferre.*

tumulo Iuliorum, quem III, 9. *Caesarum* dixerat.

loque Iuliorum infertur. Ductae tamen publicae exsequiae, laudavitque ipse apud rostra formam eius, et quod divinae infantis parens fuisset, aliaque fortunae munera pro virtutibus.

7. Mortem Poppaeae ut palam tristem, ita recordantibus laetam, ob impudicitiam eius saevitiamque, nova insuper invidia Nero complevit, prohibendo Gaium Cassium officio exsequiarum; quod primum indicium mali, neque in longum dilatum est; sed Silanus additur, nullo crimine, nisi quod Cassius opibus vetustis et gravitate morum, Silanus claritudine generis et modesta iuventa praecellebant. Igitur missa ad senatum oratione removendos a re publica utrosque disseruit; obiectavitque Cassio quod inter imagines maiorum etiam Gai Cassii effigiem coluisset, ita inscriptam: Duci partium: quippe semina belli civilis et defectionem a domo Caesarum quaesitam. ac ne memoria tantum infensi nominis ad discordias uteretur, assumpsisse Lucium Silanum, iuvenem genere nobilem, animo praeruptum, quem novis rebus ostentaret. 8. Ipsum dehinc Silanum increpuit isdem quibus patruum eius Torquatum, tanquam disponeret iam imperii curas, praeficeretque rationibus et libellis et epistulis libertos, inania simul et falsa: nam Silanus intentior metu et exitio patrui ad praecavendum ex-

C. 7. *ac ne* Lips. At Ma. *ac*, alii MSS. *ac ut*, si vere, iungendum erit non *memoria tantum*, sed *tantum infensi*, i. e. in tantum vel tam infensi; vid. Bentl. ad Hor. Sat. II, 3, 310. *Tantum dissimiles*. Doed.

divinae infantis] Vid. XV, 23.

C. 7. *recordantibus*, absolute et praegnanter positum pro *intra animum*, opp. *palam*. Ernestius haec vitiosa ratus coniecit: *ita laetam*, *recordantibus impudicitiam*.

praeruptum, uti praefractum, de iis qui rigida effrenique audacia sunt. Lips. All. MSS. *promptum*. Mox *novis rebus* ablativus est. Sensus: quem si res novaret ac Neronem imperio depulisset, populo ac militi ut novum acceptumque principem ostentaret. Doed.

C. 8. *Torquatum*] Vid. XV, 35.

inania, vel levia etsi vera fuissent; nunc autem ne vera quidem.

65. territus erat. Induxit posthac vocabulo indicum, qui in Lepidam Cassii uxorem, Silani amitam, incestum cum fratris filio et diros sacrorum ritus confingerent. Trahebantur ut conscii Volcatius Tullinus ac Marcellus Cornelius senatores et Calpurnius Fabatus eques Romanus; qui appellato principe instantem damnationem frustrati, mox Neronem circa summa scelera distentum quasi minores evasere. 9. Tum senatus consulto Cassio et Silano exilia decernuntur: de Lepida Caesar statueret. deportatusque in insulam Sardiniam Cassius, et senectus eius expectabatur. Silanus tanquam Naxum deveheretur, Ostiam amotus; post municipio Apuliae, cui nomen Barium est, clauditur. Illic indignissimum casum sapienter tolerans a centurione ad caedem misso corripitur; suadentique venas abrumpere, animum quidem morti destinatum ait, sed non permittere percussori gloriam ministerii. At centurio, quamvis inermem, praevalidum tamen et irae quam timori propiorem cernens, premi a militibus iubet. Nec omisit Silanus obniti et intendere ictus, quantum manibus nudis valebat, donec a centurione volneribus adversis tanquam in pugna caderet.

10. Haud minus prompte Lucius Vetus socrusque eius Sextia et Pollutia filia necem subiere, invisi principi, tanquam vivendo exprobrarent interfectum esse Ru-

C. 10. *interfectum esse*] Speciose Ernestius coniecit *interfectum a se*, etsi *exprobrare* etiam IV, 29. VI, 46. cum infinitivo struitur.

vocabulo indicum] Quos inter Heliodorus Silani magister, Iuven. I, 33. *Magni delator amici*, ubi Schol. *Heliodorum dicit Stoicum philosophum, qui L. Iunium Silanum, discipulum suum cum argueretur coniurationis, infitiantem praeter domesticam delationem etiam testimonio oppressit.* Ryck.

Tullinus] Credo *Tertullinus*, supervixitque ad principatum Vespasiani. Hist. IV, 9. *Vulcatius Tertullinus tribunus plebei intercessit.* — *Marcellus Cornelius*, quem Galba deinde interfecit. Hist. I, 37. — *Calpurnius Fabatus*, ille prosocer Plinii Secundi. Lips. Vid. Plin. Ep. IV, 1. V, 12.

C. 9. *senectus* Fr. Mediceus; h. e. mors eius ob senectutem propinqua non maturabatur caede, diverse a Silano, cuius naturalis

bellium Plautum, generum Lucii Veteris. Sed initium 65.
detegendae saevitiae praebuit interversis patroni rebus ad accusandum transgrediens Fortunatus libertus, adscito Claudio Demiano, quem ob flagitia vinctum a Vetere Asiae proconsule exsolvit Nero in praemium accusationis. Quod ubi cognitum reo, seque et libertum pari sorte componi, Formianos in agros digreditur. Illic eum milites occulta custodia circumdant. Aderat filia, super ingruens periculum longo dolore atrox, ex quo percussores Plauti mariti sui viderat; cruentamque cervicem eius amplexa servabat sanguinem et vestes respersas vidua implexa luctu continuo, nec ullis alimentis nisi quae mortem arcerent. Tum hortante patre Neapolim pergit. Et quia aditu Neronis prohibebatur, egressus obsidens, audiret insontem neve consulatus sui quondam collegam dederet liberto, modo muliebri eiulatu, aliquando sexum egressa voce infensa clamitabat, donec princeps immobilem se precibus et invidiae iuxta ostendit.

11. Ergo nuntiat patri abiicere spem et uti necessitate. Simul affertur parari cognitionem senatus et trucem sententiam. Nec defuere qui monerent magna ex parte heredem Caesarem nuncupare, atque ita nepotibus de reliquo consulere. Quod aspernatus, ne vitam proxime libertatem actam novissimo servitio foedaret, largitur in servos quantum aderat pecuniae; et si qua asportari possent, sibi quemque deducere, tris modo lectulos ad suprema retineri iubet. Tunc eodem in cubiculo, eodem ferro abscindunt venas, properique et singulis vestibus

mors non expectabatur. Vid. XI, 26. Ac tamen Cassius non obiit exul, sed superstes Neroni revocatus est a Vespasiano, teste Pomponio de Orig. iur. At MSS. *senatus*, corrupte.

C. 10. *implexa luctu*] Ut Cic. Tusc. V, 1. *Angoribus et molestiis implicati animi.*

quondam] Primo imperii eius anno. Lips.

C. 11. *novissimo*, pro *novissime* vel potius *in novissimis*, id est *in morte*, ut XI, 3. *Tantum illi securitatis novissimae fuit.* Aut breviter dictum, ut sit: *novissimo actu foedaret*, *nempe servitio.* Similiter XIII. *Novissimam suscipiendae accusationis operam.*

vestibus] I. e. stragulis.

65. ad verecundiam velati balineis inferuntur, pater filiam, avia neptem, illa utrosque intuens, et certatim precantes labenti animae celerem exitum, ut relinquerent suos superstites et morituros. servavitque ordinem fortuna, ac seniores prius, tum cui prima aetas extinguuntur. Accusati post sepulturam, decretumque ut more maiorum punirentur. et Nero intercessit, mortem sine arbitro permittens. Ea caedibus peractis ludibria adiiciebantur. 12. Publius Gallus eques Romanus, quod Fenio Rufo intimus et Veteri non alienus fuerat, aqua atque igni prohibitus est. Liberto et accusatori praemium operae locus in theatro inter viatores tribunicios datur. Et mensis qui Aprilem eundemque Neroneum sequebatur, Maius Claudii, Iunius Germanici vocabulis mutantur, testificante Cornelio Orfito, qui id censuerat, ideo Iunium mensem transmissum, quia duo iam Torquati ob scelera interfecti infaustum nomen Iunium fecissent.

13. Tot facinoribus foedum annum etiam di tempestatibus et morbis insignivere. Vastata Campania turbine ventorum, qui villas, arbusta, fruges passim disiecit, pertulitque violentiam ad vicina urbi, in qua omne mortalium genus vis pestilentiae depopulabatur, nulla caeli intemperie, quae occurreret oculis. Sed domus corporibus exanimis, itinera funeribus complebantur. Non sexus, non aetas periculo vacua. servitia perinde et ingenua plebes raptim exstingui, inter coniugum et liberorum lamenta, qui dum assident, dum deflent, saepe eodem rogo cremabantur. Equitum senatorumque inter-

prima aetas Pollutiae tribuitur, quia haud dubie infra mediam vitae humanae partem agebat, viginti fortasse annos nata; ut XIII, 18 *prima aetas* Neroni adolescenti.

mortem sine arbitro, scil. alieno, idem est quod cap. 33 *arbitrium mortis*.

C. 12. *transmissum*] Hoc est, omissum, deletum, oblivioni traditum, neglectum; quomodo XV, 31. *Inania transmittuntur*. Oblitteratum ergo nomen Iunii, in Iuniae familiae dedecus. Faerneus.

duo Torquati] Vid. XV, 35.

C. 13. *cremabantur*] Sensus rapida Taciti brevitate paene obscuratus hic est: qui dum deflent, tam subito ipsi sunt correpti pestilentia et necati, ut eodem rogo cremari possent. Dorn.

itus, quamvis promiscui, minus flebiles erant, tanquam 65. communi mortalitate saevitiam principis praevenirent.

Eodem anno delectus per Galliam Narbonensem Africamque et Asiam habiti sunt supplendis Illyrici legionibus, ex quibus aetate aut valitudine fessi sacramento solvebantur. Cladem Lugdunensem quadragies sestertio solatus est princeps, ut amissa urbi reponerent; quam pecuniam Lugdunenses ante obtulerant turbidis casibus.

14. Gaio Suetonio, Lucio Telesino consulibus Antistius Sosianus, factitatis in Neronem carminibus probrosis exilio, ut dixi, multatus, postquam id honoris indicibus tamque promptum ad caedes principem accepit, inquies animo et occasionum haud segnis, Pammenem eiusdem loci exulem et Chaldaeorum arte famosum, eoque multorum amicitiis innexum, similitudine fortunae sibi conciliat. Ventitare ad eum nuntios et consultationes non frustra ratus, simul annuam pecuniam a Publio Anteio ministrari cognoscit. Neque nescium habebat Anteium caritate Agrippinae invisum Neroni, opesque eius praecipuas ad eliciendam cupidinem, eamque causam multis exitio esse. Igitur interceptis Anteii litteris, furatus etiam libellos, quibus dies genitalis eius et eventura secretis Pammenis occultabantur, simul repertis, quae de ortu vitaque Ostorii Scapulae composita erant, scribit ad principem magna se et quae incolumitati eius conducerent allaturum, si brevem exilii veniam impetravis- (a. u. 819.) a. C. 66.

C. 13. *turbidis* edd. At Ms. *turbis*, unde Furia *urbis*, speciose, etiamsi ignoratur quando cuiquam civitatis Romanae cladi succurrerint Lugdunenses: „fortasse Gaii aut Claudii temporibus". Brot.

C. 14. *innexum* Lips. At Ms. *innixum*.

cladem, ex incendio conceptam: quod narrat et deplorat Seneca Ep. 92 tota. Accidit centesimo anno a colonia deducta; ut solatium hoc tarde adhibitum a Nerone sit, septimo post incendium anno; nam deducta Lugdunum a Munatio Planco a. u. 711. Lips.

C. 14. *ut dixi*] Vid. XIV, 48.

genitalis] Non ipse occultabatur, sed siderum positus die Ateii natali observatus.

66. set: quippe Anteium et Ostorium imminere rebus, et sua Caesarisque fata scrutari. Exin missae liburnicae, advehiturque propere Sosianus. Ac vulgato eius indicio inter damnatos magis quam inter reos Anteius Ostoriusque habebantur, adeo ut testamentum Anteii nemo obsignaret, — nisi Tigellinus auctor extitisset. Monitus prius Anteius ne supremas tabulas moraretur. atque ille hausto veneno tarditatem eius perosus intercisis venis mortem approperavit. 15. Ostorius longinquis in agris apud finem Ligurum id temporis erat. eo missus centurio, qui caedem eius maturaret. Causa festinandi ex eo oriebatur, quod Ostorius multa militari fama, et civicam coronam apud Britanniam meritus, ingenti corporis robore armorumque scientia metum Neroni fecerat, ne invaderet pavidum semper et reperta nuper coniuratione magis exterritum. Igitur centurio, ubi effugia villae clausit, iussa imperatoris Ostorio aperit. Is fortitudinem saepe adversum hostes spectatam in se vertit. et quia venae quanquam interruptae parum sanguinis effundebant, hactenus manu servi usus ut immotum pugionem extolleret, appressit dextram eius iuguloque occurrit.

16. Etiam si bella externa et obitas pro re publica mortes tanta casuum similitudine memorarem, meque ipsum satias cepisset, aliorumque taedium expectarem, quamvis honestos civium exitus, tristes tamen et continuos aspernantium. At nunc — patientia servilis tantum-

Anteius edd. At Ms. *Anteio*. Suspicor cum Acidalio: *monito prius Anteio*. Sensus est: Anteii testamentum nemo ex amicis signare volebat, ne forte tanquam amicus rei suspicionem et invidiam principis contraheret. At Tigellinus hunc iis scrupulum exemit, simulque Anteium monuerat, ut testamentum faceret et voluntariam mortem sumeret, antequam damnaretur et testandi iure privaretur.

C. 15. *finem*] Singulariter, ut Liv. XXXIII, 37. *Redeuntes in de Ligurum extremo fine agmen Romanum incidunt*, coll. XXXV, 27. et Gronov. ad XXXVIII, 15.

Ostorius] Filii ergo M. Ostorii ista mors. Nam de eo XII, 31 scriptum: *Qua pugna filius legati M. Ostorius servati civis decus meruit*. Pater sane in ipsa Britannia obiit. LIPS.

C. 16. *At nunc —*] Supple cogitatione: *multo etiam magis ta-*

que sanguinis domi perditum fatigant animum et maestitia restringunt. Neque aliam defensionem ab iis quibus ista noscentur exegerim, quam ne oderim tam segniter pereuntes. Ira illa numinum in res Romanas fuit, quam non, ut in cladibus exercituum aut captivitate urbium, semel editam transire licet. Detur hoc illustrium virorum posteritati, ut quomodo exsequiis a promiscua sepultura separantur, ita in traditione supremorum accipiant habeantque propriam memoriam. 17. Paucos quippe intra dies eodem agmine Annaeus Mela, Cerialis Anicius, Rufius Crispinus ac Gaius Petronius cecidere, Mela et Crispinus equites Romani dignitate senatoria. Nam hic quondam praefectus praetorii et consularibus insignibus donatus, ac nuper crimine coniurationis in Sardiniam exactus, accepto iussae mortis nuntio semet interfecit. Mela, quibus Gallio et Seneca parentibus natus, petitione honorum abstinuerat per ambitionem praeposteram, ut eques Romanus consularibus potentia aequaretur; simul acquirendae pecuniae brevius iter credebat per procurationes, administrandis principis negotiis. Idem An- 66.

C. 16. *editam* G. At Ma. *edito*.

le taedium expecto; nam patientia . . restringunt. Similis ratio est Agr. 39. Doed.

ne oderim] Praegnanter dictum pro pleno: *ne odisse dicar* vel *videar*. Causam reddit cur non oderit, hoc est, non omiserit eorum mentionem; id enim odisse vocat. Non aliter me defendam quam ut rogem, concedant mihi non odisse et punire silentio ignaviam sic instar pecorum caedi se praebentium, vel cum viri fortes forent, quorum mortis contemptus usui magno esse potuisset, ita mortem perdentes. Nestor ap. Ovid. Met. XII, 575. *Nec tamen ulterius quam fortia facta silendo ulciscar fratres*. Gron. Simili brevitate Terent. Ad. IV, 1, 14. *Hisce opera ut data sit*, h. e. ut hisce operam datam esse dicas. Soph. Ant. 402. *πάντ' ἐπίστασο*, ubi editores *ἐπίστασαι* substituere. Plat. Rep. II. p. 363. C. *Μουσαῖος δὲ τούτων νεανικώτερα τἀγαθὰ καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ παρὰ θεῶν διδόασι τοῖς δικαίοις*. MS. Agr. *oderint*. Doed.

C. 17. *eodem agmine*] Scil. inducti in senatum.

equites . . senatoria] Qui alio vocabulo *illustres*: vid. II, 29. Byck.

quondam] Sub Claudio, XI, 1.

Mela] Vid. ad XV, 73.

per procurationes] Ad quas soli equites aut liberti admissi. Lips. Seqq. ablativi epexegeseos causa additi sunt; quapropter distinctionem mutavi. Doed.

66. naeum Lucanum genuerat, grande adiumentum claritudinis. quo interfecto dum rem familiarem eius acriter requirit, accusatorem concivit Fabium Romanum, ex intimis Lucani amicis. Mixta inter patrem filiumque coniurationis scientia fingitur, assimulatis Lucani litteris, quas inspectas Nero ferri ad eum iussit, opibus eius inhians. At Mela, quae tum promptissima mortis via, exsolvit venas, scriptis codicillis, quibus grandem pecuniam in Tigellinum generumque eius Cossutianum Capitonem erogabat, quo cetera manerent. Additur codicillis, tanquam de iniquitate exitii querens, ita scripsisse, se quidem mori nullis supplicii causis, Rufium autem Crispinum et Anicium Cerialem vita frui infensos principi. Quae composita credebantur, de Crispino, quia interfectus erat, de Ceriale, ut interficeretur. neque enim multo post vim sibi attulit, minore quam ceteri miseratione, quia proditam Gaio Caesari coniurationem ab eo meminerant. 18. De Gaio Petronio pauca supra repetenda sunt. Nam illi dies per somnum, nox officiis et

C. 17. *fingitur* edd. At MSS. *finguntur*, si vere, *mixta* neutro plurali et substantive accipiendum, pro *mixta consilia*, ut XV, 68. *Consilia cum Vestino non miscuerant*. Agr. 38. *Miscere invicem consilia aliqua;* et *scientia* ablativus causae est. DOED.

accusatorem] Nempe Fabius ille videtur debuisse Lucano certis nominibus, quae dum nimis diligenter exigit Mela, eius odium commovit. Debebat ille Mela in animo habere illud Verris ap. Cic. Verr. IV, 48, in re adventicia et hereditaria non oportere nimis diligentem et attentum esse. ERN.

Additur cum nominativo *querens scripsisse* structum, ut alibi *dicitur*.

coniurationem] Zonar. p. 557. de Caligula: *συλλαβὼν Νίκιον* [scr. *Ἀνίκιον*] *Κερεάλιον καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Σέξτον Παπίνιον ἐβασάνισε, καὶ ἐπεὶ μηδὲν ἐξελάλησαν, ἀνέπεισε τὸν Παπίνιον σωτηρίαν αὐτῷ καὶ ἄδειαν ὑποσχόμενος κατειπεῖν τινῶν ἢ ἀληθῶς ἢ ψευδῶς· καὶ ἐκεῖνον αὐτίκα καὶ τοὺς ἄλλους ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ ἀπέκτεινεν.* In his Zonaras proditoris personam Papinio tribuit, quam Tacitus Ceriali. Reimar. ad Dion. C. LIX, 25. Lipsius Aemilii Lepidi coniurationem, de qua Suet. Cal. 24. et Dio LIX, 22 mentionem faciunt, proditam a Ceriali existimat.

C. 18. *Petronio*] Idemne sit atque ille cuius Satiricon liber extat, ambigitur a quibusdam. Pernegat Niebuhrius, scriptorem illum post Alexandrum Severum vixisse demonstrando, *Kleine hist. Schr.* p. 345.

somnum] Proprie dictum, non pro ignavia. Senec. Ep. 122. tanquam ex huius ore: *Lucet? somni*.

oblectamentis vitae transigebatur; utque alios industria, ita hunc ignavia ad famam protulerat, habebaturque non ganeo et profligator, ut plerique sua haurientium, sed erudito luxu. ac dicta factaque eius quanto solutiora et quandam sui negligentiam praeferentia, tanto gratius in speciem simplicitatis accipiebantur. Proconsul tamen Bithyniae et mox consul vigentem se ac parem negotiis ostendit; dein revolutus ad vitia, seu vitiorum imitatione, inter paucos familiarium Neroni assumptus est, elegantiae arbiter, dum nihil amoenum et molle affluentia putat, nisi quod ei Petronius approbavisset. Unde invidia Tigellini, quasi adversus aemulum et scientia voluptatum potiorem. Ergo crudelitatem principis, cui ceterae libidines cedebant, adgreditur, amicitiam Scaevini Petronio obiectans, corrupto ad indicium servo ademptaque defensione, et maiore parte familiae in vincla rapta.

19. Forte illis diebus Campaniam petiverat Caesar, et Cumas usque progressus Petronius illic attinebatur. Nec tulit ultra timoris aut spei moras. neque tamen praeceps vitam expulit, sed incisas venas, ut libitum obligatas aperire rursum, et alloqui amicos, non per seria aut quibus gloriam constantiae peteret. audiebatque referentes, nihil de immortalitate animae et sapientium placitis, sed levia carmina et faciles versus. Servorum alios largitione, quosdam verberibus affecit. iniit epulas, somno indulsit, ut quanquam coacta mors fortuitae similis esset. Ne codicillis quidem, quod plerique pereuntium, Neronem aut Tigellinum aut quem alium potentium adulatus est:

C. 19. *epulas* Markland. At MSS. *et vias*, probatum Walthero, h. s. Non mansit intra parietes, processit in publicas vias, quasi cuncta solita usurparet.

quanquam Rhenanus. At MSS. *quam*, ut I, 13.

tempus est; quies est? nunc exerceamur, nunc gustemus, nunc prandeamus. Ma. *somnium.*

C. 19. *praeceps*] Adverbialiter, ut Ammian. Marc. XXIX, 5. *Praeceps in exitium acti.*

faciles versus] Ludicros, iocosos, de rebus amatoriis ac similibus. Ern. Novo sane significatu; nisi potius *facetos versus* corrigendum est. Dorn.

quod plerique, scil. faciebant.

66. sed flagitia principis sub nominibus exoletorum feminarumque et novitate cuiusque stupri perscripsit, atque obsignata misit Neroni. fregitque anulum, ne mox usui esset ad facienda pericula. 20. Ambigenti Neroni, quonam modo noctium suarum ingenia notescerent, offertur Silia, matrimonio senatoris haud ignota, et ipsi ad omnem libidinem ascita, ac Petronio perquam familiaris. Agitur in exilium, tanquam non siluisset quae viderat pertuleratque, proprio odio. At Minucium Thermum praetura functum Tigellini simultatibus dedidit, quia libertus Thermi quaedam de Tigellino criminose detulerat, quae cruciatibus tormentorum ipse, patronus eius nece immerita lueret.

21. Trucidatis tot insignibus viris ad postremum Nero virtutem ipsam exscindere concupivit interfecto Thrasea Paeto et Barea Sorano, olim utrisque infensus, et accedentibus causis in Thraseam, quod senatu egressus est, cum de Agrippina referretur, ut memoravi, quodque iuvenalium ludicro parum expetibilem operam praebuerat; eaque offensio altius penetrabat, quia idem Thrasea Patavii, unde ortus erat, ludis cesticis a Troiano

novitate non intelligo. Suspicor cum Neuio *novitatem*. Dorn.
C. 20. *dedidit*, MS. G. ut III, 23. XVI, 10. At Ma. cum AB. *deditum;* unde Fr. Iacobus ingeniose eruit: *dedit ultum.* Suspicor tamen cum Bachio *dedit*, coll. I, 10. *Cassii et Brutorum exitus paternis inimicitiis datos.* Illud tum ex praec. *functum* male repetitum est.
lueret] Suspicor cum Acidalio *luere*, i. e. luerunt.
C. 21. *referretur* edd. At Ma. *ferretur*, haud scio an eodem sensu, ex more Taciti.
cesticis Puteolanus. At Ma. *cetastis* et BG. *cestatis*. Nulla ex

anulum, signatorium, talem quali haud dubie abusi erant accusatores, nuper *assimulandis Lucani litteris*, vid. c. 17.
C. 21. *virtutem ipsam*] Vell. P. II, 35. *Cato homo virtuti simillimus.*
ut memoravi] Vid. XIV, 12.
expetibilem MS. B. i. e. expetitam. At Ma. *et exspectabilem*, unde Ernestius *expectabilem*, bene. Sensus est: Thrasea operam quae a tali viro expectari poterat, parum vel non praebuerat; nam οὔτε ἀπεδείξατο οὐδέν, ut testatur Dio LXII, 26, nec saltando neque cantando nec declamando. Vid. Roth. ad Agr. p. 212.
cesticis] Erat caestus Troianis usitatus: Aeneas ap. Virg. A.

Antenore institutis habitu tragico cecinerat. Die quo- 66.
que, quo praetor Antistius ob probra in Neronem composita ad mortem damnabatur, mitiora censuit obtinuitque; et cum deum honores Poppaeae decernuntur, sponte absens, funeri non interfuerat. Quae oblitterari non sinebat Capito Cossutianus, praeter animum ad flagitia praecipitem iniquus Thraseae, quod auctoritate eius concidisset, iuvantis Cilicum legatos, dum Capitonem repetundarum interrogant. 22. Quin et illa obiectabat, principio anni vitare Thraseam solenne ius iurandum; nuncupationibus votorum non adesse, quamvis quindecimvirali sacerdotio praeditum; nunquam pro salute principis aut coelesti voce immolavisse; assiduum olim et indefessum, qui vulgaribus quoque patrum consultis semet fautorem aut adversarium ostenderet, triennio non introisse curiam; nuperrimeque, cum ad coercendos Silanum et Veterem certatim concurreretur, privatis potius clientium negotiis vacavisse. Secessionem iam id et par-

his formis alibi legitur. Verum puto *caestatis*. Nam caestati haud dubie pugiles dicebantur; id epitheton ad ipsos ludos translatum. Doed.

III, 69. *Seu crudo fidit pugnam committere caestu, cuncti adsint meritaeque expectent praemia palmae.* Et 420. *Solve metus et tu Troianos exue caestus.* Illis ludis ab antiquo et gymnico certamine nominatis haud dubie adiunctum posthac musicum certamen fuisse apparet. Dio LXII, 26 eos ἑορτὴν τριακονταετηρίδα vocare satis habet.

concidisset] Scil. in iudicio, ut c. 29. H. IV, 6. *Si caderet Marcellus.* Cic. Att. VII, 25. *Malas causas semper obtinuit; in optima concidit.*

C. 22. *ius iurandum*] Quo in acta Caesaris iurabatur. Dio XLVII, 18. ἔν τε τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ αὐτοί τε ὤμοσαν καὶ τοὺς ἄλλους ὥρκωσαν βέβαια νομιεῖν πάντα τὰ ὑπ' ἐκείνου γενόμενα· καὶ τοῦτο καὶ νῦν ἐπὶ πᾶσι τοῖς τὸ κράτος ἀεὶ ἴσχουσιν. Suet. Tib. 26. Lips. Exc.

nuncupationibus votorum] De quibus IV, 17. *Pontifices eorumque exemplo ceteri sacerdotes cum pro incolumitate principis vota susciperent.* Suet. Ner. 46. *Votorum nuncupatione, magna iam ordinum frequentia vix repertae Capitolii claves.* Plura in Exc. B. Ex Lips.

coelesti] Suet. N. 21. *Flagitantibus cunctis coelestem vocem.* Philostr. Vit. Apoll. V, 7. οὐχ ἦλθες ἀκροασόμενος Νέρωνος, ἢ παρῆσθα μέν, ῥᾳθύμως δὲ ἠκροῶ, ἐγέλας, οὐκ ἐκρότησας, οὐκ ἔθυσας ὑπὲρ τῆς φωνῆς, ἵνα λαμπροτέρα Πυθῶδε ἔλθοι.

66. tes, et si idem multi audeant, bellum esse. Ut quondam Gaium Caesarem, inquit, et Marcum Catonem, ita nunc te, Nero, et Thraseam avida discordiarum civitas loquitur. et habet sectatores vel potius satellites, qui nondum contumaciam sententiarum sed habitum voltumque eius sectantur, rigidi et tristes, quo tibi lasciviam exprobrent. Huic uni incolumitas tua, tuae artes sine honore. prosperas principis res spernit: etiamne luctibus et doloribus non satiatur? Eiusdem animi est Poppaeam divam non credere, cuius in acta divi Augusti et divi Iulii non iurare. spernit religiones, abrogat leges. Diurna populi Romani per provincias, per exercitus curatius leguntur, ut noscatur quid Thrasea non fecerit. Aut transeamus ad illa instituta, si potiora sunt: aut nova cupientibus auferatur dux et auctor. Ista secta Tuberones et Favonios, veteri quoque rei publicae ingrata nomina, genuit. Ut imperium evertant, libertatem praeferunt: si perverterint, libertatem ipsam adgredientur. Frustra Cassium amovisti, si gliscere et vigere Brutorum aemulos passurus es. Denique nihil ipse de Thrasea scripseris; disceptatorem senatum nobis relinque. Extollit ira promptum Cossutiani animum Nero, adiicitque Marcellum Eprium, acri eloquentia. 23. At Baream Soranum iam sibi Ostorius Sabinus eques Romanus po-

C. 22. *et si idem* edd. At Ma. *si idem*, non deterius; cum praesertim *partes* sit vocis *secessionem* synonymum, *bellum* autem eiusdem oppositum et intentio; atqui tam diversa non bene eadem copularentur coniunctione. Dord.

tuae artes Gron. At Ma. *sine artes*. Suspicor cum Lipsio: *incolumitas tua sine cura*, *artes sine honore*. Nam *incolumitas* non bene *sine honore* esse dicitur. Dord.

instituta, scil. Stoicorum.

Tuberones] Intelligit Q. Aelium, qui in epulo publico hoedinis pellibus stravit, lectos Punicos et vasa Samia exposuit. Cic. Mur. 36. Brut. 31. Valer. M. VII, 5, 1. Gell. I, 22. *Tubero iuris civilis antistes, et Stoicae doctrinae sectator*. Idem ille est qui Lucullum Xerxem togatum appellitabat, Plutarch. Luc. 39.

Favonius est Catonis ille simia, de quo Suet. Aug. 13. Valer. M. II, 10, 8. Plutarch. Brut. 34. Lips.

praeferunt] H. e. iactant, prae se ferunt, ut II, 53. XIII, 45.

Cassium] Vid. c. 9.

poscerat reum ex proconsulatu Asiae, in qua offensiones 66.
principis auxit iustitia atque industria, et quia portui Ephesiorum aperiendo curam insumpserat, vimque civitatis Pergamenae, prohibentis Acratum Caesaris libertum statuas et picturas avehere, inultam omiserat. sed crimini dabatur amicitia Plauti et ambitio conciliandae provinciae ad spes novas. Tempus damnationi delectum, quo Tiridates accipiendo Armeniae regno adventabat, ut ad externa rumoribus intestinum scelus obscuraretur, an ut magnitudinem imperatoriam caede insignium virorum quasi regio facinore ostentaret. **24.** Igitur omni civitate ad excipiendum principem spectandumque regem effusa, Thrasea occursu prohibitus non demisit animum, sed codicillos ad Neronem composuit, requirens obiecta et expurgaturum asseverans, si notitiam criminum et copiam diluendi habuisset. Eos codicillos Nero properanter accepit, spe exterritum Thraseam scripsisse per quae claritudinem principis extolleret suamque famam dehonestaret. Quod ubi non evenit, voltumque et spiritus et libertatem insontis ultro extimuit, vocari patres iubet. Tum Thrasea inter proximos consultavit, tentaretne defensionem an sperneret. **25.** Diversa consilia afferebantur. Quibus intrari curiam placebat, securos esse de constantia eius dixerunt; nihil dicturum, nisi quo gloriam augeret. segnes et pavidos supremis suis secretum circum-

C. 24. *spe* Rhenanus. At MSS. *saepe*.
Quod . . evenit edd. At Ma. *Quo dubie non venit*. Suspicor: *Quod ubi non venit*, ut XII, 32. *Id quo promptius veniret*. Et XIV, 52. 53.
C. 25. *esse* edd. At Ma. *et esse*. Suspicor male transpositum esse *et*, ac superiore versu locum habuisse: *Et diversa consilia afferebantur*. Dord.

C. 23. *Acratum*] Vid. XV, 45.
Tiridates] Vid. XV, 29.
ad externa] I. e. rumoribus externarum rerum occasione nasci solitis; ut II, 2. *Laetantes ut ferme ad nova imperia*.
C. 24. *occursu prohibitus*] Quod signum principis indignantis et a se atque aspectu suo spernentis; ut ab eodem Nerone Vespasianus *prohibitus non contubernio modo sed etiam publica salutatione*. Suet. Vesp. 4. Ex Lips.

66. dare. aspiceret populus virum morti obvium; audiret senatus voces quasi ex aliquo numine, supra humanas. Posse ipso miraculo etiam Neronem permoveri; sin crudelitati insisteret, distingui certe apud posteros memoriam honesti exitus ab ignavia per silentium pereuntium. 26. Contra, qui opperiendum domi censebant, de ipso Thrasea eadem, sed ludibria et contumelias imminere: subtraheret aures conviciis et probris. non solum Cossutianum aut Eprium ad scelus promptos: superesse qui forsitan manus ictusque per immanitatem augusti * * * Etiam bonos metu sequi. detraheret potius senatui, quem perornavisset, infamiam tanti flagitii; et relinqueret incertum, quid viso Thrasea reo decreturi patres fuerint. ut Neronem flagitiorum pudor caperet, irrita spe agitari, multoque magis timendum, ne in coniugem, in familiam, in cetera pignora eius saeviret. proinde intemeratus, impollutus, quorum vestigiis et studiis vitam duxerit, eorum gloria peteret finem. Aderat consilio Rusticus Arulenus, flagrans iuvenis, et cupidine laudis offerebat se intercessurum senatus consulto: nam plebi tribunus erat. Cohibuit spiritus eius Thrasea, ne vana et reo non profutura, intercessori exitiosa inciperet. sibi actam aetatem, et tot per annos continuum vitae ordinem non deserendum: illi initium magistratuum et integra quae supersint. multum ante secum expenderet, quod tali in tempore capessendae rei publicae iter ingrederetur. Ceterum ipse, an venire in senatum deceret, medi-

C. 25. *crudelitati*, scil. exercendae, ut H. III, 77. *Perdomandae Campaniae insistere.*

C. 26. *augusti*] Locus aut corruptus aut lacunosus. Si corruptus, *ausuri sint* vel *auderent* scribere licebit cum Grotio pro *augusti;* sin mutilatus est, probabiliter Ritterus: *per immanitatem augusti hominis vultui intenderent.* Malim tamen: *augusti viri intentarent corpori.* Nam *augusti* proprie dicuntur qui homines diis assimilantur, qualis videbatur Thrasea amicis tum consultantibus, *voces supra humanas editurus.* Liv. VIII, 6. *Species viri maioris quam pro humano habitu augustiorisque.* Nec res inaudita. Hist. IV, 41. *Nec destitit senatus manus intentare Voculae, donec curia excederet.* De Nerone vero *Augusti* intelligi non potest. Dorn.

tationi suae reliquit. 27. At postera luce duae praeto- 66.
riae cohortes armatae templum Genetricis Veneris insedere. Aditum senatus globus togatorum obsederat non occultis gladiis; dispersique per fora ac basilicas cunei militares. Inter quorum aspectus et minas ingressi curiam senatores, et oratio principis per quaestorem eius audita est. Nemine nominatim compellato patres arguebat quod publica munia desererent, eorumque exemplo equites Romani ad segnitiam verterentur. Etenim quid mirum e longinquis provinciis haud veniri, cum plerique adepti consulatum et sacerdotia hortorum potius amoenitati inservirent? 28. Quod velut telum corripuere accusatores. et initium faciente Cossutiano maiore vi Marcellus summam rem publicam agi clamitabat, contumacia inferiorum lenitatem imperitantis deminui. Nimium mites ad eam diem patres, qui Thraseam desciscentem, qui generum eius Helvidium Priscum in isdem furoribus, simul Paconium Agrippinum paterni in principes odii he-

C. 27. *verterentur* edd. et MSS. recc. At Ma. *uterentur*, bene, ut Agr. 18. *Prosperitate rerum in vanitatem usus.*

C. 27. *templum Genetricis*] A Caesare in foro suo et VIII. reg. urbis conditum. Appian. B. Civ. II, 68. Suet. Caes. 61. 78. 84. Rupert.

insedere edd. At Ma. *insidere*, bene, sive pro infinitivo habetur, seu pro perfecto: vid. ad I, 30.

et oratio] Sustuli punctum post *senatores*, ut verba *inter quorum aspectus* etiam ad *audita est* referrentur. Nam non solum dum ingrediuntur, sed etiam dum consident senatores, militem aspiciebant: c. 29. *Tela militum cernentibus.* Doed.

quaestorem eius] Is ex candidatis principis erat. Ulpian. Off. Quaest. in Digg. I. tit. 13. *Verum excepti erant candidati principis; hi enim solis libris principalibus in senatu legendis vacant.* Dio LIV, 25. Suet. Aug. 65.

haud veniri Lips. At Ma. *hadveniri.* Suspicor: *haud adveniri.*

corripuere] H. e. communiter arripuere.

C. 28. *Agrippinum*] Hic ille e Stoica domo, laudatus Epicteto ap. Stob. Serm. VII. et Arriano I, 1. Ex Lips. Suet. Tib. 61. *Annalibus suis vir consularis inseruit frequenti quondam convivio cui et ipse affuerit, interrogatum eum subito et clare a quodam nano adstante mensae inter copreas, cur Paconius maiestatis reus tamdiu viveret? statim quidem petulantiam linguae obiurgasse, ceterum post paucos dies scripsisse senatui, ut de poena Paconii quam primum statueret.*

paterni] Nam pater Paconius

66. redem, et Curtium Montanum detestanda carmina factitantem eludere impune sinerent. Requirere se in senatu consularem, in votis sacerdotem, in iure iurando civem, nisi contra instituta et caerimonias maiorum proditorem palam et hostem Thrasea induisset. Denique agere senatorem et principis obtrectatores protegere solitus veniret, censeret quid corrigi aut mutari vellet: facilius perlaturos singula increpantem, quam nunc silentium perferrent omnia damnantis. Pacem illi per orbem terrae, an victorias sine damno exercituum displicere? Ne hominem bonis publicis maestum, et qui fora, theatra, templa pro solitudine haberet, qui minitaretur exilium suum, ambi-

C. 28. *contra instituta .. maiorum*] Haec mire languent; quasi vero non omnium gentium ac saeculorum institutis repugnet, proditionem facere! Suspicor *nisi* transponendum esse post *maiorum*. Hoc dicit Marcellus: Aegre fero Thraseam, quamvis consularis sit et sacerdos et civis, tamen a senatu et a votis et ab iureiurando abesse, contra instituta maiorum — nisi forte proditoris personam palam induit. Id videlicet si fecit, excusata est eius absentia! Dord.

increpantem. Ma. *increpantium*.

sub Tiberio maiestatis reus perierat. Suet. Tib. 61. Ex Lips. Vid. c. 29.

Montanum] Cuius mentio H. IV, 40. 42.

eludere neutrum est, i. q. evadere, quasi ἐξελεύθειν, ut H. III, 79. *Vacuo mari eludens*. Ann. IV, 25. *Adversum eludentes*; verbum prorsus diversum ab *eludere* i. q. deridere, ap. Cic. Mil. 12. *Se posse eludere rempublicam in istis suis cogitatis furoribus*, quem locum Ernestius putat Tacitum in animo habuisse. Dord.

consularem] Non nominatur Thrasea in Fastis consularibus. Fuisse videtur suffectus. Sed fuit haud dubie consul, non inter consulares solum ascitus; quoniam supra Nero: *plerique adepti consulatum et sacerdotia*; quae manifesto in Thraseam dicta sunt.

agere senatorem] Quasi libera etiamtum resp. esset. Eam libertatis speciem Tiberius quidem olim reliquerat et probabat, Nero autem apertius obedientiam senatorum poscebat.

pacem] Confecto Armeniaco bello tunc quasi pacato terrarum orbe Ianum clausit Nero, et cusus est nummus aere magno, cuius in aversa parte: *Pace populi Romani terra marique parta Ianum clusit senatus consulto*. Ex Brot.

pro solitudine] Tanquam lucifugum et generis humani osorem criminatur Thraseam, quod communi circumforaneorum hominum conversatione sic abstineret, quasi ea demum vere solitudo esset; imitatione Catonis censorii, qui *nunquam minus solus* sibi videretur *quam cum solus esset*. Cic. Off. III, 1. Dord.

tionis pravae compotem facerent. Non illi consulta haec, non magistratus aut Romanam urbem videri. Abrumperet vitam ab ea civitate, cuius caritatem olim, nunc et aspectum exuisset. 29. Cum per haec atque talia Marcellus, ut erat torvus ac minax, voce, voltu, oculis ardesceret, non illa nota et celebritate periculorum sueta iam senatus maestitia, sed novus et altior pavor manus et tela militum cernentibus. simul ipsius Thraseae venerabilis species obversabatur; et erant qui Helvidium quoque miserarentur, innoxiae affinitatis poenas daturum. Quid Agrippino obiectum nisi tristem patris fortunam? quando et ille perinde innocens Tiberii saevitia concidisset. enimvero Montanum probae iuventae, neque famosi carminis, quia protulerit ingenium, extorrem agi. 30. Atque interim Ostorius Sabinus Sorani accusator ingreditur, orditurque de amicitia Rubellii Plauti, quodque proconsulatum Asiae Soranus pro claritate sibi potius accommodatum quam ex utilitate communi egisset, alendo seditiones civitatium. vetera haec: sed recens et quod discrimini patris filiam connectebat, quod pecuniam magis dilargita esset. Acciderat sane pietate Serviliae (id enim nomen puellae fuit), quae caritate erga parentem, simul imprudentia aetatis, non tamen aliud consul- 66.

C. 30. *et quod* edd. incommode ob *quod* statim repetitum. At Ma. *et quot.* Suspicor: *et quo tum discrimini . . connectebat* scil. Ostorius. DOED.

C. 29. *celebritate*] I. q. crebritate, ut Cic. Famm. VII, 2. *In multitudine et celebritate iudiciorum.*

concidisset] Condemnatus esset, ut c. 21.

protulerit ingenium] Scil. *in lucem*, ut plene Cic. Arch. 6. Suet. N. 25. *Quod in ea urbe primum artem protulerat.* Sensus est: *Enim vero Montanum probae iuventae* esse, *neque famosi carminis* causa vel crimine, sed *quia protulerit ingenium extorrem agi.* Omissum *sed*, ut Agr. 37.

C. 30. *quae . . imprudentia aetatis*] Supple aut *dilargita erat* aut *consultaverat aliquid.* De re Schol. Iuven. VI, 552. *Faciet quod deferat ipse. Hic Egnatium philosophum significat, qui filiam Bareae Sorani, quanquam ipse ad magicam discendam esset hortatus, detulit Neroni. Ob quam rem mori cum patre iussa est a Nerone.* Ex correctione Schopenii.

66. taverat quam de incolumitate domus, et an placabilis Nero, an cognitio senatus nihil atrox afferret. Igitur accita est in senatum, steteruntque diversi, ante tribunal consulum grandis aevo parens; contra filia, intra vicesimum aetatis annum, nuper marito Annio Pollione in exilium pulso viduata desolataque, ac ne patrem quidem intuens, cuius onerasse pericula videbatur. 31. Tum interrogante accusatore, an cultus dotales, an detractum cervici monile venum dedisset, quo pecuniam faciendis magicis sacris contraheret, primum strata humi longoque fletu et silentio, post altaria et aram complexa, Nullos, inquit, impios deos, nullas devotiones, nec aliud infelicibus precibus invocavi, quam ut hunc optimum patrem tu, Caesar, vos, patres, servaretis incolumem. sic gemmas et vestes et dignitatis insignia dedi, quomodo si sanguinem et vitam poposcissent. viderint isti, antehac mihi ignoti, quo nomine sint, quas artes exerceant: nulla mihi principis mentio nisi inter numina fuit. nescit tamen miserrimus pater; et si crimen est, sola deliqui. 32. Loquentis adhuc verba excipit Soranus proclamatque non illam in provinciam secum profectam, non Plauto per aetatem nosci potuisse, non criminibus mariti connexam: nimiae tantum pietatis ream separarent, atque ipse quamcunque sortem subiret. Simul in amplexus occurrentis filiae ruebat, — nisi interiecti lictores utrisque obstitissent. Mox datus testibus locus; et quantum misericordiae saevitia accusationis permoverat, tantum irae Publius

nuper] Inter coniuratos: vid. XV, 71.

videbatur, scil. *sibi*, i. e. opinabatur, ut Ter. Eun. III, 2, 1. *Audire vocem visa sum modo militis.*

altaria et aram] Scil. Veneris Genetricis; eius enim in templo senatus tum habitus: vid. c. 27. Similiter Plin. Pan. 1. *Electus inter aras et altaria.* Est autem proprie *altare* pars arae superior, in qua sacra adolentur.

impios deos] Quos invocare impium est, externos deos, magorum tantum superstitione execrabili cultos.

C. 32. *separarent*] Sensus est: Separarent modo causam filiae a sua; tum se facile ac libenter omnes poenas toleraturum. Observanda elegantia in *atque*, ut in illo archimimi ap. Suet. Vesp. 19. *Centum sibi sestertia darent, ac se vel in Tiberim proiicerent.* Ern.

Egnatius testis concivit. Cliens hic Sorani, et tunc emptus ad opprimendum amicum, auctoritatem Stoicae sectae praeferebat, habitu et ore ad exprimendam imaginem honesti exercitus, ceterum animo perfidiosus et subdolus, avaritiam ac libidinem occultans. Quae postquam pecunia reclusa sunt, dedit exemplum praecavendi, quomodo fraudibus involutos aut flagitiis commaculatos, sic specie bonarum artium falsos et amicitiae fallaces. 33. Idem tamen dies et honestum exemplum tulit Cassii Asclepiodoti, qui magnitudine opum praecipuus inter Bithynos, quo obsequio florentem Soranum celebraverat, labentem non deseruit, exutusque omnibus fortunis et in exilium actus, aequitate deum erga bona malaque documenta. Thraseae Soranoque et Serviliae datur mortis arbitrium. Helvidius et Paconius Italia depelluntur. Montanus patri concessus est, praedicto ne in re publica haberetur. Accusatoribus Eprio et Cossutiano quinquagies sestertium singulis, Ostorio duodecies et quaestoria insignia tribuuntur. 34. Tum ad Thraseam in hortis agentem quaestor consulis missus vesperascente iam die. Illustrium virorum feminarumque coetus frequentes egerat, maxime intentus Demetrio Cynicae institutionis do-

C. 32. *exercitus* Lips. recte. At Ma. *et exerciti.* Suspicor hoc *et* versui sequenti reddendum esse: *perfidiosus et subdolus et avaritiam ac libidinem occultans.* Dord.

Egnatius] Qui Hist. IV, 10 *P. Celer* nominatur. De eodem Iuven. III, 116. *Stoicus occidit Baream delator amicum discipulumque senex, ripa nutritus in illa, ad quam Gorgonei delapsa est pinna caballi.*

imaginem] Quam Cicero saepe dicit *speciem et simulacrum* vel *formam et tanquam faciem honesti.*

C. 33. *aequitate deum*] Vid. Hoffmeister *Weltanschauung des Tacitus* p. 100.

concessus, i. e. condonatus.

ne in rep.] Accipio, ut Romae quidem esse ei liceret, sed procul ab honore omni et publicis muneribus vitam ageret privatam. Lips.

C. 34. *quaestor consulis*] Nam ab a. u. 716 consules binos habebant quaestores. Dio C. XLVIII, 43.

Demetrio] Sen. Benef. VII, 8. *Paulo ante Demetrium rettuli, quem mihi videtur rerum natura nostris temporibus tulisse, ut ostenderet, nec illum a nobis corrumpi nec nos ab illo corrigi posse; virum exactae (licet ipse neget) sapientiae firmaeque in

66. ctori; cum quo, ut coniectare erat intentione voltus et auditis, si qua clarius proloquebantur, de natura animae et dissociatione spiritus corporisque inquirebat, donec advenit Domitius Caecilianus ex intimis amicis, et ei quid senatus censuisset exposuit. Igitur flentes queritantesque qui aderant, facessere propere Thrasea, neu pericula sua miscere cum sorte damnati hortatur, Arriamque, tentantem mariti suprema et exemplum Arriae matris sequi, monet retinere vitam filiaeque communi subsidium unicum non adimere. 35. Tum progressus in porticum, illic a quaestore reperitur, laetitiae propior, quia Helvidium generum suum Italia tantum arceri cognoverat. Accepto dehinc senatus consulto Helvidium et Demetrium in cubiculum inducit; porrectisque utriusque brachii venis, postquam cruorem effudit, humum super spargens, propius vocato quaestore, Libemus, inquit, Iovi Liberatori. specta, iuvenis; et omen quidem di prohibeant; ceterum in ea tempora natus es, quibus firmare animum expediat constantibus exemplis. Post lentitudine exitus graves cruciatus afferente, obversis in Demetrium * * *

his quae proposuit constantiae; eloquentiae vero eius quae res fortissimas deceat, non concinnatae nec in verba sollicitae, sed ingenti animo prout impetus tulit res suas prosequentis. Conf. Ep. 63. Philostr. Vit. Apoll. IV, 25.

Arriae matris] Ea uxor fuit Caecinae Paeti, qui in partibus Scriboniani contra Claudium; ideo ad mortem actus; sed praeivit uxor. Plin. Ep. III, 16. *Praeclarum quidem illud eiusdem, ferrum stringere, perfodere pectus, extrahere pugionem, porrigere marito, addere vocem immortalem ac paene divinam: Paete, non dolet!* Idem narrat Martial. I, 14. Dio LX, 16.

C. 35. *Libemus* edd. At Ma. *libamus*, rectius; nam inceperat iam spargere cruorem, cum arcesseret quaestorem, eique quid haec sparsio sibi velit, his verbis exponit. Accedit autoritas Schol. Iuven. V, 36, apud quem Thrasea *conversus ad Demetrium Cynicum: Nonne, inquit, tibi libare videor Iovi Liberatori?* et Dionis LXII, 26. *σοὶ τοῦτο τὸ αἷμα, ὦ Ζεῦ Ἐλευθέριε, σπένδω.* Dord.

Iovi Liberatori] Vid. XV, 64.

Multa et libro huic et Neronianae historiae deesse clarum. Duo anni dicendi supersunt, in quibus de adventu Tiridatis, de coniuratione Viniciana, de motu Vindicis, aliaque digna quae a magno auctore tradita legeremus, si fatis ita visum fuisset. Lips.

CORRIGENDA.

p. 10 l. 19 lege: *re publica*
p. 10 l. ult. adde: Caes. B. G. 1, 13. *Ne suae magnopere virtuti tribueret.*
p. 29 l. 25 lege: *contemni*
p. 41 l. 5 infr. lege: Vocabulum *ἅπαξ εἰρημένον* perperam habetur; legitur enim etiam apud Valer. M. III, 2, 23.
p. 48. l. 5 infr. lege: *Mactiaco*
p. 83 l. 19 supr. — *Mallovendus*
p. 94 l. 22 supr. — *isdem locis, sed, quia veritas*
p. 133 l. 15 supr. — *at* pro *ad.*
p. 152 l. 16 supr. adde. *ultra extulisse.* Emendandum videtur: *ultro extulisse.*
p. 225 l. ult. lege: IV c. 55.
p. 226 l. 27 supr. lege: *verba*
p. 241 l. 3 infr. — *ὀνοτάζω.*
p. 414 l. 23 supr. — *concessam*

Post p. 512. qui subsequuntur paginarum numeri, eos sic corrigant lectores, ut mutatis 531, 32. rell. reponantur 513, 14. et deinceps numeri consentanei.

HALIS, TYPIS ORPHANOTROPHEI.